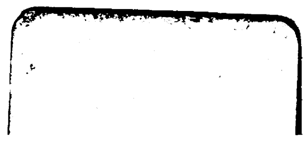

3 3433 08170698 2

HET

LEESKABINET.

HET

LEESKABINET.

MENGELWERK

TOT

GEZELLIG ONDERHOUD

VOOR

BESCHAAFDE KRINGEN.

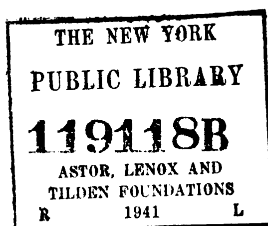
VOOR 1855.

EERSTE DEEL.

Jan.

MET PLATEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
HENDRIK FRIJLINK.
1855.

INHOUD.

Schipbreuk van den *keizer Alexander*. Door ALPHONSE BALLAYDIER. . . . . Blz. 1.

Losse bladen uit het dagboek van een tourist in Zwitserland. . . . . » 19.

I. In het Berner Oberland. . . . . » —

II. Uit het Berner Oberland. . . . . » 95.

III. Aan het meer van Geneve. . . . . » 161.

Van het weêr. . . . . » 26.

Mijnheer MAHLHUBER op reis. Een verhaal door F. GERSTÄCKER. . . . . » 30.

1. De commercieraad. . . . . » —

2. Toebereidselen tot de reis. . . . . » 34.

3. Eerste avontuur. . . . . » 38.

4. Het posthuis. . . . . » 47.

5. De groene kamer. . . . . Blz. 52.

6. De noodlottige schoenen. . . . . » 62.

7. De vlugtelinge. . . . . » 72.

Nieuwe schetsen uit Engeland. . . . . » 81.

1. De volks-telling. . . . . » —

2. De proviandering van Londen. . . . . . . » 87.

De handbibliotheek van den keizer. . . . . . . » 105.

De snuifdoos. Uit het dagboek van een armen candidaat. Door G. NIERITZ. . . . . » 129.

Eerste snuifje. . . . . » —

Tweede snuifje. . . . . » 136.

Derde snuifje. . . . . » 148.

Iets over de Engelsche dagbladen. . . . . . . » 155.

GOETHE en WERTHER. (*Wahrheit ohne Dichtung.*) Door S. W. I. V. . . . . » 169.

MARIORA. Een verhaal uit Walachije. . . . . . » 193.

Mengelingen.

RACHEL en de guitarre. . . . . » 78.

COLERIDGE en LAMB. . . . . » 79.

Eereteekens of ridderorden in Rusland. . . . Blz. 79.
Een storm. . . . . » 80.
Eene Fransche prinses. . . . . » —
Iemand werd gevraagd. . . . . » —
BENJAMIN FRANKLIN. . . . . » —
Een Italiaansch grafschrift. . . . . » —
PIRON. . . . . » 158.
De acteur BARON. . . . . » —
Een dief. . . . . » 159.
Een niet heel snuggere edelman. . . . . . . » —
Een jongman. . . . . » —
Een Kampenaar. . . . . » —
Een arm man. . . . . » —
Het leven is eene limonade. . . . . » 160.
Daar wilde hij af wezen. . . . . » —
Een geestig dichter. . . . . » —
HENDRIK. . . . . » —
De pleizierigste rollen. . . . . » —
Waarom beet ADAM in den appel? . . . . . . » —

Waarom gelijkt een *diner* aan de lente? . . . Blz. 160.

Gedachten over en onder de tafel. Door M. G. SAPPHIR. . . . . » 227.

Engelsche couranten. . . . . » 230.

In eene diligence . . . . » —

Dat was nu ook een compliment! . . . . . . » 231.

Een geleerd examinator. . . . . » —

Eene vrouw. . . . . » —

Treffende broeder- en zusterliefde. . . . . . » —

Een dichter. . . . . » —

Te Leicester. . . . . » —

De schrik. . . . . » 232.

DE PLATEN ALDUS TE PLAATSEN:

De Kandersteg, enz.	tegenover	Blz. 20.
Brienz, enz.	—	— 24.
De Wetterhorn, enz.	—	— 98.
De Finster-Aarhorn, enz.	—	— 104.
Montreux, enz.	—	— 162.
Villa Byron, enz.	—	— 168.

SCHIPBREUK VAN DEN KEIZER ALEXANDER.

(3 October 1852.)

Door Alphonse Ballaydier.

I.

Ieder weet, dat **Hendrik IV**, de beste der koningen volgens den een, de beste der vaders was naar de meening van een ander: *dit* is waar, hij wist, terwijl hij aan de fameuze kip voor de zondagsoep van het arme volk dacht, heel wel voor paardje te spelen, om zijne kinderen te vermaken. **Boe-Maza**, de beroemde ex-luitenant van **Abd-el-Kader**, zonder, naar wij denken, vader te zijn, is sterker in dat vak dan de goede **Hendrik**; *hij* toch speelt, ten gerieve der kinderen van zijne vrienden, de rol van leeuw, dat men er bang van wordt. — Een raar begin, om eene schipbreuk te vertellen, zal men zeggen. Wees maar gerust, lezer! we zullen aan zee komen; — »*tout chemin mène à Rome.*"

Ik bevond mij laatstleden jaar eens in de werkplaats van mijn vriend **Gudin**, den beroemden schilder. Ik bewonderde daar een prachtig gezigt van Venetië, pas door hem op een doek van anderhalve el vervaardigd, toen ik in den salon er naast het verschrikkelijk gebrul van den koning der woestijnen, met angstkreten gepaard, hoorde. Wij liepen er heen, en zagen **Boe-Maza**, in zijn witten *burnoes* gedoken, aan den hoek van een deurbehangsel hurken; zijne groote zwarte oogen flikkerden in hunne holen als bliksemstralen bij onweersucht; plotseling hief hij zich op en deed een sprong naar **Gudin**'s kinderen, welke, geheel ontsteld door die vreemde klucht, naar ons toe vlogen om hulp. In het zelfde oogenblik ging de groote salondeur open, en er trad een onbekende binnen, die, zonder aangemeld te zijn, **Gudin** naderde. Het was een man nog jong en armoedig gekleed. Hij zag er bleek uit; maar men bespeurde aan zijn geheele voorkomen, dat het een *fatsoenlijk* man was. Hij droeg een gescheurden kiel, gelapten pantalon en defecten pet, maar had, dat was duidelijk te zien, niet altijd zulke ellendige plunje gedragen; hij sleepte zich met moeite op een verminkt been

voort, maar hield het voorhoofd hoog, als een onbedeesd man, dien het ongeluk niet nederslaat. GUDIN, kenner van menschen en menschelijk ongeluk, zag fluks, dat hij daar, in ons bijzijn, een onheil, een nood te lenigen had.

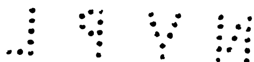
»Wat is uw verlangen, vriend?" dus sprak hij den vreemdeling aan. — »Mijn Hemel, kent ge mij dan niet meer?" was het antwoord.

GUDIN keek hem oplettender aan. »Neen, ik ken u niet dat ik weet," hernam hij. — »Dan moet het ongeluk mij onkenbaar hebben gemaakt." — »Wie zijt ge? zeg!" — »Een van uwe oude leerlingen, bij wien gij zoo goed waart eenig talent te vinden." — »Nu kan ik me toch uw gezigt herinneren; hoe heet gij?" — »LOUIS DE F*** van M***." — »Ja, ja, gij zijt het, ik herken u aan uwe stem," riep GUDIN uit en drukte de havelooze kleêren van zijn ouden leerling aan het hart.

Dat was een aandoenlijk tooneel; tranen blonken in ieders oogen; — elk ontroerde.

»Zóó zie ik u dan terug, mijn arme vriend!" zeide GUDIN: »u, dien ik zoo gelukkig heb gekend, u, — dien de fortuin al hare gaven had geschonken! Wat al onheil en tegenspoed moet u overkomen zijn, dat ge in zulk een toestand zijt geraakt!" — »Het is eene lange en jammerlijke historie, die ik te verhalen heb, sedert den dag, dat ik naar Rusland ben vertrokken. Zwerflust en roemzucht zijn dichters en kunstenaars eigen. Ik zal u dat eerstdaags vertellen, maar heden moet gij mij het genoegen van u weder te zien ongekrenkt gunnen. Nu ben ik niet ongelukkig meer; want ik zie mijn land en een vriend weder."

LOUIS DE F*** sproot uit een der rijkste en beroemdste geslachten van Frankrijk. Nog zeer jong zijnde, verloor hij zijnen vader, dien een dolksteek, door een politieken moordenaar toegebragt, van het leven had beroofd; tevens ging de fortuin, die voor hem bestemd was, te niet; hij zocht in de krijgsdienst een lot, dat met zijne geboorte strookte, en streed als dapper soldaat eenige jaren in Afrika; vervolgens zijn degen met een penseel verwisselende, werd hij *artiste*, en leerde de kunst onder een beroemd meester — THÉODORE

GUDIN. Uit het *atelier* van dien grooten meester begaf hij zich als een talentvol man naar St. Petersburg, waar het geluk hem begunstigde en hij weldra eene aanzienlijke som bijeen bragt. Hij zou nog rijker zijn geworden, hadden omstandigheden, waartegen zijn wil niets vermogt, hem niet genoopt, Rusland te verlaten en naar Frankrijk terug te keeren.

Nu ving de reeks van onheilen voor hem aan, die wij naar authentieke bescheiden, welke hij de goedheid heeft gehad ons te laten inzien, gaan beschrijven.

II.

Den 28sten September 1852 ging de *Keizer Alexander*, een koopvaardijschip van 900 ton, onder het kommando van den braven kapitein ZULDORFF, te middernacht van St. Petersburg onder zeil. Het scheepsvolk en de passagiers, uit Russen, Franschen en Belgen bestaande, maakte een geheel uit van driehonderd zeven-en-zeventig hoofden, — mannen, vrouwen en kinderen. De vijf eerste dagen had men eene voorspoedige vaart. Den 2den October kreeg men de Zweedsche kust in het gezigt. Ten 8 ure in den avond van dien dag wierp de *Alexander* statig zijne ankers aan den mond der golf uit, om de rotsbanken in den nacht te vermijden. De kapitein was voornemens den volgenden dag, bij het eerste morgenlicht, verder te zeilen.

Zoodra de ankers zaten, klommen de passagiers op het dek, om de frissche avondlucht te genieten en de verveling der reis door gesnap en spel te verdrijven. Het was een heerlijke nacht: de sterren schitterden als hemelsche diamanten; het ligte golfgeklots langs de kiel gaf tot geen zweem van vrees voor stormweêr aanleiding. Algemeen was dan ook de vreugde; overal klonken vrolijke liederen, die weldra, helaas! door kreten van wanhoop en gekerm van doodsangst moesten vervangen worden.

Ten tien ure werd het blaauwe uitspansel met een donker floers omtogen, en verdwenen de sterren achter digt opeengepakte wolken. In het noorden flikkerden lange bliksemstralen. Evenwel bleef de zee nog kalm; de kust, die nabij

lag, werd op hare beurt door de nachtelijke duisternis onzigtbaar; — allengs hield het gezang op, en keerden de passagiers naar beneden in de kajuit en hutten. Ten half elf wakkerde de bries aan; de bliksemschichten werden menigvuldiger; de kapitein gaf last om de zeilen in te halen, — een maatregel van voorzigtigheid eerder dan vrees voor gevaar; kwart voor elven was er niemand meer op het dek dan de scheepswacht en vier Franschen, de heer HERNOUFFE, een knap architect uit Tours, — de heeren DUBOIS, kamerbehanger uit Toulouse, LEMERCIER, timmerman uit Parijs, en LOUIS DE F***, de hoofdpersoon dezer dramatische historie, — maar laat ons hem zelf laten spreken:

»Wij wandelden met ons vieren over het dek, rookten eene cigaar, en verheugden ons met de gedachte van spoedig ons vaderland te zullen wederzien, dat men nog veel meer bemint, wanneer men er lang van is gescheiden geweest. Het was toen elf ure, en juist wilden we naar onze hutten teruggaan, toen plotseling, zonder voorafgaand teeken, zonder transitie, de golven der zee zich als heuvels opstapelden, de hemel zwart als een doodskleed werd, een ontzettende schok het geheele vaartuig deed dreunen, en ik mij in het zelfde oogenblik in het water bevond. Ik had naauwelijks gevoel van mijn toestand en lag als onder den druk eener afgrijselijke nachtmerrie; verwarde geluiden suisden mij in de ooren; het was het gekerm der ongelukkigen, door het verbrijzelde schip verpletterd, — het was het geraas van want en tuig, nog overstemd door de bulderende golven. De *Keizer Alexander* bestond niet meer! Wat mijne gewaarwordingen in dat oogenblik zijn geweest, kan ik met geen woorden uitdrukken. Intusschen voelde ik geweldige pijn aan het regterbeen, aan de linkerhand en in de zijden; een vervaarlijk gewigt drukte mij de borst; nieuwe, nog heviger pijnen maakten eindelijk het instinct des gevoels bij mij levendig; ik leed schrikkelijk aan oogen, neusgaten en tong. Toen eerst kon ik tot een besef van mijn treurigen toestand geraken. Ik was door eene golf op eene rots geworpen, die eene el in omtrek en de gedaante van een verkeerd overeind staanden stoel had; de hoogste punt dier rots stak, bij vloedgetij, slechts twee ellen boven de zee uit. Mijn ligchaam stond tot de middel in het water; een meisje van zestien

jaren kleefde aan mijne borst vast; ik kan geen juister woord vinden, want een vervaarlijk stuk hout drukte haar omvergeworpen tegen mij aan, en liet haar niet toe de geringste beweging te maken. Eene andere vrouw, de moeder van het meisje, insgelijks op de rots geworpen, klemde zich aan mijnen hals. Stelt u de groep voor, die wij met ons drieën moesten uitmaken!

»Ik was als vernietigd; mijn mond was zoo droog, dat ik naauwelijks adem kon halen; ik stikte. Tusschen de stukken van het vaartuig geklemd, door twee vrouwen als in eene schroef gedrukt, buiten staat om de minste beweging te maken, ondervond ik al de ijselijkheden van een langen doodsangst; mijn gezigt werd verward; ik zag vuren in de lucht, en de sterren schenen mij toe eene buitengewone grootte te hebben.

»Sedert achttien uren bevonden we ons zoo op Gods genade tusschen leven en dood, toen de arme vrouw, die mij steeds aan den hals hing, met eene stervende stem tot mij zeide: »Kijk daar! kijk!" Ik wendde mijne oogen naar de kust, en zag twee mannen, staande op een reddingsvlot, met levensgevaar naar ons toe komen, om ons te redden; — het waren Hernouffe en Dubois. Van dat oogenblik af verloor ik geheel en al mijne kennis. Toen ik bijkwam, lag ik op het strand. Beter zou het misschien voor mij zijn geweest, zoo de golven mij hadden verslonden; want mijn eene voet was verbrijzeld, mijn regterbeen op twee plaatsen gebroken, mijne linkerhand door een stuk van het schip doorboord, verscheidene brokken hout waren diep in mijne schouders gedrongen, en eindelijk, om de maat van mijn lijden vol te maken, werden mijne voeten door eene menigte kleine krabben doorknaagd; twee er van, veel dikker dan de anderen, hadden reeds een groot stuk uit mijn hiel verslonden; — kortom, ik was als een levend lijk."

We zullen nu, volgens de aanteekeningen, die voor ons liggen, den loop van dit ontzettende drama vervolgen.

Het was maar al te waar; de *Keizer Alexander*, in den nacht door een dier stortvloeden, die in de jaarboeken des Oceaans maar al te menigvuldig voorkomen, verrast, was op zijne ankers gedreven en tegen de nabijliggende

klippen verbrijzeld. Twee minuten ten hoogste waren genoeg geweest om die verschrikkelijke ramp te voltooijen. De passagiers, bijna allen te bed liggende, ontwaakten te midden der golven; de meesten werden in den schok van het vernielde schip te pletter gestooten. De wateren der zee waren rood van bloed; de overige schipbreukelingen waren op de kust van Isclif geworpen, of hadden die met zwemmen bereikt. 293 menschen waren omgekomen; slechts 84 stonden of lagen daar op het strand in een wanhopenden staat. Bijna allen waren zwaar gewond of half verstikt. Alleen vijf mannen, HERNOUFFE, DUBOIS, twee jonge Russen en een Belg, waren gaaf en gezond.

De eerste zorg der ongelukkige schipbreukelingen was God voor hunne zoo verwonderlijke redding te danken; de tweede, een chef, een opperhoofd te benoemen, wien zij in het algemeen belang een onbepaald gezag toekenden. Aldus bewezen zij, dat in alle tijden, bij alle volkeren en in alle toestanden des levens, het gezag van één enkelen onontbeerlijk voor het behoud van allen is geacht. De architect HERNOUFFE werd met eenparigheid van stemmen tot gouverneur der kleine kolonie benoemd; de algemeene erkentenis voegde later bij dezen titel dien van redder; nooit werd een titel beter verdiend. HERNOUFFE nam terstond de teugels van zijn bewind in handen, — eene taak, die hem te moeijelijker moest vallen, dewijl hij, om ze te vervullen, in dat oogenblik slechts op de hulp van vier ongekwetste en gezonde mannen rekenen kon; hij koos DUBOIS tot zijn onderbevelhebber.

Deze werd gelast om terstond de omstreken der kust, waar men op geworpen was, te gaan verkennen, en de geschiktste plaats te kiezen om het kwartier op te slaan. De kust was bar en eenzaam; DUBOIS zag in den geheelen loop zijner verkenning, die hij zeer ver uitstrekte, geen enkelen boom, geen enkele struik, geen enkele rots, om er te schuilen; — overal zand en eenzaamheid. Die verkenning der kust gaf aanleiding tot de treurigste overwegingen; waar zou men de noodige bouwstoffen krijgen, om eene hut of loods op te slaan? Hoe zich tegen de koude beschutten? — De ongelukkige schipbreukelingen vielen in eene diepe neêrslagtigheid; maar HERNOUFFE deed hunnen moed herleven, en stortte

hun zijne onbezwekene geestkracht in. »Hoe ongelukkiger men is," zeide hij, »des te vindingrijker maakt de nood. Laat ons niet aan God en aan onszelven wanhopen, en God zal ons redden."

Het grootste gevaar van den toestand der schipbreukelingen bestond in het volslagen gemis van levensmiddelen. De zee had geen enkele kist op het strand geworpen, maar alles verzwolgen. God, die de kleinste vogelen hun voedsel doet vinden, voorzag in dien nood. Eene zeer groote menigte oesters en andere schelpvisch van allerlei soort werden met de ebbe op de kust gevonden. Men was nu zeker van niet door honger te zullen omkomen. Intusschen had men gebrek aan drinkwater en leed zulk een geweldigen dorst, dat eenigen dien reeds met zeewater hadden pogen te lesschen, — een treurig middel, dat nog dorstiger maakte. De vijf gezonde mannen besloten ieder in eene verschillende rigting aan het zoeken te gaan; een er van had het geluk van op niet zeer verren afstand een stroomend en zeer goed water te vinden; daar men evenwel geen gereedschap had, om het er meê te vullen, besloot men de gekwetsten, die zich niet bewegen konden, daarheen te dragen; dit werk geschiedde met veel moeite nog dien zelfden dag.

Intusschen deed HERNOUFFE zijn best om door zorg, werkzaamheid en toespraak zijne wanhopige makkers te troosten. Schier allen beweenden den dood van een bloedverwant; eenigen zelfs hadden bij de noodlottige ramp hunne gansche familie verloren; het jonge meisje, dat we op de rots hebben gezien, waar LOUIS DE F*** tegen geworpen was, kermde en klaagde te vergeefs om haren vader en drie broeders; er was haar niets overgebleven dan hare moeder, en het arme kind had het ongeluk van ook deze te verliezen. De eerste dag verstreek in tranen en wanhoop; de nacht was verschrikkelijk; men hoorde niets dan zuchten en kreten van pijn; de schipbreukelingen, die bijna allen half naakt waren, wisten niet hoe zij zich tegen de koude zouden beschutten, en de gekwetsten en verminkten leden vreeslijke smarten.

In den ochtend van 4 October vertoonde zich een hartverscheurend tafereel aan hunne oogen: de zee had gedurende den nacht vier-en-vijftig lijken op het strand geworpen; de

meesten waren onkenbaar. Eenige werden evenwel herkend, en onder anderen dat van den vader der jonge Russische juffer. De volgende vloed bragt honderd twee-en-veertig nieuwe slagtoffers, verminkt gelijk de eersten, aan. HERNOUFFE en zijne ongekwetste makkers zorgden terstond voor hunne begrafenis; al die ligchamen werden door hen in groote kuilen gelegd, die zij met hunne handen gegraven hadden. De zieken namen door hunne tranen en gebeden aan dien doodschen arbeid deel. Het was een aandoenlijk schouwspel, dat die arme verlatenen aanboden: op het barre zand geknield, met de zee voor zich, die in één en het zelfde oogenblik bloedverwanten en vrienden, fortuin en hoop verslonden had, — de handen hemelwaarts heffende, om Gods genade voor de ziel hunner doode reisgezellen af te smeeken.

Het is inzonderheid bij groote droefenissen, dat 's menschen hart de behoefte gevoelt om zijne gedachten bij God te bepalen. »Dit denkbeeld, eene bron van hoop en lijdzaamheid, heeft ons nooit verlaten," zegt LOUIS DE F***. »In onze treurigste beproevingen heeft het ons ondersteund; anders zou wanhoop ons hebben doen sterven."

De dag van den 5den werd geheel doorgebragt met het bouwen eener hut uit de stukken van het schip. 's Avonds was die hut gereed, stevig genoeg om de kracht van den wind te weêrstaan, maar niet zoo digt, dat ze de koude buiten hield. Den volgenden dag besteedde men met het versterken van dat gebouw: men dekte het met gebrokene planken, flarden van zeilen en zeewier. De gouverneur zorgde voor alles. »Die ellendige hut," zegt weêr LOUIS DE F***, »scheen ons, in onzen treurigen toestand, geriefelijker toe dan het paleis der Tuileriën. Het zeewier, dat onze legerstede uitmaakte, geleek ons beter dan het zachtste dons; wij hadden oesters, mosselen, visch en drinkbaar water in overvloed, en zouden ons voor de koningen der schepping hebben aangezien, hadden we maar vuur kunnen krijgen."

Den 6den October des morgens was de kleine kolonie nog in de rust, toen zich eensklaps een vreugdekreet deed hooren, en HERNOUFFE daarop met eèn van blijdschap stralend gelaat de hut binnen snelde; hem volgde DUBOIS, die in de handen klapte en sprong als een kind, dat een lang gewenscht speeltuig in handen krijgt.

»Wat een geluk!" riepen zij beiden uit, »wat een geluk! Komt, vrienden, en ziet wat God ons zendt!" De arme zieken, door die verkwikkelijke woorden uit den slaap gewekt, kropen de hut uit, en zagen nabij de opening, die voor deur moest dienen, de twee Russen en den Belg, die elkander bij de hand hielden, en om dien onverhoopten schat heen in het rond dansten. COLUMBUS was minder blijde op den dag, dat hij eene nieuwe wereld ontdekte.

LOUIS DE F*** verhaalt aldus de manier, waarop men dat goed geluk verkregen had: »Ik werd juist wakker; bij den ingang der hut gezeten, aanschouwde ik droevig den horizont der zee; ik dacht aan mijn vaderland, dat ik geen hoop had ooit weêr te zien, toen ik, op eenige schreden van mij af, HERNOUFFE en DUBOIS ontwaarde; zij zaten geknield tegen elkaâr over; plotseling maakten zij zulk eene hevige beweging, dat men hen voor een paar bezetenen zou hebben gehouden; ik dacht werkelijk dat zij hun verstand hadden verloren. »We krijgen het gedaan!" riep HERNOUFFE. — »We krijgen het niet gedaan," antwoordde DUBOIS. — »We krijgen het," »We krijgen het niet!" riepen ze beurtelings op de manier der Parijsche jongens, en schaterden het daarbij uit van lagchen. Die twee bezetenen bliezen als zeekalveren; het zweet droop hen van het voorhoofd. »*Courage!*" zeî HERNOUFFE, »we krijgen het gedaan!" DUBOIS zeî niet meer: »we krijgen het niet gedaan." »Geen moed verloren," liet HERNOUFFE er op volgen, »het rookt al!" en een oogenblik later: »Dank, dank, mijn God! het is gelukt!" Ja waarlijk, HERNOUFFE en DUBOIS hadden vuur gekregen, door, op de manier van ROBINSON CRUSOE, uit al hunne magt twee stukjes hout tegen elkaâr te wrijven.

Onbeschrijflijk was de vreugde, die het gezigt van het knappend vuurtje in de ziel der schipbreukelingen stortte; de glans van de schoonste diamanten der aarde zou minder hunne oogen hebben bekoord; in de weldadige warmte van dien als door een mirakel voortgebragten haard vonden zij de grondstof, den oorsprong van een nieuw leven. Is het vuur niet waarlijk een nieuw leven? Vervolgens hechtten zich aan dat denkbeeld van vuur zoo vele andere voorstellingen tot troost in hunne omstandigheden! Zij konden zich van nu af tegen de winterkoude beschutten, indien de Voor-

zienigheid hunne ballingschap op dit verlatene strand deed voortduren; zij konden voortaan gekookte visch, geroosterde lekkernijen eten; zij konden warm water hebben, als het noodig was; zij konden alles, — want, nog eens gezegd, vuur is het levensbeginsel van alles.

»Verheugt u, vrienden!" zeide HERNOUFFE: »ik beloof u tegen van avond een festijn van groote-lui, en, zoo ge maar een poosje geduld hebt, krijgt ge vischsoep te eten." — »In wat voor pot denkt ge die te koken?" vroeg DUBOIS. — »We zullen, op de manier van ROBINSON, aarden potten maken, die we in het vuur zullen harden," was het antwoord, dat HERNOUFFE gaf.

Men toog terstond aan het werk. Binnen eenige uren had men een aantal potten vervaardigd; maar de aarde was zeker niet voor het oogmerk geschikt. De zanderige klei barstte, toen ze op het vuur kwam, en men moest een ander middel bedenken.

HERNOUFFE, wiens vindingrijke geest voor alles raad wist, koos de fraaiste steenen, die hij op het strand wist te vinden, en wilde ze uithollen; maar het was vergeefs, dat hij een ijzeren lemmet vroeg; geen der schipbreukelingen bezat een mes. Deze treurige ontdekking sloeg elk ter neder, en men wierp troostelooze blikken op het vuur, hetwelk de vrouwen met eene waakzaamheid van Vestaalsche maagden aanhielden.

»Weest maar gerust, kinderen!" zei de gouverneur: »ik heb u soèp beloofd, en die zult ge hebben."

Hij zag namelijk onder de gebrokene voorwerpen, die in een verwarden hoop op het strand lagen, eene houten kooi; daarvan maakte hij de dikste ijzeren pennen los, smeedde ze in het vuur, sleep ze op de gladde vlakte der keijen, en groef daarmede diepe openingen in de steenen, die men tot dat einde verzameld had. Drie dagen daarna smulde de kleine kolonie, zoo als hij beloofd had, aan eene soort van pap of *bouillabesse*, die een Marseillaan zou hebben doen watertanden.

De ijvere gouverneur, krachtdadig door den onvermoeiden DUBOIS geholpen, was van alle ambachten te huis; beurtelings architect, metselaar, pottebakker, kok, oefende hij ook de genees- en heelkunde uit. Hij zette de breuken, verbond de

wonden, maakte toestellen voor verbrijzelde leden; nacht en dag op de been, wijdde hij zich met een bewonderenswaardigen ijver aan het behoud der ongelukkigen. Naast God is hij het, aan wien de kleine kolonie van Isclif haar leven te danken heeft.

Intusschen deed het toeval, of liever de Voorzienigheid, Louis de F*** iets ontdekken, dat wij, in het belang der menschheid, ten sterkste der geneeskundige faculteit aanbevelen. Om in het gebrek van linnen te voorzien, dat hij tot verband zijner wonden noodig had, spreidde Louis de F*** de dikste oesters, die men hem verschaffen kon, op de opene plekken; de applicatie dier oesters, uit welke men vooraf in zoet water de zoutdeelen getrokken had, deed niet slechts de geweldige pijn, die hij leed, bedaren, maar behoedde ongetwijfeld de aangestoken deelen tegen koudvuur.

III.

Van den 7den tot den 11den October verliepen de dagen zonder eenig voorval van belang. De gewonden, die geen lid gebroken hadden, begonnen te genezen; de wanhoop der eerste oogenblikken had voor eene soort van gemoedsrust plaats gemaakt, die, zoo al geen volkomene onderwerping aan de besluiten der Voorzienigheid, toch stille lijdzaamheid mogt heeten. Hernouffe bleef steeds het hart en het hoofd der kolonie. Zijn opgeruimd humeur, voor geen ongeval zwichtende, verhief hem en de zijnen boven hunnen toestand. Door zijne zorgen heerschte onder alle leden der familie de volmaaktste eensgezindheid.

Die menschen van verschillende natiën, door het ongeluk tot een gemeenschappelijk leven vereenigd, beschouwden elkander als broeders en zusters. Elken avond wist Hernouffe hun den tijd te korten met onderhoudende, aangename vertelsels. Eens zelfs deelde hij, in den vorm eener geestige scherts, zijnen onderdanen het plan van bestuur mede, waar hij zijne oppermagt naar wilde regelen. Met eene even groote mate van oordeel en verstand als van moed begaafd, verbande hij uit den regeringsvorm, dien hij gekozen had, de hersenschimmen der revolutionaire demagogie.

Gerust ten aanzien van den tegenwoordigen toestand zijner lotgenooten, besloot HERNOUFFE de verkenning, welke DUBOIS had begonnen, verder door te zetten. Van de eerste dagen af kwam het hem onmogelijk voor, dat het binnenste des lands onbewoond zou zijn. Dat onderzoek kwam hem te dringender voor, dewijl zijne lotgenooten zwaar aan dysenterie begonnen te lijden: bijna al de schipbreukelingen, en vooral de arme DUBOIS, waren er door aangetast; de laatstgenoemde brave en voortreffelijke man leed daarenboven aan eene brandende koorts.

Nadat HERNOUFFE zijne laatste beschikkingen had doen kennen en een moedig bekwaam man, Belg van geboorte, tot zijn opvolger *ad interim* had benoemd, begaf hij zich den 12^{den}, met het krieken van den dag, op weg. De twee jonge Russen, waarvan wij gesproken hebben, gingen met hem mede.

Den 13^{den} wierp de zee nogmaals lijken op het strand; ze waren geheel misvormd en onkenbaar; men begroef ze, gelijk de vorigen, in kuilen, die men in het zand gedolven had.

In den morgen van den 14^{den} vond de gouverneur *ad interim*, bij het onderzoeken der nabijgelegene rotsen, eene soort van witte kers, die een aangenamen smaak had. Eene groote vreugde verspreidde deze ontdekking onder de schipbreukelingen, die de mosselen en oesters moede waren. Het hardst viel hun het gemis van brood.

Den 15^{den} des morgens wandelde eene Russische vrouw, terwijl het ebbe was, alleen op het strand en gaf op eens een luiden schreeuw. Men dacht in het eerst dat zij het lijk van een echtgenoot of broeder vond; maar toen zij vervolgens met de hand wenkte, spoedden zich vijf of zes personen naar haar toe. »De Voorzienigheid ontfermt zich over ons," zeide zij tot hen: »zie eens, wat zij ons zendt!"

De kust was over eene ruimte van twintig el met eene groote hoeveelheid aardappels bedekt; jammer maar, dat de meesten door het zeewater bedorven waren. Onder het groote aantal vond men slechts twee- à driehonderd, die volkomen goed waren gebleven. Door een edelmoedig gevoel bewogen, offerden de schipbreukelingen, die niet ziek waren, hun aandeel aan de vrouwen en zieken. Eene goede daad vindt steeds hare belooning. Dat liefdewerk was voor-

zeker Gode aangenaam en bragt der geheele kolonie geluk. Dien zelfden dag kwamen HERNOUFFE en de twee Russen, na eene afwezigheid van zestig uren, 's avonds in het kamp terug. Zij werden met vreugdekreten begroet, die te levendiger waren, omdat ze niet alleen kwamen. Op ongeveer tien (Fransche) mijlen afstands van de plaats, waar de schipbreukelingen gelegerd waren, had HERNOUFFE den tweeden dag zijner verkenning een huisgezin van Hollandsche visschers ontmoet. Die brave menschen, door het verhaal van den ellendigen toestand der schipbreukelingen diep bewogen, hadden zich terstond en volgaarne ter beschikking van HERNOUFFE gesteld, en twee hunner hadden onmiddelijk aangenomen om de drie veldontdekkers met eene hunner schuiten naar het kamp van Isclif terug te brengen.

HERNOUFFE was zoo verheugd, dat men hem voor den verwinnaar van het gulden vlies zou hebben aangezien. In vervoering van blijdschap omhelsde hij al zijne lotgenooten, de beide Hollanders niet te vergeten. Behalve de hoop op eene aanstaande bevrijding, bragt hij mede twee schapen, vijf flesschen brandewijn, een ijzeren kookpot, drie aarden potten, een vischnet, vier hengeltuigen, eene bijl, een hamer, eene zaag en een mes. Die provisiën en instrumenten moesten der kolonie hoogst welkom zijn.

De Hollandsche visschers vertrokken des nachts, na beloofd te hebben, dat ze naar Stokholm zouden gaan, om de maritime autoriteit van den toestand der schipbreukelingen te verwittigen en te hunnen behoeve den bijstand in te roepen, dien beschaafde natiën zich in zulke gevallen tot pligt stellen.

Die brave lieden dreven hunne edelmoedigheid zoo ver, dat zij eene vrij aanzienlijke som in goud, die een jonge Rus hun bood, van de hand wezen. Slechts op dringend aanzoek wilden ze van HERNOUFFE de bagatel van tien francs aannemen als prijs van de goederen, die ze hem hadden afgestaan.

De 15e, 16e, 17e en 18e October waren feestdagen voor de kolonie. De hoop van weldra het akelige strand, getuige van hunnen rampspoed, te zullen verlaten, streelde het hart der arme schipbreukelingen. Intusschen nam HERNOUFFE een nieuw beroep ter hand: hij, de gouverneur, dacht zijn

oppergezag niet te vernederen door de nederige rol van kok te spelen; zelfs maakte hij binnen weinige dagen snelle vorderingen in de kookkunst. LOUIS DE F*** zegt nooit beter schapenragoût te hebben geproefd, dan hetgeen door de handen des redders was klaar gemaakt, die overigens in zijn uitmuntend karakter en vrolijk humeur het geheim vond om de kleinmoedigheid zijner lotgenooten steeds op te beuren.

Op een avond improviseerde hij een feest, dat vermeld mag worden. Hij verlichtte de façade der hut met eindjes kaars, na haar vooraf deftig te hebben opgesierd met kransen, die hij uit zeeplanten en schelpen had vervaardigd, en haren luister verhoogd door een transparant, waarop hij de woorden schreef: CAFÉ TORTONI.

Dien avond mogten de arme verlatenen hun verdriet en de eentoonigheid van hun droevigen toestand met een heerlijken *grog* verzetten. Voor de eerste maal ook vermaakte hen een Rus, uitmuntend muzikant, door het zingen zijner nationale liederen. Een Franschman, door het voorbeeld verleid, wilde op zijne beurt de *Marseillaise* aanheffen; maar de gouverneur deed hem zwijgen, zeggende dat hij de politiek uit zijne staten wilde verbannen houden.

Helaas! op verlatene stranden zoowel, als in koninklijke paleizen, *volgen de dagen elkander*, *maar gelijken elkander niet.* De dood, die voor de poort der paleizen de wacht houdt, klopte aan de deur der armoedige hut van Isclif. Den 20sten October bezweken twee Russische kinderen onder eene zware dysenterie, den 25sten rukte eene kwaadaardige koorts vier mannen en eene vrouw weg, en den 28sten werd ook DUBOIS, die zoo veel dienst aan de kolonie had bewezen en haar zoo nuttig was geweest, aan de erkentenis zijner lotgenooten ontroofd. De laatste oogenblikken van dien edelaardigen man waren ontzettend. Wanhopig, dat hij verre van zijn vaderland moest sterven, riep hij onophoudelijk den naam van Frankrijk en dien zijner moeder uit. Zijn doodsangst was lang en smartelijk, zijn afsterven een bitter verlies voor de schipbreukelingen. HERNOUFFE wijdde hem eene aandoenlijke lijkplegtigheid. Een kuil in het zand diende hem tot graf; eenige woorden, door het hart ingegeven en met innig gevoel uitgesproken, waren zijne lijkrede; een nederig houten kruis, in het vuur zwart gemaakt, werd op de zandhoogte, die

zijn lijk bedekte, geplant. Louis de F*** verhaalt aldus die begrafenisplegtigheid:

»Nooit heb ik treuriger begrafenis zien vieren. Allen lagen wij geknield voor het lijk van den armen vriend, dat we aan de aarde, ons aller moeder, moesten teruggeven; tranen vielen uit aller oogen; vurige gebeden vloten uit aller harten. God zal gewis zijne edele ziel genadig hebben aangenomen.”

IV.

Van 29 October tot 4 November werd Hernouffe door koorts en dysenterie aangetast; maar zijn sterk gestel en zijne geestkracht overwonnen de ziekte, en hij hield geen oogenblik op voor het algemeene welzijn te waken.

Inmiddels kwamen de Hollandsche visschers, die met een koortsachtig ongeduld werden verwacht, niet opdagen; men begon over dat wegblijven ongerust te worden, toen zij, den 5den November, in het kamp de zekere tijding bragten, dat er eerstdaags een commissaris van marine stond te komen. Dit goede nieuws werd met eene geestdrift ontvangen, die in erkentelijke vervoering overging bij het zien van al de provisiën en hulpmiddelen, die er mede gepaard waren; want de visschers bragten twee schapen, een varken, twintig kippen, twee kisten ouden wijn, eene mand brandewijn, brood, suiker, aardappelen, eene mand vol linnen, zalf, zwachtels, twee lancetten en twaalf paar krukken mede. De maritime commissie van Stokholm, wier edelmoedige ijver niet genoeg kan geroemd worden, zond zelve dien voorloopigen onderstand.

Deze onverwachte hulp intusschen, waardoor de kolonie in het bezit van overvloed moest komen, werd, zoo als het meer gaat, eene bron van tweedragt en jaloezij. Elk der schipbreukelingen wilde onverwijld zijn aandeel hebben. Het was vooral in deze omstandigheid, dat de gouverneur de voorregten van het oppergezag deed kennen: hij maakte van den hem opgedragen last gebruik, om de dreigende regeringloosheid in haren oorsprong te fnuiken; met weinig moeite herstelde hij de eendragt door een voorzigtig en gepast ge-

bruik van de verkregene provisiën, welker verdeeling hij zich alleen voorbehield. De Hollandsche visschers vertrokken, met dankbetuigingen en zegewenschen overladen.

Onder de voorwerpen, door de Zweedsche maritime commissie gezonden, was niets voor de gekwetsten nuttiger dan de voorraad van linnen; die ongelukkigen toch hadden tot nog toe hunne wonden en zweren slechts met het dikke en met teer doortrokkene zeildoek van den *Keizer Alexander* kunnen verbinden.

Sedert hunne schipbreuk hadden de kolonisten uitmuntend weder genoten; doch den 15den November betrok de lucht, de zee werd zeer onstuimig, en men zag in de verte een schip met de golven worstelen. Dat treffende schouwspel van een storm vernieuwde het leedgevoel der kolonisten, doch vervulde hen tevens met erkentenis jegens God, die hen zoo genadig had behoed.

De storm duurde drie dagen.

Middelerwijl maakten het vooruitzigt eener spoedige redding, het materiële welzijn op gebrek gevolgd, de verveling, aan een vadsig en eentoonig leven gehecht, bij eenigen der schipbreukelingen de onderscheidene hartstogten gaande, wier kiem elk mensch van zijne geboorte af in zich draagt. Huiselijk krakeel, bedekte jaloezij, nationale oneenigheid, zelfs politieke haarkloverijen, vereischten dagelijks de bemiddeling en het gezag des gouverneurs, die geen andere wapenen kon bezigen dan overreding; het is waar, dat hij eene indrukwekkende gestalte en groote physieke kracht bezat.

Er volgden weder dagen van vrede en harmonie; de schipbreukelingen hadden het geheim gevonden om hun eenzaam leven door onderscheidene bezigheden te veraangenamen; de mannen, die gezond en wel ter been waren, gingen op de jagt of deden verre wandelingen; de vrouwen, meer huiszittende, vermaakten zich met allerlei handwerk van zeeriet; zij vlochten heel netjes manden, korfjes, hoeden, zelfs kleedingstukken. Vischvangst en inzameling van schelpen bleven overvloedig; den 23sten November ving de gouverneur een verbazend grooten visch, die heerlijk van smaak was en bijna eene week lang een koninklijken schotel opleverde.

Evenwel — de ure der verlossing daagde maar niet; het

weder werd ruw en de winter zette zich in. Het was de 25ste November. De gouverneur besloot, na het houden van een grooten raad, zelf naar Stokholm te gaan, om er de redding, door de maritime commissie dier stad beloofd, in te roepen. Hij begaf zich den volgenden dag, in het gezelschap van een jongen Rus, op weg.

Gedurende zijne afwezigheid nam de Belg de teugels van het bewind in handen.

De 27ste November was een nieuwe dag van rouw voor de kolonie. Eene jonge Russische dame, die haren man bij de schipbreuk verloren had, gaf hare ziel aan God weder, gelukkig van met den echtgenoot, dien zij zoo zeer bemind had, in den hemel te worden hereenigd. Lang en pijnlijk was haar lijden; maar het denkbeeld, dat zij haren gade in een beter leven zou wederzien, strekte haar in hare laatste oogenblikken tot troost. »Waarom schreit ge?" zeide zij met eene door koorts verzwakte stem tot hare gezellinnen, die in tranen smolten. »Als niets ons meer aan het leven hecht, is de dood immers eene weldaad der Voorzienigheid. Voor eene weduwe is het verblijf op aarde niets meer dan eene ballingschap."

In het ijlen der koorts sprak zij zonder ophouden den naam haars echtgenoots uit. Zij meende dan het huwelijks-altaar voor zich te zien, en herhaalde de eeden van liefde en trouw, welke zij bij die verbindtenis had gesproken; zij verlangde, dat men haar voorhoofd met bloemen sierde, — dat men haar tooide met haar balkleed. Dan weder verhaalde zij hare meisjesdroomen, haar geluk als vrouw en als moeder. Helaas! geluk, vreugde en droomen, alles had de ramp van 3 October haar meêdoogenloos ontrukt.

Een oogenblik daarna sloot zij de oogen; hare ademhaling werd korter, haar gelaat doodsbleek; zij sprak nog eenmaal een geliefden naam uit, en ontsliep, om niet meer te ontwaken. Den volgenden dag werd, volgens haar verlangen, haar lijk aan het zand der barre kust toevertrouwd.

In den morgen van 29 November waren al de leden der kleine kolonie op het strand vergaderd; plotseling bespeurde een hunner een zeil in de verte; de zee was kalm, de wind gunstig. Het zeil naderde snel de kust van Isclif; aller oogen waren er op gevestigd, als het hart op de hoop.

Twee uren later wierp een schip onder Zweedsche vlag het anker op half kanonschots-afstand van de kust uit. Twee booten voeren er van af; in eene er van bevond zich HERNOUFFE; — men schreeuwde het uit van blijdschap; de redder bragt verlossing mede.

Niets kon de verrukking der vreugde van de arme schipbreukelingen schetsen; zij lachten en weenden beurtelings; zij omarmden elkander als broeders, die zich na eene lange afwezigheid hereenigd zien. Zij waren gelukkig; ze zouden hun vaderland weêr aanschouwen!

Alles werd spoedig tot de afreis gereed gemaakt. Toen men op het punt was om zich in te schepen, verzamelde HERNOUFFE zijne lotgenooten om zich heen, sprak hen op eene treffende wijze aan, en leide het bestuur neder, dat zij hem den 3den October hadden toevertrouwd.

De schipbreukelingen gingen weêr onder zeil, na God voor hunne verlossing te hebben gedankt, hunnen gouverneur met zegenwenschen overladen en een laatsten blik geworpen op de hut, waarin zij, zeven-en-vijftig dagen lang, zooveel hadden uitgestaan.

Den 29sten ten 4 ure na den middag vertrokken, kwamen zij den volgenden dag des avonds om 7 ure te Stokholm aan. Hun getal was door sterfgevallen tot op negen-en-vijftig personen, grootendeels ziek of gekwetst, gesmolten.

Eene tallooze menigte volks, van hunne komst verwittigd, wachtte hen in de haven, en ontving hen met blijken van het innigste medegevoel, van de hartelijkste deelneming. De administrateur van het groote hospitaal en de dames der stad wedijverden in edelmoedigheid, en bewezen dat menschenliefde eene deugd is, die bij alle natiën gevonden wordt.

We laten nu weder het woord aan LOUIS DE F***. »Ik bleef vier weken in het hospitaal; na verloop van dien tijd was ik wel niet geheel hersteld, maar toch in staat om op nieuw scheep te gaan; het ongeduld om Frankrijk te herzien versterkte mij. Den 29sten ging ik aan boord van den driemaster *Louise Duval*, naar Havre bestemd. Het arme Russische meisje, dat gedurende achttien uren mijn droevigen toestand op de rots van Isclif had gedeeld, had mij niet willen verlaten. Zij was eene wees geworden door en na de schipbreuk. »Ik heb niemand buiten u in de wereld," zeide zij; »het on-

geluk heeft u tot mijnen broeder gemaakt; verlaat uwe arme zuster niet.”

»Onze overtogt was voorspoedig en kort; den 11den Januarij kregen wij Havre in het gezigt. Bij mijne komst aldaar was het eerste, wat ik deed, voor het lot van het arme kind, dat zich mijne zuster noemde, te zorgen; de heer BONAFÉ, een reeder te Havre, was zoo edelmoedig van de aanbevelingsbrieven, die een Katholiek Fransch priester, sinds lang te Stokholm gevestigd, ons ter hand had gesteld, te honoreren en de zorg voor de ongelukkige wees op zich te nemen. Voor haar lot thans gerust, en met een vast voornemen om het steeds te behartigen, vertrok ik den 14den naar Parijs. Bij de schipbreuk van den *Keizer Alexander* had ik alles verloren: het kleine vermogen, dat ik in Rusland had bijeen gebragt, mijne schilderstukken, en, wat meer is, vierhonderd schetsen, die eene onnoembare waarde voor mij hadden; — er bleef mij niets over dan eene som van vijftien centimes. Maar ik heb een beschermengel gevonden in het kasteel *Beaujon*.”

In het hospitaal van dien naam was LOUIS DE F*** door den heer GUDIN, onzen *Zee-Raphaël*, geplaatst, en heeft er door de zorgen van den kundigen doctor ROBERT de hoop erlangd op eene aanstaande genezing, die hem de gelegenheid zal schenken om met goed gevolg zijn palet en penseelen te hervatten.

Wat den gouverneur der kolonie van Isolif betreft, — HERNOUFFE is behouden in zijn vaderland aangekomen, en woont te Tours. Moge de hulde onzer bewondering voor zijn heldhaftig gedrag de belooning voorafgaan, die ’s lands regtvaardigheid hem zal toekennen.

LOSSE BLADEN UIT HET DAGBOEK VAN EEN TOURIST IN ZWITSERLAND.

I.

IN HET BERNER OBERLAND.

Daar ben ik eindelijk in het Kanaän der touristen van geheel Europa, en zegen mijn lot en groet de schoonste ber-

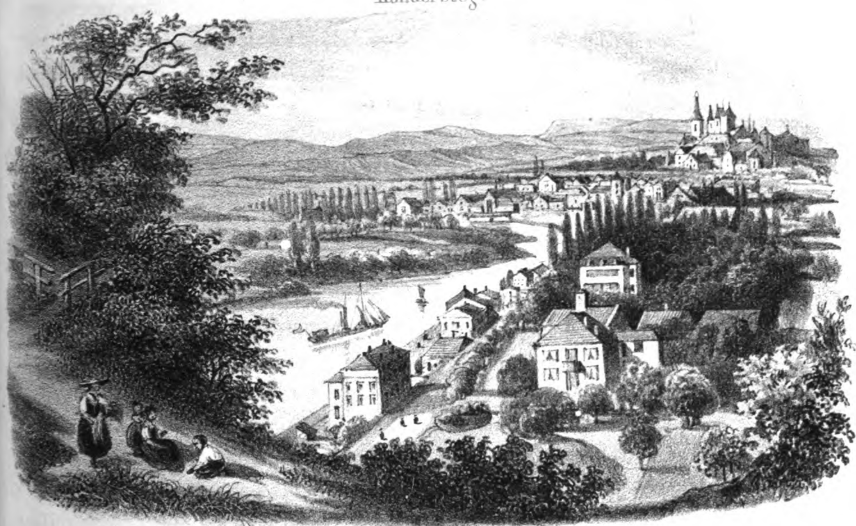
gen der aarde. Hoe lang heb ik naar u gereikhalsd! Wanneer wij een lieven mensch na lange verwachting groeten, dan drukken wij zijne hand met onze beide handen, en houden die vastgeklemd. Evenzoo zou ik ook wel met éénen blik deze geheele wereld van Alpen willen omhelzen en vasthouden, — dit lieve, dit eerbiedwekkende land, — met een vromen blik op de hand van Hem, die deze wonderen in stilzwijgende schoonheid voor het menschdom heeft ten toon gesteld.

Maar waarom zouden wij, menschenkinderen, toch zoo vurig naar de bergen verlangen, alsof de magneetnaald van ons gemoed overal en in elke borst naar deze pool van genot en vrede wees? Ik weet het zelf niet regt. Onze groote steden, met hare verbazingwekkende schatten van kunst en industrie, die kolossale werkplaatsen van menschelijk vernuft, bieden toch gemakkelijker, schitterender, misschien meer duurzame verzadiging aan, dan de bergen met hunne onherbergzaamheid en ontberingen. En toch zijn het meestal slechts domme of geblaseerde menschen, die in de algemeene neiging naar het gebergte niet deelen, en aan het gemak van het stadsleven de voorkeur geven. Voor ons zijn de Alpen als 't ware het ideale middelpunt van alle bekoorlijkheid, welke de natuur kan aanbieden, en daarenboven van vrijheid en geluk. Zij zijn ons de vertegenwoordigers van het verhevene en in zijne verhevenheid prachtige, — van het meer oorspronkelijke, alsof de mensch hier de geheime werkplaatsen der schepping naderbij was, alsof hier hare eerste vormen reiner en frisscher waren, — ook de vertegenwoordigers van de eerste kultuurloosheid, waarmede zich vermoedens van de gouden eeuw van menschelijke gelukzaligheid verbinden.

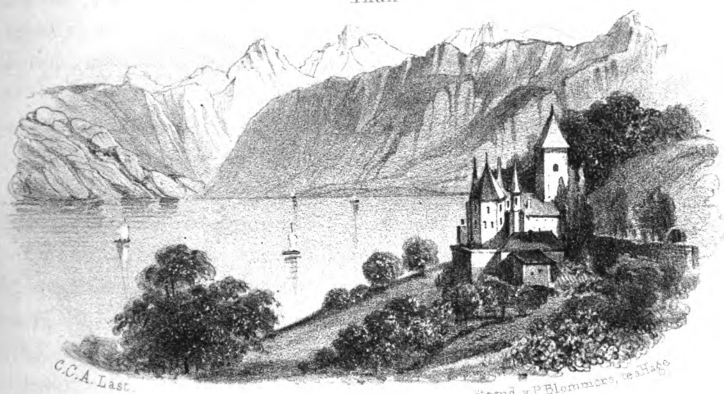
Het stadje Thun — zoo men wil het Celtische *Dunum* — is de poort van het Berner Oberland. Wanneer men, zoo als ik, van Steffisburg komt, meent men een middeleeuwsch rijksstadje te betreden, welks muren, daken en wachttorens nog in den besten toestand zijn, en boven hetwelk zich, op den berg, het oude vierkante kasteel met zijne torentjes en de oude Gothische kerk fier verheffen. De groote levendigheid, die in het stadje heerscht en buiten alle verhouding tot het getal zijner inwoners staat, maakt een

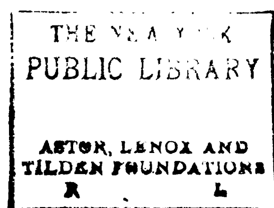
Kandersteg

Thun

Het kasteel Spiez aan het Thuner Meer

aangenamen indruk. Tusschen den Slotberg en de Aar ingeklemd, strekt het zich eigenlijk slechts in eene enkele goede straat uit, welker ontelbare winkeltjes en kroegen aan eene buitengewone consumptie doen denken. Wil men het betere gedeelte van het stadje zien, dan moet men de poort uitgaan, naar den Rozentuin; wil men echter het heerlijke panorama, welks middelpunt Thun is, regt genieten, dan moet men des morgens vroeg, of 's avonds vóór zonsondergang, naar het kasteel wandelen, en in een der hoektorentjes post vatten. Daar ligt alles zoo schoon geordend bijeen, de oude en de nieuwe stad, de villa's, de parken en de weilanden, de blaauwe Aar en het kalme meer.

Thun ligt in meer dan één opzigt zeer gunstig. Aan den mond van het Simmen- en Kanderdal en het Oberland gelegen, het middelpunt van een vruchtbaar en bekoorlijk landschap, moet het reeds als marktplaats veel verkeer hebben. Natuurlijk wordt dit door het bezoek van vreemdelingen gedurende den zomer vertienvoudigd, en geculmineerd ten tijde dat de troepen bijeen trekken. Thun heeft, zoo als men weet, de eenige militaire school in Zwitserland; tegen het najaar hebben ook grootere bijeenkomsten van troepen plaats, en dan is de drukte te Thun met niets te vergelijken. Sedert het bezoek van vreemdelingen mode is geworden, en ook ten gevolge der militaire school, is Thun in aanzien en bevolking buitengemeen toegenomen.

De breede heldere Aar op, regts en links vriendelijke huizen en tuinen passerende, stoomen wij naar het in de nabijheid gelegene Thuner-meer toe, aan welks boorden zich een heerlijk landschap uitbreidt. De schoonheden van een en ander zijn echter te vaak beschreven, om er op dit oogenblik verder bij stil te staan. Die ze genieten wil, kome en zie. De dorpen aan den oever vormen eene wonderfraaije decoratie, en de grijze Strätlinger toren, benevens het kasteel Spiez, brengen tot sieraad der omzooming het hunne bij.

Na het naburige oude, sombere Aarstadje Unterseen — met Thun de eenige steden van het Oberland — te zijn doorgegaan, betreedt men terstond het wereldberoemde Interlaken. Maakt Thun den indruk van eene bonte markt, Unterseen dien van een in bloei toenemend stadje, zoo vindt men, tot zijne eigene verbazing, in Interlaken de midden in een majestueus

park gelegene kolonie van vreemdelingen. Een statige, breede weg loopt door dubbele lanen van de heerlijkste notenboomen, ahorns en linden. Aan weêrszijde staan, half verscholen in het groen der boomen, de alleenstaande huizen, logementen en naar paleizen gelijkende hotels in den weelderigsten smaak; daartusschen heeft men weder tenten en salons, met duizenderlei reis- en toiletbenoodigdheden, delicatessen, fraaijigheden van hout gesneden, gemzenvellen, ivoorwerk, platen, enz. Bij voortduring heeft men een drok gewoel in de lanen, op de pleinen, in de tuinen, op de balkons en belvedères, — overal de elegante toiletten van Parijs (met welks boulevards Interlaken dikwijls vergeleken wordt) en Londen, elegant gezelschap te voet, in schitterende equipage of op fiere rossen, — babylonische spraakverwarring, muziek en spel. Daarbij komen de bescheidene landzaten van den »Bödelis," dragers en kruijers, huurkoetsiers, bezige logementsknechts en wit geschorte koks, nette kamermeisjes in haar landskostuum, vermoeide voetreizigers met lange Alpstokken en ontzaggelijke ruikers van Alprozen op eene herberg aanstappende — om kort te gaan, een schilderachtig, kakelbont tooneel. Waarheen zullen wij ons echter wenden? Het eene hotel ziet er nog uitlokkender uit dan het andere. De meesten hebben hunne ruime eetzalen, waar de tafels steeds gedekt zijn, en wier met groote glazen versierde deuren en vensters op een smaakvol terras uitzien, waar de talrijke gasten zich des avonds, bij schitterende verlichting, als in toovergroepen verzamelen. Inderdaad, de keus valt moeijelijk. — Wij doorwandelen de hooggewelfde notenboomlaan, tot aan de landingsplaats aan het meer van Brienz, om hier een bezoek af te leggen.

Het meer van Brienz ligt slechts dertig voet hooger dan het meer van Thun, maar heeft een geheel ander karakter. Het is korter, een weinig smaller, en wel driemaal zoo diep in den rotsigen berggrond uitgehold, zoodat zijne oevers gedeeltelijk eene stoute rotswildernis daarstellen. Daartusschen lagchen echter de liefelijkste schuilplaatsen der wereld den aanschouwer toe, — kleine schuilplaatsen, met bekoorlijk weiland, eeuwen-oude noten-, kersen- en lindeboomen, die vaak hunne wijduitgespreide takken in de kabbelende golven duiken, — een vertrouwelijk huisje, een bloeijende tuin — alles

door met geboomte begroeide rotsen van de overige wereld afgesloten; — wat wilt gij meer?

Brienz ligt vriendelijk in het geboomte, aan den voet van den hoogen Brienzer-grath; zijne lange hotels spiegelen zich in den vloed. Gij vraagt waarschijnlijk, of men hier dan niets dan hotels heeft in plaatsjes, waar men elders slechts eene gewone bierkroeg zou aantreffen. Dit is in het Berner Oberland inderdaad het geval: ieder plaatsje aan de bezochte wegen en bergen heeft zijne meer of minder welingerigte logementen. Dit heeft intusschen zijne goede en zijne kwade zijde. Men komt daardoor met het eigenlijke volk weinig in aanraking, en heeft zooveel te meer met voerlieden en logementsknechts te doen. Wil men echter inderdaad het volk leeren kennen, dan neme men zijnen intrek in de kleine herbergen, en ga van de hoofdwegen af in de vaak zoo bekoorlijke zijvalleijen. De hooge aanspraken der vreemde reizigers zijn alleen de oorzaak van dezen grootschen logementstijl, dien wij voor ons heel wel kunnen missen; intusschen hebben wij er eindelijk ook vrede meê, wanneer wij des avonds een goed bed, eene goede flesch wijn en een sappig *beefsteak* vinden, zonder dit daarom als de hoofdzaak te beschouwen.

Wij keeren over het meer naar Interlaken terug. Wij bemerken hier, gelijk op de meeste meren in Zwitserland, dat periodieke verschijnsel van het zoogenaamde *bloeijen*. Het water vertoont namelijk, van het voorjaar af, aanmerkelijke massa's schuim, nu eens van geelgroene, dan weder van roodachtige kleur, die men ten onregte voor den bloeitijd der waterplanten houdt. Het zijn integendeel, volgens mikroskopisch onderzoek, zekere infusoriën, die voor het ongewapend oog onzigtbaar blijven, maar zich in fabelachtige hoeveelheid vermenigvuldigen.

Thans willen wij dieper het gebergte in, waartoe men natuurlijk een of meer gidsen noodig heeft, die men echter overal bekomen kan. Een wel onderhoudene rijweg loopt het diep uitgesneden dal van Lauterbrunnen in. Weldra kronkelt deze weg zich langs de wilde Lütschene, wier bed vol kleine en groote steenen ligt, die door den stroom geheel rond zijn geschuurd, en hun stamleger vele uren van hier in den schoot der hooge Alpen hebben. Het geheele dal van Lauterbrunnen, inzonderheid echter het eerste gedeelte, heeft een

eigenaardig voorkomen. De dalvlakte ligt diep, gelijk eene kloof uitgebroken, tusschen ontzaggelijke rotswanden en steile gebergten, in vochtige schaduw. Daar rusten in den herfst en den winter, zoo vlak begrensd alsof de massa door de hand van een mensch was afgeknipt en gelijk gemaakt, de bleeke nevels, terwijl de Avondberg, de Wenger-Alp en de Mürren boven den Staubbach in den helderen zonneschijn liggen.

De beroemdste watervallen in dit dal zijn de Staubbach en de Schmadribach; maar behalve deze tellen wij nog meer dan een dozijn anderen, van welke ieder zijne eigenaardige schoonheid heeft. Voor dat wij aan den eersten komen, gaan wij het stille dorpje Lauterbrunnen eens binnen. Het heeft de eenige kerk in het geheele zoo uitgestrekte dal, en zelfs in den winter komen de bewoners van alle naburige hoogten, inzonderheid echter van de hoogstgelegene gehuchten Mürren en Gimmelwald (5000 voet boven de zee), de smalle en steile, nu eens met ijs overdekte, dan weder hoog in de sneeuw begravene rotspaden af. Die berglieden komen, met levensgevaar, vlijtiger in het godshuis dan de meer nabij wonende dalbewoners.

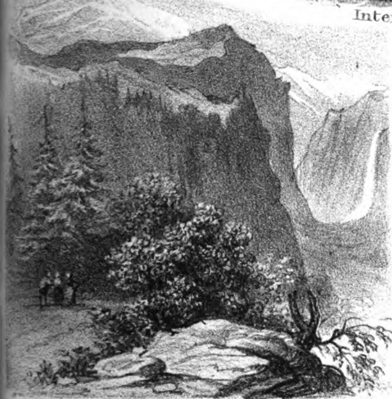
Reeds in de verte ziet men den beroemden Staubbach hoog tegen de rots spatten. Alphorenblazers roepen de heerlijke echo van de wanden der Wenger-Alp, terwijl wij het spel der luchtgolven gadeslaan. Het karakter van den val wisselt bijna met elk uur: anders is het vroeg in den morgen, anders wanneer de middagzon hare regenboogparelen in de waterwolk borduurt, anders in den gloed van het avondrood, of wanneer het, spookachtig hol, des nachts van de rots suist. Weder anders is het in ieder jaargetijde: vreeselijk en ontzettend, wanneer de ontzaggelijke overstrooming van het hooggebergte met geboomte en steenen over den rotswand dondert; noordsch-prachtig, wanneer de winter de vallen van den bergstroom bindt, en als onmetelijke kristallen zuilen tegen den wand ophoopt.

Diep in den achtergrond van het Lauterbrunner-dal heeft men een concurrent van den Staubbach, die dezen voorzeker de loef zou afsteken, indien de toegang niet zoo ruw en moeijelijk ware, — den *Schmadribach* namelijk, die, in talrijke watervallen, van den Schmadri-gletscher naar beneden stort.

Brienz.

De Staubbach

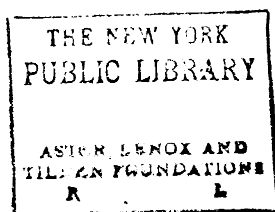

Interlaken.

C.C.A. Last.

Het Lauterbrunnendal.

Steend. v. P. Blommers, 's Hage

De Jungfrau

Wij naderen intusschen meer en meer de majestueuze Jungfrau-groep. Moeijelijk en steil kronkelt zich het met grove steenen geplaveide pad langs de oostelijke bergwanden omhoog. Kinderen, die bloemen te koop bieden, verzamelaars van rariteiten, mannen, die aan den weg schijnen te werken, en meer welkome Alphorenblazers, die der ruwe rotsen in het rond weêrgalmende toonen ontlokken, vormen de stoffaadje eener hoe langer hoe grootscher wordende Alpennatuur. Geen vijf minuten is de voetreiziger alleen. Nu eens haalt hij eene karavaan gesluijerde dames te paard in; dan eens wordt hij zelf door eenen zoon van Albion ingehaald, die zijne genietingen bij de el afmeet; dan weder ontmoet hij eene troep kostscholieren, die vacantie hebben, met den gebrilden rector voorop, die drok bezig is te geognostiseren en te botaniseren; somwijlen ook wel een pas getrouwd paartje in de wittebroodsweken, of een paar Duitsche handwerksgezellen, die met den bundel op den rug voortstappen, of in het gras hun brood met kaas zitten te eten.

Hier, aan de kromming van het pad, nog een blik in het Lauterbrunner dal aan uwe voeten geworpen. Hoe schitteren zij u toe, die donkergroene velden, — hoe flikkeren de watervallen aan alle rotsen, — en het kerkje in het dal, hoe neemt het de huisjes in zijne hoede, die het omringen!

Reeds worden de dennen korter en borsteliger; boschjes van schitterende Alpenrozen wenken van de rotsen en heuvels. Eindelijk is de Wenger-Alp beklommen; men staat op een grasveld zonder boomen of ander gewas, maar — tegenover het heerlijkste tafereel, dat het oog eens stervelings genieten kan. De Wenger-Alp is een bergtop of bergverdieping, vlak tegenover de Jungfrau-groep, in welker wonderpracht zich het oog zwelgend verliest. Geen menschelijke ziel zal wel zoo gevoelloos, geen gemoed zoo bekrompen zijn, dat het niet overweldigd zou worden, ten minste voor het oogenblik, door de kalme ontzaggelijkheid van het tooneel.

Van de noordwestzijde is de Jungfrau volstrekt onbeklimbaar; daarentegen biedt zij van de zuidoostzijde vrij beklimbare vormen aan, en hare kruin (12,827 voet boven de zee) is reeds door vijf expeditiën bereikt geworden. Om het uitzigt echter moet men iets dergelijks niet wagen; dit is al

te onbepaald en te schemerig, en wordt door vele goed gelegene lagere toppen verre overtroffen.

De herberg op den Wenger-Alp, een klein houten huis, met den belagchelijken titel van *Hôtel de la Jungfrau*, is de zeer levendige dagelijksche verzamelplaats van honderden van reizigers. Reeds van verre ontwaart men rondom haar de schilderachtigste groeperingen. In het korte gras legeren heeren en dames in phantastisch geïmproviseerde bergkostumen, — gidsen, paarden, bedienden, — al snappende, luisterende, met lange verrekijkers naar de berggroepen turende. De vlijtige bediening van een broeder en twee zusters zorgde voor de nooddruft des ligchaams, en inzonderheid voor echt gemzengebraad. Alles wil hier gemzen eten, zelfs midden in den zomer, wanneer deze beesten mager en taai en bijna niet eetbaar zijn. Wee den herbergier, die het verlangde gemzengebraad zou durven weigeren! Alle dagen valt dan ook, geheel in stilte, in den geitenstal een bloedig slagtoffer, inzonderheid oude bokken, waaraan, onder eigen firma opgedischt, zelfs geen bedelaar den mond zou zetten. Dan wordt de oude bok in stilte gevild en geprepareerd, en zelfs fijne dames kaauwen op het taaije vleesch, alsof het heel wat delicaats was. *Mundus vult decipi.*

VAN HET WEÊR.

De kennis van het weêr is eene wetenschap, die nog pas in haar ontstaan is, en voorzeker geruimen tijd noodig zal hebben, voordat zij eenigzins zekere resultaten zal geven. Er zijn namelijk velerlei waarnemingen en zeer uiteenloopende kundigheden noodig, om het weêr ook maar eenige dagen vooraf te kunnen bepalen.

De veranderlijkheid van het weêr hangt namelijk af van de gesteldheid en de beweging der lucht; zij komt van de vochtigheid des dampkring en de rigting van den wind, en wordt te weeg gebragt door de luchtstroomingen, die over de landen heentrekken, zich *hier* vereenigen, *daar* elkander

ontmoeten, en *hier* koude, *daar* warmte, *hier* regen, *daar* hagel en op andere plaatsen sneeuw verwekken.

Er zijn wel vaste regelen omtrent het weêr, en deze regelen zijn eenvoudig en gemakkelijk te berekenen; maar deze vaste regelen worden door zoo vele niet te berekenen omstandigheden dermate gestoord, dat bovenal in onze gewesten bijna nooit de regel, maar doorgaans de uitzondering heerscht.

Om een en ander wel te begrijpen, moet men het volgende in acht nemen.

De zon veroorzaakt wel zomer en winter, hare stralen lokken wel de warmte uit onze aarde en hare afwezigheid laat er koude op heerschen, maar het eigenlijke weêr wordt door de zon niet te weeg gebragt. Dit doet de beweging der lucht of de wind, welke die veranderlijkheid van warmte en koude, van droogte en vochtigheid veroorzaakt, welke onder den naam van *weêr* bekend is.

De wind intusschen ontstaat uit den invloed der zonnewarmte op de lucht.

De geheele aardbol is namelijk door eenen dampkring omgeven, dien men lucht noemt. Deze lucht heeft de eigenschap, dat zij zich uitzet, wanneer zij warm wordt. De uitgezette warme lucht is evenwel ligter dan de digte koude lucht, en stijgt derhalve altoos omhoog.

Daar nu de zon in de heete zone aan den equator de lucht bij voortduring verwarmt, zoo stijgt daar de lucht omhoog. Van beide zijden echter, zoowel van het noordelijk als van het zuidelijk halfrond, stroomt bij voortduring koudere lucht toe, om de gapingen aan te vullen. Deze koudere lucht wordt intusschen wederom verwarmd en rijst omhoog, en wederom komt er nieuwe koude lucht bij. Daardoor ontstaat echter ook tevens aan de polen der aarde eene luchtledige ruimte, en naar deze ruimte toe stroomt de verwarmde lucht, die juist omhooggestegen was. Op deze wijze ontstaan de luchtstroomen in de lucht, die jaar in, jaar uit, bij voortduring plaats vinden. Zij zijn de eigenlijke bronnen van den wind, die de warmte bij voortduring verdeelt; want de koude lucht, die van de polen toestroomt, verkoelt de heete luchtstreken; de warme lucht, die van den equator naar de koude zonen heenvliet, verwarmt deze eenigzins.

In de streken, die digt bij den equator liggen, is het weêr vrij bestendig. Daar heerscht gedurende den zomer meestal hitte, windstilte en droogte. De hitte wordt door de zon uit de aarde opgewekt; de windstilte komt voort, doordien de lucht zich verwarmt en naar boven stijgt; de droogte, dewijl door de hitte al het water, in de lucht, in waterdamp overgaat. In den winter wordt de lucht wel eenigzins verkoeld, maar nimmer zoo, dat er vorst kan invallen, en de van de polen toestroomende koude lucht maakt, dat de waterdampen weder in water overgaan; — vandaar de aanhoudende regens, welke in die streken gedurende den winter heerschen.

Hoe verder men zich echter van den equator naar de polen toe verwijdert, des te meer verschillen de zomer en winter, de lengten van dag en nacht, de hitte en koude, en hiermede ook de toestand van de lucht en het zoogenaamde *weêr*. Het onregelmatigste is dit laatste in het noorden van Europa, derhalve in onze gewesten.

Wij wonen ten naasten bij in het midden tusschen de noordpool en den equator. Van de pool af waait steeds een koude wind — de noordenwind; van den equator daarentegen stroomt bij voortduring een warme wind — de zuidenwind. Door de wenteling der aarde om hare as wordt de noordenwind oost, derhalve noordoost, en de bovenste zuidenwind west, derhalve zuidwest. De noordoostenwind is gewoonlijk droog, dewijl hij geen waterdampen met zich voert: in den winter brengt deze wind meestal drooge koude aan; in de eerste dagen der lente echter, zoo hij insgelijks invalt, gevoelen wij bij den heerlijksten zonneschijn in de schaduw vaak gevoelige koude.

Dit weder zou bij ons het regelmatige zijn, zoo niet de warmere bovenlucht, die van den equator naar de pool stroomt, somwijlen naar beneden drong in de koude lucht, in uitgebreide streken den aardbodem aanraakte, en op deze wijze warme luchtstroomingen veroorzaakte, die met koude afwisselen.

Wat aan den equator *boven* elkander plaats heeft, geschiedt bij ons meestal *nevens* elkander. In onze gewesten ontmoeten de koude en warme luchtstroomingen elkander in de nabijheid van den aardbodem, kampen dikwerf met elkan-

der, zoeken elkander te verdringen, wisselen elkander af, wentelen zich over landen heen en weêr, en brengen het verschillendste weêr door elkander. Dit juist maakt het weêr in onze gewesten zoo afwisselend en onberekenbaar.

In den zomer hebben wij bovenal zulke met elkander kampende luchtstroomingen zeer dikwijls. Vaak is de lucht helder, de zon zendt ons hare brandende stralen toe, en in de schaduw verkwikt ons een koele luchtstroom. Geen wolkje is aan den hemel te zien. Op eens gaat de wind geheel en al liggen. In de schaduw zelfs wordt het onverdragelijk heet. Geen blaadje beweegt zich. Daar verheft zich plotseling een tegenwind; het stof op de wegen dwarrelt in het rond, en verheft zich hier en daar tot eene ranke zuil, die huishoog opwaarts rijst. Wolken pakken zich opeen, de boomen schudden hunne kruinen, de wind giert door het gebladerte, en voor dat men het voorziet, heeft men een hevig onweêr.

Van waar kwam de windstilte, de wervelwind en het daarop volgende onweêr? Twee tegen elkander inwerkende luchtstroomen, die elkander een tijd lang uit den weg gingen, ontmoeten elkander bij ons. Beide luchtstroomen drongen eenigen tijd met gelijke kracht op elkander in; vandaar de *windstilte.* Weldra echter behield de eene of andere luchtstroom de overhand; zij dwarrelen door elkander; de koude lucht verandert den waterdamp van den warmen luchtstroom in water, en regen stroomt neder. Deze laat de tot dusver gebondene warmte vrij, en er volgen electrieke verschijnselen, die door donderslagen en luchtdreuningen vergezeld worden. En dit onweder houdt aan, tot dat een der beide luchtstroomen de overwinning heeft weggedragen, waarop dan weder bestendig weêr volgt.

Uit het hierboven aangehaalde kan men opmaken wat men over de weêrvoorspellingen in almanakken en elders te denken hebbe. In ons gewest toch kan men het weêr onmogelijk met eenige juistheid voorspellen, daar het aan de meest verschillende afwisselingen is prijs gegeven.

Om maar van een der moeijelijkheden te gewagen, om voor eene bepaalde plaats het weêr te voorspellen, merken wij slechts aan, dat een onweêr nooit daar uitbarst, waar het ontstaat. Zoo is, bijv., het weêr op *morgen* te Rotterdam

geenszins het gevolg van een luchttoestand, die *heden* in gemelde stad heerscht; want de lucht beweegt zich bij aanhoudendheid voort, en wordt door stroomingen over land en stad heengedreven. Wij hebben geen zeker middel om te weten, van welke zijde morgen de wind zal binnenstroomen, maar weten allen, dat gelijktijdig uit allen oorden der aarde luchtstroomen rondtrekken: van de pool af een koude luchtstroom, van den equator af een warme, van de zee in het westen een vochtige, van het Aziatische vasteland in het oosten een drooge. Al deze winden zijn bij voortduring in werkzaamheid, en hangen wederom met hunne nog van ons meer verwijderde nabuurschap zamen. Wilde men uit het weêr van heden, op de eene of andere plaats ten onzent, dat van morgen voorspellen, dan zou men eene streek van een paar honderd mijlen in den omtrek er van moeten kunnen overzien en zijne berekeningen maken, die dan nog, bij den tegenwoordigen stand der weêrkunde, vele zwarigheden zouden opleveren. Er zijn wel regelen van waarschijnlijkheid, welke de temperatuur voor een zekeren tijd laten vermoeden, maar ook deze zijn niet zonder velerlei uitzonderingen. Begint, bijv., de winter bij ons zacht, dat is, heerschen er zuidwestenwinden en regens tot in Januarij, dan is het hoogst waarschijnlijk, dat bij het einde van den winter een scherpe noordoostenwind invallen en het noodige evenwigt herstellen zal. Maar onfeilbaar is deze regel niet, daar de zaak ook door vele andere bijkomende omstandigheden weder in evenwigt gebragt kan worden.

MIJNHEER MAHLHUBER OP REIS.

Een verhaal, door F. GERSTÄCKER.

I.

DE COMMERCIERAAD.

In een landstadje van Beijeren leefde stil en ingetogen de held onzer geschiedenis. HIERONYMUS MAHLHUBER was iemand

zonder pretensie, die zich reeds sedert ruim vijftien jaren, met den titel van commercieraad en het bezit van een Lodewijks-kruis, te Gidelsbach — zoo heet het plaatsje — met der woon had gevestigd, en hier met eene oude huishoudster in stilte zijne dagen sleet. Wat hij vroeger gedaan had, om zich een titel en eene orde te verwerven, heeft men nooit kunnen te weten komen. Enkelen beweerden, dat hij beide had gekregen, omdat hij *niets* had gedaan; maar daar zoo iets zich niet wel liet denken, vond het ook geen ingang bij de menigte, en de inwoners van Gidelsbach zagen den kleinen, gezetten ouden heer misschien met eene des te grooter eerbied aan, dewijl er over zijne verdiensten een geheimzinnige sluijer lag, en tot deze verdiensten behoorde onbetwistbaar, dat hij er maar zelden van sprak.

Van iets *sprak* hij echter; maar in dat *iets* moest hij ook wel groot belang stellen, daar het hemzelven gold, — en dat was zijne *lever*, die hij, gegrond of ongegrond, in verdenking had gebragt dat zij twee duim te groot was, en in hare uitzetting onophoudelijk bezig was om zijne maag naar beneden te stooten.

De beide doctors in het stadje waren omtrent deze zaak, gelijk zich trouwens ook niet anders liet verwachten, van geheel tegenovergestelde meening, waarbij de een, die eene dergelijke kwaal volkomen ontkende, en het lijden eerst voor eene indigestie en later voor louter inbeelding verklaarde, een zeer goeden patient verloor, terwijl de ander, die door kloppen en luisteren aan borstholte, ribben, schouders en andere ligchaamsdeelen van den commercieraad, in allen gevalle eenige bedenkelijke verschijnselen van roode of gele hypertrophie of eene spekachtige ontaarding van de lever meende te hebben waargenomen, den patient won.

Mahlhuber was zeer bezorgd zoo voor zijn leven in het algemeen, als voor zijne gezondheid in het bijzonder, en dat moet hem ook verontschuldigen, wanneer hij met de vermeende onnatuurlijke vergrooting van zijn lever ook een kropgezwel aan het hoofd in aanraking bragt, dat hij eens gehad had, maar waarvan hij gelukkig geopereerd was. Hij had een natuurlijken afkeer van al dergelijke dingen, en het anders onschuldige gezwel was hem steeds als het ontzettendste voorgekomen, dat zich aan het menschelijk lig-

chaam ooit kan voordoen, daar het, in onmiddelijke nabijheid met de hersenen, in zijne gevolgen onberekenbaar kon zijn.

Daar hij geene andere bezigheid kende dan die om zijn uiterst dierbaar leven te onderhouden, schilderde hij zichzelven de ontwikkeling van zulk lijden met de levendigste kleuren af, en was eindelijk tot het resultaat gekomen, dat eene vereeniging van de kropgezwelzenuwen met die der lever geenszins tot de onmogelijkheden behoorde, ja dat zelfs op de plek, waar zijn thans genezen kropgezwel gestaan had, iets dergelijks op nieuw kon uitbreken, waarbij de zaak dan welligt niet zoo gemakkelijk zou afloopen.

Doctor MITTELWEILE deed zijn best om hem dergelijke denkbeelden uit het hoofd te praten en hem te bewijzen, dat hij even zoo ligt den kanker aan het puntje van zijn neus als eene nieuwe verzwering aan het door hem geopereerde en thans volkomen genezen gezwel kon bekomen; doctor MÄRZHAMMER, zijn vroegere arts, had er zijn pleizier in om onder de hand, waar hij wist dat het den commercieraad ter ooren zou komen, zich te laten ontvallen, dat de geheelde plek inwendig toch wel kon blijven voortetteren.

Doctor MITTELWEILE, die vruchteloos zulken onzin poogde te bestrijden, en dagelijks de oude klagten van den volkomen gezonden man aanhooren moest, wist er eindelijk niets anders op, dan hem op reis te zenden, en wel minder om naar ééne bepaalde badplaats te gaan, dan eens eene maand lang in de wereld rond te rijden. Zijn patient had verstrooijing noodig, en die kon hij zijn leven lang niet te Gidelsbach vinden, dat met de overige wereld bijna niet in aanraking stond. Hij zou hier heelemaal verzuren en indroogen, en moest eens frissche lucht scheppen. Ook voor zijne lever voorspelde hij hem daarbij de heilrijkste gevolgen, daar, zoo als men trouwens aan ganzen zien kon, niets een onnatuurlijk groeijen van de lever zoo bevorderde, als werkeloosheid en gestremde beweging.

De doctor had thans echter eene andere zwarigheid te bestrijden — het temperament van zijnen patient namelijk, die boven alle dingen de rust beminde. »Bedaard maar aan, alles moet zijn tijd hebben, langzaam gaat zeker," dit en meer dergelijken waren zijne zinspreuken, en zoo hij

behalve demokraten iets ter wereld haatte, dan waren het *avonturen*, tot welke hij zelfs de onschuldigste voorvallen rekende, zoodra zij hem maar buiten het gewone evenwigt van zijn stil, gemakkelijk leven bragten. Moest hij derhalve eene reis niet als eene aaneenschakeling van avonturen beschouwen, en zou hij uit zichzelven vrijwillig tot zoo iets hebben besloten? Neen, waarlijk niet.

Er was maar één voorwerp — zoo als doctor MITTELWEILE zeer goed wist — in de wijde wereld, dat hem eindelijk inderdaad tot zulk een wanhopig besluit kon aandrijven, en dat was — juist zijne lever. Achter deze verschool zich de doctor, en de verschijnselen werden dan ook weldra van zoo bedenkelijken aard, dat de commercieraad in zijn »onherroepelijk besluit," gelijk hij het noemde, inderdaad begon te wankelen, en aan de mogelijkheid begon toe te geven, dat hij toch eindelijk op reis zou *kunnen* gaan.

»Er staan voor u maar twee wegen open," had de doctor eens na het einde van een lang consult tot hem gezegd: »gij moet zelf in een wagen gaan zitten, of gij wordt er in gezet, of liever gelegd. Ook weet ik niet eens, of dat alles wel voor u voldoende zal zijn; mijns inziens zult gij u aan eene radicale kuur moeten onderwerpen." — »*Nog* iets ergers dan eene reis?" — »Iets ergers? Ja of neen, naar dat gij het neemt." — »En dat zou wezen?" — »Gij moet trouwen." — »*Trouwen?*" riep de commercieraad, terwijl hij op eens uit zijn leuningstoel opsprong en een schuwen blik naar de deur wierp. Als DOROTHEE dat woord eens gehoord had!

»Ja, *trouwen*," herhaalde de doctor, die zelf op dit oogenblik voor de eerste maal aan zulk een uitweg had gedacht, en nu deed of hij het *voor* en *tegen* reeds sedert maanden gewikt en gewogen had. »*Trouwen*," herhaalde hij nog eens, en nam met een hoogst ernstig gezigt een snuifje. »En hoe eerder gij daartoe besluit, des te beter voor u; want veel tijd schiet er niet meer over." — »Malligheid!" zeide MAHLHUBER, die zich van den eersten schrik hersteld had en weder was gaan zitten. »Trouwen? Vraag eens aan mijne DOROTHEE, wat die er wel van zou zeggen." — »DOROTHEE?" riep de doctor misnoegd, terwijl hij met het hoofd schudde. »DOROTHEE? Wat kan ons DOROTHEE schelen, als het om uwe levenslange gezondheid en rust te doen is!" — »Rust? Ja,

dat kan ik mij voorstellen," zeide de commercieraad. »Neen, doctor! mijn leven wil ik u toevertrouwen, maar de rust in mijn huis niet. Als het niet anders wezen kan, dan wil ik op reis gaan — het zij zoo! Maar hoe? waarheen? waarmede? hoe ver?" — »Gij moet voor alle dingen *rijden*," zeide de doctor schielijk. »De tijd baart rozen, en zoo gij hier morgen ochtend op den postwagen plaats neemt, hebt gij overmorgen met den zes-uurs-trein de keus tusschen de wereld-deelen, die gij zoudt willen bezoeken." — »Zes-uurs-trein? Dus op een spoorweg?" zuchtte de commercieraad. »Ik weet niets op de wereld te bedenken, eene operatie uitgezonderd, dat erger zou wezen dan in een spoorwagen plaats te nemen. Wat heeft men daar niet al te wachten! Zamenbotsen van locomotieven, springen van stoomketels, derailleren, of hoe noemen zij dat? O, zoo iets zal mijnen toestand waarlijk niet beter maken." — »Gekheid. Gij hebt op een spoorweg tegenwoordig niet meer ongelukken te vreezen dan bij eene andere reisgelegenheid. Alles gaat tegenwoordig ook hier zijn bedaarden gang. Als gij maar op uw tijd past en den trein niet verzuimt, behoeft ge verder voor geen ongeval beducht te wezen." — »Dus tot morgen!" zuchtte de commercieraad. — »Goddank!" liet doctor MITTELWEILE er met een diepen zucht op volgen, terwijl hij de deur uit ging. »Eindelijk hebben wij hem toch zóó ver!"

2.

TOEBEREIDSELEN TOT DE REIS.

Het was een zeer drokke dag ten huize van den heer MAHLHUBER; want tot de reis moest iemand worden uitgerust, die van de wereld, even als deze van hem, niets wist, ten minste haar bijna geheel vergeten had, en die van zijne geriefelijkheden, welke hij alle achter zich zou laten, zoo onafscheidelijk was, dat zij hem even zoo vele noodzakelijke en bijna onmisbare behoeften waren geworden.

Jufvrouw DOROTHEE, de zes-en-vijftigjarige huishoudster, scheen er zich echter nog minder in te kunnen schikken

dan haar heer: zij schold op den doctor, die, wanneer hij eenige weken vacantie wilde nemen, zelf maar op reis moest gaan, en niet haren armen heer in alle weêr en wind uitzenden; zij weigerde in het begin dan ook hardnekkig zelfs een vinger uit te steken, om hem in zijn ongeluk te helpen stooten. Eerst toen zij zag dat alle tegenpraten vruchteloos bleef, verklaarde zij plotseling, dat het dan haar pligt was om zelve meê op reis te gaan, en haren goeden heer niet zonder bescherming aan allerlei gevaren prijs te geven; en toen ook dit aanbod niet werd aangenomen, wilde zij ten minste een *bediende* opdringen, als een onloochenbaar bewijs, dat zij hare toestemming in eene zoo roekelooze onderneming niet onthouden wilde.

Deze bediende was een neef van haar, dien zij dan ook maar dadelijk liet komen, om bij het inpakken een handje te helpen. Maar zelfs de neef vond geen genade in de oogen van den commercieraad. Mijnheer MAHLHUBER had nu eenmaal vast besloten om alleen te reizen, en, om de waarheid te zeggen, hij had daarvoor ook zijne bijzondere reden. Zou hij zich aan de hoede onderwerpen van iemand, die naderhand de minste beweging, welke hij — MAHLHUBER — buiten de plaats zijner inwoning had gemaakt, ieder vergrijp in gebruiken, die hem vreemd waren (en hij was niet zóó onnoozel, of hij vreesde dat iets dergelijks wel kon plaats hebben), naauwkeurig en uitvoerig naar Gidelsbach terugbragt, om den menschen in de kroegen stof tot praten en lagchen te geven? Neen, hij zou stil in een postwagen plaats nemen, en rijden — waarheen, dat was onverschillig, — ja, als het ongemerkt kon geschieden, liefst maar een tijdlang heen en weêr, van station tot station, om niet al te ver weg te komen. Maar dat alles zou zich later wel vinden; en hij kon daaromtrent zelf beslissen naar hem goeddacht, als hij maar alleen was.

Ook incognito wilde hij reizen. MAHLHUBER — dat ging. Er waren verscheidene MAHLHUBERS, te Gidelsbach zoowel als in de omstreken; maar den *commercieraad* moest hij geheim houden. Kortaf MAHLHUBER; maar dan toch met het Lodewijkskruis, want dat mogt hij niet uit het knoopsgat laten; zoo iets had men als eene minachting kunnen aanmerken. Maar hij droeg het op zijn rok, en zijn jas daar-

over heen, zoodat hij ten minste niet noodeloos in het oog liep.

Eéne zwarigheid evenwel deed zich nog voor. De commercieraad had het geleide van DOROTHEE zoowel als dat van haren neef afgewezen, en over het geheel weinig ingenomenheid met de hem aanbevolene reis laten blijken; één ding echter had de wakkere vrouw nog op het hart, waarop *zij* bleef staan, en waartegen mijnheer MAHLHUBER zich vruchteloos trachtte te verzetten. Deze moest namelijk, veiligheidshalve, een paar oude pistolen, die tot dusver — des zaturdags behoorlijk geschuurd en opgewreven — boven zijn bed gehangen hadden, mede op reis nemen, ten einde mogelijke gevaren en ontmoetingen, die toch wel niet *konden* wegblijven, te trotseren, en al wat hij hiertegen mogt inbrengen, hielp niets hoegenaamd. Te vergeefs verklaarde hij DOROTHEE, dat hij geen voet buiten de deur zou zetten, zoodra hij maar begreep dat iets kon plaats hebben, dat naar een avontuur geleek, en roovers waren er sedert lang niet meer. DOROTHEE gaf echter niet toe; zij had nog niet lang geleden eene vreeselijke historie gelezen van een reiziger, die door een bij tijds afgeschoten pistool zijn eigen leven zoowel als dat van zijne medgezellin, een jong onschuldig meisje, had gered, en verzekerde dat zij in alles genoegen zou nemen, indien mijnheer de commercieraad maar in die ééne zaak wilde toegeven.

Beiden kwamen eindelijk tot eene schikking, volgens welke de commercieraad MAHLHUBER op zich nam om *eene* pistool — de andere zou onaangeraakt aan den wand blijven hangen — *ongeladen* in den zak te steken en mede te nemen. Hij wilde het moordtuig eerst in den koffer doen, en DOROTHEE wilde het geladen hebben; maar eindelijk werden zij het ook hieromtrent eens, en de zaak scheen afgedaan.

Wanneer de commercieraad haar intusschen op dusdanige wijze afgedaan achtte, was DOROTHEE echter van eene andere meening, en zij had niet te vergeefs haren neef bij de hand, om den beminden heer, zelfs tegen zijnen wil, met de noodige voorzigtigheid in het oog te houden en in bescherming te nemen. BALTHASAR ontving de pistool en een paar dubbeltjes, met order om voor eene behoorlijke lading te zorgen;

na verloop van een-kwartieruurs keerde hij, volkomen bevredigd, met een en ander terug.

»En hebt gij het inderdaad goed geladen, zoo dat mijnheer MAHLHUBER zich de roovers van het lijf kan houden, die hem mogten aanvallen?" vroeg DOROTHEE en bekeek de blank geschuurde pistool eens. — »Er is een handje vol kruid in," verzekerde de neef, »en een half kopje vol schroot; die dat op zijn tabbert krijgt, zal het niet navertellen."

Toen de huishoudster begreep dat de zaak in orde was, werd de pistool — een oud familiestuk — voorzigtig weêr op hare plaats naast den paraplui, den rotting en het zitkussen gelegd, en de waardige vrouw gevoelde zich thans welgemoed en gerustgesteld bij de gedachte van alles te hebben gedaan wat in haar vermogen stond, zoodat zij zich later geen verwijten zou kunnen doen.

Daar de commercieraad voor het overige op zijn langst slechts veertien dagen dacht uit te blijven, achtte men ook drie koffers, benevens hoedendoos en reiszak, volkomen toereikend om ten minste de hoogst noodzakelijke voorwerpen mede te nemen, die nu eenmaal volstrekt tot het leven en eene welvoegelijke kleeding behooren; en ten tien ure des avonds — op welk uur hij *altijd* naar bed ging, hij mogt zich bevinden waar hij wilde — was alles gereed, om den anderen morgen ten elf ure met de koninklijk Pruissische snelpost, voor zoo en zooveel thaler vracht, benevens het drievoudige aan overvracht, naar Burgundstadt te vertrekken, vanwaar hij besloten had van den spoorweg gebruik te maken, om naar Munchen te komen.

Nu was de post zeker bestemd om zich den volgenden morgen bij den eersten trein naar de hoofdstad des lands aan te sluiten; maar mijnheer MAHLHUBER had den geheelen nacht moeten doorreizen, iets dat hem in het minst niet in de gedachten kwam; hij wilde zijne gezondheid niet moedwillig op het spel zetten. Na derhalve te hebben gevraagd, welk station de postwagen zoo wat om negen ure des avonds zou bereiken, om daar behoorlijk te souperen en te overnachten, nam hij tot zoo ver plaats, en toen de wagen van *** komende, circa tien minuten vóór elven, onder het schetterend »*Ei du lieber Augustin*" van den postillon, door

Gidelsbach ratelde, om hier van paarden te wisselen, ging de commercieraad MAHLHUBER, door zijn geheele gezin, zijne naaste buren en verscheidene nieuwsgierigen vergezeld, naar de post, waar hij reeds zijn plaatsbriefje gehaald en zijne pakkaadje bezorgd had, en zette zich op zijn nommer, aan de linkerzijde in den hoek, naast eene welingepakte dame met een groen zijden hoed en zwarten sluijer. Even daarna nam nog een ander heer, die, ondanks het warme weêr, in een grooten wollen sjaal gepakt was, de derde plaats in den achteruitrijdenden hoek in, het overige gedeelte voor de onderscheidene hoedendoozen, kistjes, pakjes en necessaire der dame vrijlatende, die hier alles volgepropt en in bezit genomen had.

3.

EERSTE AVONTUUR.

Het afscheid was genomen, de commercieraad was nog eens in den wagen opgestaan, om zijn zitkussen te verschikken, toen de zweep van den postiljon met een krachtigen zwaai de voorgespannen paarden trof, en deze zoo schielijk en plotseling aantrokken, dat de hierop niet voorbereide MAHLHUBER met een smak op den schoot van den vreemdeling nederkwam.

»Duizendmaal verschooning!” riep hij, terwijl hij zoo gaauw mogelijk opkrabbelde, om zijne eigene plaats weder in te nemen, en eene buiging tegen den vreemdeling maakte, tot groot ongerief van de dame naast hem.

De vreemdeling sprak geen woord. Eerst had hij de wenkbraauwen gefronst; maar een blik op den man zelven zeide hem waarschijnlijk genoeg, met wien hij hier eigenlijk te doen had; terwijl hij derhalve zijn gezigt weder in de oude plooijen zette, keek hij stil en ernstig regtuit op het zich tegenover hem bevindende N°. 2, alsof de commercieraad in het geheel niet op de wereld was geweest.

»Ga toch in ’s Hemels naam zitten, mijnheer!” zeide de dame, die al dien tijd hare hand, met den palm van zich af, uitgestrekt gehouden had, en voor een gelijken overval be-

ducht scheen, als de vreemdeling had ondergaan; »mijne zenuwen zijn al zoo opgewekt en aangedaan!"

Mahlhuber keerde zich schielijk naar de schoone spreekster om, en ditmaal bragt het hobbelige straatplaveisel hem met een ruk gelukkig op zijne eigene plaats. Het vreeselijk rammelen en schudden van den wagen verhinderde hierbij voor eene poos alle onderhoud. Men kon geen woord van elkander verstaan; de passagiers drukten zich stilzwijgend in hunne verschillende hoeken, en zagen de lage huizen van Gidelsbach — de commercieraad met stillen weemoed, de twee anderen met volkomene onverschilligheid – voorbij glijden.

»O, mag ik u wel verzoeken dat raampje daar bij u op te halen?" zeide de dame eindelijk, het stilzwijgen brekende, toen zij de laatste huizen van Gidelsbach had achtergelaten, en de lucht vrij en frisch over de bloeijende korenvelden streek, die het plaatsje omringden. »Ik heb het zoo in mijn mond, en de togt zal het zeker nog erger maken."

De vreemdeling aan de overzijde bewoog zich niet, en de commercieraad zag eerst de dame en toen zijn *vis-à-vis* eenigzins confuus aan; hij had de stille hoop gekoesterd om eene cigaar te kunnen rooken, en als het raampje digt bleef, was daaraan volstrekt niet te denken.

»Och, wees toch zoo goed en doe dat raampje toe," herhaalde de dame, zonder hem lang tijd tot overleg te geven, met eene luidere stem, alsof zij vreesde dat hij wat hardhoorend was: »ik kan de lucht niet verdragen." — »Maar, mevrouw, bij dit mooije weêr...," waagde de commercieraad aan te merken; maar het hielp niets; want de dame stond eenvoudig op, boog zich over haren eenigzins schuw achteruitwijkenden buurman heen, steunde zich met hare linkerhand op zijnen schouder, en haalde het raampje zelve omhoog. Het kwam den heer Mahlhuber zelfs voor, alsof zij daarbij iets prevelde, dat niet naar een zegen geleek; maar hij kon het niet regt verstaan, en was ook op dat oogenblik te veel van streek, om er goed op te letten.

Elk mogelijk onderhoud scheen daardoor voor het oogenblik weder afgesneden, en terwijl de man tegenover hem — naar hij vermoedde, een Engelschman — stom scheen te wezen, haalde de dame uit eene groote, van binnen met wasdoek gevoerde mand een aantal levensmiddelen — zoo

als gesmeerde broodjes, eene metworst, een stuk kaas, een gebraden hoen — te voorschijn, en begon haar middagmaal, waarschijnlijk ten einde op het eerstvolgend station de *table d'hôte*, waartoe de conducteur gewoonlijk tien minuten tijd veroorloofde, uit te winnen.

De heer MAHLHUBER schikte zich in zijn lot, rekte zich op zijne plaats uit, wierp zijn hoofd achterover, verontschuldigde zich bij zijnen *vis-à-vis*, in geval zijne voeten hem mogten generen, doch kreeg van dezen alweder geen antwoord, sloot zijne oogen, en trachtte een dutje te doen, hetgeen ook misschien zou gelukt wezen, zoo de postillon op het oogenblik, dat hij juist zou zijn ingedommeld, niet had stilgehouden, en even daarna de conducteur het portier had geopend met het berigt, dat hier »middag gehouden" werd, en de passagiers verzocht werden uit te stappen.

De vreemdeling stond dadelijk op, om aan de uitnoodiging te voldoen; — een Engelschman kon hij toch niet wezen, want hij scheen het Duitsch zeer goed verstaan te hebben. Bij het uitstappen echter trapte hij den heer MAHLHUBER op zijne eksteroogen, *zonder* zich te verontschuldigen, en verliet den postwagen om zijn middagmaal te gebruiken, terwijl de dame, toen de commercieraad nog besluiteloos staan bleef, niet wetende wat hij doen zou, het portier liet digtmaken, uit vrees dat zij »het weder in haar mond zou krijgen." Voordat hij zich bezonnen had, verliepen verscheidene minuten, en toen hij eindelijk toch nog liet open maken en er uitging, had hij juist nog even tijd om aan de *table d'hôte* een halven thaler te betalen, en te vinden dat de soep te heet was om te gebruiken, toen de postillon weder begon te blazen, en de conducteur met een »het is tijd, heeren!" het portier open rukte.

Na den eten was de heer MAHLHUBER gewoon zijn middagslaapje te doen, en ofschoon nu van het eten zelf niets was gekomen, was dit toch geen voldoende reden om ook zijn slaapje te laten loopen. Terwijl hij derhalve zijne vorige positie weder innam, gelukte het hem toch in slaap te komen, waaruit hij eindelijk werd opgewekt door de zon, die, schuins door het portier heen, hem vlak in de oogen begon te schijnen.

»O, mag ik u wel verzoeken dat raampje daar op te ha-

len?" Dit waren de eerste geluiden, die hem nog slaapdronken in het oor drongen. Hij keek een weinig verbaasd om zich heen, want hij dacht eerst niet anders of hij lag te huis gerust op zijn canapé, en begreep niet regt welk raampje DOROTHEE opgehaald wilde hebben. De dame naast hem stiet hem echter aan, en fluisterde hem toe: »Die heer daar over ons moet doof wezen of geen Duitsch verstaan; want niet alleen dat hij zich niet roert of beweegt, als ik hem om iets verzoek, o neen, hij laat ook het raampje telkens zakken, wanneer ik het opgehaald heb. Hij stoort zich in het minst niet aan mijne zenuwen." — »Die barbaar!" riep de commercieraad, terwijl hij al zuchtende aan haar verzoek voldeed; want hij kon zich toch niet met zóó iemand op de zelfde lijn plaatsen.

Door deze korte woordenwisseling waren ook de afsluitsels weggeruimd, die tot dusver eene conversatie, naar het scheen, in den weg hadden gestaan. Mijnheer MAHLHUBER keek zijne buurdame eens in het gezigt, die haren sluijer thans omhoog had geslagen, en, ofschoon dan ook al niet jong meer, toch regelmatige en inderdaad bevallige gelaatstrekken had, en zeide met een eenigzins bedenkelijk hoofdschudden — de andere passagier sliep, of had ten minste de oogen gesloten; hij kon derhalve de aanmerking, die hij te maken had, wel wagen:

»Ja, aan het reizen is veel onaangenaamheid verknocht." — »Och, dat wil ik nu juist niet zeggen," gaf de dame ten antwoord, terwijl zij, zoodra het raampje digt was, den doek weder van hare wang afnam. »Ik ben altijd blij, als ik er maar weêr eens uit kan komen; maar de postwagen is zoo vervelend, als men eenmaal aan den spoorweg gewoon is." — »Dat is maar zoo," gaf MAHLHUBER ten antwoord, die intusschen nog nooit op een spoorweg gereden had.

»Mij is reizen een vermaak," zeide de dame.

De heer MAHLHUBER loosde een zucht; want dit herinnerde hem aan de treurige en ernstige reden, die hem uit de stad zijner inwoning had verdreven, en hij gaf op een zachten toon al hoofdschuddende ten antwoord: »Och, ik wilde wel dat ik dit ook van mijzelven kon zeggen; maar iets, dat door een doctor bevolen is, houdt op aangenaam te wezen." —

»Zijt gij dan ziek?" vroeg de dame vol deelneming. — »Ziek?" herhaalde MAHLHUBER en haalde ligt adem, want het gesprek betrad een gebied, waarop hij zich te huis gevoelde. »Ziek? Ja en neen; ziek kan men eigenlijk niet zeggen. Hebt gij wel eens van groote levers gehoord?" — »Groote levers? Wel zeker. Die van Straatsburg zijn de beste, zoo als ze zeggen; maar mijn broêrs vrouw is er zoo knap in, dat men de haren niet meer van de Straatsburger kan onderscheiden." — »Neen, zoo meen ik het niet." hernam de commercieraad verlegen, en wierp een blik vol wantrouwen op den vreemdeling tegenover hem, die zijne oogen nog wel altijd gesloten hield, maar om wiens mondhoeken hij toch eene boosaardige trekking meende te bespeuren. »Ik zelf lijd daaraan; mijn lever is drie duim te groot." — »Drie duim? God bewaar ons!" riep de dame. »Maar hoe weet uwé dat zoo precies?" — »O, de wetenschap heeft in die dingen aanmerkelijke vorderingen gemaakt," ging de commercieraad voort. »Zulk een spekachtige ontaarding van de lever moet in onzen tijd lang niet zelden voorkomen, en door de wrijving daarvan tegen ribben, middelrif en maag kan men tamelijk naauwkeurig berekenen, welken omvang zij bereikt."

De dame schoof eenigzins angstig op hare zitplaats heen en weêr, en de commercieraad vervolgde: »Met dit lijden staat nu, ofschoon mijn arts dit nog altijd wil loochenen, eene niet onbelangrijke operatie in verband, waaraan ik mij voor eenigen tijd moest onderwerpen." — »Eene operatie?... maar ik bid u..." — »Nu, *bepaald* gevaar voor het leven was er niet bij; maar iedere snede in het ligchaam van den mensch is in zeker opzigt door gevaar vergezeld, daar men nooit weten kan welke gevolgen er uit ontstaan, wanneer de edele deelen geraakt worden..." — »Maar, mijnheer, ik bid u toch..." — »Het was slechts een kropgezwel op het behaarde deel des ligchaams," vervolgde MAHLHUBER, terwijl hij zijne reismuts afnam en zijn hoofd naar de dame uitstak... »Een kropgezwel ter grootte van een duivenei; zie hier maar! Het eigenaardige er van was, dat het zeer deed, als men er lang op drukte; en dan liep mij, zonderling genoeg, het water in den mond, en kreeg ik een scherpen, zuurachtigen smaak." — »Maar ik bid u om Gods wil,

houd op!" riep de dame vol ontzetting: »ik word flaauw, zoo ge nog één minuut met zulke akelige dingen voortgaat. Wat gaat mij uw kropgezwel aan! Behoud uw lever en uwe gezwellen voor uzelven, of ik ga bij den conducteur op den bok zitten. Och, daar krijg ik het!... och, mijne zenuwen!... och!..." — »Mag ik u wat *eau de Cologne* presenteren?" vroeg de commercieraad, door hare uitroepen eenigzins van streek gebragt, en terwijl hij in zijnen zak greep, om naar zijn flacon te zoeken. — »Ik dank u, gaarne!" zeide de dame, en strekte de hand uit, om het aangebodene te ontvangen. De heer MAHLHUBER had het echter zelf nog niet, en zijn regter rokzak, waar het fleschje in moest wezen, zat opgepropt vol: broodjes in papieren gewikkeld, brillehuisje, snuifdoos, en dan die verwenschte pistool, welke hij besloot nog dien zelfden avond onder in een zijner koffers te leggen. Hoe hij echter ook grobbelde, hij kon het fleschje in het geheel niet vinden, en begon, terwijl hij hoe langer hoe angstiger werd, daar de dame haren arm bleef uitgestrekt houden, de verschillende voorwerpen in zijn zak uit te pakken en naast zich te leggen.

»Ik begrijp waarlijk niet," prevelde hij al bij zichzelven, »waar DOROTHEE... dat fleschje... anders kon gestoken hebben... dan in... dezen rokzak. Daar! dit is een gesmeerd broodje... dit," met deze woorden nam hij de pistool uit zijnen zak en legde haar naast zich, »dit is..." — »Om 's Hemels wil, een schietgeweer!" riep de dame met zulk een gil, dat de vreemdeling er van wakker werd, of ten minste zijne oogen opende, en er een vlugtigen blik op wierp, waarna hij echter in zijne vorige positie terugkeerde. »Dat geweer is toch niet geladen?" — »Bewaar ons," antwoordde MAHLHUBER glimlagchende, daar hij het fleschje eindelijk had gevonden en der dame toegereikt. Om haar verder te overtuigen dat zij voor de pistool niet bang behoefde te wezen, begon hij in den loop te blazen; maar vruchteloos blies hij zijne wangen op, en werd vuurrood in het gezigt. »Dat ding is verstopt," merkte hij eindelijk aan. — »Och, hoû dat geweer toch op zij," riep de dame, alles behalve gerustgesteld door zijne vruchtelooze poging. »Als het los ging..." — »Ik zal u laten zien, dat er geen gevaar bij is," gaf de commercieraad vol vastheid ten antwoord, en terwijl hij den

haan overhaalde, mikte hij op de hoedendoos zijner schoone reisgenoote. — »Om 's Hemels wil, wat wilt gij doen?" riep de dame, thans inderdaad verschrikt; maar zij had geen tijd om meer te vragen; want een vreeselijke knal, die hun allen het trommelvlies dreigde te doen barsten, klonk met een vooruitschietenden bliksemstraal door den postwagen, en in het volgende oogenblik vulde een digte, ondoordringbare kruiddamp de geheele ruimte. De dame gaf daarbij natuurlijk een doordringenden gil en viel in onmagt. De paarden rukten aan hun tuig en wilden op hol gaan, en postillon en conducteur hadden ten minste tien minuten tijd noodig, om de beesten tot bedaren te brengen.

Alleen de vreemdeling, die voor een oogenblik in den ontzettenden kruiddamp spoorloos verdwenen was, zeide geen woord, en zat nu des te spookachtiger en dreigender in den ondoordringbaren walm. »Goede Hemel," dacht de commercieraad, »als ik hem eens had getroffen en doodgeschoten!" Hij waagde het niet zijne hand uit te strekken, om de vreeselijke verdenking bevestigd te vinden of te verdrijven.

Eindelijk, toen de paarden van den eersten schrik bekomen waren, zoodat men ze tot staan kon brengen, hield de postwagen stil. De conducteur sprong van zijne plaats en rukte het portier open. »Wat, God dit en dat me, is hier aan de hand?" riep hij, terugdeinzende, toen de kruiddamp, die nu in de opene lucht vrije baan had, hem tegen de borst sloeg. »Wat is er gesprongen?"

De dame lag in katzwijm, en MAHLHUBER was niet in staat eenig antwoord te geven; want zijn angstige blik zocht door den wijkenden nevel de gestalte van den vreemdeling vóór hem, om eerst en vooral maar zeker te zijn, dat daar geen ongeluk gebeurd was, ofschoon hij natuurlijk niet begreep hoe eene lading, en dat nog wel eene zoo vreeselijke, in het door hem geheel onschuldig geachte wapen had kunnen komen. Toen de kruiddamp wegtrok, werd ook het gezigt van den vreemdeling in den hoek tegenover hem zigtbaar, maar met zulke vreemde trekken, zoo rood en zoo dreigend, terwijl zijne oogen onder de half zamengeknepene wenkbraauwen wild en loerend door schitterden, dat de commercieraad hem reeds bij den arm wilde pakken en in het leven terugschudden, toen de conducteur de stilte weder afbrak. »Wie is

er dood?" riep hij, en lang niet op een schertsenden toon, want het geheimzinnige stilzwijgen in den wagen kwam hem verdacht voor. »*Himmelsakkerment*, als iemand zich een kogel door den kop wil jagen, behoeft hij daartoe toch geen plaats op de koninklijk Pruissische snelpost te nemen, zoodat de paarden op hol kunnen gaan en ook nog ander onheil aanrigten! Wel nu?" voegde hij er vol verbazing bij, toen hij de drie passagiers van lieverlede door den walm kon onderscheiden en alle nog in leven vond, ofschoon hij den *vis-à-vis* van den heer MAHLHUBER nog altijd wat wantrouwig aanstaarde; dat de dame in onmagt moest liggen, sprak van zelf. »Wat voor den duivel hebt ge hier dan toch uitgevoerd?... *Schwerenoth!*" riep hij plotseling, toen zijn blik op het naast hem staande stuk bagaadje viel: »vlak in de hoedendoos geschoten!" — »In de hoedendoos?" riep de dame ontzet, terwijl zij thans plotseling en zonder iemands hulp uit hare flaauwte bij kwam, en de vreemdeling werd hierbij hoe langer hoe rooder in het gezigt. »O, mijn hoed! mijn hoed!" — »Maar *wie* heeft hier toch in den wagen geschoten?" riep de conducteur thans met gestrenger ambtsgezigt, terwijl de dame vol ontzetting op hare hoedendoos aanviel, om de geleden schade in oogenschouw te nemen: »ik zal u in het eerstvolgend postambt aangeven. Ik vraag u, wat doet gij met een geladen pistool in de koninklijke post?" — »Postambt aangeven?" riep de commercieraad vol schrik, »en dat om die verwenschte pistool, waartegen ik mij zóó verzet heb?" — »Gij moogt in den postwagen geen pistool hebben," merkte de conducteur op een gestrengen toon aan. — »Ik wou dat ik het ding nooit gezien had!" riep MAHLHUBER, terwijl hem het zweet begon uit te breken. »Daar!" vervolgde hij, en smeet het wapen, zonder aan de opgehaalde raampjes te denken, midden door de glasruit heen naar buiten, zoodat de glasscherven gedeeltelijk in den wagen en gedeeltelijk op den straatweg al kletterend nedervielen.

»O, mijn hoed! mijn hoed!" bleef de dame al bij voortduring gillen. — »Mijnheer, die ruit kost één gulden en vijf-en-twintig kreutzer," riep de conducteur.

De dame haalde op dit oogenblik den onkenbaar geschoten, wonderfraai versierden en weleer met linten en bloemen getooiden stroohoed uit de doorschotene doos; de geheele

lading was er regt door heen gegaan, en had het hoofddeksel zoodanig geruïneerd, dat de stukken er letterlijk aan flarden bij hingen, en nu voor het eerst werd ook de andere passagier in den hoek van den wagen levendig, en gaf plotseling een kreet, alsof een zijner bloedvaten in het hoofd gesprongen was; in het zelfde oogenblik echter hield hij zich ook weder stil, en begon nu zoo hevig te niezen en te hoesten, dat hij er geheel blaauw in het gezigt van werd, en de commercieraad werkelijk voor een oogenblik zijne eigene ellende vergat, om een blik op den man te werpen.

»En kijk! ook het geheele rugkussen is doorschoten!" riep nu de conducteur, die de hoedendoos op zij had gesmeten, om verder naar de aangerigte schade te kijken. »Dat zal u nog al aardig wat kosten, mijnheer!" — »Mijn hoed! Och, lieve Hemel, mijn hoed!" jammerde de dame al voort: »Wat zet ik nu op? Wat zet ik op?" — »Maar ik wil immers alles gaarne betalen," steunde MAHLHUBER, ten toppunt van wanhoop, »als gij mij maar wilt zeggen wat het kost!" — »*Schokschwerenoth!*" riep de conducteur plotseling, op zijn horlogie kijkende: »daar is het waarachtig al zeven, en wij komen te laat op het station! Haal uw rok binnen, mevrouw! en smijt die doos, met die plunje er in, maar op straat. Zoo!" zeide hij vervolgens, terwijl hij het portier toesmakte en zijne oude plaats weder innam. »Rij voort, *Schwager!*" — »Daarginder ligt de pistool nog," zeide deze, terwijl hij al meesmuilend met zijn duim over zijn schouder wees. »Zouden wij het ding laten liggen?" — »Wat gaat ons dat aan? Rij toe!" luidde het barsche antwoord van den conducteur: de zweep werd gezwaaid en kwam op het handpaard neder; en de rammelkast ratelde in sterken draf voort, om het verzuimde weder in te halen.

De commercieraad had intusschen in den wagen een zwaren post, dien namelijk om de ongelukkige dame gerust te stellen, die zoo over haren hoed lag te malen, of het een gedeelte van haar eigen ik was geweest. Zij weende en jammerde, en gedroeg zich kortom als een kind, dat erg aangaat, omdat een stuk van zijn speelgoed is gebroken, en met geen mogelijkheid tot bedaren te krijgen is. Eindelijk en kort voor dat zij het volgend station bereikten, liet zij zich overhalen om de hoogst mogelijke schadevergoeding

voor hoed en doos aan te nemen, welke de commercieraad, die blij was dat de zaak maar ten einde kwam, haar onverwijld uitbetaalde. De andere passagier intusschen zat bij deze redewisseling zoo bedaard en onbewegelijk als altoos, en sprak geen woord.

Maar MAHLHUBER had wel wat anders te doen, dan zich om den geheimzinnigen vreemdeling te bekommeren; bij geluk kende hem niemand, want met de post was hij vroeger nooit in aanraking gekomen, en den gulden of wat, die de schiethistorie hem gekost had, beschouwde hij als leergeld voor later tijd, en hij achtte zich gelukkig, dat hij er nog zoo goedkoop was afgekomen. Op het volgend station betaalde hij ook de glasruit met één gulden vijf-en-twintig kreutzer, en het rugkussen en verdere schade van den koninklijken postwagen met drie gulden dertig kreutzer, en hij dankte den Hemel, toen hij eindelijk gelegenheid kreeg om, op de reeds vroeger bepaalde plaats, twee minuten voor negenen te mogen uitstappen.

Nadat de conducteur zijne bagaadje onder den bok van daan gehaald en op straat geworpen had, nam hij zelf reiszak, paraplui, rotting en zitkussen uit den wagen, keerde zich toen nog eenmaal om, en zeide met eene beleefde buiging tegen het postvoertuig: »Aangename reis, heer en dame!" — »Goeden nacht, mijnheer MAHLHUBER!" antwoordde de vreemdeling, die tot dusver nog geen woord gesproken had, en de dus aangesprokene bleef, met zijne reisbenoodigdheden in beide handen, inderdaad met den mond half open van verbazing staan; maar de conducteur wierp het portier weder toe, de paarden waren voorgespannen, en vooruit ging het, onder knetterend horengetoet, door de stille straten van het kleine vlek, zoo hard de paarden konden loopen.

4.

HET POSTHUIS.

MAHLHUBER stond nog, zoo als wij hem in het vorige hoofdstuk hebben gelaten, verscheidene minuten lang sprakeloos van verbazing, tot dat eindelijk van den postwagen niets meer te zien of te hooren was.

»Goeden nacht, mijnheer MAHLHUBER!" had de man gezegd, die de gansche reis door geen woord had gesproken, en dien hij eens voor een Engelschman, en een andermaal voor doofstom had gehouden, tot dat hij zich overtuigd hield dat het toch wel een Engelschman zijn kon. »Goeden nacht, mijnheer MAHLHUBER!" Van waar, om 's Hemels wil, wist die man zijnen naam?

»Nu, waar moeten die dingen naar toe?" vroeg in dit oogenblik eene stem achter hem, en toen hij zich omkeerde, stond eene figuur, zoo wat tusschen postillon en huisknecht in, van boven in uniform, en van onderen in onderbroek en pantoffels, met eene nachtmuts op het hoofd en eene stallantaren in de hand, hem aan te kijken, en wees op de naast hem opgestapelde reisbagaadje. »Er komt van avond geen post meer." — »Zoo? Dat spijt mij," zeide de heer MAHLHUBER, geheel in gedachten verdiept; »of liever, het maakt eigenlijk niets uit," voegde hij er bij, terwijl hij zich bedacht; »want ik zal hier overnachten." — »Hier? In het posthuis?" vroeg de man, en lichtte hem vol verbazing in het gezigt. — »Nu, is dit dan hier ook niet te gelijk eene herberg?" vroeg de reiziger, niet zeer aangenaam verrast. »Men heeft het mij toch gezegd." — »Herberg? Neen, waarachtig niet. De herberg is daar aan de overzijde." — »Zoo!" zeide MAHLHUBER, en wierp een blik op het lage, donkere gebouw, dat hem gewezen werd, en in welks benedenverdieping alleen licht brandde. »En kan men daar wat te eten en een goed bed krijgen?" — »Wat te eten, ja," zeî de man, en lichtte met zijne lantaren over de koffers heen, als ware het om naar hunnen toestand den passagier zelven te beoordeelen. »Maar een goed bed — neen, dat niet. Zoo ge soms op stroo mogt willen slapen, met de voerluî..." — »Op stroo slapen?" herhaalde MAHLHUBER, die aan allerlei huiselijk gemak gewoon was, vol ontzetting. »Hoe zou *ik* op stroo kunnen slapen?" — »Ja, als *gij* dat niet weet, weet *ik* het nog minder," zeide de halve huisknecht onverschillig: »maar moeten die koffers hier blijven liggen?" — »En in het posthuis is geen mogelijkheid om te logeren?" — »Ik kan het wel eens vragen," zeide de man, terwijl hij zijne lantaren nederzette en zijne broek wat ophaalde. »Soms neemt de jufvrouw wel eens gasten in, soms niet, al naar dat het valt."

En zonder verder eenig antwoord af te wachten, slenterde hij langzaam het posthuis in, terwijl hij den commercieraad bij de koffers en de lantaren achterliet. De jufvrouw, zoo als hij de dame had genoemd, die zich kort daarna in de deur vertoonde, scheen echter zijne welsprekendheid niet te hebben kunnen weêrstaan; want hare gastvrije stem riep terstond daarop van den trap af een wel niet uitnoodigend, maar toch op verdere verklaring zich inlatend »Wie is het dan?"

Het gevaar om den nacht anders welligt op stroo te moeten doorbrengen, maakte den commercieraad welsprekend; hij ging naar de deur toe, stelde zich der dame — onder het licht der stallantaren, welke hij te dien einde omhoog hield — als een reiziger voor, die gezondheidshalve niet met de post verder gereden was, en het ergste zou moeten vreezen, wanneer hij den nacht niet in een warm bed kon doorbrengen; hij was zelfs reeds op het punt om van zijne lever en het daarmede in verband staande kropgezwel te beginnen, toen de jufvrouw, die al spoedig een gezeten burger of misschien wel een staatsbeambte in hem herkende, hem een troostrijk en reeds veel vriendelijker »kom binnen, mijnheer!" toeriep, en den knecht, of wat hij wezen mogt, order gaf om het goed van mijnheer in de *groene kamer* te brengen.

De *groene kamer!* Reeds deze naam alleen klonk uitlokkend, en met een zacht gepreveld »God dank!" greep de heer MAHLHUBER zijne spullen op, en volgde den dienstbaren geest, die met een koffer en de stallantaren vooruitging, de stoep op en het huis in.

Het volgend uur verliep voor den reiziger intusschen in het onbehagelijke gevoel, dat iemand bekruipt, die zich op eene plaats bevindt, waar hij niet te huis is. Alles deed hem onaangenaam aan in het vreemde vertrek: de houten stoelen, de wonderlijke lucht, de lage, berookte zoldering, de schrikwekkende prenten tegen den muur, karrikaturen van heiligen en martelaars, en een Napoleon daartusschen, die bezig was op den top van een gletscher te galopperen, terwijl aan den muur daartegenover dito dito lithographiën van vorsten en vorstinnen des lands hingen. Spookachtig ook zag er de wandkast uit, waarnaast een oud Weener staand horlogie

stond, met albasten zuilen, en in den eenen hoek, boven op, een groen geschilderden gipsen mops, die in vroegeren tijd een bewegelijken kop had gehad, en nu met angstig verdraaiden hals in het vertrek voor zich heen staarde; terwijl in den anderen hoek eene glazen karaf met een wijden hals een ruiker verdorde weidebloemen bevatte.

De jufvrouw vroeg thans haren gast, wat hij voor zijn avondmaal verlangde. De keus was intusschen zeer beperkt, derhalve niet moeijelijk: opgewarmd kalfsgebraad met gedroogde peren, en eene flesch rooden wijn, »van den besten," gelijk hij er voorzigtig bijvoegde; want de ouderwetsche, dik geslepene wijnglazen, met vierkante voeten, die op de wandkast stonden, wekten een donker vermoeden van zuren landwijn bij hem op, dat hij niet zoo dadelijk van zich weren kon.

»Komt uwé hier ver van daan?" vroeg thans de jufvrouw, die haar boezelaar aan de eene zijde opgestoken en hare mouwen, men wist niet regt waarom, opgestroopt had. — »Van Gidelsbach," zeide MAHLHUBER in zijne onschuld; »dat is te zeggen, dien kant van daan," voegde hij er schielijk bij, want hij had voorgenomen incognito te reizen.

De jufvrouw was eene niet meer heel jonge dame, in hare beste jaren, zoo wat tusschen de dertig en veertig, maar die er anders nog vrij jeugdig uitzag, met lange lokken, gescheiden haar, en groote ringen in de ooren. De snede van haar kleed behoorde tot een vorig tijdvak, terwijl zij de vragen aan haren gast met eene maagdelijke beschroomdheid deed, die in eigenaardig contrast met hare eerste woorden in de deur stond.

»O, Gidelsbach ligt zoo heerlijk!" zeide de jufvrouw, het gesprek weder aanknoopende. »Het is altijd een mijner geliefkoosde wenschen geweest, daar te wonen. Is uwé daar bekend?" — »Weinig," zeide MAHLHUBER, de stad zijner inwoning verloochenende. »Het eten zal zeker spoedig gereed zijn?" — »Op het oogenblik," zeide de jufvrouw, terwijl zij bij deze vraag half onwillekeurig van haren stoel opstond en zich er toen weder op liet nederzakken. »Maar wat ik al straks heb willen vragen — heeft uwé zaken in Otzleben?" — »Waar?" vroeg de commercieraad verbaasd. — »In Otzleben?" — »Otzleben? waar ligt dat?" — »Wel hier;

zoo heet deze plaats." — »Heet die Otzleben?... Zoo... neen... ik wilde hier maar overnachten... niet waar, het eten is nu gaauw klaar?" — »Ja wel, op het oogenblik," zeide de jufvrouw, terwijl zij weder van hare plaats opsprong; de commercieraad stond ook op, en ging intusschen met rassche schreden de kamer op en neder. Hij begon huiverig te worden, en toen het zand op den vloer — een vreemd gevoel voor hem — onder zijne voeten knarste, kwam hem bij de eenige verlichting, de smeerkaars, die op de tafel haar somber licht verspreidde, de kamer nog eens zoo stil en doodsch voor, als in het begin.

De meid deed echter in dit oogenblik de deur open, en kwam met een wel grof, maar toch helder tafellaken binnen, dat zij uitspreidde, en waarop zij borden, mes en vork, benevens een groot zoutvat, rangschikte, waarna zij weder heen ging, om het eten te halen. De jufvrouw had intusschen een der geslepene wijnglazen van de wandkast genomen, en met de punt van haar voorschoot het daarin verzamelde stof benevens verscheidene doode vliegen uitgeveegd; daarop zette zij de flesch op tafel, en weinige minuten later kon zich de commercieraad aan de in lang nat drijvende, opgewarmde kalfsbout zetten, en toetasten.

»Er schijnt van daag op de post een ongeluk gebeurd te zijn," vroeg na eene poos de jufvrouw, die tegenover hem had plaats genomen. — »Een ongeluk?" zeide MAHLHUBER, terwijl hij met eten ophield en haar verschrikt in de oogen zag: »hoe dat een ongeluk?" — »Wel, bij een der passagiers is een geladen pistool afgegaan, zoo heeft de postillon mij verteld." — »De postillon moest zich liever met zijne paarden bemoeijen," bromde MAHLHUBER; »dan deed hij wél zoo verstandig," — »Hij heeft toch niemand getroffen?" vroeg de jufvrouw verder, daar zij toch meer van de zaak wilde weten. — »Wie?" vroeg de commercieraad: »de postillon?" — »Neen, de passagier." — »Niet dat ik weet," zeide MAHLHUBER, terwijl hij zijne bezigheid weder met frisschen moed hervatte. Hoe spraakzaam hij anders was, wanneer hij iemand vond, met wien hij praten of aan wien hij de historie van zijn lever enz. vertellen kon, zoo bedeesd en terughoudend was hij heden geworden, en de nieuwsgierige hospita moest er weldra van afzien om haren gast dingen te doen vertellen,

die hij gedeeltelijk zelf niet wist, of gedeeltelijk reden had te verzwijgen. Om echter den naam en stand van haren gast te vernemen, bezat zij nog een ander middel — het vreemdelingenboek — en toen hij van tafel opstond en zich het laatste glas wijn inschonk, dat nog in zijne flesch was overgebleven, schoof zij hem het boek met een vriendelijken knik toe.

Den commercieraad bleef geen andere keus dan er zijnen naam in te zetten, en weldra prijkte het »HIERONYMUS MAHLHUBER," in breede trekken, over de kolommen van naam- en woonplaats te gelijk heen, de laatste daardoor behendig ontwijkende. *Stand* luidde nu de volgende kolom. Het *co* van *commercieraad* had hij reeds volgens gewoonte begonnen, toen hij zich echter bedacht, beide letters in eene *p* veranderde, en er *particulier* van maakte. De overige kolommen vulde hij naar zijn beste weten in, en daarop verzocht hij de waardin, hem zijne slaapplaats aan te wijzen, daar hij doodmoede van de reis was.

»En wanneer komt de post nu weêr voorbij?" — »Terug naar Gidelsbach?" — »Neen, den anderen weg." Wat had hij in Gidelsbach te doen! — »De andere? Om negen uur, soms nog iets vroeger."

Dat paste hem juist, en hij bestelde dat hij dien morgen ten half negen gewekt zou worden, en de koffij dan gereed moest staan. De jufvrouw beloofde alles prompt te zullen bezorgen.

5.

DE GROENE KAMER.

»God dank dat *die* dag voorbij is!" prevelde de commercieraad zacht bij zichzelven, toen hij met het zitkussen in de eene en zijn paraplui en rotting in de andere hand, door de jufvrouw gevolgd, die zijnen reiszak en de kaars droeg, den trap opklom, naar de groene kamer. »Nu maar goed geslapen," dacht MAHLHUBER, »en een mensch kan zijne reis morgen met frissche krachten vervolgen. Bewaar ons,

is *dit* de groene kamer?" viel hij zichzelven in de rede, toen zijne geleidster met haren voet de deur van een soort van meidenkamertje open stiet, en hem verzocht binnen te treden. »Hm!" zeide hij overluid: »dat is hier juist niet groot." — »Ja, wij zijn wel wat klein behuisd, mijnheer!" zeide de jufvrouw, en de commercieraad keerde zich schielijk en bijna verschrikt naar haar om. In dit oogenblik schoot hem echter het vreemdelingenboek te binnen, en hij knikte toestemmend met het hoofd, toen de jufvrouw voortging met hare excusen over de kamer te maken, en daarentegen het bed te prijzen, waarin de heer MAHLHUBER slapen zou als in ABRAHAMS schoot.

Met een eenigzins nevelachtig begrip wat dat eigenlijk zijn zou, legde hij zijn goed neêr, opende het venstertje, dat op eenige daken uitzag, en sloot het terstond weder, ligtte het zware veêren dekbed even op, en liet het toen weder zakken, na er een onderzoekenden, eenigzins wantrouwenden blik op te hebben geworpen; vervolgens keek hij de kaars aan, die de jufvrouw op de tafel had geplaatst; zij zelve had zich naar de deur geretireerd, waar zij op eenig bevel of misschien op een pluimpje voor het zoo wel toebereide bed scheen te wachten. Den heer MAHLHUBER was het echter slechts om rust te doen, en hij begon zich uit te kleeden, terwijl hij over den schouder heen een blik op de waardin wierp, als ware het om te vernemen of zij nu nog niet duidelijk genoeg begreep, dat hij wenschte alleen gelaten te worden.

»Nu, mijnheer MAHLHUBER! is alles in orde?" zeide zij eindelijk, blijkbaar niet in staat de plaats zonder eenig teeken van goedkeuring te verlaten. »Is alles naar uw genoegen?" — »Opperbest. Wel te rusten!" zeide de commercieraad. — »Aangename nachtrust!" zeide de jufvrouw: »en als uwé met het licht gedaan heeft, moet uwé het maar hier bij de deur neêrzetten, dan zal ik het straks wel komen halen. Nu, goeden nacht, mijnheer! wel te rusten, en droom genoegelijk!" voegde zij er met een verpligtenden glimlach bij, en verdween toen zoo als zij gekomen was.

»De groene kamer," bromde MAHLHUBER, toen zij weg was en een blik in het armoedige vertrekje had geworpen, welks grenzen aan drie zijden door een gekalkten muur en onge-

schilderd beschot werden gevormd, terwijl aan de vierde zijde zich de bedstede onder de schuins nederloopende dakpannen bevond, die almede met ruwe planken beschoten waren. »Groene kamer?" bromde hij. »Er is niets groens in het geheele krot te zien. En schoongemaakt schijnen zij het ook in de laatste weken niet te hebben. Daar, onder het bed, bossen stroo, in dien hoek een paar oude laarzen, en daar weêr... Neen waarachtig, DOROTHEE had toch wel gelijk, en doctor MITTELWEILE had maar liever zelf op reis moeten gaan. Lieve deugd, ik, een mensch die van vrede en rust hou, wat heb ik van daag niet al beleefd en gedaan en uitgestaan... Maar dat zij dan zoo; nu is het ten minste avond, en een gerusten nacht geve ons de lieve God!"

Terwijl hij met deze woorden zich de nachtmuts over de ooren haalde — want hij had zich bij zijne alleenspraak geheel en al uitgekleed — ligtte hij juist zijn regterbeen op, om in het eenigzins hooge bed te stappen, toen hij aan de kaars dacht en aan het verzoek om die vlak bij de deur te plaatsen. Een snuiter lag niet op den blaker, en de commercieraad had aan niets zulk een hekel als aan den dwalm, die door de lange pit eener kaars wordt veroorzaakt. Terwijl hij derhalve zijn been weder terughaalde, nam hij den blaker op en droeg hem, terwijl hij zijne beenen alvorens voorzigtig in zijne pantoffels stak, naar de aangeduide plaats, zette het licht daar neder, en steeg toen, diep en dankbaar zuchtende, in het wel zachte, maar eenigzins volumineuze bed, terwijl hij het dek tot boven zijne kin optrok, om het oogenblik af te wachten, waarop de jufvrouw het licht zou afhalen; want vóór dien tijd zou hij niet in staat zijn geweest in slaap te komen.

De eene minuut na de andere verliep echter, en de jufvrouw kwam niet. Door de reet van de deur togtte het ook niet weinig, en de kaars flikkerde al heen en weêr, zoodat het smeer in groote strepen afliep. Er kon toch geen ongeluk daarmede gebeuren?

»Wel, dat is een vervloekt werk," prevelde hij, terwijl hij zich in bed oprigtte, om het terrein beter te kunnen overzien, en vervolgens, toen hij zag dat het licht volkomen vrij stond, weder terugviel, om eindelijk, ondanks de brandende kaars, toch in slaap te komen. Maar het ging niet;

het was eene volstrekte onmogelijkheid; en te wachten tot het eindje licht van zelf zou uitgaan — dat had nog wel een half uur en langer kunnen duren, — en een kwartieruurs ten minste had hij nu reeds in een pijnlijk, hoe langer hoe meer toenemend ongeduld op het afhalen er van gewacht.

Zijn toestand werd hem ten laatste onverdragelijk, en hij besloot op te staan en de meer en meer dwalmende kaars uit te blazen of, wat nog beter was, om te keeren, en ergerde zich, dat hij dit niet reeds lang had gedaan. In gedachten volbragt hij deze operatie thans ook vijf of zes maal achter elkander, en draaide daarbij telkens onwillekeurig de regterhand om; maar het licht bleef staan en flikkerde voort. Met een wanhopig besluit wierp hij eindelijk het dek van zich af, sprong met beide beenen het bed uit en in zijne pantoffels, en deed een paar stappen naar den blaker toe, toen hij plotseling verschrikt staan bleef en luisterde, want het kwam hem voor, alsof hij buiten in het portaal iets gehoord had. Wanneer de jufvrouw thans juist binnenkwam en hem in dat nachtgewaad zag! Hij wilde in den eersten schrik inderdaad weder de wijk in zijn bed nemen, maar — er was niet het minste meer te hooren; hij bleef nog een paar minuten staan luisteren — alles doodstil. Maar onder zijn eigen bed ritselde wat in het stroo, en hij keek schielijk daarheen; misschien was het eene muis. In zijn hemd kon hij echter geen kwartier lang blijven staan, en nadat hij nu schielijk en cordaat naar den blaker was toegestapt, boog hij zich juist neder, en strekte de hand uit om hem te grijpen, toen de deur geopend werd, en de jufvrouw zich met het zelfde oogmerk op den drempel vertoonde.

De jufvrouw gaf, zoo als natuurlijk was, een gil van schrik, en de commercieraad riep haar, niet minder verbluft, »duizendmaal verschooning" toe; te gelijk sprong hij hals over kop in zijn bed, en de jufvrouw wierp schielijk de deur digt, en verdween.

Toen MAHLHUBER eindelijk zijn hoofd weder onder het dekbed, dat hij over zijne ooren getrokken had, uitstak, brandde het licht, dat beide partijen in den steek hadden gelaten, nog altijd bedaard voort, en aan een tweede opstaan was thans in het geheel niet te denken; want de verschrikkelijke jufvrouw kon met gelijk oogmerk nog altijd achter de deur

staan, en weder het zelfde noodlottige oogenblik kiezen, om haar te openen. Het eindje kaars moest dus maar uitbranden, en met wanhopige berusting sloot MAHLHUBER eindelijk de oogen, vast overtuigd dat hij wel in slaap zou komen, onverschillig of de groene kamer verlicht was of niet. Desniettemin was hij er niet in staat toe, en hij mogt wel zoo wat een half uur tusschen waken en slapen gelegen hebben, toen de uitgebrande kaarspit eindelijk omviel, nog eens opflikkerde, en vervolgens uitging.

»Goddank!” steunde de commercieraad in een half bewustzijn van zijnen toestand, en keerde zich thans ferm op de regterzijde, ten einde het verzuim van zijne zoo ligtzinnig opgeofferde nachtrust in te halen, toen hij weêr dat gekrabbel onder zijn bed hoorde, maar ditmaal veel duidelijker dan te voren, en te gelijk een zacht gekreun, alsof eene jonge kat of iets dergelijks er onder lag.

»Wel, dat ontbrak er nu nog aan!” bromde de gepijnigde gast nijdig bij zichzelven: »Wat is er nu weêr aan de hand?” Hij luisterde eene poos; maar het gekrabbel hield op, en hij zou juist zijn ingesluimerd, toen het op nieuw en sterker begon.

»Wel sakkerloot!” zeide de geplaagde commercieraad, met geweld een vloek weêrhoudende: »is dat niet om zelfs den gezondsten Christenmensch tot wanhoop te brengen, en bij zoo iets zou ik van mijne gele hypertrophie genezen worden!...”

Het gekrabbel en gekreun werd nu sterker, en er bleef den in bed liggenden MAHLHUBER haast geen twijfel meer over, of een jonge hond had vlak onder de bedstede in het zich daar bevindende stroo een nest gemaakt, en werd nu door vlooijen of door booze droomen geplaagd. Aan in slaap komen was onder zulke omstandigheden niet meer te denken, een knecht of meid te roepen bleef almede buiten vraag, en de commercieraad besloot eindelijk, toen het gekrabbel en gejank hoe langer hoe sterker werd, nog eens uit bed te stappen, en den kleinen rustverstoorder te grijpen en buiten de deur te werpen.

Terwijl hij voorzigtig naar zijne pantoffels voelde, die hij schielijk weder aantrok, hurkte de waardige man voor zijne bedstede neder, en tastte met zijne hand in het stroo rond,

om naar de oorzaak van het nachtrumoer onderzoek te doen. Het duurde ook niet lang, of hij had een jongen hond beet gepakt, die zich jankend op den rug legde, toen hij de aanraking voelde; Mahlhuber pakte hem bij zijn vel, en droeg hem, terwijl hij zich met moeite weder oprigtte, naar de deur toe. Na eerst over den blaker te zijn gestruikeld, die hij al vergeten was, vond hij eindelijk toch de klink, deed de deur open, en wierp het jonge beest, met een wel zacht geprevelden, maar niettemin hartelijk gemeenden vloek naar buiten.

»Zie zoo!" riep hij, toen hij weêr in bed terug was: »zie zoo! nu, dááraan is ook een einde, en ik zal eindelijk dan toch in slaap komen! O, mijn lever!"

En terwijl hij zich toedekte, zorgde hij dat het lijdende deel zoo min gedrukt werd, als mogelijk was. Nu zou het toch wel gaan, dacht hij; maar terwijl hij eindelijk begon in te dommelen, begon ook weder het gejank en gekrabbel, en juist wilde hij zich, half voortduttende, met het bewustzijn troosten, dat het maar een droom was, toen het gedruisch levendiger en sterker werd, zoodat hij eindelijk zich in bed oprigtte, om er naar te luisteren.

»Bij dit en dat!" riep hij, toen hij tot zekerheid der zaak was gekomen, »daar is waarachtig nog zoo'n beest onder, en ik heb daar aanstonds nog zoo goed rondgevoeld. Nu, *dien* nacht zal ik niet ligt vergeten; wanneer ik echter ooit in Gidelsbach terugkom, zal ik onzen verwenschten doctor dit zelfde toertje aanbevelen. Dat is me hier een nest... ja, hoe heet dat nest ook weêr?"

Maar geen aanmerkingen of verwenschingen konden hier baten. De jonge hond was alleen weg te krijgen, door ook hem de deur uit te werpen; de heer Mahlhuber moest derhalve voor de derde maal uit zijn bed. Nog eens het beest bij de lurven gepakt, de deur uitgeworpen en weder in bed gekropen, om eindelijk de zoo lang gewenschte rust te genieten.

Maar het was te vergeefs. Naauwelijks had hij lang genoeg gelegén, om zich niet meer over het eenmaal gebeurde te ergeren, of het janken begon op nieuw. Weder verzette hij zich te vergeefs tegen de magt der omstandigheden; hij moest nog eens het bed uit, om den *derden* hond uit de kamer te

werpen. Hij keerde, volgens gewoonte, in het bed terug, maar ja wel: naauwelijks had hij zich terdege gelegd, of het gekrabbel en gejank begon alweêr. Nu grabbelde hij toch naar zijn doosje lucifers, ten einde licht aan te steken, en den boel onder zijn bed eens goed te bekijken. Het doosje vond hij ook eindelijk, na veel moeite; maar toen hij een lucifer in brand had gekregen, herinnerde hij zich, dat de kaars op zijn blaker geheel was uitgebrand, en met een brandenden lucifer in het stroo rond te kijken, dat kwam hem toch wat al te gevaarlijk voor. De vierde jonge hond was echter spoedig gevonden en almede de deur uitgeworpen.

»Vier jonge honden!" prevelde hij bij zichzelven: »waar of de oude toch steekt? Die zal er waarachtig ten laatste ook nog bij komen!"

Deze kwam intusschen niet; maar naauwelijks was hij weêr in bed, of het lieve leven was weêr gaande. Het gekrabbel en gejank begon op nieuw. »Ja, ga je gang maar!" dacht hij, maar vruchteloos. Hij was zoo goed niet, of hij moest er weêr uit, het jonge dier in zijn wammes pakken en buiten de deur smijten. Hiermede was echter niets gewonnen. Even als de onuitputtelijke hoed van een goochelaar achtereenvolgens pruiken, kaarten, bouquetten, eijeren, zakdoeken, en wat niet al, oplevert, zoo leverde het bedstroo op de zoogenaamde groene kamer jonge honden, zoo veel men maar wilde hebben. Daar men zich op den duur aan *alles* gewent, zoo begon de commercieraad het ten laatste geheel natuurlijk te vinden met maar aldoor jonge honden onder zijn bed vandaan te halen en de deur uit te werpen.

Toen het begon te schemeren, nadat hij juist den, hij wist zelf niet meer hoeveelsten hond naar buiten had gesmeten, en weêr in bed was gekropen, kwam de halve huisknecht den trap opstrompelen. Maar alweêr hoorde Mahlhuber het zelfde gekrabbel en gejank; hij pakte den nieuwen hond in zijn nek en wierp hem den halven huisknecht, die juist de deur open deed, vlak in zijn gezigt. »Daar," voegde hij er bij, »daar is er nu *nog* een, en de volgende, die nu weêr in de kamer komt, smijt ik het venster uit, zoo waar als ik Mahlhuber heet. Is *dat* hier eene herberg voor fatsoenlijke reizigers, waar de slaapvertrekken van honden wemelen!" En de deur toewerpende, dat de glazen er van rinkelden,

wierp hij zich weder in bed, en hoorde nog alleen hoe de huisknecht het jankende hondje oppakte, streelde en liefkoosde, en vervolgens met het beestje het portaal door en den trap af ging.

Verder hoorde hij niets; zijne vermoeidheid kreeg eindelijk de overhand, en hij viel in een vasten, zenuwachtigen slaap, waaruit de huisknecht hem later op het bepaalde uur kwam wakker maken.

»Daar is er alweêr een!" riep hij, nog in den droom. »Satansch beest, als ik je nu niet..." — »Heidaar! mijnheer!" riep de huisknecht, hem bij den arm schuddende: »heidaar! de koffij is gezet, en de postwagen zal zoo aanstonds komen."— »Wie is gezet?" vroeg MAHLHUBER, plotseling wakker wordende en zich in bed oprigtende. »Sakker de dit en dat!" voegde hij er al steunende bij, toen de nachtavonturen weder voor zijn geheugen opdoken: »ben ik niet aan mijn geheele lijf als geradbraakt! En ik heb nog wel den postwagen verder laten rijden, om hier ordentelijke nachtrust te genieten! Maar de jufvrouw zal ik eens goed de waarheid zeggen. Waar is de jufvrouw?"

De man echter, aan wien hij zijne vraag meende te rigten, had zich, na zich van zijnen pligt te hebben gekweten, en MAHLHUBER's laarzen, blank gepoetst, voor de deur te hebben gezet, weder aan zijne andere bezigheden begeven, zoodat den commercieraad niets overbleef dan zijne grimmigheid nog voor eenige oogenblikken te verkroppen, en zich vóór alle dingen in de kleêren te werpen. Hemel, zoo hij den postwagen verzuimde, en op die wijze gedwongen werd om *nog* een nacht in dit huis, in deze ontzettende »groene kamer," door te brengen! Maar hij had nog tijd genoeg, en terwijl hij den dienstbaren geest, die in verwachting van een drinkgeld heden morgen zeer vlug bij de hand was, weder boven riep, liet hij hem zijn goed beneden naar de pakkamer dragen, opdat het gewogen en verder geëxpedieerd kon worden.

De menschen beneden echter, en inzonderheid de jufvrouw, wilde hij eens goed de les lezen over zulk eene behandeling. Hij had zijnen rok reeds tot boven digtgeknoopt, met het vaste besluit om er gestreng uit te zien, en ging werkelijk een paar maal zijn vertrekje met driftige stappen op en neêr,

ten einde de nijdige woorden te herhalen, die hij haar naar het hoofd dacht te werpen. Was *dat* eene behandeling voor een fatsoenlijk man, laat staan voor een commercieraad! Was het niet laaghartig, eenen zieke den zoo noodigen slaap af te stelen, door honden — niet een stuk of wat, maar letterlijk een geheelen vrachtwagen vol — in zijne kamer op te sluiten, alsof het er op was toegelegd om hem voor goed te massacreren? Gij, jufvrouw," wilde hij zeggen, en haar daarbij met een doorborenden blik aanzien, »hoe durft gij u verstouten..." — »De koffij is klaar," meldde de huisknecht weder, terwijl hij zijn hoofd boven den trap uitstak, »en als uwé niet gaauw komt, zal uwé ze niet meer kunnen gebruiken."

Geen koffij gebruiken? 's Morgens geen koffij gedronken? De geheele dag zou voor hem verloren zijn geweest; en terwijl hij schielijk zijn reispet greep, ging hij het portaal met rassche schreden over, die echter wat voorzigtiger werden, toen hij den steilen trap bereikte.

De jufvrouw stond hem beneden op te wachten, en terwijl zij met haren vriendelijken glimlach en beschaamden blik de oogen nedersloeg, zeide zij op een verpligtenden toon: »Wel gerust, mijnheer? Wel, dat doet mij pleizier. Kom binnen, als je blieft, mijnheer! de koffij is klaar."

Wel gerust? Nu dit er ook nog bij, om met hem den spot te drijven! Wel gerust, te midden van eenige dozijnen jonge honden — dat was te erg, en nu zou zij er van lusten. »Lieve jufvrouw!" zeide de commercieraad, met eene stem, die niet zoo ontzettend was, als in zijn oogmerk had gelegen, daar er zich eenige aandoening over het geleden onregt bijmengde: »lieve jufvrouw, ik zou u ernstig willen vragen..." — »Och, mijnheer!" viel de jufvrouw hem in de rede, »*uwé* hebt niet om verontschuldiging te vragen; het was eigenlijk *mijne* schuld." — »Om verontschuldiging vragen?" herhaalde MAHLHUBER; »om verontschuldiging vragen?" — »Ik dacht dat uwé al lang in slaap zoudt wezen, en waagde het derhalve..." — »In slaap wezen? Denkt gij, jufvrouw, dat iemand met mogelijkheid *in slaap kan komen*, die zijne kamer vol jankende jonge honden heeft?" — »Vol honden, mijnheer? Maar ik bid u, om 's Hemels wil, hoe zoo vol honden?" — »Wanneer men niet te veel zegt," zeide

MAHLHUBER, terwijl hij zich, om wat te bedaren, een kop koffij inschonk, »wanneer men niet te veel zegt, met aan eenige dozijnen het woord *vol* toe te kennen, dan kan ik verantwoorden wat ik beweer. Wilt gij zoo goed zijn mij mijne rekening te geven?" — »Eenige dozijnen honden? Maar, beste mijnheer... ik bid u... twee gulden en vijftien kreutzer.., eenige dozijnen honden?... Wij hebben maar één klein hondje in huis, dat de postmeester eerst verleden week van Bamberg heeft meêgebragt." — »Maar één hondje?" riep MAHLHUBER onthutst, terwijl hij zijne vertering op de tafel neêrtelde: »noemt gij dat maar één? Verscheidene dozijnen heb ik met mijne eigene handen, den ganschen nacht door, buiten de deur geworpen." Terwijl de commercieraad haar deze woorden vol verontwaardiging toevoegde, dronk hij tevens zijn kop koffij uit. — »Maar wij hebben maar één enkel hondje in huis. Het is waar, het beestje slaapt, zoolang het hier is, boven in het stroo, en ik heb vergeten het gisteren af te halen." — »Wilt gij mij nu mijne zintuigen en mijnen slapeloozen nacht betwisten?" riep de reiziger. — »Och, lieve deugd," riep de jufvrouw, voor wie plotseling een licht scheen op te gaan, »dan is dat kleine beestje door het gat telkens weêr in de kamer gekomen!" — »Wat voor een gat?" riep de commercieraad verschrikt. — »Wel, dat de postmeester in het beschot heeft laten snijden, opdat het hondje er uit zou kunnen komen, om zijne dingetjes te doen, als de deur bij geval gesloten was." — »En gij hebt maar één hond?" — »Maar een enkelen, op de geheele wereld." — »Dus heb ik dat kreng misschien zestig maal de deur uitgesmeten, en is het telkens door dat vervloekte gat weêr binnen komen kruipen?"

De jufvrouw wilde hier iets op antwoorden, toen juist het geratel van de aankomende post en het vrolijke getoet van den postillon haar naar buiten riep. Blijde waarschijnlijk over deze gelegenheid om een zoo onaangenaam gesprek af te breken, snelde zij de gelagkamer uit, om naar de nieuwe passagiers te zien en te vragen of zij ook iets wilden gebruiken, en de commercieraad had insgelijks geen tijd meer te verliezen, dan noodig was om zijne vracht en overvracht te betalen en in te stappen.

Toen hij juist, door den huisknecht gevolgd, die zijne reis-

benoodigdheden droeg, de deur wilde uitgaan, zat het lieve hondje, dat hem zoo veel pleizier veroorzaakt had, vlak in den weg zijne dingen te doen. MAHLHUBER had reeds den voet opgeligt, om het beest er een te geven, die hem vooreerst heugen zou; maar zijne aangeborene goedhartigheid zegepraalde: onder het lozen van een zucht, maakte hij een kleinen omweg, om het beestje gerust zijn gang te laten gaan, en stapte voorts, zonder een verderen blik achter zich te werpen, den postwagen in.

6.

DE NOODLOTTIGE SCHOENEN.

De vorige onrustige nacht had den aan onafgebroken rust en elk gemak gewenden man zoo aangetast, dat hij zijn nieuw reisgezelschap, zonder er zich in het minst om te bekommeren, naauwelijks groette, maar zich slechts in zijnen hoek dook en de oogen sloot, om het verzuimde nu ten minste eenigzins en naar zijn beste vermogen in te halen. Het geluk was hem ditmaal ook gunstiger; zijne medepassagiers begonnen de een na den ander in hunne hoekjes reeds te knikkebollen, en de heer MAHLHUBER sliep vast door tot Burgundstadt, waar zij ten twee ure des namiddags aankwamen, en een half uur later met den aankomenden spoortrein naar Bamberg konden vertrekken.

Hier intusschen begon een geheel ander leven voor den commercieraad. Zoo oud als hij was, had hij nog nooit in een spoorwagen gereden, en het kleinste, onbeduidendste, dat daarmede in verband stond, tot zelfs de knoopen der spoorwegbeambten, interesseerde hem. Getroffen inderdaad was hij over de dienstvaardigheid der menschen, die hem toch wildvreemd waren, en zich aanboden om zijn parapluie of andere dingen te dragen, die hij in de hand had — wie toch zou te Gidelsbach aan zoo iets gedacht hebben? — en hij strooide met klein geld zoo maar om zich heen. Hij had echter ook wel vreemde hulp noodig om hem en zijn goed juist ter plaatse te leveren, waar het wezen moest. Want hoe had hij anders uit zijn eigen de buffetkamer en het

goederenkantoor, het plaatsbureau en zijn wagen van de tweede klasse kunnen vinden? Hier gemakkelijk in een hoek in de zachte kussens gedoken, hoorde hij met een eigenaardig welbehagen en toch niet zonder huivering het fluitje der locomotief, voelde den wagen aantrekken, en zag zich even daarna, tot zijne onbegrensde verbazing, met eene snelheid voortgerukt, van welke hij vroeger geen het minste denkbeeld had gehad.

De wagen, waarin hij zat, was tamelijk vol, en de commercieraad bevond zich tusschen een groot aantal dames, die, reeds een eind lang te zamen gereden hebbende, met elkander snapten en praatten, en elkander steelsgewijze hare aanmerkingen over den pas ingestapten passagier in de ooren fluisterden. Te gelijk met hem was een beeldschoon meisje van achttien jaar of daaromstreeks ingekomen, en zij, die reeds in den wagen zaten, moesten natuurlijk denken dat beiden — het meisje en MAHLHUBER — bij elkander behoorden. De verschillende meeningen liepen over de vraag, of zij een jong gehuwd paar, dan wel vader en dochter zouden zijn.

Zoo onschuldig onze vriend MAHLHUBER intusschen onder deze complete regenbui van vermoedens zat, en slechts in alles belang stelde, wat met de beweging en inrigting van de baan en de verschillende wagens zelve in verband stond, zoo opmerkzaam had het scherpe oor zijner buurjuffer de enkele woorden hier en daar opgevangen, en hare blikken waren verscheidene malen, zoo lang dit ongemerkt geschieden kon, op haren buurman gevestigd.

Zij was zeer eenvoudig maar smaakvol gekleed, met een rosa-zijden halsdoek om en een breedgeranden strooohoed met een eenvoudig lint op; voorts had zij een parasol in de hand, benevens eene tamelijk volgepakte, maar eenigzins ongemakkelijke reistasch, die zij naast zich zette en op welke zij haren linkerarm leunde. Zij zag er uit als eene jonge dame, die een paar stations meê rijdt, om den een of anderen bloedverwant een bezoek te geven, daar misschien een nacht of een paar nachten te blijven, en vervolgens in de zelfde kleeding naar huis terug te keeren. Desniettemin had zij iets onrustigs in haar doen, dat der scherp waarnemende dames nabij haar geenszins ontging, en alleen aan den kalmen, goedhartigen glimlach van den commercieraad onop-

gemerkt voorbij gleed. Slechts eene enkele maal, toen zij haar groot donker oog, juist toen de opmerkzaamheid der overigen naar eene andere rigting werd heengetrokken, op hem met een zoo angstig vragenden blik gevestigd hield, viel het hem zelf in het oog, en hij wilde inderdaad reeds vragen of zij iets van hem verlangde, dan wel of hij op iemand van hare kennis, die hij echter natuurlijk niet was, sprekend geleek. Zij keerde echter het hoofdje terstond daarna weder zacht blozend naar den anderen kant, en hij dacht er nu niet verder aan.

»Het is stellig man en vrouw," zeide intusschen eene oude dame aan de andere zijde van den wagen, terwijl zij zich met het bovenlijf naar de tegenover haar zittende vooroverboog, opdat zij, bij het ratelen van het voertuig, niet behoefde te schreeuwen. »Zij spreken bijna in het geheel niet tegen elkander, en de jonge vrouw keert slechts nu en dan haar hoofd naar hem om, ten einde te zien welk een gezigt hij zet." — »Die oude ezel had liever aan zijn graf dan aan een huwelijk met zoo'n jong ding moeten denken — *als* het waar is," zeide de andere. — »Ik zou toch wel willen weten hoe lang dat duren zal," hernam de eerste weder, en wierp in stilte op de jonge vrouw een zijblik, dien zij echter terstond schijnbaar onverschillig het venster uitwierp, toen zij derzelver oog vast op haar gevestigd vond: »zij kan dat toch niet gehoord hebben," voegde zij er schielijk en zoo zacht mogelijk bij. — »En wat zou dat dan nog?" zeide de andere, het hoofd in den nek werpende. »Ieder zal toch wel regt hebben om te denken zoo als hij wil."

De dame, die vlak over den commercieraad zat, had intusschen naauwelijks een oogenblik stilgezeten, maar nu eens met hare handen op hare zitplaats om zich heen, dan eens met hare voeten onder zich gevoeld, en dan weder hare rokken op zijde gedrukt, en omlaag naar het regter- en het linkerbeen van den heer MAHLHUBER gekeken.

»Zoekt gij iets?" vroeg deze eindelijk beleefd, en zij had inderdaad al dien tijd nog niets anders gedaan. — »Ja, mijnheer, zie, dat is nu al zeer ongelukkig," zeide de dame. »Ik moet mijne overschoenen te huis hebben laten staan; want ik herinner mij niet dat ik ze hier heb uitgetrokken, en ik kan ze toch nergens vinden. Als wij nu nog regen

krijgen — en de wegen zijn al zoo morsig — dan kan ik met mijne stoffen laarsjes door den modder loopen." — »Als gij mij veroorlooft," zeide MAHLHUBER, terwijl hij trachtte te bukken, dat echter niet best ging, »dan zal ik eens rondzien." — »O, ik bid u, doe geen moeite!" zeide de dame, eene wezenlijk aardige vrouw, die er nog vrij jong uitzag en lang niet leelijk was. — »Ja, men is op reis aan zoo vele onaangenaamheden blootgesteld," zeide de commercieraad al zuchtende; »men moet zoo veel ontberen, waarvan men het nut en de noodzakelijkheid eerst inziet, wanneer men het mist." — »Ja, en inzonderheid wanneer men lijdend is," zeide de jonge vrouw met een diepen zucht, terwijl zij elke hoop op de overschoenen scheen te laten varen, en het raampje naast haar uitzag: »ik kan er den dood van zetten, met mijne stoffen laarsjes." — »Het is zeer fataal," zeide MAHLHUBER, en keek nog eens regts en links op den vloer rond.

»Ik ga nooit met stoffen laarzen," zeide eene dikke dame, met een rood gezigt; zij had een groen zijden hoed op, met blaauwe bloemen er in, en droeg een paar groote oorringen; zij zat vlak naast de jonge vrouw en schuins tegenover MAHLHUBER, en had juist een broodje met kaas verorberd. »Bij weêr, als dit, draag ik altijd lederen schoenen; door overschoenen bederft men zijne voeten."

De heer MAHLHUBER achtte de gelegenheid gunstig om van zijne lever en zijn kropgezwel op te halen; maar hij werd niet regt begrepen, ten minste hij vond geen aandachtige toehoorders. Al pratende liet zich het fluitje van de locomotief hooren, de trein verminderde hare snelheid, en de jonge tegenover hem zittende vrouw, die hare overschoenen had vergeten, stond op, om haren omslagdoek, die afgezakt was, weder over hare schouders te slaan.

»Wilt gij ons nu al verlaten?" vroeg de commercieraad, terwijl de dikke vrouw zich van hem afboog en de buurdame aan hare regterhand, in eene poging om de in den anderen hoek zittende dame iets toe te fluisteren, bijna verstikte.

»Ja, ik ga maar tot aan Hochstadt," luidde het antwoord, terwijl de spreekster daarbij angstig uit het raampje en naar de lucht keek. »Lieve Hemel," voegde zij er vol angst bij,

»daar ginder komen al wolken, en als wij nu regen krijgen, ben ik verloren." — »Ge zult een paar andere schoenen moeten koopen," zeide MAHLHUBER welmeenend; »inderdaad, dat zal het beste voor u wezen." — »Wat zal dat een geld kosten!" zeide het vrouwtje al zuchtende. »Maar er zal wel niets anders op zitten, en ik dacht zoo vast, dat ik ze bij mij had!" — »Nu, misschien komen ze nog wel te regt," zeide MAHLHUBER, om haar te troosten; maar die troost was zeer zwak, want de trein hield op dit oogenblik stil, en het vrouwtje stapte, toen het deurtje geopend werd, vriendelijk groetend den wagen uit.

»Station Hochstadt!" riep de conducteur. »Gaauw wat, heeren!"

De commercieraad had haar juist haren reiszak nagereikt, toen langs den trein een knecht met bier voorbij kwam. Mijnheer MAHLHUBER had dorst, misschien ook al ten gevolge zijner leverkwaal, en hij meende zulk eene goede gelegenheid, om zijnen dorst te lesschen, niet te mogen verzuimen. Toen hij echter uitstapte, waarschuwde hem de conducteur, dat de trein terstond verder zou gaan. MAHLHUBER dronk derhalve zijn bier in éénen teug uit, en stapte terstond weder in den wagen terug. Veel tijd had hij dan ook niet meer; want toen hij nog eens naar buiten keek, gilde reeds het fluitje, en de trein begon zich langzaam in beweging te zetten. Toen zij de spoorweg-gebouwen voorbij schoven, zag hij de jonge vrouw, die zoo even was uitgestapt en wier plaats door een blonden vlasbaard was ingenomen, buiten niet ver van de *rails* staan. In het zelfde oogenblik raakte ook zijn voet toevallig iets in den wagen aan, dat hem als een overschoen voorkwam, en schielijk, in het vuur zijner blijde aandoening, en zelfs op gevaar af van zijne lever schade te doen, tastte hij met de linkerhand omlaag, en kreeg inderdaad een paar groote schoenen beet.

»Jufvrouw, hier zijn uwe schoenen al!" riep hij zoo hard hij kon. — »Is het mogelijk!" riep de jonge vrouw, en strekte er hare armen naar uit. Aan een beleefd ter hand stellen was echter niet meer te denken; want de trein begon al schielijker te gaan; met een heldhaftig besluit nam hij derhalve de schoenen op, en wierp ze, zoo ver hij kon, in de rigting

waar de dame stond, die met vriendelijk handwenken hem voor zijne gedienstigheid bedankte.

»Zijt gij razend, mijnheer?" schreeuwde te gelijk de dikke dame tegenover hem, en werd vuurrood in haar gezigt, van drift. »Dat zijn *mijne* schoenen, die gij daar naar buiten werpt... Heidaar! hier zoo!" vervolgde zij al schreeuwende, en drong naar het opene raampje toe, al degenen, die haar in den weg zaten, met haren elleboog op zijde duwende. »Heidaar!" bleef zij al voortschreeuwen, tot pret van buiten staande baanwachters en werkvolk, want de gebouwen waren zij reeds voorbij. »Heidaar! mijne schoenen! Ik moet mijne schoenen hebben! Ik kan niet zonder mijne schoenen verder!"

Lagchende gezigten van het volk buiten was al het antwoord, dat zij kreeg. Medelijden mogt zij van die menschen niet verwachten, en nog minder hare schoenen, en weinige sekonden later had de trein het station ver achter zich.

»Mijnheer, gij zijt waard dat men u de schoenen achterna smeet," snaauwde zij thans tot den commercieraad, die niet zoo terstond tot besef kwam van het onheil, dat hij had gesticht. »Nu kan ik op mijne kousen loopen." — »Maar ik dacht dat gij geen overschoenen droegt?" riep de ontstelde Mahlhuber, die zich in den pijnlijksten toestand van de wereld bevond, en zich aan dit laatste anker der hoop vastklemde. — »Overschoenen? wie spreekt van overschoenen?" schreeuwde de vrouw, terwijl zij den vlasbaard met haren elleboog bijna in zijnen hoek platdrukte. »De duivel hale uwe overschoenen! Mijne *schoenen* hebt gij naar buiten geworpen." — »Uwe schoenen?" vroeg Mahlhuber vol verbazing, terwijl de andere dames werk hadden om niet uit te barsten van lagchen. »Maar hoe is dat mogelijk?" — »Mogelijk?" herhaalde de dame: »ik heb ze uitgetrokken, omdat zij mij te warm waren; ik heb last van zweeterige voeten. Nu kan ik straks op mijne kousen bij den weg loopen..." — »Maar ik geef u mijn woord van eer..." — »Behoud uw woord van eer, en geef mij mijne schoenen!" schreeuwde de amazone.

Het meisje naast hem was, behalve de blonde jongman, die nog in het geheel niet begreep waar het over handelde en bij de algemeene pret een tamelijk onnoozel gezigt

zette, de eenige van de toehoorders geweest, die niet gelagchen had; of misschien hield zij zich ook wel in; want zij boog haar hoofdje, toen de blonde in den wagen steeg, diep neder en keek strak voor zich.

»Maar, lieve jufvrouw!" zeide de commercieraad, met eene hopelooze poging om haar tevreden te stellen; »ik wil ze met het meeste pleizier betalen..." — »En wat trek ik dan *nu* aan? Moet ik te Bamberg op mijne kousen naar den schoenmaker loopen?" — »Ik zou u gaarne een paar van mijne..." — »Hebt gij schoenen bij u?" — »Neen, schoenen niet, maar laarzen." — »Wilt ge dan dat ik met uwe moddermanslaarzen door de stad zal ronddraven? Nooit heb ik zulke onbeschaamdheid gezien." — »Maar, jufvrouw, zeg dan maar wat ge wilt dat ik doen zal!" riep de commercieraad in wanhoop. »Het ongeluk is eenmaal gebeurd, en ik kan niet meer doen dan aan u overlaten te bepalen wat gij verlangt."

De zaak eindigde daarmede, dat Mahlhuber in de eerste plaats zes gulden voor een paar nieuwe schoenen betaalde, voorts beloven moest, op het eerstvolgende station te zullen laten terugtelegrapheren, dat de uitgeworpene schoenen met den eersten den besten trein naar *de Gouden Os* te Bamberg werden gezonden, en buitendien zijnen reiszak opende, en der dikke dame zijne donker lakensche, splinternieuwe pantoffels aanbood, die zij op zijn verzoek aantrok en juist bleken te passen, ten einde te Bamberg daarmede naar een schoenmakerswinkel te kunnen gaan, om de schade te herstellen. Aldus drievoudig schadeloos gesteld, kwam de dame ten minste in zoo ver tot bedaren, dat zij zich vergenoegde met het geleden onregt in den boezem van de dames nabij haar uit te storten, en op »die beroerde dingen" van den commercieraad te schimpen, die zij zeide dat haar veel te wijd waren.

De blonde jongman had intusschen ook de jonge juffer naast Mahlhuber opgemerkt, en door het gezigt zijner overige reisgenooten schielijk bevredigd, zijnen blik langer en opmerkzaam op haar gelaat gevestigd, dat nog altijd gedeeltelijk aan zijnen blik onttrokken was. Die blik werd echter, reeds gedurende het tumult tusschen de dikke dame en den heer Mahlhuber, meer uitvorschend, toen hij inderdaad bekende trekken meende te ontdekken, totdat de jonge dame, die toch

niet *altijd* in haren schoot kon blijven kijken, haar hoofd eens opligtte, en hij nu zag dat hij zich niet bedrogen had.

»Als ik mij niet bedrieg, mejuffer," dus sprak hij haar thans aan, terwijl de dikke dame naast hem nog altijd haren mond bleef roeren, »heb ik het genoegen mejuffer REDMEIER voor mij te zien?"

Het meisje werd rood tot achter hare ooren, en stamelde verlegen eenige woorden.

»Gij waart, geloof ik, verleden maand..." De dikke dame schreeuwde er zoo doorheen, dat hij voor eene poos van de poging moest afzien om het gesprek voort te zetten, en eerst later, toen zij eindelijk een weinig tot bedaren was gekomen, begon hij weder: »Gij waart, geloof ik, verleden maand te Schweidnitz bij mijne ouders. KAREL schreef ons, dat hij bij uitstek gelukkig was."

Het meisje boog weder half tegen hem, en terwijl MAHLHUBER, met een diep uit de borst gehaalden zucht, toen de dikke dame eindelijk ophield, zich in zijnen hoek dook en het reizen naar alle duivels wenschte," vervolgde de jonge vlasbaard op suikerzoeten toon: »Gij zult een braaf, wakker man in hem krijgen — en hij speelt uitmuntend de viool. Niet dat hij het voor zijn brood behoeft te doen, maar in de avonduren is het toch eene zeer aangename uitspanning; hij zal u op de handen dragen."

De jonge juffer wisselde intusschen verscheidene malen van kleur, en scheen in geen geringe verlegenheid, hetgeen de blonde jongman echter in het geheel niet bemerkte, daar hij op zijn zoetsappigen toon vervolgde: »Maar waar wilt gij nu eigenlijk naar toe? Zoo als mama geschreven heeft, wordt KAREL toch morgen of overmorgen te huis verwacht, en ik heb eigenlijk hier te Hochstadt plaats genomen, om mij te Bamberg, waar ik zeer bekend ben en waar mijn oude kleermaker woont, mij een nieuw pak te laten maken. Het is fameus, zoo dik als ik in de laatste jaren ben geworden. Het goede bier, dat men hier heeft, versterkt het ligchaam ongemeen."

Zijn blik viel in dit oogenblik op den commercieraad, en hij zeide schielijk, half verschrikt en met eene buiging: »Toch niet mijnheer uw oom, als ik vragen mag? Gij hadt hem zeker verwacht?" — »Ja," ademde de jonge dame,

inderdaad in doodelijke verlegenheid, en MAHLHUBER, die zich juist het zweet van het voorhoofd had gewischt, en, in zijne gedachten met zijne schoenen bezig, in het geheel niet geluisterd had naar hetgeen zijne buren met elkander verhandelden, terwijl hem ook de laatste woorden geheel ontgaan waren, beantwoordde in alle onschuld, half beleefd, half verlegen, de eerbiedige buiging van den jongman, die hem met eenige onduidelijke en door het ratelen van den wagen onverstaanbare woorden verzekerde, dat hij zich buitengemeen gelukkig gevoelde kennis met hem te maken, en hoopte dat, bij hunne aanstaande bloedverwantschap, de vriendschapsband al naauwer en naauwer zou worden toegehaald."

MAHLHUBER, die volstrekt niet begreep wat de jonge vlasbaard van hem wilde, en wien dit ook volstrekt niet schelen kon, boog zich nog eens, en dook toen weder in zijn hoek terug. De dame met den groenen hoed, die dolgraag wilde weten wie de onmensch was, die hare schoenen het raampje had uitgeworpen, maakte van de eerste de beste gelegenheid gebruik, dat de blonde jongman zich weder oprigtte, om hem met eene half fluisterende stem te vragen, wie die man daarover was, en hoe hij heette.

De blonde jongman, die er eene eer in stelde aan de dame te kunnen mededeelen met wie hij vermaagschapt zou worden, vertrouwde haar even zoo in stilte toe, dat het de regeringsraad REDMEIER was, die juist uit Amerika was teruggekeerd, waarheen hij op last der regering eene reis had gedaan.

De dikke dame verschrikte. Een regeringsraad — en hoe lomp had zij hem behandeld! Als hij dat alles den koning eens oververtelde... en derhalve was hij de *oom* van de jonge dame — niet haar *man!*

Dit laatste gaf zij den blonden jongman te kennen, die er op antwoordde: »Bewaar ons, neen! De jonge juffer gaat binnen kort met mijn oudsten broeder trouwen, den referendaris FÄDCHEN, — een knappe jongen, die excellent de viool speelt; — niet voor zijn brood, waarachtig niet, maar in de avonduren is zoo iets toch zeer aangenaam. Wat mij betreft, ik ben rentmeester op een landgoed bij Hochstadt; ik speel klavier, maar niet zoo goed als mijn broeder de viool."

De jonge FÄDCHEN had zijn hoofd zoo ver mogelijk op zijde

gebogen, opdat de verloofde jonge juffer niet zou kunnen hooren, dat er van haren aanstaande gesproken werd.

»Och, beste heer!" fluisterde zij intusschen MAHLHUBER toe, terwijl zij hem voorzigtig bij den arm vatte, »zoo gij medelijden met een arm meisje wilt hebben, spreek dan niet tegen en stap te Lichtenfels met mij uit, al is het ook maar om in een anderen wagen plaats te nemen. Wanhoop en nood drijven mij tot dezen stap, en gij bewijst aan een ongelukkig wezen eene groote dienst." — »Wat zou ze willen?" dacht de commercieraad, en keek vol verrassing zijne buurjuffer aan, wier lief gezigtje, dat bovendien door haren toestand met een bekoorlijken blos overdekt was, zoo biddend en vertrouwend, zoo vol angst en kommer, tot hem opgerigt was, terwijl in hare getrouwe donkere oogen een geheele hemel lag. Hij kon in 't geheel niet begrijpen, daar hij naauwelijks de helft der woorden had verstaan, *wat* zij eigenlijk van hem verlangde, doch had het toch niet over zijn hart kunnen krijgen om *neen* te zeggen, wat het ook geweest mogt zijn. Langen tijd tot overleg werd hem intusschen niet gelaten; want mijnheer FÄDCHEN, dien het niet ontgaan was dat zijne aanstaande schoonzuster iets met haren oom had gefluisterd, en dezen misschien wel zou hebben medegedeeld wie hij, FÄDCHEN, zelf was, achtte thans een gunstig oogenblik gekomen om er een woord te laten invloeijen.

»Ge hebt toch, hoop ik, eene goede reis gehad, geëerde heer regeringsraad?" — Regeringsraad? De heer MAHLHUBER wilde tegen zulk een titel, die hem niet toekwam, protesteeren; maar de zachte druk, dien hij aan zijnen arm voelde, was hem het zelfde wat den gevangene het bewustzijn zijner keten is, — hij was niet meer vrij, en in een donker vermoeden van alle mogelijke nieuwe onaangename avonturen, maakte hij eene min of meer lompe buiging tegen den blonden jongman.

»Ge hebt toch, hoop ik, eene goede en gelukkige reis gehad?" schreeuwde deze, maar nu wat harder dan zoo even, daar hij meende dat de oude heer hem niet had verstaan en misschien wat hardhoorend was. — »Goede reis? gelukkige reis?" bromde MAHLHUBER, wien thans te binnen schoot, wat hij in de laatste acht-en-veertig uren al had doorgestaan. »Ja, dat mogt waarachtig wel anders. Al ik den raad

van DOROTHEE had gevolgd..." — »Te Bamberg hoop ik de eer te hebben u bij eenen oom van mij te introduceren," schreeuwde de jongman verder: »hij heeft een kruideniers-winkel en is een charmant oud heer. Ook speelt hij uitmuntend de fluit... hij zal ons van avond wat voorspelen... hij doet dat alle avonden... soms een paar uren lang... o, het is zoo'n vrolijke vent! Gij gaat toch meê naar Bamberg?"

MAHLHUBER, die maar een flaauw denkbeeld had waar Bamberg lag, zou reeds een omweg hebben gemaakt, toen hij van de fluit hoorde, daar hij hierbij aan den blindeman met zijn hond dacht, die hem tweemaal in de week in de ooren kwam gillen, en maar zijne deur niet voorbij ging zoo lang hij niet wat gekregen had. Hij gevoelde echter ook dat hij hier met de jonge juffer en den vlasbaard in allen geval in eene verwikkeling zou komen, die hij het best misschien door een tijdigen aftogt ontgaan kon. Dat moest er nog aan ontbreken! Des nachts niet slapen, en over dag allerlei fraaije ontmoetingen en dingzigheden! Neen, daartegen bestond een probaat middel: hij zou aan het eerstvolgend station, stil en zonder er iemand een woord van te zeggen, zijnen reiszak en zijn zitkussen onder den arm nemen en de plaat poetsen. Het overige gezelschap kon dan, voor zijn part, doorgaan naar Bamberg, of waarheen het verkoos, en nadat hij dan hier een dag had uitgerust, zou hij altijd in staat zijn om op zijne doode gemak naar huis terug te keeren. Voor alle dingen besloot hij zich vooral zoo ver mogelijk van dames te houden, die hem nu, beurt om beurt, in allerlei soort van verlegenheden hadden gebragt. Om nu ten minste niet meer aangesproken en lastig gevallen te worden, dook hij in zijnen hoek terug, sloot de oogen, en deed als of hij in slaap was gevallen.

7.

DE VLUGTELINGE.

Ook zijne jonge buurjuffer had zich vast in haren sjaal gewikkeld en achterover geleund; de blonde zwager *in spe*

scheen zich daardoor echter niet te laten afschrikken, maar zette het gesprek onverdroten voort, ofschoon dan ook maar tot de helft, daar het fluitje voor het eerstvolgende station Lichtenfels zich hooren deed.

»Goddank!" prevelde de commercieraad bij zichzelven: »aan *die* verlegenheid ben ik derhalve ontkomen!" En terwijl hij zijnen paraplui ter hand nam en zich tot den naast hem liggenden reiszak omkeerde, opdat hij, bij het stilhouden van den trein, terstond naar het hengsel zou kunnen grijpen, zat hij sprongvaardig en opmerkzaam naar het opene raampje te turen, tot de trein ophield, en de conducteur het portier opende, met de woorden: »Station Lichtenfels!"

»Wilt gij ons nu al verlaten, heer regeringsraad?" klonk eene stem midden uit den wagen. Het was de dame met den groenen hoed, die ten minste niet met wrok van den betitelden man wilde scheiden. — »Ik wensch den heeren en dames eene gelukkige reis!" zeide de commercieraad, zonder om te zien en zelfs den aanstaanden bloedverwant met een blik te verwaardigen. »Het spijt mij waarlijk, zulk aangenaam gezelschap reeds nu te moeten missen," hoorde hij nog achter zich, en met een tusschen zijne tanden gepreveld »dank je vriendelijk!" klauterde hij, met het zitkussen onder den arm en den reiszak achter zich naslepende, het ijzeren trapje af, en snelde zoo gaauw hij kon, en zonder om te zien, naar het stations-koffijhuis, om daar zijne spullen neêr te leggen en vervolgens naar zijne overige bagaadje te zien. Een kleine jongen, die hem dadelijk bij het uitstappen voor de scheenen trad met de woorden: »Wil ik uwé den weg wijzen, mijnheer?" geleidde hem op zijn antwoord, dat hij eerst zijn goed moest hebben, schielijk naar den goederenwagen terug, waar de pakmeester, die het voor Lichtenfels bestemde goed reeds had ontvangen, bezig was eene partij van daar afgaande pakketten aan te nemen.

»Ik zou graag mijn goed willen hebben," riep de commercieraad. — »Dat ligt daar," luidde het korte antwoord; de heer Mahlhuber schudde verbaasd het hoofd, en zeide vol bewondering tot zichzelven: »Kijk, dat gaat hier al *heel* vlug, dat moet ik bekennen!"

De trein hield zich hier echter maar weinige minuten op, het sein werd gegeven, de conducteurs sprongen op hunne

plaatsen, en de lange wagenrij zette zich weder langzaam in beweging.

»Ik recommandeer me, mijnheer de regeringsraad!" riep de blonde jongman uit het raampje, en wenkte hem met zijne hand een vaarwel toe. — »Dat je de duivel hale met je regeringsraad!" bromde MAHLHUBER, zonder eens om te kijken, om te zien waar de stem van daan kwam; want zijne opmerkzaamheid was thans vóór alle dingen op het hoopje goed gevestigd, dat aan de barrière lag, en waaronder hij, hoe hij ook tuurde, geen enkel stuk van *zijn* goed kon ontdekken.

»Waar zijn mijne koffers?" vroeg hij schielijk en vol schrik, weder voor een nieuw onheil beducht, aan den postbeambte, die bij het goed stond en aangesteld scheen om er op te passen. — »Uwe koffers? Ja, dat weet *ik* niet!" bromde de vent, die, met een potlood tusschen de lippen en een boekje in de hand, intusschen de enkele stukken scheen over te tellen. »Drie, vier, vijf, zes..." — »Maar hier zie ik ze toch niet!" riep MAHLHUBER. — »Daar weet ik niets van... zeven, acht, negen, tien... waren ze naar Lichtenfels bestemd?... elf, twaalf, dertien, veertien..." — »Neen, naar Munchen. Daarom vroeg ik den pakmeester..."

De postbeambte wierp zijn hoofd op zijde, en wees, zonder verder zijn gezigt te vertrekken, met zijn potlood over zijn schouder, naar den wegstoomenden trein heen.

De commercieraad bleef inderdaad in het eerste oogenblik sprakeloos van schrik; want bij al wat hij reeds had doorgestaan, was de gedachte hem nog te nieuw, zich midden in de wereld, zoo als hij ging en stond, hulpeloos alleen te bevinden. Vervolgens echter, zoo als dat wel eens gebeurt, wanneer te veel onheil zich plotseling en met geweld op ons hoofd ontlast, begon hij hardop te lagchen, en zag terstond daarna er weder zoo ernstig uit, als of hij eene breipen had ingeslikt.

De postbeambte staarde hem half wantrouwig, half verbaasd aan; daar het hem echter bedroefd weinig kon schelen wat de passagier uitvoerde, keerde hij zich zonder verder een woord te spreken om, en ging weêr aan zijne zaken.

De heer MAHLHUBER bleef radeloos staan waar hij stond,

en overlegde juist wat hij nu doen zou, zijn goed met den volgenden trein nareizen, of er om schrijven en het hier afwachten, toen iemand anders zijne gedachten eene nieuwe rigting gaf.

Hij durfde zijne oogen niet vertrouwen, toen hij het jonge meisje, dat in den spoorwagen naast hem gezeten had, en dat hij dacht dat ten minste half op weg naar het volgende station was, met een gendarme regt op hem aan zag komen, en zijne verbazing nam toe, toen de schoone hem op een hartelijken toon met »lieve oom" aansprak, en hem met een half verbeten glimlach vertelde, dat de »heer" daar, op den gendarme wijzende, haar had gevraagd waar zij van daan kwam en wat zij wilde, en volstrekt haren *oom* had verlangd te zien.

De heer Mahlhuber zag eerst den gendarme en vervolgens het jonge meisje aan, en kneep zich in stilte in den arm, om zich voor's hands eerst te overtuigen dat hij niet droomde, maar in deze dolle historie wakende en bij zijn volle verstand eene rol speelde. Daaraan viel voor het overige niet te twijfelen, en de aan den deftigen heer beleefd gedane vraag van den gendarme, met wien hij het genoegen had te spreken, bragt hem eindelijk tot volkomen bewustzijn terug.

»Mahlhuber — commercieraad Mahlhuber," zeide hij, met een gevoel van eigenwaarde, want tegenover een koninklijken beambte hield alle incognito op. Was het opzet of twijfel hierbij, — wie kan in de schuilhoeken van het menschelijk hart lezen? — maar zijn jas klapte in dit oogenblik een weinig terug, en den opmerkzamen blik van den gendarme ontging geenszins de daaronder vastgeknoopte orde, die in een oogenblik een verpligtenden glimlach over het breede gezigt deed gaan.

»Verschooning, mijnheer," zeide hij met eene buiging, »dat ik mejuffer uwe nicht hier heb lastig gevallen; maar de jonge dame ging daar alleen met hare reistasch, en een kwartier geleden is ons hierheen het signalement van eene jonge dame getelegrapheerd, met eenigen last ten haren opzigte. De beschrijving was intusschen niet zeer naauwkeurig, en het spreekt van zelf dat mejuffer uwe nicht er niet meê bedoeld kan wezen. Mijnheer de commercieraad zal mij niet ten kwade duiden..." — »O, in het minst niet," zeide

deze, toen de jonge vreemde dame hem al dankende aanzag: »maar dat nu alles daargelaten — mijn goed is echter bij vergissing naar Munchen in plaats van naar Lichtenfels geëxpedieerd, en hoe krijg ik dat nu terug?" — »Hebt gij het al laten telegrapheren, heer commercieraad?" vroeg de gendarme, die zeer vereerd scheen, dat hij aan een raad een *raad* kon geven. — »Telegrapheren? neen; en wanneer kan ik die dingen dan weêr hier hebben?" — »Moeten zij *hier* terugkomen?" — »Ja," zeide MAHLHUBER, na kort beraad. — »Dan in allen geval met den nachttrein. Veroorlooft gij, dat ik dat voor u bezorg?" — »Zeer gaarne," zeide de commercieraad, en de jonge juffer scheen onder de haar eenigzins lang vallende verhandeling — gedurende welke de dienstvaardige man zich de vrachtlijst liet geven en vervolgens daarmede naar het telegraphenkantoor ging — als op heete kolen te staan. Eindelijk was alles bezorgd. Het berigt, om het goed herwaarts terug te zenden, was reeds te Munchen, en de gendarme weder aan zijne zaken. MAHLHUBER stond met de jonge vreemdelinge alleen op het stationsplein.

»Maar nu, mejuffer," dus brak hij eindelijk het stilzwijgen af, »zou ik toch gaarne willen weten *wat* gij eigenlijk van mij verlangt, en hoe ik aan de eer kom..." — »Hoe veel dank ik u ook schuldig ben," zeide de jonge vreemdelinge blozend, »*mag* ik u echter in dit oogenblik nog geen volkomene inlichting geven; maar gij hebt mij en iemand anders eene groote dienst bewezen, en misschien komt eenmaal de tijd, dat ik in staat zal zijn u mijne dankbaarheid te betoonen. Zou ik u thans nog mogen verzoeken mij naar de rivier te vergezellen, waar ik mij zou willen laten overzetten? de menschen hier mogen mij niet alléén zien vertrekken." — »Dat zal u weinig helpen, mejuffer!" zeide MAHLHUBER, die deze opgedwongene ridderschap toch vrij lastig begon te vinden. »Zoodra gij over de rivier zijt, bevindt gij u toch alleen; want ik verzeker u, dat ik er niet aan denk om mij nog verder met deze zaak in te laten, die mij nu al onaangenaam genoeg is; mijne positie als burger van den staat en mijne leverkwaal als mensch verbieden mij..." — »Zoodra ik de overzijde der rivier bereikt heb," viel de jonge dame hem schielijk in de rede, »ben ik buiten het bereik van alle vervolging." — »Vervolging?" herhaalde de

commercieraad vol angst, wien een bang gevoel bekroop bij het denkbeeld van iemands vlugt te helpen bevorderen, naar wie een gendarme reeds had gevraagd. »Gij zult toch niet... niet iets... niets hebben uitgevoerd?" — »Niets kwaads," antwoordde het meisje glimlagchende; een diepe blos vloog hierbij over hare zachte gelaatstrekken, en hare oogen zagen zoo open en onschuldig tot hem op, dat er geen twijfel aan hare woorden overbleef.

»Maar wat verlangt gij dan nog van mij?" vroeg de commercieraad, wiens goedhartigheid zich tegen elk ander zelfzuchtig gevoel ontzette: »wat moet ik doen, om u, voor het oogenblik ten minste, uit den een of anderen... onaangenamen toestand te bevrijden?" — »Mij slechts *aan*... of, zoo gij uwe goedheid de kroon wilt opzetten, *over* de rivier vergezellen; dáár heb ik vrienden."

De commercieraad schudde het hoofd; de geheele zaak kwam hem meer voor als een sprookje, dat iemand hem vertelde, en dat hij gelooven kon of niet, naar dat hij verkoos. Er bleef hem echter thans geen andere keus over, dan zich te schikken; want verraden mogt hij het meisje, dat misschien door ongelukkige familiebetrekkingen tot zulk een stap gedreven was, ook niet, en haar in den steek laten zou het zelfde zijn geweest. Terwijl hij derhalve met een diepen zucht haar zijnen arm bood, ging hij met haar het smalle pad af, dat naar het veer liep.

Toen hij echter, een half uur later, weder in het stationskoffijhuis — waar men tevens logeren kon — was teruggekeerd, liet hij zich eene kamer met een bed aanwijzen, gebruikte iets, kleedde zich toen uit, en legde zich, na de deur behoorlijk gesloten en gegrendeld te hebben, te slapen, met het vaste voornemen om, zoodra hij zijne koffers maar eerst weêrom had, onverwijld naar huis terug te keeren, zonder er zijn hoofd meê te breken wat de menschen er wel van zouden zeggen.

MENGELINGEN.

RACHEL en de guitarre. Het tooneel heeft niet *alleen* schatting aan deze vermaarde actrice betaald. Talrijke minnaars hebben, met hun hart, hunne schatten aan hare voeten gelegd. Waren zij daarmede soms kariger, dan de hevigheid van hun hartstogt scheen te wettigen, RACHEL wist hun fijntjes edelmoedigheid te leeren.

Eens op een avond zag zij ten huize eener bejaarde vriendin, *madame* S***, eene oude, morsige guitarre hangen.

»Ge zijt er zeker niet op gesteld, lieve, om dat stuk te bewaren?" vroeg zij. »Wilt ge het mij present doen?" — »Wel zeker, gaarne. Zoo raak ik van een leelijk meubel af," antwoordde *madame* S***, die hare kamenier last gaf, de guitarre naar de woning der *tragédienne*, *rue Joubert* te laten brengen.

Een dag of drie daarna komt graaf W*** *) in RACHEL's *boudoir*, en ziet het oude zwarte instrument, met een zijden doek er om, naast den schoorsteen hangen.

»Wat drommel," roept hij uit, met zijn lorgnet op het oog, »is dat voor een ding?"

RACHEL neemt eene sentimenteele houding aan en zegt:

»Dat is de guitarre, waarmêê ik heb gaan zingen, toen ik als een arm meisje op straat eene aalmoes aan de voorbijgangers vroeg." — »Is het mogelijk? Och, schenk mij dat aandenken uwer kindsheid, ik smeek er u om! Voor mij, voor ieder, voor de geschiedenis is het een schat," hernam de graaf met vuur. — »Het is daarom ook, dat ik die guitarre bewaar," zeî RACHEL: »ik zou haar voor geen vijftigduizend francs willen missen." — »Ik wil ze hebben! en ik zal ze hebben, al kost ze nog zoo veel!" — »Ge zijt niet wijs." — »Kijk, RACHEL, ik geef u den diamanten armband en het stel robijnen er voor, waar ge mij onlangs om hebt gevraagd.

---

*) Onechte zoon van NAPOLEON I, thans ambassadeur voor Frankrijk aan een voornaam hof. RACHEL heeft een zoon bij hem, die den titel van burggraaf (*vicomte*) voert.

Ge kunt ze terstond bij den juwelier doen halen. Wilt ge?" — »Komaan!" zegt RACHEL met een zucht, »neem de guitarre maar meê!"

Niemand blijder dan de graaf. Hij toonde zijnen schat aan al zijne vrienden. Ongelukkig kwam tegen het eind der week *madame* S*** eens bij het adelijk personaadje, en herkende het zonderlinge geschenk, dat zij RACHEL had gegeven. Zij gaf een kreet van verwondering en bragt de zaak aan het licht. RACHEL had haar niet gewaarschuwd.

(*Se non è vero, è ben trovato.* A. v. d. Red.)

COLERIDGE en LAMB. — De kwaker-poëet BERNARD BARTON, een vriend van den voornoemden dichter, vertelde de volgende anecdote van hem:

»COLERIDGE was een groote praatvaar, dien men niet ligt aan het zwijgen kon brengen, wanneer hij eens aan den gang was. Met digtgeknepen oogen preekte hij een uur lang, en deed zijnen toehoorders vaak het geduld verliezen. LAMB, toenmaals klerk in het Oost-Indische huis, spoedde zich eens op een morgen van zijn buitentje te Engfield naar de *City*, toen hij COLERIDGE ontmoette, die hem wilde bezoeken. LAMB had geen tijd, maar COLERIDGE stoorde zich daar niet aan: »hij had nieuws van belang,"—en hield LAMB bij een knoop van zijn jas vast, om naar hem te luisteren, na hem op een smal voetpad bij den grooten weg te hebben getrokken. Met gesloten oogen de eene hand aan LAMB's knoop houdende en met de andere gesticulerende, praatte hij, zonder zich aan het ongeduld van zijn vriend te storen, een geheel uur voort. De arme LAMB kreeg eindelijk een goeden inval. Hij haalde zijn pennemes uit den zak, sneed handig den knoop van zijn jas af, en sloop zachtjes weg. COLERIDGE bemerkte dat niet eens, maar vervolgde zijn discours, en LAMB verklaarde naderhand plegtig, dat hij, vier uren later de zelfde plek voorbij gaande, den wakend droomenden COLERIDGE daar nog zag staan, zoo als hij hem gelaten had, met den knoop tusschen de vingers, de oogen digt, de hand bedaard wuivende en — aan het praten.

Eereteekens of ridderorden in Rusland.—1°. De St. Andries-orde (éene klasse), ingesteld in 1698. 2°. De orde

van Alexander Nevsky (ééne klasse), sedert 1722. 3°. De orde van den Witten Arend, oorspronkelijk eene Poolsche orde, ingesteld in 1335 en vernieuwd in 1705 (ééne klasse). 4°. De St. Anna-orde, oorspronkelijk eene Holsteinsche, ingesteld in 1735 (vier klassen). 5°. De orde van St. Stanislaus, oorspronkelijk eene Poolsche, ingesteld in 1765 (drie klassen). 6°. De orde van St. George, eene militaire orde van verdiensten, ingesteld in 1765 (vier klassen). 7°. De orde van St. Vladimir, ingesteld in 1782 (vier klassen). 8°. De orde van St. Katharina, alleen voor dames, ingesteld in 1714 (twee klassen).

Een storm. — Te Londen wordt jaarlijks eene predikatie gehouden, als *de stormpreek* bekend, ter gedachtenis aan den zwaarsten storm, die ooit in Engeland woedde, te weten in 1703, onder koningin Anna's regering. Geheele straten vol huizen woeijen daarbij omver, zoodat honderden, ja duizenden menschen verpletterd omkwamen. Vervaarlijk was de schade op zee; honderden koopvaardijschepen gingen te grond, vijftien oorlogschepen deelden in die ramp, en onder anderen het vlaggeschip van den admiraal Bowater, die met al zijn volk omkwam. De orkaan was zoo geducht, dat twee menschen van louter schrik een zelfmoord begingen.

Eene Fransche prinses hoorde, dat de armen te Parijs van honger stierven. »Die onnoozele menschen!" riep zij. »Voordat ik van honger omkwam, wilde ik toch liever roggebrood met kaas eten."

Iemand werd gevraagd, waarom hij altijd zoo met zichzelven sprak, en hij gaf zeer naïf ten antwoord: »Omdat ik mij gaarne met een verstandig man onderhoud."

Benjamin Franklin, die het kwakerskostuum droeg, was geen lid van het genootschap der *vrienden*; hij ging slechts gemakshalve zoo gekleed.

Een Italiaansch grafschrift luidt: »Ik was gezond, wilde het beter hebben, en nu ben ik hier."

NIEUWE SCHETSEN UIT ENGELAND.

I.

DE VOLKS-TELLING.

Het was alles behalve eene gemakkelijke zaak, den door de regering bevolen volks-telling in Groot-Brittanje, welks resultaten kortelings bekend werden gemaakt, tot stand te brengen. Wel had men niet minder dan 30,000 officieele tellers (*enumerators*) aangesteld en met de noodige blanco-lijsten voorzien, die met verscheidene kolommen waren gedrukt, even zoo vele rubrieken bevattende, en men had niets te doen dan daarin naam, ouderdom, stand, beroep, godsdienst enz. in te vullen. Zoo iets geleek echter in alle opzigten op een pas, en kon men van den vrijen Brit vergen voor zichzelven een pas te vervaardigen, en dat in een land, waar het passtelsel geheel onbekend is! Men kan zich derhalve gemakkelijk voorstellen, met welke moeijelijkheden de tellers te kampen hadden. Zelfs alleen het verwerven van toegang in de huizen ging niet altijd zoo gemakkelijk, in een land, waar iedereen het regt heeft zijne woning, al is die ook maar een morsige kelder of ander smerig kruip-in, als zijn »*castle*" (burg, binnen welks muren men onaantastbaar is) te beschouwen, en met dit regt de natuurlijke zorg paart om van zijn »*castle*" alles verwijderd te houden, wat er als politie of schuldeischer uitziet. Zag zoodanige beschrijvingslijst er niet geheel en al uit als eene geregtelijke dagvaarding? Ten einde omtrent een huis en deszelfs bewoners, die de buitenwereld verre van zich af hielden, berigt te erlangen, zag men zich in vele gevallen genoodzaakt tot de buren zijne toevlugt te nemen en naar de geruchten te luisteren, die men elkander omtrent de geheimzinnige bewoners in de ooren fluisterde. Hierbij komt nog de onwetendheid van het Engelsche volk, waarvan een derde gedeelte naauwelijks schrijven kan en bij gevolg de lijst door een ander moet laten invullen, om nog niet te spreken van den tegenzin der vrouwen, die hierbij allen als 't ware geregtelijk worden gelast haren

juisten ouderdom op te geven. Deze laatste omstandigheid bewoog meer dan één Engelsch *gentleman* de lijst half ingevuld terug te zenden, dewijl hij niet wilde dat de ouderdom zijner vrouw of dochter tot een praatje van geheel Engeland werd.

Het resultaat van de telling is bekend: men heeft, geloof ik, het getal van hen, die men rekenen kan in Engeland te wonen, als 21 millioen opgegeven, — die in huizen wonen, wel te verstaan. Maar weet men, hoeveel duizenden en nogmaals duizenden te Londen *niet* in huizen wonen? Kent men het getal van allen, die in Engeland geen woning hebben in den letterlijken zin des woords, en welke de lijsten derhalve niet bereiken, veel minder opnemen konden?

Men zegt dat te Londen elken morgen honderdduizend menschen opstaan, zonder te weten hoe zij aan een ontbijt of middagmaal zullen komen. Maar de grootste zwarigheid hebben zij dan toch reeds achter den rug: zij zijn ten minste *opgestaan*. Zeker zegt men niet, *waar* zij opgestaan zijn, *waar* zij den nacht hebben doorgebragt. DICKENS, in zijne *Household Words*, heeft op zich genomen de gapingen, welke de telling in dit opzigt heeft achtergelaten, aan te vullen, en ons de schuilhoeken aan te toonen, uit welke de »armoede zonder dak" opstaat. Het tafereel is inderdaad verschrikkelijk. De menschen, die den nacht niet al rondslenterende in de straten doorbrengen, ontmoet men nedergehurkt in de duisternis van donkere gangen, onder dompige en vochtige brug- en spoorwegbogen, over het algemeen in gewelven, die aan menschen en honden vrijen toegang verleenen, even als aan de koude, doordringende nachtlucht van den Engelschen hemel, zoo hemelsbreed verschillend van den Italiaanschen. De *Lazzaroni* zijn koningen in vergelijking met de Engelschen zonder dak. De gelukkigsten zijn nog die duizenden, welke, als de egel ineengerold, voor de ijselijke hitte der tigchelsteen- of kalkovens in de omstreken van Londen liggen, of tusschen balken en steenen van gebouwd wordende huizen eene verschansing vinden, of tusschen de manden en hoopen groente der Londensche markten zijn ingeslapen, met eene roode kool tot hoofdkussen en een aardappelenzak tot deken. Zij allen hebben een nachtleger weten op te loopen, en raken hier misschien ook in slaap, — in een slaap vol koude en

angst, — vol akelige droomen van vloekende dienders, van groenwijven met emmers vol water en marktopzieners met verschrikkelijke stokken.

Zijn deze slapers zonder woning insgelijks in de telling opgenomen? Hebben de tellers hen in hun tijdelijk verblijf, waar zij den nacht doorbrengen, opgezocht, om hun eene lijst ter invulling ter hand te stellen? De duizenden andere ronddolende schepsels, die, om een nachtverblijf te erlangen, alles beklimmen wat maar eenigzins beklimbaar is, leêg staande wagens, groente- en vischschuiten aan den oever, — de met vodden bedekte kinderen, die eer op een baal lompen dan op een klomp menschelijke wezens gelijken, zoo digt liggen zij op elkander, om zich wederkeerig te verwarmen en de op hen indringende nachtlucht af te weren, — zijn die hoofd voor hoofd of groepsgewijze opgeteekend, en zijn de tellers des nachts met zoodanig doel bij hen gekomen? En eindelijk die duizenden van vrouwengestalten, die, zoo jong nog, meestal schoon konden zijn, doch reeds alle gelijkenis op menschelijke gestalten verloren hebben, — zonder naam, zonder voedsel, zonder huisvesting, zonder vrienden, — wanhopend, dronken, *starving* — vindt men haren naam, woonplaats, stand, ouderdom enz. mede in de telling opgenomen? O neen, zij kennen die zelve niet; zij figureren in de maatschappij als dood, — burgerlijk, maatschappelijk, menschelijk dood. Zij komen op de lijsten niet voor.

Aan den anderen kant wederom vinden wij honderden van dooden onder de levenden opgeteekend. In Engeland staat namelijk ieder op zijne eigene voeten, en de regering bekommert zich even zoo weinig om de dooden als om de levenden. Heeft er b. v. een sterfgeval in eene familie plaats, heeft deze de middelen niet om den doode terstond ter aarde te doen bestellen, en weigert de *undertaker* (lijkbezorger) het lijk op crediet te doen begraven, dan wordt dit zoo lang in eene kast of kist van het huis of de kamer bewaard, die de familie bewoont, tot deze het geld ter bestrijding der begrafeniskosten op de eene of andere wijze heeft bijeen gebragt. Dit heeft namelijk plaats, wanneer eene familie te veel liefde voor een pas overleden lid gevoelt, om de begrafenis aan het kerspel (*the parish*) over te laten, want dit maakt met een lijk al bitter weinig

omslag. Niet alle Engelschen, en nog minder de Ieren, hebben zich van al wat hun vroeger voor heilig gold, zoo geheel losgemaakt, dat zij zouden kunnen besluiten degenen, die hun in hun leven dierbaar waren, na den dood aan zulk eene onmanierlijke behandeling prijs te geven. Bovendien ligt voor de achtergeblevenen altijd iets smartelijks in het denkbeeld om een hunner nabestaanden »van den armen" te laten begraven. En op deze wijze gebeurt het niet zelden, dat arme ouders hun gestorven kind veertien dagen, ja drie weken bij zich laten vertoeven, zonder dat de overheid er de minste notitie van neemt. Hoe vele dooden bevonden zich op deze wijze in de huizen van arme familiën op het oogenblik, dat de tellers met hunne invullingslijsten die betraden? De ouders, die niet konden schrijven, lieten de lijst door den teller invullen, en in hunne smart waren zij misschien blijde, wanneer de nog onder hen vertoevende doode als levend werd opgeteekend.

Tot de menschen zonder huisvesting, die niet in de telling werden opgenomen, kan men nu nog al degenen rekenen, die, ofschoon gezeten burgers, nooit in hun huis worden aangetroffen. Zij houden slechts daar hun verblijf, waar vermaak en ondeugd hunne woonplaatsen hebben opgeslagen. En hebben de tellers voorts al diegenen opgespoord, welke dagelijks in de courant-annonces als verdwenen worden opgegeven, of die door bedroefde moeders of verlatene vrouwen met de dringendste beden worden verzocht naar hun huis terug te keeren, waar alles vergeven en vergeten zal zijn?

De bevolking van Groot-Brittannië bedraagt, zoo als gezegd is, volgens de nieuwste telling 21 millioen, terwijl zij eene eeuw vroeger naauwelijks zeven millioen beliep; en in weêrwil van landverhuizing, cholera en oorlog, is zij, bovenal sedert de laatste dertig jaren, bestendig blijven toenemen. Waaraan is deze buitengewone aanwas toe te schrijven? De met de telling belaste commissie, en met haar Dickens in zijne *Household Words*, schrijven dien toe aan de omstandigheid, dat de wetten omtrent het huwelijk wezenlijk veranderd en verbeterd zijn geworden, en wij kunnen niet nalaten iets van datgene, waarop zij hun beweren gronden, hier aan te voeren.

In de vorige eeuw waren de huwelijks-contracten van zeer onzekeren aard, en de huwelijken zelve, onder de hand en zonder de minste contrôle of registratie gesloten, dienden maar al te vaak als middelen tot verleiding. Hoe gering men zulke in Engeland geslotene huwelijken aanzag, blijkt genoegzaam uit de omstandigheid, dat de meeste staten van het vaste land de wettigheid van zulk een Engelsch huwelijk volstrekt niet wilden erkennen, maar verlangden, dat het, om geldig te wezen, in het eigen land nog eens plegtig en in het openbaar gesloten wierd. Dit was te minder te verwonderen, daar Londen van schuilhoeken wemelde, waar werkelijke en schijn-geestelijken op elk uur en voor elken prijs, dikwijls voor eene flesch brandewijn, gereed waren ieder paar in te zegenen, zonder er een register van te houden. De eenige getuige van zoodanig huwelijk was doorgaans een arme duivel van een huisknecht, die opzettelijk voor deze zaak er op werd nagehouden. Zoo bestond te *May fair* zulk een huwelijkskantoor, waar jaarlijks niet minder dan 6000 paren op de promptste wijze naar de genegenheid van hun hart of den lust hunner zinnen bediend werden. Ja, men vergenoegde zich niet met in het kantoor op de klanten te wachten, er vormden zich geheele scharen van ambulerende priesters, die, onder den naam van *heggepriesters*, allerlei menschen, onverschillig wie zij waren of waar vandaan zij kwamen, overal waar men maar wilde, inzegenden voor een glas bier of een stuk ham. Om aan deze ergerlijkheid een einde te maken, werd reeds in het midden der vorige eeuw eene wet voorgesteld, volgens welke alle huwelijken in de registers van het kerspel moesten worden opgeteekend. Maar zonderling genoeg werd deze *bill* juist in het huis der gemeenten het hevigste bestreden. Het Engelsche volk, heette het daar, had een weêrzin tegen openbare huwelijksvoltrekkingen; de privaat-huwelijken kostten zeer weinig geld, en de afschaffing er van zette het bestaan der natie zelve op het spel. Waar zou men werkvolk en daglooners vandaan krijgen, indien het den armen niet meer vrij stond te trouwen zonder daarvan der gemeente dadelijk kennis te geven, en voor de registratie aanzienlijke, doch voor den armen man onbetaalbare kosten te betalen? Neen, zulk een ontwerp kon slechts uitgedacht zijn door lieden, wien het te doen was

om in het geheim de rijkste erfdochters van het koningrijk aan de oudste zonen van adelijke en rijke familiën te verzekeren.

Wanneer nu, ondanks allen tegenstand, de nieuwe huwelijkswet ten laatste toch doorging, mag men echter niet, gelijk door DICKENS en door de telling-commissie is geschied, aan deze omstandigheid de sedert dien tijd toegenomene vermeerdering der bevolking bijna alleen toeschrijven; de economische wet van navraag en aanbod heeft, hoezeer het ook tegen ons gevoel moge aandruischen, op deze vermeerdering veel meer invloed gehad dan de huwelijkswet. Maar dit punt hebben wij hier niet verder te onderzoeken.

In weêrwil van het toenemen der bevolking, is het getal der oude vrijsters en weduwen in Engeland buitengemeen groot. Het getal der laatsten beloopt bijna een millioen, terwijl dat der weduwnaars naauwelijks 30,000 bedraagt. Het is niet zeer uitlokkend voor jonge lieden, zich in den heiligen stand des huwelijks te begeven, wanneer dit huwelijk zoo levenverkortend op den man en zoo levenverlengend op de vrouw werkt, als in Engeland het geval schijnt te wezen. Ook hier laat de telling ons geheel in het duister omtrent de oorzaak van een zoo buitengewoon verschijnsel. Men begrijpt natuurlijk, hoe in eene zeehaven, in eene kustplaats, hoofdzakelijk door matrozen of visschers bewoond, die door hunne bezigheid zich dagelijks aan den dood blootstellen, het getal der weduwen eene buitengewone hoogte bereiken kan. Hoe echter te Londen de vrouwen de mannen in zóó grooten getale kunnen overleven, dat het getal der weduwen, waarmede de hoofdstad gezegend is, vijftien percent kan bedragen, is naauwelijks te verklaren, ten ware men zijne toevlugt nam tot de onderstelling, dat ongehuwde meisjes onder zekere omstandigheden het raadzaam hadden geacht zich als weduwen in het bevolkings-register te laten opschrijven. De tellers hadden natuurlijk geen middel aan de hand om het juiste der zaak uit te maken; voor hen was het alleen te doen om de lijsten uit te deelen en te laten invullen, en voor onjuiste opgaven kan niemand hen verantwoordelijk stellen.

II.

DE PROVIANDERING VAN LONDEN.

De bevolking van Londen wordt op 2½ millioen zielen geschat. Nergens op de geheele wereld vinden wij eene zoo ontzaggelijke menigte menschen in een zoo klein bestek op elkander gepakt. Een menschenleger van derdehalf millioen zielen! Geheel Zwitserland, met al zijne bergen en dalen, met al zijne steden en dorpen, heeft zooveel menschenhoofden niet aan te wijzen, als hier opeengedrongen zijn in den omtrek, binnen welken men de klokken der St. Paulskerk hooren kan. Hoe wordt die ontzaggelijke menschenmenigte dagelijks gespijsd? Hoe wordt aan de materiële behoeften van dit hongerige menschdom elken dag voldaan?

Het *Quaterly Review*, terwijl het een kortbegrip levert van de rapporten der bijzondere commissiën, geeft ons omtrent dit punt belangrijke inlichtingen, en terwijl wij de hoofdresultaten toelichten met hetgeen onze eigene opmerking ons heeft geleerd, gelooven wij den lezer eene schets van een der interessantste verschijnselen van het leven te Londen te kunnen geven.

Beginnen wij met het vleesch. De Londenaars zijn, zoo als men weet, de grootste vleescheters op de wereld, en de Engelsche *roastbeefs* en *beefsteaks* zijn de geheele wereld door bekend. Laat ons echter, voordat wij de eigenlijke vleeschmarkt van Londen in oogenschouw nemen, eenige oogenblikken op de veemarkt vertoeven. Het levendig gewoel van ossen, schapen, varkens en andere viervoetige dieren, die op eenen marktdag op *Smithfield*, het marktplein, zijn opeengedrongen, gaat alle denkbeeld te boven, en moet den leden der maatschappij, welke zich tot verdediging der dierregten heeft geconstitueerd, reden tot de bedroevendste aanmerkingen geven. De veemarkt, midden in de City gelegen, en aan alle kanten met slagt- en beenderenhuizen omringd, is veel te klein en te eng, om al het vee op te nemen, dat voor het verbruik der wereldstad bestemd is. De schapen, varkens en ossen worden derhalve nog levend zoo op en aan elkander gepakt, als later met hun vleesch in gerookten,

gepekelden of gezouten toestand het geval is. De geheele markt vertoont aan het oog niets dan eene massa geduldig zich aan elkander drukkende wol, ongeduldige, maar vastgebondene horens, en barbaarsche, naar wilden gelijkende drijvers, die allerbeestachtigst met hunne stokken op de levende veemassa inhouwen.

Om zich een denkbeeld van het ontzaggelijk vleeschverbruik te Londen te maken, moet men weten, dat in het vorige jaar niet minder dan anderhalf millioen schapen, circa 300,000 ossen, 100,000 kalveren en 127,000 varkens ter markt gebragt en geslagt zijn. Al dit vee wordt bijna uitsluitend langs de spoorwegen naar Londen vervoerd. Maar Engeland alleen is niet toereikend om Londen met vleesch te voorzien, en Holland en Denemarken hebben in den jongsten tijd van de afschaffing der inkomende regten gebruik gemaakt, om schapen en ossen, op vreemde weiden gefokt en gemest, naar Engeland te vervoeren. Het verbruik van varkens is in de laatste jaren te Londen zeer afgenomen, terwijl dat van schapenvleesch in evenredigheid nog altoos toeneemt.

Behalve de veemarkt heeft men echter nog twee ontzaggelijke vleeschmarkten, waarheen het geslagte vee uit alle hoeken van Engeland aankomt, en men telt niet minder dan 36,000 tonnen vleesch, die jaarlijks te Londen aan deze markten komen. Dit onderstelt niet minder dan 500,000 schapen en 160,000 ossen, die buiten Londen geslagt worden, en derhalve bij de opgegevene cijfers moeten geteld worden. Vroeger was tachtig Engelsche mijlen de verste afstand, van welken men met eenige zekerheid versch vleesch op de markt te Londen krijgen kon. Tegenwoordig is er bijna geen enkel graafschap, dat niet haar contingent aan vleesch tot proviandering van Londen levert, en geheel Aberdeen o. a. is een slagthuis voor Londen geworden. Men kan met zekerheid voorspellen, dat mettertijd de vleeschmarkt de veemarkt zoo zal verdringen, dat met de veemarkt ook de slagthuizen uit Londen zullen verdwijnen.

Het vleesch, dat uit de Engelsche provinciën naar Londen vervoerd wordt, is het beste en schoonste wat men zien kan, en verdient op verre na de voorkeur boven het vleesch der ossen en schapen, die te Londen zelf geslagt worden. Daar

de vracht voor goed vleesch niet duurder is dan die voor minder qualiteit, kan men gemakkelijk begrijpen, dat slechts de uitgelezenste stukken naar Londen worden gebragt, weshalve ook *Newgate-market*, zoo als de voornaamste vleeschmarkt heet, de eigenlijke markt voor de aristocratische wijk, voor het zoogenaamde *West End* is.

De Engelschen zijn, zoo als men weet, groote liefhebbers van *mutton-chops* (sneden schapenvleeseh), die men bij duizenden aan de vensters van alle restauratiën en koffijhuizen ten toon ziet hangen. Te oordeelen naar het aantal *mutton-chops*, dat te Londen wordt verbruikt, zou men denken, dat er tienmaal zooveel schapen te Londen geslagt wierden, als inderdaad het geval is. Maar neen; deze *mutton-chops* komen alle uit de verschillende provinciën van Engeland, waar men, op den smaak der Londenaars rekenende, juist die stukken van het schaap naar de hoofdstad zendt, uit welke de beste *chops* gesneden kunnen worden, terwijl men al het overige tot eigen gebruik behoudt.

De veemarkt en de vleeschmarkt, d. i. *Smithfield* en *Newgate*, balanceren onderling. Des winters heeft de vleeschmarkt het overwigt, omdat alsdan het vleesch beter verzonden kan worden zonder zijne verschheid te verliezen, terwijl de zomer het eigenlijke jaargetijde voor de veemarkt is, waar alsdan de slagter zijn vee uitkiest, om het ieder oogenblik naar verkiezing zelf te kunnen slagten. Op zaturdag wordt het meeste vleesch verkocht, en niet minder dan 20,000 schapen worden gewoonlijk op een enkelen vrijdagavond in de slagthuizen rondom *Smithfield* gemassacreerd, om de markt voor den volgenden dag te voorzien. Nu is *Smithfield* in het hartje van de City gelegen, en men kan zich gemakkelijk voorstellen, hoe deze slagthuizen, bijna op ééne plek geconcentreerd, op den reeds door menschengewoel verhitten dampkring moeten werken. Maar de mannen der City, in hunnen hevigen dorst naar winst, vragen niet naar dampkring of slagthuis; met de duizenden van ossen en koeijen breken zij niet het minst hun hoofd, ten ware, zoo als honderdmaal gebeurt, een wild geworden, losgebroken os eenen *Cityman* op weg ontmoet en omver rent. Maar ook dergelijke ongevallen, die dikwijls zeer ernstig zijn, ziet men gaarne over het hoofd, daar de veemarkt en

de slagthuizen aan de City-corporatie, d. i. aan den *lord mayor* en zijne *aldermen*, ontzaggelijke sommen opbrengen. Eerst in 1853 is het der wetgeving gelukt over de City-corporatie te triomferen, en binnen kort zal de veemarkt uit de City verdwijnen, om aan het uiterste einde der stad, op de zoogenaamde *Copenhagen-fields*, gehouden te worden.

Wij hebben tot hiertoe de vleeschmarkt van hare schoone zijde beschouwd, d. i. wij hebben alleen van de uitgezochte stukken gesproken, die voor de aristocratische wijk der stad naar *Newgate* worden gezonden. Van vleesch, dat voor de arme bewoners van Londen in het groot verkocht wordt, kan men zich slechts *dan* een denkbeeld vormen, wanneer men bedenkt, dat bijna geen stuk vee in Engeland sterft, zonder dat het terstond als slagtvleesch naar Londen ter markt wordt gebragt. »Het is altijd nog goed genoeg voor de Londenaars," zeide een *farmer* tot een zijner buren, die eene aan de longziekte gestorven koe wilde begraven, maar van den ander den welmeenenden raad ontving het beest te slagten en het vleesch naar Londen te zenden, waar hij het voor een *penny* (5 cents) het pond kwijt raakte. Een enkele winkel in *Newgate* zet wekelijks voor meer dan 500 pond sterlings om aan deze soort van vleesch. Zeker hebben de marktmeesters bevel om op alle vleesch, dat niet voor voedsel van menschen geschikt is, beslag te leggen en de schuldigen voor de regtbank te dagen; maar de hoogste straf, die een regter kan opleggen, is twintig pond sterling, terwijl de zaak zelve wekelijks duizenden winst oplevert en den slagter verrijkt, ondanks alle strafgelden, die hij nu en dan te betalen mogt hebben. Bovendien is de navraag naar goedkoop vleesch, zoo lang het er maar als vleesch uitziet, zoo groot, en men kan het onder zoo velerlei vormen aan den man brengen, zoo als onder die van worst, rolpens, hoofdkaas (door de Franschen *fromage d'Italië* genoemd), dat de handel, ondanks wet en politie, altijd middelen genoeg zal vinden om aan deze buitengewone navraag op de eene of andere wijze te voldoen.

Niet minder groot dan het verkoop van vleesch is dat van visch, met dit onderscheid alleen, dat de vischhandel aan de speculatie zoowel als aan den kleinhandel een veld opent, dat iederen waarnemer met verbazing moet vervullen.

Bij den vleeschhandel moeten de verkoopers de klanten in den winkel opwachten; deze moeten naar den slagter gaan, daar het vleesch zich niet wel laat uitventen; ten minste is het nog geen gewoonte geworden om vleesch van huis tot huis langs de straat te koop te bieden. Met visch daarentegen behoeft men de klanten niet af te wachten: men gaat hun er mede te gemoet; men zoekt de klanten en verbruikers op in alle straten, in alle huizen; de visch dringt zich aan hen op door den goedkoopen prijs, waarvoor hij wordt aangeboden, en de verzoeking, die het zien er van uitlokt.

De vischmarkt wordt in de zoogenaamde *Billingsgate* gehouden, die zich digt bij den Teems bevindt en kort geleden groote veranderingen heeft ondergaan. De groothandel heeft voornamelijk des morgens tusschen vijf en zeven ure plaats. De zee, die Engeland van alle zijden omringt, is de groote provisiekamer, welke op ieder jaargetijde en aan ieder punt van haren oneindigen omvang Londen met haren altijd verschen voorraad voorzien moet. De spoorwegen zijn even zoo vele stralen, die van de onderscheidene zeekusten uitloopen, en te Londen, in *Billingsgate*, hun vereenigingspunt vinden. In den ijver, waarmede de zeekusten voor de verzorging van Londen werkzaam zijn, hebben zij geen tijd om aan hunne eigene behoeften te denken, zoodat steden als Brighton, wanneer zij eens trek in tong of andere lekkere visch hebben, genoodzaakt zijn die van Londen te ontbieden, waarheen zij misschien een uur te voren eene geheele lading hebben afgezonden. Maar door de spoorweg-verbinding is Brighton van Londen slechts een paar uren verwijderd, en nadat de zeekusten aan den handel in het groot voldaan hebben, wordt daarna aan Londen de pligt opgelegd om de eigenlijke verdeeling op zich te nemen, en man voor man zijn hem toekomend aandeel behoorlijk te doen geworden.

Billingsgate is, even als *Smithfield*, veel te klein om al de visch en vischhandelaars te bevatten, die dagelijks hier bijeenkomen. Wee den ongelukkige, die zich uit bloote nieuwsgierigheid des morgens vroeg in *Billingsgate* waagt! Hij kan zeker wezen, dat de wol van zijnen jas of rok geheel onkenbaar wordt van al de schubben, die hij onvermijdelijk opdoet.

Bommeree of tusschenmannen worden de gezetene visch-

koopers genoemd, die uit de verschillende wijken van Londen zich elken morgen naar *Billingsgate* begeven, om daar hunnen voorraad aan de bron zelve op te doen. Zoo lang deze handel duurt, gaat alles nog in zekere orde te werk, ofschoon het gewoel, het leven en het gedrang grooter zijn dan op andere markten, hetgeen zich zeer wel uit den aard van den handel en de gewoonte der handelaren laat verklaren. De vischhandel is een handel, die geen oponthoud duldt, waarbij alles met de grootste haast en spoed moet gedreven worden, en de omzet zoo te zeggen *stante pede* moet plaats hebben. Wat aan de waar hare waarde geeft, is hare verschheid, en de tusschenhandelaar, die de bemiddeling tusschen productie en consumtie op zich neemt, kan niet te snel te werk gaan.

Zoodra de gewone gezetene vischkoopers vertrokken zijn, komen de uitventers bij duizenden toestroomen, met manden en karren, met wagens en muilezels, en de tooneelen, die zich nu opdoen, gaan alle beschrijving te boven. De ergste en ijverigste onder de rondventende vischkoopers zijn de Joden: hun is het er om te doen, dat zij de visch ten minste zoo bekomen, dat er nog eenig spoor van leven in is overgebleven, om ze dan terstond aan hunne geloofsgenooten, die groote liefhebbers van visch zijn, te kunnen afzetten; want de Mozaïsche wet verbiedt den Joden visch te eten, die dood uit het water komt. De visch wordt geveild (afgeslagen); de uitventers of *costermongers* scharen zich (*tout comme chez nous*) groepsgewijze rondom den afslager, en zoodanige groepen vindt men bij honderden. De uitventers leggen hun geld bijeen, om inkoopen te kunnen doen, welke de krachten van een enkelen zouden te boven gaan, en verdeelen of herveilen dan later den boel onder elkander. Sprot en haring zijn de visch, waarop zij het voornamelijk gemunt hebben; en zoodra zij zien, dat de toevoer niet zoo groot is, als zij wenschen, zijn zij in een oogenblik uit *Billingsgate* verdwenen, om naar *Coventgarden* te snellen, en in plaats van visch fruit te koopen.

Wij zien hieruit, dat de vischhandel geenszins eene specialiteit is, waaraan de uitventers zich binden. Het is merkwaardig, met welk eene snelheid het gerucht van overvloed of gebrek aan visch zich onder de duizenden van

koopers verspreidt, die niet eens in *Billingsgate* geweest zijn. »*No smaks at the gate*," dit is het sein, waarop allen, die zich op weg naar *Billingsgate* bevinden, omkeeren, om naar het ruim een uur gaans van daar verwijderde *Coventgarden* te snellen.

Coventgarden, waarop de groenmarkt gehouden wordt, bekomt een groot gedeelte van zijnen ontzaggelijken voorraad uit de onmiddelijke nabijheid van Londen. Van welk gedeelte van Engeland de reiziger de hoofdstad ook moge naderen, overal ziet hij, hoe de bebouwing van den grond bij voortduring toeneemt, tot aan de buitenste villa's in de voorsteden, waar zij haar hoogste punt bereikt. In plaats van de velden, die in Engeland alle met heggen zijn afgesloten, ziet men niets dan moestuinen, waar, zoo als WASHINGTON IRVING zegt, »de voren eer met het penseel dan met den ploeg getrokken schijnen, zoo groot is de juistheid en fijnheid der liniën." Dit zijn dan ook de eigenlijke markttuinen voor Londen. Mest en kunstvlijt vergoeden hier wat aan ruimte ontbreekt; deze staat in 't geheel in geen verhouding met de productie. Vier of vijf oogsten van groenten in een jaar zijn iets zeer gewoons, en na elken oogst wordt de grond op nieuw omgewroet en met nieuwe scheppingskracht begaafd. De zelfde karren, die des morgens met eene lading kool naar *Coventgarden* rijden, keeren des namiddags met eene lading mest terug. Hoe jammer is het, dat zulk een stelsel niet over geheel Engeland kan worden uitgebreid, en dat de stoffen, welke der aarde een scheppend leven schenken, tevens dienen om het water te vergiftigen en den Teems tot een der stinkendste rivieren van de wereld te maken! Zoo als men weet, loopen alle uitlozingskanalen in en rondom Londen in den Teems uit.

Men schat op 12,000 morgen lands den grond, die in de onmiddelijke omstreek van Londen bestemd is om *Coventgarden* van proviand te voorzien. Niet minder dan 35,000 menschen houden zich onledig met het kweeken der fijnere vruchten en groenten, die der bemiddelde klassen in de onderscheidene jaargetijden worden voorgezet. In die mate, als Londen zich dagelijks uitbreidt en die kunsttuinen inneemt, moeten deze zich dagelijks verderop landwaarts in retireren, en een hoe langer hoe grooteren kring rondom

Londen beschrijven. Het spreekt van zelf, dat de grovere groentesoorten minder in deze moestuinen worden gekweekt, maar grootendeels uit het binnenste van Engeland en voorts van buiten's lands ingevoerd worden.

Coventgarden is eene ware oase in het door rook en nevel gehulde Londen. De frissche lucht, die men hier inademt, bezwangerd met den geur der uitgelezenste vruchten en bloemen, doet den bezoeker vergeten, dat hij zich te Londen bevindt. De groote laan, die door *Coventgarden* heen loopt, is de verzamelplaats van fijne vruchten, zoowel als die der eerstelingen van allerlei groente, en wij behoeven het niet vreemd te vinden, zoo wij den prijs van eene handvol doperwten of een pond kersen tegen 1 pond sterling (*f* 12,—) op een bordje vinden opgeteekend. Aan weêrszijden der laan zijn de verschillende groenten in reusachtige piramides opgehoopt, gele en witte rapen, aardappels en oranjeappels naast elkander.

Sedert het inkomend regt, dat vroeger op vreemde fruit drukte, zoo aanmerkelijk verminderd is, zijn het vasteland, en inzonderheid Frankrijk, begonnen de voortbrengselen van hunnen grond naar de markt te Londen te zenden. Zoodra, ten gevolge van slecht weêr of andere omstandigheden, de prijzen op de Engelsche markten rijzen, deelt de telegraaf dit terstond aan de handelaars in Holland, België en Frankrijk mede. Veertig uren later komen per stoomboot geheele ladingen fruit op *Coventgarden* aan, die nog kort te voren op de markten in Normandië, de Nederlanden of België prijkten. Het is geen zeldzaamheid, dat op een enkelen dag meer dan tweehonderd ton doperwten alleen uit Frankrijk op *Coventgarden* komen. Wanneer doperwten en tuinboonen aan de orde van den dag zijn, worden alle armhuizen geopend, ten einde de vrouwen gelegenheid te geven om naar *Coventgarden* te gaan en, tegen eene billijke tegemoetkoming voor de moeite, te helpen doppen; want de Londensche keukenmeiden bemoeijen zich daar niet meê.

LOSSE BLADEN UIT HET DAGBOEK VAN EEN TOURIST IN ZWITSERLAND.

II.

UIT HET BERNER OBERLAND.

De Ober-Grindelwald-gletscher staart door een eng rotsdal tusschen den Wetterhorn en Mettenberg het dal in, doch is gewoonlijk zoodanig met rotspuin (*moraine*) overdekt, dat hij zich juist niet zeer bekoorlijk voordoet. Hij is ook van geringer omvang dan zijne naburen.

Van Grindelwald af loopen bergpassen, die van tijd tot tijd heerlijke vergezigten opleveren, over de beide Scheideggs naar Wenger-alp of in het Reichenbach-dal; ook loopt van hier een gemakkelijk pad naar den top van den beroemden Faulhorn.

Laat ons dit laatste kiezen, om een uitzigt te bekomen, dat tot de schoonsten behoort, die een Europisch tourist maar wenschen kan. Ongaarne verlaat men het aangename Grindelwald-dal met zijne bekoorlijke groene velden en zijne in den bekenden smaakvollen bergstijl gebouwden, met doorbrokene galerijen (*besetzli*) prijkende houten huizen. De weg loopt vrij steil de bergweilanden op, en door fraaije ahornboschjes omhoog, naar den Bach-alp toe, waar, na een marsch van twee uren, de versche alpenmelk overheerlijk smaakt. Onderweg heeft men, op verscheidene plekken langs het gebergte, de heerlijkste vergezigten in de ijszeeën van Grindelwald. Reeds op den Bach-alp is alle boomgroei verdwenen. Spaarzaam kreupelhout en struiken van alpenrozen is er voor in de plaats gekomen, en de groene bergterrassen zijn met de eigenaardig schoone alpen-flora getooid. Thans kronkelt zich de weg zacht omhoog langs de oevers van het groene Bach-alp-meer, dat zelfs in Julij des morgens nog met eene twee duim dikke, half vloeibare korst van blanke ijsnaalden bedekt is, en loopt vervolgens steiler, nu eens over natte

hellingen van leem, dan weder over groote sneeuwvlakten omhoog. Dit laatste gedeelte van den weg heeft niets aangenaams meer. Rondom steken naakte punten uit ligt verrottende kalklei omhoog; vandaar de naam *Faulhorn;* daartusschen heeft men sneeuw of stukken leemgrond, met dun gras begroeid. Met vreugde begroet men reeds van verre het lang uitgestrekte steenen berghuis digt onder den top, naar het stationshuis op het Stilfser-joch, de hoogst gelegene woning in Europa (8261 voet boven de zee), en snelt des te rasscher de laatste steile berghelling op.

Laat ons echter, alvorens de weinige schreden naar den top af te leggen, het Faulhornhuis eens binnenstappen, ten einde een weinig uit te blazen. Hier gevoelt ieder zich reeds dadelijk op zijn gemak; men gevoelt een onwillekeurig welbehagen, dat men hier op eene zoo ontzaggelijke hoogte eene groote gemakkelijke huiskamer vindt, met vuur in de kagchel, goed eten en drinken, zindelijke warme bedden en vriendelijke menschen. Hoe goed smaakt dat alles hier tusschen sneeuw en rots, in het bereik der grenzen, waar de lammergier zijn nest bouwt en de adelaar de lucht doorklieft!

De avond valt; de zon neigt ter kimme; wij snellen naar den top, waar reeds een paar dozijn heeren en dames zich in het panorama vermeien. De horizont is inzonderheid naar het noorden en noordwesten buitengewoon uitgebreid — wel vijftig uren. De Jura-keten vertoont den Randen bij Schaffhausen, den Weissenstein bij Soluthurn en den Chasseral boven het Bielermeer zeer duidelijk. Aan hunne voeten liggen groene Alpen in verschillende steile afhellingen; de meren van Thun en Brienz, als groenblaauwe spiegels; daarboven de trotsche Rothhorn, de Stanzerhorn, de Pilatus, de Rossberg, de Rigi, de Mythen, een gedeelte van het Vierwalstädter en van het Zuger meer; en verderop blinken de meren van Neufchatel, Biel en Murten. Het heerlijkste gedeelte van het uitzigt ligt echter naar het oosten, zuiden en westen, de blik op den geheelen reusachtigen krans der Alpen, van welke bijgaande schets slechts voor een klein gedeelte eene flaauwe afbeelding levert.

Stel u dit alles echter vereenigd voor in één tafereel, het geheele Zwitserland met zijne beroemde schoonheden aan

uwe voeten, en wel eerst in het volle zonnelicht, dan in den gloed der zonsondergang, in het langzaam uitdooven en weder in den tooverachtigen maneschijn, en gij zult begrijpen, hoe men alleen om den Faulhorn van alle kanten kan toestroomen. Het uitzigt is misschien minder romantisch dan dat van den Rigi, maar veel grootscher en majestueuzer, daar het standpunt onmiddelijk aan den schoot van de schoonste bergen der aarde ligt.

Den ganschen dag komen en gaan er gasten. Dames, die tegen een beetje vermoeijenis niet opzien, leggen den weg van Grindelwald tot aan den Kulm te voet in een kleine vijf uren af; anderen bedienen zich van draagstoelen of van de uitmuntende bergpaarden. Des avonds is gewoonlijk aan de *table d'hôte* alles ééne familie, en des morgens zegt men elkander meestal voor altoos vaarwel; de wegen loopen naar alle luchtstreken uiteen.

Een bekoorlijk en gemakkelijk pad voert ons van den Faulhorn, aan gene zijde van den Bach-alp, aan de noordzijde van de Grindelwalder dalkom, steeds over kruidenrijke dreven, naar den Haschli-Scheidegg, doorgaans in het genot van het verhevene, telkens afwisselende uitzigt van bergen en gletschers. Hoe vlug en gemakkelijk gaat men in de koelte van den morgen op zulke wegen! Het is alsof het bloed dan vrolijker en ligter door onze aderen stroomt en alsof geheel ons gemoed zich verheft. Op den top van den Scheidegg gekomen, werpen wij een laatsten blik op het schoone Grindelwald, en stijgen gemakkelijk over den Biglen-alp naar den Schwarzwald-alp af, waar wij voor het eerst weder hoog geboomte aantreffen.

In een klein uur gaans bereiken wij nu den schoonsten gletscher der Alpen, dien van Rosenlaui, die met zijne flikkerende gewelven-bouw als eene ontzaggelijke parel in eene enge kloof ligt.

Over half bemoste, afgeronde blokken graniet stijgen wij de steile helling tot aan zijnen voet op. Zijn afloop, de zoogenaamde Weissbach, baant zich door eene vreeselijk diepe kloof met dof gebruis eenen weg. Daar waait het ons koel aan; nog eene buiging, en wij staan voor het onmetelijke ijsligchaam, dat trotsch en koud voor ons oprijst. Regts en links heeft men steile rotsen; omhoog, zoo ver het oog reikt, glet-

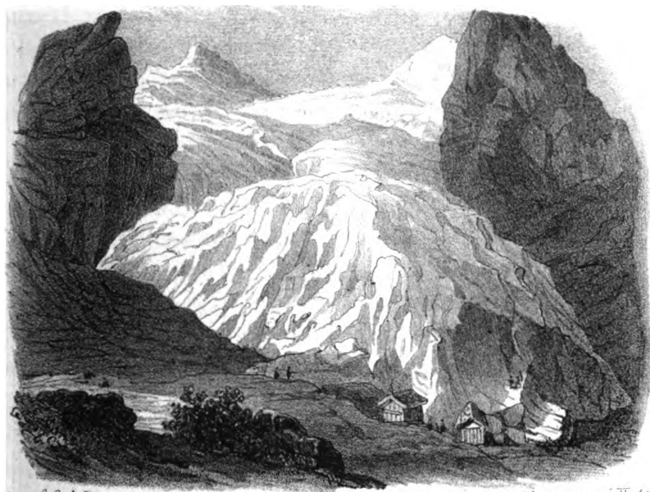
schers; hier beneden, aan zijnen voet, echter allerwege bosch en boom, groene velden en vriendelijke huisjes, — eene lawine in een bed van alpenrozen. Dat is juist het frappante van deze diep naar het dal afloopende gletschers, dat zij, de vertegenwoordigers van den eeuwigen winter, hier midden in het bloeijende zomerleven optreden, — de koude, stijve dood te midden van vrolijke beweging en afwisselende ontwikkeling der natuur.

De Rosenlaui-gletscher heeft den roem zijner schoonheid te danken, gedeeltelijk aan zijne reinheid, gedeeltelijk aan zijne mengeling van kleuren. Daar hij op zijne geheele baan bijna geen eigenlijke bergwanden ontmoet, voert hij ook geen bergpuin met zich, maar vertoont overal klaar blank ijs. Hij heeft derhalve steeds over het geheel een blaauwachtig wit voorkomen; in zijne spleten doet hij zich een weinig donkerder voor, en hoe digter men deze in komt, des te dieper azuurblaauw worden zij, en wel zoo natuurlijk, dat men zeer bevreemd opkijkt, wanneer men in een afgeslagen stuk in het geheel geen kleur zien kan. Hoe helderder weêr het is, des te donkerder is ook het blaauw van den gletscher, en dat zoowel des winters als des zomers; des nachts bij lichte maan, daarentegen, geven de kloven geheel en al kleurlooze schaduwen; de geheele gletscher heeft alsdan een mat, lijkkleurig voorkomen.

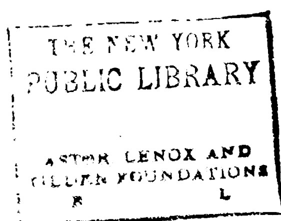
De voet van den gletscher, die naauwelijks 150 jaar geleden ruim een uur hooger in het gebergte lag, en eerst ten gevolge der koude perioden van de zeventiende eeuw, toen alle gletschers zich zoo zeer uitbreidden, zoo ver in het dal nederrukte, heeft velerlei kloven. Men kan hem op vele plaatsen niet alleen beklimmen, maar zelfs verscheidene vademen in zijn binnenste doordringen. Het verwekt echter eene onbeschrijflijke aandoening, wanneer men zich in zulk eene kristallen huizing alleen ziet; de kleurige lichtreflexen echter, die zich boven aan de dunne zoldering, in de zijspleten of door gaten in de diepte vertoonen, zijn betooverend prachtig. Door zulke spleten dringt ook het witachtig groene smeltwater van den gletscher met groote kracht en oorverdoovend gedruisch te voorschijn. Wil men het geheele ligchaam van den gletscher overzien, dan heeft men op de kruin van een naburigen rotstop een voortreffelijk standpunt.

De Wetterhorn.

De Berner Alpen, van den Faulhorn gezien.

C.C.A. Last. Steend. v. P. Blommers, te 's Hage.

De Rosenlaui-gletscher.

Beneden den gletscher, in de diepte der vallei, staat het *Rosenlaui-bad*, een eenvoudig houten huis, met eene diep uit de rots te voorschijn dringende zwavelbron. De badinrigtingen zijn, ondanks de aanzienlijke logementsprijzen, zeer patriarchaal. De omstreken echter verschaffen een rijk natuurgenot, inzonderheid de waterval, in den achtergrond van de met geboomte begroeide rotskloof.

Het enge dal af volgen wij, in het gezigt van den Well- en den Engelhorn, den weg langs den jeugdigen, zacht voortstroomenden Reichenbach, en begroeten reeds van verre, door de dalpoort, het in de diepte liggende gebied van Hasli. Voor dat echter de Reichenbach dit bereikt, om zich in de Aar te ontlasten, staat hem eene harde beproeving te wachten. Hij moet langs de steile rotswanden af, welke het bovengedeelte — *zijn* dal — van het benedengedeelte der Aar scheiden, en hij doet dit in zeven heerlijke sprongen of vallen. Deze liggen echter niet in ééne rigting, zoodat zij op elkander volgen, maar ieder op zichzelven, als individu, in behoorlijke afzondering. Een paar van hen zijn hoogst beroemd, en zelfs hier, in het eigenlijke land der watervallen, van onbeschrijfelijke schoonheid. De bovenste val heeft nog een soort van alpenkarakter. Geboomte en rots omgorden hem. De benedenste echter wentelt zijne bruisende stroomen tusschen ahorn- en notenboomen en met hoog gras bewassene weilanden, — een tafereel zoo regt idyllisch en romantisch, dat men dagen lang daar zou kunnen zitten luisteren, droomen en het genot met volle teugen genieten. Dit alles laat zich echter niet beschrijven, niet eens behoorlijk schetsen; wil men de levende natuur, men kome en zie.

Van hier afdalende, treden wij uit het bereik der alpvalleijen, die wij tot dusver doortrokken hebben, weder in het diepe hoofddal van het Oberland, waardoor zich de hier reeds breede Aarstroom kronkelt. In de nabijheid van den laatsten val hebben zich natuurlijk een bad en hôtels gevestigd, ofschoon daar vlak tegenover, aan den regteroever der rivier, een groot dorp met vele logementen ligt. Dorpen zijn in het Oberland anders vrij zeldzaam. Op den drie uur langen en een half uur breeden alluviaal-dalgrond tusschen Meiningen en Brienz ontmoet de chaussée geen enkel

dorp, niet eens een gehucht, en wanneer des zomers de reiziger in de hitte der zon dezen weg gaat, ziet hij te vergeefs naar eene herberg om, waar hij eene poos kan uitblazen, hetgeen te merkwaardiger is, daar men anders zelfs op den Wengeralp ieder oogenblik eene ververschingplaats aantreft.

Meiningen, hoewel des zomers, even als Thun en Interlaken, eene verzamelplaats van touristen uit alle talen, volken en natiën, daar het aan de poort van een aantal beroemde bergpassen ligt, is alles behalve een fraai dorp; zoo iets, dat naar armoede, nood, ellende en verval gelijkt, draagt zijne physiognomie onmiskenbaar, en naar die nette, welgestelde, landelijke huiselijkheid, welke wij elders aantreffen, zien wij hier vruchteloos om. Als stationsplaats voor langer vertoef zal daarom Meiningen, in weêrwil der nabijheid van den Reichenbach en andere watervallen, bezwaarlijk fortuin maken. Ook schenen mij de prijzen in de logementen, in verhouding tot hetgeen men er kan bekomen, zeer hoog. 't Is waar, in het geheele Oberland zijn de prijzen hooger dan elders; maar men moet niet uit het oog verliezen, dat hier de stationsplaatsen meestal in een landje staan, dat arm aan producten is, en men bijna al wat men tot bediening zijner gasten noodig heeft, in de verte moet zoeken. Zelfs den hospicen op den Faulhorn, den Grimsel en de Furka hebben zeer matige prijslijsten, ofschoon de laatste b. v. zijn wittebrood bijna twintig uren ver, heel van Lucern, laat komen. De voetreiziger, die niet al te veel verlangt, kan in het Oberland overal vrij goedkoop te regt; wil men echter eene bediening als in groote steden, heeft men ieder oogenblik de schel in de hand, en reist men voor een groot gedeelte met draagstoel of paarden, dan moet de rekening natuurlijk niet minder oploopen dan in andere landen. Tegen te veel afnemen waarborgt voor het overige ook hier het stelsel van vrij eenparige prijzen.

Ik weet niet of het algemeen bekend is, dat bij deze dalbewoners nog de overlevering heerscht, dat zij eigenlijk van Zweedsche afkomst zijn, en van die 6000 Skandinaviërs afstammen, die ten tijde van een hongersnood den Rijn zijn komen opvaren en zich in eenige der eerste kantons (*Urkantonen*) alsmede in verscheidene bovenlandschappen van het

tegenwoordige kanton Bern gevestigd hebben. In de *Urkantonen* weet men van deze overlevering niets meer; in het Haslidal daarentegen is zij nog niet uitgestorven, en men kan haar zelfs van eenvoudige boeren te hooren krijgen. Zekere woorden, zekere in het oog loopende gebruiken, de bouwtrant der huizen en kerken, sommige gedeelten der volksdragt, en eindelijk de ligchaamsbouw, herinneren, zoo men wil, onmiskenbaar aan den Noordschen stam; waarbij komt, dat de sage van TELL ook in Zweden verhaald wordt, terwijl het na gedaan onderzoek is gebleken, dat er in Zwitserland nimmer een landvoogd GESSLER heeft bestaan, en die appelhistorie derhalve hier niet kan hebben plaats gehad.

Van Meiringen het Oberhasli-dal ingaande, moeten wij den met erratische (rondzwervende) granietblokken bezaaiden Kirchet over, die van de eene bergzijde tot de andere overdwars het dal vult, en aan de Aar slechts een diep tusschen ontzaggelijke rotsen gebaanden doorgang, den zoogenaamde *Finstern Aar-schlaug*, laat. Alles duidt aan, dat deze kleine bergwal eene aloude ophooping van rotspuin is, welke de tot hiertoe voortgedrongen Grimsel-gletschers hebben achtergelaten. Van Hasligrund af stijgt en vereenigt zich de bergpas, en loopt vaak hoog boven de rotsen heen, aan welker donkeren voet de Aar stroomt. In eene vlakte omhoog, midden in den groenen schoot van wild gebergte, ligt het vrij armoedige dorp Guttannen, dat elk voorjaar door sneeuw- en steenvallen bedreigd wordt. Slechts even steekt het lage kerktorentje boven de met steenen beladen daken der huizen uit; de inwoners voeden zich van hetgeen de Alpen hun opleveren, van den veehandel, van den vrij aanzienlijken doorvoer naar Italië (waaraan de reiziger hier ter plaatse ook een uitmuntend glas Italiaanschen wijn te danken heeft) en van eenig houtsnijwerk, dat hier ten minste de helft goedkooper is dan te Interlaken.

Een groot uur boven Guttannen betreden wij den ruwen Handeck-alp, waar wij de beroemde watervallen van de Aar bezoeken, wier dof gedruisch wij reeds lang op den geplaveiden rijweg vernomen hebben. Even als iedere groote waterval in het land zijn eigenaardigen stempel heeft, — de Giessbach zijnen *sprudelnden Treppenfall*, de Staubbach zijnen *Nebelguss*, de Reichenbach zijn *idyllisches Stilleben* (om

ons van de benamingen der Duitschers te bedienen), zoo heeft de Handeck-val zijne ontzaggelijke, indrukwekkende dubbele cascade. Twee sterke bergstroomen, de Aar en de Aerlenbach, bruisen hier van verschillende zijden naar de diep uitgeholde bergkloof toe. De gesteldheid van den hoogen, rotsigen oever laat den bezoeker het heerlijke schouwspel van verschillende punten genieten. De beste zijn echter die op de brug, even boven den val, en die aan de rots in de diepte, waar de val slechts als ééne cascade, maar in ontzaggelijke majesteit, zich voordoet. Des winters moet alles intusschen een geheel ander voorkomen hebben; de Aerlenval blijft dan weg, en de Aar is een dunne waterstraal, die zonder veel gedruisch in de diep ingegroefde rotshollen valt.

Nog eenmaal opent zich het rotsdal der Aar in den zoogenaamden *Rätrichsboden*, eene voormalige meerkom, waar slechts onvruchtbare Alpwilgen groeijen; dan sluiten zich de granietrotsen weder naauwer aaneen; zelfs kreupelgewas en alle spoor van plantengroei verdwijnen; in korte wendingen kronkelt zich het pad tusschen de zacht geronde, maar kale rotsen omhoog; vervolgens nog eene buiging, en het sombere steenen huis van het Grimsel-hospicium ligt vlak voor ons.

Daar staan wij te midden van een wonderbaar Alpenlandschap, dat wel op geen buitengemeene schoonheden kan bogen, maar toch zoo veel schilderachtige bekoorlijkheden ten toon spreidt, als eenig ander, dat ik ken. Rondom, in de verschillendste vormen, staren kale kruinen en steenen banken ons aan, gespletene rotsen, chaotische blokken en puinhoopen. Maar vreedzaam daar tusschen in liggen twee blaauwgroene hooge meren; en aan gene zijde daarvan staat het beroemde gastvrije Grimsel-hospitaal, 5750 voet boven de zee, van zware steenen nieuw opgebouwd.

Dit hospicium is sedert 300 jaren eene groote weldaad voor de geheele omstreek. Den welgestelden reiziger biedt het een zeer aangenaam verblijf aan, den armen een zindelijk nachtleger en de noodige ververschigg. Het landschap Hasli, waaraan de rondom gelegene Alpweiden in eigendom toebehooren, heeft het huis gebouwd, en verpacht het aan eenen ondernemer. Deze heeft het vruchtgebruik van den Alpengrond en het regt tot heffen van een kleinen tol, doch

verpligt zich tevens om den bergpas te onderhouden en arme reizigers te ontvangen, aan welke hij een nachtverblijf, benevens soep, kaas, melk of wijn kosteloos moet verstrekken, en wel jaarlijks aan 5 à 6000 personen. Vroeger was het hospicium slechts in de zomer- en herfstmaanden bewoond, en den bewoner was de menschlievende taak opgedragen om, wanneer hij het hospicium verliet, in eene kamer van het ongeslotene huis eene flesch wijn, eene halve geitenkaas, stroo voor een nachtleger, hout om vuur aan te maken en keukengereedschap achter te laten, opdat ten minste een gedeelte der wintergasten nog iets in het ledige huis zou aantreffen. Thans is echter, bij het sterk toegenomen verkeer, de inrigting gemaakt, dat twee Grimselknechts den geheelen winter in het hospicium blijven en met hunne berghonden den reiziger alle dienst bewijzen. Om dezen tijd namelijk komen vele lieden uit Walliserland en Piemont over, met wijn, honig, rijst, mais en dergelijken. Handelaren uit Bern beklimmen met hunne kaas, kirschwasser en andere producten van hun land den Grimsel, en dikwijls heeft in deze hooge, met sneeuw bedekte plek der Alpen, midden in den winter, een aanzienlijke ruilhandel plaats.

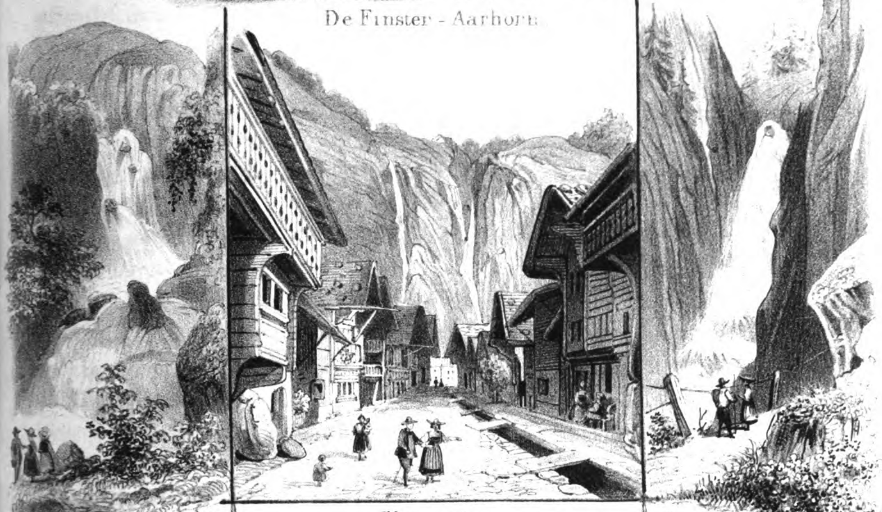
De toevloed van reizigers is sedert de laatste twintig jaren ook hierboven aanmerkelijk toegenomen, en daarmede het comfort der huis-inrigting, die in staat is aan een honderdtal vreemdelingen een goed nachtleger aan te bieden. De tafel is des middags, inzonderheid echter des avonds, rijkelijk bezet. Schapenvleesch onder allerlei vormen, dikwijls gemzen- en marmottenvleesch, benevens melkspijzen, maken de hoofdgeregten uit; daarbij komt dan nog de een of andere groente, die de kleine tuin oplevert.

Van de herberg op den Grimsel af openen zich interessante partijen naar alle rigtingen. Een der naasten is de togt naar den Beneden-Aar-gletscher, tot welken een gemakkelijk pad over den kalen, met puin bezaaiden *Aarboden* loopt. Reeds na verloop van anderhalf uur bereikt men de kruin van den gletscher, welks steile voet vrij moeijelijk te beklimmen is. Is men echter gelukkig boven gekomen, dan wandelt men des te gemakkelijker op den flaauw hellenden, korreligen gletscherrug, die geen kloven van belang, maar eene menigte meridiaangaten, gletschertafels en eene ont-

zaggelijke hoeveelheid bergpuin heeft aan te wijzen. Hooger op, bij de zoogenaamde helling, opent zich een verrukkelijk uitzigt op de hier zamenvloeijende Finster-Aar- en Lauter-Aargletschers, die in hunne vereeniging den Beneden-Aar-gletscher vormen, gelijk mede op de in sombere majesteit rondom troonende Finster-Aarhorn, Agifsitzhorn, Lauter-Aarhorn, enz.

De meeste reizigers echter kiezen den uitstap naar den Rhônegletscher. Gaarne vertoeft men nog een kwartieruurs op het pad aan de Grimselmeren, aan wier oever de *Sennerei* staat, en over wier donker water de knechts in bootjes heenglijden, wanneer zij het vee willen melken. In de vorige eeuw heeft men beproefd deze meren met visch te bevolken, maar zonder gevolg, daar het koude gletscherwater geen planten en slechts weinig insekten voedt. Toen men de diepte der meren peilde (het voorste heeft 32, het achterste 62 voet), haalde men tusschen de groote granietblokken van den meergrond de geraamten van Fransche soldaten op, die hier in den beroemden Alpen-oorlog van 1799 verongelukten. Van de meren loopt het bergpad over kale rotsheuvels en tusschen woeste puinhoopen van oergebergte naar de pashoogte van den Grimsel, waar men dikwijls broeijende paartjes van de schoonste sneeuwhoenders aantreft. Hier bereiken wij het noordelijkste punt van Oberwallis, welks Rhônedal zich diep tusschen de Berner en Thuner Alpen een weg baant. Terwijl wij tot dusver bijna ieder spoor van plantengroei misten, staan wij plotseling aan den bloeijenden *Maienwand*, die, gekoesterd door de luchtjes uit het zuiden, in den schoonsten dos der Alpenbloemen prijkt; maar diep onder onze voeten staat nog de Doode zee met zijne ijsspiegels. Tusschen weelderige struiken van Alpenrozen windt het pad zich eerst flaauw, dan steiler bergafwaarts; naar den hoek van het gletscherdal. Het panorama van den bergkrans is onbeschrijfelijk schoon. Op de paswegen ziet men des zomers, ieder oogenblik van den dag, enkele reizigers en geheele gezelschappen te voet en te paard, en daar benevens eene soort van handelskaravanen, meestal landlieden uit Wallis, in allerlei bonte kleeding. Gaat men van den weg af, dan hoort men in de bloeijende wildernis dikwijls het fluiten der marmotten, die

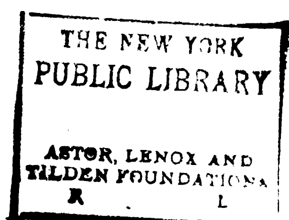

De Finster - Aarhorn

Val van den Reichenbach

Meiringen

Waterval by Handeck

De Rhone-gletscher

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R L

in den zonneschijn voor hare holen spelen, maar zich zelden laten zien. In het voortdurend gezigt van den witachtig blinkenden Rhône-gletscher bereikt men het diepste punt van het dal, en tevens een eenvoudig herbergje, dat bijna den ganschen dag vol reizigers is.

DE HANDBIBLIOTHEEK VAN DEN KEIZER.

Voor de tweede maal waren de geallieerden, na de bloedige dagen van Waterloo en Issy, op den 7[den] Julij 1815, door capitulatie het Gallische Babel binnengetrokken, en ditmaal hadden de Parijzenaars reden om voor de honderdduizenden der verbitterde gasten te sidderen, die als overwinnaars in het land van een verraderlijken vijand optraden. De vijandelijke soldaat wilde zijn regt hebben, en Blücher — »maarschalk Voorwaarts" — had besloten hem dit regt toe te staan, terwijl hij zich met nadruk, ter gunste zijner dapperen, tegen het in den eersten oorlog uitgeoefend stelsel van diplomatieke verschooning verzette. Keizer Alexander, hoe toegevend en zachtzinnig hij ook ware, gevoelde eene diepe verontwaardiging over de ongehoorde onderneming van den Napoleontischen leeuw, dien hij geboeid achtte, en die door eene beweging met de hand het met zoo veel bloed gekochte gebouw van Europeschen vrede tot in zijne diepste grondvesten had doen schudden, en andermaal duizenden van menschenlevens ten offer bragt, om het zwaard des overwinnaars boven de hoofden zijner overmagtige vijanden te kunnen opsteken. Ditmaal achtte ook Alexander het volk schuldig aan het nieuwe bloedvergieten, en terwijl hij in den eersten vrede, als alleen tegen den man Napoleon optredende, het Fransche volk zooveel mogelijk had gespaard, liet hij ditmaal toe, dat aan hetzelve een aandeel aan de ontzaggelijke kosten van den veldtogt werd opgelegd, en dat de uit geheel Europa door de legers van Napoleon bijeengebragte schatten van kunst en wetenschap, die bezwaarlijk

ooit weder, als in die dagen te Parijs, op ééne plek der aarde vereenigd zullen zijn, onverbiddelijk werden teruggevorderd. Kwam er bij ALEXANDER eene klagt in over de te groote aanmatiging zijner soldaten, dan hielp hij in enkele gevallen, doch antwoordde, bij het aandringen van WELLINGTON op gestrenge discipline, gewoonlijk: »Wat wilt gij zeggen, mijnheer de hertog? Mijne Russen hebben in 1812 bij de Franschen school gegaan. Zij doen hunne dingen juist zoo als de vijand hun leerde, en dat zij Russisch spreken en geen Fransch, kan hun, geloof ik, niet kwalijk genomen worden."

Koning FREDERIK WILLEM III was niet ongenegen om genade voor regt te laten gelden. Het was WELLINGTON, die hem in dit voornemen versterkte, vooreerst opdat hij, de inpopulairste van alle toenmalige helden, op eene eigenaardige verdienste voor zich en zijn leger zou kunnen aanspraak maken, en daarenboven den ouden »maarschalk VOORWAARTS" in datgene kon tegenwerken, wat WELLINGTON Duitsche huzaren-ideeën noemde. Ieder Pruis wist wat BLÜCHER wilde, en dat was genoeg.

BLÜCHER had in het *Palais Royal*, bij het verhangen der hekken, verklaard, dat de Pruis daar zoo lang zou blijven tot de Fransche kinderen Duitsch zouden hebben geleerd, en dat hij even zoo voor zijn kwartier te Parijs als de Franschman voor het zijne te Berlijn betaalde, namelijk met de sabel. Toen BLÜCHER de brandschatting, die hij op Parijs wilde leggen, niet doorzette, zoo als eerst zijn plan was geweest, verlegde hij zijn hoofdkwartier naar Fontainebleau, »waar al degenen behoorden, die moesten afdanken." WELLINGTON daarentegen was de getrouwste steun der Franschen. Hij vertoonde zich in het leger van het bosch van Boulogne nooit anders dan met zijne geliefde Prevôtal-wacht, uit ordonnancen van alle regimenten te paard bestaande, met het fatale roode lint versierd, wier mantelzakken met van hennep gedraaide einden touw waren opgevuld; en wee den soldaat, die zich op verboden weg door deze scherpregters-garde liet verrassen! Al naar omstandigheden, werd uniform en hemd afgestroopt, vijftig tot honderd slagen werden toegediend, of de ongelukkige werd aan den eersten den besten boom opgeknoopt. Nog minder dan met den maarschalk NEY — die, ondanks BLÜCHER's woedende

protestatiën, op WELLINGTON's verklaring, dat de amnestie voor den dappersten der dapperen niet gelden kon, werd doodgeschoten — had de ijzeren hertog, voor eene overtreding der discipline, met zijne soldaten barmhartigheid; en deze discipline werd nog verscherpt, toen eenige soldaten van het Engelsch-Duitsche legioen den hoogmagtigen groot-provoost, terwijl deze op een donkeren herfstavond van het paradijs der vereenigde armee, het *Palais Royal*, alleen naar het leger terugkeerde, opvingen, den provoost beide ooren afsneden, en deze, netjes in een papier gewikkeld, in zijne *cartouche* of kleine patroontasch staken.

NAPOLEON was den Engelschen in handen gevallen, en GEORGE, de prins-regent, betoonde zich niet zoo grootmoedig, als NAPOLEON's brief aan hem onderstelde. GEORGE van Engeland zweeg; maar kapitein MAITLAND mogt niet aan de Engelsche kust aanleggen, waar duizenden van Engelschen er op wachtten om tegen den gevallen keizer, terstond bij het binnenloopen in eene Engelsche haven, een bevel tot inhechtenisneming wegens schulden te bewerken, waardoor de persoon des keizers aan de besluiten der diplomatie zou onttrokken zijn. Deze trek van het Engelsche volk tegen den man, die om afdoende redenen gewoon was het sedert vijftien jaren als zijnen doodvijand te beschouwen, staat schitterend en verheven daar in de geschiedenis, en het heldere licht, dat deze daad omstraalt, is misschien alleen dáárom door de geschiedschrijvers van dien partijzuchtigen tijd bedekt, om de schaduwen, waarmede de besluiten tegen den modernen Prometheus omringd zijn, niet zoo scherp te laten uitkomen.

De legers van NAPOLEON waren ontbonden, en op alle wegen van Frankrijk zag men de krijgers van den gevallen keizer alleen of in kleine troepen — meer dan tien man mogten niet bijeen staan — in plaats van zwaard den wandelstaf, in plaats van de schitterende uniform eene kale legerbuis dragende, voorttrekken. Dàt waren de wereldberoemde kurassiers, die thans hunne laarzen als ransels gebruikten, en met klompen aan de voeten hunnen weg vervolgden. Dàt waren de grenadiers, die hunne verzengde, van sabelhouwen doorkliefde beerenmutsen tot gelijk einde gebruikten, en in hunne borst den adelaar verborgen, dien zij van het

blanke schild hadden afgebroken., Dàt waren de voltigeurs, waarvan geen boven de twintig jaren oud was.

De huistroepen van LODEWIJK XVIII paradeerden in de straten van Parijs, zonder dat het volk echter eenige sympathie voor hen aan den dag legde. De koning gaf aan het groote leger in het Bosch van Boulogne dagelijks het grootsche schouwspel, van in eene koets, die door eenige ledige rijtuigen voorafgegaan en gevolgd werd, zijn driehonderd pond wegend corpus te vertoonen, met een niet minder gemesten priester nevens hem, zoodat de vreemde soldaten pleegden te zeggen: »De koning durft de mis niet anders hooren dan onder de bescherming van onze kettersche sabels."

In dien bewogen tijd was het, dat vader BLÜCHER, zoo als reeds gezegd is, te Fontainebleau, in het heerlijke prachtgebouw van FRANS I, resideerde, dat door NAPOLEON tot nieuwen glans verheven was. Het kasteel zag er van binnen eenigzins verhavend uit; want Pruissische geweerkolven hadden hier niet weinig den kreupelen waard geslagen, op een oogenblik, dat de maarschalk juist uit was. Beneden waren de reusachtige spiegels in de prachtige zalen den Pruisen een doorn in het oog geweest, en er was bijna geen soldaat bij de ligte bataillons, die niet een stukje van dit spiegelglas, als zegeteeken, in zijn ransel den Rijn over droeg.

De Pruissische held was des avonds door ordonnancen van honderden regimenten omringd, welke het bevel voor den anderen dag haalden. In het stadje Fontainebleau wemelde het derhalve alsdan van schitterende uniformen der Pruisen en ook der Engelschen. Buitendien lag daar de hoofdkwartierwacht, die naar de onderscheidene regimenten afwisselde.

Op den dag, van welken wij inzonderheid willen spreken, was eene afdeeling van BLÜCHER's huzaren Fontainebleau binnengerukt. Alleen de slotwacht bezette het kasteel; de andere manschappen reden in Fontainebleau rond, en zochten kwartier.

Twee huzaren hielden stil voor de herberg *les Trois Couronnes*, beschouwden het uithangbord en het huis, en keken elkander aan, alsof zij in stilte berekenden, wat keuken en paardenstal daarbinnen zouden opleveren. Zij bezagen hunne inkwartieringsbiljetten, en de eene soldaat zeide:

»Wachtmeester, ik geloof dat wij hier juist moeten wezen. *Drie kroonen* — dat beteekent de koning van Pruissen, de keizer van Rusland en de keizer van Oostenrijk." — »Dat laat zich hooren, SCHAPERS!" gaf de wachtmeester ten antwoord; »want op BONAPARTE kunnen de kroonen niet meer worden toegepast, nu wij terug zijn. Maar steek uw biljet weg; gij hebt het verloren, zoo als ik het mijne terstond verloor, toen ik die kleine hut zag, waar wij eigenlijk wezen moesten. Ingerukt, marsch! en dan willen wij hopen, dat ons geen Russische of Engelsche adjudanten in de flank komen. Die menschen verstaan er zich op om den Pruisen de beste kwartieren voor den neus weg te kapen. Heidaar, marqueur! heidaar, kastelein!"

Op dit geroep kwam eene allerliefste brunette, met levendige oogen, voor de deur der *Drie Kroonen*, en verzocht de ongenoode gasten met den vriendelijksten glimlach van de wereld, de groote poort van het huis in te rijden.

»Waarachtig, SCHAPERS," prevelde de wachtmeester, terwijl hij zich in den zadel opregtte en zijne knevels opstreek, »dat is nu de knapste *Française*, die ik nog ooit gezien heb, en ik zal hier kwartier nemen, al zou ik het ook met mijn eigen geld betalen." — »Een mooi bakkesje is het zeker, wachtmeester; dat moet ik bekennen. Maar zie eens, daar komt er een, die nog jonger schijnt; nu, die is ook niet voor de poes. Bij die en die, zulk een lief dingetje zou zelfs een ridmeester in verzoeking kunnen brengen."

»Stijgt af, als je blieft, heeren!" zeide het oudste meisje, met een bevallig lachje. — »Dat is de moeite niet waard, COLETTE!" viel eene barsche stem hier op in. »Het zijn geen heeren. Uwe biljetten, kameraads! En gij, COLETTE, ga aan uw werk, en MARGOT ook."

Het was een lang, sterk gebouwd man, van even in de dertig jaren, die deze woorden sprak. Zijn gelaat was met krachtige trekken geteekend en vrij wat door de zon verbrand. Hij droeg een ouden *bonnet de police* met nederhangende kwast, en was in hemdsmouwen en pantoffels; daarbij droeg hij een tot aan de borst reikend voorschoot, even als een stal- of huisknecht.

HEINZE, de wachtmeester, bekeek dezen man van het hoofd tot de voeten, maar achtte het niet noodig hem met een ant-

woord te verwaardigen. Hij steeg benevens de huzaar van het paard, en leidde de beesten door het voorhuis naar de binnenplaats, waar de vreemdelingen met het instinct van een soldaat een ruimen stal vonden. Terwijl de huzaren de getrouwe medgezellen hunner omzwervingen, hunne paarden, zorgvuldig zelve bedienden, zoo als een ruiter past, zeide SCHAPERS, met een blik achter zich op den langen Franschman gerigt, die bezig was de plaats te vegen: »Wachtmeester, zoo die knaap daar achter ons geen snorbaard gedragen heeft, wil ik geen SCHAPERS heeten. Zie maar eens, hij stapt heen en weêr als op kommando, en houdt den bezem in de hand, of het een geweer was. Als dat er geen van de garde van BONAPARTE is, die bij Ligny of Belle Alliance gevochten heeft, dan..." — »Nu, laat hij gevochten hebben," zeide HEINZE. »Er hebben zoo veel gevochten; wat zou dat nu? Maar zulk een brutaal gezigt, als deze huisknecht zet, is mij in Frankrijk nog niet opgedischt. — Heidaar, marqueur! breng deze czako's en mantelzakken naar onze kamer."

»De inkwartieringsbilletten, als je blieft!" was het barsche antwoord. — »Zijt gij de kastelein?" vroeg de wachtmeester, vol kwaadheid. — »Neen, de kastelein is op reis; maar ik ben zijn broeder, en..." — »En," voegde HEINZE er bij, terwijl hij zijne sabel schudde, »ik ben een onderofficier bij de Pruissische huzaren van het vijfde regiment, die u uw lompen kop zal wasschen, zoo gij niet dadelijk gehoorzaamt." — »*Sacre Diantre!*" prevelde de Franschman tusschen de tanden, zonder czako of mantelzak aan te raken.

Nu boog COLETTE zich neder, om den mantelzak, het riddergoed van den kavalerist, op te nemen, en deze beweging van het meisje was voor den Franschman beslissend.

»Terug, COLETTE!" riep hij, en nam het goed op, om het zelf naar een op de binnenplaats uitziende kamer van de eerste verdieping te dragen.

»Hoe heet gij, opdat men u roepen kan?" vroeg HEINZE. — »JEAN LE GUERRIER," antwoordde de Franschman somber, terwijl zijne oogen vuur schoten. — »Maar dat is de naam niet, die buiten op het uithangbord staat," merkte de wachtmeester aan, terwijl hij zijne meerschuimen pijp opstak. — »Het is de naam, dien ik..." De Franschman bedacht zich

en zweeg. — »O zoo, de naam, dien gij in het regiment droegt..." — »*Ça ne vous regarde pas!*" zeide JEAN LE GUERRIER, terwijl hij linksomkeert maakte en heenging.

»Ik weet niet, WILLEM," zeide de wachtmeester, toen zij op hunne kamer waren gekomen, »waarom die vent mij zoo tegen de borst stuit. Wie weet of het die grenadier niet is, die mij aan den Katzbach door een kolfslag bijna het geheele been verbrijzelde! En er staat nog altoos niets op tafel! Hij zal toch niet denken dat een wachtmeester van Zijne Majesteit van Pruissen in de gelagkamer onder de boeren kan gaan zitten en zich daar de beten laten toetellen? Kom gaauw, SCHAPERS! ga eens heen, en fourageer een beetje."

De huzaar gehoorzaamde en bragt weldra de schoone MARGOT mede, die soep en gebraden vleesch droeg. Min of meer schroomvallig volgde haar COLETTE met twee flesschen wijn en wittebrood.

De wachtmeester, die, zoo hij beweerde, met de oogen zeer goed Fransch sprak, zocht de schoone COLETTE, die hem reeds in het eerste oogenblik betooverd had, zich ook al sprekende verstaanbaar te maken, en het meisje begreep zijne militaire vleijerijen, ofschoon zij in barbaarsch Fransch werden uitgekraamd. Wij zullen hun gesprek maar in goed Hollandsch teruggeven.

»Zijt gij gehuwd?" vroeg de wachtmeester, terwijl hij op den ring wees, dien hij aan COLETTE's regterhand zag. — »O neen, mijnheer! maar ik ben verloofd." — »Fataal!" prevelde de soldaat. »Maar in Duitschland dragen alleen de gehuwde vrouwen den ring aan de regterhand." — »Och, de ring past hier ook," zeide zij lagchende, en stak hem terstond aan een vinger van hare linkerhand. — »Gij zijt wonderschoon, op mijne eer, en gij zijt even zoo schrander als schoon!" riep de wachtmeester, haar met warmte de hand drukkende. »Maar hoe komt gij er toe om u te verloven?" — »Ik deed dat expres voor dat de Duitschers hier kwamen," zeide COLETTE, en lachte tot de tranen haar in de oogen stonden. — »Wel zoo, wel zoo! En wie is die gelukkige, als het niet te vrij is dit te vragen?" — »JEAN LE GUERRIER," zeide COLETTE, min of meer bedremmeld. »De broeder van mijn zwager; want ge moet weten dat de vrouw van het huis mijne zuster is."

De wachtmeester blies groote rookwolken en floot een kavalerie-sein bij zichzelven.

»Waaraan denkt gij zoo ernstig, mijnheer?" vroeg Colette. — »Ik denk daar, dat ik wel in Frankrijk zou willen blijven, of met u in Duitschland wezen, en op mijne eer, ik zou gaarne willen bewijzen, wie zich al of niet met u moest verloven."

»Colette!" riep de kommando-stem van Jean beneden, en het meisje vloog pijlsnel de trappen af.

De bevallige Margot echter liet zich den arm van den huzaar welgevallen, die haar terstond, zoo goed en kwaad het gaan wilde, *en pantomime* zijne liefdeverklaring deed.

Toen Heinze zijne flesch leêg had, trad hij naar buiten, op de galerij, die langs de binnenplaats rondliep. Hij zag Colette aan den put staan, om water te scheppen, en zijn wrevel bij het denkbeeld, dat dit meisje, dat hem meer beviel dan alle anderen die hij ooit gezien had, juist de verloofde moest wezen van een man, in wien hij den sterksten tegenzin had, week, toen hij de volle gestalte der levendige *Française* beschouwde.

Jean kwam uit den paardenstal, wierp een vorschenden blik op zijne verloofde, en even als een onder-officier een enkelen ongepoetsten knoop in de uniform zijner ondergeschikten terstond ontdekt, zoo zag ook Jean le Guerrier oogenblikkelijk, dat Colette den ring aan de linkerhand droeg.

»Wat hebt ge met mijnen ring begonnen, ongetrouwe?" dus sprak hij haar aan. — »Moet ik er dan een deuk in laten komen, als ik met mijne regterhand dien zwaren wateremmer optil?" vroeg de schoone op hare beurt. — »O, gij zijt slim; dat weet ik. Maar *morbleu*, gij zijt boven bij den Pruis geweest. Wie heeft u daartoe verlof gegeven? Om een vijand van Frankrijk te zien en hem zijne lompe complimenten te hooren radbraken, vergeet gij mijne beden, mijn bevel, en staat een uur lang met dien Pruis te babbelen. Margot is er immers ook nog? Als er gekheid gemaakt moet worden, laat zij het dan doen!" — »Maar is dan eene verloofde, zoo als ik nu eenmaal ben, niet veiliger tegen de opmerkzaamheden van een vreemd man, dan een meisje, dat nog geen vrijer heeft?" — »O Colette,"

zeide JEAN LE GUERRIER, terwijl hij zijne handen vouwde en den bezem liet zakken, met bijna somberen blik, vol aandoening: »hoe gelukkig zou ik wezen, zoo gij waarheid spraakt! Inderdaad, mijn keizer sterft nooit, en hij zal spoedig terug komen, om den serjant-sappeur, wien hij het kruis van zijne borst gaf, de epaulettes te schenken. Laat deze *Verdets* (royalisten) maar hun gang gaan; laat hen woeden als de tijgers; laat hen verklaren, gelijk dit achttiende wiel aan den wagen der Lodewijken heeft gedaan, dat zij niet aan de natie, maar aan den prins-regent van Engeland de heerschappij over Frankrijk te danken hebben. Laten onze adelaars in het stof zijn getreden; laten onze eereteekens, de roem der beste zonen van Frankrijk, een spot van vreemdelingen worden... O COLETTE, gij kent den keizer en de Fransche harten zoo weinig! NAPOLEON is de naam, die nog na eeuwen op de lippen der Franschen zal spelen, gelijk een electrieke straal. Van Elba kwam de keizer terug, en — St. Helena zal hem ook niet kunnen kluisteren. Gelijk een luchtreiziger, gelijk een GARNERIN, die zich 1800 vademen diep van de hoogte des hemels op Franschen grond nederliet, onder de toejuiching dezer vreemde overweldigers *), zoo zal de keizerlijke adelaar nederdalen van zijne zonnehoogte, om al het roofgebroedsel op Franschen bodem te verdelgen..." — COLETTE begon te glimlagchen. — »Hoe?" riep LE GUERRIER, »wantrouwt gij het woord van eer eens soldaats, in wiens hand de keizer zijn lot heeft neder gelegd?"

Plotseling scheen de oude voorzigtigheid van den soldaat weder in den sappeur te ontwaken. Hij keerde zich om, en zag den Pruis over de galerij leunen. LE GUERRIER ging bedaard, en als of hij geen woord had gesproken, naar het voorste gedeelte van het huis.

De wachtmeester had wel niet veel van LE GUERRIER's woorden kunnen verstaan, maar hij meende toch genoeg te begrijpen. »Die sappeur," dacht hij, »steekt in een complot tegen de geallieerden, en wij moeten hiervan volstrekt aan vader BLÜCHER en aan GNEISSENAU kennis geven; die zullen dan wel weten wat zij te doen hebben. Of nog beter — aan NOSTITZ;

*) 21 Sept. 1815.

want deze hoort bedaard toe, en is voorzeker de man, die de Franschen kan verschalken. Den molen bij Issy hadden wij niet zoo spoedig in onze handen gekregen, zoo NOSTITZ niet vooruit gereden en naderhand bij onze batterij gekomen was, en gezegd had: »Vier schot, een in den molen en drie er overheen, dan zal de brugpoort geopend zijn, en gij kunt gerust vooruit rijden."

Op den avond van den zelfden dag kwam een man in een zwarten rok, met een ronden hoed op het hoofd, de binnenplaats van de *Drie Kroonen* op, en keek bedaard rond. »JEAN!" riep de oude man verscheidene malen.

»Zeg, wachtmeester! zou dat geen Katholiek priester wezen? Hij heeft wel wat van uw gastheer te Vilvoorde — weet ge, die met al die vogels en dat kanarie-orgeltje." — »Ja," gaf de wachtmeester ten antwoord, terwijl hij zich over de galerij heen boog: »die heer is een Katholiek priester.

COLETTE vertoonde zich. »Gij hier, pater BODINEAU?" vroeg zij half verwonderd. — »O ja, kindlief! Pater BODINEAU moet nu en dan eens komen zien hoe het de zijnen gaat. Maar zeg eens, waar is uw aanstaande, meisje?"

JEAN kwam nu zelf aanloopen, en groette den pater eerbiedig. »Sappeur," zeide de corpulente heer, »zijt gij niet een smid van uw ambacht?" — »O ja, pater!" — »Wel zie, dat meende ik ook. Ge moet weten, ik heb het slot van mijne bibliotheek verdraaid — van mijne boekenkast, meen ik; breng uw gereedschap mede, dan kunnen wij dat eens nakijken." — »Ik gehoorzaam, eerwaardige heer!" antwoordde de soldaat van den keizer, en snelde heen.

»En hoe gaat het u?" vervolgde de pastoor tot COLETTE. »En wanneer zal het bruiloft wezen? Ja, ik begrijp wel, zoo lang die vreemdelingen hier in het land zijn, kan daar niet veel van komen. Maar waar blijft JEAN toch?" vroeg de pater vol angst. — »Daar staat hij in het voorhuis al te wachten," antwoordde COLETTE, terwijl zij op den sappeur wees. »Maar zeg mij, pater, welke geheimen hebt gij met mijnen aanstaande? Gij zult hem van avond zeker zooveel nieuws laten zien en hooren, dat ik in acht dagen geen

verstandig woord uit hem krijgen kan." — »Nieuwsgierige gans!" bromde de pastoor bij zichzelven; maar COLETTE had hem toch zeer goed verstaan. »Waar van ganzen gesproken wordt, zijn de ezels niet ver te zoeken," zeide zij met het veelbeteekenende spreekwoord van Isle de France bij zichzelve, en ging heen, terwijl pater BODINEAU den arm van JEAN LE GUERRIER nam en vertrok.

Toen COLETTE den trap naar de verdiepingen op de binnenplaats voorbij ging, voelde zij zich onverwacht bij den arm gepakt. Dit geschiedde echter zoo zacht, dat COLETTE, in plaats van te verschrikken, naar MARGOT omkeek, die zij dacht dat het gedaan had; maar — de Pruissische wachtmeester stond voor haar.

»*Mademoiselle*," fluisterde hij, »weet gij ook waar uw aanstaande naar toe gaat?" — »*Non*, *monsieur*, maar ik verlang het ook niet te weten." — »*Ik* zou het echter graag willen weten. Uw *monsieur* JEAN heeft minder kwaads in den zin dan die sluipende oude pater. Deze nacht kan uwen verloofde veel onheil aanbrengen." — »Toch? O neen, dat geloof ik niet," zeide COLETTE op een sidderenden toon. »En pater BODINEAU is zoo goed! Neen, die zal hem niets aanraden, dat kwaad is." — »Hebt gij geen *blouse*, beste COLETTE?" vroeg de wachtmeester dringend. »Ik zal dan in staat wezen hen te volgen, zonder dat iemand mij herkent, en wanneer men onze huzaren mogt willen overrompelen, kan ik mij ligt van de *blouse* ontdoen, om de zaak te voorkomen. Die priester en die sappeur hebben iets in den zin, dat hun zeer ligt den hals kan kosten, dat verzeker ik u!" — »Maar *gij*, wachtmeester?" vroeg COLETTE: »*gij* zult toch niet..." — »Hoor, COLETTE! wat uwe landslieden betreft, men kan ze bij duizenden tellen, die hunnen koning verraden hebben; van een Pruis heeft men echter zoo iets nog nooit gehoord." — »Het is mogelijk; hoor, gij zult de *blouse* hebben. Maar als iemand JEAN of pater BODINEAU, die mijn biechtvader is, te na wil komen, en gij staat hen niet bij, dan ben ik eeuwig kwaad op u, hoor!"

De wachtmeester ontving de *blouse*, en de huzaar, die zijnen onder-officier volstrekt wilde volgen, kreeg er ook een. Hunne scherp geladene pistolen hadden zij in hunnen gordel gestoken.

8*

Zij moesten zich reppen, om de twee mannen, die zij in het oog wilden behouden, weder in te halen. Maar de priester was niet vlug ter been, en LE GUERRIER had veel aan zijn werkgereedschap te dragen; derhalve hadden zij het paar weldra ingehaald en zagen het voor zich.

De Franschen sloegen den weg naar het kasteel in, en toen zij voor het front daarvan waren aangekomen, sloegen zij links af, en gingen, langs den tuin, op door nevel bedekte weilanden voort.

De huzaren maakte zich elk uitstek der heggen en muren ten nutte; zij doken in de grachten neder, om zich te verbergen, daar zij zeer wel bemerkten, dat de sappeur van tijd tot tijd stilstond, om de omstreek rondom hem te recognosceren. Eindelijk stonden de Franschen voor de gracht stil, gingen een pad op, en de sappeur scheen met een der instrumenten, die hij bij zich had, een poortje te openen in den muur, die zich daar tegenover bevond. Kort daarna waren beiden in het park van het kasteel verdwenen.

De Pruisen verzuimden niet hen te volgen. Het wederregtelijk geopende poortje stond op een kier; maar zij waren de Franschen eerst weder genaderd, toen dezen door de Pruissische schildwacht aan den vleugel van het gebouw werd aangehouden.

»Werda? Het parool!" riep de schildwacht. — »Wartenburg!" zeide de heldere stem van JEAN in goed Hoogduitsch. — »Veldkreet?" — »WILHELM!" — »Wachtwoord?" — »Voorwaarts."

De Franschen passeerden. Toen de twee in *blouses* gedoste huzaren kwamen, klonk het »werda?" nog luider; de huzaren borsten in gelach uit, en SCHAPERS zeide: »Loop heen met je karabijn, BLANKE! Wij weten al wat wij zeggen moeten; de anderen hebben hard genoeg geschreeuwd." — »Ben jij het, WILHELM? Maar wien heb je dan daar bij je?" — »Wel, nu nog mooijer! HANS kent zijn eigen wachtmeester niet!" bromde HEINZE, terwijl hij zonder verder een woord te spreken den post voorbij ging. De huzaar schouderde zijn geweer

»Och, dat hadt ge ook wel kunnen laten," zeide de wachtmeester. »Waar zijn die twee anderen heen gegaan?" — »Daar, dien hoek om. Maar wie zijn die twee dan geweest?

Zeker..." — »Dat doet er niet toe; daar zullen wij wel eens nader over spreken," zeide HEINZE, en liep het groote vleugelfront van het gebouw af.

Hij zag niemand meer. Hij ging aan elke der vele deuren voelen aan de achterzijde van het groote paleis of kasteel, dat bij de negenhonderd kamers bevat. Alle deuren waren gesloten.

»Wij zijn gefopt!" zeide SCHAPERS. »Maar ik zou toch wel willen weten, van waar die Franschen ons parool en onzen oorlogskreet, zelfs ons wachtwoord gehoord hebben." — »Ja, daar zit het hem!" prevelde HEINZE. »Die paap heeft het geweten, en alles wat een zwarten rok draagt, is immers onder LOUIS *Dixhuit* alvermogend. Daarom, den mond gehouden!"

Terwijl de huzaren opmerkzaam rondkeken, ontdekten zij door de reet van een der vele luiken van de vertrekken gelijkvloers licht; en weldra konden zij wel dof, maar toch duidelijk genoeg, het geluid van hamerslagen hooren.

»Hier is het, wachtmeester!" zeide de huzaar. Beiden traden in de vensterbank, en konden vrij goed zien wat er binnen plaats had.

»Dat is die groote kamer, weet je?" fluisterde SCHAPERS, »waar wij drie weken geleden ons vier dagen lang zoo verveeld hebben." — »Ja, waarachtig! Nu je het zegt ... kijk, daar is die spiegel, waar je toen met je sabel zoo op hebt ingehakt. Maar toch, om je de waarheid..." — »Och, schreeuw zoo hard niet! Wat of 'ze daar toch uitvoeren? Ik zie geen mensch, en hoor toch werken. Hoor! Daar wordt iets losgebroken!" — »St! daar is die pater met zijn dikken pens, — en — verdraaid, daar is die lange sappeur ook! Maar anders lijkt er niemand te wezen. Zij bukken zich. Wat of dat beduiden zou? Nu heeft de pater een dik boek in de hand; daar heeft hij weêr een ander! Maar wat ze er meê uitvoeren, kan ik niet zien." — »Niet? Nu, dan zal *ik* eens kijken; ga maar eens even op zij. Waar zijn ze nu? O ja, den sappeur zie ik. Wat heeft hij daar in zijn pooten? Het lijkt waarachtig wel een breekijzer. Zou het niet?" — »Ja, hoe kan *ik* dat weten?" riep de ander kribbig, omdat hij niet goed zien kon. — »Nu, weet je wat, kijk dan zelf maar! Mijne oogen beginnen mij zeer te doen van het

turen; ik geef er de weêrga van." — »Och, dat komt omdat je je niet stil kunt houden. Laat mij maar weêr eens kijken! Ah zie! daar komt de pater *alweêr* met zoo'n boek, als zoo aanstonds; het lijkt nog al zwaar te wezen ook; hij kan het haast niet dragen." — »Zoo? Hoe ziet dat boek er wel uit?" — »Wel als een boek; weet je, als een gezangboek, mooi ingebonden, met gouden letters achterop. Kijk! daar heeft hij er nog al een!" — »Ja, die Franschen liggen altijd met boeken te malen. Komt men ergens, in groote kamers, waar ze zeggen dat wat te kijk is, en men denkt eens wat moois te zien, eene opgezette zeemarremin of zoo iets, dan komen ze met een boek met printen aanzetten. Wat zie je nu?" — »Ik zie niets meer; wat kunnen ons de boeken ook schelen? Maar weet je wat ik denk? Ze zullen die boeken zeker oppakken, omdat ze de zaal voor paardenstal willen gebruiken." — »Dat is wel mogelijk; in een paardenstal zijn boeken niet te huis." — »Maar SCHAPERS, toen wij in die zaal waren, zijn er geen boeken geweest," zeide de wachtmeester, toen SCHAPERS van de vensterbank afklom, met het berigt dat men binnen het licht had uitgedaan.

»De oude," merkte de huzaar aan, op BLÜCHER doelende, »houdt niet van boeken en al wat naar schrijverij lijkt." — »Ja, dat is nu maar gekheid," antwoordde de wachtmeester, er een knoop bovenop leggende. »Jij bent te dom en wij allen zijn te onnoozel voor die Franschen. Zij voeren zoo wat niets uit, en toch bedriëgen ze ons, waar we ons maar laten zien. Hoe ze dat lappen, weten we niet, maar we merken het eindelijk toch maar al te zeer, en dan moeten wij met hen aan het bakelaaijen, en staan later met onzen mond vol tanden, wanneer er over gesproken wordt, zoo dat men bij slot van rekening den Franschen nog om vergeving moet bidden, dat wij ons leven tegen hen gewaagd hebben. Wij zijn van avond gefopt, SCHAPERS, door dien pastoor en dien sappeur. Maar ik laat het er niet bij zitten. Wat hebben die kerels naar boeken te zoeken? Zijn het boeken, die ze ons ontstolen hebben en niet weêrom willen geven? Ik maak er melding van bij de slotwacht, WILHELM! Weg met dien Franschen potagekiel! Voorwaarts!" — »Met alle pleizier, wachtmeester!" zeide de huzaar. »Maar ik heb geen lust om zadels

te dragen (eene bekende straf); ik pak mij weder de achterpoort uit; ik heb hier van nacht niets meer te doen." — »Nu, ik ook niet — *dienstmatig* wel te verstaan," antwoordde de wachtmeester knorrig, en maakte zich gereed om den weg naar huis te zoeken, toen hij op eens staan bleef en SCHAPERS toefluisterde: »Dat ontbrak er nog aan! Daar komt waarachtig de ronde den hoek om. Weg met de kielen!" En in een oogenblik waren de *blouses* uitgetrokken, en vlogen in een der keldergaten van het kasteel.

»Werda?" — »De wachtmeester HEINZE en de huzaar SCHAPERS van het derde escadron," gaf HEINZE ten antwoord. — »Wat hebt ge hier te doen, wachtmeester?" vroeg de luitenant knorrig. »Waarom zijt ge niet in uw kwartier te Fontainebleau?" — »Luitenant," antwoordde de wachtmeester lagchend, »het gaat mij zoo als het u laatst te Parijs ging: ik kon niet in slaap komen; en dan is de stapwacht van het vijfde regiment de troost van allen, die geen toegang in het *Palais Royal* hebben. Maar wat beteekent deze ronde met twintig man? Het lijkt wel een patrouille." — »Och wat!" zeide de luitenant. »Maar vertel me eens, wachtmeester! hebt ge op uwe nachtwandeling niets verdachts bemerkt? Er zijn twee man in *blouses* geseind, die door een geheim poortje in het park moeten zijn binnengedrongen..." — »O wee!" bromde de wachtmeester half hoorbaar.

SCHAPERS stiet hem aan; hij scheen het zadeldragen en het scherp arrest reeds vlak voor zich te zien.

»Met verlof," zeide hij vervolgens tot HEINZE: »dat zullen wij wel geweest zijn; want gij en ik hadden *blouses* aangetrokken..." — »Wat?" riep de officier. »Weet ge niet, HEINZE, dat het gestreng verboden is, anders dan in de voorgeschreven kleeding uw kwartier te verlaten? De wacht heeft u derhalve niet gekend? Hoe zijt gij gepasseerd, zonder dat gij de parolen wist? Waar hebt gij die vernomen?" — »Lirum, larum! daar hebben wij de poppen aan het dansen!" gaf HEINZE ten antwoord. — »Waar zijn de *blouses?*" — »Hier," zeide de huzaar zeer kleinmoedig, bij den slechten uitslag zijner list, om zich zoo spoedig mogelijk van den ondervragenden officier af te maken, die om zijne gestrengheid juist niet zeer bemind was.

»Voorüit, naar de slotwacht!" kommandeerde MEJER; zoo

heette de luitenant. »Het was nog al de moeite waard, al die beweging om die twee nachtloopers!" — »Luitenant, met verlof!" zeide HEINZE barsch: »ik verzoek de nachtloopers dadelijk weêr terug te nemen. Ik heb iets te rapporteren, hetgeen bewijzen zal dat wij ons hier niet zonder gewigtige redenen bevinden." — »Waarom hebt gij hiervan dan niet dadelijk rapport gemaakt?" vroeg MEJER.

Beiden werden nu naar de officierskamer gebragt, en hier begon onder het oog van een der dienstdoende adjudanten van den veldheer een schielijk en juist verhoor. Ter loops zij het gezegd, dat geen jurist op de geheele wereld schielijker, grondiger en juister verhooren kan, dan de soldaat in het veld dit leert.

De adjudant was allengs opmerkzaam geworden, toen de huzaren verteld hadden, hoe zij den ouden pastoor BODINEAU en JEAN LE GUERRIER waren gevolgd, en hoe zij dezen bij hun zonderling bedrijf hadden bespionneerd. Toen alles met korte woorden was opgeteekend, moesten de soldaten buiten aan het achterfront naar het opgegeven venster zoeken; het was echter eene onmogelijkheid dit onder de eindelooze reeks precies te ontdekken.

»Ik heb het niet goed kunnen zien," zeide HEINZE tot de vier of vijf officieren, die thans rondom den huzaar stonden; »maar SCHAPERS zegt, dat het de zaal was, waar wij voor drie weken twee nachten gelegen hebben." — »Dat is ook zoo," verzekerde de soldaat. — »Dan moeten de zalen geopend en doorzocht worden," besliste de adjudant. »Gij zult de regte dan kunnen aanwijzen, hoop ik?" — »Ja zeker," gaf SCHAPERS ten antwoord.

»Zonderling!" zeide de adjudant tot degenen, die hem omringden, terwijl zij weder op het groote slotplein kwamen, waar NAPOLEON van zijne oude garde afscheid nam, en dat met pekpannen helder verlicht was. Hij fluisterde MEJER stil een bevel in het oor, en een oogenblik daarna liepen twee huzaren naar de paarden, die gezadeld en getoomd in eene lange reeks ter zijde van het portaal stonden, stegen op, en draafden de poort van het kasteel uit, waar twee stukken geschut met hunne trompen naar de breede laan gerigt waren.

Er werden nu fakkels aangestoken, en het troepje officie-

ren, met onze beide bekenden, doorschreed, bij de onzekere verlichting, de eene zaal, de eene kamer na de andere. Alle boden in meerdere of mindere mate sporen der verwoesting aan; want hier hadden sabels, bajonnetten en vooral geweerkolven erg huis gehouden. De kostbare meubelen waren gedeeltelijk verbrijzeld, alle kasten en secretaires waren opengebroken, de spiegels lagen meestal geheel in scherven op den vloer, en op de gouden lijsten scheen men met de sabel geprobeerd te hebben of het goud massief was of niet.

Heinze zag Schapers eens aan, ongerust of niet weldra de kamer zou komen, die men zocht; de huzaar stapte intusschen vol vertrouwen al verder en verder. De officieren, met hunne schitterende uniformen, van de zon verbrande gezigten en lange knevelbaarden, lieten hunne oogen als valken overal ronddwalen, en een dozijn flinke scherpschutters zochten in elken hoek, ja keken zelfs achter het behangsel, waar dit met een lap omlaag hing, zoo als hier en daar het geval was. Schapers stond nu stil.

»Hier moet het geweest zijn!" riep hij, terwijl hij in eene zaal, die reeds doorzocht was, rondkeek. Hij trad op den drempel van de volgende kamer. »Neen, hier! hier staan immers ook de boeken!" voegde hij er bij.

»Waarlijk, daar zijn boeken" prevelde Heinze, en trad eene zaal binnen, die met eene rijk voorziene bibliotheek prijkte, welke zich, enkele op den grond liggende boeken er afgerekend, in goede orde bevond, daar de soldaten de schatten der wetenschap niet met de minste opmerkzaamheid verwaardigd hadden.

Maar er kwam *nog* eene boekenzaal, en Schapers geraakte in verwarring, terwijl hij zwoer, dat in de kamer, waar hij had ingekeken, zich geen boek aan den wand, die zich tegenover het venster bevond, maar wel een stukgeslagen spiegel bevonden had.

De officieren stonden, zeer donkere gezigten trekkende, voor de huzaren, toen de twee ordonnancen schielijk met klapperende sabels en vliegende sabeltasschen door de zalen kwamen, met een man in eene *blouse* bij zich, dien onze Heinze en Schapers als Jean le Guerrier herkenden.

»Daar hebben zij den eenen al!" riep Schapers, terwijl hij vrolijk in zijne handen wreef. De adjudant fronste somber

de wenkbraauwen. »Is dit de man, wachtmeester, dien gij vervolgd hebt!" vroeg hij. — »Om u te dienen, kolonel!" — »Waar hebt gij hem gevonden?" vervolgde de adjudant tot de ordonnancen. — »In de herberg *de Drie Kroonen*, in zijn bed," gaven de huzaren ten antwoord. — »Onmogelijk!" riep Heinze onwillekeurig. — »Stil! De pistolen afgegeven... arrest... allebei... Verwenschte leugenaars!" prevelde de adjudant tusschen de tanden.

Onze bekenden werden als arrestanten weggebragt.

»Waar is de pastoor?" — »Die zit met zijn kapellaan op zijne kamer, en speelt schaak," was het antwoord. »Wij hebben hem maar niet meêgebragt." — »Heel goed."

De zalen werden verlaten, en onze arme bekenden werden andermaals in verhoor genomen, ditmaal echter scherp, en zij bragten, door de herhaling hunner opgave, de officieren ten top van kwaadheid.

Het was reeds laat; de oude maarschalk was nog altijd niet terug, en de ordonnancen van honderden escadrons, bataillons en batterijen wachtten ongeduldig op het voorplein van het kasteel. Daar kwam de oude koene ruiter aanrennen; een zwerm van stafofficieren stond onverwijld naast hem op den trap, waar hij Gneissenau schielijk eenige woorden toevoegde, en vervolgens, terwijl de orders verdeeld werden, toezag, hoe de ordonnancen te paard sprongen, en in vollen ren naar Fontainebleau snelden.

De slotwacht stond met uitgetrokken sabels en het geweer in den arm. Blücher ging naar den bovensten trap, en zeide: »Goeden avond, majoor! Niets nieuws?" — »Twee arrestanten, Uwe Doorluchtigheid, van het vijfde regiment, derde escadron." — »Zoo zoo! heel goed."

Toen de veldheer de officierskamer der slotwacht voorbij ging en achter de hooge glazendeuren den adjudant en de twee misdadigers ontdekte, keerde hij zich schielijk op zijnen hiel om, en trad binnen. Hier ontving hij het rapport omtrent de twee leugenaarsbazen, zoo als men onze beide huzaren noemde, en zeide: »Malligheid! Die rekels zijn dronken. Gaat naar huis, kinderen, en slaapt uit. Maar als je ooit weêr een Franschen boerenkiel aantrekt, dan zal de henker je halen! En morgen, kolonel, zendt gij een paar van onze pennelikkers naar de bibliotheek van Bonaparte,

om te zien of er ook boeken onder zijn, die ze ons ontstolen hebben."

Heinze en Schapers mogten hunne pistolen weder opnemen en heengaan.

»Dat is daar wat mooie geweest!" zuchtte de huzaar. »Waren we toch maar in *de Drie Kroonen* gebleven en hadden ons inderdaad bezopen, zoo als de oude »Voorwaarts" denkt dat we gedaan hebben!" — »Ja, dat hindert mij het meest," bromde de wachtmeester. »Nog nooit heb ik zoo veel gebruikt, dat ik onbekwaam was, en nu moet ik mij dat van den veldmaarschalk in het gezigt laten zeggen. Maar ik zal hem een brief schrijven, en schiet mij een kogel door den kop, zoo ik het er niet uitkrijg, wat van nacht die sappeur en pastoor hebben uitgevoerd. Wat ik maar niet begrijpen kan, is, hoe die schoften zoo gaauw te huis hebben kunnen komen." — »Ze zijn te paard geweest; dat is alles," zeide Schapers.

Toen zij aan hun kwartier kwamen, was het middernacht. Jean le Guerrier opende hun de deur. Hij zag er zeer bleek uit, en scheen, zoo de huzaren meenden, vrij beangst te wezen. Hij sprak geen woord.

Den anderen morgen kwam Colette, en bragt het ontbijt. Zij scheen geweend te hebben.

»Is uw tiran alweder met strafpreêken begonnen?" vroeg Heinze, wiens hart zich bij het gezigt van het meisje terstond gerustgesteld gevoelde. — »O neen, toch niet," fluisterde Colette. »Jean is in het geheel niet jaloersch." — »Hoe? Ik zelf heb hem immers hooren preken?" — »Goed, heer wachtmeester! maar ik verzeker u, Jean zal nooit meer jaloersch wezen; anders zoudt ge ook *mij* hier niet zien, maar Margot." — »Spreekt alles dan hier in raadselen?" riep de Pruis. »Sedert wanneer is de beminnelijke Colette aan Jean onverschillig geworden? Misschien heeft hij u daar straks wel gezegd, dat hij u aan mij, zijnen vijand, grootmoedig wil afstaan? Inderdaad Colette, zoo ik een meisje ware, zou ik zulke complimenten niet ontvangen, zonder er mij op staande voet over te wreken." — »Jean bemint mij, mijnheer!" zeide Colette vol ernst. »Maar," voegde zij er zachter bij, »er is iemand, die de allereerste plaats in zijn hart inneemt, en dat is..." — »Nu, dat is Bonaparte natuur-

lijk," voltooide de Pruis. — »En dan is er ook iemand, die het eerste regt op *mijne* liefde heeft... JEAN is het niet." — »*Potz Kauz, mademoiselle!*" riep HEINZE, terwijl hij in vuur geraakte en de schoone zonder complimenten in zijne gespierde armen sloot. »En die iemand ben *ik*, en geen ander; hoezee!" — »Neen, o neen, volstrekt niet! Ik meen den ouden pastoor BODINEAU. Hij was mijn leermeester, is mijn biechtvader..." - »Met *dezen* medeminnaar denk ik gemakkelijker dan met JEAN klaar te komen." — »O, scherts niet, mijnheer! Gij hebt maar al te waar gesproken. Wanneer gij den goeden pater BODINEAU uwen medeminnaar acht, zult gij spoedig van hem bevrijd zijn. Hij moet sterven, jammerlijk sterven..." — »Hoe? Gisteren avond heeft hij nog met zijn kapellaan zitten schaakspelen!" riep de wachtmeester, die plotseling zeer opmerkzaam werd, en het voorwerp zijner liefde losliet. — »Neen, het is de pater superieur geweest, dien men voor pater BODINEAU heeft gehouden. Dat is juist het ongelukkige van de zaak. En staat gij pater BODINEAU niet bij, dan is de arme oude man onherroepelijk verloren. Uit liefde voor mij, ontferm u over hem, of hij moet doodhongeren!"— »Die vette smulpaap doodhongeren? Hoor eens, COLETTE, wilt gij mij voor het lapje houden?" — »Op mijne eer, ik zeg u de waarheid." — »Ga dan als je blieft zitten, mejuffer, en spreek rond uit de borst; ik zal zien wat ik doen kan."— »Geeft gij mij uw woord van eer, dat gij aan niemand zult zeggen wat ik u thans wil toevertrouwen?" — »Ja, COLETTE, gaarne en opregt. Maar ik moet u doen opmerken, dat niets door mij verzwegen mag worden wat tegen mijnen koning en zijne hooge geallieerden, tegen mijn vaderland of voor BONAPARTE mogt worden ondernomen," gaf de wachtmeester ten antwoord, die geheel in vuur was geraakt.

»O," zeide het meisje, »aan zulke gevaarlijke dingen wordt in het geheel niet gedacht. De pastoor moet gered worden; dat is alles. Gij weet misschien dat de keizer — ik wil zeggen mijnheer NAPOLEON — zeer kostbare boeken hier op het kasteel heeft achtergelaten." — »Daar komen die verwenschte boeken alweêr!" gromde HEINZE. — »En pater BODINEAU," zeide het meisje, met hoe langer hoe meer ijver voortsprekende, »is de grootste boekenliefhebber in Frankrijk, en daarbij zoo arm, dat hij aan anderen de boeken afbedelt..." — »Of steelt,

niet waar?" zeide de Pruis. — »Ja, och ja, mijnheer! Hij heeft boeken willen stelen, die ongelukkige! Hij wilde maar een stuk of wat hebben — de bibliotheek behoort toch aan niemand — de *Geschiedenis van Frankrijk* had hij zoo graag. En JEAN heeft hem geholpen; maar JEAN is ontsnapt, en de oude pastoor — och, ontferm u, *monsieur le Prussien!* de oude pastoor is in het *souterrain* opgesloten, en moet doodhongeren, zoo hij niet verlost wordt."

HEINZE ging met groote stappen op en neder, en stak twintig maal zijne pijp aan, om die terstond weêr te laten uitgaan.

Nu was het oogenblik gekomen, waarop hij op den hardvochtigen kolonel, den adjudant van den veldheer, volkomen revanche kon nemen; ja, niemand zou het den wachtmeester ten kwade kunnen duiden, dat hij zich bij den veldmaarschalk zelven liet aanmelden, en dezen bewees, dat hij over den wachtmeester HEINZE van het derde escadron een oordeel had geveld, dat weder teruggenomen moest worden. De zoo verhevene gedachten van HEINZE verloren merkelijk aan glans, wanneer hij bedacht, met hoeveel verachting de maarschalk nog zoo kort geleden over de boeken had gesproken, van welke de arme pater BODINEAU zich slechts eenige weinigen had willen toeëigenen. Verkleeding tegen de orders kwam er bij — genoeg, HEINZE begreep de zaak toch maar liever te moeten laten loopen; hij was er zonder kleêrscheuren afgekomen, en dat was al wel zoo.

»Maar wat moet ik doen, beste COLETTE?" vroeg HEINZE eindelijk, terwijl hij stilstond. — »O, maar eene kleinigheid," antwoordde het meisje, opgeruimder wordende. »JEAN LE GUERRIER behoeft slechts..." — »Hoe? met JEAN heb ik niets te maken," zeide HEINZE. — »Wij willen u geen last aandoen, heer wachtmeester! Ik sta er u voor in, dat gij niet weêr in verlegenheid gebragt zult worden. En dan ziet JEAN plegtig af van het regt op mijnen arm, en gij kunt mij naar de promenade of naar de danszaal leiden, zoo als ge verkiest, als dat u pleizier mogt doen." Eenige schielijke knikken volgden, en HEINZE zag er net uit als iemand, die geen neen kan zeggen.

»Nu?" vroeg hij gespannen. — »Schrijf maar eenige regels aan een uwer kameraads op de slotwacht. JEAN zal den brief

er heen brengen en op deze wijze op het kasteel komen; want anders, weet ge, passeert daar geen Franschman, behalve alleen hooge heeren. Is JEAN maar eenmaal op het kasteel, dan zal hij ook pater BODINEAU spoedig genoeg bevrijd hebben." — »Maar hoe is hij er dan de eerste maal zoo mooi zonder mij binnengekomen?" — »O, toen was mijnheer de graaf..." COLETTE brak schielijk af. — »Wie? wat voor een graaf?" — »Het is een graaf, ik weet niet hoe hij heet; die is bij de huistroepen van den koning, en die heeft aan den pater gezegd wat hij doen moest. Maar deze heer is vertrokken."

JEAN moest bij den wachtmeester komen. Hij stond zoo regt als een kaars.

»Gij wilt naar het kasteel?" vroeg HEINZE. — »Ja, *maréchal de logis!*" — »Gij belooft dat ge niets verder in den zin hebt dan den pater te bevrijden?" — »*Sur mon honneur!* Ik wil den priester van den hongerdood redden, en hij zal ook zijne geliefkoosde boeken medenemen. *Voilà tout.*"

De wachtmeester zette zich aan eene tafel, en schreef eenige regels aan een onderofficier, die hij wist dat zich op de slotwacht bevond; hij zou hem dien middag gezelschap komen houden.

JEAN bedankte ernstig, maar niet zonder aandoening, salueerde, en ging met COLETTE heen. De wachtmeester zag hem echter nog lang daarna op de binnenplaats vegen en water halen, totdat SCHAPERS zeide: »Wat dunkt u, wachtmeester! als gij eens naar het kasteel gingt, en eens keekt wat die *monsieur* JEAN, die zoo even vertrokken is, daar eigenlijk uitvoert? Ik zou zelf graag meêgaan; maar van middag moet alles gepoetst wezen."

HEINZE kleedde zich aan, nam de rijzweep, en ging naar het kasteel. De dagen waren reeds kort geworden, en de betrokken lucht voorspelde een buitengewoon vroegen avond. Toen HEINZE op het kasteel kwam, stond JEAN met een wagen, die met vier paarden bespannen was, op zijde tusschen het kasteel en het hek, en laadde blokken hout af, die hij schielijk naar het kasteel droeg.

»Wat weêrga voert ge *daar* uit?" vroeg HEINZE verwonderd. — »Ik heb den brief afgegeven, en de *chatelain* heeft mij verzocht dit hout af te laden, zoo als ik altijd gedaan

heb. In *de Drie Kroonen* koopen wij namelijk sedert tien jaren de houtasch van het kasteel; daarom ben ik hier niet geheel onbekend." — »Is de pastoor weg?" — »Wij kunnen hem niet vinden," antwoordde JEAN en werkte voort, terwijl de wachtmeester naar de wachtkamer ging.

Hij had bij het kaartspel echter rust noch duur, en ging van tijd tot tijd naar den grooten trap, om naar JEAN te kijken. De wagen stond er nog altijd, ofschoon de pekpannen reeds brandden. De wachtmeester zag later, dat er verscheidene zakken werden opgeladen, en dat JEAN, toen de wagen hoog bepakt en eenige der zakken door de dienstdoende gendarmes geopend waren, zweep en teugel greep, en, terwijl de houtboer de vleugeldeuren verder opende, het voorplein afreed.

HEINZE haalde den wagen spoedig in. »Waar is de pastoor?" vroeg hij zacht. — »Hier, brave man!" gaf de gewaande boer ten antwoord, en nam den grooten driekanten hoed af. »Gij hebt mijn leven gered, en ik zal u beter beloonen dan gij kunt denken, indien gij nog maar acht dagen stilzwijgen belooft." — »Ik zal mij wel wachten er ooit een woord van te reppen," zeide HEINZE, en nam afscheid van den pastoor, die buitengemeen hartelijk was. JEAN sloot den Pruis vol vuur verscheidene malen in zijne armen, zoodat HEINZE inderdaad niet wist wat hij zeggen zou.

Des anderendaags kwam de oude kapellaan, en noodigde den wachtmeester vol plegtigheid bij Zijn Eerwaarde, pater BODINEAU, op het middagmaal. De Pruis vond den ouden heer, toen hij binnentrad, in zijn gladgewreven leuningstoel voor de gedekte tafel zitten, het sneeuwwitte servet onder de kin gestoken en de handen over den buik gevouwen, terwijl zijn gelaat de grootste tevredenheid van de wereld uitdrukte.

De Protestantsche soldaat gevoelde eene eigenaardige aandoening bij het binnentreden in dit nederige vertrek, waar de ouderwetsche kast met boeken, het crucifix met de palmbladen er boven op, de uit zwart geglansd papier geknipte silhouetten aan den wand, de kooi met een tortelduifje er in, het zacht tikkende hangklokje, de spinnende kat en het met gillende stem de vreemdelingen aankeffende krulhondje, met

de diepe tevredenheid van den ouden ongehuwden zieleherder in volkomene harmonie stonden. Zelfs de huishoudster, die uit een zijvertrek met eene soepkom binnentrad, zag er zoo kloosterlijk rustig en wereldvreemd uit, dat de wachtmeester haar naauwelijks durfde aanzien.

De pastoor repte geen woord van zijne gevangenschap; de wachtmeester vond dit ook zeer goed, en wachtte zich wel dit den ouden boekenjager beschamende kapittel aan te roeren. Toen HEINZE heen ging, drukte de pastoor hem eene welgevulde beurs in de hand, en zeide: »Ontvang dit niet als dank; want daarover zullen wij later spreken. Maar daar de soldaat niet gewoon is schatten te verzamelen, kunt ge dit naar uw vaderland, naar de uwen zenden, en zeg er bij, dat de zegen van een oud man, die het wel meent, aan dit geld verknocht is."

Des namiddags kwam COLETTE in de kamer van den wachtmeester. Zij was mooi gekleed, en nam zoo hartelijk voor eenige dagen afscheid, om bij eene bloedverwant in de omstreek als doopgetuige te staan, dat HEINZE er niet toe komen kon om zijn misnoegen over dit uitstapje te kennen te geven, te minder, daar hij een flinken kus van zijne aangebedene ontving.

JEAN was ook weg. Acht dagen, veertien dagen verliepen, en noch JEAN noch COLETTE kwam terug. Hoe verbaasde, hoe woedde, hoe vloekte echter de brave Pruis, toen zijn waard op zekeren morgen boven kwam, een dik paket in blaauw papier op de tafel voor hem legde, en hem een brief ter hand stelde van den volgenden inhoud:

Dover, in Engeland.

»Mijn waarde *maréchal de logis!*

»Ik zend u hierbij voor uw biljet aan de wacht vijfduizend francs, en neem de vrijheid u broederlijk de hand te drukken, en van mijnheer den pastoor en mijne tegenwoordige vrouw, COLETTE LE GUERRIER, de hartelijkste betuigingen van vriendschap te doen toekomen. Het is niet meer noodig, dat gij in onzekerheid blijft omtrent de dienst, die gij ons en den keizer bewezen hebt. Het was de *Histoire de la France*, welke mijnheer de pastoor en ik in de bibliotheek

des keizers zochten, — een werk, uit twintig boekdeelen bestaande, die, van goed hout vervaardigd, eenen schat van twee millioen francs in goud inhielden. Dit was heilig goed, en bevond zich onder den vloer in de kamer verborgen, waar ge ons bespionneerd hebt. Wij durfden niet hopen, dat deze zoo onvoorzigtig verborgen boeken aan de aandacht van den vijand zouden ontsnappen, ingeval de vloer mogt worden opgenomen, en besloten dien op hoog bevel te redden. De nood dwong ons deze geheele *Geschiedenis van Frankrijk* tusschen de andere boeken te plaatsen, en de vijandelijke legers, die naar prachtwerken in de bibliotheek zochten, hebben ons werk, ter waarde van twee millioen francs, gelukkig over het hoofd gezien. Gij zijt van uw stilzwijgen ontslagen: de schat is in zekerheid. Vaarwel voor altoos!

»JEAN LE GUERRIER."

»P. S. In die zakken met asch waren onze 20 deelen verborgen."

De wachtmeester HEINZE wilde eerst naar het *Palais Royal* snellen, om zijn geld te verspelen; maar hij bedacht zich, en vond eene gelegenheid om het naar huis over te maken.

Toen zijn diensttijd verstreken, de vrede geteekend en hij naar huis teruggekeerd was, kwam het sommetje hem goed te pas, vooral daar hij in zijn vaderland had gevonden, wat hem in Frankrijk ontzegd was — een lief vrouwtje namelijk Maar wat hem op zijn ouden dag ook door het hoofd was gegaan, die *Geschiedenis van Frankrijk*, in 20 deelen, had hij nimmer kunnen vergeten.

DE SNUIFDOOS.

UIT HET DAGBOEK VAN EEN ARMEN CANDIDAAT.

Door G. NIERITZ.

EERSTE SNUIFJE.

Heden ten zes ure stond ik op, kleedde mij aan en deed mijn morgengebed. Vervolgens dronk ik een glas water,

schoor mij, en brak eene ruit. Dit ongeluk had op deze wijze plaats. Ik had mijn spiegeltje aan den bovensten wervel van mijn klapraam opgehangen. Nu wierp een rukwind, die door het portaal kwam, mijne kamerdeur open, die ik nooit goed op slot kan krijgen; hierdoor kreeg mijn spiegeltje een zwaai; ik was bang, dat het naar beneden zou vallen, greep toe, en stiet hierbij de ruit van mijn venster in. Er scheelde weinig aan, of ik had mij van den schrik ook de keel doorgesneden. Zoo kan eene kleinigheid de grootste gevolgen hebben! Daar mijne kas thans niet toelaat eene nieuwe ruit te laten inzetten, heb ik maar een stuk papier op de ontstane opening geplakt. Dat is zeker nu al de derde ruit, die in mijn venster met papier toegeplakt is, maar wat maakt dat uit! Hoe vele landen zijn er niet, waar men in 't geheel van geen glas weet, en waar geolied papier, ja zelfs doorzigtige beestenvellen, de plaats er van moeten vervangen! Maar heden schijnt het toch geen gelukkige dag voor mij te zullen wezen. Het begin was al pijnlijk genoeg, daar ik mij meende te hebben verslapen, en derhalve geheel verschrikt in bed opsprong, waarbij ik mij het hoofd hevig tegen den schuins loopenden balk van het dak stiet, waaronder mijne bedstede staat. Hierbij was het zeven uur geworden, en nu kwam ook mijne oude oppaster mijn ontbijt brengen — een grof broodje en eene kom koffij; de laatste was nog maar laauw. Onder het gebruiken er van viel mij in, of ik mijn ontbijt toch niet zelf zou kunnen gereed maken. De koffij nu eens daargelaten, hoor ik dat, wanneer men elken morgen bij den bakker op den hoek een grof broodje koopt, men elken zaturdag-avond een als toegift krijgt. Zie, zoo iets kan men toch ook meênemen; dat is wezenlijk twee-en-vijftig grofjes in het jaar. Maar met de koffij weet ik toch geen raad. Ja, als ik altijd vuur aan den haard of een brandende kagchel had.... Nu, wij zullen er eens over nadenken.

Na het ontbijt keek ik mijne kleêren eens na, die ik bij het uitgaan moest aantrekken. Eerst nam ik mijne laarzen onder handen. Ik weet waarlijk niet wat den schoenmakers tegenwoordig scheelt. Naauwelijks heeft men de laarzen eenige maanden aan de voeten gehad, of de zoolen zijn doorgesleten en er komen scheuren in het overleêr. Mijne broek vertoonde aan de pijpen ook eenige franjes; maar dat heb ik

verholpen, gedeeltelijk door afknippen en gedeeltelijk door vaststeken. Nog was ik met borstelen bezig, toen de bediende van gravin BIELEFELD binnentrad, met berigt, dat de freule het leeruur heden moest afzeggen, omdat zij bezoek te wachten was. Dat was inderdaad eene Jobstijding; want daar de betaling naar kaartjes geschiedt, is dit een schelling minder voor mij. Een schelling, — het uur, dat mij het best betaald wordt! Daarbij de gebrokene ruit, die ik toch moet laten maken, als ik eens kom te verhuizen! Dat een ongeluk zelden alleen komt, ondervond ik vandaag op de sprekendste wijze. Nadat ik mij op mijne overige leeruren behoorlijk had voorbereid, begaf ik mij op weg. Het was negen uur. Het eerste uur was bij den hofraad SIEBER. Op mijn aanschellen deed de kamenier open, en zeide regt snibbig: »De jongeheer kan vandaag geen Latijnsche les nemen; hij heeft hoofdpijn." En toen zij dit gezegd had, wierp zij mij de deur voor den neus digt. Alweder een halve schelling minder! Die noodlottige kaartjes! Ze zijn vast door een menschen- en candidaten-plager uitgevonden.

Maar één man moet zich niet door zijn ongeluk laten neêrslaan. Ik had onverhoopt twee uren achter elkander vrij gekregen, die ik begreep op eene andere wijze in mijn voordeel te moeten besteden. Ik besloot namelijk den candidaat in een suppliant te herscheppen, en eens »den oude" een bezoek te geven, zoo als wij, candidaten, den minister van eeredienst noemen, ofschoon hij nog geen veertig is. Te dien einde borstelde ik schielijk mijn zwarten rok en broek met bier af, waarvan ik altijd een kleinen voorraad zorg over te houden. Ook bestreek ik de steken, die van ouderdom wit waren geworden en nieuwsgierig tusschen de naden uit kwamen kijken, met inkt. Eindelijk naaide ik de twee rokspanden met een paar steken aaneen, om te verhoeden, dat zij van een zouden wijken, en de stof, die zich daaronder bevond, zigtbaar zou worden.

De bierwasch breidde ik nog tot mijn zijden waterproef uit, die even als het zwarte laken van mijn kleed een nieuw voorkomen kreeg. Was nu mijne kleeding eenigzins afgesleten, zij was toch zindelijk èn gaaf, zoo als ik tot mijne geruststelling bemerkte, toen ik mij in den spiegel bekeek. Daarbij prees ik tevens de mode, die mij veroorloofde met

eene lange broek en laarzen daaronder, met eene zwarte stropdas en ongefriseerd, zelfs bij een minister te gaan; vroeger was dat, zoo als men mij gezegd heeft, geheel anders.

Toen ik, zoo deftig uitgedost, het plein over naar het huis van Zijne Excellentie van eeredienst stapte, zag ik een hoop menschen om eene boerin heen staan, die pruimen verkocht. Zij zagen er zeer uitlokkend uit. Ik was zoo gelukkig een maatje voor een stuiver te koopen, en stak die in den linker achterzak van mijn rok. Mij kwam namelijk de gelukkige gedachte voor den geest, dat ik heden, om eenigzins het geleden verlies door wijze spaarzaamheid goed te maken, het wel eens met een koud middagmaal doen kon; met dat maatje pruimen en twee grofjes zou ik het dan best kunnen stellen. Zie, dat was toch vier stuivers uitgewonnen; want nu kostte het mij maar een dubbeltje, en in den ordinaris kon ik het niet onder de zes stuivers doen.

Ik was op een gelukkig uur aan het hôtel gekomen; want ik trof Zijne Excellentie te huis, vond hem te spreken, welgehumeurd, en nog niet door een heirleger van lastige requestranten vermoeid. Mijn verzoek, dat reeds tienmaal gedaan was, om eene aanstelling als geestelijke of als schoolmeester, werd genadig en bedaard aangehoord, en nadat ik mijne rede geëindigd had, vroeg Zijne Excellentie voor de tiende maal, hoe lang ik al candidaat was geweest, welke getuigschriften ik had, en waar ik mij tegenwoordig mede bezig hield. Terwijl ik de verlangde inlichting gaf, haalde Zijne Excellentie eene gouden snuifdoos te voorschijn, nam een snuifje, en — men stelle zich mijne blijde verrassing voor! — bood de doos ook mij aan. Ofschoon ik nu geen snuiver ben, mogt ik toch het vereerende aanbod van den minister niet van de hand wijzen. Ik tastte derhalve met mijne twee vingertoppen voorzigtig en eerbiedig in het bijtende rookkruidstofpoeder, en vandaar naar mijnen neus, om te doen, alsof ik de weinige korreltjes inderdaad opsnoof. Ik deed het, zoo als ik zeide, maar in schijn, omdat ik zoo ligt aan het niezen raak, dat mij reeds overvalt, als ik maar van verre snuif ruik of iemand snuiven zie. Maar mijn ongeluk wilde, dat mijne vingers te digt bij mijnen neus kwamen, zoodat een korreltje van het afschuwelijke goed door mijn reukorgaan werd ingezogen en als eene vuurvonk op een openstaand vat met

buskruid werkte. De ontploffing volgde oogenblikkelijk. Ik had niet eens den tijd om mijnen zakdoek voor den dag te halen en voor den uitbarstenden neus te houden. Hoe weinig toch is de mensch meester over zijne eigene leden en ligchaamsdeelen! Zoo weinig ik in staat ben mijn eigen hart, naar verkiezing, te laten slaan of stilstaan, even zoo min kon ik mijn neus het oneerbiedige niezen verbieden. En dat al niezende mijn stropdas scheurde en mij voor de voeten viel, was het werk van een oogenblik. Helaas, al wat men tegenwoordig maakt of naait, is zoo ligt en digt, tot stropdassen toe!

Half dood van ontsteltenis was ik, toen de ongelukkige stropdas op den grond viel. Meer uit instinct, dan uit gevoel van wellevendheid, bukte ik er schielijk naar. O wee, daar voelde ik een broeksknoop afspringen, en de eene bretel daardoor los worden. Het was nog de eenige knoop, die door de hand van den snijder was vastgenaaid; het naaisel der anderen was werk van mijzelven, en hield dus beter. Ik wist mij thans niet anders te helpen, dan de stropdas op te rapen en mij om den hals te leggen. Daar echter de gesp ontbrak, zag ik mij genoodzaakt de das van voren met mijne hand vast te houden. Mijne verwarring hierover was zoo groot, dat Zijne Excellentie medelijden met mij had, en mij verzocht te gaan zitten. Zonder regt te weten wat ik deed, gehoorzaamde ik aan de uitnoodiging, waarbij ik bemerkte, dat Zijne Exellentie veel moeite scheen te hebben om een lach te weêrhouden, die zich op zijn gelaat vertoonde. Terwijl ik zoo, met voor mij nedergeslagene oogen en de hand aan mijne stropdas, plaats had genomen, hoorde ik dat de minister tot mij sprak, zonder echter iets van den inhoud zijner woorden te verstaan. Plotseling echter sprong ik van den zachten leuningstoel op, gelijk een deksel van een overkokenden pot. De reden hiervan was een gevoel van natheid en koude tevens, hetwelk zijnen oorsprong onder mijn zitligchaamsdeel had, en mij een nieuw verschrikkelijk ongeval deed vreezen.

Welk een ongelukkige inval, mijne rokspanden aaneen te naaijen! Nog erger, met een maatje pruimen in den rokzak naar een minister te gaan! Allerongelukkigste gedachte, mij te houden, alsof ik een snuifje naar mijnen neus bragt! Vol

wanhoop nam ik afscheid van Zijne Excellentie, verzocht een zijner bedienden om eene speld, maakte daarmede mijne stropdas zoo goed het gaan wilde vast, en liep toen de stad door en de poort uit. Met meer droefheid kan MARIUS op de puinhoopen van Carthago niet hebben gezeten, dan ik zat op de steenen bank, waar ik mijnen rokzak omkeerde en van zijnen ballast ontlastte. Nog meer verwarden zich mijne zinnen, toen ik mij herinnerde, hoe de stoel, op welken ik de pruimen had plat gezeten, met strookleurig satijn overtrokken was geweest. Indien ik nog langer aan het badwater Bethesda leggen en op de predikantsplaats wachten moet, ligt het aan niets anders dan aan het genomen snuifje en hetgeen er op gevolgd is.

Slechts zacht bestrafte ik mijzelven voor mijne dwaasheid, door mij heden alle middageten te ontzeggen en tot aan den avond te vasten.

In de uren van het namiddags-onderwijs was ik tamelijk verstrooid, hetgeen niemand mij ten kwade zal duiden, daar bij de voorgevallen ergernis nu nog eene knorrende maag kwam. Het dagwerk van heden werd besloten met het late avonduur, waarin ik een bakkers- en een kruideniers-leerling les in het schrijven moest geven. Beiden waren eerst sedert eenige weken mijne scholieren, en hadden bedongen, dat zij mij wekelijks het leergeld zouden betalen, hetgeen ik zeer goed vond. Groot was echter mijne verbazing, toen, aan het einde der les gekomen, eerst de kruideniers-leerling eenige peperhuisjes op de tafel legde, en vervolgens de bakkers-leerling een vrij aanmerkelijken voorraad van krenten-, saucijzen- en andere broodjes, welk een en ander zij mij als honorarium voor de ontvangene les dachten op te dringen. Het was zoo klaar als de dag, dat mijne lieve discipelen lange vingers hadden gemaakt, en met den eigendom hunner patroons mij den mond dachten te stoppen, Ik zeide den beiden knapen geducht de waarheid, liet hun echter het gediefde snoepgoed weder oppakken, dreigde de zaak aan hunne patroons te zullen bekend maken, en liet hen toen gaan. In allen geval komen zij niet terug, en ik ben weder een paar klanten armer geworden. Gelukkig, dat ik van kindsbeen af met gebrek te kampen heb gehad en derhalve niet verwend ben. Mijn waarde vader zaliger was een on-

bemiddelde schoenmaker, wien het zuur genoeg viel mij op het gymnasium te doen, en mij op de universiteit zelden of nooit eenig geld kon overzenden. Zonder eenige *stipendia* en eenige weldadige Leipzigers, die mij, armen duivel, wekelijks aan hunne tafel toelieten, — zonder den boekverkooper, voor wien ik de correctie der Latijnsche *classici* bezorgde, en zonder eenige lesuren, die mij karig genoeg betaald werden — had ik het studeren aan den kapstok moeten hangen en naar schoenmakers-leest en pikdraad moeten grijpen. Nu, het handwerk van mijn vader heeft mij ten minste zooveel gebaat, dat ik geleerd heb de kleine slijtaadjen aan mijne laarzen zelf te herstellen.

Ik nam nu mijn sober avondmaal en deed vervolgens eene wandeling in den vorstelijken tuin, waar ik mij aan het zien der fraaije, bloeijende georgias, asters en andere herfstbloemen verlustigde.

Te huis gekeerd zijnde, koos ik tot mijn avondgezang: »Wie maar den goeden God laat zorgen," enz. Hierbij maakte ik stille muziek, terwijl ik met luider stemme den tekst zong. Dit moet men aldus verstaan.

Een Engelschman, dien ik echter liever een Laplander zou willen noemen, had zijn geld aan andere dingen uitgegeven, en niets over om mij te betalen, die hem in het Hoogduitsch onderwijs gaf. Hij had derhalve geen geld, en daar hem, bij zijn vertrek, van al zijn goed weinig meer dan een toonloos klavier was overgebleven, zoo dekte hij daarmede zijne bij mij opgeloopene schuld. Een toonloos klavier is echter ten opzigte der muziek zooveel als brood zonder korst en kruim, als een mes zonder hecht en kling, als een mensch zonder ligchaam en ziel. Mijn Engelschman had dit instrument voor eene groote som gekocht, maar er zoo lang op gebeukt, tot de snaren stuk of geheel ontstemd waren. Daar ik er nu òf geen òf slechts valsche toonen aan ontlokken kon, deed ik maar of ik speelde, en plaatste mijne vingers op de toetsen, zonder die neêr te drukken. Dit noem ik stille muziek. Stomme smart moet, zoo men zegt, veel erger wezen dan luide. Even zoo, doch omgekeerd, moet stomme of stille muziek veel heerlijker klinken dan hoorbare.

TWEEDE SNUIFJE.

„Mijn eerst gevoel zij dankbaarheid,
„Waarmeê 'k tot God genake,
„Daar 't morgenlicht zijn stralen spreidt
„En ik verkwikt ontwake.”

Dus zong ik gisteren morgen, en wel met volle regt. Ik sliep als een koning — neen, dat is het niet; want koningen slapen misschien het slechtst. Nu dan — als een houthakker; zoo vast en zoet was mijn slaap. Dat deed mijne maar half verzadigde maag. En ik had een droom, die mij voor de plagen van gisteren rijkelijk schadeloos stelde. Ik droomde namelijk, dat ik weder voor den minister van eeredienst stond. Weder reikte hij mij zijne gouden doos toe, weder snoof ik, niesde, verloor mijne stropdas — even als gisteren. Maar het onderscheid was, dat de stropdas op den vloer in eene zijden beurs veranderde, door den val uiteen sprong en eenen goudregen van *louis d'or* over het tapijt liet heendansen. »Raap maar gerust op," dus sprak de minister mij minzaam toe; »het goud is immers uw eigendom." Ik wierp mij op den grond en raapte wat ik rapen kon. Er scheen geen eind aan den gouden zegen te zullen komen. Al mijne rok- en broekzakken dreigden onder het gewigt van het goud te zullen scheuren. Zij dijden al meer en meer in de lengte en breedte uit. Mijn doorzigtige zwarte rok werd de wijde, plooijenrijke toga van een geestelijke, en daar ik mijzelven vol ontroering bekeek, ontdekte ik een tweede onderscheidingsteeken van den heiligen priesterstand — de lange bef onder mijne kin. En Zijne Excellentie sprak met een genadigen glimlach tot mij: »Veel geluk, heer predikant van Tannenberg!"

Nu ja, de predikantsplaats te Tannenberg is zeker vacant. De plaats ligt het verste van de residentie, maar in eene bekoorlijke bergstreek. Daar het tractement echter zestienhonderd gulden bedraagt, is en blijft de zaak maar een droom; want voor zoo iets zal men natuurlijk wel anderen hebben. Maar ik heb toch de vreugde er over gehad, hoewel dan ook slechts in den droom, en derhalve voor korten tijd. Booze droomen zijn zeer erg, en kwellen dikwijls hen, die over dag in het geheel geen nood hebben. Aldus herstelt

onze Lieve Heer het evenwigt, zoodat aan ieder zijne goede en kwade portie wordt toegemeten.

Vervolgens stopd ik op, zonder mijn hoofd tegen een balk te stooten, en vergenoegd vingerde ik het opgenoemde morgenlied op mijn stom klavier, toen mijne kamerdeur open ging, en, in plaats van mijne oppaster, een jong welgemaakt meisje binnentrad.

Uit het mij bekende koffijkommetje en het daarover heen gedekte broodje, dat zij in hare hand hield, bevroedde ik de reden van hare komst, welke zij ook door hare woorden bevestigde.

»Grootmoeder," dus begon het meisje, nadat zij mij vriendelijk gegroet had, »zendt mij hier, omdat zij ziek geworden is." Met deze woorden zette zij mijn ontbijt neder, dat zij met een medelijdenden blik beschouwde.

»Wat scheelt uwe grootmoeder?" vroeg ik, niet zonder eenige verlegenheid. — »Ze heeft het zoo op de borst en zoo'n pijn in haar zij," was het antwoord, gesproken door twee kersroode lippen, achter welke twee rijen kleine, witte tanden heen schitterden.

Het scheen mij bijna of ik plotseling door de zelfde beide kwalen werd aangetast, en ik zocht genezing bij mijne koffij, die ik met nedergeslagen oogen begon te drinken. Toen ik weder opkeek, bemerkte ik, dat het meisje mijn vertrekje monsterde, en juist bezig was mijne kleederkast in oogenschouw te nemen. Deze is van nieuwerwetsch maaksel en naar de grondbeginselen van den wijzen Diogenes ingerigt, die van de juiste stelling uitging, dat, hoe minder behoeften een mensch heeft, hij des te vrijer en gelukkiger is, — die wijsgeer, die een houten beker, zijn eenig huisraad, wegwierp, omdat hij een jongen uit zijne hand had zien drinken, — die in eene ton woonde, en deze naar welgevallen verder rolde. Zóó ver breng ik het nu zeker niet; maar ik zoek hem toch nabij te komen. Uit dien hoofde bestaat mijne kleerekast uit twee spijkers, welke ik op zekeren afstand van elkander in den wand sla, en vervolgens door een sterken draad bindtouw vereenig. Daaraan hang ik mijne kleederen op, waartoe ik alleen nog eenige haakjes als tusschen-instrumenten noodig heb. Om het bestuiven mijner kleederen zooveel mogelijk te verhoeden, keer ik, voor

dat ik ze ophang, de binnenzijde naar buiten. Deze naar buiten gekeerde binnenzijde, welker voering uit allerlei bont van elkander afstekende stukken is zamengesteld (hetgeen aan mijne kleeding het voorkomen eener landkaart van Duitschland geeft) scheen der jeugdige waarneemster niet weinig te interesseren. Die heillooze nieuwsgierigheid, grond- en erfkwaal van het vrouwelijk geslacht! Om die naar mijn vermogen te beletten, keek ik de nieuwsgierige met een ernstigen blik aan. Dat werkte! Het juffertje ging mijn bed in het aangrenzend vertrekje opschudden. Daar zij hierbij de deur liet open staan, had ik gelegenheid om hare volle, sterke armen te bewonderen, die zoo vlijtig hunnen arbeid verrigtten.

Ja, waar is het, onze Lieve Heer vergoedt den armen en geringen door overmaat van gezondheid, wat hij hun aan aardsche geluksgoederen laat ontbreken. Maar FREDERIK FLEISCHMAN, beseft gij dan de verzoeking niet, welke u in de gestalte dier juffer genaderd is? Klopt uw pols niet sneller dan gewoonlijk? uw hart niet onstuimiger? Rolt het bloed u niet driftiger door de aderen? Weg met den blik op de aan haar werk bezige juffer! Hare grootmoeder is in hare jeugd misschien ook zoo krachtig en welgemaakt geweest. Waar is echter een vroeger spoor van bekoorlijkheid bij haar voorhanden? In de wereld is alles ijdel en vergankelijk. Ook dat kastanjebruine, volle hoofdhaar zal vergrijzen en uitvallen, die blanke, trotsche hals zal zich krommen, de blos en volheid der wangen zal verdwijnen, en plooijen, rimpels en lederkleur zullen er voor in de plaats komen.

Op deze wijze philosopheerde ik, om mijn heet geworden bloed te verkoelen. Maar even als een kaartenhuis onder een ademtogt, vielen ook al mijne betrachtingen ineen, toen het juffertje zich omwendde, en hare van het werk blozende wangen tot mij ophief, met de woorden:

»Maar, mijnheer! wordt gij dan niet koud onder die dunne deken en op die stroomatras? En wat is uw hoofdkussen dun! Mij dunkt, gij moet er zoo hard op liggen als op eene plank." — »Kindlief," gaf ik ten antwoord, »daar was eens een Spanjaard, die des nachts op den blooten grond geslapen had. Toen hij des morgens wakker werd en een veertje onder zijn hoofd vond zeide hij: »Aha! nu heb ik maar op

éène enkele veder gelegen, en daarom zoo hard. Hoeveel harder moet men dan niet op een heelen bundel veêren slapen!" Ik denk juist als die Spanjaard."

»Och kom! Dat is nu maar gekheid!" gaf het juffertje ten antwoord. »Die Spanjaard was een onnoozele hals." — »Een geluk, dat de Spanjaard niet hier is," zeide ik, vriendelijker dan mijn oogmerk was. »Hij zou bloedige voldoening voor den onnoozelen hals vorderen." — »Ei? Nu, ik zou niet bang voor hem wezen," antwoordde het juffertje, en lachte zoo, dat de witte rijen tanden weder te voorschijn kwamen. Te laat zag ik in, dat, daar ik het meisje den pink gegeven had, zij nu de geheele hand wilde hebben. Toen zij namelijk mijn klavier zag open staan, en meende dat het echt spul was, vervolgde zij al smeekende: »Och, mijnheer! speel eens een deuntje, als het u belieft! Een wals of zoo iets. Och, ik hou zoo veel van muziek!"

Daar stond de verzoeker plotseling in zijne wezenlijke gestalte voor mij! Als schubben viel het mij van de oogen. Door het bruine haar van het maagdelijke hoofd kon ik de horentjes zien heensteken; het meisjes-voetje werd tot een paardenpoot, het werkzame handje tot een klaauw, het bloeijende gezigtje tot een duivelen-grijns.

Ik streed met het vleesch, — ik streed zwaar — maar overwon.

»Het is wel," zeide ik met nadruk tegen het meisje: »ik heb u niet langer noodig, en zal mij wel zonder koffij behelpen, tot uwe grootmoeder hersteld is." — »Heb ik dan iets gedaan, dat niet goed was?" gaf het meisje vol ontroering ten antwoord, en over haar lief gezigtje verspreidde zich een floers. »Heb ik u misschien beleedigd?" vervolgde zij, en ik kon duidelijk zien, dat hare oogen nat werden. — »Dat niet," gaf ik ten antwoord; »maar ik heb, zoo als reeds gezegd is, uwe diensten verder niet noodig. Ik zal eens beproeven, of ik ook niet zonder koffij kan leven, mijn bed zelf opschudden en mijne kamers schoon maken. Zoo ik u echter nog een raad mag geven, betoom dan dien boozen danslust, welke voor ziel en ligchaam te gelijk doodelijk is." — »Och, ik dans in 't geheel niet," gaf het meisje gegriefd ten antwoord: »maar daarom mag ik wel een danswijsje hooren spelen." — »Reeds deze neiging is verdacht,

want zij is het begin van erger neigingen," antwoordde ik vol ernst. Zoo rood als bloed en zonder verder een woord te spreken verliet mij de verzoekster.

Ik voor mij wierp mij echter uitgeput op een stoel. *Ik overwon mijzelven.* Hoe klein, hoe onbeduidend staan hier deze paar woorden! Wie echter zal willen en kunnen beseffen, hoeveel mij dit woordje *overwinnen* kostte! Ik stond toch reeds op den sprong om het meisje na te loopen, haar verschooning voor mijne woorden te vragen, en haar te verzoeken om terug te komen. Tot dusver had ik het vrouwelijk geslacht slechts uit de verte en in haar zondagspak gadegeslagen. Ik had het beschouwd zoo als men opgeprikte vlinders in eene glazenkast bekijkt. Bovendien had ik ten strengste elke vertrouwelijke aannadering vermeden, daar zoo iets niet voor mijnen stand en mijne overige betrekkingen paste. En nu moest mijne ongelukster een meisje tot mij brengen, dat in ieder opzigt voor mij eene verzoekster werd. »Ga weg van mij, satan! gij ergert mij!" dus sprak ik in gedachten tot de verzoekster. Maar terstond bestrafte ik mij weder wegens deze woorden. »Wat kan," vroeg ik mijzelven, »dat meisje het helpen, dat gij door haar in verzoeking gebragt wordt? Een satan was het toch waarlijk niet; het was integendeel een zeer lief meisje, dat, zoo zij inderdaad niet verzot op het dansen is, eer een engel gelijkt."

Ik bragt den ganschen dag in een strijd met mijzelven door. Toen ik mij des avonds nederlegde op het bed, dat het meisje voor mij had opgeschud, kon ik mij niet over koude beklagen; integendeel brak het warme zweet mij uit en kon ik niet in slaap komen. Begon ik al even in te sluimeren, dan werd ik door booze droomen geplaagd. Ik fluisterde mijzelven echter ieder oogenblik toe: »Grijp moed en wanhoop niet, FREDERIK FLEISCHMAN! Waak en bid, opdat gij niet in verzoeking komt!"

Een candidaat in de theologie heeft veel van een vlinder, die, zoo als men weet, drie gedaanteverwisselingen moet ondergaan, voor dat hij wordt wat hij worden moet. Als scholier, gymnasiast en student is hij het ei, waaruit de rups —

de candidaat — voor den dag moet kruipen, die dan voorloopig, met lesgeven bij het uur, van den eenen dag tot den anderen moet zien te komen. Krijgt hij eene plaats van huisonderwijzer, dan wordt hij, terwijl hij zich met een weefsel van zijden draden omringt, voor zichzelven tot eene pop, met welke een ieder speelt, van mevrouw af tot de keukenmeid of de schoenpoetser toe. Eerst nadat hij dezen lijdenden toestand een geruimen tijd geduldig verdragen heeft, mag hij als predikant zijne tot dusver zamengebondene vleugels ontplooijen en als vrije herder zijne schaapjes hoeden.

Ook ik zou geen uitzondering op dezen regel der natuur maken, maar alle gedaanteverwisselingen ondergaan. Daar het rendierleven, zoo als wij het geven van les bij het uur noemen, van zeer vele toevalligheden en luimen van het lot of liever van menschen afhangt, — daar ik voortaan elke andere verzoeking, als die welke het ziek worden mijner oude oppaster had te weeg gebragt, hoopte te vermijden, — daar ik eindelijk eene zeer groote schuld heb af te doen, waarvan ik mij door eene vaste betrekking eerder hoopte te kunnen kwijten — nam ik, toen mij de betrekking van huisleeraar werd opgedragen, een schielijk besluit, en — werd eene pop. Vrije kost en inwoning, en jaarlijks honderd daalders, — nu, daarvan hoopte ik toch wel de helft op zijde te kunnen leggen, om mijne schuld af te doen.

Mijn principaal was een voormalig officier, edelman en grondeigenaar, en zijne echtgenoote de dochter van een zeer rijk koopman uit Leipzig; twee jonkers en even zoo vele freules, van dertien tot vijf jaren, waren mijne kweekelingen; en eindelijk woonde nog de hoogbejaarde moeder van mijnen principaal bij haren zoon op het kasteel, dat slechts een uur van de residentie verwijderd ligt. Voor deze oude dame, die zich niet weinig op haren stamboom liet voorstaan, waren allen, zoo op het kasteel als in het geheele dorp, zoo bang als voor den levenden duivel, — of ten minste voor iets, dat heel erg is, daar thans niemand meer aan den duivel gelooft. Ik voor mij kon mij tot dusver niet over de oude mevrouw beklagen, daar ik haar steeds den behoorlijken eerbied bewees, haren ouden mops mooi vond, en dezen van mijn maal altijd de lekkerste beetjes toedeelde. Wat mijne kweekelingen en hunnen leerlust betrof, daar liep ik over heen. Zij

waren niet beter noch slechter dan huns gelijken. Ook had ik van het begin af mijne verwachtingen niet hoog gespannen en daaraan zeer wel gedaan. Somwijlen waren er wel oogenblikken, ja zelfs uren, waarin ik mijne fraaije woning met mijn zolderkamertje, mijne echte mocca met beschuitjes met mijne slappe koffij en grof broodje, mijn tegenwoordig *diner*, van soep, visch, gebraad, wild, groente en wijn, met mijn bord snert of boekweitengort, mijn bed van dons met mijne harde stroomatras had willen verruilen; maar »bedwing u, Israël!" dacht ik dan, en het ging weder. Behalve het waarnemen van mijne betrekking van leermeester, moest ik den genadigen heer bij het wijnbottelen helpen, zijne rekenboeken nazien, zijne paarden, honden en kalkoenen-fokkerij prijzen, ofschoon ik er net zoo veel verstand van heb, als een ezel van vioolspelen. Mevrouw diende ik tot voorlezer in ledige uren en als medespeler *à quatre mains* op de pianoforte. Voor de keukenmeid schreef ik recepten uit kookboeken af, voor de kamenier brieven aan hare ouders en bloedverwanten; — met het schrijven van minnebrieven heb ik mij nooit willen inlaten. Den lijfknecht leerde ik Fransch lezen, den koetsier den regel van drieën, en den tuinman hielp ik de lanen, bedden en grasperken weder in orde brengen, wanneer mijne wilde kweekelingen alles hadden vertrapt of omvergerukt. Zoo ging het eene maand lang, zoo al niet tot mijne tevredenheid, dan toch tot die mijner huisgenooten.

Daar ik, behalve het doen achterlappen mijner laarzen en het koopen van een nieuwen horologiesleutel, geen uitgaven had gehad, rekende ik reeds vol vreugde na, dat ik nog ruim de helft van mijn maandelijksch inkomen aan mijne schuldeischeres kon overlaten. O gij zeepbellen van aardsch geluk! Wee dengenen, die op u zijne hoop, zijne verwachting bouwt! Eergisteren was het, dat mijn principaal met zijne gemalin en kinderen naar Ottenstadt reden, vanwaar zij eerst des avonds laat zouden terugkeeren. Mijn principaal gaf mij, wel is waar, bij het heengaan zooveel werk, dat ik daaraan tot drie ure na den middag pal moest zitten; maar toen ik het af had, was ik zooveel te blijder, daar ook de oude mevrouw, die niet meêgereden was, zich kleedde, om een bezoek bij een naburig edelman af te leggen, en ik

derhalve voor het overige van den dag mijn eigen meester meende te zullen zijn. Voordat de oude mevrouw vertrok, kwam zij eerst op mijne kamer, waar ik juist de laatste regels voor mijnen principaal schreef, met last om op de bedienden, die op het kasteel waren achtergebleven, een oog te houden. Terwijl mijn hart van vreugde juichte, beloofde mijn mond met grooten ernst de stiptste gehoorzaamheid aan de bevelen van de oude mevrouw. Deze vertrok. Allen op het kasteel — ik met hen — keken de voortwandelende dame na, tot zij het voorplein van het kasteel was overgegaan, en, den hoek omslaande, uit onze oogen verdween. Nu van achteren begrijp ik echter, dat dit »bezoek afleggen" van de oude mevrouw niets dan eene krijgslist was, om mijne getrouw- en eerlijkheid, mitsgaders het gedrag der dienstdoenden, gedurende het afzijn van onzen principaal, op de proef te stellen.

Het eerste wat ik deed, toen ik meende alleen te zijn, was, dat ik mijnen rok uittrok en zoo lang als ik was op de sofa ging liggen. Dit was op zich zelf zooveel buitengemeens niet. Nogtans wekte de bewustheid, dat ik eens van allen dwang ontslagen was, eene zeer aangename aandoening bij mij op. In mijne opgeruimde stemming neuriede ik den marsch uit WEBER'S *Oberon*, dien ik den vorigen dag *à quatre mains* met mevrouw gespeeld had. Toen ging onverwacht de deur mijner kamer open, en FELDNER, de tuinman, trad binnen. Achter hem vertoonde zich de gestalte van een meisje, dat half met geweld nog een tweede na zich trok.

»Mejuffer uwe zuster, mijnheer!" sprak de tuinman glimlagchend, »en hare vriendin. Zij komen u eens opzoeken, mijnheer!" De tuinman vertrok, en BERTHA hing, voordat ik van mijne verbazing kon bekomen, aan mijnen hals. Dit deed zij vroeger niet; maar ik verontschuldigde dit vergrijp tegen mijnen stand, dewijl BERTHA mij in geruimen tijd niet had gezien, en ik met mijnen rok tevens mijn geestelijk aanzien en voorkomen had uitgetrokken. Maar hoe ontroerde ik, toen ik in de vriendin en geleidster mijner zuster niemand anders dan de zelfde kleindochter van mijne voormalige oppaster herkende, welke voor mijne rust eenmaal zoo gevaarlijk was geworden! Juffer LEENTJE stond beschaamd en bloode in de verte, en scheen liever te willen gaan dan blijven. Voordat

zij echter het eerste ten uitvoer kon brengen, snelde BERTHA naar haar toe, en terwijl zij het hoog blozende meisje aan hare hand bij mij geleidde, sprak zij:

»Lieve FREDERIK! Hier is de zuster van mijnen aanstaande, indien gij er namelijk niets tegen hebt in te brengen. Moeder heeft reeds hare toestemming gegeven, en ik ben gekomen, om nog de uwe te vragen. HELENA heeft mij op mijn dringend aanzoek herwaarts vergezeld, omdat ik niet alleen durfde komen. Haar broeder, die nu mijn aanstaande is, heeft sedert vier maanden bij ons in de zaak gewerkt. Binnen kort wordt hij meester en neemt onzen winkel over. Moeder behouden wij bij ons, en deze verheugt er zich reeds op, dat zij een schoonzoon krijgt, die aan het hoofd van hare zaken kan staan."

Ten gevolge hiervan werd natuurlijk LEENTJE eene bloedverwante van mij. Hoe weinig toch de kleêren den man maken! LEENTJE, in haar nieuw katoenen kleedje en met haren eenvoudigen strooihoed, zag er allerliefst uit, en tienduizendmaal beter dan mijne genàdige mevrouw, met al haar tooi en opschik. Van louter verwelkomen vergat ik mijnen rok weder aan te trekken. Mijne zuster, een jong ding van achttien jaren, en zonder eenige ondervinding, deed weldra of zij te huis was, en begon volgens hare gewoonte allerlei gekheid te maken. Zij onderwierp elk voorwerp in mijne kamer aan een naauwkeurig onderzoek, en vroeg waar het toe dienen moest. Op eens ontdekte de wilde meid op een gueridon de porseleinen snuifdoos van de oude mevrouw, welke deze vergeten had mede te nemen. Voor dat ik het kon verhinderen, had BERTHA de doos geopend, er een snuifje uit genomen, en haar toen aan hare aanstaande schoonzuster gepresenteerd. In dit oogenblik, o schrik! komt de mops van de oude mevrouw al snuffelende binnenloopen, een zeker teeken, dat zijne meesteres hem op den voet volgde.

Ik was op het punt om in zwijm te vallen. Naauwelijks kon ik nog de afgebrokene woorden stamelen: »Om 's Hemels wil, de oude mevrouw — schielijk, verberg u!"

Om hiertoe aan de beide meisjes tijd te laten, snelde ik de naderende oude mevrouw in de deur te gemoet. Wel moest mijn onthutst voorkomen hierbij in het oog loopen; daarbij zonder rok — een onvergeeflijk verzuim tegen het verschul-

digde respect. De oude mevrouw wierp een vernietigenden blik uit hare grijsgroene oogen op mij. Terwijl zij naar binnen ging, begon zij met eene krijschende stem: »Ik heb hier mijne doos laten staan..." — een tweede spionnerende blik doorliep de geheele kamer — »en kom, om haar te halen."

Daar stond de doos, — de wortel van al het kwaad, dat nog aanstaande was, — de Adams-appel, die mij, gelijk eenmaal onze voorouders in het paradijs, uit het kasteel zou verdrijven! Zij stond nog open en vertoonde den indruk van twee meisjesvingers op de oppervlakte der snuif, die zij bevatte. Terwijl de oude mevrouw de hand naar de doos uitstak, hoorde ik — o ontzetting! — onder het lang nederhangende kleed der ronde tafel een met geweld onderdrukt niezen. Een geluk, dat de oude mevrouw, even als vele hoogbejaarde lieden, eenigzins hardhoorend was. Maar mops, dat leelijke beest, hoorde scherper dan zijne meesteres. Als grommende naderde hij het tafelkleed, om er zijnen snuffelenden neus onder te schuiven. Toen gaf de satan mij in — ja, het was de zelfde, die ook Eva verleidde, — om den hond op den achterpoot te trappen. Een flaauw denkbeeld van het mogelijke gevolg hiervan zweefde mij voor den geest. Vooreerst zou de hond, door de hem toegebragte pijn, van een nader onderzoek van het noodlottige tafelkleed worden afgeschrikt; ten tweede zou, onder het waarschijnlijk daarop volgend hondengehuil, een verder niezen onontdekt blijven. Maar de straf volgt de zonde op den voet.

Wel gaf mops een luiden schreeuw, maar te gelijker tijd volgde een hevig niezen onder het tafelkleed, dat zelfs door den doofsten mensch gehoord kon worden. Nog meer. Naauwelijks had zich een paar maal een »*tsjiem! tsjiem!*" doen hooren, of eene echo achter het bedgordijn in den hoek der kamer antwoordde terstond: »*Hatsjie! hatsjie!*"

Een neusduet begon, hetwelk zelfs niet ophield, toen de oude mevrouw vol toorn het tafelkleed op zijde trok, en aan degene, die zich daaronder verscholen had, juist niet de beleefdste woorden rigtte. Het was mijne zuster Bertha, die thans onder een onophoudelijk »*tsjiem! tsjiem!*" te voorschijn kroop, voor de verbolgene oude mevrouw eene beleefde dienaresse maakte, doch door het niezen verhinderd werd om

een enkel woord voor den dag te brengen. En achter het bedgordijn daarginds hoorde men een tweede »*hatsjie! hatsjie!*" door een meisje geniesd, dat vol schaamte en in allerijl hare schuilplaats verliet en naar hare nieszuster vlugtte.

»Wie gebood u te snuiven, te snoepen, van den verboden boom te eten?" sprak ik, tusschen lagchen en weenen in, en stelde toen het niespaar aan de oude mevrouw voor.

»Mijne zuster BERTHA..." — »*Tsjiem! tsjiem!*" zeide deze niezende. — »Hare aanstaande schoonzuster..." vervolgde ik. — »*Hatsjie! hatsjie!*" bevestigde HELENA mijne woorden.

De oude mevrouw moest nieskruid in hare snuif hebben gedaan, of de satan zelf stak er in; want aan het niezen kwam geen einde. Derhalve moest ik alleen het woord voeren.

»Zij kwamen mij een bezoek geven," zeide ik, op de meisjes wijzende. »Mijne zuster hield uwe doos, mevrouw, voor de mijne, maakte er gebruik van, bood ze ook hare vriendin aan, en nu ziet Uwe Genade zelve de straf van hare overtreding."

Maar de oude mevrouw, wier neus bijzonder spits en wit was geworden, fixeerde mijne bloote hemdsmouwen met een giftigen blik uit hare stekende oogen. »Onbeschaamd!" dit was al wat zij mij ten antwoord gaf. Daarop riep zij haren mops bij zich, en vertrok met het hoofd in den nek geworpen.

Ik moet er zeker niet heel snugger hebben uitgezien, toen ik nu mijne zuster aankeek. Deze niesde nog eens — »*tsjiem! tsjiem!*" — en scheen zich toen te zullen doodlagchen. Ook HELENA begon mede te lagchen, nadat zij zich daartegen eene poos, als vroeger tegen het mede niezen, had verzet.

Eindelijk, toen beiden wat tot bedaren waren gekomen, begon BERTHA: »Maar wat hebben wij dan toch misdaan, dat die oude dame u zoo ijzegrimmig afgraauwde? Het eenige gekke van de zaak was, dat wij wegkropen, als of wij wie weet wat hadden uitgevoerd. Maar dat is uwe schuld; want gij wildet volstrekt dat wij ons uit de voeten zouden maken. Gij zult toch voor die oude meerkat niet bang wezen? Dit is immers uwe kamer, waarin zij niets te maken heeft?"

Op dusdanige wijze voer mijne zuster, die tien volle jaren jonger is dan ik, tegen mij uit, en LEENTJE hielp het vuur nog wat opstoken. Men bragt mij ten minste zoo ver,

dat ik het onweêr, dat mij boven het hoofd hing, als een man en met een gerust geweten afwachtte. Terwijl ik de beide meisjes het dorp uitgeleidde, zeide ik haar met een profetischen geest, dat ik waarschijnlijk spoedig weder een rendier zou worden en naar mijn vorig zolderkamertje terugkeeren, in zoover dit nog niet verhuurd mogt wezen.

Ik had maar al te waar gesproken.

De oude mevrouw, die geheel vergat dat zij ook eenmaal jong was geweest en naar de jonge heeren gekeken had, bragt tegen mij eene zoo zware aanklagt in, dat ik als een overtuigde huichelaar en lichtmis beschouwd werd. En zonderling, geen enkele stem verhief zich, om mij te verdedigen. Allen vergaten de diensten, die ik hun bewezen had. Mijne jonge kweekelingen drongen er op aan, dat ik zou afgezet en weggejaagd worden, dewijl zij hierdoor vooreerst van de lastige leeruren ontslagen hoopten te zijn. Mevrouw noemde mij een schoolvos, die haar bij het pianoforte-spel telkens had verweten dat zij de maat niet hield. Mijn principaal schold mij voor een domoor uit, die niet eens een zadelgordel kon vastgespen. Het ergste van allen ging echter de kamenier aan. »Die gluipert!" riep zij. »Hij hield zich als of hij geen vrouw zien mogt en geen minnebrief schrijven kon; en nu laat hij twee van zijne maitressen te gelijk op zijne kamer komen. Daar ziet men nu eens, hoe die zwartrokken de kat in donker knijpen!"

Het was vreemd, maar toch waar: ik verdroeg alles als een Stoïcijn, of liever als een Christen, en dat met een gerust geweten. Al die smaadwoorden beantwoordde ik met diepe kalmte, die men voor onbeschaamdheid en verhardheid in het kwade uitmaakte. Vol gelatenheid en berusting pakte ik, zoo als mij bevolen werd, mijn goed, verliet mijne betrekking, het kasteel, deszelfs bewoners, en betrok weder mijn vroeger zolderkamertje, dat gelukkig nog niet aan een ander verhuurd was. Zoo werd ik, na verloop eener maand, van pop weder rups, die haar voedsel moet zoeken. Maar dit wordt mij veel zuurder gemaakt dan eene eigenlijke rups, die op veertien en meer pooten voortkruipt, terwijl ik mijne twee beenen moet afloopen, om een paar dubbeltjes te verdienen. Want al mijne vroegere lessen heb ik door mijne betrekking van huisonderwijzer verloren, en het kost, bij

al de concurrentie tegenwoordig, zeer veel moeite om weder nieuwe te krijgen. Het meest spijt mij echter, dat ik vooreerst niet in staat ben iets van mijne groote schuld af te doen. Want ik voor mijzelven ben aan ontbering gewoon, en thans waarlijk blijde, dat ik weder, om zoo te zeggen, mijn eigen meester en zoo vrij als een vogel in de lucht ben.

DERDE SNUIFJE.

Bertha, mijne lieve zuster, is nu reeds getrouwd. Verleden dingsdag was het bruiloft. Ik hoop dat haar huwelijk gelukkig moge wezen. Mijn zwager is een wakker man, die goed werk levert; zijn winkel is reeds vrij beklant, en dit neemt bij den dag toe. Hoe goed is dat voor mijne moeder, die ik nu bijna niets van mijn gering inkomen geven kan. Ach ja! als God ons aan de eene zijde schijnt te slaan, weet hij ook aan de andere weder te heelen. Zijn naam zij geloofd, ofschoon ik mij zeer sober behelpen moet! De winter is voor de armen een harde, onverbiddelijke bezoeker. Hij dwingt mij bijna al de uren, waarop ik geen les heb, in bed door te brengen, daar de brandstof zoo duur is, en mijn kagchel bovendien wel rookt, maar weinig warmte geeft.

Om weder op de bruiloft mijner zuster te komen. Wij waren daarbij allen zeer vergenoegd. Helena, mijne schoonzuster, hielp mijne moeder in het zorgen voor de keuken en het bedienen der bruiloftsgasten. Het was liefhebberij te zien, hoe vlug alles haar van de hand ging. Moeder zeide, dat zij koken kon als de beste kok. En dat zij ook vlug en net met de schaar kan omgaan, heeft zij aan het bruidskleed mijner zuster bewezen; ook behoeft zij geen geld aan hoedjes- of mutsenmaaksters uit te geven, want die dingen maakt zij ook zelf. Zoo iets helpt een man in het huishouden vooruit, en is meer waard dan een uitzet in geld. Ik heb Helena eens gepolsd omtrent haar geloof en hare kennis van de Christelijke waarheid, en ik moet verklaren dat menige dominé op den preekstoel voor haar moet onderdoen. Het kan niet anders, of zij moet van het geestelijk en schoolonderwijs veel partij getrokken en zich later nog verder geoefend hebben. Maar genoeg van Helena. Alleen dit

nog, dat haar vader stadsleverancier en slechts de stiefzoon van mijne oude oppaster was, die echter desniettemin door hare stiefdochter even zoo geëerd wordt als eene lijfelijke grootmoeder. HELENA's en mijn zwagers moeder is nog in leven, en trekt, als weduwe van een stedelijk ambtenaar, een klein pensioen. Zij is eene stille, godvruchtige vrouw, die hare beide kinderen vroom en christelijk heeft opgevoed, en daarvoor nu ook vreugde aan hen beleeft. Maar nu over iets anders.

De predikantsplaats te Tannenberg is nog altijd vacant. De weduwe trekt nog tot aanstaande Paschen de inkomsten van wijlen haren man, terwijl de naburige ambtsbroeders van den overledene beurtelings in de predikdienst voorzien. De candidaat MÖLLER rekent stellig op deze voordeelige plaats. Wel is hij nog twee jaren jonger dan ik, maar men vertelt dat hij met de oudste dochter van den kerkeraad MEHLSTEUER verloofd is, en zoo iets helpt zeker meer dan goed prediken en lang wachten aan het badwater Bethesda. Tot het laatste zal ik mij nog geruimen tijd moeten schikken; want waar zou ik eene krachtige voorspraak vinden! En voorspraak is en blijft steeds datgene, wat in de meeste gevallen aan ambt en brood helpt.

Maar wie weet! Zegt niet het spreekwoord, dat zelfs eene blinde kip ook nu en dan wel een graankorreltje vindt? Of *ik* echter zulk eene blinde kip zou wezen, daaraan zou ik twijfelen. Mijn beste dag in de geheele week pleegt de zondag te zijn. Niet omdat hij een rustdag voor mij is; o neen, in tegendeel. Want doorgaans preêk ik thans elken zondag voor een der heeren geestelijken in de residentie, waarmede ik hun en mijzelven tevens eene dienst bewijs. Wat mij betreft, zoo oefen ik mij vooreerst in het prediken, en ten tweede heb ik een goed middagmaal, daar ik gewoonlijk bij den predikant, wiens dienst ik waarneem, ten eten word gevraagd. Wat mij verder pleizier doet, is, dat HELENA nooit verzuimt mijne preken bij te wonen. Lieve Hemel! men is toch ook een mensch, en niet vrij van ijdelheid!

Eergisteren ontmoette ik toevallig den tuinman van mijnen voormaligen principaal, den heer VON WIMPFEN. Hij vertelde mij, dat ik nu bij alle bewoners van het kasteel schitterend geregtvaardigd ben, dewijl de tegenwoordige

huisonderwijzer een ware duivel is, voor wien ieder op het kasteel zoo bang is als de dood. Bovenal zouden de jongelui mij zoo gaarne terug hebben gehad, daar zij het bij hunnen nieuwen praeceptor haast niet kunnen uithouden. Zelfs de oude mevrouw heeft zich eens laten ontvallen, dat de vorige onderwijzer een ware engel was bij den tegenwoordigen vergeleken. Maar de nieuwe magister heeft door een contract weten te zorgen, dat hij vóór den afloop van een jaar niet kan worden weggezonden, zonder dat zijn principaal eene aanzienlijke som als rouwkoop betaalt.

Dit te hooren, was mij niet onaangenaam, ofschoon ik het gevoel van blijdschap daarover terstond bij mij onderdrukte. — Zoo zegepralen toch ook wel eens waarheid en regt!

Te deum laudamus! O goede hemelsche Vader! Waar begin ik? Waar houd ik op? Juich, juich, mijne ziel! Loof, loof den Allerhoogsten en psalmzing zijnen heiligen naam! Ja, ik zal den Heer loven te aller tijd, en zijn lof zal gedurigglijk in mijnen mond zijn. Mijne ziel zal zich beroemen in den Heer; de zachtmoedigen zullen het hooren en verblijd zijn. In de benaauwdheid was God bij mij; hij heeft er mij uitgeholpen, en ik zal hem eeren. — Maar laat ik ter zake komen!

De winter had zeer lang geduurd en mijne weinige stuivers en krachten geheel uitgeput. Daar nu de blijde paaschtijd kwam, en met hem het voorjaar, waarmede te gelijk met den Heiland de natuur haar groot opstandingsfeest viert, was ik er na aan toe om mijn vermoeid, uitgeput ligchaam aan de wormen over te geven. Een geluk dat mijne goede moeder bij mijne zuster te Sorau woont; zij zou anders geschrikt hebben, als zij mij had gezien. HELENA te zien, vermeed ik zorgvuldig, opdat zij den mijnen niet misschien berigt van mijn jammervol voorkomen mogt geven.

Op zekeren avond — het was verleden vrijdag — kroop ik, zoo goed en kwaad het gaan wilde, naar den vorstelijken tuin, om de bloeijende hiacinten en tulpen te zien, en mij aan het eerste groen der boomen te verlustigen. Uit hoofde van mijne zeer afgesleten kleeding en om geen bekende te ontmoeten, koos ik het late avonduur, daar het

reeds donker begon te worden. Dank zij onzen edelen vorst, die zijnen lusttuin ook voor de armsten zijner onderdanen open stelt! Hoe gierig zogen mijne reukzenuwen den liefelijken geur der hiacinthen in! Hoe vermeide mijn oog zich aan de pracht harer kleuren! O, indien de hongerige maag ook slechts haar deel had kunnen bekomen!

Ik begaf mij eindelijk naar een afgelegen prieel, zette mij daar in een hoek op eene bank neder, en gaf mij aan mijne zwaarmoedige gepeinzen over. »Uw zwager," sprak ik tot mijzelven, »heeft als handwerksman zijn brood, en leeft gelukkig. Zou het voor u ook niet beter zijn geweest, zoo gij, in plaats van te studeren, een handwerk geleerd hadt!" Zoo peinsde ik voort, en bemerkte niet, dat aan de andere zijde van het prieel, naauwelijks drie ellen van mij verwijderd, een heer en eene dame eene tuinbank, die zich daar bevond, hadden ingenomen. Eerst toen ik verscheidene malen achtereen hevig hoorde niezen, werd ik uit mijne droomerijen gewekt, en op het gezelschap in mijne nabijheid opmerkzaam gemaakt.

»Uwe Excellentie heeft zeker Spaansche snuif in de doos," zeide eene vrouwestem, lagchende. — »O neen, schoone ARABELLA!" was het antwoord van een man naast de dame; »mijn niezen bevestigt alleen de waarheid van hetgeen ik u zeg."

Ik herinnerde mij, dat ARABELLA NELKENSTAUB de naam eener jonge schoone actrice was, die echter niet in den roem van gestrenge deugd stond. Hoe kwam zij echter met eene Excellentie bijeen, en wie was deze? De mannestem kwam mij niet onbekend voor; doch ik ontgaf mij wat bij mij opkwam. Na eenige oogenblikken begon het vermoeden op nieuw, en ik hoorde een zacht geschuif, even alsof de man schielijk zijnen neusdoek uit den zak haalde. Te gelijk kwam het mij voor, alsof een voorwerp in de heg werd geslingerd en in mijne nabijheid nederviel. Voordat ik de zaak kon onderzoeken, sprak de heer: »De avondlucht is toch nog wat te koel. Wij moesten maar heengaan. Zij zou ook u kunnen benadeelen, schoone ARABELLA!"

Nadat het paar vertrokken was, begon ik de hegge te onderzoeken. Na lang te hebben rondgetast, kwam het voorwerp, dat ik zocht, juist uit den tak van een boom in

mijne hand vallen. Het was eene gouden snuifdoos, die door den eigenaar te gelijk met zijnen neusdoek uit den zak scheen gehaald te zijn. Toen ik, te huis gekomen, mijne vondst bij het licht mijner lamp bekeek, was ik niet langer in twijfel, aan wien ik de doos moest teruggeven. Mijn vermoeden was bevestigd, en wel door de uit kleine brillanten bestaande naamletters E. v. D., hetwelk EDUARD VON DACHSTEIN beteekent, en de naam van den minister van eeredienst is. Ik kon naauwelijks den anderen morgen afwachten, om de doos aan haren eigenaar te overhandigen.

»Gij komt zeer vroeg," zeide de kamerdienaar van den minister vrij grommig, toen ik gehoor bij Zijne Excellentie verzocht. »Zijne Excellentie is nog niet te spreken, en bovendien in slechte luim. Ik raad u derhalve uw verzoek tot een meer gelegen tijd uit te stellen." — »Misschien ben ik in staat de kwade luim van Zijne Excellentie te verdrijven," antwoordde ik vol moed. »Ik ben niet gekomen om iets te verzoeken, maar om Zijne Excellentie eene belangrijke ontdekking te doen. Heeft de minister zich niet uitgelaten, dat hij gisteren avond iets verloren heeft?"

De kamerdienaar bekeek mijne ellendige gestalte en afgesletene kleeding met groote oogen, en ging, het hoofd schuddende, naar Zijne Excellentie.

»Treed binnen," sprak hij, toen hij terugkwam.

»Wat hebt gij mij mede te deelen?" Met deze vraag kwam Zijne Excellentie mij te gemoet. »Maak het wat kort!" — »Ik geloof mij niet te vergissen, zoo ik deze doos voor die van Uwe Excellentie houde," gaf ik ten antwoord, terwijl ik mijne vondst aan den minister ter hand stelde, van wiens voorhoofd terstond alle donkere rimpels verdwenen.

»Gij hebt gelijk," sprak hij vol verbazing; »maar hoe en wanneer is deze doos in uwe handen gekomen? De courant, waarin ik de advertentie heb laten plaatsen, kan nog niet uitgegeven zijn." — »Ik vond haar gisteren avond in een prieel van den vorstelijken tuin," zeide ik, »en zou niet zoo gelukkig zijn geweest, zoo ik niet duidelijk de doos uit den zak van Uwe Excellentie in het geboomte had hooren vallen."

Zijne Excellentie verkleurde een weinig, en zeide vervolgens: »Maar waar waart gij dan, toen ik met *Lady* ARABELLA

SEYMOUR op de bank zat?" — »Achter Uwe Excellentie, in den anderen hoek, waar nog eene bank is. Daar zat ik in gedachten verdiept, uit welke ik eerst door het niezen van Uwe Excellentie werd opgewekt. Eerst na lang zoeken en nadat Uwe Excellentie reeds geruimen tijd vertrokken was, vond ik de doos." — »Maar hoe wist gij zoo dadelijk, dat het de mijne was?" vroeg de minister. »Daar gij achter mij zat en het donker was, kunt gij mij toch niet terstond herkend hebben." — »Toen ik mij verleden jaar bij Uwe Excellentie aanmeldde, met verzoek om mijner indachtig te zijn, zoo er eene predikantsplaats openkwam, was Uwe Excellentie zoo goed mij een snuifje aan te bieden. Toen had ik het ongeluk, dat mijne das losging en Uwe Excellentie voor de voeten viel. Ik weet niet of Uwe Excellentie het zich nog herinnert; maar mij is daardoor de doos van Uwe Excellentie onvergetelijk geworden, en ik zou haar onder duizenden herkend hebben, ook als het naamcijfer van Uwe Excellentie er zich niet op bevonden had."

Toen behaagde het den minister in een hartelijk gelach uit te barsten. »Ja, ja," sprak hij, »dat kan ik mij nog zeer goed herinneren. Maar ik heb het verzoek, dat gij mij toen deedt, ook niet vergeten. In de zitting van gisteren, waarbij het consistorie vergaderd was, kwam ook het vervullen der vacature van Tannenberg op het tapijt. Het verheugt mij u te kunnen zeggen, dat op mijne voorspraak deze plaats u is toegekend. Binnen weinige dagen zal de beroepsbrief in uwe handen zijn. Ik wensch u geluk, dominé!"

Ik zal wel niet behoeven te zeggen, hoe ik bij deze toespraak ontstelde, en weet niet meer wat ik gezegd heb, om Zijne Excellentie mijnen dank te betuigen. Toen ik een weinig tot mijzelven kwam, merkte ik dat de minister mij vol medelijden van het hoofd tot de voeten bekeek.

»Zeg eens," vervolgde hij, »hebt gij misschien ook schulden?" — »Eene enkele, Uwe Excellentie!" antwoordde ik; »maar die is dan ook zeer groot." — »Hoe hoog is die, en wie is uw schuldeischer?" vroeg Zijne Excellentie verder. — »Zij is noch te berekenen, noch ooit te betalen," sprak ik bewogen: »mijne schuldeischeres is... mijne moeder, die, te zamen met mijn overleden vader, zich alle ontberingen heeft getroost, om mij te laten studeren." — »Dat hoor

ik gaarne," zeide de minister, blijkbaar aangedaan. »Gij zijt een goed zoon, en zult daarom ook een goed zielenherder worden. Ik zal er voor zorgen, dat u uit de kas van het ministerie van eeredienst vierhonderd gulden voorschot worde gegeven, opdat gij u het benoodigde voor uwe nieuwe betrekking kunt aanschaffen. En nu vaarwel! Maar neen, nog iets. Hebt gij ook reeds tegen iemand over het vinden van die doos gesproken?" — »Nog tegen niemand," verzekerde ik, overeenkomstig de waarheid. »Ik ben dadelijk hierheen gegaan, en als arm man heb ik vrienden noch bekenden." — »Dat is mij lief," sprak de minister. »Zwijg er dan ook maar verder van; men zou, als men er van hoorde, de zaak in uw nadeel kunnen uitleggen."

Een dank- en vreugdetraan bevochtigde de hand van den minister, toen ik die bij het afscheid nemen kuste.

Ik ben bevestigd, door de Tannenbergers plegtig ingehaald, en heb mijne betrekking aanvaard. Ik bemin hen en zij mij. Mijne moeder is door mijn geluk weêr heelemaal jong geworden. Zij blijft bij Bertha wonen. Het spreekt echter van zelf, dat ik mijne schuld bij haar, zoo ook niet afdoe, dan toch tracht te verminderen. Helena is mijne vrouw, en ik ben haar bovenmate gelukkige man. Aan hare zijde heb ik een hemel op aarde. Reeds vijf maanden zijn wij gehuwd. Maar in dit tijdverloop heb ik haar toch reeds eenmaal den tekst moeten lezen. Daar, luidens de Schrift, man en vrouw één ligchaam en ziel moeten zijn, heb ik mijne vrouw — maar ook slechts haar alleen — verteld hoe ik die doos heb gevonden. En wat zeide nu mijn vrouwtje daarop? Zij beweerde dat ik mijne predikantsplaats alleen aan het beluisteren van Zijne Excellentie op de tuinbank te danken heb, — dat die dame niet *Lady* Seymour, maar wel degelijk de actrice Nelkenstaub is geweest, — en dat mijne benoeming niet, zoo als de minister mij wilde vertellen, *voor*, maar eerst *na* het terugbezorgen der doos had plaats gehad.

Ik herinnerde mijn vrouwtje echter aan den pligt eens Christens, om van onzen evenmensch altijd het beste te denken.

IETS OVER ENGELSCHE DAGBLADEN.

Onder de regering van koningin ANNA verscheen het eerste dagblad in Engeland, en klaagde men niet weinig over de vrijheden, die zich de drukpers veroorloofde; ook werden de schrijvers of uitgevers dier bladen, wanneer men hen sprak, alles behalve vriendelijk behandeld. Het lagerhuis of huis der gemeenten dwong dezulken, die stout genoeg waren geweest over zijne handelingen te schrijven, om voor de balie te knielen en schuld te belijden, terwijl de *speaker* (president) hen wegens hunne vermetelheid kapittelde. De leer van het lagerhuis was, naar de bewoordingen van deszelfs eigene resolutie, dat geen schrijvers van nieuwstijdingen, in brieven of andere door hen verspreid wordende papieren, mogen onderstaan, zich met de debatten of andere handelingen van het »huis" te bemoeijen."

Nog later, in 1729, en vervolgens weêr in 1738, namen de kamers der gemeenten resolutiën, als volgt: »Dat het eene beleediging en schending der voorregten van dit huis is, bijaldien eenig persoon, in geschrevene of gedrukte nieuwspapieren, eenig verslag of kopij geeft der debatten of andere handelingen van dit huis, of van een of ander committé er van; en dat, bij ontdekking der schrijvers enz., dit huis met de uiterste gestrengheid tegen hen zal te werk gaan." Kortom, de strijd tusschen al of niet publiciteit werd onder verschillende vormen gaande gehouden, totdat onder het bestuur van GEORGE III de publiciteit het voor goed won.

De gestrenge maatregelen der tijden van de STUARTS werden somtijds onder de regering der eerste GEORGE's op eene vreeselijke wijze hernieuwd. Zoo werd in 1719 een ongelukkig jongman, JOHN MATHEWS genaamd, te Tyburn opgehangen, omdat hij — niet een Jacobijnsch nieuwsblad, maar een Jacobistisch schotschrift had uitgegeven. Een verhaler beschrijft den armen jongeling als »een verwaanden knaap, wiens ijdelheid hem drong zich een naam te maken door het publiceeren van gevoelens, die aan de meerder-

heid der natie vreemd waren geworden." Men kan niet met reden veronderstellen, dat de eerste twee GEORGE's er bijzonder veel tegen zouden hebben gehad, om menig ander hunner schrijvende opponenten met gelijke munt te betalen, en er is geen de minste twijfel aan, dat, zoo de meer verlichte en beschaafde geest der eeuw zulke despotieke en bloedige maatregelen niet gevaarlijk of liever onmogelijk had gemaakt, vele schrijvers, die tusschen 1760 en 1820 »in het oog liepen," dat is tegen de regering schreven, een harden dobbel voor de veiligheid van hun nek zouden hebben gehad.

De historie van den *Public Advertiser*, waarin de zeventig brieven van JUNIUS werden medegedeeld, is zoo dikwijls in verband met den pennestrijd over het auteurschap der vermaarde schimpschriften te berde gebragt, dat het geheel onnoodig is, er hier iets van te zeggen. De loopbaan der hedendaagsche nieuwstijdingen-pers mag gezegd worden met de verschijning van den *Morning Chronicle* in 1769 te beginnen. De *Chronicle* werd hoofdzakelijk begonnen om de parlements-debatten publiek te maken, tegen de bestaande orders en resolutiën van de beide huizen aan. De zeldzame verslagen, die er van in het licht kwamen, bepaalden zich tot dien tijd toe hoofdzakelijk bij allegorische schetsen in maandelijksche en jaarlijksche publicatiën. De voornaamste steunpilaar van den *Morning Chronicle* was WILLIAM WOODFALL, wiens geheugen zoo sterk was, dat hij in het huis der gemeenten, na uren lang, altijd staande, te hebben geluisterd, naar zijn bureau plagt te gaan en een verslag van het verhandelde te schrijven.

Die *reports* waren noodwendig zeer kort, en verschenen somtijds eerst een paar dagen nadat de redevoeringen waren gehouden.

De groote gebeurtenis in de jaarboeken der dagbladen, de eerste uitgave van de *Times*, had den 1sten Januarij 1788 plaats. De heer JOHN WALTER, vader van JOHN WALTER, die het fortuin dezer courant heeft gemaakt en grootvader van den tegenwoordigen eigenaar JOHN WALTER, was de oorspronkelijke ontwerper en oprigter er van. Het nommer bestond uit vier kleine bladzijden, elk door elkander genomen minder dan de helft letterdruks bevattende, die eene bladzijde van de te-

genwoordige *Times* (1855) heeft. Men vond er drie-en-zestig annonces in, met eene mengeling van algemeen nieuws, poëzij en ligt gesnap. De volle titel was: *The Times, or daily Universal Register, printed logographically*. (De Tijden, of dagelijksch Algemeen Register, logographisch gedrukt.) De zonderlinge uitdrukking *logographisch* had betrekking tot een bijzonder stelsel, dat Mr. WALTER wilde volgen, maar dat eindelijk, schoon in het eerst krachtig doorgezet, fout liep, schoon het thans weder, na vijftig of zestig jaren in onbruik te zijn geweest, onder de bescherming van zekeren heer GREENE, parlementslid voor Kilkenny, ter sprake is gebragt en tot discussiën leidt.

Het was onder de directie van den tweeden JOHN WALTER, dat de *Times* populair werd en den hoogsten rang in de rij der Britsche dagbladen verkreeg. Vooraf had dit nieuwspapier evenwel een wisselvallig lot ondergaan. Mr. WALTER Senior werd bij herhaling in zware boeten geslagen wegens laster, en moest eene lange gevangenschap verduren, terwijl hij daarenboven gevonnisd werd om aan de kaak te staan, wegens het zeggen van onderscheidene dingen ten laste van den prins VAN WALES, den hertog VAN YORK, den hertog VAN CLARENCE en andere vorstelijke personaadjen. Eens moest hij zestien maanden in Newgate doorbrengen; maar het vonnis van te pronk staan is, zegt men, niet aan hem voltrokken.

Hij stelde veel pogingen in het werk en offerde bijna zijn geheel vermogen op, om drukmachinerie in te voeren, en genoot eindelijk de voldoening van tot zijn oogmerk te geraken.

Sedert de oprigting der *Times* zijn onderscheidene morgenbladen in wezen gekomen, zoo als de *Morning Advertiser*, het *Daily News*, enz.

De avondbladen, die thans bestaan, zijn, behalve de *Shipping Gazette* (een geheel particulier blad), de *Globe*, de *Sun*, de *Express*, die bijna een verkorte afdruk is van het *Daily News*, en de *Standard*, die hoofdzakelijk een nadruk is van den (in 1780 begonnen) *Morning Herald*. De *Sun* en de *Express* volgen eene liberale politiek, terwijl de *Standard* de uiterste conservatieve partij voorstaat. De *Courier* was vroeger een der voornaamste avondbladen en sterk getrokken, maar veranderde zoo dikwijls van partij, dat het publiek er een tegen-

zin in kreeg. Sedert eenige jaren bestaat het blad niet meer. Die *Courier* had zich eens uitgelaten, dat »de keizer van Rusland een tiran voor zijne onderdanen was en zich bij het overige Europa belagchelijk maakte." Daarvoor werd de eigenaar van dat blad veroordeeld in eene boete van 100 pounds, gevangenschap van zes maanden, en borgtogt voor goed gedrag gedurende vijf jaren.

Inderdaad bevat de geschiedenis der Engelsche nieuwspapieren, tot op het einde der regering van GEORGE IV, eene reeks van pogingen, door het bestuur gedaan om de vrije taal der gedachte te belemmeren en te onderdrukken; met welken uitslag echter blijkt hieruit, dat tegenwoordig de vervolging van een nieuwsblad, en over het geheel van elk drukwerk, in Engeland eene ongehoorde zaak is.

MENGELINGEN.

PIRON, de beroemde Fransche tooneeldichter, was op zekeren dag bij een markies ten eten genoodigd. Op weg naar de eetzaal maakte een der genoodigde adelijke gasten voor hem plaats. Toen de markies dit zag, riep hij: »O, mijnheer de graaf! maak geen complimenten; het is maar een dichter." — PIRON beantwoordde deze beleediging als een man van genie. Zijn hoofd fier omhoog rigtende, trad hij het eerst de zaal binnen, met de woorden: »Daar onze titels nu toch bekend zijn, zal ik mijnen rang maar innemen."

De acteur BARON speelde eens in eene kleine stad, welker inwoners zich juist niet door groote schranderheid onderscheidden. »Harder! harder!" schreeuwde het publiek: »wij kunnen u niet verstaan." — »Aan de lengte uwer ooren ontbreekt het toch niet," gaf BARON ten antwoord. Eene groote opschudding was natuurlijk het gevolg; hij moest zich verwijderen en de stad verlaten. Des anderendaags trof een der inwoners hem in de omstreek aan, bezig met behulp zijns rottings distels af te slaan. »Waarom doet ge dat?" vroeg de man. — »Ik ben in oorlog met de bewoners van uwe stad," antwoordde hij, »en snij hun de levensmiddelen af."

Een dief had uit een schoenmakerswinkel een paar laarzen gestolen en was daarmeê aan den loop gegaan. Hij werd echter ingehaald en voor het geregt gebragt. »Wat zeide hij, toen gij hem vasthieldt?" vroeg de regter aan den schoenmaker. — »Hij zeî, dat het maar scherts was geweest," antwoordde de klager. — »En hoe ver was hij van uw winkel verwijderd, toen gij hem vingt?" vroeg de regter. — »Vier straten ver," was het antwoord. — »Die scherts was dan toch wat al te ver gedreven," merkte de regter aan, en veroordeelde den beklaagde.

Een niet heel snuggere edelman at aan de zelfde tafel met DESCARTES, en bemerkte dat deze verscheidene lekkere geregten met zeer veel smaak consumeerde. »Hoe?" vroeg hij den wijsgeer, »houden de philosofen ook van lekker eten?" — »Waarom niet?" liet DESCARTES er op volgen. »Het is niet wel te denken, dat God de goede gaven alleen voor gekken geschapen heeft."

Een jongman bezocht eens een meisje, dat hij vruchteloos het hof maakte, en trof bij haar een medeminnaar aan, die reeds niet jong meer was. Verdrietig hierover, vroeg hij het meisje, hoe oud die heer was. Geraakt over deze indiscrete vraag, gaf zij ten antwoord: »Dat weet ik niet juist; maar zoo veel weet ik, dat een ezel van twintig jaar ouder is dan een man van zestig."

Een Kampenaar had een varken gekocht, om het te mesten. Maar den eenen dag voerde hij het bovenmate, terwijl hij het den anderen dag honger liet lijden. »Waarom doe je dat?" vroeg een buurman. — »Dat zal ik je zeggen," was zijn antwoord: »ik hou van spek, dat goed doorregen is: eerst een streep vet, dan een streep mager, dan weder een streep vet, en zoo vervolgens."

Een arm man, die van honger bijna was uitgeteerd, werd in het hospitaal door den doctor gevisiteerd. Deze liet eene groote mostaardpleister gereed maken en op de borst van den zieke leggen. »Hoe gaat het nu?" vroeg hij des anderendaags. — »Och, wat zal ik zeggen," antwoordde de

zieke: »ik vind het wel wat veel mostaard voor zoo weinig vleesch."

Het leven is eene limonade, zamengesteld uit *alledaagschheid* — het water —, *zuur* — de citroen —, en *zoet* — de suiker. Worden de ingrediënten in behoorlijke hoeveelheid dooreengemengd, dan is de drank aangenaam. Te veel water maakt hem flaauw, te veel zuur onaangenaam, en te veel zoet walgelijk; maar dit laatste komt niet veel voor.

Daar wilde hij af wezen. — Iemand vertelde dat zijne vrouw in vijf jaren tijds zes kinderen had ter wereld gebragt, en toch maar een te gelijk. »Het is sterk!" riep een uit het gezelschap. »Maar ik heb eene dame gekend, die in vijf jaren tijds achttien kreeg — of in achttien jaren vijf — daar wil ik af wezen."

Een geestig dichter werd gevraagd, waarom hij eene jonge dame niet trouwde, voor welke hij eene groote genegenheid gevoelde. »Ik weet het waarlijk zelf niet," antwoordde hij: »misschien komt het wel, omdat wij over en weêr te veel achting voor elkander hebben."

»HENDRIK!" zeide een meester tot zijn nieuwen knecht: »het werk begint hier 's morgens vijf en eindigt 's avonds zeven ure." — »Best, meester! Maar zou het niet even zoo goed wezen, als het 's morgens zeven ure begon en 's avonds vijf ure eindigde?"

De pleizierigste rollen. — »Wat zijn tegenwoordig voor een acteur wel zoo wat de pleizierigste rollen?" vroeg een tooneelliefhebber aan een bekende, die naast hem zat. — »Zonder twijfel de *geldrollen*," antwoordde deze.

»Waarom beet ADAM in den appel?" vroeg een dorpsschoolmeester aan een jongen. — »Omdat hij geen mes had," was het antwoord.

Waarom gelijkt een *diner* aan de lente? — Omdat er meer dan een enkele leeuwerik toe noodig is.

LOSSE BLADEN UIT HET DAGBOEK VAN EEN TOURIST IN ZWITSERLAND.

III.

AAN HET MEER VAN GENEVE.

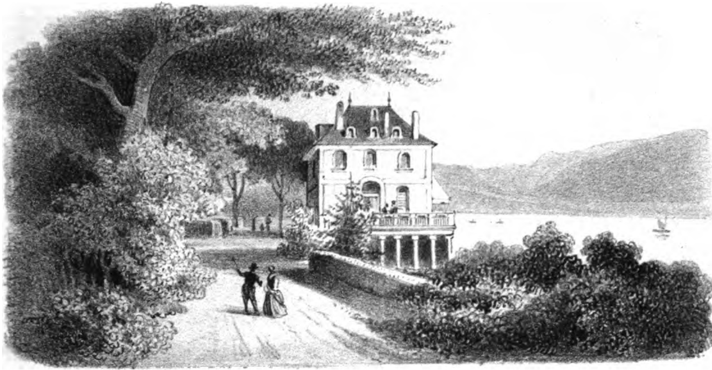
Twee maanden heb ik aan den oever van dit schoonste meer der wereld doorgebragt — ginds in de vreemdelingen-kolonie van Vivis, in de Jura-valleijen van het Val de Joux, en hier in de oude Calvinistische Allobrogen-stad, — twee der beste maanden van mijn leven; nu eens in de wijnbergen en lustwaranden, dan eens hoog in het gebergte, op de kabbelende golven, in bibliotheken en museums, bij schilders, geleerden, ambtenaren, en ook in de huiselijke kringen van ambtelooze burgers. Overal heb ik indrukken ontvangen, heb ik gearbeid, genoten, en nog loopt al wat ik gezien, gesmaakt en gedaan heb, mij zoo in het hoofd rond, dat ik naauwelijks in staat ben er iets verstandigs van te zeggen. Het geheele land is zoo vol historische herinneringen, het is daarenboven zoo geheel een aardsch paradijs, en tevens het tooneel van zooveel menschelijke werkzaamheid, dat men inderdaad niet weet, waar men het eerst zal beginnen.

Het geheele gebied der kantons Genève en Waadland is eigenlijk slechts een kustland. Wel strekt het zich ten oosten diep in de Alpen en langs de Rhône uit, en ten noorden over uitgebreide binnendistricten tot aan de meren van Neufchâtel en Murten; daar echter ligt niet overal het hart en het hoofd des lands. Yverdun, Grandson en Moudon beteekenen niets hoegenaamd; in de geheele breedte van het binnengebied vindt men voor het overige slechts dorpjes en gehuchten, terwijl de kern des lands naar het meer van Genève, het *Lemanus* der Ouden, front maakt. Hier liggen, tusschen de spitsen van het meer van Villeneuve en dat van Genève, als in een diadeem, niet alleen de parelen der schoone, rijke steden; de kudden der cultuur, de stations van het gezellig leven, maar men vindt ook de bekoorlijkste landschappen, den weelderigsten plantengroei. Hiertoe draagt bovenal de gesteldheid van den grond door den Jorat of Jurten

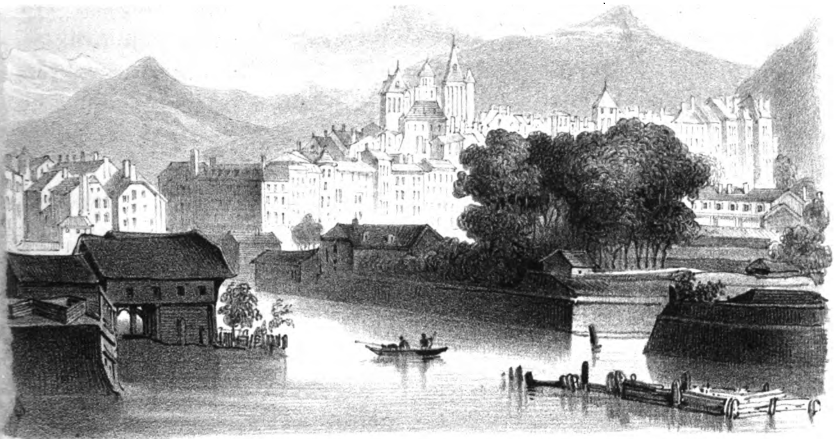
veel bij, die het land in zijne geheele breedte doorsnijdt, en den kouden westkant, de flank van den Jura, met de wilde zuidoostzijde, het Alpen-district, verbindt. Het Jorat- of Jurten-gebergte, welks middelste kamhoogte waarschijnlijk slechts 700 voet boven den spiegel van het meer van Genève ligt, daalt op zijn voornaamste punt vrij steil naar het meer langs deszelfs noordkust af, terwijl het zich ten noorden in talrijke heuvelachtige golvingen, nu eens waaijervormig, dan eens wonderlijk gekronkeld, tot in de moerassige laaglanden van het kanton Neufchâtel uitstrekt. Deze formatie is voor den geheelen cultuur-aanleg van deze streek van belang. Terwijl het kleine tafelland van den Jurten en de altijd vruchtbare heuvelklingen en binnendalen van de noordelijke afhelling een eenigzins gestrenger karakter dragen, akkerbouw, veeteelt, boomkweekerij enz. begunstigen, beschermt de bergrug het geheele oevergebied tegen den invloed van den noordewind, en vormt een onmerkbaren overgang naar de zuidzijde, waarbij dan nog de verzachtende invloed van den meer-dampkring komt. Daarom brengt deze kuststreek de heerlijkste wijnen voort, en groeijen amandelen, granaat-appelen en vijgen er in het wild.

De oever van het meer heeft echter zelfs weder in het oog loopende afwisselingen van zijne zachte natuur. Het oostelijk gedeelte is van alle zijden zoo voortreffelijk gedekt, dat het, ondanks de nabijheid der Alpen, een Italiaansch klimaat heeft, inzonderheid bij Vivis; in de omstreken van het »kleine meer" daarentegen, van Nyon tot Genève, is het veel ruwer, en het kan daar, vooral des winters, gevoelig koud wezen.

Zoo prijkt de klare, blaauwe halve maan ten noorden, aan een bloeijenden terrastuin geleund, met fraaije steden, heerlijke villa's en kasteelen, terwijl zijn zuidelijke oever zich armer, kouder en minder bekoorlijk uitstrekt, en, zwak bebouwd en bevolkt, zonder wijngaarden en kastanjeboomen, de winterzijde van het heerlijke tafereel vertoont. Wat echter aan de Zwitsersche kust nog eene bijzondere bekoorlijkheid verleent, is de blik op het Savoysche bergland, in welks achtergrond de toppen van de Montblanc-groep zich in den æther baden. Al deze voortreffelijkheden verheffen het meer van Genève boven alle andere meren in Zwitserland, ja in geheel Europa. Het heeft de zuidelijke bekoorlijkheden van het meer

Villa Byron, aan het meer van Genève

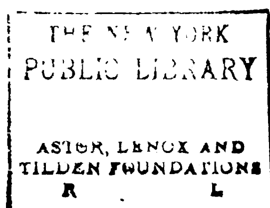
Genève

C. C. A. Last

Steendr. v. P. Blommers, 's Hage

Nyon

van Com, de stoute Alpen-decoratiën van het Vierwaldstädter meer en de rijke oever-cultuur van het meer van Zurich.

Even als het klimaat van den Savoyschen oever bij dat van den Zwitserschen afsteekt, zoo doet dit ook het eene volk bij het andere. De Waadlanders zijn niet alleen wijnbouwers, maar ook wijndrinkers, vrolijke, gezellige lieden, die het leven met volle teugen genieten, — die, ligt in geestdrift ontstoken, aan de bewegingen van het Heden deelnemen, en in alle cultuurvragen levendig belang stellen. Het zijn vrije, welgestelde lieden, en Protestanten. De Savoyaards der schaduwzijde daarentegen zijn weinig bewegelijk, ernstig van karakter, weinig hechtende aan den tijd en het leven, koninklijke onderdanen, met beperkte burgerlijke vrijheid, het regt van eerstgeboorte volgende, ijverige Katholieken, verachters van industrie, en — als gevolg van dit alles — een arm volk. De Zwitsersche oever wemelt van havens en stapelplaatsen; de Savoysche heeft eene enkele haven — die van Evian. Niettemin zijn de Savoyaards goede werklieden, en de Genèvers verkiezen dit stout, krachtig slag van volk als schippers boven hunne landgenooten. Deze Savoyaardsche schippers houden het echter niet lang uit. Als schadeloosstelling voor de moeijelijke werkzaamheden van hun beroep, zoeken zij wijn en woeste vermakelijkheden, die hen meer ontzenuwen dan wind en golven, en men verzekert, dat een Savoyaardsch zeeman, die op zijn vijf-en-veertigste jaar nog meêdoet, eene ware zeldzaamheid is.

Ik wil beproeven met eenige woorden den krans van den Zwitserschen oever te schetsen, die in den edelen vorm van een halven boog zich uitspant, van de plek af, waar de Rhône zich troebel en moerassig in het meer ontlast of er zich mede vereenigt, totdat zij het kristalhelder weder verlaat. Men weet voor het overige, dat de voortreffelijkste pennen er waardige schetsen van hebben geleverd, — dat vele groote mannen herwaarts de wijk hebben genomen, er gedacht en gezongen hebben; misschien weet men ook, dat de beroemde reiziger TAVERNIER hier uitriep: »Veertigduizend mijlen heb ik te water en te land afgelegd; maar behalve de dreven van Sjiras en Stamboel, heb ik niets schooners op de wereld gevonden dan hier.”

De oostelijke hoek van het meer ligt derhalve diep onder de

schaduw der Waadlandsche, Walliser en Savoysche Alpen, getooid met al wat het Zwitsersche landschap bekoorlijks kan aanbieden. Aan deze oevers tierde tot op den jongsten tijd de olijfboom in de opene lucht, terwijl in eenzame bergkloven de heerlijkste boschjes van kastanje- en notenboomen, mirten en laurieren prijken. Hier hebben ook reeds de oude Romeinen verscheidene kleine volkplantingen beproefd, en hunne oudheden vinden wij bijna langs den geheelen oever van het meer. Het bevallige Villeneuve, aan de instrooming der Rhône, is van jonger datum. Montreux, welks spitse kerktoren op de rots van Glion staat, het middelpunt eener zich wijd en zijd langs de berghelling uitstrekkende gemeente, houdt men voor het meest bevoorregte punt van den naar een Eden gelijkenden oever, en ik geloof inderdaad, dat niets met het gezigt over de borstwering van het kerkplein kan evenaren. Nergens toch vindt men een verrukkelijker lusthof om zich heen, en ziet men aan gene zijde van het meer een prachtvoller bergterrassering van Savoye voor zich, dan hier. *Chillon*, het duizendjarige rots- en meerkasteel, beroemder nog door BYRON's gedicht dan door het eerbiedwekkende martelaars-lijden van BONNIVARD, steekt op een afstand met zijne grijze muren boven den waterspiegel uit. Maar BONNIVARD is in de omstreek niet vergeten: hij was al te zeer een type van den ouden Genever, den voorvechter voor vrijheid in godsdienst en staatkunde, den edelen democraat, dan dat men niet met eene zekere trotschheid nog heden ten dage den bedompten rotskerker zou wijzen, waar de gevangene, midden in de branding der golven van het meer, acht jaren lang, getrouw aan zijne overtuiging, aan ketenen gekluisterd lag. BONNIVARD werd door de overwinnende Berners uit de Savoysche gevangenschap bevrijd en door zijn Genève met gejuich ontvangen. Wat wonder, wanneer de republiek in zijne nagedachtenis den eeuwigen triomf der vrijheid viert! BYRON's *Prisoner of Chillon* is wel niet de historische BONNIVARD; maar het onsterfelijke dichtstuk heeft toch voor de beschaafde wereld de zelfde beteekenis verkregen, als de martelaar in de zestiende eeuw voor zijn land. Om den genialen Brit mogen wij den grooten Zwitser niet vergeten.

De parel van het meer blijft mij evenwel het lieve, onvergelijkelijke Vivis of Vevay, het liefste stadje van het heer-

lijke land, dat moeder Natuur zelve, als een troetelkindje, in den besten hoek van haren schoot verborgen heeft. Daar ligt het zoo bekoorlijk, zoo vreedzaam, zoo jeugdig schoon, tusschen zijne wijngaarden, perzik- en notenboomen, met zijne vrolijke, welgestelde en beschaafde inwoners, als een klein paradijs. Waar zou men ook een stadje vinden, dat, zijnen door de natuur verleenden tooi nog daargelaten, bij een getal inwoners als Vivis, zulk gezellig genot aanbiedt! Vivis heeft slechts 5200 inwoners, maar tevens een aantal voortreffelijke logementen, onder welke het beroemde *hôtel Monnet* een der fraaiste is, die men met mogelijkheid kan aantreffen, — Duitsche, Fransche en Engelsche kerken en kapellen, een voortreffelijk gymnasium (*collège*), Gothische paleizen, allerlei gestichten van opvoeding, eene openbare bibliotheek van 14,000 boekdeelen, een stadhuis, korenmarkt, beurs, casino, vrijmetselaarsloge, rijk begiftigd hospitaal en andere weldadige inrigtingen, fraaije pleinen en wandelingen, enz. Om dit alles te begrijpen, moet men weten, dat Vivis twee uitmuntende bronnen van bestaan bezit, namelijk een zeer levendigen hout-, kaas- en wijnhandel, verbonden met rijke eigene industrie van allerlei aard, en vervolgens een bezoek van vreemdelingen op groote schaal. De geschriften van ROUSSEAU, de heerlijke ligging van de plaats, de bekende wellevendheid zijner inwoners, en de zamenkomst van zoo vele genietingen, hebben Vivis tot een *rendez-vous* van alle natiën gemaakt.

Vivis is ook door het beroemde wijngaardeniersfeest wijd en zijd bekend geworden, voorzeker een der eigenaardigste volksfeesten, die er bestaan. De eerste groote wijnbergen, aan deze afhelling van het gebergte, waar de uitmuntende Ryfwijn geteeld wordt, werden aangelegd door het Cisterziënser stift *Hautcreton*, dat hier uitgestrekte landerijen bezat. De vrolijke monniken zorgden voor kleine feesten, die hunne wijngaardeniers van tijd tot tijd gaven, en waarbij optogten met kransen en wijngaardeniersgereedschap gehouden en volksliederen in het *patois* gezongen werden. Van tijd tot tijd vereenigden zich de wijnbouwers tot een gilde (*abbaye des vignerons*), vierde in goede wijnjaren het feest met groote pracht, voegden mythologische elementen er bij, en reeds tegen het einde der vorige eeuw heeft het feest een grooten roem ver-

worven. In de tegenwoordige eeuw werd het alleen in 1819, in 1833 en eindelijk in 1851 gevierd. Voor het overige waren de schrandere monniken van *Hautcreton* de eersten niet, die hier wijn bouwden; een in Cully opgedolven overblijfsel van een tempel en het voetstuk van een bronzen standbeeld, met het opschrift *Libero Patri Cocliensi*, bewijst dat reeds de Romeinen dit gedaan hebben.

Van Vivis en verder west- en zuidwaarts tot aan Genève heeft het opgeruimde volk, welks Bourgondisch-Fransche taal men werk heeft te verstaan, de oude kleederdragt verlaten; aan het bovengedeelte van het meer daarentegen vindt men ze nog hier en daar.

Bijna in het midden van den noordelijken halven boog des oevers troont op zijne drie schilderachtige heuvels, als eene beheerscheresse van het meer, het oude Lausanne, eene der oudste steden van Zwitserland, en schoon slechts door omstreeks 17,000 zielen bewoond, toch een zetel van rijke cultuur, gezellig verkeer, wetenschappelijke beschaving, algemeene welgesteldheid en vrolijk levensgenot, — niet juist eene schoone, maar eene interessante, eigenaardige en bovenal wondervol gebouwde stad. Eeuwen lang waren stad en landschap eener Bernsche provincie; daarboven, in den hoogen bisschopsburg, resideerde de landvoogd, dien de »genadige heeren" van Bern het land uitzetteden, en die bovenal ten taak had, ieder jaar een millioen francs belastinggeld naar Bern te leveren, en zoo de schatkist van den staat te stijven, hetwelk dan ook den Franschen bij hunnen inval goed te stade kwam. Tegen het einde der vorige eeuw sloeg het bevrijdingsuur van het schoone Waadland, en Lausanne werd de zich nu schielijk en zelfstandig ontwikkelende hoofdstad. Dat ook de Zwitsersche steden spoedig in bloei kunnen toenemen, is daaruit op te maken, dat Lausanne nog voor 20 jaren naauwelijks 12,000 inwoners telde, en op dit oogenblik ruim de helft meer heeft. En toch is het geen industriële, geen fabriekstad; Genève is dit in veel hoogere mate; ook is het geen handelsstad: zij is echter het hart van een gelukkig, bloeijend land, — van een ijverig en vrij volk.

Digt bij Frankrijk en niet ver van Duitschland gelegen, heeft Lausanne in veel hoogeren graad, dan eenige andere stad in Zwitserland, de taak op zich genomen om tusschen

de Fransche en Duitsche elementen eene overeenkomst te sluiten. Fransche en Duitsche letterkunde worden hier als om strijd beoefend.

Merkwaardig inderdaad en van onschatbare waarde voor het stadsverkeer is de nieuwe viaduct, die uit twee boven elkander gebouwde rijen bogen bestaat, en den heuvel van St. Laurence met dien van St. François verbindt; mede verdienen de aandacht het *Musée Arland*, onder welks schilderijen de beroemde stukken van CALAME en DIDAY de algemeene bewondering genieten, en de Gothische hoofdkerk.

De gezigtspunten in en rondom Lausanne, onder welke die van den domtoren en van de *villa Bellevue* tot de bekoorlijksten behooren, bestrijken nagenoeg het geheele meer met zijne golven en oevers — een voortreffelijk tafereel. In de nabijheid van het tegenovergelegen Evian bereikt het meer van Genève zijne grootste diepte, en daar staat de bodem van zijne kom slechts 200 voet boven den spiegel der zee.

Voor het overige heeft dit meer nog allerlei zonderlingheden, die voor een gedeelte moeijelijk te verklaren zijn. Het rijst dikwijls schielijk langs de oevers omhoog, twee, drie, ja zelfs vijf voet, en wel nu eens bij dag, en dan eens des nachts, bij stil weder, zonder golfslag, het sterkst aan de kust van Nyde tot aan Genève, het zwakste daar, waar het meer het breedste is, tusschen Rolle en Thonon. De inwoners noemen dit verschijnsel *les seyches*, en de natuurkundigen verklaren het uit de drukking der lucht, die te gelijker tijd op de verschillende gedeelten van den waterspiegel ongelijk inwerkt, — waarom en van waar, wordt niet gezegd, en de verklaring behoort tot dezulken, die niet te verklaren zijn. Op de meer noordelijke meren van Zwitserland heeft men het zelfde opgemerkt, met dit onderscheid evenwel, dat daar de rijzing zooveel duimen bedraagt als hier voeten. Nog onbegrijpelijker zijn de waterhozen, die hier echter gelukkig maar zelden voorkomen.

Wij werpen nog een blik op het schoone amphitheater van de kust tusschen Lausanne en Genève. Het is altoos de zelfde wijn- en boomgaard, dien wij tot dusver gevolgd hebben, behalve dat de oevers aan weêrszijden meer open en vrij liggen. Daar strekt zich Morges met zijn kasteel en arsenaal aan den zoom der golven uit; ginds ziet men het vlek

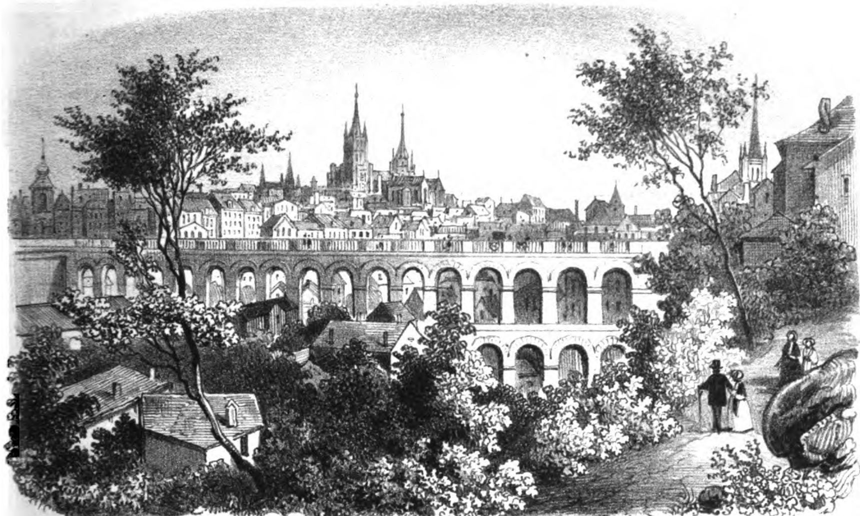
St. Prex op ouden historischen grond, met zijn beroemden Savalguinwijn; in de hoogte der afhelling het vriendelijke stadje Aubonne; aan den oever Allaman, met het kasteel Menthon, dat half verborgen in oude kastanje- en eiken-bosschen ligt; daarnevens Rolle, de woonplaats van LA HARPE en na de eerste omwenteling een verzamelpunt der uitgewekene Fransche aristocratie. Van Allaman tot aan Promenthoux omlaag, strekken zich de beroemde wijngaarden van *la Côte* ter grootte van 2000 morgen uit. De wijn van *la Côte* is fijner dan die van het Ryfdal en duurt langer, doch wordt van den nectar van Yoorne overtroffen.

Van Genthod tot aan Genève is de oever eene aaneenschakeling van heerlijke villa's en bevallige buitenplaatsen, en bereidt den reiziger voor op het schoone Genève. Deze laatste stad ligt allerverrukkelijkst in een vriendelijken hoek, waar de meerkom zich plotseling in den arm der Rhône vernaauwt. Het kleine gebied van zijn kanton vult bijna geheel de vallei, waarin het ligt. Komt men van de westzijde de stad in, dan treft zij ons door hare huizen van vijf en zes verdiepingen en de hoog gelegene hoofdkerk van St. Pieter; deze indruk wordt echter spoedig uitgewischt, zoodra men de stad is binnengetreden en zich in den doolhof der straten verliest. Genève was sedert de hervorming de hoofdzetel van het Calvinismus, en daarbij eene zeer rijke stad; en toch bezit zij geen enkele fraaije kerk. Heerlijk intusschen, en eene groote stad waardig, zijn de schoone kaden aan weêrszijden van de spiegelheldere Rhône, die midden in de stad twee bevallige eilanden vormt, en dan ook de schoone *Rue de la Corraterie.*

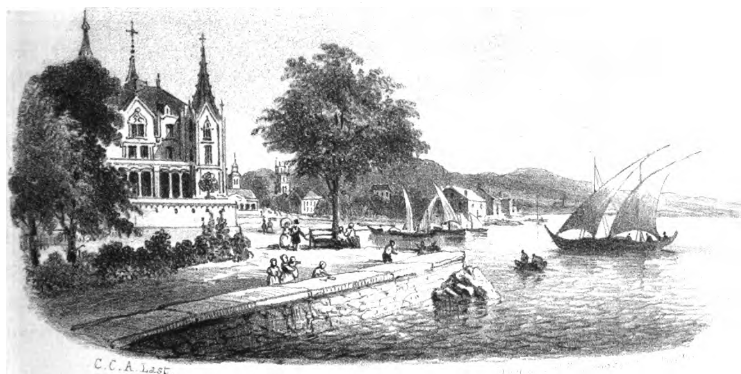
Gelijk weinig andere steden, heeft Genève op mij den indruk eener edele, eener adelijke stad gemaakt. Het heeft eene schoone, roemvolle geschiedenis, en niet alleen eene aristocratie van rijkdom, maar ook van geest. Zijne gunstige ligging en de nijverheid zijner inwoners maakte het reeds vroeg tot eene stad van industrie en handel; en zijne welgesteldheid prikkelde de begeerlijkheid zijner naburen. Genève was krijgshaftig en tevens trotsch op zijne vrijheid, en deze trotschheid is den Genèvers bijgebleven, hetgeen men reeds daaruit zien kan, dat bijna alle dienstboden geen Genèvers, maar Savoyaards, Duitschers, Waadlanders en Freiburgers zijn. Bekend is het, dat Genève de geboorteplaats van vele groote

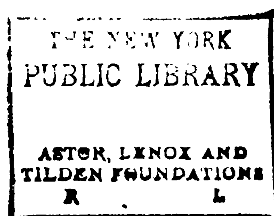
Montreux, met Chillon en Villeneuve in 't verschiet

Lausanne

Vivis of Vevay

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R L

mannen is geweest, en tot woonplaats of toevlugtsoord heeft gestrekt van vreemdelingen, die hier aan de krachtig springende bron van wetenschap en kunst lafenis zochten, zoo als MILTON, VOLTAIRE, BAYLE, SHELLEY, BYRON en anderen. Op het Protestantsche kerkhof, even buiten de stad, staat nabij de graftombe van DECANDOLLE die van den Engelschen natuurkundige Sir HUMPHREY DAVY.

GOETHE EN WERTHER.

(*Wahrheit ohne Dichtung.*)

Door S. W. I. V.

Onder dit opschrift is kortelings in Duitschland eene hoogst merkwaardige bijdrage tot de GOETHE-litteratuur in het licht verschenen *).

Wie kent het *Leiden des Jungen Werthers* niet? Spreek mij niet van de wijze waarop men het geparodieerd heeft; ik heb daar een afkeer van. Wie er behagen in schept, iets, dat schoon en waar gedacht is, belagchelijk te maken, verlaagt altoos slechts zichzelven, nooit het geparodieerde kunstwerk. Ontelbare mislukte navolgingen van den *Werther* mogen er ons eenigzins tegen hebben ingenomen, de waarde van het oorspronkelijke gedicht komt er slechts te meer door uit. Het moge waar zijn, dat onze tijd dit genre van litteratuur min of meer is ontwassen, — bieden echter de *Mystères*, *Mémoires*, en heel de *chronique scandaleuse* van onze dagen, het aankomend geslacht zooveel gezonder lectuur aan? Op zichzelf blijft GOETHE's werk een in zijn soort onovertroffen meesterstuk, en wie het leest of herleest, voelt er zich nog altoos krachtig door aangegrepen en onwillekeurig door weggesleept.

*) GOETHE *und* WERTHER. *Briefe Goethe's, meistens aus seiner Jugendzeit; mit erläuternden Documenten. Herausgegeben von* A. KESTNER, *Königl. Hannoverischer Legationsrath, Minister-Resident bei dem papstl. Stühle in Rom. Stuttgart ü. Tübingen.* J. G. COTTA'*scher Verlag.* 1854. — Dezer dagen verscheen de tweede druk.

Het is niet enkel de heerlijke stijl, de boeijende schildering, de dramatische behandeling, die zoo wondere toovermagt op ons uitoefent; meer dan in dit alles vindt de geheel eenige populariteit van het werk hare verklaring hierin, dat het onderwerp er van in ons innigst zieleleven ingrijpt; dat wij er dat groote raadsel, *de mensch*, de *natuurlijke* mensch, getrouw en van zijne meest raadselachtige zijde in terugvinden; dat wij er *onszelven*, onze eigene zwakheid en hartstogt, als in een spiegel aanschouwen. WERTHER is niet anders dan de verpersoonlijking van de idee der natuurlijke en in al den gloed van haren hartstogt evenwel nog zelfzuchtige Liefde, welke eigenlijk meer met zichzelve dan met haar voorwerp coquetteert en dweept, zich in eigen lijden behaagt en vleit, en dat lijden daarom zoo veel mogelijk aankweekt, tot zij eindelijk in die ijdele zelfverheerlijking onder gaat, van dwaasheid tot misdaad vervalt, de schendende hand aan zichzelve slaat — maar zich ook onder dat wanhopige eindbedrijf nog troost met de gedachte, dat de herinnering, welke zij achterlaat, daardoor aan romantische kleur wint. Wee der liefde, die zóó tot hartstogt wordt! Hare hypochrondie is niet dan een verfijnd egoïsmus, dan traagheid en lafhartigheid. Hartstogt doodt, liefde maakt levend; hartstogt sterft, liefde is onsterfelijk; hartstogt is zelfzucht, liefde is zelfvergeten.

Intusschen — niemand die, door ervaring wijs geworden, geleerd heeft zijn eigen hart te wantrouwen, zal over WERTHER, gelijk GOETHE hem ons schildert, een gestreng vonnis vellen. Wie dit doet, toont alléén, nog weinig in zelfkennis te zijn gevorderd. Het hart van WERTHER is dat, hetwelk wij van nature in de wereld medebrengen. In zoo verre ook ónze liefde nog niet door het hooger, goddelijk beginsel wordt geheiligd en gedragen, in gelijke mate zullen wij in zijne ervaringen de geheime geschiedenis van ons eigen hart terugvinden. Gaan wij niet zoo ver als hij, komen wij niet in de zelfde moeijelijke botsing met de buitenwereld, eindigen wij niet met physieke of moreele zelfmoord — dit alles hebben wij waarlijk niet aan eigen wijsheid en overleg te danken. Geen ander oordeel past ons over hem, dan dat, hetwelk de vrome, eerlijke Wandsbecker Bode uitspreekt, waar hij omtrent het werk van GOETHE schrijft: »Ik weet niet of het waarheid of verdichting bevat, maar het gaat er gansch

natuurlijk in toe en weet iemand regt de tranen uit de oogen te halen. Ja 't is met de Liefde eene bijzondere zaak; zij laat niet met zich spelen, als met een vogel. Ik *ken* haar, gelijk ze door lijf en ziele gaat, in elke ader stroomt en bruist, en met verstand en overleg den spot drijft. Die arme WERTHER! Hij had anders zulke goede invallen en gedachten. Och, dat hij een reize naar Parijs of Peking hadde gedaan! Maar hij wilde niet weg van vuur en braadspit, en draaide er zoo lang om heen, tot hij kapot was. En juist *dit* is het ongelukkigste, dat iemand, bij zóó veel voorregten en gaven, zóó zwak kan zijn, en daarom moest er nevens zijn grafheuvel, onder den lindeboom aan den kerkhofmuur, eene zodenbank gesteld worden, waarop men zich nederzetten en met het hoofd in de hand over menschelijke zwakheid weenen kon...."

Ieder onzer heeft, voor korter of langer tijd, in meerdere of mindere mate, zijn WERTHER-periode gekend, zijn »zwarten tijd," gelijk BEETS het noemt *), waarin hij met BYRON dweepte, het *spleen* had, zich verbeeldde — o grootste aller illusies! — dat alle illusiën hem vergaan waren, en bij oogenblikken misschien zelfs van zelfmoord droomde. Het is een dier voor onze geestelijke ontwikkeling noodwendige overgangstijdperken, welke wij ons wel wachten moeten als absoluut noodlottig te beschouwen, tot hoe veel verkeerds zij ook dikwijls leiden, en welke vooral bij anderen nimmer door iemand onzer ruw behandeld of belagchelijk gemaakt moeten worden. De Tijd is ook hier de beste heelmeester; practische levensondervinding doet, wat geen redeneringen vermogen. Zeker, weinigen hebben later den moed om, als BEETS in het aangehaalde opstel, over de bedoelde *Seelenkrankheit* zelf den staf te breken en alzoo hun eigen vonnis te vellen. Deze oppervlakkig zoo weinig beteekenende daad van den nu tot man gerijpten jongeling, op wien thans geheel het vaderland in zoo menig opzigt roem draagt, verklaart ons ten deele zijne geheele latere ontwikkeling, — verklaart ons hoe uit *Hildebrand* BEETS is gegroeid, en hoe de auteur der *Camera obscura* de schrijver der *Stichtelijke uren* is geworden.

Uit het aangegevene oogpunt heeft de lectuur van den *Werther*, vooral op eenigzins ontwikkelden leeftijd, hare hoogst

*) Zie in HILDEBRAND, *Proza en Poëzij*, het opstel onder dit opschrift.

aanbevelenswaardige en nuttige zijde. Wij kunnen er een getrouw beeld in vinden van den jammer, de dwaasheden, de misdaden, waartoe een ongeoorloofde hartstogt ons kan voeren. GOETHE genas van den zijnen, door dien te *objectiveeren*, vóór zich te plaatsen, en als het ware *uit het hart op het papier* te brengen: wie zijn *Werther* leest en op de regte wijze leest, ondergaat eenigzins het zelfde proces en doorleeft de zelfde heilzame crisis. Wij moeten onzen hartstogt digt onder de oogen leeren zien, van zeer nabij leeren kennen en haarfijn ontleden; langs dien weg worden wij er meester van. Onze liefde moet altoos *actief* wezen, — zoo min mogelijk uitsluitend *passief;* wij moeten ons niet door haar laten overheerschen, — zij moet één met ons worden.

Ziedaar ons tamelijk ver van den inhoud van GOETHE's dichtstuk — zoo noemen wij den *Werther* liefst — afgedwaald. Haasten wij ons er toe terug te keeren, en vangen wij aan met de beantwoording der vraag, wát toch eigenlijk van dien inhoud *waarheid*, wát *verdichting* zij. Men heeft er veel over gedacht en naar gegist. Dat Duitschlands beroemde dichter eene werkelijke CHARLOTTE vereerd heeft, was velen zijner tijdgenooten, boven welke hij zich reeds als jongeling door buitengewone begaafdheden onderscheidde, bekend. Korten tijd nadat hij Wetzlar, waar deze CHARLOTTE woonde, voor altijd verlaten had, viel daar de zelfmoord van den jongen JERUSALEM voor. Twee jaren later verscheen de roman: *Het lijden van den jongen Werther*. De verdichte zelfmoord van den verdichten WERTHER, en de nog versch in het geheugen liggende vreesselijke daad van JERUSALEM, welke ook aan eene ongelukkige liefde werd toegeschreven en met GOETHE's verblijf in de zelfde stad zamenliep, droegen bij om de door het dichtstuk reeds zoo hevig bewogen gemoederen nog meer op te winden en tot uitvorsching der regte gebeurtenissen en personen te drijven. De eene verklaring verdrong de andere; nu eens werd de levende GOETHE, dan weder de jonge JERUSALEM met WERTHER vermengd. Zulke vergelijkingen konden intusschen slechts GOETHE's zielstoestand en niet het feitelijk gedeelte van den roman betreffen, daar hij CHARLOTTE reeds in hare bruidsdagen voor altoos verlaten had, en haar nimmer als jonge vrouw, maar eerst toen hij 70 en zij 60 jaren telde, te Weimar, waar zij hare zuster bezocht, als de

eerwaardige moeder van twaalf kinderen heeft wedergezien. Toch hield niemand hem voor onschuldig. De meesten meenden dat hij zich aan CHARLOTTE zwaar vergrepen had; en die er de zachtmoedigste uitlegging aan wilden geven, konden niet ontkennen, dat hij, zoo zij dachten, een vrouwelijk hart geëxploiteerd en geëffleureerd had; dat hij met de Liefde had gespeeld — zij het dan ook om der wille van de Kunst.

En toch was niets van dit alles waar. CHARLOTTE is niet de ontrouwe *coquette*, ALBERT niet de domme dwaas geweest, gelijk de *Werther* ze ons schildert; en GOETHE heeft zich omtrent geen van beiden iets in het minst te verwijten. De edelste en reinste betrekking heeft tusschen dit merkwaardig drietal bestaan. Het werk, waarmede wij in dit opstel onze lezers wenschen bekend te maken, bewijst het, en maakt aan alle nog bestaande onzekerheid een einde. Het bevat de *Wahrheit ohne Dichtung* omtrent eene der belangwekkendste omstandigheden uit des grooten dichters leven, zijne briefwisseling met het meisje, met haren echtgenoot en leden harer familie. De man, aan wien wij het boek te danken hebben, de diplomaat KESTNER, CHARLOTTE's vierde zoon, had de uitgave kort vóór zijn overlijden (5 Maart 1853) zelf willen bezorgen en reeds de toelichtende inleiding gereed liggen, welke thans het geheel vorafgaat, en jaren geleden, onder den indruk van GOETHE's dood, schijnt ontworpen te zijn. Vele leden der familie KESTNER waren tot hiertoe steeds tegen de uitgave gestemd, maar stonden haar nu gereedelijk toe, om de wenschen van een geliefden afgestorvene niet onvervuld te laten.

Wanneer wij nu in deze papieren opmerken, hoe hoog CHARLOTTE, haar echtgenoot en GOETHE boven de karakters staan, die in den *Werther* naar hen zijn afgebeeld, dan treedt ons op eene merkwaardige wijze de verhouding des dichters tot den mensch voor oogen. GOETHE's eigenaardige stelling tusschen ALBERT en CHARLOTTE gaf hèm nog hooger aanleiding dan aan die beiden, om zijne waarde als mensch te doen erkennen. Want dat een meisje, van de gelukkigste natuur en de voortreffelijkste opvoeding, den waardigsten man trouw blijft, — dat deze man, bij de regtschapenheid van zijn karakter, in de eerlijkheid zijner bruid zoowel als in die eens beproefden vriends vertrouwen stelt — zijn gewone

zaken, vergeleken bij eene liefde, zóó groot, zóó sterk en schoon, dat zij tot de edelste en moedigste opoffering kracht geeft, en den hartstogtelijksten minnaar in den zuiversten vriend verandert. Déze schoone verschijning is vreemd aan den roman. Ook van het gebied der *zedelijkheid* geldt het, dat de stoutste verdichting niet scheppen kan wat zich somtijds in de werkelijkheid vertoont, en dat de laatste menigmaal de eerste in schoonheid overtreft. Zóó is het hier; ja hier is de werkelijkheid zóóveel schooner, dat GOETHE haar in zijn gedicht ter zijde moest stellen, om aan de waarschijnlijkheid er van te doen gelooven. Hij moest van het hoogzedelijke standpunt, waarop hij stond, *afdalen*, om die dichterlijke trede te bereiken, welke hem tot den grootsten roem heeft gevoerd. Het voorwerp zijner liefde wordt in den *Werther* door de voorstelling verheerlijkt, dat het onmogelijk is, buiten haar bezit te leven. Hij-zelf was echter te groot om in vertwijfeling onder te gaan; *zijn* karakter kon niet aanleiding geven tot een tooneel als dat, hetwelk het besluit tot zelfmoord bij WERTHER doet rijpen; daarom moest hij de trekken, welke tot de ontwikkeling van den roman, gelijk deze door hem gedacht was, onmisbaar waren, aan een minder sterk karakter ontleenen. De feiten daartoe zijn hem door KESTNER, in diens beschrijving van JERUSALEM's dood, aan de hand gedaan. Met GOETHE moesten ook de beide andere hoofdpersonen van dit drama uit het werkelijk leven, in hunne geleende gestalten, om der wille van den roman lager gesteld worden. Had WERTHER's CHARLOTTE niet in het ontknoopings-tooneel tegen ALBERT gezondigd, het motief tot zelfmoord zou ontbroken hebben. En had het noodlot, minder wreed, WERTHER om der wille van een waardiger man dan ALBERT hier wordt voorgesteld doen onder gaan, om den ondergang van den held waren minder tranen gevloten.

Waar wij dagelijks om ons heen de rampzalige gevolgen van zoo menigen onedelen hartstogt aanschouwen, — waar ons eigen hart ons van zoo veel ontrouw, ligtvaardigheid en eigenbaat beschuldigt — doet het goed, van eene geheel onbaatzuchtige, reine, standvastige liefde te lezen. Dubbel gevoelen wij er ons door opgewekt, wanneer wij weten dat hetgeen wij lezen werkelijk bestaan heeft. En onze belangstelling rijst nog meer, wanneer het voorvallen geldt, die

in verband staan met de geest-ontwikkeling, van een of ander voortreffelijk genie, waarop de geheele nakomelingschap roem draagt. Wij durven dan ook hopen dat onze lezers ons gaarne zullen volgen, waar wij hen tot de aandoenlijkste bijzonderheid uit GOETHE's leven eenigzins nader inleiden.

De sleutel tot het geheele volgende werk — tot GOETHE's blakenden hartstogt, gelijk tot CHARLOTTE's onbevlekte deugd — wordt ons dadelijk bij het opslaan van het boek door den aanblik van het portret der laatste gegeven. Het is een onbeschrijfelijk aanvallig beeld, dat zich hier aan ons oog vertoont *). Uit het effen voorhoofd spreekt vrede des gemoeds; uit het rein en zielvol oog, onschuld des harten; uit de digtgeslotene lippen, verstand en vaste wil; uit het geheele gelaat, eenvoudigheid en vriendelijkheid; uit de gansche verschijning, de harmonie dier twee hoedanigheden, in wier vereeniging SCHILLER het hoogste begrip van schoonheid vond: *Anmuth* en *Würde*. Voorzeker, bij de aanschouwing van zulk een wezen rijst ons de vraag van DE LAMARTINE's *Jocelyn* — een anderen WERTHER — op de lippen:

»*Est-ce un crime, ô mon Dieu! de trop aimer le Beau?*"

en wij leeren verlangend uitzien naar den tijd, waarin de ontwikkeling van ons schoonheidsgevoel één zal zijn geworden met die van ons Godsbewustzijn. Wat moest het dan zijn bij GOETHE, wiens aangeboren schoonheidszin de grondslag en kenmerkende eigenschap van zijn geheel eenig genie was!

In het jaar 1767 kwam de hofraad JOHANN CHRISTIAAN KESTNER (in GOETHE's *Wahrheit und Dichtung* met den naam van »de Bruidegom" geteekend) op 26jarigen ouderdom, als legatie-secretaris van het Keurvorstelijk-Hannoversch gezantschap, te Wetzlar. Te Hannover geboren (den 28sten Augustus — ook datum van GOETHE's geboorte — des jaars 1741) had hij in een gelukkig gezin en aan de hand eens bekwamen huisonderwijzers, eene uitmuntende opvoeding genoten. Vele beroemde mannen onder zijne tijdgenooten, die vriend-

---

*) Een portret van CHARLOTTE KESTNER bevindt zich in het Leesk. voor 1848, Deel IV (N°. 12), tegenover bladz. 255.

schapsbetrekkingen met hem hadden aangeknoopt, schilderen hem ons als een uitstekend jongeling, later als een naar verstand en hart even voortreffelijk man. GOETHE schreef hem eens: »Gij waart mij het ideaal van een door tevredenheid en regtschapenheid gelukkig man, en uw voorbeeldig huisselijk leven was mij een liefelijk en vertroostend beeld."

Aan veelzijdigen omgang gewoon, gevoelde KESTNER aanvankelijk in de vreemde stad het gemis daarvan. Maar spoedig vond hij vergoeding, voor wat hij te huis had achtergelaten, in den schoot der familie van den ambtman BUFF, eene der aangenaamste en vrolijkste gezinnen van de geheele kleine plaats. De huisvader was een krachtig man, de moeder eene zeer beschaafde vrouw, die in de stad algemeen »de moeder der schoone kinderen" genoemd werd.

Reeds spoedig na de eerste kennismaking werd de tweede dochter, CHARLOTTE, het toppunt zijner wenschen. Te gelijk met hare liefde won hij de bijzondere gunst der moeder. Het meisje, hoe levendig en luchthartig ook, doorzag en waardeerde terstond het regtschapen en rein gemoed van haren kalmer gestemden vriend.

Een paar brieven van KESTNER, achter de naast ons liggende verzameling gevoegd, en welke zijn eigen hart in de eerste plaats eer aandoen, geven van moeder en dochter een regt schoon beeld. Wat GOETHE betreft, in den laatsten brief van het eerste boek van zijn *Werther* heeft hij der zeldzame moeder, terwijl hij de dochter laat spreken, een eereteeken gesteld, door een tooneel te schetsen, dat uit het werkelijk leven genomen is. Ook haar dood, die spoedig volgde (1770) en al de zorg der huishouding op CHARLOTTE's schouders laadde, wordt daar beschreven.

Van 1768 tot 1772 had KESTNER, als gelukkige verloofde, de lente zijns levens genoten, toen hij door kennismaking met GOETHE de waarde zijner geliefde nog hooger zou leeren schatten. GOETHE, die zich voor zijne regtskundige studiën te Wetzlar kwam ophouden, en KESTNER, die bij veelvuldige ambtsbezigheden heel zijne wereld in een enkel gezin had gevonden, hadden elkander nog niet ontmoet, toen GOTTER, een van de vrienden des laatsten, hen eens in het dorpje Garbenheim (in *Werther* Wahlheim geheeten), een lustoord nabij Wetzlar, met elkander in kennis bragt. Eigenaardig

en opmerkelijk zijn de aanteekeningen, welke wij omtrent deze ontmoeting in KESTNER's dagboek aantreffen. »In het voorjaar," schrijft hij, »kwam hier een zekere GOETHE, uit Frankfort, van beroep regtsgeleerde, 23 jaren oud, eenige zoon van een zeer rijken vader, met het doel om hier, volgens zijns vaders verlangen, praktijk te zoeken, maar eigenlijk om, naar zijn eigen wensch, HOMERUS, PINDARUS enz. te bestudeeren, en verder alles te doen wat zijn genie, zijne denkwijze en zijn hart hem verder mogten ingeven. Al dadelijk kondigden hem de hier aanwezige *schöne Geister* als een der hunnen, als wijsgeer en als medewerker aan de *Neue Frankfurter Gelehrten-Zeitung* aan, en gaven zich moeite om in nadere betrekking met hem te komen. Daar ik niet tot dit soort van menschen behoor, of liever, daar ik bij het publiek niet zoo in trek ben, leerde ik GOETHE eerst later en geheel toevallig kennen. Een der hoofden van die rigting, de legatie-secretaris GOTTER, haalde mij eens tot eene wandeling naar Garbenheim over. Daar vond ik GOETHE, op het gras, onder een boom, op den rug liggen, terwijl hij zich met een paar vrienden, die om hem heen stonden — een Epicurist (v. GOUÉ), een Stoïcijn (v. KIELMANSEGGE) en een middelding van beiden (Dr. KÖNIG) — onderhield. Later zeide hij mij dikwijls, zich te verheugen, dat ik hem in die houding had leeren kennen. Er werd over vele, gedeeltelijk over interessante zaken, gesproken. Voor ditmaal echter dacht ik omtrent hem alleen: hij is geen gewoon mensch. Gij weet dat ik in mijn oordeel nooit voorbarig ben. Ik ontdekte reeds dat hij genie en eene levendige verbeelding had; maar dit was voor mij nog niet genoeg om hem te achten." Dan volgt eene zeer merkwaardige schildering van zijn uiterlijk, karakter en begaafdheid, waaruit wij alleen nog het volgende ontleenen, omdat het licht werpt over zijne latere handelwijze: »Hij is in al zijne affecties hevig, maar heeft toch dikwijls veel magt over zichzelven. Hij is *bizarre*, en heeft in zijn gedrag en voorkomen veel dat hem onaangenaam zou kunnen maken. Toch is hij bij kinderen en vrouwen en vele anderen zeer in de gunst. Voor het vrouwelijk geslacht toont hij zeer veel hoogachting. Vaste beginselen heeft hij nog niet, en hij streeft ook nog eerst naar een eigen systeem... Hij gaat weinig ter kerk, ook niet aan de nachtmaals-tafel, en bidt zel-

den; »want," zegt hij, »daartoe ben ik te weinig bedrieger." Voor de Christelijke godsdienst heeft hij hoogachting, maar niet gelijk zij door onze theologen wordt voorgesteld. Hij gelooft aan een toekomstig beter leven... Ik zou niet kunnen eindigen, wilde ik hem geheel schilderen. *Hij is, in één woord, een zeer merkwaardig mensch.*"

Korten tijd daarna maakte GOETHE voor het eerst kennis met CHARLOTTE. Hij ontmoette haar bij gelegenheid van een landelijk feest *), nadat hij reeds in het zelfde rijtuig met haar derwaarts gereden was, terwijl KESTNER eerst later kon komen. CHARLOTTE, vol vrolijkheid en onschuld, en verzot op den dans, trok dadelijk in hooge mate de aandacht van GOETHE, die niet wist dat zij in het geheim verloofd was en geheel door haar veroverd werd, te meer daar zij er zich volstrekt geen moeite toe gaf. KESTNER verscheen een paar uren later. Niet gewoon CHARLOTTE in het publiek meer dan vriendschap te betoonen, liet hij GOETHE onkundig omtrent de stilzwijgende verbindtenis, die tusschen hen bestond. Het meisje ontving den volgenden dag een bezoek van GOETHE, die vernemen kwam hoe haar het bal bekomen was. Thans leerde hij haar eerst van hare beminnelijkste zijde, in den huisselijken kring, kennen. Dit eerste bezoek kunnen wij ons het best voorstellen, wanneer wij ons de schoone plaat herinneren, welke het kunstenaarsstift hierbij geteekend heeft. Wij zien WERTHER, in stomme verrukking bij de aanschouwing van het bekoorlijk tooneel, op den drempel van het vertrek blijven staan, en CHARLOTTE'S ranke gestalte, omstuwd van jubelende kleinen, zich bevallig voor den binnenkomende buigen.

In dezen reinen atmospheer, door den zegen der onlangs gestorvene moeder geheiligd, vond GOETHE gedurende vier maanden zijn levensadem. Niet enkel de dochter en de vader, maar ook geheel het verdere gezin hechtte zich spoedig uitermate aan hem. Met KESTNER werd hij innig bevriend. De verloofden lazen in zijn steeds geopend gemoed welk een edele zin daarin huisvestte. Hij maakte de mededeeling van elk zijner ondervindingen tot bestendig voorwerp van het meest vrij verkeer met beiden. Onder hen was geen achterdochtige

*) Zie de brief van 16 Junij, in het *Leiden des jungen Werthers.*

ijverzucht, die den medeminnaar angstig bewaakt en hem den toegang tot het hart der geliefde afsluit; geen trots van den meer, geen nijd van den minder bevoorregte; geen ijdelheid der aangebedene, die zich in eigen zegepraal verheugt. »Want geene gedachte" — om met de inleiding van het werk te spreken — »werd door een dezer drie edele vrienden gedacht, geen indruk gevoeld, die niet het gemeenschappelijk eigendom van alle drie was: eene harmonie, eerst door twee, nu door drie gevormd; eene verhouding, waarvan zich wel zeldzaam in de geschiedenis der menschheid een tweede voorbeeld mag opdoen." In *Wahrheit und Dichtung* heeft GOETHE zijn aangenaam verkeer met de beide verloofden geschetst. »Ligt gebouwd en fijn gevormd" noemt hij CHARLOTTE's gestalte, »rein en gezond hare natuur." In haar rees de maagdelijke onschuld, die uit het voorbeeld van edele moeders in het wezen der dochters groeit, tot nog hoogeren adel, door haren individuëlen aard en eigenaardige omstandigheden. Geboren voor het werkelijk leven, en wel voor de vrolijkste zijde daarvan, was er volstrekt geen sentimenteel element in haar karakter, en waar we CHARLOTTE in den *Werther* met romantische droomerijen vervuld zien, waar zij zelfs als eene coquette wordt voorgesteld, daar is grootelijks van de waarheid afgeweken. Hoe zou zij ook zoo hebben kunnen zijn, de achttienjarige, op wier jeugdige schouderen reeds de zorg voor tien woelige kinderen rustte! »De gelukkige harmonie harer toevallige bestemming met haren natuurlijken aanleg" — zoo luidt het in de meer gemelde inleiding — »kon hare opgewektheid en haren ijver slechts vermeerderen. De huisselijke magt eener moeder handhavende, was zij een jong meisje aan vrolijke levendigheid. De stroeve plooijen der moederlijke gestrengheid werden door natuurlijke opgeruimdheid verzacht. Dit waren de eigenschappen van een meisje, bij wie alles harmonie en regelmaat, gemoed en leven was, en waarvan de aanschouwing GOETHE's hartstogt, te gelijk met zijne hoogachting, dagelijks deed klimmen."

Aldus hadden zich deze drie edele personen zoo aan elkander gehecht, dat zij, zonder het te willen, en zonder te weten hoe zij zoo ver gekomen waren, elkander niet meer konden missen. Maar dit heerlijk leven, dat als een reine,

echt Duitsche idylle voorbijging, kon voor GOETHE niet lang duren. Hij staarde in den afgrond, aan welks rand hij stond, en beefde van schrik terug. De strijd werd hem te zwaar. Hij leed er te zeer onder. Nadat hij gedurende eenigen tijd te vergeefs gekampt had, kwam een moedig besluit bij hem tot rijpheid. Den 11den September 1772 verliet hij Wetzlar en reisde naar Frankfort af.

Den vorigen dag had hij bij KESTNER gegeten, die weinig dacht dat het de laatste maal was. Des avonds ontmoetten de beide vrienden elkander ten huize van CHARLOTTE's vader. Daar had het drietal een merkwaardig gesprek, hetwelk door het meisje werd aangevangen, en dat over den staat ná dit leven, over sterven en wederzien liep. Zij beloofden elkander, dat, wie van hen het eerste stierf, den achterblijvende, indien hij kon, berigt omtrent zijn toestand geven zoude *). In diep neêrgedrukte stemming nam GOETHE, zonder iets van zijn opzet te doen blijken, als naar gewoonte afscheid. Den volgenden morgen ten 7 ure vertrok hij, aan KESTNER zoowel als aan CHARLOTTE eenige regelen achterlatende. Die aan de laatste, blijkbaar in haast op het papier geworpen, luidden aldus †): »Wel hoop ik weder te komen, maar God weet wanneer. LOTTE, hoe was het mij bij uw spreken te moede, terwijl ik wist dat ik u voor de laatste maal zag!... Niet voor het laatst, en toch vertrek ik morgen. Welke kwade geest bragt u op dit gesprek! Mogt ik alles zeggen wat ik wilde; ach, mij was het om hier beneden te doen, — om uwe hand, die ik voor de laatste maal kuste!... De kamer, waarin ik niet zou wederkeeren, — de lieve vader, die mij voor het laatst uitgeleide deed... Nu ben ik alleen en mag weenen; ik laat u gelukkig achter en behoud eene plaats in uw hart, en zie u weder — maar *niet morgen* is *nooit*. Zeg aan uwe kleinen: *hij is weg*. — Ik kan niet langer."

En hier mag zich het menschelijk gevoel wel in een kreet van bewondering en geestdrift lucht geven, bij eene daad ván zoo grooten moed en zelfverloochening. »Die zijne driften

*) Ook omtrent dezen avond vindt men in den brief, welke het eerste boek van den *Werther* besluit, bijzonderheden. Die brief draagt den zelfden datum: 10 September.

†) Van dit briefje is, in de Hoogd. uitgave, *fac simile* gevoegd.

bedwingt, is grooter dan een held, en die heerscht over zijnen geest, dan die een stad verovert," om met den wijssten der koningen te spreken. Voorwaar, er zijn zulke voorbeelden noodig, om ons, onder al de eigenbaat die ons omringt, nog aan de verborgene hoogere kiemen onzer verdorven natuur te doen gelooven. — De schoonheid heeft, onder de gestalte van de Godin Kalypso, den dapperen zoon van Ulysses betooverd, en door de magt harer bekoorlijkheden houdt zij hem langen tijd binnen de grenzen van haar eiland gevangen. Lang gelooft hij eene onsterfelijke Godheid te huldigen, terwijl hij toch slechts de zelfzucht dient en in de kluisters der zinnelijkheid ligt. Daar gaan hem de oogen voor het gevaarlijke van zijnen toestand open; hij bemerkt de strikken, waarin hij zich heeft verward; hij gevoelt dat deugd en pligt een offer eischen; hij herinnert zich zijner hoogere bestemming, werpt zich in de golven, en — is vrij!

Vrij — maar tot welken prijs! Ach, van nu aan is de idylle in eene tragedie veranderd; in de jammervolste tragedie, waartoe een menschelijk hart kan worden veroordeeld. Want dit is wel de grootste vloek, die de zonde over ons geslacht heeft gebragt, dat datgene, hetwelk ons hier beneden het meest zaligt, ook weder de bron wordt voor ons bitterst lijden; dat wij juist de edelste en reinste aandoeningen onzer menschelijke natuur het meest moeten wantrouwen. Éénmaal, gewis, zal voor elk onzer de tijd komen, waarop ons moêgestreden hart zijn rust zal vinden bij dat profetisch woord van den vroomsten der kerkvaderen: *Heb lief, en doe dan wat gij wilt.* Maar zoo lang wij nog niet tot dien trap van volkomenheid zijn gevorderd, mag het wel ons dagelijksch gebed zijn, dat God over onze neigingen wake, aan onze hartstogten perk stelle, en genadig verhoede, dat wij, ramp en smart over ons eigen hoofd halende, niet tevens door ons onverstand en onze zelfzucht een schaduw werpen op het levenspad van anderen. Zulke gebeden worden altoos verhoord; ze brengen den storm in ons binnenste tot rust. *Esclaves par nos passions, nous sommes libres par nos prières.*

Wie kent het roerende plaatje bij *Matthias Claudius* niet, waaraan ons het voorbeeld van Goethe op nieuw herinnert? Moê gejaagd, het gewaad aan flarden gescheurd, het hoofd op de borst gezonken, zonder te zien waar hij is, naauw

bewust waar hij henengaat, snelt een jongeling voort — voort op een ongebaand pad, over heggen en struiken, langs afgronden en rotsen. Telkens dreigt hij te vallen; telkens schijnt hem de kracht te zullen ontzinken. Maar een Hooger Magt omzweeft hem; zonder dat hij het weet, gaat een Genius aan zijne zijde, het ernstig gelaat opwaarts gerigt, met den staf gedurig vooruitwijzende. Deze heeft hem bij de hand gevat en leidt zijne schreden. Terwijl hij meent zijn eigen weg te gaan, wordt hij gevoerd langs hooger wegen, en, door goddelijke kracht gedragen, snelt hij, over afgronden en adderholen heen, zijne eeuwige bestemming te gemoet.

Beide, KESTNER en CHARLOTTE, waren zeer bedroefd over GOETHE's vertrek. Zij ademde ruimer toen hij weg was, omdat zij hem niet geven kon wat hij wenschte. Ook troostte haar het besef, dat zij zich te zijnen opzigte niets had te verwijten. »Steeds had zij hem zóó weten te behandelen," schreef KESTNER later daaromtrent aan een vriend, »dat geen hoop bij hem kon opkomen, en hij haar om hare handelwijze slechts te hooger moest achten. Zijne rust leed er zeer onder; er hadden dikwijls tooneelen plaats, welke CHARLOTTE in mijne schatting nog meer deden rijzen en mij ook hem als vriend nog dierbaarder maakten, maar waarbij ik toch vaak niet nalaten kon, met verwondering op te merken, hoe de liefde zelfs van de sterkste en in alle andere opzigten zoo zelfstandige menschen de wonderlijkste wezens maken kan. Meest plaagde en bedroefde mij de vrees, dat ik niet in staat zou zijn, CHARLOTTE zoo gelukkig te maken als hij; terwijl ik aan den anderen kant de gedachte niet verdragen kon, haar te verliezen. De laatste aandoening behield de overhand; en, wat háár betreft, bij haar heb ik niet eenmaal den schijn van dergelijke overleggingen kunnen opmerken."

Aan de vlugt van GOETHE hebben wij de brievenverzameling te danken, welke thans door de drukpers is gemeen gemaakt. Vele dier brieven, waarvan de meesten aan KESTNER zijn gerigt, zijn op kleine strookjes grof papier geschreven, gelijk des dichters zorgelooze hand die op de schrijftafel, onder den arbeid, liggen vond. Maar bij al zulke minachting voor bestaande gebruiken, ontbreekt aan deze losse

bladen toch geenszins zekere sierlijkheid van vorm, welke zijn regelmatig en evenwijdig schrift er onwillekeurig aan mededeelde. Schoon Kestner, de smart zijns vriends eerbiedigende, ook te midden zijner overvloedige bezigheden de correspondentie met Goethe nimmer verwaarloosde, toch was dit den afwezige niet altoos voldoende. In elk oogenblik wilde hij zich bewust zijn van onafgebroken verkeer met het geheele gezin; en zóó zeer was het voor zijne rust noodig, met elk lid daarvan in de beste verstandhouding te blijven, dat hem de gedachte zelfs drukte, van Charlotte's jongste zuster Sophie, een kind, voor een klein misverstand, hetwelk eene ware kinderachtigheid was, nog geen vergeving te hebben ontvangen.

Aan bijna elk dezer brieven zou de datum ontbreken, had niet Kestner, de man van zaken, den dag der ontvangst bijna altoos daarop aangeteekend. Maar ook zonder dit zouden zij gemakkelijk, naar den aard van den zich bij den schrijver ontwikkelenden hartstogt, in chronologische orde te rangschikken zijn. Met edele openhartigheid stort hij zich op het papier uit. Wij zien, hoe hij aanvankelijk, met miskenning van eigen kracht, rusteloos van het eene oord naar het andere wordt gedreven; hoe ook de letterkundige bezigheden hem geen genoegzame afleiding verschaffen; hoe eene enkele maal de scherts in zijne droevigste stemming een zonnestraal doet rijzen; hoe hij somwijlen vrolijke verstrooijing zoekt, »*liebesbedürftig*" — gelijk hij het noemt — droomgestalten najaagt, en onder de jonge meisjes van zijne kennis punten van overeenkomst met de verlorene geliefde zoekt, om er zich aan te verkwikken; hoe hij eindelijk, gelijk alle gezonde naturen, langzamerhand in zichzelven de genezing zijner krankheid vindt, en hoe onder dit alles zijn genie verhoedt dat de hartstogt zijne ligchamelijke en geestelijke krachten ondermijnt, vervuld als hij is van telkens nieuwe scheppingen, tot hij zich ten laatste in den *Werther* geheel van zijn pijnlijken last bevrijdt.

Zeker, dàt is nog niet de regte, hemelsche liefde, die op deze wijze onder gaat; — dat is de ongeoorloofde hartstogt, die zich strafbaar voelt, en daarom, waar zij geen bevrediging kan vinden, afleiding najaagt en verdooving zoekt. Maar de strijd is er te zwaarder, de bestrijding te prijzens-

waardiger om. Een waas van diepe zwaarmoedigheid ligt over GOETHE's brieven uitgespreid; innige verkleefdheid, fijn en diep gevoel stralen er in door. Gedurende den zomer van 1773 wordt de inhoud moedeloozer. De bruiloft der verloofden stond voor de deur, en daarmede hunne afreize, de laatste ontwikkeling van het doorgeworsteld lijden. »Gij zult dansen," luidt het in een dier brieven aan KESTNER: »wèl moog het u bekomen. Om mij heen danst alles. Herinner CHARLOTTE op het bal aan mij. Laat ge het na, dan moet zij het u doen, tot uw straf. Word maar niet laauw en nalatig in het schrijven." — »Sinds een paar dagen voel ik mij slecht. Het is een ondragelijk iets, als men alles in zichzelven moet verkroppen, en er ten slotte nog niet in slaagt. Toch ben ik opgeruimd, en arbeid vlijtig voort. Aan uw lot en uwe verwijdering durf ik niet denken. Gij hadt er mij niets van moeten zeggen; het grieft mij. *Fiat voluntas.* Groet de engel, en God zij met u!" — Dubbel ligtgeraakt in deze opgewondene stemming, meent hij voor de eerste maal in een van KESTNER's brieven een zweem van jaloezij te vinden, en antwoordt met een gloed van toorn, welke de schoonste indrukken der geheele briefwisseling zou kunnen bederven, indien er niet te gelijk de ondubbelzinnigste blijken van innige gehechtheid in doorstraalden: »O KESTNER, wanneer heb ik u LOTTE in menschelijken zin misgund — want om het niet in een *heiligen* zin te doen, had ik een engel moeten zijn! Laat mij u een geheim toevertrouwen, opdat gij zien en gelooven moogt. Toen ik mij aan haar hechtte — en gij weet, hoezeer dit van harte was — verhaalde B. mij, hoe men zich over ons beiden uitliet. »Ware ik KESTNER," zeide hij, »het zou mij niet aanstaan. Waar moet dat op uitloopen? Gij zult haar nog van hem vervreemden," en zoo al voort. Mijn antwoord luidde: Ik denk nu eenmaal iets zeer buitengewoons van dit meisje; bedriegt ze mij, en ware er niets bijzonders aan haar, en gebruikte zij KESTNER alleen als middel om te zekerder met hare bekoorlijkheden te woekeren, — het eerste oogenblik, waarin ik dit ontdekte, zou het laatste van onze vriendschap zijn." In het verdere gedeelte van den brief deelt hij, terwijl hij zijnen vriend met eenige bitterheid verwijt, dat deze na zijn huwelijk aan hun vriendschapsverbond ontrouw wordt, mid-

den onder de uitdrukkingen der hoogste ontevredenheid, op den toon der dankbaarheid mede, dat hij, door eene der vriendinnen van CHARLOTTE, een bruidsruiker van haar ontvangen en zich daarmede gesierd heeft. Diep neêrgedrukt, nu het laatste, beslissende oogenblik slaat, draagt hij die bloemen, het bewijs van zijn verlies, maar tevens een eereteeken van heldhaftigen moed, aan den hoed, en verhoogt de waarde van dit bedrijf door de roerende woorden: »Ik hoor, LOTTE moet nog liever, schooner en beter dan ooit te voren zijn." Zóó zeer dus vervult hem de reinste vriendschap, dat de blijdschap over hare voortreffelijkheid hem zijne eigene smart doet vergeten en hij zich in hare hooge waarde verheugt, op het zelfde oogenblik, waarin hij voor immer alle aanspraak op haar verliest. Hierdoor getroffen, haast KESTNER zich in twee volgende brieven zijn edelmoedigen, maar wat driftigen vriend gerust te stellen en de geslagene wonde te heelen. Uit GOETHE's antwoord blijkt, dat het misverstand slechts zes dagen heeft geduurd.

In beminnelijker daglicht verschijnt GOETHE's karakter op twee andere oogenblikken van ontevredenheid. De eene maal bedroeft het hem, dat het bruidspaar een ander dan hem met de bezorging der trouwringen heeft belast; den anderen keer beklaagt hij zich, dat de jonggehuwden hem niet te Frankfort waren komen opzoeken. Hij rekende zich sterk genoeg, zijn vriend in het vol genot te zullen kunnen zien van een geluk, waarvan hij het gemis diep gevoelde, terwijl aan KESTNER een zegepraal, welke zijnen vriend bedroefde, niet lief kon wezen.

Op Palmzondag 1773 werd de bruiloft gevierd, en van dit tijdstip gaan GOETHE's brieven naar Hannover. »Heden nacht," dus vangt de eerste aan, dien hij op deze gebeurtenis liet volgen, »heb ik van LOTTE wonderlijk gedroomd. Ik voerde haar door de *allee* aan den arm; ieder bleef staan, om haar na te zien; ik zou er nog eenigen van kunnen noemen. Op eens sloeg zij haren sluijer neêr. Nu zag ieder bedrukt. Ik verzocht haar, het gelaat weder te ontblooten, en zoo deed zij. En zij zag mij aan met die oogen.... nu, *gij* weet hoe het iemand, dien zij aanziet, te moede is! Wij gingen haastig verder. Weder bleef ieder ons nastaren. O LOTTE, zeide ik tot haar, als zij maar niet merken, dat gij een ander toebehoort!.... En zoo droom ik heel mijn leven door, voer procedures, schrijf drama's en romans en dergelijken;

en doe verder al wat mij invalt. En gij zijt gezegend als de man, die den Heer vreest. Van mij zeggen de menschen, dat de vloek van KAÏN op mij rust. Geen broeder heb ik verslagen. En ik denk, de menschen zijn dwaas."

Een jaar later ontstond, bij de verschijning van den *Werther*, een ernstiger misverstand, hetwelk het onderwerp van onderscheidene brieven uitmaakt. De aanleiding daartoe was de volgende.

Geheel toevallig was KESTNER in de omstandigheden, welke den moord van den jongen JERUSALEM verzelden, waarover wij reeds met een enkel woord spraken, eenigzins betrokken geweest. Hij had namelijk aan den ongelukkige, dien hij een paar keeren ontmoet had, op zijn verzoek de pistolen geleend, waarmede deze zich van kant maakte, natuurlijk zonder in het minst te vermoeden tot de uitvoering van welke wanhopige daad zij moesten dienen, en in het denkbeeld, dat het voor eene voorgenomene buitenlandsche reize was. Behalve tegenspoed in zijne zaken, was het vooral de ongelukkige hartstogt voor eene gehuwde vrouw, welke JERUSALEM tot het noodlottige besluit dreef. De vrouw schijnt niet geheel onschuldig te zijn geweest; het was althans bekend, dat haar gedrag dikwijls aanleiding gaf tot onaangename huisselijke tooneelen. Hoe het zij, de gebeurtenis maakte buitengemeen gerucht; de gansche stad was er vol van. KESTNER werd natuurlijk door het berigt diep geschokt. Hij was getuige van den laatsten doodstrijd des ongelukkigen, en gevoelde zich opgewekt alle bijzonderheden omtrent de zaak naauwkeurig te verzamelen en op te teekenen. Sedert GOETHE's verwijdering waren de twee vrienden gewoon elkander alle indrukken van dien aard getrouw mede te deelen. Den 2den November 1772 zond KESTNER hem dan ook zijne aanteekeningen betreffende het gebeurde toe. Dit zeer belangrijk verslag is, met het fac-similé van JERUSALEM's schriftelijk verzoek om de bewuste pistolen, in het voor ons liggende werk afgedrukt.

Weinig dacht KESTNER, dat hij zelf op die wijze mede de hand legde aan een werk, hetwelk hij later dikwerf heeft gewenscht, dat nimmer geschreven ware. Twee jaren daarop verscheen namelijk het *Leiden des jungen Werthers*, en daarin vinden wij menige plaats uit KESTNER's verhaal *woordelijk* te-

rug. Dit geldt vooral de beschrijving der laatste oogenblikken van WERTHER, welke tot in de minste bijzonderheden — zijne kleeding, de inrigting van zijn vertrek, zijne begrafenis, enz. — gelijkluidend zijn met die van JERUSALEM.

Het zal wel niemand verwonderen, dat de jonggehuwden, zalig in elkanders bezit, zeer onaangenaam werden aangedaan, toen zij door hunnen vriend de schoone verhouding, welke tusschen hem en hen had bestaan, ligtzinnig zagen aangewend, om daarin stof voor een roman te zoeken, die ernstig misverstand opwekken en hen persoonlijk in een valsch daglicht stellen kon. KESTNER moest, bij het besef van zich zijne vrouw als 't ware voor een deel te zien ontrukt, zich bovendien beleedigd gevoelen door de wijze, waarop zij in het gedicht werd afgeschilderd, vooral daar des dichters liefde tot haar voor velen eene bekende zaak was. Voor hemzelven was de karakterteekening van den verdichten ALBERT ook alles behalve vleijend. Wat GOETHE betreft, hij vreesde den indruk van zijn werk zoo weinig, dat hij het dadelijk na de verschijning aan CHARLOTTE toezond, nadat hij haar reeds te voren (16 Junij 1774) daaromtrent geschreven had: »Ik zend u eerstdaags een vriend, die veel overeenkomst met mij heeft, en hoop, dat gij hem goed zult ontvangen. Hij heet WERTHER, en is — en was — dat moge hij u zelf vertellen." — Pijnlijk moest het hem dan vallen, toen KESTNER hem, terstond na de ontvangst, een brief vol verwijtingen zond. »Uw WERTHER zou mij veel genoegen gedaan hebben, daar hij mij aan menig belangrijk voorval herinnerde, indien hij mij niet, zoo als hij daar ligt, in menig opzigt zeer ontevreden had gemaakt. Gij weet, ik spreek gaarne zoo als ik het meen.... De werkelijke CHARLOTTE, wier vriend gij toch wilt zijn, is op uwe schilderij, welke te veel aan haar heeft ontleend om niet dadelijk aan haar te doen denken, — is, zeg ik — doch neen, ik wil het woord niet noemen; het smart mij al genoeg, dat ik het denken moet. En dan dat ellendige schepsel van een ALBERT! Moge het al een zelf door u geschapen beeld zijn, zoo heeft het toch ook weder van een origineel portret zóóvele trekken (schoon, Gode zij dank, alléén wat het *uitwendige* betreft), dat het gemakkelijk aan den werkelijken ALBERT kan doen denken. En moest gij hem tot zulk een nietswaardige maken, welligt alleen opdat gij trotsch over hem zoudt kunnen

heenstappen en uitroepen: Ziet eens, wat *ik* voor een man ben!"

GOETHE kon de billijkheid dezer verwijtingen niet geheel ontkennen. Eene CHARLOTTE had hij vaak in het openbaar geprezen; eene CHARLOTTE was de heldin van het gedicht, waarin de grens tusschen waarheid en verdichting niet zigtbaar is, en dat op elke bladzijde de kleuren draagt van eene tusschen hartstogt en ontbering doorleefde werkelijkheid. In het gevoel zijner schuld, kan hij dan ook slechts met de roerendste beden om vergeving antwoorden. De wijze, waarop hij dit doet, is zeer naïf en karakteristiek. Dronken van den roem, die hem in gansch Duitschland te beurt viel en hemzelven eenigermate verraste, voert hij den vrienden de loftuitingen te gemoet, die hem van alle kanten in de ooren klinken: »Als gij boos wordt, mijne lieven, denkt slechts, denkt dat de oude, dat *uw* GOETHE, altoos op nieuw en thans meer dan ooit de uwe is." Op hunne deelneming in zijnen triomf staat makende, zoekt hij hen met de gedachte te troosten: »Kondet gij het duizendste deel gevoelen van wat WERTHER is voor duizend harten, gij zoudt niet denken aan hetgeen u daarin minder welgevallig is." Tot KESTNER in het bijzonder rigtte hij nog dit meer beteekenend troostwoord: »*Leef ik nog, dan zijt gij het, aan wien ik dit heb te danken; gij zijt dus niet* ALBERT, *en dus....*" In den zelfden brief tracht hij zijnen vriend ook gerust te stellen door de belofte van binnen een jaar alle misverstand onder het publiek »op de zachtste, eenigste, innigste wijze uit den weg te ruimen." Maar deze eenigzins overijld afgelegde belofte is onvervuld gebleven. Later kwamen beide vrienden nog wel eens op de zaak terug; maar belangrijke veranderingen bleken hoe langer hoe onmogelijker te worden, naarmate het gedicht te meer door de opgewondene gemoederen bewonderd en langzamerhand het eigendom der Duitsche natie, gelijk van andere beschaafde volken werd. Ook KESTNER eindigde met dit te erkennen, en gaf te eer toe, daar hij zijnen vrienden genoegzame ophelderingen kon verschaffen en het persoonlijk karakter der echtelingen hen genoegzaam voor valsche oordeelvellingen vrijwaarde. Met wat zachtmoedigheid en billijkheid KESTNER overigens in het diepst van zijn edel hart de ligtvaardige daad van den vurigen dichter beschouwd, verontschuldigd en vergeven heeft, bewijzen een paar mede-

gedeelde brieven aan een vriend, welke te gelijk hoogst belangrijke openbaringen ten aanzien der verhouding van het echtpaar tot den roman en tot GOETHE inhouden. De onbescheidenheid des laatsten zou onvergeeflijk geweest zijn, indien hij het gewigt er van had kunnen beoordeelen, en de uitkomst voor de betrokkene vrienden vooruit had kunnen zien. Maar de argelooze, schertsende woorden, waarmede hij-zelf hen den *Werther* toezond, bewijzen het tegendeel. Hem waren de vormen des gewonen levens geheel onbekend, en even onbekend de pligten, welke deze hem tegenover zijne vrienden oplegden.

Hiermede was dan het misverstand reeds dadelijk bij zijn ontstaan, en zonder vermindering van wederzijdsche welwillendheid, uit den weg geruimd en de gewone briefwisseling tusschen GOETHE en KESTNER duurde tot aan des laatsten dood (25 Mei 1800) geregeld voort. Bij GOETHE's stijgenden roem bleef zijne warme gehechtheid voor de beide geestverwanten geheel de zelfde. In elk zijner triomfen moesten zij het eerst deelen; al wat hij dichtte of schreef, hetzij groot of gering, werd hun het eerst toegezonden. Daardoor verspreidt de voor ons liggende correspondentie over het ontstaan van menig voortbrengsel van zijn genie een nieuw licht. Zoo laat hij zich b. v. dus over het lieve, welbekende gedicht *der Wandrer* uit, hetwelk eerst in den Muzen-Almanak geplaatst en later daaruit in de volledige uitgave zijner werken overgenomen werd: »Het is in mijn tuin, in een mijner beste oogenblikken gemaakt, LOTTE geheel in het hart en tot kalme tevredenheid gestemd, vol van de gedachte aan uw geluk. Gij zult, wanneer gij het aandachtig leest, meer individueels in het stukje vinden, dan oppervlakkig schijnt; gij zult in de beeldspraak LOTTE en *mij*, en wat ik zoo honderdduizendmaal bij haar gevoeld heb, terugvinden. Maar verraad het niemand. Het moet u heilig wezen. U beiden heb ik voor den geest bij al wat ik schrijf."

Een andermaal zond hij zijne *silhouette* aan CHARLOTTE, met een versje dat aldus eindigt:

»Es ist ohngefähr das *garst'ge Gesicht*,
»Aber meine Liebe siehst du nicht."

en schrijft daarbij: »Van nevensgaande *silhouette* is een voor

u. — Ik dank u, dat gij gaarne leest wat ik schrijven en drukken laat; immers ik heb u toch ook nog lief. Kus uw kind voor mij. En kan ik tot u komen, dan sta ik weder voor u, zonder veel te zeggen, gelijk ik eens van u verdween, mits gij daarover niet verschrikt en mij voor geen »*garstig Gesicht*" uitmaakt. — Ik zou u toch wel eens willen zien met den kleinen jongen op den arm."

De knaap, waarop GOETHE hier doelt, was KESTNER's eerste kind, en op des laatsten en CHARLOTTE's verlangen naar GOETHE genoemd. Een merkwaardig bewijs, hoe gelukkig nog altoos de onderlinge verhouding van het drietal was. »Het heeft mij verrast," antwoordde GOETHE, toen KESTNER er hem kennis van gegeven had: »ik had het niet verwacht. *Gehoopt* had ik het; maar omdat uw eerste brief er van zweeg, beduidde ik mijzelven dat op de eerstgeborene de familie een regt heeft. Nu echter hoop ik, dat LOTTE — want op het oogenblik, dat ik dit schrijf, (Mei 1774) is de kleine jongen gedoopt — aan alle gehaspel dienaangaande voor goed een einde zal hebben gemaakt, door te zeggen: *Hij* heet WOLFGANG, en het kind zal ook zoo heeten. — Gij schijnt er even zoo over te denken. Hebt gij hem een anderen naam gegeven, dan moet de volgende naar mij heeten. Meld mij wat er gebeurd is. Ik heb daaromtrent zonderlinge denkbeelden, die ik niet onder woorden kan brengen."

In dien geest ging de correspondentie voort. GOETHE rigtte zijne brieven nu eens aan KESTNER, dan weder aan CHARLOTTE, of wel aan beiden te gelijk, somtijds ook aan CHARLOTTE's broeders of zusters. Nimmer komt in zijne brieven iets voor, dat tegen de strengste wetten der kieschheid en zedelijkheid strijdt; slechts diepe droefheid ligt er dikwijls over uitgestort. CHARLOTTE antwoordde hem van tijd tot tijd, en dit was hem altoos een groot geluk. »O LOTTE," schreef hij eenmaal, »gij verzekert mij met uwe gewone opregtheid en zielsonschuld, welke mij altoos zoo lief was, dat ge mij nog liefhebt: het zou ook àl te treurig zijn, wanneer de tijd ook op onze vriendschap invloed verkreeg! Ik zal u eerstdaags een gebedenboek zenden, waarmede gij u des morgens en des avonds sterken en u daarbij ook mijner herinneren kunt." — »Wat ben ik toch een kind, LOTTE! Hoe verraste het mij, toen ik van M. hoorde, dat gij nog aan

mij denkt! Zegt mij dit dan niet elke brief van KESTNER? zegt *mijn hart* het mij niet? En toch klonk het mij zoo geheel nieuw in de ooren, toen mij dat lieve vrouwtje, met eene uitdrukking van zoo innige deelneming, zeide, dat gij nog aan mij denkt. O ik gevoelde wát ze me zeide; zij is eene lieve vrouw. Reeds gisteren nacht wilde ik u schrijven, maar het was mij onmogelijk; ik ging in mijne kamer op en neder, en sprak met uwe *silhouette*, en zelfs nu valt het mij moeijelijk dit hier neêr te krabbelen. Zal ik nooit, nooit weder uwe hand in de mijne houden, LOTTE? — Ik heb M. veel van u verteld; zij wandelde met mij door het woud, en beloofde mij, met u over mij te zullen spreken. Ja LOTTE, in lang ben ik zoo gelukkig niet geweest."

Jaren lang nog duurde op de zelfde wijze tusschen deze drie merkwaardige menschen dit rein en edel verkeer voort. Bij GOETHE nam de *hartstogt* van lieverlede af, om eindelijk geheel te verdwijnen; de achting en vriendschap bleven bestaan. Altoos bleef de geliefde zijner jeugd voor hem *die goldne* LOTTE. Elke brief aan KESTNER eindigde: »Leef gelukkig, groet LOTTE en de uwen, en blijf mij liefhebben." De laatste voorhandene brief aan KESTNER is van den 16den Julij 1798. Waarschijnlijk zijn eenige andere brieven door de ernstige ziekte, waaraan KESTNER gedurende zijne laatste levensjaren leed, verloren geraakt. Deze zelfde omstandigheid en overmaat van bezigheden heeft ook van KESTNER's zijde de briefwisseling in later tijd eenigzins doen verslappen, waarover GOETHE hem in menigen brief vriendschappelijke verwijtingen doet.

En hier kunnen ook wij de pen nederleggen. Het is een schoon en verkwikkend levensbeeld, dat wij beschouwd hebben, en zoo het bij onze lezers geen aangenamen indruk achterlaat, de schuld kan alleen aan onze zwakke en gebrekkige voorstelling liggen. Voor Duitschland is zeker de doorbladerde briefwisseling van den grooten dichter nog in meer bijzonderen zin belangrijk. De priesters van den GOETHE-*cultus*, die begrijpen den uitstekenden man niet beter te kunnen vereeren, dan door hem bij voorkeur van zijne *zwakke* zijde na te bootsen, en die zich ten hoogste bevoorregt ach-

ten, wanneer het hun gelukt zich eene rol te creëren, die eenigermate overeenkomt met de door hunnen afgod doorleefde maatschappelijke en zedelijke toestanden, moeten zich, dunkt ons, eenigzins teleurgesteld gevoelen bij de ontdekking, dat GOETHE zoo hoog boven WERTHER gestaan heeft, en zich zooveel waardiger en moediger in de werkelijkheid heeft gedragen, dan hij het in den roman doet voorkomen. De WERTHER-*manie* zal door het boek niet worden aangewakkerd, en dat is gelukkig; als voorbeeld van geestkracht en zelfbeheersching daarentegen moge het op velen een heilzamen indruk maken. Zeker, slechts zeer enkelen bezitten iets van het genie van GOETHE; daarom zullen ook slechts weinigen het gevaar te boven komen en de wonde genezen kunnen door de zelfde middelen als hij. Trouwens, het Evangelie wijst ons een weg, die nog uitnemender is, die korter en zekerder tot nog volkomener genezing voert. GOETHE, wij weten het, was geen Christen; het Christelijk beginsel trad niet als bezielend principe bij zijn doen en denken op den voorgrond. Daarom ook is hij zichzelven niet gelijk, is hij niet de zelfde gebleven, en zou zijn later leven moeijelijk het zelfde naauwlettend onderzoek dulden, als deze treffende episode uit zijne jongelingsjaren. Hij heeft het zeer schoon *gezegd:*

„Lange hab' ich mich gestraubt,
„Endlich gab' ich nach;
„Wenn der alte Mensch zerstaubt,
„Wird der neue wach.
„Und solang du *das* nicht hast,
„Dieses: *Stirb* und *Werde*,
„Bist du nur ein trüber Gast
„Auf der dunklen Erde."

Jammer maar, dat het van hem geen *waarheid* geworden is!

Intusschen — wachten wij ons tot een streng en voorbarig oordeel over den man, die welligt nog door niemand regt gekend en juist beoordeeld is, en verheugen wij ons over het afweren eener verdenking, welke tot hiertoe ten onregte op hem had gerust. Het moet over het algemeen onze lust zijn, alles in het leven van groote mannen op te sporen, wat hen uit een menschelijk en Christelijk oogpunt kan verheffen en veredelen. Dat is ook het beste middel tot regt begrip der werken van hunnen geest. Zoo werpt b. v. de ont-

hulling der waarheid omtrent GOETHE's verhouding tot CHARLOTTE niet alleen een liefelijk licht over des dichters geheele jeugd, maar zij is ook de sleutel tot veel in de ontwikkeling van zijn buitengewoon genie. Want WILHELM VON HUMBOLDT heeft het te regt gezegd: *In dem rechten Empfinden edler Weiblichkeit liegt das Erkennen alles schönen in Menschheit und Natur.*

MARIORA.

EEN VERHAAL UIT WALACHIJE.

1.

Ik was op zekeren avond in de ruwe woestenijen van het Kimpina-gebergte verdwaald geraakt. In gezelschap van eenige vrienden had ik een paar weken te voren de hoofdstad van het vorstendom, Boekoerest, verlaten, om ons op de jagt te begeven. Aan allerlei onderhoud had het ons daarbij niet ontbroken, terwijl wij nu eens in dorpen overnachtten, dan weder midden in bosschen kampeerden. Ik voor mij was geen groot meester in de edele kunst; de natuur had mij niet tot jager geschapen. Mijn temperament neigde weinig tot het bloedrijke, en zelfs wanneer ik een jagtgeweer in de hand hield, was ik eer genegen om rond te zien en mij aan de schoonheid van het landschap te verlustigen, dan de zich in het stille water wiegende eend, de langs het geboomte voorbijzwevende trapgans, den in het gras verborgen patrijs op te zoeken en te schieten. Hierbij kwam, dat ik weinig slag had om met schietgeweer om te gaan, en misschien was dit laatste wel de voornaamste reden mijns afkeers van de jagt.

Als plaats, waar wij op zekeren avond bij elkander zouden komen, hadden wij het kasteel *Kostacki* gekozen, dat weinigen van ons gezien hadden, maar dat wij door zijn in het oog loopend voorkomen en de beschrijving, die ons van zijne ligging was gegeven, meenden niet te zullen missen. Ik had

mij reeds des voormiddags van mijne makkers verwijderd, en na vruchtelooze pogingen, om ten minste één van hen op te sporen, mijnen tijd doorgebragt met het bewonderen der schoonheden van het gebergte en het opzoeken van de plaats der bijeenkomst.

Dit was echter niet zoo gemakkelijk als ik dacht. Men had mij gezegd, dat ik naar eene ontzaggelijke rotsmassa moest uitzien, van eenige honderd voet hoog, die zich eenzaam midden in eene vallei verhief, en geheel naar een gebouw van menschenhanden geleek; maar ofschoon met iedere schrede, die ik voorwaarts deed, de groote bosschen allengs verdwenen en de boomen kleiner en zeldzamer werden, — ofschoon zonderling gefatsoeneerde rotsen en sombere valleijen zich aan alle kanten vertoonden — kon ik echter niets ontdekken, dat bij de beschrijving paste, welke de menschen in de omstreek mij van het kasteel *Kostacki* hadden gegeven. De avond begon te vallen, voordat ik eenige onaangename aandoening bespeurde; maar toen het eindelijk donker werd, drong zich meer en meer de gedachte bij mij op, dat ik in dit verschrikkelijke oord, dat door zijne wilde beesten en nog meer door zijne rooverhorden zoo berucht was, den nacht zou moeten doorbrengen. Wanneer ik nu niet op goed fortuin tot den anderen morgen wilde blijven voortkuijeren, bleef mij niets over dan onder een Walachijschen eik of een rots-uitstek eene schuilplaats te zoeken.

Inderdaad scheen dit al wat er voor mij overschoot; en daar de vermoeijenis het overleg te hulp kwam, besloot ik mij op een omgewaaiden boom neêr te zetten, met mijn geweer aan mijne voeten, mijn hoofd in de handen en mijne ellebogen op de knieën. Ik dacht slechts uit te rusten, doch viel in slaap.

De droom, die mij gedurende mijne sluimering bezocht, was de herhaling van een verhaal, dat mij kort te voren was medegedeeld, — van een man, die zich in het zelfde gebergte, waar ik thans verdwaald was, in een hol had gewaagd, maar toen hij, na uitgeslapen te zijn, er weêr uit wilde, eenen beer aan den ingang ontdekte. Hij had een beerenhol tot zijn nachtverblijf gekozen, en daar het onmogelijk was te ontsnappen, kroop hij in eene spleet, die juist breed genoeg was om er zelf in te komen, maar waarin het

logge beest niet kon doordringen. Hij moest echter doodhongeren; want de beer week niet van de plaats, voordat zijn gevangene den laatsten adem had uitgeblazen.

Ik verplaatste mij in den toestand van den ongelukkige, doch sluimerde, door vermoeijenis afgemat, niettemin voort, totdat een scherpe, doordringende kreet mij vol schrik wakker maakte. Een koude noordenwind gierde over het gebergte heen, nu eens door de diepte rollende, dan weder door de boomtakken fluitende. Eenige verstrooide wolken doorkruisten, even als een zwerm trekvogels, den horizont, en daarboven schitterden ontelbare sterren aan het heldere luchtruim. De maan was reeds achter het gebergte verzonken en liet een wit, dampig licht aan den zoom van den gezigteinder achter. Ik luisterde nog eenmaal naar den toon, die mij wakker had gemaakt, doch hoorde niets dan het verwijderd geblaf der jakhalzen, die op hunnen nachtelijken rooftogt waren uitgegaan. Een andere, lange, klagende kreet steeg in de lucht omhoog, en terwijl ik in de rigting staarde, waar hij vandaan kwam, werd ik op den kalen tak van een ouden eik, in de nabijheid, de magere gedaante van een flamingo gewaar. Hier was dan toch eindelijk gelegenheid tot een schot. Ik legde mijn jagtgeweer aan, en mikte; maar het denkbeeld, dat deze nachtwaker mij misschien voor het gevaar had behoed van gedurende mijnen slaap levend verslonden te worden, gaf aan den loop eene andere rigting, en ik schoot in de lucht af. De echo rolde door het gebergte, en weldra hoorde ik eene stem, die mij bij mijnen naam riep. Het was Gitz, de bediende van vorst Ypsilanti, dien men naar mij had uitgezonden. Het antwoord, dat ik hem toeriep, bragt hem weldra aan mijne zijde.

»O mijnheer, wat heb ik naar u gezocht!" riep hij, terwijl hij al hijgende kwam aanloopen. »Wij dachten waarlijk, dat u een ongeluk overkomen was. Mijn heer is op het kasteel, en verwacht u vol ongeduld. Het avondmaal is gereed."

Het laatste gedeelte van dit berigt was niet het minst aangename. Ik verzocht hem terstond vooruit te gaan. Weldra kwamen wij in een ruwen hollen weg, die zich niet ver vandaar opende, en bereikten na een half uur gaans, of liever struikelens, een ruim, open dal, in welks midden

zich eene donkere massa verhief, waarin ik op het eerste gezigt het lang gezochte kasteel *Kostacki* herkende.

»Hier zijn wij er," zeide GITZ, op de rots wijzende. Ik moest hem wel gelooven, ofschoon men zich onmogelijk eene plaats zou kunnen voorstellen, die het denkbeeld van huiselijk gemak minder opwekte. De natuurlijke vesting verhief zich reusachtig, stil en somber, onmiddelijk aan gene zijde van een voorbijstortenden woudstroom, dien wij aan onze voeten wel hooren, maar niet zien konden; geen ander geluid bereikte mijn oor. Weldra vertoonde zich eene donkere gestalte op den bovenrand der rots, en het vrolijke getoet van een jagthoorn gaf ons te kennen, dat men ons had zien aankomen. GITZ bragt mij naar eene plaats, waar wij, zonder nat te worden, den woudstroom konden overgaan, en wees, toen wij aan den overkant waren, op een zwart voorwerp, dat boven in de lucht slingerde en langzaam nederdaalde. Het was eene mand, waarin ik nu, zoo als men mij te kennen gaf, naar boven geheschen kon worden. Na een oogenblik geaarzeld te hebben, stapte ik in, toen zij beneden was aangekomen, en was niet bijzonder op mijn gemak, toen ik bemerkte, dat ik omhoog werd getrokken. Ofschoon GITZ de mand door een touw zoo veel mogelijk in loodregte rigting hield, stiet zij toch van tijd tot tijd vrij onzacht tegen de rots aan, en de togt omhoog ging zoo langzaam, dat ik er eindelijk bijna wanhopend onder werd. Ten laatste echter stond, of liever hing, de mand stil; maar daar een groot stuk rots nog dreigend boven mij uitstak, begon ik in het denkbeeld te komen, dat YPSILANTI en consorten mij eens eene poets wilden spelen en mij, tot straf voor mijnen zwerflust, even als de doodkist van MOHAMMED in de lucht laten zweven. Plotseling echter vertoonde zich een man met een fakkel in eene verdieping digt bij mij, greep de mand ferm aan, en trok haar wel behouden de landingsplaats binnen. In het volgende oogenblik was ik door al mijne vrienden omringd, die mij geluk wenschten, dat ik uit de klaauwen der wolven ontkomen was.

Het was een in de rots uitgehouwen vertrek, of liever eene rij van drie vertrekken, die door lange, onregelmatige gangen met elkander gemeenschap hadden. Het laatste en grootste, waarheen ik gebragt werd, kwam op eene soort van

terras of balkon uit, vanwaar men een wijd uitgestrekt gezigt over de geheele vallei had. Hier bevond zich eenig ruw huisraad, eene tafel en eenige banken; ook had ik in het tweede vertrek iets bemerkt, dat naar eene bedstede geleek, en eene soort van alkoof, waarin zich misschien eene tweede bevond. Dit een en ander overtuigde mij, dat ALI BABA's hol bestendig bewoond was, waarvan ik tot dusver niets had geweten; en tevens bemerkte ik, dat ons gezelschap met twee personen was vermeerderd — een oud man, van een waardig voorkomen, in de gewone kleeding der Walachijsche boeren, en een bevallig meisje van zestien à achttien jaren, dat ijverig bezig was met de tafel voor ons avondmaal te dekken.

Men kan zich naauwelijks een schilderachtiger tooneel voorstellen dan dat, hetwelk thans, nadat ik eenige minuten aan mijnen eetlust gewijd had, mijne opmerkzaamheid trok. De opening naar het balkon was met eene groote mat behangen, want het werd al kouder en kouder. Een paar fakkels, langzaam en statig met helder, roodachtig licht brandende, waren op stukken hout vastgemaakt, die horizontaal uit gaten in de rots naar binnen staken. De tafel was eene plank, op een paal gespijkerd; en daar ze slechts breed genoeg was voor één bord, vormde ons gezelschap eene lange zigzaglijn, van vier of vijf personen aan iederen kant. Onze kleeding was phantastisch en schilderachtig, en mijne Walachijsche vrienden hadden bijzonder sprekende gelaatstrekken. Zelfs JANKO, de bewoner van het kasteel, was een man van woest voorkomen, met een ontzaggelijken, grijzen haarbos, scherpe, doorborende oogen en een prachtigen baard. Plotseling kwam de gedachte bij mij op, om bij de eerste gelegenheid mij een portret te bezorgen van hem en van de jonge MARIORA, wier zwarte oogen en bevallige bewegingen mij noopten haar veel vaker, dan ik anders gedaan zou hebben, om de waterkruik te verzoeken.

Toen het maal ten einde liep, en er geen reden meer voorhanden was om nog verder bediening te verlangen, kreeg MARIORA, op een teeken haars vaders, uit het aangrenzend vertrek eene soort van guitar, en begon, zonder eenige uitnoodiging af te wachten, zich zelve accompagnerende, een dier allegorische balladen te zingen, die onder de Walachijsche volks-

liederen de aanzienlijkste plaats innemen. Hare stem was bijzonder aangenaam, en zij zong met zooveel eenvoudigheid en toch zooveel gevoel, dat het mij voorkwam niets zóó schoon gehoord te hebben.

2.

Ik ben de zoon van een Engelsch koopman, die sedert vele jaren te Odessa woont, en aanzienlijken handel in granen drijft. Ten tijde, waarvan ik spreek, had ik een grooten afkeer opgevat van de zaak, waarin mijn vader, Josia Meredith, zijn bestaan vond. Een half jaar te voren had ik mij veertien dagen achtereen ingebeeld een dichter te wezen; maar van lieverlede verdwenen de toppen van den Parnassus uit mijn gezigt, vooral sedert ik eens een geheelen nacht had doorgebragt om een rijmwoord te zoeken. Zooveel werd mij allengs duidelijk, dat men weinig smaak in kantoorzaken kan vinden, zonder juist tot letterkundige geboren te zijn. Ik wierp mijne half voltooide sonnet in het vuur, en bragt nog eens veertien dagen door met te overleggen, of ik soldaat dan wel zeeroover zou worden; daar ik echter hieromtrent tot geen vast besluit kon komen, besloot ik niet plotseling een plan voor mijn volgend leven te ontwerpen, maar wat rond te reizen en de wereld eens te bekijken, mij met menschen en zeden bekend te maken; en in vreemde landen wijsheid in te zamelen. Mijne moeder was in Walachije geboren, en met de familie Ypsilanti in de verte vermaagschapt. Ik begaf mij derhalve, na de toestemming van mijne ouders verkregen te hebben, met eene welvoorziene beurs aan boord van de stoomboot *Nikolaas*, die naar de monden van den Donau bestemd was. Mijn vader schudde het hoofd, toen hij mij zag vertrekken en aan boord gaan; mijne moeder echter, die meende dat ik voor iets groots in de wieg was gelegd, glimlachte door hare tranen heen. Haar ten gevalle hield ik mij als of ik in hare eerzucht deelde; men behoeft echter niet te verwachten, dat een jongeling van een-en-twintig jaren, die juist het vrije leven binnen springt, zich om het uitzigt op hooge eereposten, die men zoowel door geld als door verdiensten kan verwerven, veel zal bekommeren.

Ik vond den jongen vorst YPSILANTI te Boekoerest; en nadat ik eenigen tijd in dit uitgebreide dorp, dat men hoofdstad noemt, in zijn gezelschap had doorgebragt, sloot ik mij bij de jagtpartij aan, van welke ik thans bezig ben te vertellen. Ik heb weinig meer over mijzelven tot inleiding te zeggen, behalve dat een der voornaamste redenen, die mij van den schrijflessenaar verdreven, de ongelukkige afloop was eener minnarij met BERTHA MÜLLER, gouvernante bij een der vreemde consuls, die sedert eenigen tijd met mij eene briefwisseling onderhield, en toen goedvond haren heer te trouwen. Deze kleine mededeeling zal zonder twijfel de deelneming verhoogen, welke de genegen lezer reeds voor mij gevoelt; maar daar ik een afkeer van alle bedrog heb, moet ik bekennen, dat ik bij mijnen moeijelijken uitstap naar het kasteel *Kostacki* verscheidene ponden zwaarder was dan toen ik de haven van Odessa verliet, en pogingen deed om, met de droefheid van een wanhopend minnaar, den naam »BERTHA" aan de winden van den Euxinus toe te fluisteren. Ik beschouwde mij toenmaals, ofschoon ik opgehouden had mij voor een dichter aan te zien, in stilte als eene tweede editie van CHILDE HAROLD, en hoopte vurig, dat de aanvallen van zeeziekte, die ik gevoelde toen de boot in het ruime sop voortplaste, mij behulpzaam zouden zijn om de saffraankleur der wanhoop over mijn gezigt uit te breiden. Gedurende de geheele reis evenwel at ik als een wolf en sliep als een Trojaan; en daar ik te Boekoerest de zelfde onromantische levenswijze voortzette, kwam het weldra zoo ver, dat tegen wil en dank de bekoorlijke voorstelling van BERTHA bij mij verdween. Uit ongerustheid evenwel dat de kuur niet volledig mogt wezen, viel ik op het avondeten in het kasteel *Kostacki* met eenen eetlust aan, die verbazend was.

Toen de hevigste behoefte gestild was, vroeg ik YPSILANTI in het Fransch naar het karakter en de betrekkingen van onzen gastheer, indien namelijk de oude man dit was. Hij vertelde mij vrij onverschillig — want de historie was hem te bekend geworden, en volkomen in harmonie met den geest en de gewoonte des lands — dat JANKO, vele jaren geleden, op de goederen van zijn vader houtvester was geweest, maar uit hoofde van een vergrijp — een moord namelijk — zich genoodzaakt had gezien naar het gebergte te vlugten, —

niet voor de wraak der wet, maar voor die der bloedverwanten van den vermoorde. Ofschoon mijne denkbeelden reeds eene Oostersche tint begonnen te krijgen, kon ik toch niet nalaten den eerwaardigen JANKO met wantrouwen of in allen geval met tegenzin te beschouwen. Maar toen de jonge vorst den door zijn berigt te weeg gebragten indruk bemerkte, voegde hij er ter opheldering bij, dat JANKO geen gewone moordenaar was, maar slechts eenen man, die hem zijne hoop voor dit leven ontroofd had, in een plotselingen strijd, waar slagen aan weêrszijden werden uitgedeeld, had gedood, en de openbare meening hem reeds lang had vrijgesproken. De vorst, zijn vader, had den wonderlijken oude op eene jagtpartij in de bosschen aangetroffen en hem herwaarts in veiligheid gebragt; JANKO had echter steeds geweigerd met de wereld weder in aanraking te komen.

»En is dat zijne dochter?" vroeg ik, met een ligten wenk naar het meisje, dat thans, daar zij hare zaken bezorgd had, aan den rand van het terras juist in het licht eener brandende fakkel stond, en wier bewegingen ik, zoo lang het maal duurde, steeds was blijven volgen.

»Ik geloof ja," antwoordde de vorst geeuwende; want, gelijk de meesten van zijne soort, kon hij de aanhoudende opmerkzaamheid, die men aan zulke geringe menschen wijdt, niet begrijpen. Bij deze gebaren wierp ik een blik op mijne kameraden, van welke de een reeds in slaap gevallen was, terwijl de anderen op het punt waren om in te sluimeren. Slaap is aanstekend, even als de pest; ik geeuwde in gemeenschap met den vorst. Hij beval JANKO en zijne dochter naar bed te gaan. Eene groote mat werd vervolgens boven den ingang van het hol uitgespannen, eene tweede op den grond gespreid, en in onze mantels gewikkeld, werden wij door den god des slaaps weldra in het rijk der droomen overgebragt.

Mijne kameraads lagen den anderen morgen nog te slapen, toen ik wakker werd. Gedroomd had ik niet, zooveel ik mij kon herinneren, en toch was ik bij mijn ontwaken op eene wonderlijke wijze aangedaan. Het kwam mij voor, dat ik op iemand verliefd was; maar op wie, wist ik niet. Maar zoo iets gebeurt wel meer in de jongelingsjaren. Ik ligtte de mat op, die de morgenlucht afhield, en trad naar buiten,

op het terras. De zon was nog niet opgegaan, maar een koud, graauwachtig licht was over den horizont uitgegoten. Dunne schaduwen rustten nog in de verdiepingen der dalen, en in het westen flikkerden nog enkele sterren, als achterblijvers van het groote nachtleger. Een ruwe, in de rots gehouwen trap trok mijne opmerkzaamheid, en toen ik dezen opklom, bevond ik mij weldra op den top van het kasteel. Het landschap had zich thans vol pracht uitgebreid, en gelijktijdig begon de lucht door de aannadering der zon zich te verwarmen en te flikkeren, als of er vuurvonken in waren uitgestrooid. Ik staarde naar den gezigteinder in het oosten, om de verschillende afwisselingen van kleur te volgen, welkė den dag vooraf gaan, en eenige poëtische ideeën begonnen bij mij op te komen, toen een ligte voetstap achter mij over de rots heen gleed. Ik keerde mij om, en ontwaarde de bevallige gestalte van JANKO's dochter.

»*Boene demineatse*, *domnoelé!* (goeden morgen, mijnheer!)" zeide zij glimlagchend, misschien om hare fraaije tanden te laten zien. Ik antwoordde haar, zoo goed ik kon, in de weinige spreekwijzen der welluidende taal, die ik van mijne moeder bij een kort verblijf in Walachije had geleerd, en een levendig gesprek werd aangeknoopt. Ik moet echter niet ontkennen, dat MARIORA's komst in het eerst mijne poëtische stemming niet weinig stoorde. Bekoorlijk was zij, dat is zeker; maar die grove, vormlooze kleeding, door een verschoten band om het ligchaam vastgehouden, — dat haar, zorgeloos in een soort van net achter haar hoofd opgebonden, waaruit enkele weelderige lokken wederspannig voor den dag kwamen, om rondom haren blanken hals te dartelen, — streed zoo zeer tegen het denkbeeld, dat ik mij van vrouwelijke schoonheid had gevormd, waarin Parijsche hoedjes, elegante kleedjes naar den laatsten smaak, fijne glacé-handschoenen, kasimiren sjaals enz. de hoofdzaak uitmaakten, dat ik maar niet op het denkbeeld kwam, dat het origineel van het bekoorlijke verschijnsel, dat voorbij mijne oogleden had gezweefd, thans voor mij stond. Intusschen vond ik, terwijl de zon begon omhoog te rijzen en het daglicht over het woeste landschap uitstroomde, er allengs zoo veel genoegen in, het kunstelooze gesnap van MARIORA aan te hooren, dat ik naauwelijks eene beweging van misnoegen kon

onderdrukken, toen de lompe gedaante van CHRISTOPAULO, een van ons gezelschap, over den rand der rots naar boven klom, en met een gelach, dat naar het hinniken van een paard geleek, naar mij toe trad. Zijne eerste woorden waren nog akeliger dan zijn voorkomen.

»MARIORA het hof gemaakt?" riep hij. »Niet onaardig waarempel! Maar jagers moeten zich met dergelijke gekheden niet inlaten, zoo lang de boel niet is afgeloopen en het wild naar huis kan worden gebragt. Er is een beer niet ver van hier." — »Ja, dat geloof ik ook," merkte ik aan. Hij begreep niet wat ik meende, want hij had, misschien voor de eerste maal, de schoonheid van MARIORA opgemerkt, wier wangen, onder den verfrisschenden invloed van den morgendauw, gelijk een perzik aan den zuidkant van een muur gloeide. Hij staarde haar met wijd opgespalkte oogen aan, strompelde, in plaats van gaauw naar geweer en jagthoren terug te keeren, naar MARIORA toe, en was juist op het punt om haar kinnetje tusschen zijne dikke vingers te nemen. MARIORA scheen echter in deze vertrouwelijkheid geen smaak te vinden. Zij sprong als eene gazelle op, huppelde de platteform over, en verdween in eene rotsspleet.

3.

Het zonlicht danste over het landschap heen. Mijne makkers wekten de echo met hunne horens op. Men riep ons aan het ontbijt — brood met kaas en een beker Chios-wijn. JANKO, die ons wilde vergezellen, bragt ons aan de poort van zijn kasteel, met uitnoodiging om ons tot den togt omlaag gereed te maken. Natuurlijk had dit slechts één voor één plaats. GITZ ging het eerst, om het touw beneden te kunnen vasthouden en verder een handje te kunnen helpen. De mand werd door middel van een houten rad van zonderlinge, maar ruwe constructie nedergelaten en weder opgewonden. Ik was zeer nieuwsgierig wie het laatst van ons zou beneden komen; want het kwam mij voor, dat de tengere armen van MARIORA niet in staat zouden wezen de zware machine te besturen. Maar naauwelijks had ik bij mijzelven deze bedenking gemaakt, of ik overtuigde mij van

de ongegrondheid er van, daar zij den loggen CHRISTOPAULO met eigen hand naar beneden liet. De laatsten van den togt waren ik en JANKO, die mij volgde, terwijl MARIORA — in wier oogen tranen schitterden, terwijl zij smeekte haren vader niet aan te groot gevaar bloot te stellen — achterbleef, om de rotswoning te bewaken, en voor onze terugkomst toebereidselen te maken.

Toen wij den woudstroom, die thans over ronde keisteenen voortruischte, over waren, keek ik nog eenmaal om, ten einde het zonderlinge kasteel nog eens goed te kunnen gadeslaan. Het was inderdaad een trotsch gezigt, daar het loodregt uit de diepte van het dal tot eene hoogte van meer dan honderd voet omhoog rees. De oppervlakte er van was zwart en kaal; alleen digt bij den grond woekerden eenige verstrooide, kale planten, bij bosjes, op eenige bijna onmerkbare uitstekken. Heidekruid bedekte het dal, hier en daar door grasvelden afgebroken; terwijl rondom aan den horizont bergspitsen verrezen. JANKO had op zich genomen ons naar de plaats te vergezellen, waar de beer zich zou bevinden. Wij volgden hem door eene bergkloof — die, waaruit de woudstroom kwam — langer dan een uur. Hoe verder wij kwamen, des te meer veranderde het voorkomen van het landschap. De rotsen aan onze voeten bedekten zich met vochtig mos; de boomen om ons heen werden digter; de bergen stegen luchtiger, maar beter bekleed omhoog; wij kwamen in nieuwe valleijen, doorwaadden wilde woudstroomen, hielden nu en dan stil, om de huppelende, schuimende watervallen te bewonderen, welke geen tourist ooit beschreven heeft, ontmoetten van tijd tot tijd boomen, die door den storm op ons pad geworpen en door klimop in groene barricaden herschapen waren. Omhoog vormden somwijlen ruwe rotsgevaarten overhangende, grotvormige uitstekken, en schenen op ons te zullen nederstorten. Op vele plaatsen was de rotsgrond zoo glibberig, dat wij vreesden uit te glijden en in den afgrond te storten, in welks diepte eenige dier woudstroomen bruisten, welke de snel vlietende Prahova in haren bovensten loop versterken. Naauwelijks werd het doodsche dezer woestenijen door een levend wezen afgebroken. Een enkele vogel alleen vergezelde ons hier en daar met zijn gezang; de krekel liet zich in eenige

groene struiken hooren; een witte arend, die van een strooptogt naar zijn nest terugkeerde, hield een oogenblik stil, als of hij van de vreemdelingen, die op zijn gebied waren gekomen, inspectie wilde nemen; en CHRISTOPAULO kon zich niet weêrhouden hem een schot toe te zenden. De beheerscher der lucht maakte eene beweging op zijde, en vervolgde bedaard zijnen weg.

»Zijt ge dwaas?" riep vorst YPSILANTI, die misschien de zachte berisping in JANKO's oog had opgemerkt. »Wilt gij den beer van onze komst waarschuwen?"

CHRISTOPAULO zette een benaauwd gezigt; op mijn gelaat daarentegen moest zich eene uitdrukking van vreugde vertoonen; want ik begreep reeds, dat deze kolossus van een man mijne mededinger was. Het gesprek werd echter niet voortgezet, en wij bereikten weldra den oever van een der groote takken der Prahova. Deze liep voort in een bed, dat door wilgen en andere overhangende boomen beschaduwd was. Een pijnboom lag er dwars over heen en vormde eene natuurlijke brug. Wij gingen die over, en kwamen weldra aan de plaats, waar ons werk zou beginnen.

JANKO, wiens krachtige stap en schitterend oog deden zien, dat niet alleen de ouderdom hem weinig had aangedaan, maar dat hij van nature een stout jager was, riep ons bij zich, en wijdde ons, zoo ver hij het noodig oordeelde, in de geheimen eener Walachijsche beerenjagt in. Hij wees ons de plaats aan, waar het dier, welks bewegingen hij geruimen tijd had gadegeslagen, naar de rivier af kwam, om te drinken, en de boomen, aan wier bast hij gaarne knaagde; hij vertelde ons, op welk uur de beer zijn leger verliet, waarschuwde ons voor de gevaren, waaraan wij ons zouden blootstellen, en deed inderdaad zijn best om het gebrek aan ondervinding bij hen, die met de jagt nog niet bekend waren, door welmeenenden raad te vergoeden. Wij vernamen nu, dat de werkzame oude man reeds vóór het aanbreken van den dag hier buiten was geweest, om het noodige lokaas te plaatsen. Deze operatie was even zoo eenvoudig als origineel, en bestond daarin, om de stammen van eenige oude eiken met honig te besmeren en eene goede hoeveelheid kersengeest (*kirschwasser*) daarop te laten loopen. De beer, die bijzonder veel van honig houdt, ruikt weldra de zoetigheid

en snelt toe om ze af te likken, maar likt zich een roes, en ontwijkt in dezen toestand den jager niet meer, maar gaat hem stout te gemoet.

JANKO plaatste ons paar aan paar achter boomen, op een afstand van omstreeks vijftig mijlen langs den oever der rivier, en maande ons aan om geduldig te wachten. Mijn makker was CHRISTOPAULO; liever had ik een ander gehad. Ik beschouwde hem bijna met even zoo veel tegenzin, alsof hij het beest zelf was geweest, dat wij wilden schieten; maar daar ik niet wel kon laten blijken wat er in mij omging, zonder mij belagchelijk te maken, zou ik liever vorst YPSILANTI of een ander mijner jonge kameraads tot makker hebben gehad. CHRISTOPAULO echter was te log of te goedhartig, om te vermoeden, dat slechts de geringste aanleiding tot een tweespalt tusschen ons voorhanden was. Integendeel scheen de reus, met wien ik eerst weinige weken te voren in eene vriendschappelijke betrekking was gekomen, meêgevender dan naar gewoonte. Wij wisselden eenige woorden, maar zij waren welgemeend. Toen verkondigde een gesmoorde kreet van de linkerzijde, dat onze buit in het gezigt was.

Eene zwarte beerin van ontzaggelijke grootte kwam langzaam naar ons toe. Twee jongen speelden onder haren buik, even als katjes, sprongen over haar heen, slopen tusschen hare klaauwen door, plaatsten zich weder op de achterpooten, en vielen op elkander aan, als een paar vechtersbazen. De beerin draafde naar hen toe, schoof hen op zijde, rolde hen als een bal rond, maar scheen ons geen opmerkzaamheid waardig te achten. Haar gang was nog altijd traag en bedachtzaam, alsof zij van onze tegenwoordigheid niets vermoedde.

Ik beken dat ik niet op mijn gemak was. Eene huivering schoot door al mijne leden; mijn pols sloeg hevig. Daarover behoefde ik mij nu juist niet te schamen; maar niettemin wenschte ik toch, dat mijn makker geen teeken van bijzondere aandoening geven zou. Ik keek hem aan: zijne hand lag aan het slot zijner buks; hij stond zoo vast als een marmeren beeld; maar zijn gezigt was bleek.

»CHRISTOPAULO!" zeide ik: »bij deze ontmoeting is meer gevaar dan ik verwacht had. De aanval op het beest, dat niet een, maar drie levens te verdedigen heeft, zal niet

zonder kleêrscheuren afloopen." — »Dat zal wel waar wezen," gaf hij ten antwoord: »maar wij willen hopen, dat, wanneer er al iets gebeurt, het niet MARIORA's vader betreft."

Ik had aan *mijzelven* gedacht; hij aan *haar*. Eene aandoening van jaloezij schoot mij door het hart. In dit oogenblik kwam JANKO, van boschje tot boschje, gebukt naar ons toe sluipen. Hij had aan de regterzijde post gevat, doch met den ijver van een vurig jager, en eenigzins wantrouwig tegen de door hem zelven voorgeschreven regelen, zijnen post verlaten, om roem en gevaar nader bij te zijn. »Maakt u gereed, heeren!" riep hij: »hij heeft van ons lucht gekregen."

Hij stapte nog een weinig verder voort, en posteerde zich achter een met digt loof bewassen boschje, naar hetwelk de beerin, tusschen hare jongen heen en weder waggelende, juist hare rigting nam. JANKO kwam weder te voorschijn, terwijl hij nederknielde, om goed te mikken. De beerin rukte hem intusschen met zwaren, afgemeten stap nader bij, hield echter op een afstand van omstreeks vijftig schreden stil, verhief zich, terwijl zij hare jongen op zijde schoof, op de achterpooten, en maakte zich gereed om met belagchelijke gebaren, die ons onder andere omstandigheden zouden hebben doen uitschateren van lagchen, een dansje te doen.

»Het lokaas heeft gewerkt," zeide CHRISTOPAULO; »de oude dame heeft een snor weg."

De beerin bevond zich blijkbaar in een toestand van dronkenschap. Zij draaide zich in een kring rond, schudde hare pooten en zwaaide het hoofd heen en weder, terwijl hare jongen, haar nabootsende, om haar heen speelden. Dit kwam mij het beste oogenblik voor, om een schot te doen; maar JANKO, die meer ervaren was dan wij, en vreesde dat het ruwe kuras het beest maar al te goed zou beschermen, begon met keisteentjes naar de beerin te werpen. De list gelukte. De danseres hompelde naar ons toe, maar had nog geen twaalf schreden afgelegd, toen JANKO losvuurde. Een vreesselijk gebrul gaf te kennen, dat het schot getroffen had, en de beerin rende op haren vijand aan. Verscheidene geweren werden nu van alle kanten gelost, en daar het beest tuimelde, bemerkten wij dat het gewond was. JANKO scheen het bezwijken er van af te wachten, en kwam niet

van de plaats. Hoe groot was echter onze ontsteltenis, toen de beerin al waggelende naar hem toe kwam en op hem aanviel! Hij had blijkbaar de onmogelijkheid beseft om te kunnen ontsnappen, en zich, volgens beerenjagers gewoonte, op den grond geworpen, voor dat het beest hem bereikte.

Ik stond, bewegeloos van schrik, met de ledige buks in de hand. Maar CHRISTOPAULO wierp zijn schietgeweer weg en trok een groot jagtmes, sprong sneller dan ik beschrijven kan toe, had schielijk de gekwetste beerin in haar ruig vel gepakt, rukte haren kop omhoog, en sneed haar bedaard de strot af.

In het volgende oogenblik waren wij allen toegesneld, en hielpen het lijk van de beerin voor onzen omvergeworpen makker van daan halen. JANKO, die eene vreeselijke wond in den schouder had bekomen, was buiten kennis. Wij bragten hem aan den oever der rivier, om hem weder bij te brengen. Een uur later verklaarde hij, nadat wij zijne wond hadden verbonden, dat hij kracht genoeg gevoelde om ons naar het kasteel te vergezellen. Wij stroopten derhalve den beerin het vel af, hingen de twee jongen, die ook gedood waren, aan eenen stang, die door twee jongens op de schouders werd genomen, en begonnen onzen terugtogt.

4.

Wij waren genoodzaakt op het moeijelijke pad, dat wij waren afgekomen, slechts langzaam voort te gaan. JANKO was, ofschoon nu door den een, dan door den ander ondersteund, door bloedverlies en ook door angst ongemeen verzwakt. Tevens scheen hij inwendig verontrust door de gedachte aan MARIORA, gelijk uit zijn bestendig herhaald verzoek, om haar bij onze komst niet onnoodig schrik aan te jagen, kon worden opgemaakt.

»Mijne wond heeft niets te beduiden," zeide hij: »ik heb er in mijn leven wel gekregen, die vijftigmaal erger waren. Maar zij wordt met elken dag meer ongerust over mij. Zoo is zij nu eenmaal. Maar zij begrijpt van zelve, dat, wanneer ik er eens niet meer ben, zij geen beschermer meer heeft; dat de eenige band, die haar aan deze wereld hecht, ver-

scheurd is, indien ik plotseling mogt worden opgeroepen."

Mijn opmerkzaam oor meende in deze laatste woorden een geheim te hooren, en ik begreep dat er nog meer te vernemen was, dan YPSILANTI mij van MARIORA's geschiedenis verteld had.

»MARIORA is zijne dochter niet," fluisterde CHRISTOPAULO mij toe, toen wij bij den woudstroom aan den voet van het kasteel stilhielden. »Maar welke band bestaat er dan tusschen hen?" vroeg ik. — »Dat zullen wij wel vernemen," gaf hij ten antwoord.

Men was overeen gekomen, dat de eerste, die in de mand opsteeg, MARIORA zoo voorzigtig mogelijk van het ongeluk zou kennis geven. Ik verzocht mij van die moeijelijke taak te mogen kwijten, en het werd mij door mijne makkers gaarne toegestaan. Wij hadden bij onze aannadering, op JANKO's verzoek, vrolijk de trompet gestoken, en de mand was reeds nedergelaten. In eenige minuten was ik aan MARIORA's zijde. Hare wang was van de inspanning, die het draaijen van het rad te weeg bragt, hoog rood gekleurd; en daar zij thans, in eene uitholling der rots staande, door het volle zonlicht beschenen werd, kwam zij mij voor als een hemelsch verschijnsel, dat op de aarde was nedergedaald.

Hare eerste vraag luidde, of alles wel was afgeloopen, en of aan niemand eenig leed wedervaren was. Ik vertelde haar nu, dat wij eene beerin hadden gedood en een van ons gezelschap ligt gekwetst was geraakt. Haar gezigt verbleekte een weinig; zij dacht er echter niet aan, dat ik JANKO meende. Het spijt mij te moeten zeggen, dat ik op dit oogenblik eene geringe vlaag van jaloezij ondervond. Was deze opkomende bleekheid een teeken ter gunste van CHRISTOPAULO? Ik haastte mij in allen gevalle haar uit den droom te helpen, en verklaarde haar met minder behendigheid dan ik had voorgenomen, dat het haar pleegvader was — dit woord werd opzettelijk gekozen — wien een ongeval was overkomen. Zij gaf zich geen tijd om te vragen wat ik meende, maar sprong in de mand, en verzocht mij, met meer energie dan ik verwacht had, haar af te laten. Ik gehoorzaamde zonder aarzelen, en verloor op deze wijze de gelegenheid om getuige te zijn van eene bijeenkomst met

JANKO en zijne aangenomene dochter; want dit was naar mijne overtuiging de juiste betrekking, die tusschen hen beide bestond.

Omstreeks tien minuten later werd het teeken gegeven om een mijner makkers op te winden, en weldra was het geheele gezelschap wederom in het hol bijeen. Thans bleek, dat CHRISTOPAULO, die mij reeds ten opzigte der aan den ouden man bewezen dienst zoo ver achter zich had gelaten, ook eenige kennis van de heelkunst bezat, daar hij de behandeling van den zieke op zich nam. De blik vol dankbaarheid, dien MARIORA op hem wierp, maakte mij tureluursch. Ofschoon een instinct mij zeide, dat ik alleen in haar de eerste aandoeningen had opgewekt, die een meisje tot vrouw verhoogen, wilde ik toch niet toegeven, dat ook maar een kruimpje van hare liefde onder anderen verstrooid zou worden. De liefde der jeugd, inzonderheid wanneer zij met de snelheid eener tropische bloem tot reusachtige grootte opschiet, is vol uitsluitende zelfzucht; zij dorst naar allen dauw, dien de hemel kan uitschudden. MARIORA bragt mij, zonder het te weten, daardoor tot kalmte, dat zij hare oogen eene korte poos vriendelijk op mij liet rusten, en ik ging nu over het terras heen naar den top der rots, om in den heerlijken zonneschijn met mijn hart te raadplegen, en de gedachten, die als een bijenzwerm op mij instormden, te rangschikken. De eerste ware liefde is eene belangrijke zaak; ik gevoelde dat niets van hetgeen tot dusver mijn hart had aangedaan, daarmede te vergelijken was.

Toen ik weder in het hol terugkeerde, hoorde ik, tot mijne verrassing, YPSILANTI en zijne vrienden reeds van vertrek spreken. Zij vertelden mij echter, dat CHRISTOPAULO besloten had te blijven, en den wensch had te kennen gegeven van mij insgelijks nog langer hier te zien. In zijn hart, hoe ruim ook, had jaloezij, naar het scheen, geen plaats kunnen vinden; zijne kalme, blaauwe oogen staarden mij aan, toen ik schielijk antwoordde, dat ik hem niet zou verlaten; en een vrolijke glimlach was de eenige straf voor mijne huichelarij. Voordat de avond viel, vertrok vorst YPSILANTI met MANEULAKI en SAFTA, nadat zij ons veel pleizier in onze eenzaamheid hadden gewenscht, en ik bevond mij thans regt tegenover den waardigen CHRISTOPAULO, om met hem een

strijd te strijden, waarbij het wapen de vriendelijke verpleging van den gekwetsten ouden jager, en de prijs het hart van MARIORA zijn zou.

De wond, die YANKO had bekomen, was wel niet gevaarlijk, maar had toch eene vrij hevige koorts ten gevolge. Hoe zeer wij hem ook vermaanden om zich stil te houden en zijn best te doen om in slaap te komen, hij wierp zich toch rusteloos heen en weder, riep twintigmaal in een uur MARIORA bij zich, alsof hij haar iets te zeggen had, en als zij dan kwam, glimlachte hij slechts en drukte haar de hand. CHRISTOPAULO begon zich blijkbaar hoe langer hoe minder op zijn gemak te gevoelen, hoewel hij MARIORA door zijne woorden trachtte op te beuren. Tegen den avond deden wij te zamen eene wandeling rondom de rots. Het was koud geworden, en de zon was achter een dreigend wolkgevaarte ondergegaan. Eene menigte vledermuizen kwam uit de rotsspleten te voorschijn, en deed, al rondfladderende, zachte klaagtoonen hooren; voor het overige heerschte de plegtigste stilte over het geheele tooneel. Eenige voorzigtige roofvogels haastten zich in snelle vlugt naar hun nachtleger toe. Wij gevoelden, dat een dier hevige stormen, welke nu en dan het Karpathische gebergte bezoeken, in aantogt was. Weldra begonnen rondom de toppen van eenige verwijderde bergen, op welke zich naar schermen gelijkende wolken hadden gevestigd, getakte lichtstroomen zich te ontladen. De wind, die tot dus ver al huilend door het dal had gegierd, verhief zich allengs tot stormgeloei, en groote regendroppels maanden ons aan om huiswaarts te keeren.

»Dat is een slecht voorteeken," fluisterde CHRISTOPAULO, die in al het bijgeloof zijner natie deelde. »Ik hoor de stemmen der nacht JANKO's graflied zingen. Mijn weinige kennis van de heelkunst zal nutteloos wezen. Al wat ik wenschte, is een slaapdronk, die het hem mogelijk zou maken eenige rust te genieten. Maar wij zijn ver van iedere apotheek verwijderd," voegde hij er met een smartelijken glimlach bij, »en misschien is het beter hem zonder smart te laten sterven."

Ik deelde geenszins in het bijgeloof van mijnen makker, en geloofde derhalve niet aan een zoo treurigen afloop.

Wij zaten in het grootste vertrek, om naar den blaauwen

weêrschijn van den bliksem te kijken, die over de afgelegene bergen speelde, en luisterden naar het kletteren van den neêrstroomenden regen, die de rotsen in water baadde. Ik had nog nimmer zulk een storm in eenig gebergte beleefd. Twee volle uren sidderde de aarde onder de donderslagen, en lichtte in de stroomingen van electriek vuur. Plòtseling trad MARIORA in den purpergloed, welke dit oogenblik het vertrek verlichtte, als eene spookgestalte binnen, en verzocht ons aan JANKO's bed te komen. Wij vonden den ouden man met het hoofd door twee kussens gesteund, die zij er voorzigtig onder had geschoven, en van boven tot beneden met beestenvellen toegedekt. Eene lamp, die in eene nis brandde, wierp haar somber licht op hem. Wij bemerkten een koortsachtigen glans in zijne oogen. Hij verzocht ons nader bij te treden en plaats te nemen, opdat hij met ons zou kunnen spreken.

»Vrienden," begon hij, »het is goed, dat gij hier zijt. Ik moet mijne ziel van een last ontladen, en gij moet getuigenis van mijne woorden afleggen. Ik ben niet doodelijk ziek" — hier wierp hij MARIORA eenen opbeurenden blik toe; »maar ingeval de oude jager wordt afgeroepen, is het goed, dat de waarheid bekend zij. Wilt gij geduldig luisteren naar hetgeen ik zeg?"

Overtuigd dat het onmogelijk zou zijn JANKO gerust te stellen, voordat wij zijne bekentenis hadden aangehoord, en door eene natuurlijke begeerte aangedreven, zetteden wij ons, terwijl MARIORA zich buiten het bereik der lamp in een hoek nederhurkte en naauwelijks haar snikken kon onderdrukken, neder, om het geheim, dat den stervenden houtvester van YPSILANTI verontrustte, te ontvangen.

Het verhaal, dat nu volgde, stemde in de hoofdzaken overeen met hetgeen YPSILANTI op den eersten avond op het kasteel *Kostacki* had verteld. JANKO, die in zijne jeugd op de goederen van den vorst, bij Krajova, houtvester was geweest, had hier een schoon meisje leeren kennen en beminnen, doch was door haar verlaten, toen de slotvoogd aan hare ijdelheid eene meer schitterende betrekking had aangeboden. JANKO had zich met kalmte in zijn lot geschikt, en was naar eene afgelegene boschhut geweken, opdat hij van het geluk zijns medeminnaars geen getuige behoefde te wezen. Eerst twee jaren later, nadat MARIORA, zijne vroegere beminde, ge-

storven was, had een toeval hem haar kind in handen gespeeld, waaraan hij al de liefde overdroeg, welke de ijdele, maar voor hare ijdelheid door het ruwe gedrag van haren man zwaar gestrafte moeder versmaad had. De vader van het kind verraste hem eens, terwijl hij de kleine liefkoosde, en borst daarover in eene vlaag van jaloezij uit. Hij viel op JANKO vol woede aan, en deze weerde zich zoodanig, dat zijn aanvaller dood voor zijne voeten viel. De kindermeid, door het gevecht verschrikt, nam de vlugt, terwijl zij het kind achterliet, en JANKO nam het met zich, om het groot te brengen, daar hij zelf eene goede opvoeding had genoten.

Nieuw was ons bij dit verhaal alleen, dat MARIORA de erfgename van een aanzienlijk vermogen was.

5.

MARIORA viel ons, bij dit gesprek, met geen enkel woord in de rede; maar wij zagen dat zij allengs het bed nader bij kwam; en toen wij kiesheidshalve opstonden, om beiden alleen te laten, kon zij zich niet langer weêrhouden, maar sprong toe, en viel, in tranen uitbarstende, den ouden man aan de borst.

Ik acht het niet noodzakelijk de zonderlinge verhouding nader te ontwikkelen, waarin zich thans MARIORA en JANKO tegenover elkander bevonden. Toen JANKO zijn hart lucht had gegeven, en van ons de belofte had verkregen, dat wij, ingeval het met hem erger werd, zijne dochter naar Krajova ten huize eener door hem opgenoemde vrouw zouden brengen, verzonk hij in een kalmen slaap, en ik ging met CHRISTOPAULO op het terras. De storm was intusschen geheel gaan liggen, de lucht was opgeklaard, en de sterren schitterden met zulk een glans, alsof zij van den nacht een dag wilden maken. Ik had thans het gevoel van jaloezij, dat ik jegens mijnen makker gekoesterd had, geheel bedwongen; misschien wel, omdat ik hoe langer hoe meer overtuigd werd, dat ik van hem als medeminnaar niets te duchten had. Ik gevoelde, dat ik MARIORA's beschermer moest worden, indien haar pleegvader mogt komen te overlijden. In plaats van CHRISTOPAULO haat toe te dragen, gevoelde ik medelijden met

hem. Hij van zijnen kant had bij het zorgen voor MARIORA's toekomst niet minder eene stem. Zijne liefde voor haar had misschien in even zoo korten tijd de zelfde hoogte bereikt als de mijne, maar bij het verlangen naar eigen geluk had zich nog de wensch naar het hare gevoegd. Waarom zou hij, zelfs indien hij er in staat toe ware, haar genegenheid voor hem trachten af te persen? Wanneer zij hare hoop op mij vestigde, dan moest zij met 's Hemels hulp de mijne zijn. Dit was, gelijk ik later vernam, de beteekenis van den magtigen handdruk, dien hij mij gaf, toen wij een tijd lang stilzwijgend bijeen zaten, over de vallei heen staarden, waar zich hier en daar water had opgezameld, waarin de sterren des hemels zich spiegelden, en naar het zacht geruisch van den nachtwind luisterden, die over het heidekruid aan den voet van de rots heenstreek. Wij begonnen thans van de waarschijnlijkheid te spreken, dat JANKO er niet van zou opkomen. CHRISTOPAULO, die met de verschijnselen der ziekte beter bekend was dan ik, scheen volstrekt geen hoop te hebben. En waarom mijn verhaal langer te rekken! Weinige dagen later liet JANKO MARIORA aan onze zorg over, terwijl hij in vrede met de wereld zijne oogen voor dit leven sloot. Wij begroeven hem, volgens zijn verzoek, aan den oever van den woudstroom, onder een der wilgenboschjes, die zich daar bevonden.

MARIORA beweende den ouden man met al de smart, welke slechts eene weeze gevoelen kan. Nadat wij den afgestorvene den laatsten pligt hadden bewezen en zijne rustplaats door een grooten steen, dien wij er heen wentelden, hadden aangeduid, zouden wij terstond vertrokken zijn; maar MARIORA verzocht ons haar nog eene korte poos in de vallei te laten, die tot dusver hare geheele wereld geweest was. CHRISTOPAULO en ik willigden des te liever in, daar wij vreesden, dat, wanneer zij eenmaal te Krajova was, wij niet meer zoo in de gelegenheid zouden zijn om ongehinderd met haar om te gaan. Geen van ons beiden had tot dusver van liefde gesproken; maar het was duidelijk, dat zij begreep, welke heerschappij zij over ons uitoefende en welk diamanten schild haar beschermde. Wij vernamen thans, dat zij het grootste gedeelte van haar leven op het kasteel had doorgebragt, en zelden den wensch had gekoesterd om het te verlaten.

Gewoonte had haar met dit kluizenaarsleven verzoend. Het was ook moeijelijk genoeg voor haar, met haren pleegvader uit te gaan; want in dit geval moesten alvorens maatregelen worden genomen, daar zij het touw van het rad moesten losmaken en het eenvoudig door de katrol halen. Hij deed dit niet gaarne, daar het hem blootstelde aan het gevaar om zijn nest bij zijne terugkomst bezet te vinden, of in allen geval deed vreezen dat de togt naar boven door het een of ander ongeval mogt worden moeijelijk gemaakt. Wij waren nieuwsgierig te vernemen, hoe de vlugteling aanvankelijk in het bezit van dit zonderlinge toevlugtsoord gekomen was. MARIORA vertelde ons, dat reeds een ander vogelvrij verklaarde grijsaard hier zijne woning had opgeslagen, met wien JANKO vroeger, kort vóór zijne vlugt, bekend was geweest. Hier leefden zij nu op hun gemak bij elkander, tot dat JANKO en zijne aangenomene dochter met der tijd de eenige eigenaars van den rotsburg werden.

Niet zonder eenig leedwezen verlieten wij eindelijk het kasteel. CHRISTOPAULO liet mij en MARIORA door middel van het rad naar beneden, maakte vervolgens het eind van het touw los, wierp het ons toe, en bereikte daarop, ofschoon niet zonder moeite, welbehouden den grond. Beneden gekomen, verzocht hij ons even te wachten, vulde daarop de mand met steenen, en maakte het touw zorgvuldig vast. MARIORA wees op een smal uitstek, dat zigzagsgewijze langs de rots liep, en door middel van hetwelk deze, zoo als men vertelde, vroeger altijd beklommen was; mij kwam het echter onmogelijk voor, dat een schepsel, minder behendig dan een steenbok, zich van zoodanig pad had kunnen bedienen.

6.

De ordelooze toestand van Walachije, zelfs wanneer vreemde troepen dit vorstendom niet bezet hebben, is van dien aard, dat men slechts in de digter bevolkte streken en aan de oevers van den Donau met eenige veiligheid reizen kan. De regering der hospodars heeft zich nimmer door zachtheid onderscheiden, en nog alle jaren gebeurt het, dat eenige

der onbuigzaamste en onafhankelijkste geniën des lands hierdoor genoodzaakt worden het land te verlaten of naar de wildernissen van het Karpathische gebergte te wijken, waar zij natuurlijk slechts een zwervend leven leiden. Het is een onfeilbaar teeken eener bedorvene en gewelddadige regering, wanneer het oordeel des volks vogelvrij verklaarde personen tot helden maakt, en hunne daden in volksliederen bezingt. Hoe meer de beschaving doordringt, des te meer moeten de overtreders der wet met verachting beschouwd worden. Elke verontschuldiging wordt hun daardoor benomen. Vele der Walachijsche bandieten gaan voor vaderlandsgezinden door; en toen derhalve ons klein gezelschap zich op marsch begaf, gebeurde dit, ofschoon het bestaan van zulke wettelooze personen ons bekend was, zonder in ernst voor gevaar te vreezen. MARIORA vertelde ons echter, dat een aantal weggeloopene Heidens, of Slaven van Heidensche afkomst, kortelings in de nabuurschap van zich hadden laten hooren, en men van gepleegde wreedheden sprak, die den goeden naam der bandieten in het algemeen hoogst nadeelig waren. Eenige der respectabelsten van deze broederschap hadden het derhalve inderdaad noodig geacht, hun besluit tot het uitroeijen van dit tuig van indringers openlijk aan te kondigen.

Krajova was verscheidene dagreizen verwijderd; maar het vlek Kimpina liet zich door iemand, die goed kon doorstappen, in een uur of zes bereiken. Om deze reden vertrokken wij eerst tegen den middag, zonder er aan te denken, dat MARIORA, die nog nooit zoo ver gegaan was, ons ten minste het dubbele van dien tijd op weg zou houden. Mij was het land grootendeels nieuw, en ik moest mij derhalve geheel en al op de ervaring van CHRISTOPAULO verlaten, die na kort beraad zuidoostelijk een hollen weg insloeg, en met aangenomene voorzigtigheid ons gewoonlijk vooruit ging. Wij hadden, behalve onze geweren, niet veel te dragen; want MARIORA had het weinige, dat haar toebehoorde, aan een gezelschap rondtrekkende koopluî, die op zekeren avond op het kasteel hunnen intrek hadden genomen, medegegeven, om het te Krajavo te bezorgen. De zon scheen helder op ons pad, dat weldra ruw en moeijelijk werd. Om de vallei, waarin Kimpina ligt, te bereiken, moesten wij

eene reeks, deels kale, deels met geboomte begroeide bergen over, die door diepe, donkere holle wegen gescheiden waren. De rigting, die wij volgden, kronkelde zich in eene opstijgende linie heen en weder, en dikwerf verzocht MARIORA ons, stil te houden, en wees tusschen steile bergkloven naar de streek heen, waar het kasteel lag, dat zich thans, in het door den zonneschijn maar flaauw verlichte dal, in de verte als een ontzaggelijke steenhoop voordeed. Ik merkte echter op, dat hare oogen niet zoo zeer op hare vroegere woning vertoefden, als wel op de een weinig verder gelegene boomgroep, waaronder JANKO's graf zich bevond.

Eindelijk hadden wij de eerste rij heuvels achter ons, en stegen in eene vreeselijke bergkloof af. CHRISTOPAULO, die een eindweegs vóór ons was afgeklommen, hield midden aan de afhelling stil, als om uit te rusten. »Gaat allebeî zitten," zeide hij, toen wij hem hadden ingehaald, »en kijkt onverschillig rond, eerst regts en dan links. Aan de laatste zijde zult gij eenige gestalten boven op den top van het gebergte zien. Ik geloof dat zij zich op dit oogenblik bewegen; als dat zoo is, worden wij waarschijnlijk door een troep der weggeloopene Heidens, waarvan MARIORA sprak, gadegeslagen."

Ik keek in de aangeduide rigting, doch kon niets onderscheiden. MARIORA, wier oogen door het leven in het gebergte gescherpt waren, verklaarde echter terstond, dat ginds, aan den rand van een afgrond, twaalf of veertien mannen zaten, of liever zich hadden nedergedrukt, en naar alle waarschijnlijkheid CHRISTOPAULO's vrees maar al te zeer gegrond was. Hadden wij JANKO bij ons gehad, dan zou er minder gevaar zijn geweest; want hij was bij al de wilde vlugtelingen in het gebergte, zelfs bij hen, die de door eerbare dieven gestelde regelen geheel versmaadden, zoowel bemind als gevreesd. Nu echter konden onze wapenen en het geld, dat wij als reizigers bij ons moesten hebben, welligt de bandieten in verzoeking brengen. Ik wilde onmiddelijk naar het kasteel terugkeeren; maar CHRISTOPAULO, die meer ondervinding in die soort van dingen had, was van een ander gevoelen.

»Het spreekt," zeide hij, »dat die knapen geen plan hebben om ons hier aan te vallen, waar wij hunne aannadering

kunnen ontdekken. Zij wachten af dat wij verder zijn, en volgen ons in stilte na, zoodra wij op bedekten grond komen. Wij moeten ons wegpakken, zonder naar het schijnt van hunne tegenwoordigheid notitie te nemen, tot wij het bosch bereiken. Dan verlaten wij den regten weg naar Kimpina, en slaan een mij bekenden omweg over den *Wolvensprong* in. Misschien volgen de schurken den gewonen weg een paar mijlen, voor dat zij ontdekken dat zij van het spoor zijn afgedwaald, en zoover ik weet kunnen zij hunne jagt niet anders voortzetten, dan door weder langs den zelfden weg terug te keeren. Wij moeten schielijk opbreken; maar MARIORA zal wel moede wezen," voegde hij er vol teederheid bij. »Bij de moeijelijkste plaatsen echter zoudt gij, *domnoelé*, haar kunnen dragen, en misschien kan ik ook een handje helpen; het dragen is mij in allen geval niet vreemd."

Het voorstel werd aangenomen, en wij begonnen den berg af te klimmen, zonder echter onze schreden wezenlijk te verhaasten. Allengs wendden wij den verdachte spionnen geheel en al den rug toe, en zagen met vermaak, dat zij, om de gesteldheid van den grond, juist de zelfde rigting als wij moesten vervolgen. Hoe ver zij van ons verwijderd waren, konden wij niet met juistheid berekenen; en ik beken gaarne, dat ik bij den aanvang van dit avontuur niet zonder ongerustheid was, dat een schot van hen iemand van ons zou bereiken. Het werd mij ten laatste moeijelijk, den voorgeschreven stap te houden; ook aan mijne makkers kon ik best bemerken, dat zij zich bijzonder moesten bedwingen. Nadat wij eene vlakte, die met losse steenen bedekt was, waren doorgetrokken, kwamen wij aan eene lange kloof, die ter zijde van een steil gebergte tot aan de grenzen van een uitgestrekt, donker pijnboomwoud omhoog kronkelde.

Hier kon MARIORA niet nalaten een blik terug te werpen; zij zeide ons, dat de bandieten reeds hadden begonnen het gebergte af te klimmen en ons te volgen. Wij stapten bedaard vooruit, zoo lang men ons nog zien kon; zoodra echter eene kromming van de bergkloof onze bewegingen verborg, begonnen wij zoo hard te loopen als wij konden.

In minder dan een kwartier uurs bereikten wij den zoom van het woud, en waren door zijne schaduwen gedekt. Wie

zulk een bosch binnen komt, met zijne ontzaggelijke, naar zuilen gelijkende boomstammen en zijn onvruchtbaren, slijkerigen grond, kan eene huivering, die hem overvalt, niet van zich weren. Toen wij overdachten, dat wij in zijne afgescheidenheid bescherming voor het geweld der menschen moesten vinden, en ons herinnerden, dat aan elke zijde eene hinderlaag te vreezen was, konden wij eene oogenblikkelijke benaauwdheid niet van ons weren, en wij hielden stil. Zou het niet beter zijn, zich achter de boomen te verschansen, en terstond den strijd af te wachten, zoo hij toch niet te vermijden was?

Wij wierpen een blik achter ons, doch ontdekten geen spoor van een vijand. Maar CHRISTOPAULO, die op een heuvel was geklommen, zeide ons, dat hij verscheidene personen onderscheidde, die achter elkander, ofschoon langzaam, het dal over kwamen, dat wij verlaten hadden.

»Het schijnt wel," voegde hij er bij, »dat zij het nog geen tijd achten ons aan te vallen; maar dat zij het plan er toe hebben, is even zoo zeker. Wij moeten verder."

De afstand laat zich in zoodanige gevallen moeijelijk berekenen; maar het kwam mij voor, dat wij den bandieten naauwelijks een kwartier gaans vooruit konden zijn. Zij, die ons vervolgden, konden bij hunne vlugheid in het loopen dezen afstand zonder twijfel in weinige minuten afleggen, en ik gevoelde dat de beslissing zeer nabij was, zoo het ons niet mogt gelukken hen van ons spoor af te brengen. Wij drongen derhalve, terwijl wij met elken voetstap uitgleden, de treurige donkerheid van het woud binnen. Regts en links verhieven zich eenvormige aardheuvels, en ik was niet in staat te zien, wat ons voor onze rigting een punt van stilstand zou kunnen geven. CHRISTOPAULO scheen echter volkomen overtuigd te wezen, dat wij op den regten weg waren. Hij zeide dat hij bijna elken boom kende, maar talmde, naar mij voorkwam, toch nog al. Aan het gelukken van zijne list twijfelde hij geen oogenblik, en hij wist buitendien, dat het op zulk een grond voor MARIORA eene onmogelijkheid zijn zou om schielijker voort te gaan. Het wakkere meisje scheen voor zichzelve niet meer ongerust. Alleen onzenthalve wierp zij nu en dan een blik achter zich in de duisternis van het woud, dat wij doorgingen. Geen zonne-

straal brak door het dikke gewelf van het schaduwrijke groen, en rondom ons heerschte eene ijzingwekkende stilte, die slechts nu en dan werd afgebroken door het kraken van een verrotten tak onder onze voeten. Eindelijk kwamen wij — de tijd viel ons van angst onbeschrijfelijk lang — op eens op een breeden rijweg, waar men duidelijk wagensporen kon ontdekken, en zagen voor ons eene lange laan van boomen, die hier en daar door enkele lichtstrepen werd opgehelderd.

»Nu," riep CHRISTOPAULO vrolijk, »hebben wij den laatsten, beslissenden stap te doen. Gelukt het ons thans, zonder door onze vervolgers gezien te worden, dien hoek daarginder om te slaan, dan zouden het bloedhonden moeten wezen, zoo zij ons op het spoor kwamen. MARIORA, geef uwe hand aan mijnheer, en wees maar niet bang. Wij hebben nog tien minuten tijd, zelfs wanneer zij nog eens zoo snel loopen als wij."

Wij snelden, aangemoedigd door het vertrouwen waarmede hij sprak, schielijk voort, en ofschoon het mij voorkwam, toen ik, op de door hem aangewezen veilige plek gekomen, terug zag, alsof eenige personen door de lange laan voortstapten, verzekerde echter MARIORA, dat ik mij bedrogen had. Een weinig voorbij de kromming van het pad stroomde eene breede, maar ondiepe beek, die uit eene door takkige rotswanden ingesloten kloof te voorschijn kwam. Het water baande zich boven de plek, waar wij aangekomen waren, een weg over groote, gladde steenen. Naar deze waadde CHRISTOPAULO toe, terwijl hij ons verzocht het zelfde te doen; nieuwe schoenen konden wij toch op den bazaar te Kimpina koopen. In minder dan eene minuut hadden wij den rijweg uit het gezigt verloren, en bevonden ons onder een gewelf van boomtakken, die het ons eenigzins moeijelijk maakten, met vasten tred van den eenen steen op den ander te stappen. Het water ruischte om ons heen; echter kwamen wij weldra aan de overzijde, en sloegen een soort van voetpad in, dat tusschen ontzaggelijke afgronden en de beek heen liep.

Op een anderen tijd zou ik hebben stilgehouden, om het woeste en tevens prachtige tooneel te bewonderen, dat zich nu aan ons oog vertoonde. Toen wij van onder de boomen op de plek, waar wij het bed van den woudstroom verlaten

hadden, te voorschijn traden, bevonden wij ons in eene kale bergkloof, die aan weerszijden door hemelhooge granietrotsen begrensd was. Naar het middelpunt af tuimelde het schuimende water in allerlei vallen. Toen wij de bovenste vlakte van het bosch hadden beklommen, bood zich ons een oogenblik een wijd uitzigt aan over een oceaan van donker groen; maar weldra waren wij weder geheel door rotsen ingesloten, die al ruwer en ruwer werden, hoe meer wij den schijnbaren top van het gebergte naderden; maar slechts den schijnbaren, want andere toppen verhieven zich aan weerskanten, en ter regterzijde konden wij op eene steile hoogte onderscheiden, hoe het water van den woudstroom van uitstek tot uitstek naar beneden stortte.

7.

»Wij hebben ons nu niet meer zoo te haasten," zeide Christopaulo, met een blik op Mariora, die van afmatting zich naauwelijks staande kon houden, en om wie ik voor de eerste maal, tot steun, mijnen arm geslagen had. Wij waren met moeite in de kloof omhoog geklommen, tot wij eene plek bereikten, waar de beek, bruisend over een rotsuitstek nederstortende, eenen wilden waterval vormde, die het woud met een gebrul vervulde, en tegen welken de andere cascaden, die wij waren voorbij gekomen, onbeduidend waren. Hier hielden wij eindelijk stil, om eene poos uit te rusten, dewijl het blijkbaar was, dat, indien men onze list al mogt gemerkt hebben, wij ons hier beter konden verdedigen, dan wanneer wij ons op de onregelmatige hoogvlakte begaven, die wij nu tusschen de regts en links terugwijkende bergen over moesten. Ik schepte in een horen een weinig water, dat ik Mariora te drinken gaf, terwijl onze kolossale makker vol angst door de kloof naar beneden keek, om te zien of wij ook vervolgd werden. Hij kon echter niets verdachts bemerken; maar een- of tweemaal hield hij het geruisch van het water voor stemmen van onze vervolgers, die elkander onder de boomen toeriepen.

Mariora zeide eindelijk, dat zij zich weder versterkt gevoelde, en noopte ons verder te gaan. Een tijd lang gingen

wij nog tusschen pijnboomen door, maar op bij vergelijking vlakken grond, en kwamen ten laatste aan den rand eener smalle, steil afloopende vallei, aan welks overzijde het karakter van den plantengroei veranderde. Wij hadden thans een dier ontzaggelijke eikenwouden betreden, die eenmaal den bouwstof aan scheepstimmerwerven zullen leveren, en verblijdden ons, dat de grond, ofschoon met mos en ander mollig kruid bedekt, ons in allen gevalle veroorloofde met vastheid voort te stappen, en wij met betrekkelijk minder moeijelijkheid konden op- en afklimmen. Door de openingen in het geboomte konden wij naar alle kanten ontzaggelijke, boven elkander oprijzende bergen ontdekken; en toch kwam het aan mijn ongeduld voor, dat wij het opene landschap, waar wij Kimpina zouden aantreffen, reeds voorbij moesten wezen. CHRISTOPAULO lachte, toen ik hem vroeg hoe lang onze marsch nog wel duren zou, en zeide dat wij nog bijna even zoo ver van de plaats onzer bestemming verwijderd waren, als toen wij vertrokken.

»Zie eens!" zeide hij, ter linkerzijde wijzende. »Ziet gij dien bergtop daarginder? Aan den anderen kant, aan zijnen voet, ligt het dorp, waar wij naar toe gaan. Wanneer mijn plan gelukt is, loopen die ligtbeenige schurken, over onze haast verwonderd, naar die rigting toe. En mogten zij zelfs vermoeden, dat wij hun oogmerk doorzien hebben, dan zal het hun bijna onmogelijk wezen tijdig genoeg door de boschmassa, die wij tusschen hen en ons hebben gelegd, heen te komen, om ons af te snijden. Wij kunnen langzamer gaan, indien wij willen."

Hoewel onze vriend ons op deze wijze moed insprak, konden wij aan zijnen stap evenwel zien, dat hij meer moed liet blijken dan hij inderdaad bezat. Nu en dan moest hij stilhouden, om op ons te wachten. Het was bij zonsondergang, zoodat wij zes à zeven uren gaans hadden afgelegd. CHRISTOPAULO scheen met elk oogenblik meer beangst te worden. Eindelijk, toen wij aan eene opene plek waren gekomen, greep hij een van MARIORA's handen, en riep mij toe, dat ik de andere zou nemen. Zijn oogmerk was derhalve geweest, ons niet onnoodig ongerust te maken.

»Laat ons nu loopen!" riep hij, waaruit wij begrepen, dat hij iets verdachts in den achtergrond bemerkt had. Binnen weinige

minuten waren wij de lichte plek over, en betraden nu eene soort van engpas, die tusschen donkere rotswanden omboog liep. Toen ik halverwege naar den top terug keek, zag ik verscheidene gestalten onder de boomen achter ons te voorschijn snellen, en hoorde een wild geschreeuw, als van menschen, die hun doel bereikt hebben.

»Die schelmen kennen het bosch beter dan ik!" riep CHRISTOPAULO. »Wij zullen ons niet weinig moeten weren; maar dit is ook eene plaats, waar twee knappe mannen het met een vrij groot getal kunnen opnemen."

Ik zal nooit de weinige oogenblikken vergeten, die nu volgden. Ofschoon wij inderdaad hard voortliepen, en meer sprongen dan gingen, terwijl wij de ademlooze MARIORA tusschen ons voortrukten, kwam het mij toch voor, alsof wij naauwelijks van de plaats kwamen. Ik voelde mij als in een droom, bij welken de eene of andere magtige beweegreden — een gevaar, dat ontvlugt, eene goede daad, die volbragt moet worden — tot haast aanspoort, terwijl te gelijker tijd de voeten zwaar als lood worden, en de aarde zich aan onze hielen schijnt te hechten en ons aan de plaats vast te bannen. Wij konden duidelijk den triomfkreet hooren, die achter ons werd aangeheven. De schurken schenen zich hunnen buit zeker te achten. Echter had een enkele blik ons doen zien, dat hun aantal aanmerkelijk verminderd was. Zes van hen hadden, naar ons voor kwam, van vermoeijenis de vervolging opgegeven, of zich in het bosch verspreid. Dit was een punt van hoop; wij hadden thans een beter uitzigt op eene gevolgrijke verdediging.

Op de hoogte van den bergpas kwamen wij plotseling aan eene diepe kloof, die blijkbaar aan den bergkant door eene aardschudding gevormd was; een boomstam, die er over heen was geworpen, diende tot brug. Ik wilde terstond den overtogt beproeven; CHRISTOPAULO verklaarde echter, dat wij ons ter plaatse, waar wij nu waren, moesten verdedigen, en ik begreep dat dit, daar aan de overzijde nog eene ruime opene vlakte lag, voor dat wij in de bescherming van het woud konden komen, het verstandigste plan was. Maar er bleef geen tijd te verliezen; want onze vervolgers, vijf of zes in getal, kwamen reeds den bergpas op. CHRISTOPAULO verhief zijne krachtige stem, en riep hen toe, te blijven waar zij

waren; maar zij sloegen hierop geen acht. Toen hij echter zijne buks op hen aanlegde en den voorsten trof, zoodat hij ter aarde viel, verdwenen zij terstond achter de steenen, die den pas omringden, en begroetten ons van daar met een salvo. Naar het scheen hadden wij eene soort van belegering te verduren; maar wij waren evenzeer goed gedekt, en schoten bestendig, zoodra er maar een zigtbaar werd, op wien wij konden mikken. Evenwel kon men onmogelijk onderscheiden, of onze schoten troffen; wel konden wij duidelijk zien, hoe telkens, als wij vuurden, de vijand naar het eerstvolgende gedekte punt voorwaarts sprong, zoodat, wanneer het ons niet gelukte hen allen weg te schieten, wij hen noodzakelijk ons weldra op het lijf moeten hebben. Onder deze omstandigheden fluisterde CHRISTOPAULO MARIORA toe, dat zij alleen over de kloof moest zien te komen. Het goede meisje weigerde in het eerst; maar ik zeide haar op gebiedenden toon, dat hare weigering de veiligheid van ons allen in gevaar zou brengen. Met vrees en beving sloeg ik haar gade, toen zij de gevaarlijke brug betrad, en ik kon op een oogenblik naauwelijks een kreet van angst weêrhouden, toen ik haar midden op het glibberige pad zag wankelen. Maar zij kwam welbehouden aan de overzijde.

»Nu moet *gij* gaan," riep CHRISTOPAULO mij toe.

Op zijn gelaat was het besluit, om zichzelven op te offeren, duidelijk te lezen. Ik wist dat hij onzen aftogt met gevaar van zijn leven wilde dekken, en greep, in plaats van hem te gehoorzamen, zijne hand. Op dit oogenblik liet zich een der bandieten op twintig schreden afstands van ons zien, doch werd door de vaste hand van onzen uitmuntenden vriend terstond neêrgeschoten, en de anderen, die niet ver achter hem waren, namen nog eens achter hunne schuilplaats de wijk. Ik begon te hopen, dat wij hen gelukkig uit het veld zouden kunnen slaan, toen een doordringende kreet van MARIORA mijne opmerkzaamheid terstond eene andere rigting gaf. Ik keerde mij om, en zag haar, door drie mannen vervolgd, weder naar de brug vlugten. In een oogenblik was ik, zonder te weten waar ik mijnen voet zette, aan de overzijde, en kwam juist bij haar op het oogenblik, dat de voorste der schurken de hand naar haar uitstrekte. Mijn geweer was niet geladen; maar ik velde hem met den kolf

neêr, en een oogenblik daarna bevond ik mij in gevecht met de twee anderen. Wat gedurende de volgende minuut plaats had, kon ik mij eerst later duidelijk herinneren. Een vreeselijk gekraak, een kreet van triomf en woede, was alles wat ik hoorde. CHRISTOPAULO had het gevaar gezien, waarin ik zweefde, was de brug overgesneld, en had deze toen, met de sterkte van een reus, door een schop in den afgrond geworpen. Daarop viel hij op mijne twee partijen aan, en toen ik hijgende, ademloos en met bloed bedekt mij van den grond oprigtte, zag ik drie lijken naast mij.

»En nu vooruit!" riep CHRISTOPAULO, terwijl hij MARIORA in zijnen arm nam en met haar naar het bosch snelde. Verscheidene schoten werden ons nog van den anderen kant nagezonden. De kogels vielen links en regts om ons heen in den grond; maar wij ontsnapten zonder gekwetst te worden, en kwamen onder de bescherming der boomen, waar wij ademloos nedervielen, en MARIORA onze handen greep, om ons voor hare bevrijding te danken — zonder een woord te spreken, even als wij.

Natuurlijk vernamen wij nooit, hoe het gekomen was, dat eenigen dier Heidens ons van voren aanvielen en zich daarmede zelve den ondergang bereidden. Waarschijnlijk had de bende, in de hoop van ons te omsingelen, zich opzettelijk gescheiden, toen zij overtuigd was, dat wij den omweg over den *Wolvensprong* hadden gekozen. Dit was de naam van de kloof, die wij onder de zoo even verhaalde buitengewone omstandigheden waren overschreden. Eene overlevering is aan dien naam verbonden. Waarschijnlijk zal de bloedige kamp, waarin wij de overwinning behaalden, aan de overlevering nieuwe stof leveren, en de latere reiziger met ademlooze belangstelling naar het door dichterlijk talent opgesierd verhaal van ons eigen avontuur luisteren.

Eenige minuten later was duisternis over de aarde verspreid; maar zelfs nu vergunden wij ons geen rust. Verscheidene uren sleepten wij ons nog met moeite voort, terwijl wij den tijd doorbragten met MARIORA gerust te stellen, die ons bijna met elke schrede vol teederheid vroeg, of wij niet gekwetst waren. Eindelijk waren wij zoo uitgeput, dat wij wel moesten stilhouden, om het overige van den nacht onder eenen eik door te brengen, die een weinig van den weg af lag.

Mariora sliep, in onze schapenvacht gewikkeld; wat ons betreft, wij bleven wakker, en spraken van de gevaren, die wij hadden doorgestaan, zonder dat echter met een enkel woord gerept werd van hetgeen ons welligt nog te wachten stond.

Den anderen morgen, toen het graauwe licht der schemering ons aan de noodzakelijkheid herinnerde om onze reis te vervolgen, zagen wij dat wij ons aan den zoom van het opene landschap bevonden, en sporen van bebouwing hier en daar zigtbaar werden. Christopaulo, die de rigting van Mariora's blikken zorgvuldiger had gadegeslagen dan een zeeman de magneetnaald doet, leide thans eene bijna ruwe onverschilligheid aan den dag, en stapte óf vooruit óf bleef op zijde. Wat mij betreft, mijn plan om het meisje, dat zonder bescherming was, te trouwen, stond zoo vast, dat ik niet aarzelde, haar op een kalmen en ernstigen toon te kennen te geven wat ik voor haar gevoelde. Het was in een denneboschje. De reusachtige gestalte van onzen makker was onder de boomen uit ons oog verdwenen; maar wij konden nog altijd zijn vrolijk gefluit hooren. Ik had, terwijl ik aan hare zijde voortwandelde, haar mijnen toestand, mijne hoop en vooruitzigten medegedeeld en de haren daartegenover gesteld. Zij had met tot mij opgerigten blik naar mij geluisterd — zonder misschien het groote gewigt mijner woorden volkomen te beseffen. Toen ik haar echter bepaald aanbood, de plaats van Janko te vervullen, en levenslang haar vriend en beschermer te blijven, toen bleef zij in het boschje staan, en zeide, terwijl zij hare beide handen in de mijnen legde, met eenigzins sidderende stem: »Ik neem u tot mijnen beschermer en voogd aan, *domnoelé!*"

Ik drukte haar in mijne armen, en de uiting mijner vreugde verwekte in haar bijna verbazing en onrust; daarop begon ik, terwijl ik haar bij de hand vatte, onzen makker na te snellen, die intusschen, zoo wij meenden, ver vooruit moest zijn gekomen. Toen wij onder het geboomte te voorschijn traden, zagen wij hem op een grooten steen zitten, en vol gedachten naar ons uitzien. De goede jongen had de reden van ons achterblijven begrepen, en zonder twijfel eenige bittere oogenblikken beleefd; toen wij echter te voorschijn kwamen, riep hij met eene krachtige, heldere stem: »Maar kin-

deren, blijf jelui nu achter, alleen om elkander te kussen!"

Wij poogden geenszins te verbergen, wat er gebeurd was. CHRISTOPAULO scheen van nu af aan kalmer te zijn geworden, alsof hij van eene smartelijke onzekerheid bevrijd was. Hij bekende naderhand, dat hij aan de zuiverheid mijner oogmerken had getwijfeld en het niet waarschijnlijk had geacht, dat een man van mijnen stand er ooit aan zou kunnen denken eene wilde dochter der woestijn te huwen. Wij gingen nu alle drie te zamen voort, en spraken over de toekomst. Toen echter een koude wind zich verhief en een vochtige regen begon te vallen, sloop mijne verloofde van zelf onder mijnen mantel, terwijl CHRISTOPAULO met reuzenschreden vooruit stapte, en het eerst de flikkerende lichten in het oog kreeg, welke eindelijk de nabijheid van Kimpina aankondigden.

Wij namen dien nacht onzen intrek in eene herberg, die veel van een Turkschen karavanserai had, en vertrokken den volgenden dag op een ossenwagen naar Krajova. Op den derden avond kwamen wij daar welbehouden aan, en gingen terstond naar het huis van de vrouw, aan wie JANKO ons had aanbevolen. Zij was de echtgenoote van een winkelier, die, naar het scheen, een paar maal, op zijne reis naar of van Zevenbergen, gastvrij door JANKO ontvangen was. Wij gaven het doel van ons bezoek te kennen, en zij verklaarde zich terstond bereid MARIORA te huisvesten, tot wij bij de overheid de noodige stappen zouden hebben gedaan, om haar den haar toekomenden rang te doen innemen.

Wij vonden weldra, dat zich hiertegen veel zwarigheden opdeden. De bloedverwanten van den verslagene, die zijne nalatenschap hadden geërfd, weigerden natuurlijk eene aanspraak te erkennen, die hun op eene zoo buitengewone wijze te kennen werd gegeven, en er was de invloed van iemand als vorst YPSILANTI noodig, om hen tot een vergelijk over te halen. Intusschen had ik naar Odessa geschreven, mijn wedervaren verhaald, bijna met de zelfde woorden als ik thans heb gedaan, doch bovenal doen uitkomen, dat mijne verloofde, ofschoon van geringer afkomst dan ik, toch niet zonder vermogen was. Ik ontving geen antwoord op mijnen brief; maar op zekeren dag, terwijl ik met CHRISTOPAULO aan den oever van de Prahova in de schaduw van een boom zat te praten, kwam

een bode met het berigt, dat zoo even reizigers waren aangekomen, die mij in de stad opzochten.

Het waren mijne goede ouders, die beide, ofschoon om verschillende redenen, verheugd waren over eene gebeurtenis, die ik vreesde dat geheel tegen hunne wenschen inliep. Mijn moeder was natuurlijk romantisch gezind; doch het schijnt dat mijn vader, na hetgeen hij omtrent mijn karakter had meenen te moeten opmerken, vreesde dat ik in een rondzwervenden vagebond kon ontaarden. Een *mariage d'inclination*, zoo als de Franschen zich uitdrukken, kwam hem derhalve als het laatste middel tot mijne redding voor. Onder andere omstandigheden zou hij kwaad zijn geworden; thans verklaarde hij in alles genoegen te nemen.

Onder zulke gelukkige vooruitzigten werd MARIORA binnen weinige weken mijne vrouw. Wat CHRISTOPAULO betrof, deze beste jongen keerde naar het kasteel *Kostacki* terug, en wij onderhouden tot dusver briefwisseling met elkander.

MENGELINGEN.

Gedachten over en onder de tafel, door M. G. SAPPHIR. — Onder alle kunsten, is de kunst om wel te tafelen de moeijelijkste, en derhalve de allernoodzakelijkste. Men kan een goed mensch, een schrander wijsgeeer, een uitnemend dichter, een beroemd man, en tevens een slecht eter, een slecht tafelbuurman en gast over het geheel zijn; en toch worden vaak de belangrijkste dingen des levens aan en over tafel afgemaakt, van het epigrammatische *souper à quatre mains* af, tot het belangrijkste *diner diplomatoire* toe. Een *diner* draagt reeds op zichzelf alle diplomatische kenteekenen: daar ziet men eerst regt wat een ander verdragen kan; men bemerkt terstond, wat er eigenlijk wordt opgedischt; men ontwaart wie de soep moet inbrokken; men geeft naauwkeurig acht, wanneer iemand den mond open doet, en men kan zijne ware gevoelens politisch verkroppen. Men heeft bij een *diner* de vertegenwoordi-

gers van alle natiën: Gallische haan, Engelsche pudding, Italiaansche maccaroni, Hollandsche haring, Duitsche zuurkool, Turksche rijst, Zwitsersche kaas en Poolsche visch. Bij het drinken let men op, wie een ander klaren wijn inschenkt. Bij het dessert doet men onderzoek, of het reeds in den tijd van de kersen is, en wie de kastanjes uit het vuur zal halen; en eindelijk, na den eten, staat men op en geeft zich eenige beweging. Is derhalve een *diner* niet de allerbelangrijkste zaak in het leven, en bij gevolg de kunst om wel te tafelen niet eene der belangrijksten?

Een man die zijne wereld verstaat, een schrandere kop, moet aan tafel zes- of achtmaal een ander mensch wezen. Bij de soep een egoïst, die er alleen op let, dat hij zijn mond niet brandt; bij de *assiettes* een dweeper, een snoepende vlinder; bij de ossenrib een grondig wijsgeer, want dit is de basis van het geheel; bij de *entremets* een natuurkundige; dit is de interessantste partij, om zoo te zeggen, het geleerde tafelgedeelte. Er behoort groote politesse toe om met de *entremets* om te gaan; al die *saucisses*, *côtelettes*, *truffes* en *patés* zijn als de liefde: zij willen stil begrepen en teeder behandeld zijn. De groenten vormen bij eene fatsoenlijke maag de gedachtenstreepjes; de maag overdenkt het verledene en dweept in de toekomst. Bij het gebraad eindelijk is de mensch de ware mensch; bij het gebraad eerst begint de mensch een vriendelijke tafelbuur, een galant man en een conversationeel artikel te worden. Nu heeft men een tusschenbedrijf, en dit bedrijf tusschen gebraad en dessert is de eenige *entre-acte*, waarin het den mensch veroorloofd is, dat de geest en het hart zich ook aan tafel zetten. Dan beginnen de halve vertrouwelijkheden, de schertsen, de *calembourgs*, de galante zinspelingen, de *bonmots*, enz. Het dessert is niets dan de coquetterie der keuken; het is de metaphysica der kookkunst, de transcendentale ontwikkeling van het groote eetdrama.

Er zijn driederlei appetijten: de brutale of Duitsche appetijt; deze duurt tot aan de ossenrib; — de *appetit de la noblesse financière;* deze duurt tot aan het gebraad; — en de aristocratische appetijt, die het tot het eind toe uithoudt en van alles meê-eet. De brutale Duitsche appetijt is hevig als de

eerste liefde; als een vurig jongeling werpt hij zich op het voorwerp van zijn verlangen. De tweede soort van appetijt is reeds geduldiger; hij is koel en bedachtzaam, even als het huwelijk; de aristocratische appetijt eindelijk wil steeds gevleid en geprikkeld wezen. Alleen de zoodanige, die alle drie deze appetijten in zich vereenigt, is de volmaaktste mensch op aarde, d. i. aan tafel.

De beschaafde mensch heeft ook voor iederen schotel eene andere *contenance* aan tafel. Bij de soep behoort het stilzwijgen; bij de *assiettes* korte aanmerkingen, losse maar gemakkelijk vatbare gedachten; bij de ossenrib zedespreuken en aphorismen, kleingesneden als pieterselie. Bij de jonge groenten mag het hart reeds meêspreken; daarbij kan men galant en zelfs verliefd zijn: bij de groenten beginnen de herderspelen der tafelvrienden. Bij de jonge doperwten bijv. kan men met zijne schoone buurjuffer van de lente, van het ontwaken der natuur, van het opkomen der liefde en groenten spreken; want groen is de kleur der hoop.

Gij ziet, waarde lezers en lezeressen, dat de kunst van wel te tafelen eene groote kunst is. Dat is de kunst aan of over tafel; nu komt echter eerst de kunst onder de tafel. Dat is de grootste kunst. Aan tafel is de mensch niet de mensch zelf, maar slechts hetgeen hij voorstelt; aan tafel ziet men het onderscheid van stand, van rang, enz., aan gelaat, ridderorden, uniform, lint en ster; maar onder de aarde en onder de tafel zijn de menschen allen gelijk; onder de tafel houdt het onderscheid van stand en alle onderscheidingsteekenen op; onder de tafel *nous sommes sous égaux* — zoo als ROUSSEAU te regt aanmerkt. De aarde, lieve lezers en lezeressen, is toch eigenlijk niets anders dan eene groote ronde tafel, aan welke onze Lieve Heer ons gastvrij eene plaats heeft gegund; deze tafel, die de groote onzigtbare Weldoener alle jaren tweemaal dekt, eens met het groene fluweelen kleed der lente, en eens met het witte damast van den winter, is volgeladen met zijne heerlijkste gaven. Wij, die aan deze tafel zitten, wij leven. Het leven bestaat uit drie opdisschingen: eerst komen de *assiettes:* jeugd, liefde, hoop enz.; vervolgens, in de mannelijke jaren, komen de zware spijzen: de ossenrib, de *beefsteaks*, het huwelijk, de arbeid, het prosa des levens; eindelijk, voor

dessert, de ouderdom met zijn kinderachtig knutselwerk en brooze aardigheden. Terwijl wij aan deze tafel der aarde zitten, drinken wij ons allen vol, de een aan den champagne des geluks, de ander aan den azijnzuren wijn des ongeluks, tot wij allen onder de tafel liggen. De tafelgenoegens van ons levens-*diner* en *soirée* worden derhalve in tweën verdeeld: in genoegens aan en onder de tafel, en ik heb de eer u, mijne geachte lezers en lezeressen, te verzekeren, dat het genoegen aan tafel bij het genoegen onder de tafel verre achter staat. Menige kop, die er aan tafel zeer voornaam uitziet, heeft een voet, als vervolg, onder de tafel, die zeer humaan met een anderen voet op een vriendschappelijken voet leeft. In menig servet, dat onder de tafel valt, en naar hetwelk zich twee wezens bukken, gaat vaak de krachtigste hand met de teederste hand hand in hand. Menigmaal speelt onze voet eene grootere rol onder de tafel, dan ons hoofd boven tafel, en bij menig *tête de veau* wordt over en onder tafel te gelijk een *tète à tête* afgesproken. Onder de tafel heeft men geen verraad, onder de tafel heeft men geen oogen — behalve somwijlen eksteroogen, en die verraden niets. Onder de tafel is de mensch in een magnetischen toestand; knieën en voetpunten worden *clairvoyant*. Derhalve, onder de tafel speelt de mensch ook eene belangrijke rol.

Engelsche couranten. — In het vorige nommer hebben wij over Engelsche *ddgbladen* gesproken, en gezegd dat het eerste Londensche blad van die soort onder koningin Anna's regering in het licht verscheen. *Weekbladen* werden echter reeds honderd jaren vroeger te Londen gedrukt. Het eerste weekblad — de allereerste Engelsche courant — kwam in 1622 onder de regering van Jacobus I uit, onder den titel *The Weekly News*. Wat men van een *English Mercury*, die tijdens koningin Elizabeth zou uitgegeven zijn, verteld heeft, is gebleken eene *impositie* of, zachtst genomen, *fictie* te zijn geweest. Geen *English Mercury* heeft ooit bestaan.

In eene diligence werd eene dame door de lange beenen van een heer, die tegenover haar zat, zeer lastig gevallen. »God dank, dat wij eindelijk ophouden!" riep de

laatste, toen het voertuig stilhield, om van paarden te wisselen. »Ik moet er eens uit, om mijne beenen wat uit te rekken.” — »Dat is waarlijk niet noodig,” riep de dame, toen de heer buiten was; »die zijn, dunkt me, lang genoeg.”

Dat was nu ook een compliment! — »Zoo ik hoor, zijt gij ook te R*** geweest?” — »Ja, maar dat is al tien jaar geleden.” — »Dus zult ge ook mijn vader wel gekend hebben — doctor STEENPUIST?” — »O, heel best. Het was een klein, mager kereltje. Hij had twee zoons: de een was dominé, en de ander een eerste ploert. De dominé zijt gij zeker niet?”

Een geleerd examinator vroeg zijnen scholieren: »Wat doen de vorsten van Reuss?” — »Zij regeren,” was het antwoord van den een. — »Mis.” — »Zij gaan uit rijden,” antwoordde een tweede. — »Mis.” — »Ja, dat kan men zoo precies niet weten,” zeide een derde. — »Zeker weet men het precies, ezels die jelui bent!” riep de examinator. »Zij splitsen zich in lijnen.”

Eene vrouw drong bij haren man aan, dat deze haar iets zou mededeelen, wat zij gaarne wilde weten. Eindelijk vroeg hij plegtig: »Lieve vrouw, kunt gij zwijgen?” — »Wel zeker, beste man!” antwoordde de vrouw op een vleijenden toon. — »Nu, ik ook,” hernam de man bedaard.

Treffende broeder- en zusterliefde. — Zeker heer, wegens zijne bijtende invallen bekend, zeide eens in eene vlaag van kwade luim, toen men naar zijne broeders en zusters vroeg: »Ik zou alle drie mijne broêrs wel willen geven, als ik mijne twee zusters maar kwijt was.”

Een dichter bragt eenige verzen bij een criticus, met verzoek om er zijne meening over te zeggen. Na het doorlezen van het gedicht, zeide de criticus: »Het ontbreekt uw stuk aan vuur, mijn beste heer!” En met deze woorden wierp hij het in den haard.

Te Leicester werd een valsche speler tot tien jaren de-

portatie veroordeeld. Toen hij het vonnis had aangehoord, riep hij den regter toe: »Och, mijnheer! laten wij er om gooijen: twintig jaren of niets."

De schrik. — Denk eens, vrouw MEIJER, wat ik daar gisteren avond geschrikt ben!" — »Toch over niets kwaads, hoop ik?" — »Och, begrijp eens! daar komt mijn man nuchteren te huis!"

HET

LEESKABINET.

HET

LEESKABINET.

MENGELWERK

TOT

GEZELLIG ONDERHOUD

VOOR

BESCHAAFDE KRINGEN.

VOOR 1855.

TWEEDE DEEL.

MET PLATEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
HENDRIK FRIJLINK.
1855.

INHOUD.

Losse bladen uit het dagboek van een tourist in Zwitserland. . . . . Blz. 1.

IV. Graauwbunderland. . . . . » —

V. De Rijndalen. . . . . » 81.

VI. Aan het Meer van Neufchatel. . . . . » 176.

De Bloedverwanten. Eene novelle. Door C. v. E. van der Bilt la Motte. . . . . » 13.

Een Zwitsersch Philoloog.. . . . . » 90.

De Vader eens Huisgezins. Door Torquato Tasso. » 96.

Eene Afscheidspreek. . . . . » 106.

De Twee Brieven. Novelle. Door G. H. Nagel. . . » 113.

De dikke heer. . . . . Blz. 113.

Een goed half jaar te voren. . . . . » 115.

Van het eene eind der stad naar het andere. . » 119.

Een koffijhuis en een logement. . . . . » 120.

Hoe men zich in de menschen bedriegen kan! . » 123.

Ophelderingen te Utrecht. . . . . » 124.

Hoe ik voor een krijgsraad kwam. Door ALFRED W. COLE. . . . . » 128.

EDITH MORTIMER, of het verhaal van den ouden man. » 141.

Watersnoods-Nabetrachting. . . . . » 161.

De Citadel van Alicante. (1709.) . . . . » 187.

Twee Reistogtjes, de uitvinding der Boekdrukkunst betreffende. Door AUG. BERNARD. . . . . » 191.

JENNY LIND in Amerika. . . . . » 218.

MARIE LAFORÊT. . . . . » 232.

Mengelingen.

»Och, het is niemendal!". . . . . » 80.

HENDRIK IX van Engeland. . . . . » 148.

Het tegenwoordige Honoloeloe. . . . . » 151.

Als men maar durft! . . . . » 152.

De eerste Russische courant. . . . . Blz. 154.
De Russische landheer en zijne boeren. . . . » 155.
Zoo iets vindt men tot dusver nog slechts in Amerika. . . . . » —
Een goedkoop mikroskoop. . . . . » 156.
Ongeriefelijkheden van ijzeren huizen. . . . . » 157.
De mensch kan honderd jaar oud worden. . . » 158.
Er is niets nieuws onder de zon. . . . . . » —
In zeker stadje in Zwitserland. . . . . . . » —
Een rijk maar gierig man. . . . . » 159.
STERNE en GARRICK. . . . . » —
De Wijnproever. . . . . » —
De Pruissische koning FREDERIK WILLEM I. . . » —
Een man vertelde. . . . . » 160.
Op een Allerheiligendag. . . . . » —
Een Bijziende. . . . . » —
»Wel, mannetje! heeft het wat gesmaakt?" . . » —
Amerikaansche courantenstijl. . . . . » —
Men moet zich weten te helpen. . . . . » —

Een *Yankee*-DEMOSTHENES . . . . Blz. 239.

Toen Lord HOLLAND op sterven lag . . . . . . » 240.

CICERO's waarschuwing tegen de afzetterij der Britsche voerlui of *cabmen* . . . . » —

De ouderdom nadert met rassche schreden . . » —

DE PLATEN ALDUS TE PLAATSEN:

Finstermünz, enz.	tegenover Blz.	4.
Silz, enz.	— —	12.
Felsberg, enz.	— —	82.
Het verloren gat in de Via mala, enz.	— —	88.
Neufchatel, enz.	— —	180.

LOSSE BLADEN UIT HET DAGBOEK VAN EEN TOURIST IN ZWITSERLAND.

IV.

UIT GRAAUWBUNDERLAND.

Graauwbunderland is het land der geheimenissen, in weêrwil van den grooten weg over den Splügen, in weêrwil van zijne meer en meer bekend wordende natuurwonderen, zijne Duitsche, Romanische en Italiaansche journalistiek, in weêrwil van zijne veel bezochte badplaatsen in Prätigau en Engadin, in weêrwil van zijnen spoorweg in miniatuur, — in weêrwil van dat alles. Met den buitenlander kan getroost ook de Zwitser zeggen:

Het is een hoogst merkwaardig land,
Waarin ik nooit mogt wezen;
En wat er van geschreven staat,
Dat heb ik niet gelezen.

Ik heb langen tijd alles aangewend om dit land regt te leeren kennen. Hiertoe is echter een half menschenleven noodig, en dergelijke portiën heeft men toch niet in voorraad. Het land is groot; het is een doolhof van vele honderden dalen, van welke ieder wederom in berg en beek en plant en volk zijne eigene geschiedenis, zeden, taal, dagelijksche werkzaamheid, kortom zijne geheele maatschappelijke rigting heeft. De vreemdeling is daar, om zoo te zeggen, als een kat in een vreemd pakhuis, en te Chur heeft mij een der eerste notabiliteiten eens gezegd: »Wij Graauwbundenaars zelve, wij kennen het land niet eens; ieder kent de plek waar hij woont, en ook misschien nog een paar andere plekken, en dat is alles. De hoofdzaak van de voornaamste landschappen kennen wij wel; maar daar liggen regts en links eene menigte bijzaken en bijlandschappen, van welke wij geen regt denkbeeld hebben. En dat komt bovenal in onze raadzalen aan den dag. Zoo zijn zelfs onlangs wetten gemaakt,

die, consequent ten uitvoer gelegd, sommige landstreken geheel zouden ruïneren. Van Chur en van Bern ontvangen wij hier besluiten, die voor ons passen als eene vuist in een oog. Wij zijn tevreden te weten, dat wij, ten gevolge eener vrijzinnige staatsinstelling; onder de bescherming van algemeen geldende wetten staan; maar de uitvoering moet in allen geval zeer rekbaar en uiteenloopend wezen. Zij heeft hier met volksgebruiken en volksoverleveringen te doen, die overal anders zijn, en veel dieper in het vleesch en bloed des volks zijn gedrongen, dan alle abstracte regtsbegrippen en administrative grondbeginselen van geleerde regenten. Onze dalschappen, gemeenten en hooggeregten waren tot dus ver souverain, in weêrwil van onze heeren te Chur. Thans wil men dat op eens anders hebben. Men dringt van zekere zijde hoe langer hoe meer op eenheid in bestuur aan. Maar geloof mij, dat gaat zoo schielijk niet; en de passive tegenstand der bevolking zal tot practische concessiën noodzaken, die in de theorie nooit zouden worden toegegeven."

Ik ben dikwijls in de gelegenheid geweest om de juistheid dezer woorden te beseffen.

Wordt het op deze wijze reeds den landzaat moeijelijk zich te oriënteren, de vreemdeling ontmoet te dezen opzigte bijna onoverkomelijke hinderpalen. De Graauwbundenaar is allerwege moeijelijk te genaken. Het landvolk spreekt over 't geheel niet meer dan noodig is, en is tegen vreemdelingen vooral wantrouwig en achterhoudend. Het schoolwezen in een groot gedeelte van het kanton verhief het volk ook niet tot een trap van beschaving, die het verkeer met lieden uit de overige wereld bevorderlijk was. Bovendien spreekt het in een aanzienlijk gedeelte des lands de Romanische taal, van welke een ander, in het gelukkigste geval, naauwelijks vijf percent der woorden verstaat.

Graauwbunderland was eigenlijk niets anders dan eene vereeniging van bijzondere leenheerschappijen en republieken in de bontste mengeling. Elk dal ontwikkelde zijn onderling publiek bestaan, onafhankelijk van anderen, stond voor eigene rekening tegen zijne overoude regenten op, en bond hen de handen, of plaatste hen aan het hoofd van het vrijgeworden genootschap door bezworene verdragen, zoodat

nevens eene volstrekte dynastie aan dezen bergstroom eene volstrekte democratie aan een volgenden, en weder eene aristocratie *in optima forma* aan een derden bestond. Eerst later vereenigden zich de hooggeregten tot enkele, en ten laatste tot de vereenigde drie bondgenootschappen. De geschiedenis van de zelfstandige ontwikkeling der drie dalschappen echter springt elkeen in het oog. Ieder der dertig hooggeregten heeft niet alleen zijne verderop wenkende galg, als teeken van zijn bloedbanregt, *respectivè* zijne autocratie, maar ook zijne eigene volksgemeenten, zijne raadsvergaderingen, zijne archiven enz., en verschilt geheel van het eerstvolgende hooggeregt. *Hier* heeft men directe verkiezing, *daar* indirecte; *hier* wordt naar den ouderdom, *daar* naar het talent, *ginds* naar politieke kleur gekozen. Zoo de besluiten van het kantonaal bestuur aan dat van het hooggeregt niet bevallen, dan wijzen zij die niet zelden af, of weten er zich op eene echt diplomatieke manier aan te onttrekken. Men kan ligt begrijpen, dat een regeringspost er derhalve geen gemakkelijk baantje is, vooral wanneer men nog in aanmerking neemt, dat verschil in taal en godsdienst, benevens allerlei locale belangen, feesten en overleveringen er ook al bij in het spel komen.

De regering, en met haar de schranderste mannen van het land, arbeiden derhalve des te ijveriger aan het oprigten eener algemeene kantonschool. Wordt op deze maar eenmaal voor het invloedrijkste gedeelte der bevolking tot eene gelijksoortige en gemeenzame vorming de grond gelegd, dan zullen de ongelijksoortige en wederstrevende elementen allengs zichzelve overleven. Het volk wil wel overal, waar het op het bewustzijn van een zelfstandig verleden steunt, teeder behandeld worden, maar ten laatste volgt het toch altijd zijne leiders, die het meent te mogen vertrouwen, en deze zal een welingerigt kantonaal instituut van opvoeding het na verloop van jaren in overvloed opleveren.

Wanneer men een blik werpt op de indeeling van dit bergland in de drie »*Bünde*" (bondgenootschappen), dan zal het moeijelijk zijn eene reden van deze indeeling te ontdekken. De *graue Bund* omvat het groote westelijk gedeelte, de *Gotteshausbund* het zuidoostelijke, en het *Zehngerichtebund* het noordoostelijke. Natuurlijke grenzen zijn er echter niet, noch in

riviergebied, noch in bergketens, en even zoo min heeft men grenzen van taal, afstamming of geloofsbelijdenis. Even als de wilde bergstroomen van tijd tot tijd hier over hunne beddingen heenstorten en, naar het toeval wil, ter regter of linkerzijde wijken, zoo heeft de stroom der geschiedenis zich voor het materieel dezer bondgenootschappen willekeurige beddingen gevormd, en dit heeft zich even zoo toevallig tot grootere vereenigingen afgerond. Physisch zou het land eigenlijk in twee ongelijke deelen vervallen, in het riviergebied van den Rijn en dat van den Inn. De twee Italiaansche aanhangsels — *Bergell* en *Val Misocco* met *Calanca* — zijn slechts om redenen van geschied- en staatkundigen aard bij Zwitserland getrokken.

Na dit te hebben laten voorafgaan, zullen wij eene wandeling doen in het merkwaardige bergdal, dat den naam van *Engadin* of *Engiadina* draagt, en een der hoogst gelegene streken van Europa is. Het heeft zijnen naam van den *Oenus* of Inn, die aan de westgrenzen van het dal ontspringt en dit in zijne geheele lengte doorstroomt. Van den Maloja en den Septimer in het westen tot aan den Tirolschen rotspas Finstermünz, heeft het dal eene lengte van 17 à 18 uren gaans.

Gelijk een slotsteen van de ontzaggelijke keten der Alpen, die van den Montblanc af door het zuiden van Zwitserland loopt, verheft zich digt aan de oostergrenzen van het kanton de Ortler, met zijne piramiden, sneeuw- en ijszeeën. Zijn hoogste top, de Monte Cristallo (13,545 voet), is lager dan de Montblanc en dan verscheidene toppen van den Monte rosa, maar duizend voet hooger dan de hoogste toppen van den Bernina. Wonderbaar loopt de Italiaansch-Tirolsche kunstweg in zijne nabijheid over het Stilfserjoch, de hoogst gelegene kunstweg der wereld, met een kam van 8610 voet boven de zee, een merkwaardig gewrocht van menschenhanden, dat op eenige plaatsen slechts door reuzenarbeid, door verbazend stoute galerijen, bruggen en wanden den wederstand van eene naauwelijks tembare natuur kan overwinnen. Een enkele blik door de brugopening der derde galerij in het sneeuwdal spreekt duidelijker, dan ik in staat ben te doen. Niet ver van de rotspoort van Finstermünz verlaat de schoone Innstroom het Engadiner-dal, om Tirol te betreden. Werpen wij van het eenigzins hooger aan den stroom gelegene Martinsbruck eenen blik op gemeld dal in zijne geheele

Finstermunz.

Madulein

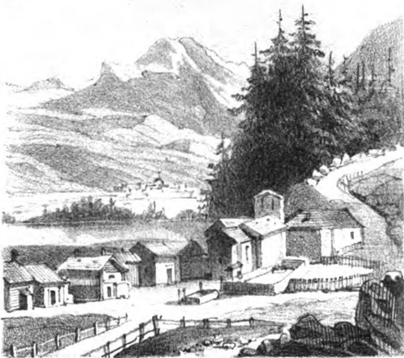

De Ortler

C.C.A. Last.

Val van den Inn uit het meer van Moritz

Steend. v. P. Blommers te 's Hage

Campfer en Silva Plana

lengte, dan hebben wij een der interessantste dalen voor ons, die ons bekend zijn.

Het rust met zijne groene tapijten, den loop naar het noordoosten volgende, tusschen twee ontzaggelijke bergketens, over wier ruggen naar het noorden de meer bekende passen van den Juliër, den Septimer, den Albula, den Scaletta en den Fluela, naar Italië die van den Bernina, den Buffalon enz. loopen. De noordelijke bergketen culmineert diep beneden aan den Inn in de met Gletschers opgevulde, ontzaggelijke Alptoppen van de Selvretta-groep; de zuidelijke of regtzijdige, hoog boven aan den stroom, in de nog ontzaggelijker toppen van de Bernina-groep. Beide evenwijdig loopende ketens scheiden het Inndalschap van het overige Graauwbunderland, Italië en Tirol af, en vormen, in hunne vernaauwingen en verbreedingen, niet minder dan twee dozijn, voor een gedeelte vrij aanzienlijke bijdalen.

Stel u nu voor, dat dit 18 uren lange bergdal, met zijne diepst gelegene plaats Martinsbruck, nog ruim 3100 Parijzer voet, ter plaatse, waar het aan den Maloja begint, nog 5000 voet boven de zee ligt, — dat derhalve zijne gemiddelde hoogte 4300 à 4400 voet bedraagt, eene luchtstreek, waarin de boomgroei ophoudt en de bebouwing van den grond reeds lang verdwenen is — dan zult gij zeker geheel iets anders verwachten, dan gij hier inderdaad vindt. Gij verwacht misschien grasvelden voor kudden vee nevens wilde rotsstreken, — hier en daar eene herdershut of een hooischuurtje, — steile, steenachtige paden voor paarden en voetgangers, — een spaarzamen, veelvuldig afgebroken plantengroei, — misschien hier en daar nog wat heestergewas en kreupelhout, en daarnevens genoegzamen voorraad van sneeuw en ijs; en gij moogt dit alles te eerder verwachten, wanneer ik er bijvoeg, dat de winter in dit dal acht maanden duurt, de stalvoedering van het vee negen maanden, — dat gedurende de drie à vier zomermaanden, in het bovengedeelte van het dal, op zeer heete dagen, nachten volgen met vorst en rijp, — dat b. v. in Julij 1854 de grond op zekeren morgen met sneeuw bedekt was, en de thermometer des morgens 2° koude wees en des middags 18° warmte, derhalve op één enkelen dag een verschil van 20 graden — en gij ziet hieruit, dat dit klimaat bijna met dat aan de Noordkaap overeenkomt.

Gij zult derhalve des te meer verbaasd staan, wanneer ik er bijvoeg, dat het Inndal, in weêrwil van dit alles, eene welbevolkte, welbebouwde, heerlijke landstreek is, waar langs het blaauwe stroomlint reine, wit schitterende, rijke dorpen, als parelen aan een snoer, elkander opvolgen, — dorpen, met groote heerenhuizen en bekoorlijke buitenplaatsen; dat, ter vervanging van het rijpad, een fraaije en welonderhoudene postweg van den Majola tot aan den uitloop van het dal bijna voltooid is; dat rogge- en garstvelden, met het gezang van kwartels en leeuwerikken, zich tot aan het begin van het dal uitstrekken, terwijl prachtige notenboombosschen de afhellingen der evenwijdig loopende bergketenen bedekken.

Om dit raadsel op te lossen, herinnere men zich, dat het Rhätische land in het algemeen, Engadin echter in het bijzonder; het voorregt heeft, dat, uit hoofde zijner algemeene terreinhoogte en de weinige diepte der voornaamste dalen — waarbij nog de gunstige zuidelijke ligging komt — de plantengroei veel hooger in het gebergte reikt, dan in het overige Zwitserland, Tirol, Salzburg, Italië of Griekenland.

Maar dit is niet de eenige verklaring; de andere ligt in de eigenaardige beroepsbetrekking, in het patriottismus — ja, in het heimwee der dalbewoners. Men weet, dat de Graauwbundenaars, en inzonderheid de Engadiners, zich als confituriers, koffijhuishouders, likeurverkoopers, *limonadiers*, pasteibakkers, en hoe die firma's alle heeten, zich over de geheele wereld hebben uitgebreid en neêrgezet, zoo wel te Calcutta als te St. Petersburg, te San Francisco als te Madrid, te Sydney als te Konstantinopel. Zij hebben in alle groote steden der aarde hunne gerenommeerde inrigtingen, en verdienen veel geld. Hoe dat eigenlijk zoo gekomen is, en waar de Graauwbundenaars deze predestinatie voor levensverzoeting van daan hebben, valt moeijelijk te zeggen. De jonge Engadiner verlaat zijn dal en wandelt de wijde, wijde wereld in; ergens moet hij toch een landsman aantreffen, met wit boezelaar voor en gepluimde muts op. Zoo wil het noodlot. Hij treedt als besteller in de zaak, wordt vervolgens leerling en bediende, en met de zuur bespaarde drie- à vierhonderd gulden gaat hij verder, en rigt een eigen etablissement op. Deze menschen leven zelve zeer matig, te midden der *gourmands*, die zij bedienen; zij zijn vlijtig, vol ijver en ordeliefde, en ge-

nieten het beste crediet van de wereld. Bij hunne vlijt, spaarzaamheid en overleg, verdienen zij in korter of langer tijd, al naar omstandigheden, aardige sommen, dikwijls zelfs een aanzienlijk vermogen. Het komt hun echter niet in het hoofd, dit in de luxe van groote steden in vreemde landen te verteren. Zij keeren alle weder naar huis terug — uit het schitterende gewoel eener residentie naar het slecht bevolkte dorp, waar zij geboren zijn, — van de zeehaven, die van masten wemelt, naar de stille oevers van den blaauwen Inn, — uit de gezegende streken van het gelukkige zuiden naar den winter van negen maanden hunner ijsbergen; — zij keeren terug naar hunne gletschers, gemzen en kudden, naar den Alpentuin hunner gelukkige kindsheid. Er ligt iets zeer treffends in deze gehechtheid aan zijnen geboortegrond van den Zwitser in het algemeen en den Engadiner in het bijzonder, — in dit zwaluwen-instinct, dat alle genot en glans van vreemde landen aan den armen grond des vaderlands met vreugde ten offer brengt.

Maar daarin ligt ook tevens eene hoofdoorzaak der welvaart van het Inndal. De terugkeerende brengt een kapitaal mede, bouwt zich een fraai huis in zijn dorpje, en daar hij geld verdiend heeft, laat hij ook gaarne een ander wat verdienen. Verre het grootste gedeelte der bezittingen hier ter plaatse is op deze wijze verworven. De vaderlandsche grond is hier zoo arm, dat hij de geringste bevolking slechts kommerlijk zou kunnen voeden. Ginds, in de nabijheid van Scanfs, waar de majestueuze bergketens, die het dal omringen, elkander meer naderen, scheidt zich Opper- van Neder-Engadin. Het laatste is minder interessant; het is eene dalkom van elf uren lang, die nu eens door de elkander naderende voeten van het gebergte tot de ruimte van een bergpas wordt zamengedrongen, dan weder zich in zonnige vlakten uitbreidt en met veldvruchten bedekt is. De vruchtboom tiert slechts spaarzaam op de meest beschermde plekken; de weiden zijn minder donker groen dan in de bovenste dalhelft; de bosschen daarentegen digter, donkerder, met eene buitengewone bevolking van beeren, die zich vaak bij troepen vertoonen, en de bijdalen zijn uitgestrekter en talrijker. Omstreeks twintig dorpen en gehuchten breiden zich langs den Inn uit, op heuvels of in vlakten, en wel bijna zonder

uitzondering aan de linkerzijde van den stroom, de zonzijde van het veld. Met hare verblindend witte huizen schitteren zij den reiziger reeds in de verte toe. Komt hij nader bij, dan vindt hij de dorpstraat behoorlijk geplaveid, de huizen digt aaneengebouwd en van geheel bijzonder voorkomen. Eene groote poort met dubbele deuren ontbreekt zelden in den voorgevel. De vensters zijn meestal regelmatig over den helder gewitten muur verdeeld, maar bijzonder klein, in de bovenverdieping dikwijls niet veel grooter dan schietgaten. De wanden zijn van massief graniet en zeer dik, de daken met houten pannen gedekt en met steenen bezwaard; bij uitzondering van lei. Het geheele gebouw heeft iets blokhuis-achtigs, maar alles is zoo zindelijk mogelijk. Alles doet zien dat men zorg draagt zich tegen de lange winterkoude te beschermen; daarom is alles ook zoo digt bij elkander gebouwd: de hooischuur naast de slaapkamer, de wagen-remise achter den corridor, en, wat het vreemdst van alles is, de veestal in den kelder. Naar dezen loopt een geplaveide afrij-toegang van de straat af. Slechts eenige weinige venstertjes, even boven den grond van de dorpsstraat, verlichten de onderaardsche stalling, in welke de schoone, blanke koeijen van Engadin het grootste gedeelte van hun leven doorbrengen.

De beroemdste plaats van Beneden-Engadin is Tarasp, zonderling genoeg de eenige Roomsch-Katholieke plaats van het geheele Zwitsersche Inndal. Zijne zeer veel koolzuur houdende natronbron is zelfs sterker dan die van Eger en Carlstad; zij is echter slechts eene van de talrijke mineraalbronnen in de omstreek, van welke er op eene oppervlakte van eene vierkante mijl over de twee dozijn uit den grond borrelen.

Hoewel in vele dingen met het benedenland gelijk staande, heeft Opper-Engadin toch weder veel boven het eerste vooruit, zoowel aan natuurschoonheden als aan nijverheid en welvarendheid van bevolking, en dat ofschoon het klimaat er ruwer is. Daar ligt het dorpje Madulein, met zijne bergruïne *Gardoval* en de herinneringen aan den TELL van Engadin, ADAM VAN CAMOGASC. De overlevering is weinig bekend. De heer van Gardoval of Guardaval (valleiwacht of hoede) had in het dal van Camogasc een meisje van bijzon-

dere schoonheid ontdekt, en den vader bevolen het op zijnen burg te brengen. Deze belooft het, weet zich echter een aanhang onder zijne vrienden te verwerven, en verschijnt op zekeren morgen vroeg met de feestelijk uitgedoste jonkvrouw en groot gevolg voor den burg. De burgheer, die in de geheele omstreek gehaat is, snelt naar beneden, om zijn lang verwacht slagtoffer te ontvangen. Zoodra hij haar echter omhelzen wil, stoot de vader hem een dolk in de borst. Zijne geleiders bestormen den burg en steken hem in brand, als vrijheidsfakkel voor het dal.

Den Inn op, scharen zich de nette dorpen Ponte, Bevers (het rijkste en fraaiste van het geheele Engadin), Samaden (de hoofdplaats), Cellerina, Cresta, St. Morits, aan het meer van dezen naam, Campfer, Silva-Plana en Sils vriendelijk aan elkander, de laatste drie insgelijks aan schoone meren gelegen, die door den Inn met elkander verbonden zijn en hunne heerlijke forellen in menigte op de tafel der rijke dalbewoners leveren. St. Morits is bovenal beroemd door zijne twee voortreffelijke zuurbronnen, die, zoo men wil, aan koolzuurgehalte zelfs de Pyrmonter bron moeten overtreffen. Stel u daarbij voor een verblijf van verscheidene weken in de reine Alpenlucht, 5710 voet boven de Middellandsche zee, derhalve nog eenige honderden voeten hooger dan de top van den Rigi, — een verblijf in het bloemrijkste dal der Alpen, in het gezigt der heerlijke kruinen van den Bernina-top, met hare verblindende sneeuwvelden en blaauwe ijszeeën — dan zult gij moeten bekennen, dat St. Morits als badplaats zonder wedergade is, en den grooten roem kunnen begrijpen, waarin het wegens zijn zenuwversterkend vermogen staat.

Heeft intusschen het benedendal reeds zijne eigenaardigheden ten opzigte van land en volk, het bovendal heeft het nog in grootere mate.

De dalkom is over het geheel veel groener, en verraadt derhalve een vruchtbaarder grond. De dalvlakte verbergt dorpen en weilanden, somwijlen kleine berkenboschjes. Aan de bergafhellingen ziet men, tot 6000 voet boven de zee, aan de zonzijde hier en daar nog rogge- en gerstvelden, bij voorkeur echter groote dennebosschen. In het oog loopend is niet alleen het gebrek aan bladboomen, maar ook aan allerlei

struikgewas. Slechts zeldzaam vindt men het laatste aan den oever van eenig water. Daardoor worden de bosschen dubbel somber, en van daar ook het gering aantal zangvogels, onder welke ik slechts enkele boschvinken heb opgemerkt.

Zonderling: hier, in dit barre klimaat, woont een volk van voorzeker zuidelijke afkomst, hetwelk de Engadiners zelfs naar de Etrusken of naar de Celten terugvoeren. Zijne taal, het zoogenaamd Latijnsche dialect van het Romanische, is zeer merkwaardig; het berust op een stamwortel van het Italiaansch, doch verschilt van de Italiaansche volksdialecten zoo zeer, dat het door Italianen niet verstaan wordt, terwijl het veel overeenkomst met dat van de Pyrenesche Basken heeft. Het is zeer zacht en melodieus, en »klinkt als muziek," gelijk een reiziger aanmerkte, bovenal in den mond van meisjes en jonge vrouwen. Groot van stuk zijn de menschen hier niet. Het zwarte haar, de donkere oogen, de bleeke of bruinachtige gelaatskleur geven eene zuidelijke afkomst te kennen. Onder de vrouwen treft men vele schoone en belangwekkende physiognomiën aan. Het model der woning, dat ook in Opper-Engadin steeds het zelfde blijft, heb ik reeds opgegeven. Uit het ruime voorhuis komt men in het niet al te hooge woonvertrek, welks hoofdbestanddeel eene ontzaggelijke kagchel is. De wanden en zoldering zijn met hout beschoten, de eersten dikwijls dubbel, en wel met het uitmuntende, gemakkelijk bewerkbare Arvanhout, dat, ofschoon zeer rijk in takken, toch fijn van weefsel is, en van tijd tot tijd op zijne oppervlakte zich, als met vernis, met het specifieke, welriekende hars overtrekt, dat de motten afhoudt, maar geen verf verdraagt. De kleine vensters hebben dikwijls maar ééne ruit; de oude meubels, die soms honderd jaren en meer tellen, zijn eenvoudig, en het geheel is zindelijk. In de nieuwere, groote huizen zijn de vensters ook grooter en is het mobilair soms inderdaad rijk. In deze gebouwen nu brengen deze Romanen hun leven door, zonder groote behoefte en groote inspanningen. De rijken, die gedeeltelijk als *homines novi* hun vermogen met den vlijt der bijen in vreemde landen hebben opgezameld, gedeeltelijk uit oude, edele geslachten des lands bestaan, gaan met het goede voorbeeld van het *dolce far niente* voor, en verteren op hun gemak wat zij hebben bijeen verworven of van

hunne ouders geërfd. Zij hebben op hunne manier ook hunne koffijhuizen en societeiten, waar zij dagelijks bijeen komen en zich het leven zoo aangenaam maken als mogelijk is. Onder de adelijke familiën der landzaten onderscheiden zich die van SALIS en PLANTA, wier familiewapen voor eene geheele massa van huizen prijkt. De overige burgers van het dorp leven, zonder uitzondering, meer of minder welvarend: zij zijn vruchtgebruikers van de uitgestrekte bezittingen der gemeente in bosschen, bergen en weilanden, die hier bijna nergens in eigendom van particulieren zijn overgegaan. De van elders ingekomen echter zijn meestal arm, en ofschoon sedert eeuwen in het dal woonachtig, hebben zij het, dank zij den kleinzieligen corporatiegeest der gemeenten, niet tot den rang van burger kunnen brengen. De eigenlijke Engadiner laat zich door hen bedienen. Vele handwerkers, bijna alle dienstboden en herders, zijn van Davos, Prätigau, Puschlav, enz. herwaarts gekomen, en hebben zich hier nedergezet. Het Romeinsche bloed heerscht, het Germaansche bloed dient hier.

Een zekeren graad van beschaving zal men in het geheele Engadin vinden, maar eigenlijke geleerdheid wordt er hoogst zelden aangetroffen. De meesten verstaan Hoogduitsch; de welgestelden spreken vrij vlug drie of vier talen, en onderscheiden zich zoowel door hunne beschaving als door hunne voorkomende gedienstigheid en gastvrijheid jegens vreemdelingen.

Nog geen vijf-en-twintig jaar geleden was de vreemdeling, die eene reis door Engadin deed, er erg genoeg aan toe. Hij vond niets dan slechte wegen, onvriendelijke ontvangst, naauwelijks een spoor van bediening, eene donkere kamer en roggebrood met gedroogd vleesch van een paar jaar oud. Tegenwoordig is er ook in dit opzigt veel veranderd, vooral in Opper-Engadin. Op heerlijke straatwegen rollen de snelwagens van Samaden over den Juliër, welks hoogste weg ruim 7000 voet boven de zee ligt, door Opperhabstein en Churwalden naar Chur. Evenzoo van Samaden over den Maloja naar Chiavenna, en zelfs over den Bernina-pas gaat een kleine postwagen naar Veltlin. De communicatie over den Juliër heeft dagelijks plaats, en men kan niet ontkennen, dat het eene groote luxe is, dat dit ook des winters

geschiedt. Misschien deed het Zwitsersche postwezen wel zoo verstandig, zoo ze de alsdan ledige sleden en bijna ledige postvaliezen maar driemaal in de week over het gebergte zond.

Aan gene zijde van den Inn wordt het Romanische door het Italiaansche dialect vervangen. Binnen weinige uren bereikt men Tirano, welks beroemde bedevaartskerk van de *Madonna di Tirano* voortreffelijk bij de bekoorlijke landstreek past. Over het geheel echter is het gezegende Veltlin — thans door de druivenziekte bezocht — hoe bekoorlijk ook, toch vrij eentoonig. Zijne dorpen en steden, die er in de verte zoo statig uitzien, verliezen veel, wanneer men er digt bij komt, vooral uit hoofde van de onzindelijkheid der bewoners. In het bloeijende Morbegno wordt de beste kaas gemaakt.

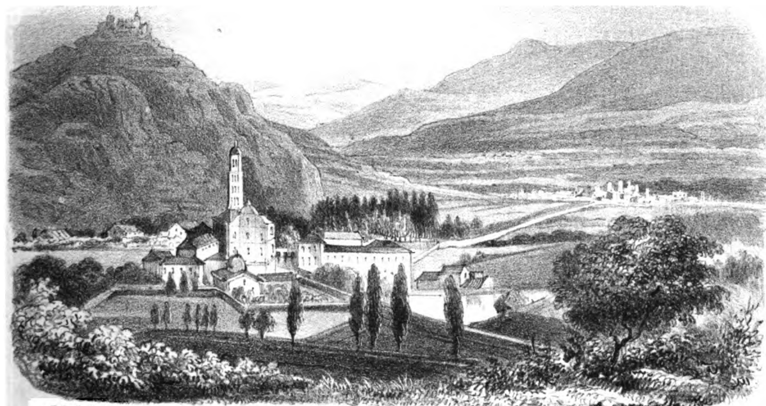
Langs korteren weg bereiken wij uit Engadin het meer van Com over den Maloja-pas. Van Sils langs den oever van het blaauwe Alpen-meer loopt de groote weg andermaals bijna zonder merkbare rijzing naar de hoogte van den pas, en men zou het bijna ongelooflijk achten, dat men zonder eenige moeite hier op een punt was gekomen, dat nog ruim 50 voet hooger is dan de top van den Rigi, namelijk 5593 voet boven de zee, zoo niet een blik op het 1200 voet beneden ons liggende Tergall ons eenigermate oriënteerde. Dit is een verrassend uitzigt en is vooral goed te vergelijken met den blik in het Adda-dal, van den Wormmeer-weg af. Bij het naar beneden gaan echter bevat de zigtbare begrenzing van de boven elkander liggende gewesten der vegetatie het treffendste schouwspel. Op den Maloja zelfs zoekt gij te vergeefs eenig geboomte in de kale wildernis. Vervolgt gij nu echter den weg, die in talrijke kronkelingen over de steile helling aan den westkant van het dal afloopt, dan bereikt gij eindelijk de overoude dennen- en pijnboomen van het bergwoud. Het groen, dat den grond bedekt, wordt allengskens digter, maar het geheele landschap blijft toch tot Vicosopran een Alpachtig karakter dragen. Hier intusschen begint de luchtstreek van het mais, en een uur lager bij Porta opent zich het gebied van den wijn, de moerbezie en de kastanje als door een tooverslag. In Beneden-Tergall, dat wij door Porta binnentreden, vertoont zich de heerlijke ka-

Sils.

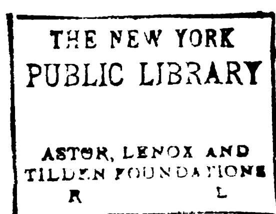
Morbegno.

C.C.A. Last.

Steerd v. P. Blommers te 's Hage.

De bedevaartskerk Madonna di Tirano.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R L

stanje — de beuk van Graauwbunderland — in bosschen van uren lang, tot aan de hoogten van Soglio; en zoo gij nog een paar mijlen tot aan Chiavenna aflegt, kunt gij de vruchten van den in de opene lucht wassenden vijgenboom plukken, den laurier uit oude muren zien spruiten, en de amandel- en citroenboomen hunne bloesems zien ontplooijen.

DE BLOEDVERWANTEN.

EENE NOVELLE.

Door C. v. E. van der Bilt la Motte.

I.

Er zijn wijken in onze groote steden, die het publiek met den naam van fatsoenlijke stille buurten bestempelt, en waar de woningen nog al gezocht zijn, vooral door hen, wier omstandigheden niet toelaten, dat zij een »eigen huis" het hunne noemen. De huurprijs is er minder hoog dan op de drokke hoofdstraten en woelige havens, en gewoonlijk is de bouworde en de inrigting dier huizen zoo verschillend, dat ieder er meestal eene woning kan aantreffen, die aan den toestand zijner geldmiddelen geëvenredigd is. Wij voor ons gevoelen bitter weinig sympathie voor die donkere en naauwe straten, voor die hooge huizen, wier overhangende gevels op ons dreigen neder te storten; ons schoonheidsgevoel wordt beleedigd door de weinige eenheid, die er heerscht, alsof door het uiterlijk aanzien van alles ons reeds bewezen moest worden, hoe vrouw Fortuin met grillige handen hier hare gaven heeft uitgestrooid, en de eene, die niet weet te gebruiken wat zij gaf, zijne weelde wil uitstallen door hagelwitte, hermetisch gesloten ondergordijntjes, of eene blinkende, in de verw geschuurde deur, nijdige uithangborden van echt Hollandsche burgerlijke deftigheid; terwijl de ander zijne fatsoenlijke armoede wel zou willen verbergen of door het ten toon spreiden van eenigen smaak schijnt te willen

vergoêlijken, maar juist door een paar verkleurde *persiennes*, in eene buurt, waar nimmer een vriendelijke zonnestraal lacht, of door staatsie-gordijnen, wier rood door den tijd eene paarsachtige of wier wit allengs eene gele, rookerige tint aannam, die verarming aan den dag brengt, bewust als wij meest allen zijn, dat zoo zelden welvaart met onzindelijkheid gepaard gaat.

Wij gelooven dan ook zoo ver bezijden de waarheid niet te zijn, wanneer wij de bewoners dier wijken over het algemeen in twee klassen onderscheiden: in dezulken, die er rijk zijn geworden en, hun vroeger standpunt uit bekrompene beginselen niet willende verlaten, er bleven vertoeven, in het zalig bewustzijn, dat „*tel brille au second rang, qui s'éclipse au premier*," en voor het grootste deel wel in de bewoners de zoodanigen meenen te vinden, wier beperkte geldmiddelen hun noodzaken immer »*au second*" te blijven, of wie achteruitgang dwong daar eene schuilplaats te zoeken, een middenweg tusschen de woningen des rijkdoms en de achterbuurt, waar de schamele armoede zich wentelt in het slijk.

En vooral die laatsten — wij beklagen ze, zoo de strijd der wereld hun *hier* ballingen deed worden. Voor dezulken moet het vooral bitter zijn, nimmer een enkelen zonnestraal te zien breken door die graauwe lucht, onderschept, als zij meestal wordt, door die hooge gevels, wier toppen elkander ontmoeten, als of eene lijkkist zich welfde boven ons hoofd. Geen enkel grasssprietje ontluikt er op de straten, waar iedere voetstap hol klinkt; iedere bloem moet er sterven, omdat er steeds eene schemering heerscht, die den avond een uur vroeger doet invallen, al mag het morgenlicht er slechts des te later aan de kimmen oprijzen. Vooral eene, die jong is en gedwongen werd hier de vriendelijke dagen harer jeugd in arbeid door te brengen, — vooral zulk eene moet ieder zang wel wegsterven op de lippen, iedere glimlach wel opgelost worden in een weemoedigen trek, zoodra ze den mond plooit, het hart gevoelt en het hoofd nadenkt, hoeveel haar onthouden werd, bij zoo weinig genot!

En toch zijn er velen, die hier leven en bijna van de buitenwereld niets anders zien, dan wat haar oog treft door het glas van een verweerden spion, of niets hooren van hetgeen in hare onmiddelijke nabijheid zich beweegt, dan

geratel van wielen, of een gegons, dat haar tegenruischt, als het bewijs, dat eene woelige en bedrijvige menigte niet verre van haar is; die Gods blaauwen, liefelijken hemel slechts zelden anders aanschouwen, dan verdonkerd door eenen sluijer van digten en zwarten rook, opstijgende uit honderden schoorsteenen, die geen andere bloemen kennen dan die eenvoudige leliën des velds, welke hare hand plukken mogt op de wandeling van haren rustdag, en die éénen dag bloeijen, om gedurende zes dagen te sterven, bij gebrek aan lucht en licht, en bij overvloed van broeikastwarmte, uitgedampt in een dompig huisvertrek. Menig vrouwenleven is aan dat bloemenleven gelijk, zoo ten minste Gods liefde niet een enkelen zonnestraal voor haar hart doet opgaan, die kracht tot leven en kracht tot strijden geeft, — die een moêgeweend oog een helderen blik in de toekomst kan doen werpen, — die een glimlach kan doen spelen om eenen mond, anders welligt zoo gereed tot eene uiting der klagte, — die eene star is, schitterende te midden van een donkeren en bewolkten levensnacht.

En Gode zij dank, zijne liefde is toch voor allen gelijk, al is de zegen des voorspoeds niet aller deel! Hij onthoudt dien zonnestraal niet. Wél hem of haar, dien ze het hart verwarmt, maar niet verschroeit, — voor wie ze een zonnestraal blijft, niet een bliksemflits wordt, die verplettert en vernietigt.

Wilt gij mij even volgen, naar dat hooge, grijze huis, met een afzonderlijken opgang naar boven? Zoo ge de deur hiervan opent, behoeft ge niet te vertoeven in het kleine portaal; de introductie van een novellist geeft u het regt om dadelijk den wel een weinig krakenden, maar toch behoorlijk geschuurden trap op te klimmen. Gij bemerkt, dat die dertig treden u hooger voeren dan de eerste verdieping. Nu, die is dan ook gereserveerd voor hen, die het benedenhuis betrokken; die »van het bovenhuis" bewonen de tweede, bestaande uit een voorkamertje aan de straat, dat tot salon is ingerigt, en eene grootere kamer, met alcove, die tot woon- en slaapvertrek beide dient. Toch is het een »bovenhuis", en nog wel een, dat ruim honderd gulden aan huur kost, en welks huurder een boekhouder op een der grootste kantoren der koopstad is, die, als men er bijvoegt wat hij nóg aan directe

belastingen moet opbrengen, bijna een derde gedeelte van zijn inkomen moet afzonderen, om toch maar »fatsoenlijk gehuisvest" te zijn.

Het zou onkieschheid verraden, zoo wij een anderen weg insloegen, dan die naar den salon geleidt. Het huisvertrek is niet voor vreemden ingerigt; fatsoenlijke armoede hecht veel aan het uiterlijke, en zou welligt blozen, zoo anderen dan de huisgenooten tot het innerlijke doordrongen.

En beklagen zult gij u dien gang niet. Al lacht het meubilair, en al wat gij verder ziet, u niet toe, daar dat alles bewijs levert van achteruitgang, of, zoo het woord u liever is, van een fatsoen, dat men met alle krachten wil ophouden, — zoo ge even het oog vestigt op dien piano, misschien wel een voor den spotprijs van vijf-en-twintig gulden 's jaars van een magazijnhouder gehuurd, ontdekt ge voor het geopende meubel eene gestalte, op welke uw blik zeker met welgevallen rust. Of zou die zeventienjarige u niet aantrekken? Zoudt ge niet een weinig sympathie gevoelen voor die fijne en blanke vingeren, in het schemerdonker naauw merkbaar, die toch nog zoetvloeijende en liefelijke toonen kunnen ontlokken aan het bijna op pensioen gestelde instrument? Al is de muziek niet van de nieuwste, al was die barcarole uit de *Muette* of dat air uit den *Fra Diavolo* reeds *en vogue* in uwen kindertijd, toch slepen die klanken u nog mede, begeleid door die zuivere en heldere altstem, die, bij wat meer studie, in de toekomst zoo veel belooft. Het zal der zangeres wel voorbestemd zijn, eene dilettante te blijven, en veelligt wel eene, die nimmer boven het middelmatige zich zal verheffen, daar zelfs het grootste genie behoefte heeft aan ontwikkeling, die alleen verkregen kan worden ten koste van geld. En geloof me: zoo schoonheid al haar deel is, zoo liefelijkheid die ranke gestalte omhult, zoo geheel haar wezen reinheid en zuiverheid ademt, — die groote hefboom van onzen tijd is haar onthouden, en het kostte menige opoffering en veel bezuiniging, om eenige lessen à vijf-en-twintig cents per uur te betalen, die het slapende talent ten minste eenigzins, hoe weinig dan ook, moesten opwekken en doen ontwaken, al was het niet om in de buitenwereld te schitteren, maar alleen om het meisjeshart te verwarmen, dat misschien, zonder die voldane behoefte,

gestorven zou zijn, te midden van die zorgen des levens, die wij zoo gaarne verbergen zouden voor ieder, die de droom der jeugd nog mag droomen, en vooral voor haar! Luister eene wijle; veelligt dat ge, zoo ge ten minste enthusiast zijt als wij, u bewust wordt van het gevoel dat sluimert in die vrouwenborst, en eenige oogenblikken dweept met dat jeugdige wezen, dat weldra het voor haar liggende muziekblad vergeet, en den vrijen loop laat aan hare grillige fantaisie, het uitvloeisel van haar stormachtig bewogen gemoed. Stoor haar niet door uwe nadering; laat dat gevoel speelruimte; wie weet hoeveel smart henen zweeft met die liefelijk ruischende toonen, of hoeveel vertroosting nederdaalt in dat hart, met iederen vormloozen klank, die hare vingeren ontlokken aan het klavier. Zie haar liever eene wijle in het gelaat; die kinderlijke, naauw ontwikkelde vormen lagchen u toe; die wangen door een hoogen blos getint, — dat heldere blaauwe oog, schitterende tusschen de donkere wimpers, — die frischheid, die u als te gemoet ademt, zoodra ge haar nadert — dat alles spreekt van levenslust, dien gij noch ik hier hadden vermoed, en die mijne bewering weêrspreekt, dat iedere bloem hier sterven moet bij gebrek van zonlicht en warmte. O, wat zou menige vinger gaarne woelen tusschen die goudblonde lokken! hoe menig hoofd zou gaarne sluimeren aan die borst! hoe menig oor zou reikhalzen naar een woord van liefde, gesproken door zoo rooskleurige lippen; maar dat alles is u en mij, is allen op één na ontzegd, want zij heeft een zonnestraal opgevangen in het leven. Daar is een tijd geweest, toen de bloem dreigde geknakt te worden door den adem van den storm des levens; daar zijn dagen geweest, toen hare wang bleeker tint, haar oog matter gloed spreidde: maar in die dagen ook was haar hart kil, omdat het zoo weinig om te beminnen vond, en zij niet liefhebben mogt, zoo als zij dat wilde en ook kon. Toen vond ze, in den strijd met armoede en behoefte, geen kracht door de hoop op eene betere toekomst; toen werd de duisternis van dat jonge leven door niet een enkelen zonnestraal verhelderd, en zij dreigde hare sabbathsbloemen gelijk te worden, die een enkelen dag bloeiden, maar langzaam verwelkten en stierven. Zij is ééne van die wij zoo even in algemeene trekken u schetsten; zij zou ge-

storven zijn in dat hooge huis, in die naauwe donkere straat, met dat wigt van arbeid, dat ze toch zoo gaarne op zich nam, — met dat zware kruis van onvoldane behoeften en verlangens, dat ze torschen moest, — met die meisjesdroomen in de borst, waarvan ze nimmer een verwezenlijkt zag. De naauw ontkiemde plant kwijnde alreê, toen eindelijk een zonnestraal heenbrak door de wolken, en iets van zijn hemellicht uitstortte in hare stervende borst. Toen ontplooide de bloem hare bladeren; haar liefelijke geur keerde weder; de heldere kleuren der lente vervingen het bijna verschrompelde groen. De stervens-ure was voorbij, en het leven, het lieve, vrolijke, lichte leven, weder wakker geroepen! Wat die zonnestraal voor de plant is, is de liefde voor het vrouwenhart; weet het jonge meisje zich bemind, en beantwoordt haar hart aan het gevoel dat in eene jongelingsborst voor haar huist, dan wordt ze sterk tegen den strijd met het leven, en iedere traan, die in haar oog om den wille harer armoede opwelt, wordt weggekust door den glans, die daar afstraalt van de zon harer liefde.

En Dora Revers was vooral, en nog meer dan anderen, door die liefde gelukkig geworden, al bragt ook die zonnestraal zijne schaduw voor haar mede. Zij was een eenig kind, maar daarom niet, als zoo velen, die dien naam dragen, een troetelkind der fortuin. Hare geboorte had de armoede gebragt in het ouderlijk huis; hare kinderliefde had dus van de wieg af reeds veel te vergoeden. Hoe zoet die pligt anders is in het geval, waarin zij verkeerde, was die taak bitter en Goddank zeldzaam, omdat schuld op haar hoofd geladen werd, om den wille van eene misdaad, die niet door haar werd gepleegd. Haar vader had een rijk man kunnen zijn. Een zoon van een der voornaamste handelaars der fiere Rottestad, had zijne jeugd geen zorgen gekend, en hij was daarom des te beter geschikt om het genot na te jagen en zich te koesteren in den zonneglans van den rijkdom. Toch had hij het niet begeerd; hij vroeg der wereld niet veel in ruil voor het goud, dat hij haar bieden wilde; hij vroeg niets dan een hart, dat hem liefhebben mogt, en dat hij genoeg liefhebben kon, om in stilte gelukkig te leven en tevreden met God en menschen te ontslapen. Die begeerte, niet hoogdravend, niet veeleischend, vond spoedig bevrediging, te spoe-

dig voor hem, omdat de zelfde ure, die hem de vervulling bragt, als op de vleugelen des geluks hem strijd te gemoet voerde, welks duur niet bij uren, wel bij jaren, ja bij de lengte van geheel een menschenleven kon worden geteld. Hij zocht zijn geluk, naar de meening zijner bloedverwanten, op te lagen grond; de vrouw, die zijn hart lief had, en die hem het hare in eigendom gaf, vond hare plaatse op veel lagere trede van de maatschappelijke ladder, dan de zijne was, en stond verre beneden hem, én in stand, én in opvoeding, én in rijkdom, én in kennis, — veelligt wel in karakter. Het laatste moest hem de ondervinding leeren; het eerste wist hij, en toch hij koos den strijd met haar, veel liever dan den vrede zonder de eerste liefde zijner jeugd. Vaderlijke toorn, vaderlijke beden, vaderlijke vermaningen noch bedreigingen hielpen; August Revers meende véél verdriet, véél haat te zullen zien vergoed door de liefde van die ééne; hij dobbelde om zijn levensgeluk, de toekomst zou hem bewijzen, of er zegen zou rusten op het spel dat hij speelde.

Toen het burgermeisje zijne gade werd, had hij vader en broeders en zusters en bloedverwanten door dit huwelijk zoo van zich verwijderd, dat zij voor hem als afgestorven waren; die *mésalliance* werd hem nimmer vergeven. Het ouderlijk huis werd hem ontzegd, hij van het kantoor verwijderd, zijn moederlijk erfdeel hem beknibbeld zoo veel mogelijk was, zoodat wat hem uitgekeerd werd slechts luttel mogt worden genoemd, in vergelijking van hetgeen hij vroeger bezat. Waar in vorige dagen arbeid vrijwillig zou zijn geweest, daar werd die nu dringende noodzaak; toch had hij met der tijd nog veel te wachten van de nalatenschap zijns vaders, die hem toch wel niet onthouden zou worden. En inderdaad, men had, wat regtens hem toekwam, hem gegund, zoo hij zich minder goed echtgenoot, later minder goed vader had betoond. De familie speculeerde óf op den dood óf op eene scheiding, zoo de droom zijner liefde was uitgedroomd. De berekening mislukte; de betoovering scheen niet spoedig van hem te wijken; de band tusschen hem en die vrouw scheen zelfs hechter en inniger te worden, toen, na een tweejarig huwelijk, de kleine Dora aan de moederborst sluimerde. Zijne deugd, in weêrwil van den zwaren strijd, die zijn deel was, werd die hem het naast waren eene

oorzaak tot zonde; DORA's geboorte de reden van haars vaders armoede. Men meende dat hij rijk genoeg zou wezen in het bezit van gade en kind; eens had hij het zich dan ook laten ontvallen, dat LOUISE's bezit hem ieder verlies kon vergoeden. De rijke koopman wilde niet, dat de burgerdochter schitteren zou ten koste van zijn zuur verworven vermogen, al zou ze armoede lijden, ten koste misschien van het levensgeluk zijns zoons. Bij zijn leven deed hij alle bezittingen, alle vaste goederen van de hand, en wat toen aan geldswaarde overbleef, de broeders en zusters schaamden zich niet, het erfdeel van AUGUST reeds in hunne handen te zien overgaan, vóór dat die vader het hoofd nedervlijde tot den eeuwigen slaap. Zoo was dat erfdeel gering bij diens overlijden. AUGUST was arm, terwijl zijne bloedverwanten rijk waren.

Of het wigt der schuld hem zwaar woog, toen hij de lijkbaar volgde, een regt dat niemand den verstooten zoon onthouden kon, al was het ouderlijk huis na weinige dagen voor hém gesloten, — of het hem pijnde, — wie zijn huisselijk leven kende, hem zou die vraag geen raadsel zijn geweest. Wij achten het eene zeldzaamheid, zoo niet bijna immer ouderlijk verdriet, door eene *mésalliance* veroorzaakt, spoedig gewroken wordt. Ook de droom van AUGUST REVERS was spoedig vervlogen, al sloot hij dat bittere geheim diep in zijne borst, en al wist de wereld niet, dat de bloemen van zijn huwelijk zoo spoedig waren verwelkt en gestorven. LOUISE had iets anders gewacht, toen ze den zoon van den rijken man huwde; zij had wel stormachtige dagen voorzien, maar ze had gehoopt dat die van korten duur zouden wezen, om plaats te maken voor jaren van zomerluwte en helderen zonneglans. Toen de storm echter onophoudelijk woeden bleef en alle banden verbrak, die daar waren tusschen haren echtgenoot en de zijnen, — toen vooral de middelen om te schitteren verminderden, — toen ze ten leste geheel vervlogen waren, — toen er, in plaats van rijkdom genoten, armoede moest getorscht worden met den man harer keuze, veelligt nimmer den man harer liefde — toen bleek die liefde zoo koud, toen bleek dien hoogmoed zoo verterend, zoo ieder teeder en vrouwelijk gevoel verwoestend, dat, waar men bij overleg en zuinigheid zou rondgekomen zijn met

de verdiensten van August op het kantoor van een vriend zijner jeugd, men niet alleen dikwerf met de middelen te kort schoot, maar weldra iedere bete brood in bitterheid en wrevel werd aan de lippen gebragt.

Die vrouw had zich eerst in de bloedverwanten van haren echtgenoot, later in diens rijkdom vergist; hij, wat meer zegt, zag zich bedrogen in de vrouw zelve. Die kleingeestige, pronklievende, verkwistende, vadzige, dikwerf hatelijke en onverstandige Louise — was zij de Louise, die hij eenmaal zoo innig had lief gehad, die hij nog beminde, in weerwil van alle die gebreken? De onttoovering was bitter, toen hij begreep dat die vrouw niet hém, maar zijn geld had beoogd, toen ze een huwelijk doorzette, dat hém zoo duur kwam te staan. Toen eerst, in later jaren, kwam de gedachte bij hem op, of eene vrouw, die hem waarachtig had bemind, niet ooit, al was het slechts eens, zoo vele en zoo groote offers geweigerd zou hebben, waar zij niets in de plaats kon geven, dan zichzelve en zichzelve alléén. En toch, Louise had dat nimmer gedaan; ze had hem slechts gewezen op de geringheid van ieder verlies, vergeleken bij de zaligheid van elkanders bezit; ze had beloofd hem dat alles te vergoeden. Maar beloofd slechts... en de vroegtijdige rimpels op zijn voorhoofd, — die lokken, vergrijsd vóór den tijd, — die trek om den mond, die van zielesmart getuigde — zijn hart mogt zich eene belofte van vergoeding, van hulp en troost misschien, herinneren, maar wel zeker sprak dit alles van eene belofte, die niet gehouden was en tot heden eene onvervulde bleef.

Hij begreep spoedig, hoe verschil van stand ook een verschil van levensrigting baart, en hij ondervond, hoe tweederlei levensrigting tusschen man en vrouw den huisselijken tempel verwoest en het vuur van den huisselijken altaar dooft, en vooral vernietigend werkt bij de opvoeding van het kroost. Waar de vader én bloedverwanten én gade voor zich verloren wist, daar hechtte hij zich aan het eenige kind, zoo als de arme zich hecht aan het laatste wat hem blijft van zijn wereldsch bezit, en hij nam zich voor, bij haar de eerste indrukken te bespieden en te leiden, zoodanig dat zij op lateren leeftijd genoegzaam ontwikkeld, genoegzaam voorbereid zou wezen, om zich te spiegelen aan het verle-

den haars vaders, dat haar wel het allereerst leeren moest zich te wachten voor indrukken, die beslissend konden wezen, — dat haar moest leeren zich te beproeven, door den lust van het eigen hart te breidelen, om het hart van anderen niet te wonden ten bloede toe, en, zoo als hij, niet hare straf te vinden in het bewustzijn van daardoor haar eigen geluk te hebben verwoest. Hij had ondervonden, hoe gevaarlijk het is voor het jonge hart zich eene wereld van idealen te scheppen, en daarom leerde hij haar vroeg de werkelijkheid, hoe bitter die ook mogt wezen, kennen; hij deed, zooveel in zijn gering vermogen was, haar eene goede opvoeding geven; toen die haar deel was, voor zoover hij meende dat zij die behoeven zou, gewende hij haar aan arbeid, aan onophoudelijken, veelligt voor hare krachten dikwerf te vermoeijenden arbeid; hij deed een beroep op hare kinderliefde; hij vroeg haar de opbrengst van wat de naald en hare fijne vingeren konden scheppen, tot onderhoud van het gezin. Zijne verwachting werd niet teleurgesteld: zij toonde zich een goed kind, en vergoedde zooveel mogelijk reeds op jeugdigen leeftijd wat de verkwisting der moeder nutteloos verspilde. Misschien vindt gij het wel wat wreed, zoo wij u verhalen, dat de vader weinig acht gaf, of de rozen op de wangen van zijn dochterken verbleekten door nachtelijken arbeid; toch zult ge die schijnbare hardheid misschien vergoêlijken, als ge het doel doorziet, dat hij beoogde met die vreugdelooze jeugd. Hij meende dat het hart zou sterven, met zijne droomen en idealen, door dien vroegen strijd met het leven; hij meende dat zulk een gemis, gevoegd bij de droeve werkelijkheid, die zij dagelijks aanschouwen moest, haren geest eene andere, eene meer practische rigting zou doen nemen, dan ooit het deel van *zijn* gemoed was geweest; hij hoopte, dat, in rijperen leeftijd, bij haar het verstand, door behoefte en arbeid ontwikkeld, het hart zou beheerschen, daar zijne droeve ervaring hem het tegenovergestelde als de grootste oorzaak van alle levensleed deed beschouwen.

In dit geval had hij zich echter misrekend, omdat hij te weinig het vrouwenhart kende. Al boog het ligchaam onder den arbeid, de geest werd niet vernietigd, de idealen van het hart bleven niet uit. Wanneer hij den geheelen dag op zijn kantoor zwoegde en sloofde, dan nam de moeder de

taak der opvoeding op zich, en juist wat hij zoo gaarne voor zijne dochter verborgen had gehouden, onthulde zij haar. Zij wees haar op de buitenwereld, die daar lag achter de donkere buurt; zij sprak er haar van, hoe daar rijkdom heerschte en liefde en genot werd gesmaakt; zij leerde het argelooze kind dweepen met wat veelligt wel nimmer door haar zou worden bezeten. En Dora had een ontvankelijk gemoed; Dora had zelfs eene eenigzins dichterlijke ziel, getuige haar aanleg voor de muziek, het eenige wat Revers' opvoedingstelsel haar tot uitspanning had gegund. Dora tooide zich in hare verbeelding al spoedig met het goud en satijn, waarvan hare moeder verhaalde, en zij vroeg zichzelve dikwerf af, waarom de prachtige kant, die hare vingeren borduurden, niet even goed kleeden zou op haren blanken hals, als op die der rimpelige, maar rijke matrone, voor wie ze bestemd was. En spoedig wist Dora het, al was het een verweerd spiegelglas dat het haar zeide, hoe schoon ze was, schooner dan velen, en de gevaarlijkste zucht, de zucht naar liefde en genot, rees op in hare borst. Vóór dat haar vader, vóór dat zij zelve het wist, doolde ze in eene denkbeeldige wereld rond, vormde zij zich luchtkasteelen, die wel nimmer verwezenlijkt zouden worden, en haar hart brak bij de gedachte, dat zij wel nooit zou worden bemind, omdat ze arm was. Toen eerst verbleekten hare wangen; toen eerst werd hare gestalte meer gebogen; toen eerst gevoelde ze het wigt van levensleed, waarmede onvoldane begeerten en onbevredigde wenschen een vrouwenhart kunnen bezwaren: maar ze klaagde aan niemand, zelfs niet aan haren vader, dien ze zoo innig lief had, als of ze wist dat in die bekentenis iets zou wezen, dat zijn laatsten droom zou verwoesten; zij klaagde niet aan hare moeder, die toch het allereerst die zaden gestrooid had in hare borst, als of ze besefte, dat deze haar niet begrijpen kon, omdat de idealen van deze juist te veel naar het practische, naar het werkelijke leven heenzweefden, terwijl de haren te vlugtig waren om eene andere rigting te kiezen, dan die ze dwong zich te besluiten binnen de enge ruimte van haar hart. Alleen haar piano ving dien klaagtoon op; alleen aan die toetsen vertrouwde ze ieder leed, iedere onuitgesprokene gedachte; en daarom juist, omdat haar gevoel sprak uit iederen klank,

maakte ze zoo merkbare vorderingen in de kunst, al waren hare hulpmiddelen tot studie zoo ontoereikend.

Haar piano, hoe weinig waarde die bezat, was haar alles, en wanneer het schemerduister naderde en ze voor eene wijl den arbeid rusten liet, om niet te zeer het oog te vermoeijen, dan zette zij zich neder en speelde voort, tot zoo lang de meer en meer vallende duisternis haar bewees, dat de ure van uitspanning niet langer mogt worden gerekt, zoo zij dat genot niet koopen wilde ten koste van den tijd, voor den arbeid bestemd. Dan sloot ze haar venster, dat ze nu en dan opende, om het luwe lentewindje binnen het dompig vertrek te doen stroomen, daar zij behoefte had aan de frischheid der natuur, die ze zoo zelden genieten mogt.

Dat gevoelvolle spel van Dora Revers — hoe gebrekkig het voor het overige mogt wezen — deed dikwijls, zonder dat zij het bevroedde, sommige voorbijgangers onder haar venster stilstaan. Onder die allen bevond zich een jongman, die meestal iederen avond wederkeerde, en zelden vertrok voordat de lieve dilettante haar spel gestaakt en zich weder aan haar werk begeven had. Somwijlen zelfs bleef hij nog een geruimen tijd door de straat flaneren; eens was hij vrijpostig genoeg om, na het eindigen der muzijk, aan te schellen en een onderhoud te vragen. Mevrouw Revers was eerst geschrikt, toen hij zijnen naam noemde, doch had zich weldra vriendelijk en wellevend betoond; zij had niet belet, dat hij Dora zijn compliment maakte over haar heerlijk spel. Dit, verklaarde hij, had hem, nadat hij het eens toevallig gehoord had, zoodanig verrukt, dat hij bijna iederen avond was wedergekeerd, en eindelijk zijn verlangen niet had kunnen bedwingen om kennis te maken met iemand, die zoo magtige heerschappij over hem verkregen had, door den invloed eener kunst, die hij zelf tot uitspanning beoefende. Hij vertrok voor dat de klok acht uur sloeg, de tijd waarop August gewoonlijk van zijn kantoor huiswaarts keerde, en nam bij zijn afscheid de uitnoodiging van Louise mede, om, wanneer hij lust gevoelde, nu en dan weder te keeren, onder de voorwaarde, waarvan hij de reden begrijpen kon, dat hij nimmer op een ander uur komen zou, en Revers van zijne bezoeken geen kennis zou dragen. Toen hij dien eersten avond vertrokken was, kleurde een hoogere blos Louise's gelaat, en het was

eene moederlijke bede aan haar kind, dat ook zij den vader verzwijgen zou, wie heden zijnen dorpel had overschreden.

Die vraag was niet noodig geweest; want DORA besefte maar al te goed, dat, zoo haar vader al nimmer gaarne vreemden ten zijnent zag, hij wel het allerminst vrede zou hebben met de komst van dezen. En zij, die behoefte had om nu en dan een vreemd gelaat te aanschouwen, — zij, wier vreugdelooze jeugd nog vreugdeloozer werd door den dagelijkschen strijd, dien zij wist dat tusschen die beiden, aan wie zij het leven te danken had, gestreden werd, en welke, hoewel bedekt en zelden losbarstende in openlijke twist of verdeeldheid, toch daarom haar gevoel niet minder pijnlijk aandeed, — zij, die gehaakt had naar een hart, dat haar begreep en dat welligt dweepen zou met wat hare zeventien jaren zoo lief hadden, — zij, die voor het eerst in haar leven sympathie vond bij een vreemde, al was het ook om den wille der kunst — wat wonder, dat ze dadelijk eenig *penchant* — vergeving voor het uitheemsche woord; wij vonden in onze taal geen, dat zoo duidelijk dien kiem van eenen toekomstigen hartstogt uitdrukt — gevoelde voor dien jongman, die, behalve dat alles, zooveel in zijn voordeel had, én door uiterlijk, én door bevalligen conversatietoon, én door zoo veel, wat een meisjes-oog behaagt en een meisjeshart aantrekt.

En daarom zweeg DORA, zelfs toen de jongman drukker haar huis bezocht, dan wel voegde aan iemand, die tot heden zich nog geen enkel regt verworven had op zoo groote gunst, die hem tot den rang van huisvriend verheffen zou; die niets was dan een vreemde, die het schemerdonker te baat nam om binnen te sluipen, en vóór de ure, dat de heer des huizes gewoon was te zijnent terug te keeren, den aftogt blies.

Geene der beide vrouwen maakte er hem echter opmerkzaam op, dat misschien de goede naam der jongste zou lijden door zoo herhaalde bezoeken in zulk een geheimzinnig uur: LOUISE wachtte zich er voor; DORA dacht er niet eens aan.

Had die moeder dan zoo weinig hart voor haar kind? Was de eer van dat jonge wezen dan van zoo luttel waarde in haar oog? Gij weet het wie LOUISE was: geboren uit den gevaarlijksten stand der maatschappij, den minderen burgerstand, die immer aast op hooger, gelijk de roofvogel op

zijnen prooi; LOUISE, die eenmaal een man tot eene *mésalliance* overhaalde, zij hoopte het zelfde voor en van hare dochter niet alleen, — wat meer zegt, zij verwachtte het, en spoedig begon zij die toekomst zich zekerheid te droomen. Want zij kende het geslacht, welks naam ook die jongman voerde; zij wist, dat wat die ijzeren hoofden wilden doorzetten, ook doorgezet zou worden met alle kracht. Zij wist, dat een eenmaal opgevat plan, door wie dien naam droegen, verwezenlijkt kon worden, al zagen ze ook strijd in het verschiet, en reeds tegenkanting bij het begin. Die vrouw begeerde wraak te nemen op een geslacht, dat van de hoogte, waarop het meende te staan, haar als met voeten had vertreden; dat haar had uitgestooten als eene onreine, of als eene intrigante, bijna te laag om zelfs veracht te worden. Die vrouw begeerde vergoeding voor vele jaren van vernedering en verdriet, en die vrouw begeerde tevens en door die zelfde middelen — zonderlinge tweestrijd van het menschelijk hart! — het geluk en de verzekerde toekomst van haar kind.

Want die jongman was de oudste zoon van AUGUST's broeder; van den rijken man, die misschien wel de hoofdoorzaak was geweest van alles wat zijn huwelijk voor haren echtgenoot in zijn gevolg met zich voerde; de zoon van den man, die, zoo zij meende, haar geluk had verwoest, en haar en de haren zoo arm had doen worden, als zij thans zich kende.

Of dus die komst haar welkom was, toen ze voor het eerst een van dat geslacht haren dorpel zag overschrijden! Zij ging zoo ver van de hand eener bestierende Voorzienigheid te willen zien in dien zonderlingen zamenhang, en daarom verzweeg zij niet alleen die komst voor haren echtgenoot, die — gelijk zij niet zonder reden zeker achtte — den jongeling wel belet zou hebben daar ooit weder te keeren, maar integendeel, zij moedigde den bezoeker aan; zij sloot een oog, zoodra zij meer toenadering en vertrouwelijkheid tusschen die beiden bespeurde; zij wilde niets zien in die gedurige afzondering in den kleinen salon, waar, onder het voorwendsel van oneindige *quatre-mains* voor den piano, de door ADOLF REVERS zoo vurig begeerde eenzaamheid werd bevorderd; zij liet de zaken haar vrijen loop, en DORA over aan de ondervinding van hare zeventien jaren. Zij hoopte

den neef van heden zoo als den oom van vorige dagen. Zou zij zich vergist hebben, toen zij meende, dat mannendeugd en mannen-eer erfelijk waren in de zonen van het zelfde geslacht?

En de rozen op DORA's wangen keerden van dag tot dag met hooger blos weder; DORA's vrolijke lach klonk door het donkere en bedompte huis; DORA's glinsterend oog straalde van zaligheid en levensgeluk; DORA had den zonnestraal opgevangen in het leven; DORA had lief en werd weder bemind; en als AUGUST des avonds, moê gesloofd en moê gedacht en moê gearbeid, terugkeerde van zijn kantoor, dan vond hij zijne hoogste zaligheid, dan vond hij vergoeding voor ieder bitter leed, voor ieder ondergane vernedering en voor iedere onvoldane behoefte, in het aanschouwen van dat aanvallige kind, dat met iederen dag zich des te heerlijker ontwikkelde, dat nog voor weinige maanden een stervenden rozeknop geleek, maar die zonder zonnestraal, zoo hij meende, alleen door de kracht der jeugd, de bladeren ontplooide en zich ophief, om nu des te heerlijker te bloeijen, als het sieraad van zijnen gaarde. Arme vader! zoo hij alles had geweten, veelligt dat hij liever den knop had zien sterven, dan door de warmte van zulk een zonnestraal eene wijle de bloem te zien prijken, om weldra den stengel geknakt, de bladeren verwelkt en den kelk ter aarde gebogen te vinden!

Nu gij alles weet, lieve lezer, die met mij AUGUST REVERS' huis binnentreedt, nu zal het u zeker minder verwonderen, wanneer ge aan de zijde van het blonde kind dien jongman ontwaart, die, schijnbaar luisterende naar de grillige toonen harer fantaisie, de hand op haren schouder heeft gelegd, en den blik niet afgewend houdt van DORA's liefelijk gelaat. Gij hebt niet lang noodig hem aan te zien, om te weten, wie en wat hij is. De vormen van het gelaat zijn onberispelijk; de houding van dien jongman heeft iets fiers, zijn donker oog bij wijlen iets uitdagends, iets dat nog spreken of getuigen wil van eenige kracht; over het algemeen moest zijn geheele persoon iets aantrekkelijks hebben voor eene vrouw, die in den man iets hartstogtelijks, minder iets krachtigs begeert, maar dat getemperd wordt door vrouwelijke zachtheid, en door iets,

dat van gevoel en geest spreekt, iets dat van »*sehnsucht*" getuigt voor het leven, dat zij in hare eigene ziel als heerschende weet, maar dat zij nog niet begrijpt. Hij moest sympathie vinden bij een meisje als DORA; al zou menige andere in dien jongman hebben gezien wat hij in waarheid was, iemand die de wereld te genieten wist, en ze ook inderdaad genoot; want dat sprak uit iederen blik, dikwerf uit de woorden van zijne lippen, in hoe beschaafde vormen die ook waren gegoten. Het is wel zeker, dat hij DORA lief had op dien oogenblik, maar veelligt zoo als hij er velen alreeds had liefgehad en misschien velen nog liefhebben zou; die de bloemen zag, ze plukte en zich verzadigde aan haar schoon, om ze later te vertreden en te vergeten!

En nu — hare fantaisie is geeindigd; de storm heeft uitgewoed, de hartstogt in klanken zich lucht gegeven; zij keert tot de werkelijkheid terug, die, omdat ze den blik slaat op hem die nederzit aan hare zijde, niet minder schoon is dan het rijk der idealen, waarin ze zich eene wijle bewoog.

Haar schouder gevoelt den zachten vingerdruk bijna niet, die toch een stroom van gevoel doet woelen in hare aderen; hij buigt zijn hoofd nader tot het hare, en spreekt op bijna fluisterenden toon:

»He, DORA, hoe schoon! zoo schoon als gij zelf bijna," voegt hij er bij.

Zij legt hem den vinger op den mond. »St! niet zoo zacht!" zegt ze: »het zou wezen of niemand de vertelseltjes hooren mag, die ge me wijsmaakt." — »Vertelseltjes? goede ronde waarheid, dat beloof ik. Maar à propos! zeg, scheî nu even met spelen uit: hebt ge al eens gedacht over 't geen ik gister vroeg?" — »Gedacht? meer dan te veel; het heeft me van daag menigen prik in den vinger en menig verkeerden steek bij het borduren gekost; maar denken en een besluit nemen zijn twee; en wat mij betreft," voegt zij er zuchtende bij, »hoe graag ik wou, DOLF, ik durf niet, — heusch, ik durf niet." — »Al weer het oude!" en iets onprettigs was uit DOLF's stem hoorbaar. »Al weer het oude! Maar DORA, het moet toch eens uitkomen, en laat ik hem dan liever zelf spreken. Hij zal toch zoo niet wezen, dat hij mij hals over kop de deur uitgooit, als uw lief mondje en tante een goed woord voor dien armen zondaar van een neef

doen? Zoo is het voor u niet om vol te houden, en voor mij nog veel minder. Zondags in de kerk mag ik niet naar je kijken, zelfs niet onder de meest vervelende preek, uit vrees, dat hij merkt dat ik je in 't oog heb; kom ik je toevallig op straat tegen, dan moet ik het hoofd omwenden, net of ik zoo'n mispunt was als mijn ouwe, die tegen oom kribbebijt; en met dat al, je zit hier uit te droogen en je half blind te werken op die gloeijend warme kast, zonder ooit een enkel pretje of verzetje. Neen, DOOR, daar moet een eind aan, meid! en om maar in eens met de deur in huis te vallen, ga je van avond met me naar STRAALMAN? We huren een maskeradepakje, dat je o zoo honnig staan zal, en we dansen, we dansen, tot tien, tot elf, tot zoo laat als je maar wil, tot we eindelijk bekaf, en mooi rood en mooi opgewonden, hier naar huis stoomen, waar papa als Sinterklaas met den stok achter de deur staat, en, in plaats van een, het pleizier mag hebben er twee af te rossen. Dan breekt de bom los, 't zal er waaijen, maar mama brengt hem van oost op west, van storm op luwte; we gooijen 't met papa op een accoordje, en dan met acces van ooms kant naar huis, en ik daar het spit afbijten tot me de tranen overloopen, ik misschien een maand huisarrest krijg, dat ik den eersten dag violeer; mijn zakgeld me onthouën, dat toch niet te groot is, maar dat ik door bertjes zal weten te remplaceren; op 't laatst papa den kop zoo op hol maken, dat hij me voor een kwaje jongen en een deugniet uitscheldt, en toch eindigt met zijn consent uit te spreken, uit vrees dat ik, die nooit in mijn leven water drink, mijne bedreiging ten uitvoer zal brengen, en de Maas het voorland zal worden van het zoete, maar doodverliefde zoontje des huizes."

Hij had nog meer gesproken; maar hoeveel DORA ook van die *aimable nonsense* hield, het pijnde haar toch, toen het haar zoo bijna met iederen dag duidelijker werd, hoe dikwijls bij ADOLF de geest het gevoel beheerschte, en hij zijn vernuft meer dan te voren speelruimte liet ten koste van zijne naaste betrekkingen. »Het mispunt," zoo als DOLF zijnen vader noemde, hinderde haar veelligt nog meer dan de uitdrukking van »Sinterklaas," die hij op den haren toepaste. Zij vreesde, dat waar hij bewijs gaf, zich in zijnen oom en diens karakter zoo te vergissen, hij misschien niet minder

blijken zou een vreemdeling te zijn in de kennis van dat zijns vaders. En om hem, en om haar, en om beider ouders, wenschte zij dus eene verklaring van ADOLF zoo lang mogelijk te verschuiven, iets waarop deze, hoe meer hij haren tegenzin daartoe bespeurde, des te heftiger aandrong.

»Zwijg, DOLF, zwijg!" viel ze hem vleijende in de rede. »Ge weet, ik mag 't niet gaarne zoo hooren, en zoo je ooit je hebt vergist, dan is 't nu wel in je oom. Pa zou zeker niet boos zijn, ik geloof het nooit, als hij zag hoeveel zijn DORA van je houdt; maar pa zou misschien schreijen als een kind, als hij wist, dat het juist zijn broers zoon was; want je kent hem niet, DOLF, en je weet niet half hoe hij tegen je vader opziet; het is vijftien jaar geleden, dat hij geen voet over den dorpel van ooms huis heeft gehad; vijftien jaar, dat hij zijn eigen broêr niet gesproken heeft, en wanneer hij hem zag, als een vreemde hem voorbij ging. O, DOLF, het zou vader zoo pijnen, als die oude strijd weêr opgewakkerd moest worden; en dat zal gebeuren, DOLF, dat zegt mijn hart me; al het oude verdriet, nu bijna gesleten en vergeten, omdat die verwijdering tusschen hem en oom eene gewoonte is geworden — 't zal alles weêr opgerakeld worden, DOLF, alles, en het zal strijd kosten, strijd voor ons allen. En daarom, zwijg! God alleen weet of we alreê niet te ver zijn gegaan én voor zijne én voor onze rust; maar zwijg, wat ik je bidden mag, zwijg, tot zoo lang een toeval alles aan het licht brengt. Dan zullen we bekennen, en laat mij dan den eersten storm doorstaan."

Zij schreide en zij pruttelde nog eene wijle. Daar kwamen woorden van *niaiseries*, *nonsense* van ouders, allemaal praatjes, en dergelijke meer, over zijne lippen. Eindelijk scheen hij toe te geven; want terwijl hij, met de hand haar in het gelaat strijkende, de tranen van hare wangen scheen te willen wegwisschen, zeide hij:

»Kom DORA! de heele affaire is geen traan waard, zoo min als heel de familie. In allen gevallen, als je denkt dat uitstellen beter is, *va* voor je betere idées; de mijne waren anders; maar dat sluit niet uit en belet in geenen deele, dat je niet van avond een paar uur meê naar STRAALMAN kunt gaan, als mama het permitteert. 't Is nu precies half zeven" — en hij liet even den blik vallen op zijn kostbaren

time-keeper; — »om zeven uur gaat de pret aan den gang. We loopen er langs de »achterommetjes" heen, huren een maskeradepakje, amuseren ons dol, zonder dat een sterveling weet wie we zijn; en om negen uur, half tien zijn we te huis. Komt oom toevallig vroeger, nu, dan ben je immers bij de HOEKJES — of hoe heet die kruidenier op de Hoogstraat — en leelijke GERRIT brengt je terug. Duurt het wat langer, dan ben je er een boterhammetje blijven eten, en 't is nog het zelfde. Ik beloof je, als ik je thuis breng, zal ik leelijken GERRITS stap nadoen, zoodat zijn eigen vleeschelijke mima er zich in vergissen zou. Kom, zeg nu maar ja, dan vragen we 't in de huiskamer?"

Het was haar aan te zien, dat ze wel lust gevoelde. Nu, zeventien jaren, maskeren, dansen, al had ze het nooit geleerd dan van mama, die het in REVERS' absentie haar wel eens voor durfde doen, en dat alles in het geniep, met een *charme du coeur*, en dan voor het eerst in haar leven een bal zien; zeg, lieve jonge blonde, blaauw- of zwartoogige lezeres! kunt ge het DORA zoo heel kwalijk nemen, dat het »neen DOLF, ik durf heusch niet; pa weet, dat ik zelden bij de HOEKJES kom en dat ik ze niet best zetten kan, en dus, als ik niet gevraagd of er half toe gedwongen word, er uit me zelf nooit heenga; neen, DOLF, heusch niet; stel dat uit je hoofd. Hier komen is niets, maar met je uitgaan, dat vergaf pa me nooit, als hij er achter kwam; niet dat ik er geen zin aan heb, maar, o! hij is zoo tegen die bals; 't is KOOSJE ROETERS haar ongeluk geweest, zei hij laatst nog,"— zult ge, zeg ik, het DORA kwalijk nemen, dat dit alles er maar heel zwakjes en weifelend uitkwam?

DOLF glimlachte — zoodanig echter, dat DORA het niet in het schemerdonker bespeurde. Welligt dat ze anders gevraagd had of hij KOOSJE ROETERS kende, die ieder jong mensch *du bon ton* kennen moest. Zij had hem dan tot eene leugen gedwongen; want zeker had hij »neen" gezegd, waar hij »ja" zou gemeend hebben.

Of het aan den toon harer stem was, of dat hij het opmaakte uit hare woorden, dat zij dól, dól veel lust had aan het pretje; het scheen wel zoo, want hij troonde haar onder eenige fluisterende woorden mede naar de woonkamer, waar Mevrouw REVERS, half-dommelend, half denkend, nog in

donker zat, zeker, zoo als men dat in hare taal uitdrukt, »om de jongelui niet te storen."

Voor dat Dora nog spreken kon, viel Dolf met de deur in huis. »Tante!" — dat woord werkte bij Louise altijd het best; die titulatuur mogt ze zoo gaarne hooren uit den mond van den rijken neef. — »Tante, zeg eens: mag Dora niet een uurtje meê gaan naar het bal bij Straalman? We zullen maskeren en op tijd te huis zijn. Ze zegt, dat ze niet durft; maar ze zegt niet, dat ze niet wil. Als u nu eens een goed woordje deedt en haar eens een riem onder 't hart stak, dan zou u mij en Dora zeker ook een groot pleizier doen. En er zal geen haan naar kraaijen, dat beloof ik u, zoo waar ik Dolf heet!"

Wij zullen zoo straks gelegenheid hebben u Mevrouw Revers even te schetsen; het is er nu te donker voor; daarom kunt gij ook den vrolijken trek niet bespeuren, die thans haar gelaat verheldert. Dolf scheen zich nu al niet meer te schamen met Dora over straat te gaan en in het publiek te komen. Al wist het misschien niemand, de man van de maskers zou het dan toch wel merken.

Mevrouw Revers begreep eerst nog eenigen tegenstand te moeten bieden, en eenige »dat zal niet gaan, en als Gust er eens achter kwam, en je zult niet op tijd thuis wezen, en daar kan niets van inkomen, en Dora komt nooit bij de Hoekjes" en dergelijke meer te moeten debiteren; maar op het eind sloot Dolf haar den mond, en ten laatste begon ze, met hare reeds gegevene toestemming, nog Dora's zwakken tegenstand te helpen overwinnen door te zeggen, »dat als ze dan toch gaan wilden, het van avond wel het best was, want dat Gust gezegd had zeker niet vóór tienen te huis te zullen zijn, omdat hij het zoo druk had, en dat, hoe het liep, zij het wel goedmaken zou."

En Dora's tegenstand was overwonnen; ten minste, zij zwichtte, en om den wille van den geliefde vergat het kind, wat de vader zou lijden, zoo hij ooit te weten kwam welken weg zij heden insloeg. De eenvoudige mantille werd omgeslagen, en aan Dolf's arm schreed ze door de »achterommetjes" naar het bal bij Straalman: een van die pesthuizen, waarvan onze groote steden wemelen en waarvoor wij een bliksemstraal van boven zouden bidden, zoo op de puinhoopen

van die paleizen der zonde, voor ieder dat vernietigd werd, niet een veel prachtiger verrees. En de magt der regering, wij zullen die hier niet bespreken; zij schijnt te krachteloos om *zulke* volksvermakelijkheden te beletten. Geen *Steenbeek* behoefde welligt te worden gebouwd, indien men onze burgerdochters de gelegenheid benam hier ooit den voet henen te wenden. Men spreekt van de afschaffing der loterij; men wil de matigheids-genootschappen in de voordeelen van het beschermend stelsel doen deelen; men wil zwarte slaven vrij maken, en geeft handen vol geld uit, om Indianen tot naam-Christenen te vormen; maar niet één is er, die met een cordon van politie-agenten den toegang tot die huizen des verderfs belet, of die de stem verheft om den schurk, die zich niet ontziet om, onder de hoede van zijn dak, voor de ontucht des rijkdoms en der misdaad de gelegenheid open te stellen om zich bot te vieren aan den hartstogt of de onnoozelheid der misleide armoede, aan al de gestrengheid der wet over te leveren, en hem te brandmerken ten aanzien van het geheele volk. Zoo ooit of in eenig geval, dan wordt hier het »*laissez faire*" in den volsten zin des woords toegepast, tot schade en schande van de deugd en de eer onzer natie, van het geluk van individuën en huisgezinnen.

En DORA hing dien avond aan DOLFS arm, en was eene allerliefste Spaansche, in haar rood, blaauw en geel geschakeerd pakje. En DORA danste, en DORA genoot, en DORA dacht aan vader noch moeder, aan verleden noch toekomst, — alléén aan het genot van het huidige, — alléén aan DOLF en aan dien alléén.

Mevrouw REVERS ontstak na het vertrek der jonge lieden de kleine spaarlamp, die vreemde menschen niet zien mogten, omdat het hare eer schaden zou, zoo de wereld wist, dat de vrouw van een boekhouder à *f* 600 er een licht op nahield, dat zoo goedkoop was, dat het maar acht cents per avond beliep. Want zij hechtte veel aan hare eer en had het gaarne, dat de menschen haar voor eene welopgevoede vrouw aanzagen, die met het inkomen van haren man al heel veel deed, zoo véél zelfs, dat men er naar raden moest, of er op het einde van het jaar schuld was gemaakt, dan wel of er nog iets van papa's erfenis was overgebleven, dat zoetjes bij het salaris hielp huishouden. Wat had ze gaarne het

laatste der wereld willen wijs maken! Maar die arme deurschel, als deze eens klappen kon, van hoeveel grimmige heeren en jufvrouwen zou ze niet kunnen spreken, die in den salon werden ontvangen, en, na eene hevige woordenwisseling, in de zalige zekerheid vertrokken, »dat het een kale boel was, die de kosten van een arrest niet uit zou halen." Die LOUISE had een vreemd begrip van eer; trouwens, gij zaagt het alreede in de wijze, waarop zij met hare dochter omspringt.

Nu, het licht is op; even in de spiegel gekeken. O, Mevrouw REVERS, ge ziet er nog opperbest uit; geen wonder, dat ge eenmaal, in vroegere dagen, AUGUST tot eene dolligheid hebt verleid. Wij nemen echter de vrijheid met u eenigzins in smaak te verschillen: dat hoogroode lint op die tullen muts, het kleurt niet opperbest bij uw wat kleurig gelaat, en nog minder bij dat lichtgroene mousselin; wij observeren ook, dat die groote gouden (?) camée een weinig *hors de saison* is, en die *châle à palmes*, ook al rood, die ge gewoon zijt in huis te dragen, vinden we dan ook affreus. Welnu, de smaken verschillen, en dus — geen wonder — ook de onze van den uwen. Zet u. Hé, kousen aanbreijen, dat had ik achter u niet gezocht; en dan nog al wol. Intusschen, DORA heeft genoeg aan haar borduurwerk; ligt dat het huisselijke u blijft; en dan óók — dat toegevouwen briefje, het is immers van de breivrouw van de laatste veertien dagen, 90 cents. Ik begin meer respect voor u te krijgen; het bewijst mij, dat gij zulk werk niet gewoon zijt. Bah! dan ook, eene fatsoenlijke vrouw, en wollen kousen breijen! Leve de stopvrouw, en werp die priemen dan ook maar spoedig weg, en sla dat beduimelde octavo-deel open; nu, die besmulde omslag bewijst, dat de leesbibliotheek-houder het boek zelden »te huis" heeft en het hem à vijf cents per week renten afwierp. He! de *Verborgenheden van Amsterdam?* Bravo, LOUISE! niet om niets vliegen uwe oogen over de bladen; eene fraaije lectuur voor eene vrouw van smaak! Een meesterstukje, als dit, past in uwe handen. Ik raad u echter, stop het weg voor DORA; die mogt op dit punt eens niet met u sympathiseren. Maar het kan ook anders zijn; misschien wat voor u »onderhoud des ouderdoms" is, zal bij haar tot »stichting der jeugd" kunnen dienen. Wel ja, draai even met die haarspeld de

pit van de walmende lamp op! Dat doet iedere fatsoenlijke vrouw zóó. Allerliefste LOUISE! allergelukkigste AUGUST!

En AUGUST blokt en zucht en zweet en zwoegt op het donkere kantoor van klokke vier tot negen ure, onder het genot van een paar kopjes slappe thee. En AUGUST werkt des te harder, om spoedig te huis te zijn bij vrouw en kind, om DORA door woord en voorbeeld te hoeden voor eenen invloed, die, zoo hij meent te bespeuren, met den dag sterker wordt. Hij begrijpt het, DORA is geen meisje meer; zij is maagd geworden, en zij begint zich meer te hechten aan de moeder, die den geheelen dag om en bij haar is, dan aan den vader, dien zij slechts aan tafel of laat op den avond ontmoet. Dat is niet meer dan natuurlijk, en AUGUST had in dezen zoo gaarne het onnatuurlijke waarheid gewenscht; de gedachte daaraan doet hem het factuurboek wel eens voor het grootboek grijpen, en brengt hem somwijlen zoo in de war, dat hij een brief aan den verkeerden kant begint, of, even als in zijn vrijerstijd, een vrouwenaam door eene rekening heen schrijft. Kom, brave kerel! als ge meent om negen uur huiswaarts te keeren, zullen er aan het andere einde van de stad nog wel een paar boodschappen te doen vallen, die geen uitstel kunnen lijden. Dat is goed; dan loopt ge de stijfheid wat uit de beenen, en het geeft afleiding aan donkere gedachten. Allergelukkigste, benijdbare AUGUST! wat rozen plukt ge zelfs nog in den nazomer van uw huwelijk!

Het sloeg negen ure van den toren der Groote Kerk. Het was een gure, onaangename September-avond; de mist, die met de ondergaande zon was opgekomen, scheen allengs in een killen stofregen te zullen overgaan. Wij ontmoeten AUGUST REVERS, die, zoo als wij verwachtten, na afloop van zijne kantoorwerkzaamheden, met een paar boodschappen was belast geworden, die evenwel nog al spoedig afliepen, zoodat hij vroeger dan LOUISE gemeend had huiswaarts keerde. Hij was koud en onaangenaam gestemd, toen hij het kille portaal zijner woning binnen trad en den trap opstrompelde, en het was hem aan te zien, dat hij veel lust aan eene warme kagchel had, eene weelde, die zijn patroon en sommige zijner collega's zich reeds mogten veroorloven, maar die hem

nimmer voor half November vergund was; de post voor steenkolen op het budget kon, vooral dit jaar, geen verhooging meer gedoogen. De rekening van den manufacturier zou misschien nog wel eenige bezuiniging daarop noodzakelijk maken.

Louise zat nog altijd hare *Verborgenheden* te verslinden, zoodat zij zijn binnentreden naauwelijks bemerkte. Daarom was eenige schrik duidelijk leesbaar op haar gelaat, toen hij, na zich van zijne overkleederen ontdaan te hebben, vroeg: »Waar is Dora?"

»Dora? Dora is bij Hoek op de Hoogstraat; Lize kwam haar tegen schemerdonker halen, en zij heeft haar werk meêgenomen; ik wacht haar echter ieder oogenblik."

Revers' voorhoofd fronste zich, en hij zag Louise ernstig aan, toen hij zeide:

»Dora bij Hoek? Dat is eene onwaarheid, Louise! Het is nog geen kwartier geleden, dat ik bij hem in den winkel een wissel heb afgegeven, om te accepteren. Ik heb hem zelf gesproken en ook Lize nog gezien, en geen van beiden heeft mij er iets van gezegd. Dora zou misschien ook die gelegenheid wel hebben waargenomen, om met mij naar huis te keeren; zij houdt niet van Gerrit's geleide, dat weet gij even goed als ik. Een van beiden is dus waar: óf Dora heeft u misleid: óf gij misleidt mij. Nog eens: waar is Dora?"

Een hoog rood bedekte Louise's wangen. Reeds de vraag was op te stelligen toon geuit, dan dat die bij haar niet eenige achterdocht zou hebben verwekt; de woorden, waardoor zij gevolgd werd, bewezen haar, dat, zoo hij al niet wist waar het meisje zich bevond, hij toch stellig overtuigd was, dat zij niet bij den kruidenier kon wezen. Zij verwachtte storm, en om dien ten minste, zoo hij losbarstte, ook van hare zijde op hem te doen nederdalen, zeide ze op vinnigen toon:

»Dora is bij Hoek, en zoo gij u overtuigd hebt, dat zij er niet is, dan is zij misschien ergens anders, waar het haar beter bevalt. In allen gevalle meende ik, dat, wanneer ik u zeide dat Lize haar was komen halen, dit u genoeg moest wezen, en ik had ten minste niet verwacht, dat gij mij van leugens beschuldigen zoudt. Hoe het zij, ik vind niet dat het voor u pleit, dat gij zoo de gangen van uw kind nagaat, alsof haar gedrag u hiertoe ooit aanleiding had gegeven.

Er valt niets op het meisje te zeggen, en zoo zij misschien in den laatsten tijd weinig met uwe wijze van opvoeding, die wel met opsluiting gepaard schijnt te gaan, ingenomen is, dan is haar leeftijd wel het meest hiervan oorzaak. Een jong meisje heeft behoefte aan conversatie, en *moet* nu en dan andere gezigten zien dan die van hare ouders, vooral als die niet al te gelukkig en dus niet altijd even vrolijk gehumeurd zijn. Wat mij betreft, ik heb Dora nooit op leugens betrapt, en houd daarom staande, dat zij bij Hoek is, of, zoo het niet met Lize is, dan toch met een der andere meisjes ergens elders.”

»Louise, Louise!” was het op treurigen toon gegeven antwoord, nadat Revers stilzwijgend wat hare radde tong sprak had aangehoord. »Louise, breekt gij zóó in korte maanden het gebouw af, dat ik met zoo naauwlettende zorg gedurende lange jaren heb opgetrokken! O, ik moest u Dora op rijperen leeftijd overgeven; de moeder behoort vooral in die jaren, waarin zij thans is, de vriendin en de leidsvrouw harer dochter te zijn. Maar ik had zoo stil gehoopt, dat gij *nu* ten minste mij zoudt begrepen hebben, — dat ge het zoudt hebben ingezien, welke levensrigting ik begeerde dat Dora koos. De wereld kan mijn arm kind niets geven, dan wat haar ten verderve zal strekken, en daarom had ik zoo gaarne gezien, dat hare wenschen zich niet verder zouden hebben uitgestrekt dan het ouderlijk huis. Toch, als zooveel malen, heb ik mij nu weder in u bedrogen gezien; gij hebt afgebroken wat ik had opgebouwd, en gij hebt zaad in dat jonge hart gestrooid, dat, zoo het ontkiemt, in de toekomst haar leven zal vergiftigen. Spreek mij niet tegen; ik ken Dora te goed, om niet te weten, dat zij in weinige maanden veel is veranderd. Zij is *te* gelukkig, dan dat zulk een geluk niet eene voor mij verborgene oorzaak hebben zou. Tot heden middag heb ik gemeend, dat gij misschien, door haar hoop op betere tijden in te boezemen, er in geslaagd waart haar de bittere werkelijkheid voor een denkbeeldig geluk te doen vergeten. Heden middag echter heeft mijn patroon mij opmerkzaam gemaakt, dat in mijne afwezigheid vreemde bezoekers hier binnentreden, die niemand kent, die meest iederen dag hier wederkeeren en die ik niet schijn te mogen ontmoeten. Ik sloeg aan dit berigt geen geloof; ik meende

dat én gij én DORA mij te lief hadt, om mij in eenig opzigt, welk dan ook, te misleiden. Als ik hierbij echter voeg DORA's afwezigheid en de toevallige omstandigheid, dat ik zelf ten huize van HOEK mij van de onwaarheid van uw voorgeven overtuigen mogt, dan bewijst dit alles, dat hier iets omgaat, waarvan ik onkundig schijn te moeten blijven. En daarom nog eens, LOUISE," en zijn stem werd treurig, dringend, ernstig en plegtig, »nog eens, om den wille van alles wat ik voor u heb opgeofferd en nog dagelijks opoffer, om den wille van ons kind, zeg mij, spraken die vreemden waarheid, en hebt gij daar even mij misleid, of misleidt DORA u en mij beiden?"

Die plegtige ernst had eene geheel andere uitwerking dan AUGUST vermoed had, — een bewijs te meer, dat, zelfs na zoo vele jaren, de liefde voor die vrouw hem nog blind liet voor de gebreken in haar karakter. Had hij veelligt op hoogen toon haar toegesproken, — had hij misschien gedreigd, waar hij nu bijna gebeden had, — had hij die vrouw verpletterd door het wigt van nog onbewezene beschuldigingen — misschien dat ze zich gebogen en hem de waarheid, die hij begeerde, had medegedeeld; nu echter achtte zij de sterkte der vrouw in hare tranen, al was het niet uit het hart dat die opwelden, en al legde alleen verkropte toorn en nijd haar de woorden op de lippen, die de tolken van haar in dit oogenblik niet zeer vrouwelijk gevoel vergezelden.

»Wat?" gilde ze meer dan ze sprak. »Wat? is het zoover gekomen, dat ge mij aanziet voor iemand, die van uwe afwezigheid gebruik maakt, om —" Wij willen het kiesch gevoel onzer lezers niet beleedigen door de uitdrukking mede te deelen, die LOUISE bezigde. »Dat is dan het loon voor mijn ongelukkig leven!" zoo vervolgde zij weeklagend. »O! hadt gij mij slechts in mijne armoede gelaten! hadt gij mij gelaten die ik was, ik had dan toch wel zeker geen gebrek moeten lijden. Die hier aan huis komt... wel nu, die hier aan huis komt, ja op misschien ongelegene tijden en in uwe afwezigheid, is niemand anders dan uws broeders zoon, die nog van avond u DORA's hand heeft willen vragen, en die gij in uwen dwazen trots wel zoudt hebben weten te verwijderen, al hadt ge daarmeê ook het hart van uw kind gebroken, en hare fortuin met voeten getreden."

Misschien had zij in hare dolle drift nog meer woorden gesproken, misschien had zij verwijt op verwijt gestapeld en beleediging op beleediging, om hare handelwijze — die ze toch wist dat niet langer verborgen kon blijven — te vergoêlijken; maar een enkele blik op het gelaat van dien sprakeloozen man, die, zoo hij eenen naam verwacht had van hare lippen te hooren, wel zeker in de verste verte niet gedroomd had dezen te zullen vernemen, — een enkele blik op die gestalte, die zich kromde als onder het wigt van een zwaar kruis, — op dien man, in de kracht zijns levens, maar die een grijsaard geleek, te magteloos om zich te verzetten tegen het lot, dat hem achtervolgde, en die alleen de handen smeekende ten hemel heffen kon, — wiens oog, dat gloeijen en vonkelen moest van toorn, vele en bittere en groote tranen der smart weende, — die geen enkel verwijt scheen te kunnen vinden, om die vrouw in ruil te geven voor de zekerheid, die hij met iederen dag te meer erlangde, dat ze zijn leven en zijn geluk had verwoest, — die welligt in dezen oogenblik aan niets anders dacht, dan aan eigen schuld, waarvoor hij lange jaren had geboet, maar thans wel het heftigst, als of hij doorzag, dat misschien zijn kind een zoenoffer zou moeten wezen, dat hij brengen zou aan de schim van zijnen gestorven vader, wiens laatste levensjaren, hij verbitterd had door den dwazen stap zijner jeugd, — die enkele blik, zoo zij er al niet door verteederd kon worden, toch legde die haar het zwijgen op; want ze begreep, dat die smart alreede grievend genoeg was, om nog niet door meer harde woorden te worden verzwaard.

Eene wijle bleef hij zoo zitten. Eindelijk stond hij op en plaatste zich regt voor Louise.

»Zoudt ge gelooven, Louise," vroeg hij op doffen toon, »dat Adolf regtschapen genoeg is, om Dora voor zijne vrouw te begeeren — niet voor een dag of een jaar, om later haar diep ongelukkig achter te laten?"

Hij scheen eenig antwoord te wachten op zijne vraag; ten minste, hij hield op en zag haar vorschend in het gelaat. »Zoo ik eenige bijbedoeling had vermoed, zoo ik hem niet had leeren kennen als iemand van goede beginselen en die Dora zocht, alleen omdat hij haar liefhad, zoudt gij gelooven, zoo ik dat alles niet had geweten, dat ik hem lan-

ger dan de eerste week hier zou hebben geduld?" — »En gelooft gij, LOUISE, dat hij zou kunnen handelen als ik, dat hij vader en moeder, broeders en zusters, zou willen, zou kunnen opofferen om DORA's wil?" — »Draagt hij uw naam niet, en weet ik niet hoe gijlieden allen zijt, krachtig van wil, en doorzettend, najagend en achtervolgend wat ge begeert, met voorbijzien van alles?" — »En hebt gij er niet een enkel oogenblik over nagedacht" — en de toon, waarop hij ondervroeg, werd allengs doffer en minder vast, al nam hij het voorkomen aan van een regter, tegenover eene, die hij schuldig kende, — »hebt gij er niet over nagedacht, dat mijn broeder zou kunnen wezen als mijn vader was, — dat hij de welvaart van zijnen zoon zou kunnen opofferen aan een denkbeeld, dat de een eene gril, de ander regtvaardig zou noemen? Hebt ge niet een enkel oogenblik gevreesd, dat ook daar armoede zou worden geleden en strijd zou worden gebragt over die beiden, die een band knoopten, waaraan de zegen der ouders ontbrak? LOUISE, LOUISE! heeft ons huwelijksleven u dan niet geleerd, welke waarheid er ligt in de spreuk »de zegen der ouders bouwt het huis van het kind?" En al was het uwe schuld niet," — nog vergoêlijkte hij de levenswijze dier vrouw, nog gaf hij geen enkel verwijt in ruil voor hare bittere woorden, nog wilde hij alles op zich nemen, als wilde hij haar alle zelfbeschuldiging sparen — »al was het uwe schuld niet, LOUISE, toch vraag ik u, zijt gij gelukkig, en zou DORA gelukkig kunnen zijn?"

Zij gaf geen dadelijk antwoord op die vraag, wel wetende dat, zoo ze een bevestigend uitsprak, of een dat zijn vermoeden zou weêrspreken, zij zou moeten intrekken wat nog weinige oogenblikken geleden van hare lippen gehoord werd; en toch ze wilde niet zwijgen, al gaf ze daardoor zichzelve nog meer bloot, en al wees ze hem eene nieuwe en nog breedere schaduwzijde aan in haar karakter, eene nieuwe vlek, die hij misschien had vermoed, maar van wier bestaan hij nu zekerheid zou erlangen.

»Ik spreek van mijn geluk niet, noch van het uwe," zeide zij op bitteren en scherpen toon: »alleen dit. Zoo als gij hebt gehandeld in vorige dagen, ben ik zeker, dat ook hij handelen zal, en ook dat hij niets anders begeert.

Of Dora gelukkig zal zijn, dat zal later moeten blijken. In allen gevalle, uwe familie en vooral uw broeder hadt een schuld aan mij, waarvan de afdoening dringend gevorderd werd. Zij hadden lang Louise te klein geacht, dan dat ze zich ooit zou kunnen wreken over zoo menige beleediging en zoo menig vergald genot; de gelegenheid bood zich ongezocht aan, — wat wonder, dat ik ze aangreep! Laat de strijd met Adolf en Dora zich vernieuwen, die tot heden gestreden werd om onzentwille; misschien dat ze zullen begrijpen, dat ze niet sterker zijn dan het lot, en dat ze dien trotschen nek zullen buigen, en in de kinderen zullen over het hoofd zien, wat ze in ons niet konden vergeven."

August zat als vernietigd neder onder het wigt van die woorden. Wraak tegenover die trotsche bloedverwanten en liefde jegens haar kind — hij durfde het zich niet afvragen, uit vrees van het zich waarheid te moeten bekennen, of het eerste gevoel bij haar niet sterker prikkel was dan het laatste — beide die hartstogten bezielden dan die vrouw, en om daaraan te voldoen had ze de eer van haar kind in de waagschaal gesteld, had ze haar ten prooi gelaten aan iemand, dien zij niet kende, en wiens naam alleen haar in hem een vijand moest doen aanschouwen.

Nog had hij niet gevraagd, waar Dora zich bevond; nog had hij geen magt genoeg over zichzelven verkregen, om het besluit op te vatten, om, waar zij ook aan Adolf's zijde mogt wezen, haar weg te rukken uit die gevaarlijke nabijheid. Juist wilde hij die vraag op de lippen nemen en zich derwaarts begeven, toen een hevige ruk aan de schel hem bewees, dat zijn kind wachtte aan de deur zijner woning.

Zonder een woord te spreken liet hij haar binnen; zij scheen te ontstellen toen zij hem zag, en het »goeden avond" kwam op beklemden toon van hare lippen. Toch was ze alleen; zij vloog den trap op, en alsof het gelaat harer moeder, hoogrood en gloeijende van drift, haar nog niet genoegzaam zou overtuigen van wat er had plaats gegrepen in hare afwezigheid, de blik haars vaders, die haar op den voet gevolgd was en die zijn doordringend oog liet rusten op het hare, boezemde haar ontsteltenis in, die niet getemperd werd door de stem in haar binnenste, die luide haar toeriep, dat ze heden avond de eerste schrede gedaan

had op een gevaarlijken weg, — dat ze eene schuld op zich had geladen, die, zoo ze volhield, veelligt met iederen dag zou toenemen in gewigt; en als of haar geheele uiterlijk haren vader reeds bewijzen moest, waar ze heden avond had vertoefd, zoo deed dat bewustzijn van schuld haar verhit gelaat nog hooger tint aannemen, en al wendde ze pogingen aan om die in wanorde geraakte lokken en dat gehavende kleedje een beteren plooi en vorm weder te geven, iedere poging mislukte, en vermeerderde slechts het bewijs eener verwarring en ontsteltenis, die ze te vergeefs voor hem trachtte te verbergen.

»Waar zijt ge geweest, DORA?" vroeg hij op goedigen, doch niettemin ernstigen toon, zoodra zij hare gewone plaats had ingenomen en als voor de leus eenig werk had te voorschijn gehaald.

»Bij HOEK, vader!" sprak ze weifelend, terwijl zij hare moeder ter sluiks aanzag.

Het pijnde hem; veel liever had hij de waarheid gehoord; hij had DORA een te eerlijk en open karakter toegedacht, dan dat ze hare ziel zou bevlekken door eene logen, al was het ook om een misstap te bemantelen.

»Dat is onwaarheid, DORA, grove onwaarheid. Neen, bezondig uwe ziel niet verder," voegde hij er bij, toen hij bemerkte dat zij wilde spreken. »Ik zelf ben van avond toevallig bij HOEK geweest, en ik hoû mij overtuigd, dat gij er geen voet over den drempel hebt gehad. Derhalve nog eens: waar zijt gij van avond met ADOLF geweest?"

Zij verbleekte; die naam in éénen adem genoemd met den haren, en dat door hèm! Hij wist dus alles; en hij wist het juist heden, aan den avond van eenen dag, dien ze zoo gaarne zou wegwisschen uit haar levensboek, luide als haar geweten haar zeide, dat die eenmaal tegen haar getuigen zou als een dag van schuld. De bleekheid des doods en de blos der schaamte wisselden elkander beurtelings af op hare wangen; haar boezem zwoegde heftig onder het enge kleed, en naauw vonden hare lippen de kracht om te spreken. AUGUST hield zijn oog niet afgewend van haar gelaat; zoo zijne ziel ineen kromp bij het denkbeeld, dat zij voor de tweede maal zou trachten door eene logen hem te misleiden, niet minder vreesde hij de waarheid en de geheele

waarheid te vernemen. Zij mogt een heftigen strijd voeren in haar binnenste, zijn hart klopte niet minder onrustig; hij deinsde terug voor die bittere toekomst, die aanstaande was, zoo met het levensgeluk van zijn kind zijn eenig, zijn laatste ideaal verwoest was.

Nog antwoordde zij niet; een luid snikken gaf hem het bewijs, dat zij aarzelde de keuze te doen tusschen logen en waarheid. En daarom drong hij nog eens en met nog meer ernst bij haar aan: »Dora!" sprak hij, »Dora, bij al de liefde, die gij weet dat ik immer voor u had, zeg het mij: waar zijt gij van avond met Adolf geweest?"

Zij verborg haar gelaat in hare handen; zij durfde haar oog niet opslaan tot haren vader, als vreesde zij, dat hij in den blik van het hare de geheele uitgestrektheid harer schuld lezen zou. Zij had veelligt, om hare liefde te verdedigen, kracht en hardnekkigheid en vrouwelijke gevoeligheid gesteld tegenover drift en toorn, zoo slechts iets van die beiden had doorgestraald in zijne vraag; maar tegen dien ernstigen en goedigen, van bitter harteleed sprekenden toon vermogt ze niets dan schreijen en op het einde de waarheid bekennen, met de woorden: »Op het bal bij Straalman, vader!"

»Dora, Dora!" snikte hij na een oogenblik zwijgens, »is dan iedere vermaning, iedere raad, iedere bede van mijne zijde zoo spoedig door u vergeten, en als ligt geacht en te dwaas om te worden opgevolgd, zoodra die jongman met zijne verleidende woorden u de zonde als in het hart fluisterde! Dora, gij moet hem wel liefhebben, dat ge om zijnentwille geen oogenblik aan mij hebt gedacht, — aan mij, die met uwe liefde *alles* verloor!"

Hij zou verder hebben gesproken, zoo zij er hem den tijd toe gelaten had. Toen echter eens de halve bekentenis over hare lippen was, toen meende zij haar misdrijf te moeten vergoêlijken door hem te doen weten, wat haar kracht gaf om zoo veel te vergeten en haar zoo te doen handelen, als zij deed, en luide snikkende viel zij op de knieën voor hem neder en verhaalde hem, hoe zij Adolf had liefgehad van den eersten avond zijner komst af, en hoe dat vonksken tot vlam was geworden, zoodanig dat het heden en de toekomst haar niets was zonder hem. Het was de geheele geschie-

denis van een onervaren meisjeshart, dat, naauw aan den ingang van het leven, reeds den eindpaal zag in het verschiet, zoo daar een struikelblok werd opgeworpen tusschen haar en hem, — dat den strijd ligt zou achten, zoo ze dien strijden moest aan zijne zijde, en dat geen vrede zou willen, zoo die gekocht moest worden ten koste van eene scheiding.

Met ieder woord werd het wigt, dat AUGUST op de borst was gewenteld, grooter in omvang en zwaarder om te dragen. Hij begreep hoe véél, dat in zijn karakter heerschende was, ook plaats vond in het hare, en eveneens wist hij, dat, zoo iemand, hij de eerste moest zijn om dien band los te knoopen en dien omgang te verhinderen, voor en aleer het te laat was.

Hij scheen eindelijk genoeg te hebben gehoord, om een einde te kunnen maken aan dit moeijelijke gesprek.

»Sta op, DORA!" sprak hij ten leste, en het was hem aan te zien dat hij zich inspande om die woorden te uiten, die haar een onherroepelijk besluit, zoo niet een vonnis, zouden doen vernemen. »Sta op, en beantwoord mij slechts deze ééne vraag. Is uw schuld niet grooter? Rust geen andere smet op u, dan die van ligtzinnig iederen vaderlijken raad, iedere vaderlijke bede in den wind te hebben geslagen? Zoo ik treuren moet over de afdwaling van mijn kind, behoef ik mij nog niet te schamen over de oneer mijner dochter?"

Die vraag was hard, te hard veelligt om aan haar te worden gedaan, die tot heden nimmer blijk had gegeven van zoo verregaande ligtzinnigheid, die hem regt zou mogen geven tot dusdanige verdenking.

Het ware dus geen wonder geweest, zoo toorn het maagdelijke gelaat had doen gloeijen, of opgewekte drift hare tengere gestalte zich fier had doen oprigten, of verontwaardiging haar oog had doen fonkelen. Maar niets van dit alles; zij moest haren vader dan wel innig liefhebben, dat ze zwijgen en zich bukken kon onder het uitspreken van zulk een vermoeden, — zwijgen en bukken, zoo als zij deed, met den blik ter aarde geslagen, met het leliewit des doods op de wangen en met het hoofd gebogen op de borst, als of ze in waarheid schuldig was, in weerwil van het: »Neen, vader, neen, zoo verre niet!" dat zij bitter weenende uitsprak.

Of AUGUST twijfelde? Wie den langen en ondervragenden blik had gezien, dien hij op zijn kind wierp, — wie dat hooge voorhoofd had zien fronsen, zoodanig dat diepe en zware rimpels zigtbaar werden — misschien dat hij vermoed zou hebben, dat de vader in tweestrijd was, wat te moeten gelooven: of hij zich lange jaren in DORA's karakter had vergist, dan wel of hij eene schuldige voor zich had, die zich vergreep aan den eerlijken naam, dien zij droeg.

Hare eerste logen was oorzaak van dat wantrouwen, was ook oorzaak, dat hij zijne vraag gedeeltelijk herhaalde, terwijl hij er bijvoegde:

»DORA, zoudt ge het mij ook zóó zeggen, wanneer ik of gij, wanneer een van ons beiden stervende was, en gij het weten zoudt, dat gij de eeuwigheid zoudt ingaan met eene onwaarheid op het geweten, of mij zoudt zien inslapen, met het geloof aan eene deugd bij u, waarvan in den jongsten dag mij het tegendeel zou moeten blijken? Zeg DORA, zoudt ge, in zoo plegtige ure, zoudt ge ook dan dat »neen" durven uitspreken?

Toen hief zij even het hoofd op, als of zij lezen wilde uit de trekken van zijn gelaat, welke gedachten huisden in zijne borst. En toen ze dat oog vol tranen, toen ze dat aangezigt door lijden als misvormd zag, toen ze zooveel liefde, maar ook zoo veel vrees zag doorstralen in dien blik, toen sprak ze nogmaals hare »ontkentenis" uit, en hief de handen smeekend tot hem op, als of ze hem bidden wilde geloof te hechten aan hare woorden.

En hij geloofde; want hij stond op en drukte haar een innigen en langen kus op het voorhoofd. DORA beefde, als of zij gevoelde dat hij door dat liefdebewijs het haar als wilde verzekeren, dat *zijne* liefde haar bijblijven zou, waar hij *die andere* haar zou moeten ontnemen; als of hij nu alreede haar vergoeden wilde, wat zij verliezen zou door het besluit, waaraan hij uitvoering ging geven.

Eindelijk zeide hij: »Goddank DORA, dat ge, bij al uwe schuld, mij ten minste die verzekering mogt geven! Goddank, dat het voor u nog niet te laat is! Dit zeg ik u, en ook u, LOUISE! Nog heden avond schrijf ik alles aan mijnen broeder. Ik zal zijn huis niet opzoeken; misschien dat DOLF's vader mij den toegang daar weigeren zou. Ik zal hem niet

alleen verzoeken, maar, wat meer zegt, ik zal hem bevelen, dat ook hij van zijne zijde zorg draagt, dat ADOLF hier zijne bezoeken staakt. Geloof mij, DORA, dat besluit is noodig voor uwe rust en voor uw geluk; de plaats van mijn kind is niet aan de zijde van mijns broeders zoon. Ik wierp eenmaal zelfs eenen scheidsmuur op tusschen mijne bloedverwanten en mij, en nog nimmer heb ik mij dien stap beklaagd, welk bitter levensleed ook dikwerf mijn deel was. Maar nu eens die verwijdering bestaat, nu eens die klove ons scheidt, nu ook geen enkele band meer tusschen ons! Gij zijt nog te goed, mijn kind, om de minnares te zijn van eenen bloedverwant, die veelligt u niet zou begeeren tot zijne gade, of die, zoo hij handelde als ik deed, u een leven vol ontbering en armoede in ruil zou moeten geven voor uwe liefde. God heeft ze lief en hij zegent ze, DORA, die de neigingen van hun hart dooden, zoo ze weten dat die hun of anderen ten verderve zijn. Hij zal u sterken in den strijd, zoo ge hem vurig om kracht bidt van boven. Ik mag, ik kan niet anders handelen, dan ik heden doen zal, al breekt mijn hart bij de gedachte, dat het uwe zal lijden. En dáárom, zoo in weerwil van mijns broeders verbod, ADOLF nogmaals pogingen wil aanwenden u te ontmoeten of mijne woning binnen te dringen, dan gebied ik u, LOUISE, hem hier niet te ontvangen niet alleen, maar mij dadelijk hiervan kennis te geven, zoo hij het mogt beproeven. Het is mijn eerste bevel, gedurende de achttien jaren van ons huwelijk; maar in dit geval ten minste zal ik bewijzen, dat mijn besluit onherroepelijk is, en dat ik het zal volhouden en doorzetten tegen DORA, tegen u, tegen ADOLF, ja tegen de geheele wereld. Ik ben als vader verantwoordelijk voor het geluk en de eer van mijn kind, en ik meen het eerste niet beter te kunnen bevorderen, dan waar ik de laatste zuiver houd van iedere vlek. En nu, aan al wat plaats greep is geen veranderen meer; ik zal daarom er niet veel over spreken. Uwe schuld, DORA, zij u vergeven, op voorwaarde gij mij die niet meer door tegenstreven aan mijnen wil herinnert. Zoek rust in God, DORA, en zoo ge hulp, zoo ge troost noodig hebt, kom dan tot mij, die u helpen zal waar hij kan."

Hij zweeg en drukte zijn schreijend kind aan zijne borst.

Daar rustte ze eene wijle, en toen ze het hoofd ophief, was daar schaamte te lezen in dien blik, waarmede dat blaauwe oog hem in het gelaat zag. Zij durfde niet bij hem pleiten, noch voor zich, noch voor ADOLF, al brak haar het hart bij de zekerheid die zij ontvangen had, dat welligt haar geluk voor immer gestorven was; want zij doorzag, dat haar vader geen voetbreed wijken zou van het besluit, dat hij heden nam.

En of LOUISE begreep, dat ze haar plan moest opgeven? Voor heden ja; maar voor de toekomst, dat was iets anders. Zij achtte ADOLF's liefde zoo sterk en DORA's gehoorzaamheid zoo zwak, dat deze beide wel middelen zouden vinden om ieder besluit, hetzij van AUGUST, hetzij van haren broeder, te dwarsboomen. Zij wist wat er gebeurd was in hare jeugd, en al had haar vader zoo niet gesproken tot haar, als AUGUST sprak tot zijn kind, zij rekende ook eenigzins op haren invloed, om die fraaije tirades — zoo als zij bij zichzelve zijne woorden noemde — veel van hare kracht te ontnemen. De gelegenheid tot een revenge was te schoon, dan dat zij die zoo maar eensklaps wilde laten glippen.

Toen ze haar nachtleger opzocht na dien stormachtigen avond, woelden zoo verschillende plannen en voornemens in haar brein, dat die haar geruimen tijd hare rust benamen en zelfs in den droom nog achtervolgden. Zij dacht minder aan haar kind, dat, met het hoofd in de kussens verborgen, krampachtig snikte om dien vervlogen droom van geluk, en veelligt weeklaagde om een leed, waarvan zij de geheele diepte en omvang nog niet eens doorzag; zij dacht het meest aan zichzelve en aan hetgeen zij lijden zou, zoo zij die toekomst, die zooveel geleden bitterheid zou hebben verzoet, onmogelijk en onbereikbaar moest achten. Of de zelfzucht ook wortel kan schieten in een vrouwenhart!

En AUGUST schreef gedurende dien nacht bij het flaauwe lamplicht een brief, die wel de geschiedenis van een geheel leven bevatten moest. Menigmalen hield hij stil en wreef zich met de hand over het voorhoofd, alsof zijne gedachten zich bepalen moesten tot lang vervlogene tijden; menige traan welde op in zijn oog; en toen hij eindelijk zijnen arbeid scheen te hebben voltooid en nog eens den blik had laten weiden

over hetgeen zijne hand schreef, toen liet hij zich in zijnen leunstoel nedervallen en bleef in diepe gedachten verzonken daar nederzitten, tot het flaauwe morgenlicht hem aan die zelfde plaats nog verraste.

Vroeg op den dag werd die brief van zijnentwege aan zijn rijken broeder ter hand gesteld; en zoo men na dien tijd al eene enkele maal ADOLF REVERS zag zwerven door de stille straat, waar de woning van zijnen oom zich bevond, nimmer overschreed zijn voet meer dien dorpel, noch wendde de jongman een enkele poging meer aan om DORA te naderen. LOUISE werd met den dag gemelijker, en zij verheelde het AUGUST niet, dat zijn neef in haar oog niet in waarde gerezen was door die blijkbaar stipte gehoorzaamheid, die zij niet rijmen kon met zijne hartstogtelijke liefde van vorige dagen. Zij had dat anders verwacht, en zij begon te twijfelen of haar plannen geen gevaar liepen van in duigen te vallen. AUGUST vooral moest die *malaise* misgelden; hem weet zij alles, zelfs DORA's toenemende zwaarmoedigheid, die getuigde van innige, door hare moeder wel niet begrepene, zielesmart, en van een lijden, dat met den dag heftiger scheen te worden.

Had AUGUST nog niet genoeg? Moest ook dat verwijt nog zijn deel zijn, als het loon voor de vervulling van wat hij zijn pligt wist? Die pligt woog hem zwaar genoeg, en zoo iemand DORA's leed griefde, dan was het wel hem, die al zijne krachten inspande om die sombere wolk van levensleed voor haar te verhelderen.

Toch gelukte het hem niet, en toen na drie maanden niets meer aan ADOLF herinnerde, dan nu en dan het gerucht van zijne uitspattingen en verkwistingen, die buitensporig genoeg schenen te zijn om door ieder te worden besproken, en waarvan het gerucht dus ook doordrong tot het oor van AUGUST en de zijnen, toen weêrklonk geen enkele lach meer door het donkere huis, en werd DORA met den dag somberder en eenzelviger en bleeker en meer gebogen van gestalte. De piano bleef gesloten; de bloemen, die AUGUST haar nu en dan bragt, stierven reeds den eersten dag, omdat hare zorg dat teedere leven niet meer te rekken vermogt of begeerde; geen enkele zonnestraal verwarmde meer haar half gestorven hart; de handen hingen lusteloos bij den on-

voltooiden arbeid neder; Dora's kracht was gebroken met Dora's hart!

En als August nederzag op zijn bijna stervend kind, dan dacht hij dikwerf aan den jongman, die zoo wuft een spel gespeeld had met dat hart, — die, wetende dat zijn weg nimmer de hare kon wezen, toch een oogenblik haar gevleid had met zoo onmogelijk eene toekomst, — wiens gehoorzaamheid juist de opregtheid zijner bedoelingen weêrsprak, ten minste de hevigheid zijner liefde twijfelachtig deed schijnen, en die toch zoo magtigen indruk bij Dora had achtergelaten, dat ze, even als de bloem bij gemis van licht, wegkwijnde bij het gemis van zijne nabijheid.

Daar mogt dan eene onstuimige drift opwellen in zijne borst, toch dankte hij hem nog in stilte, dat, waar hij het meisje hare zielrust ontnam, hij toch der vrouw hare eer had gelaten.

August kon veel lijden, waar hij die zekerheid bezat.

II.

Vijf maanden zijn verloopen. Het is in het midden van Februarij en een van die koude, onstuimige avonden, waardoor deze grillige maand zich dikwerf kenmerkt. De wind fluit langs daken en schoorsteenen, en geeselt onbarmhartig het verkleumde gelaat van den armen voetganger. De maan verbergt haar flaauw schijnsel meest altijd achter dikke en zware, graauwe en zwarte wolkgevaarten, die nu en dan in scherpe jagtsneeuw en ijzel worden opgelost. De windvanen op de torens krassen akelig en huilend, alsof zij het grafllied zongen bij de gestorvene aarde. De drokte der woelige koopstad schijnt voorbij, naardien de rivier geketend is in de kluisters van den ijskoning. Ieder voetstap klink hol en onaangenaam op de kille straten, en wiens tegenwoordigheid buiten 's huis niet noodzakelijk gevorderd wordt, maakt het zich daarbinnen wel zeker zoo aangenaam mogelijk, verzekerd, dat, mogt hij misschien al veel moeten missen en ontberen, hij toch daar voor de guurheid van het weder gevrijwaard is. Enkelen evenwel zijn nog beklagenswaardig genoeg, dat zij zich om de eene of andere reden

op straat moeten bevinden. Onder deze enkelen willen wij eenen volgen, die, eene der meest stille en afgelegene buurten verlaten hebbende, den weg inslaat, die naar eene der drokste, door prachtige huizen omgevene havens geleidt. Voor een gebouw, welks weidsche bouwtrant en geheel uiterlijk het aanzien en den rijkdom van zijnen bewoner verraadt, blijft hij stilstaan, en hij wandelt, ondanks het min gunstige weder en het late uur van den avond, eenige malen voor het huis op en neder, alvorens hij schijnt te kunnen besluiten de breede stoep te betreden. Zoo iemand in de gelegenheid was geweest hem in het gelaat te zien, hij zou bemerkt hebben, wat heftige innerlijke strijd daarop is afgeteekend, en zoo hem de magt was gegund om door het kleed heen in de ziel te kunnen lezen, het zou hem niet verborgen zijn gebleven, door hoe vele en toch zoo oneindig met elkander verschillende hartstogten die in dezen oogenblik wordt bewogen.

En voor ons, voor wie die zielsgesteldheid geen geheim behoeft te blijven, voor ons ligt dat hart open en bloot, en een enkele blik in dat binnenste overtuigt ons, dat het gelaat niet liegt, maar de strijd in die menschelijke borst zich afspiegelt. Geen wonder, dat die man aarzelt dat breede bordes te betreden; er is een tijd geweest, maar die ligt nu verre achter hem, toen hij, als vrolijke en luidruchtige knaap, dikwerf dat huis verliet of den dorpel van die woning overschreed, waar hij geboren was, als een met vurige vaderliefde en zalige moederhope ingewacht kind. Binnen die zelfde muren had de jongeling in latere jaren gedweept en gedroomd, en juist als een offer aan die zoete mijmerij en aan die liefelijke droombeelden had hij hier aan die zelfde plaats een bitteren strijd gestreden, den strijd tusschen liefde en kinderpligt. En toen de keuze gedaan en de strijd beslist was, had zijn voet zich van dezen dorpel verwijderd, en met een angel in de borst had hij een nieuw tehuiskomen opgezocht, dat hem het gemis der ouderlijke woning zou moeten vergoeden. In het lange tijdsverloop van zeventien jaren hadden slechts éénmaal zijne schreden zich herwaarts gewend, en die gang was, zoo hij meende, de bitterste van zijn leven geweest, omdat hij de lijkbaar moest volgen van een dierbaren doode, aan wiens sterfbed het hem niet

vergund was te bidden om vergiffenis voor zoo menige afdwaling zijner jeugd, en wiens zegen niet op zijn hoofd was nedergedaald, al had ook hij zoo gaarne die van de lippen zijns vaders over zich en de zijnen hooren uitspreken. Toen die laatste, treurige pligt was vervuld, en hij aanschouwen en ondervinden moest, hoe zelfs het plegtige eener uitvaart het hart zijner bloedverwanten niet stemmen kon tot liefde en toegevendheid jegens hem, — toen hij begreep, dat hij te veel was in het ouderlijk huis, omdat zijn naam niet geschreven stond in het vaderlijk testament — toen had hij nog eenmaal en voor het laatst die huizing doorkruist, om eindelijk haar den rug toe te keeren, met de plegtige belofte aan zichzelven, dat hij nimmer uit vrijen wil daar weder binnen zou treden. En gedurende vijftien jaren had hij die belofte trouw en ongeschonden gehouden; zelfs toen gevaar zijn kind dreigde, had hij — waar hij overal elders zou zijn heengesneld, om dit zoo mogelijk te verhoeden — zich niet herwaarts begeven, maar tot een ander middel zijne toevlugt genomen, alleen omdat hij hier niets voor zich of de zijnen wilde vragen. En toen hij het middel, dat hij aanwendde, slagen zag, toen dankte hij God vurig, die hem zoo moeijelijk een gang had gespaard.

Gij begrijpt, dat die eenzame wandelaar August Revers was, en even zoo, dat hij op dezen oogenblik vertoefde voor den drempel van zijn ouderlijk huis, thans de woning zijns broeders. Hij scheen heden voorbestemd om te bewijzen, hoe zonderlinge tegenstrijdigheden dikwerf te vinden zijn op den bodem van een menschelijk hart. Juist op den morgen van dezen dag had hij zijne woning verlaten, de borst vervuld van wrevel en bitterheid tegen hen, die hem, buiten zijn huisgezin, de naaste waren; en reeds des middags had hij het voornemen opgevat om dat huis, dat hij eenmaal gezworen had nimmer uit vrijen wil te zullen naderen, als een goede engel binnen te treden, die redden kon wat verloren was, — die haat wilde betalen met liefde, en verachting wilde beloonen met herstel van eer. En zoo zonderling en grillig als deze plotselinge verandering was, niet minder zonderling was die, welke twee uren later met hem plaats greep, en ten gevolge waarvan wij thans hem hier vinden, met het doel om, in plaats van vrede, strijd te brengen, om in plaats van ver-

giffenis te schenken, wraak te nemen, zoo hem geweigerd werd, wat hij vragen of liever eischen zou in deze ure.

Geen wonder dus, dat zijne hand beefde, toen hij die eindelijk aan den koperen leeuwenkop sloeg, om de schel te doen overgaan. Geen wonder, dat die weinige minuten, welke hij wachtende moest doorbrengen, hem zoo vele uren schenen; geen wonder, dat er gejaagdheid te bespeuren was in zijne stem, toen de bejaarde huisknecht de deur opende, en hij dezen verzocht zijnen meester een onderhoud te vragen. Die grijsaard had hem als knaap gekend, als jongeling den vrolijken meester gaarne gediend; het was hem nu aan te zien, dat zijn hart bloedde op het aanschouwen van dien gebogene, door met ijzel bedekte overkleederen voor de guurheid van het weder beschutte gestalte. Hij kon hem bijna niet antwoorden; maar de meêwarige blik, dien hij op August wierp, pijnde dezen tot in de ziel; want hij begreep, dat de oude man zijne komst misschien aan zoo geheel andere beweegreden toeschreef, en hij duchtte, dat misschien ook zijn broeder de meening zou koesteren, dat dit eerste bezoek, na eene scheiding van zoo vele jaren, wel eens van nijpende armoede het uitvloeisel kon wezen.

Wat hij niet verwacht had, geschiedde: Willem Revers was dadelijk bereid zijnen armen broeder een onderhoud te verleenen. Hij behoefde niet lang op de vloermat te wachten; want na weinige oogenblikken verzocht de knecht hem te volgen, en geleidde hij hem langs den zoo bekenden weg naar het vroegere spreekvertrek zijns vaders, thans dat van diens zoon.

In de nabijheid van een helder brandend vuur, in zijnen hoogen leunstoel gedoken, voor eene met papieren en boeken overdekte tafel, die een groot deel innam van het net gemeubelde vertrek, zat de oudste broeder schijnbaar gedachteloos in de vlammen te turen. Zoodra hij den tred van August in den met marmer bevloerden gang vernam, rigtte zijne fiere gestalte zich op, en als of hij een aanzienlijken en hem vreemden bezoeker verwachtte, zoo bleef hij in die houding staan, tot de deur zich opende en zijn broeder zich in zijne nabijheid bevond. Het uiterlijk van die beide mannen mogt al hunne positie tegenover elkander slechts gedeeltelijk kunnen kenschetsen, toch was de geschiedenis van hun leven,

in dezen oogenblik, als een geopend boek opgeslagen voor hem, wien de gave van gelaats- en menschenkennis niet onthouden was, en wien het gegund was hen zoo tegenover elkander te mogen zien. Waar de fiere en krachtige gestalte, het heldere oog, de keurige en toch gemakkelijke huiskleeding, zelfs de eenigzins uitdagende houding van den oudsten, bewezen dat hij gewoon was te bevelen en zich gehoorzaamd te zien, zoowel als om in welvaart en zonder zorgen zijn leven door te brengen, daar bewezen de houding en de trekken van den jongsten zoo duidelijk wie hij was, een namelijk, wien het voorbehouden scheen steeds anderen naar de oogen te zien en eerbiedig voor zijne meerderen te bukken, wilde hij de zorgen des levens, die alreede zwaar genoeg drukten, door broodsgebrek niet nog nijpender doen worden. Wat ook het doel ware, dat hem herwaarts dreef, toch beefde zijne hand, die nederig naar zijnen hoed greep, om zich het hoofd te ontblooten, alof hij bewust was, dat hij tegenover eenen meerdere stond, die geregtigd was dit eerbetoon van hem te vorderen, en een vriendelijk, hoewel toch koel woord van WILLEM's lippen was noodig, om hem eenigzins meer zelfbewustzijn en kracht te geven, bij de aandoeningen, die hem overstelpten, nu hij voor het eerst, na zoo lange jaren, zich in dit welbekende vertrek bevond, waaraan zoo vele vrolijke en bittere herinneringen voor hem waren verbonden.

De oudste REVERS stak zijnen broeder de hand toe, die deze met hartelijkheid drukte, terwijl hij hem verzocht zich van zijne overkleederen te ontdoen en zich tegenover hem te plaatsen, — wel bewust, zoo als hij er bijvoegde, dat hij zijne komst aan bijzondere omstandigheden te danken had, die misschien een langdurig gesprek zouden noodzakelijk maken.

De toon, waarop die woorden gesproken werden, was vriendelijk genoeg om AUGUST te bewijzen, dat ook zijn broeder gevoelde tegenover wien hij stond; en aan diens uitnoodiging voldoende, plaatste hij zich bij den haard, eene poos stilzwijgende, alsof hij zijne denkbeelden regelen, of de hartstogten, die in zijn binnenste woelden, tot eenige kalmte brengen wilde; want een geruime tijd verliep, voor dat hij de stilte verbrak, door te zeggen

»Wel zijn de omstandigheden bijzonder, Willem, die mij nopen herwaarts te komen. Ik zal het verledene niet ophalen; ik zal u en mijzelven niet pijnigen door het lange en veelzijdig verschillende verhaal van wat mij weêrvoer, van den eersten dag af dat ik deze woning verliet, tot op den huidigen, die mij na verloop van jaren hier weder ziet binnentreden. Veelligt zal een groot deel daarvan ter uwer kennis zijn gekomen. Wat u verborgen bleef, mijn huisselijk en mijn innerlijk gemoedsleven, — zie mij aan en vraag niet verder. Gij waart immer een goed gelaatkenner, en ook in het mijne zal mijn broeder zich wel niet bedriegen. Ik ga daarom die zeventien jaren voorbij, om stil te blijven staan bij wat een half jaar geleden plaats greep. In den brief, dien ik u toen schreef, gaf ik u een overzigt van mijne huisselijke omstandigheden. Ik schetste u mijne door mij nog altijd beminde vrouw; ik schetste u het beeld van mijn eenig kind, van mijne Dora. Ik deed u een blik werpen in het opvoedingsstelsel, dat ik meende met haar te moeten volgen; ik verborg u niet, hoe ik steeds met alle krachten gepoogd had, de teedere plant te hoeden voor den invloed der buitenwereld, — hoe ik voor haar verborg wat daar buiten de donkere en stille straat, die ik bewoon, leefde en woelde en heerschte; ik verzweeg haar wat driften en hartstogten daar de menschelijke borst beroeren; ik maakte haar gewoon en vertrouwd met onophoudelijken en moeitevollen arbeid: ik had zoo stille hope, dat ik den kiem der hartstogten in hare jeugdige borst zou kunnen verstikken voor dat ze tot ontwikkeling kwamen, en tot zij eenen leeftijd zou hebben bereikt, waarop haar hoofd helder en haar wil krachtig genoeg zouden wezen om waarheid van valschheid te schiften, en uit eigen beweging die drift te breidelen, zoo niet te dooden. Maar ik verzweeg u evenmin, hoe twee wezens opstonden tusschen mij en mijn kind, waarvan de eene mijne gade, de ander uw zoon was. Mijn beroep eischte mijne gedurige afwezigheid; ik moest Dora aan hare moeder overlaten, en deze, die meende dat jeugdige leven met bloemen te tooijen, zoo zij haar de wereld uit de verte aanschouwen liet, sloopte in weinige maanden het gebouw, dat ik voor mijne Dora van hare wieg af had opgetrokken. Een onbekend verlangen rees op voor den geest van mijn kind, een verlangen, welks

droombeelden haar leven verbitterden, terwijl de onbevredigde wenschen hare gezondheid knakten en, wat arbeid en inspanning niet vermogten, de rozen op hare wangen deden verbleeken en hare gestalte bogen, als van eene, die langzaam maar zeker grafwaarts gaat. Nog wist ik niet, waaraan ik die plotselinge verandering had toe te schrijven, en ik weet aan den arbeid, wat een gevolg van den invloed der moeder was. Evenmin begreep ik, hoe als in korte dagen weder eene algeheele omkeer bij haar merkbaar was, en het scheen mij toe, als of God mijn vurig gebed had verhoord en het leven in hare borst weder had wakker geroepen. Mijne Dora werd weder opgeruimd en vrolijk, de schoone, lieve, lagchende Dora van voorheen. Geloof mij, Willem, ik was geruimen tijd gelukkig, en hoe nijpend dikwerf mijne huisselijke zorgen waren, in de opgeruimdheid van mijn kind vond ik balsem voor iedere wond, troost voor ieder gemis.

»Dat duurde zoo lang, tot een enkel woord, vlugtig door mijnen patroon gesproken, mijn geluk dreigde te verwoesten; dat duurde tot op den oogenblik, waarop een gesprek met mijne vrouw en een daarop gevolgd met mijne dochter mij bewees, dat mijne laatste hoop voor deze wereld verdwenen was. Ik vernam toen, dat tusschen mij en mijn kind zich een derde had geplaatst, die door mijne vrouw gerugsteund en gehandhaafd werd, en die derde, die vreemde was — uw zoon.

»In den nacht, die op dat onderhoud tusschen mij en de mijnen volgde, schreef ik u den brief, die u van dit alles kennis moest geven. Ik smeekte u, al uwen invloed aan te wenden om uwen zoon van mijne woning verwijderd te houden, en ik zeg er u dank voor, dat gij die bede hebt verhoord, dat gij even als ik hebt begrepen, dat er geen band moest bestaan tusschen onze kinderen, nadat de onze verbroken was.

»Al bemerkte ik, dat Dora weder kwijnde met den dag, — dat niets haar afleiden of hare gedachte eene andere rigting geven kon, — al moest ik, met een beangst gevoel in de borst, van toen af tot op heden zien en gevoelen, hoe de stipte gehoorzaamheid van uw zoon haar pijnde tot in de ziel, — al scheen haar oog mij te aanschouwen als een, die, door zich tusschen hem en haar te plaatsen, de bloemen van

hare jeugd had verwoest, — al moest mijn oor menig verwijt opvangen, gesproken door de lippen mijner gade, die mij, of liever mijne hardnekkigheid en dwaze trots, oorzaak noemde van dien zigtbaren achteruitgang mijner dochter, — zie, WILLEM, in weerwil van dat alles, nog rees geen wrok in mij op tegen uwen zoon; ik begreep, hoe hij een oogenblik had gemeend te mogen liefhebben naar de inspraak van zijn hart, tot een enkel woord uit uwen mond hem overtuigd had, dat die band moest worden verbroken en hij terug moest keeren, wilde hij haar en zichzelven bewaren voor armoede en strijd, misschien voor een ongelukkig leven in toekomende dagen. O WILLEM! ik had hem kunnen danken, toen ik later vernam, wat bruisende hartstogten kookten in zijne borst, — toen ik, wat ook u niet verborgen zal wezen, hooren moest, hoe woest hij was in zijne uitspanningen, die dikwerf in afdwalingen en uitspattingen ontaarden. Zie, WILLEM! had ik hem in die dagen ontmoet, en had hij noodig gehad een dienstbewijs mij te vragen, in weerwil van het gebroken hart en het vervlogen levensgeluk van mijn kind, mijne dankbaarheid was groot genoeg geweest, om hem niets te weigeren; want ik dankte hem, dat, waar hij ligtzinnig met DORA's hart had gespeeld, hij ten minste hare eer zuiver had gehouden. Ik was er gerust op, WILLEM!" vervolgde AUGUST, en zijne stem, die ernstig was geweest tot op dezen oogenblik, werd dof en weemoedig, »ik was er gerust op tot heden. Tot heden zeg ik, WILLEM! En behoef ik verder te spreken? Behoef ik u te zeggen, hoe mijn hart ineenkromp bij de ontdekking, dat een lichtmis, en nog zoo veel meer als ADOLF is, de onschuld van mijn kind met voeten had vertreden? Behoef ik u te zeggen, hoe ik ijsde op het denkbeeld van haar aan zulk eenen als echtgenoot te moeten overgeven, die aangevangen was met haar te schandvlekken voor God en menschen, en begrijpt gij het niet, WILLEM, broeder, begrijpt gij niet, dat op dezen oogenblik een ongelukkig en diep ellendig vader tot u komt, die u bidt en smeekt om herstel van eer voor zijn kind, door een middel, dat hij in andere omstandigheden met afgrijzen zou hebben verworpen? Begrijpt gij mij, WILLEM? O spreek, spreek dan, en laat mij niet langer in die pijnigende onzekerheid! Spreek

nu, al scheent gij geen woorden te kunnen vinden, om wat ik zeide een oogenblik af te breken, door een woord van troost en bemoediging, waaraan ik nimmer zoo groote behoefte had als thans!”

August zweeg; en in zijn leunstoel gedoken, het oog onafgewend gevestigd op de grillige vlammen van zijnen haard, had de rijke broeder, die van het begin af meende te begrijpen wat het einde zou wezen, hem stilzwijgend aangehoord, meer vervuld en meer bezig welligt met wat hij na weinige oogenblikken spreken zou, dan met hetgeen zijn broeder hem nu zeide in dat lange gesprek, dat August noodzakelijk had geoordeeld, om hem te overtuigen hoe gewigtige reden hij had om zoo onverwacht en zoo laat hem te naderen. Hij had dus ruimschoots tijd gehad, om zich op zijn antwoord voor te bereiden, en terwijl hij opstond en zijn broeders hand greep, zeide hij op eenen toon, die dezen van zijn medelijden het bewijs moest leveren:

»Of ik u begrijp, August! juist de heldere blik, dien ik door uwe woorden in uwe omstandigheden werpen mogt, leert mij ten volle inzien, hoe moeijelijk het u van binnen moet wezen. Geloof mij, broeder!” — en iets waarachtig broederlijks, iets dat zelfs naar hartelijkheid en liefde zweemde, straalde door in den toon zijner stem — »geloof mij, zoo iemand weet, wat beteekenis daar in het woord *vadersmart* ligt, dan ben ik het wel. Reeds dadelijk na het ontvangen van uw schrijven, zonder dat gij het vermoeden mogt, heb ik mij vergewist wie uwe Dora was, en ik leerde haar door anderen kennen als een meisje, wier deugdzaamheid hare schoonheid evenaart. En geloof mij, August, ook ik deinsde terug op het denkbeeld, dat zulk eene de gade zou worden van mijnen Adolf, die mijne haren doet vergrijzen vóór den tijd, die schande zal stapelen op mijn hoofd, en mijn zuur verworven vermogen in dolle ligtzinnigheid zal verspillen; die, zoo ik niet bij tijds nog tusschenbeide treed, mij misschien in armoede zal dompelen door zoo verkwistende levenswijze als de zijne is. Ook ik begreep toen, dat zulk een wezen niet voegde aan de zijde van zulk een echtgenoot; want geen tittel of jota kan worden afgedaan van wat gij zoo even van hem zeidet. En nu, August, ik deins terug voor zoo ijzeren, zoo gebiedende noodzakelijkheid; maar ik heb u begrepen, broeder! voor de

wereld moet DORA's eer worden gered: dit staat niet in uwe magt, wel n de mijne, en ik zal u toonen dat ik een broeder ben, dat ik niet om den wille der moeder den goeden naam van het kind geschandvlekt wil zien voor die allen. Vertrouw u aan mij."

»Gij begrijpt mij? gij zoudt met mij de handen willen ineen slaan, te zamen handelen op dat ééne punt, na eene scheiding, na eene verwijdering van zoo vele jaren? O, WILLEM, ik heb mij in u niet vergist!" kreet AUGUST, terwijl hij de hand zijns broeders greep.

WILLEM liet hem een oogenblik zijne dankbaarheid den vrijen teugel vieren, als of hij begreep dat misschien wat hij verder zou spreken later die uitingen des gevoels zou kunnen verhinderen.

»Ja, ik begrijp u, AUGUST!" zoo vervolgde hij. »DORA's eer moet voor alles worden gered, en daarom, hoor mijn plan; ik zal u rijkelijk door geld tot de uitvoering daarvan in staat stellen. Het meisje moet de stad uit, en op het land hare bevalling afwachten. Zij moet op een der goedkoope dorpen in het Overijsselsche voor de wereld verborgen blijven, en zich daar geheel toewijden aan de opvoeding van haar kind. Ik zelf zal die opvoeding behartigen. Nimmer moet zij hier den voet meer heenwenden; zij moet als gestorven zijn. Haar gemis moge de straf uwer vrouw wezen, als het loon voor hare ligtzinnige koppelzucht. Komt LOUISE nog vóór u te sterven, wel nu, dan zult gij oud genoeg zijn om den arbeid vaarwel te zeggen, en — ook daartoe zal ik, of zullen na mijn dood later de mijnen, u in staat stellen — gij brengt in de nabijheid van uw kind een stillen en gerusten ouden dag door. Heb ik u begrepen of niet, en zoo anders, hoe vindt gij mijn voorslag?"

Zijne stem was zoo vast niet geweest, als wel bij hem gewoonte was, toen hij die woorden sprak. Hij had zijn vorschend oog van het gelaat zijns broeders afgewend en bijna als tot zichzelven gesproken, wel wetende, dat hetgeen hij schijnbaar ook als de meening van AUGUST uitdrukte, met wat deze wilde lijnregt in strijd was.

Dat verschil van denkwijze was dan ook duidelijk bij DORA's vader blijkbaar. Hij rilde op de gedachte, dat die man met goud de geschondene eer zou willen betalen; toch meende

hij nog, dat hij onduidelijk of slechts ten halve had gehoord, en daarom vroeg hij aarzelend:

»En ADOLF, en zijn huwelijk met DORA?"

»Ook op dit punt denk ik eenstemmig met u," was het op een weinig vaster toon gegeven antwoord. »Uwe DORA is veel te goed om ADOLF's minnares te wezen; evenzeer is het onmogelijk, dat dit lieftallige wezen door zoo onverbreekbare banden, als die des huwelijks zijn, aan zoo iemand als hij is wordt verbonden. Hij zal noch van hare verwijdering, noch van hare toekomstige woonplaats iets weten; ik zal hem echter zijn misdrijf onder het oog brengen, en zoo mijne vermaningen en kastijdingen bij hem niets mogten baten, dan zal ik, om erger gevolgen te voorkomen, hem ergens naar een mijner handelsvrienden in Oost-Indië heen zenden, om te beproeven, of dat laatste middel helpen mogt. Wees gerust, AUGUST! Uwe dochter zal in de toekomst van hem niets te vreezen hebben. Ik begrijp het, zijne koelbloedige verwijdering, nadat hij haar ten val heeft gebragt, moet uw kind wel zoo tegen hem ingenomen hebben, dat het niet te bevreemden zou wezen, wanneer zij de eenzaamheid boven een huwelijksleven aan zijne zijde verkiest. Vrees niets, broeder! ook daarvoor zal worden gezorgd. Men vermag veel met geld, en in dat geval dank ik God, om uwent- en mijnentwille, dat mij de handen ruim genoeg zijn gelaten, om de zaak, zonder eenige opoffering te groot te achten, naar ons beider inzigt te kunnen regelen. Zeg mij nu, was ook zoo uwe meening niet?"

Alles duizelde AUGUST voor de oogen. Was hij dan gedoemd om nimmer begrepen te worden, zelf niet door degenen, die hem het naaste waren? of — en hij deinsde terug, toen dat denkbeeld bij hem oprees — *wilde* zijn broeder hem niet begrijpen, en bezigde hij dat masker, om zijne aandacht te vestigen op hetgeen *zijne* plannen voor de toekomst hunner kinderen waren? — plannen, die, zoo wat hij vermoedde waarheid was, zoo hemelsbreed verschilden van de zijne?

Vol verontwaardiging stond hij op, en sprak op vasten toon: »Zoo gij een dergelijk voorstel mijne meening acht, WILLEM, dan vergist gij u. Kent gij mij niet genoeg, om niet te weten, dat ik nimmer een onbezorgd leven voor mij en de mijnen zou begeeren, zoo dat gekocht moest worden ten prijze

van de eer van mijn kind? Zoo gij dat vermoedt, dan misrekent gij u. Nog eens herhaal ik u, zoo ooit iemand, dan zou ADOLF voor mij wel de meest onwelkome schoonzoon wezen, zoo ik ooit de keuze had kunnen doen tusschen het leven mijner dochter en een huwelijk met uwen zoon; ik verzeker u, liever had ik haar in den bloei van haar leven zien sterven dan haar aan hem tot gade te geven. Nu echter is het geval omgekeerd; zoo ADOLF in verregaande ligtzinnigheid, of misschien wel met doortrapt en schandelijk overleg, DORA's eer roofde, niets is in staat om die eer te redden, dan een huwelijk tusschen hem en haar. En het was de reden mijner komst, *deze* vraag u voor te leggen, en zoo gij toetreedt in mijn verzoek om hem te noodzaken mijn kind te vereerlijken, *dan* te zamen te overleggen, wat ons zou te doen staan, om die gedwongene vereeniging zoo mogelijk nog tot heil van beiden te doen uitloopen."

Uit de op vasten toon gesprokene woorden begreep de oudere REVERS genoegzaam, dat zijn sluw overdacht plan bij zijnen broeder niet den minsten bijval vond, en deze geen voet breed van zijn doel zou afwijken. Zoo ooit iets, dan stuitte hem eene zoo naauwe toenadering tusschen hem en de gehate LOUISE tegen de borst. Met goud had hij de schande van haar kind voor de wereld willen bedekken; door een huwelijk nimmer, en daarom antwoordde hij op een eenigzins schamperen toon:

»Is dat de zaak, AUGUST, dan heb ik u verkeerd, geheel verkeerd begrepen, en mij ook zeer in uw en DORA's karakter vergist. Nu meen ik tot mijne spijt de hand uwer vrouw in dit geheele weefsel te herkennen. Ik heb u daar zoo even gespaard, omdat ik meende, waar zoodanige meening niet noodig was uit te spreken, u van die grieve te kunnen verschoonen. Nu echter mag ik niet langer verzwijgen, dat ik in deze geheele geschiedenis niet anders zie dan eene list van de vrouw, die u tot eene *mésalliance* verleidde, en die zich niet geschaamd heeft, zich te wreken door de vermoedelijke schande harer dochter. Het moge waarheid zijn, dat door eene toevallige omstandigheid mijn zoon uw huis is binnengetreden; ik wil zelfs toestemmen — want noch zijn vroeger, noch zijn tegenwoordig leven pleit voor eene tegenovergestelde meening, — ik wil zelfs toestemmen, dat hij

misschien zijn plan rijpelijk overwogen had, voordat hij de conversatie der uwen zocht: maar zoo dit al zeker is, niet minder zeker is het, dat LOUISE die bezoeken en dien omgang heeft aangemoedigd; dat zij, als vrouwen van hare soort meestal doen, een oog heeft gesloten en de zaak haren loop heeft gelaten, altijd in de zoete hoop, dat, zoo eenig kwaad gevolg van die zamenkomst voor DORA bleek te ontstaan, ik dan om uwentwille goedbloed genoeg zou wezen, om de geheele geschiedenis met een huwelijk te laten afloopen, en natuurlijk ook haar in genade aan te nemen, daar ik toch niet gevoegelijk de schoonmoeder van mijnen zoon langer den toegang tot mijn huis zou kunnen ontzeggen. Val mij niet in de rede, AUGUST!" zoo vervolgde hij, toen hij bemerkte dat een hooger rood diens gelaat verfde, en hij veelligt voornemens was, deze voor zijne vrouw zoo weinige vereerende uitspraak te stuiten: »hebt gij mij zelfs daar zoo even niet gezegd, dat zij in korte maanden het gebouw afbrak, dat gij gedurende lange jaren met moeite en zorg hadt opgetrokken? Volgaarne geloof ik dat, want zulk eene opvoeding viel wel zeker niet in haren geest, en waar zij hare intrigues door eigen invloed niet gelukt zag, wat wonder dat ze ook lust gevoelde mijn gebouw af te breken door den invloed harer dochter. Maar dat bezweer ik u, bij de nagedachtenis van onzen vader, die uwe LOUISE meer verachtte dan het schuim onzer achterbuurten, en die, ook naar uwe eigene en bittere levenservaring, wel zich zoo zwaar niet in haar zal hebben vergist, — bij diens nagedachtenis zweer ik u, die toeleg zal haar nimmer gelukken, en, zoo ik u zooveel in mijn vermogen is help, geloof mij, broeder, het is alleen om u en om uw kind; welligt dat ik anders nog broederlijker handelen zou, wanneer dat struikelblok zich niet tusschen u en mij had geplaatst."

Die woorden pijnden AUGUST tot in de ziel. Die vrouw moest wel sterk zijn gehaat, om nog na zoo lange jaren zoo hevig te worden vervolgd. Al wist hij, dat veel van wat WILLEM sprak waarheid was, toch wist hij ook, dat hij wel het allerlaatste tegenover dezen haar een steen naar het voorhoofd mogt slingeren. En daarom nam hij nog eens LOUISE's verdediging op zich, zoo als hij dat zoo dikwerf

gedaan had in de jaren zijner jeugd, en al sprak zijne ervaring luide, dat hij het niet doen kon met het zelfde regt, daarom deed hij het met niet minder warmte, bewust, dat hij den goeden naam zijner gade niet bezwalken mogt voor het oog harer vijanden.

Maar hoe hij sprak, wat hij bad en wat hij dreigde, de oudere Revers bleef onverbiddelijk vasthouden aan zijn besluit, en gaf hem ten laatste niet onduidelijk te kennen, dat elk woord, dat nog gesproken zou worden, vruchteloos en dus niets anders dan tijdverlies wezen zou.

Toen vroeg August nog eens op plegtigen en doordringenden toon: »Willem, gij stemt dus nooit of nimmer in een huwelijk toe? Gij wilt dan onherroepelijk de schande van mijn kind, en daarmede de mijne?" — »Zoo gij die schande van een huwelijk afhankelijk meent, dan ja; dan wil ik niets anders; want nimmer, dat verzeker ik u, zal met mijne toestemming dat huwelijk gesloten worden."

Deze woorden, op even vasten en beslotenen toon gesproken als die, waarop de vraag was gedaan, overtuigden August dat door zijnen broeder een onherroepelijk besluit was genomen.

Eene wijle zag hij nog Willem aan, als of hij voornemens was te vertrekken; toen echter zette hij zich nog eenmaal tegenover dezen neder, en haalde eene zwart lederen portefeuille voor den dag.

Hij opende die, en nam er een eenvoudig papier uit, dat hij voor zich nederlegde. Eenige oogenblikken heerschte er eene doodsche stilte in het vertrek, alleen afgebroken door het getik der pendule, of het knetteren der vlammen in den haard.

»Broeder," sprak hij eindelijk, »gij hebt mij heden avond niets, geene enkele bitterheid bespaard, en toch God alleen weet het, met hoe goede voornemens ik tot u kwam. Ware het nog in mijne magt, gaarne zou ik u vrijwaren van een verdriet en van eene wonde, die ik, misschien in uw oog wel als revenge, u zal moeten toebrengen. Ziet gij dit strookje papier? Geloof mij wat ik zeg, daarvan hangt thans de eer van uwen naam, die ook de mijne is, af. Het is een wapen tegen u, dat gevaarlijk kan zijn in de handen van een vijand. Heden morgen was het nog in handen van

vreemden; ik heb het gekocht ten koste van het geld eens derden, dat onder mijne bewaring en dus aan mijne eer toevertrouwd was. Zoo gij dit papier van mij inlost, geeft gij mij eenvoudig de waarde terug en tevens het herstel van de eer mijner dochter, zoo als *ik* die verlang. Weigert gij het laatste, dan leg *ik* het in de plaats der som, en als morgen de dag aanbreekt, is het in handen van mijn patroon. Zoo RIJPHUIZEN al *mijn* vriend is, de uwe is hij niet, en daarom dank ik God, dat hij juist heden morgen, toen het mij in handen kwam, afwezig was. Ik zal nu iets doen, wat gij misschien niet doen zoudt: ik zal vertrouwen stellen in uw koopmans-eer en in den naam, dien gij draagt, en u voor een oogenblik dit papier in handen geven, dat mijn eenig wapen is tegenover u. Zie," zoo sprak hij, terwijl hij hem het briefje overgaf, »zie en oordeel, of een huwelijk van ADOLF met mijne dochter te dure prijs is om deze weinige regelen in uwe handen te doen overgaan!"

REVERS had niets begrepen, zelfs in de verte niet, van die zonderlinge toespraak, en toch, toen hij, het papier aanvattende, zijnen broeder in het gelaat zag, en den plegtigen ernst bespeurde, die in diens geheele houding doorstraalde, ging hem eene koude rilling over het geheele ligchaam, en bevende, zonder een enkel woord te spreken, sloeg hij den blik op wat daar geschreven stond, en zonk na eenige oogenblikken, met het papier in de vingeren, als vernietigd in zijnen leunstoel achterover.

»Die handteekening is valsch!" kreet hij: »valsch! het dubbel van dien wissel is acht dagen geleden door mij getrokken." — »En aan ons kantoor gepresenteerd," viel AUGUST in de rede, »want wij betalen tegenwoordig voor het Frankfortsche bankiershuis HIRSCHHEIM uit. Mijn schrik was niet minder dan de uwe, toen mij heden morgen dit briefje, maar van eene andere zijde, werd aangeboden, en ik uwe onderteekening zien moest, maar door eene andere hand dan de uwe geschreven. Wie den wissel schreef en dus ook de falsaris is, gij, die zijn schrift nog wel beter zult kennen dan ik, zult u evenmin daarin vergissen als ik het deed. De bepaalde toeleg, om den wissel te vervalschen, blijkt ook uit den persoon, die hem gedisconteerd heeft; het zou mij verwonderen, als hij twee derde van de *f* 900 in

handen kreeg. Maar heden morgen meende ik nog aan zeker iemand eene schuld van dankbaarheid te moeten afdoen; ik meende, niet geregtigd te zijn om de eer van mijns broeders zoon door het slijk te sleuren en hem te mogen overgeven aan schande en schavot, waar hij eenmaal die van mijn kind rein had gehouden, toen het misschien in zijne magt was die te bezoedelen. Ik betaalde uit de mij toevertrouwde penningen, met de wetenschap dat ik dat geld van mijnen meester en vriend voor dien oogenblik stal; want het onder mij berustende boek bevatte den echten wissel al sedert verscheidene dagen. Mijn doel was echter tweeledig: ik wilde heden avond tot u komen, u het briefje voorleggen en u het rembours van de *f* 900 verzoeken, ten bewijze dat ik meer hechtte aan onzen naam, dan gij en de uwen wel misschien hebt vermoed. Vooraf echter wilde ik iemand in het geheim nemen, wier lippen wel immer zouden zwijgen als het graf, omdat zij met hare geheele ziel hangt aan den falsaris; ik wilde haar doen zien, wie de man was, om wier wille zij haren vader miskende, en aan wiens liefde zij jeugd en gezondheid, kracht en genot, ja alles opofferde. Het was mijn laatste, al was het een vreesselijk middel, om de betoovering van mijn kind te doen wijken, door haar ideaal, als met een enkelen ruk, van zijn schitterend omhulsel te ontdoen, — om haar niets anders dan het afzigtelijke beeld van den schuldigen misdadiger te laten. Ik had met voordacht LOUISE verwijderd; zij behoefde niet te weten, wat wapen Gods Voorzienigheid mij tegenover mijne bloedverwanten gegeven had. Een enkele blik was ook voor DORA beslissend; een enkel woord uit mijnen mond was genoegzaam om haar te doen wankelen en als stervende te doen ineen zijgen, terwijl slechts één raauwe en als door innige en wreede zielesmart haar afgeperste kreet mijn oor bereikte, die als een zwaard mij door de ziel drong, omdat zij geen andere was dan: »ADOLF, ADOLF, de vader van mijn kind!"

»Behoef ik u te zeggen, welk woord toen van mijne lippen vloeide? Behoef ik u te verhalen, met welk oog ik dat vroeger zoo aangebeden kind aanschouwde, nu de stralenkrans haar van het voorhoofd gevallen was? En, wat meer zegt, begrijpt gij, hoe veel magt die weinige regels mij gaven

tegenover u, en met welk doel ik toen na weinige oogenblikken mijne woning verliet, — een doel, zoo hemelsbreed verschillend van dat, waarmede ik een uur te voren gemeend had uwen dorpel te zullen overschrijden? Kent gij nu den schoonzoon, dien ik in weerwil van dat alles toch nog begeer? Gelooft gij nu nog aan eene *mésalliance* van zijne zijde? Of zoudt gij niet liever meenen, dat de bedelaar, die neêrhurkt en smeekt en kermt voor de deur van uwe trotsche woning, het hoofd zou omwenden, zoo zulk een echtgenoot zijne dochter werd aangeboden? Zeg, WILLEM! weigert gij nu nog uwe toestemming tot een huwelijk, dat de eer mijner dochter redden, maar te gelijk uwen zoon van den diepen afgrond, waarin hij dreigt te zinken, bevrijden zal? Oog om oog, tand om tand, zegt het woord dat niet liegt. Broeder! wat antwoordt gij op mijne vraag, zoo ik de eer mijner dochter in ruil eisch voor die van uwen zoon?"

WILLEM REVERS frommelde eenigen tijd het papier tusschen de vingeren; misschien dat een oogenblik de gedachte bij hem oprees, om dat bewijs van ADOLF's schuld der vlammen te offeren: doch, hij mogt wezen wie hij wilde, verhard van gemoed en volhardend in zijnen haat, hij was niet minder een eerlijk man, die zelfs de schande van zijnen zoon zou gekozen hebben boven zulk eene handelwijze. AUGUST had dan ook geweten, aan wien hij dat voor hem zoo kostbare stuk toevertrouwde, en zijn goed vertrouwen werd niet beschaamd; want na nog eens op de handteekening te hebben gestaard, met oogen, die vonkten alsof zij die vreesselijke letteren door hunnen gloed wilden verteren of wegwisschen, legde hij den wissel voor zijnen broeder op tafel neder, en bedekte zich het gelaat met de handen.

AUGUST brak door geen enkel woord de pijnlijke stilte af, die gedurende eenige oogenblikken in het vertrek heerschte. Hij besefte wat die vader lijden moest, die in deze ure zooveel zou moeten opofferen, om de misdaad zijns zoons voor de wereld verborgen te houden. Hij begreep, dat de prijs, dien hij vroeg, hem zwaar vallen moest, omdat, zoo aan dien eisch werd voldaan, een standvastige en onophoudelijke tegenstand van twintig lange jaren als om niet zou zijn geweest. Zijn gevoel zeide hem, dat ook hier de

schuld van het kind het met zorg en moeite opgetrokken gebouw had doen instorten, en omdat hij zelf wist hoe veel pijnlijks ligt in dat bewustzijn, wachtte hij gelaten en geduldig het besluit af, dat zijn broeder zou nemen, al woog iedere minuut, die zijne onzekerheid verlengde, hem als lood op het hart.

»August," sprak de oudere Revers eindelijk, »het geluk heeft u gediend; en zoo gij het begeert, kunt gij eindelijk *revenge* nemen voor die lange jaren van strijd en verwijdering, die u veel, maar ook mij niet minder hebben gekost. Mijn levensgeluk en mijn eerlijke naam zijn op dit oogenblik in uwe handen, zoo goed als de uwe in mijne magt berusten. Onze wapens staan dus gelijk, en gij slaat mij niets anders dan een ruil voor. Dit voorstel is allezins billijk. Maar toch, al wat in vorige jaren plaats greep daargelaten, besef het, aan wien gij uw kind overgeeft. Gij vraagt mij niets dan mijne toestemming tot een huwelijk; zoudt gij niet gelooven dat de mogelijkheid bestaan kan, dat ik vaderlijken dwang zou moeten aanwenden, om dit door te drijven en Adolf hiertoe te bewegen? En zoo hij al gewillig dien band knoopen mogt, in de overtuiging van onze magt tegenover hem, gelooft gij dan nog, dat hij niet met afkeer en bitterheid zal terugzien op eene vereeniging, die hem, den man naar de wereld, niet alleen zijne vrijheid ontnemen zal, maar te gelijk hem in armoede zal dompelen? Want dat bezweer ik u, August, zoo ik dezen wissel van u koop ten prijze van mijne toestemming, dan zal mijn zoon voor mij gestorven zijn, en ik zal handelen, zoo als de man handelde, die eenmaal in dit zelfde vertrek de zelfde woorden tot u sprak. En het zal dan de vraag zijn, of hij in de toekomst u gelijk zal wezen; of hij arbeiden en zwoegen zal, om die gade te vrijwaren van armoede; of hij zijne meeningen zal opofferen aan de hare, om den wille van den huisselijken vrede; of hij haar zal verdedigen tegen ieder, die haar aanranden mogt, zoo als gij nog dezen avond Louise tegenover mij hebt gedaan; het zal dan de vraag zijn, of hij zóó trouw echtgenoot zal wezen, dan wel of hij uwe Dora zal minachten en mishandelen, en terwijl hij ten koste van het weinige, dat hij bezit, zich dompelt in den poel van zonde

en genot, haar der armoede ten prooi laat en een vroeg graf haar te gemoet voert. Hebt gij dat alles overwogen, AUGUST, en begeert ge dat huwelijk nog? Of wilt ge liever met mij de handen ineenslaan, en wat ik een uur geleden u voorstelde, aanvaarden? een voorstel, dat ik uit hoofde van de veranderde omstandigheden nog wijzigen wil, door u het aandeel te geven, wat u uit de nalatenschap onzer ouders zou toegekomen zijn, indien nimmer die verwijdering tusschen ons had plaats gegrepen, terwijl ik tevens op mij neem voor de toekomst van DORA's kind te zorgen, alsof het door een huwelijk met ADOLF gewettigd was. Welke is thans uwe keuze?"

De strijd werd voor AUGUST met iedere seconde bitterder. Zijn verstand zeide hem, dat DORA's toekomst vrij wat beter verzekerd was, wanneer hij tot het voorstel zijns broeders toetrad, dan wanneer hij door een huwelijk haar voor het geheele leven aan iemand als ADOLF verbond; maar daar tegenover stelde zich telkenmale het denkbeeld, dat, in weerwil van dat alles, DORA's eer zou bezoedeld wezen, en in latere jaren DORA zou moeten blozen tegenover haar kind, zoo diens lippen haar den vadernaam afvroegen. En daarom koos AUGUST, nog eenmaal, armoede en leed en strijd voor zijne dochter; daarom koos hij een vroegen dood voor de gehuwde vrouw boven een lang en misschien gelukkig leven voor de ongehuwde moeder.

Die keuze viel WILLEM tegen; zulk eene halstarrigheid, zulk een streng vasthouden aan een eens opgevat denkbeeld had hij bij AUGUST niet verwacht; toch, wanneer hij een blik had geslagen in zijn eigen hart, had hij de zelfde drijfveeren en beweegredenen daar aangetroffen, die hem noopten om, in weerwil van zooveel als van dit huwelijk voor zijnen zoon afhing, met alle kracht dit uiterste middel om diens eer te redden tegen te houden. Het was noch om ADOLF's, noch om DORA's, noch om AUGUST's wil, dat hij, de man die dagen en nachten zwoegde om schatten op schatten te stapelen, zoo op eens en vrijwillig afstand deed van een groot deel van zijn verworven vermogen, dat hij zijn regtmatig eigendom achtte. Het was alleen omdat hij LOUISE den triomf van dat huwelijk niet gunde; het was alleen omdat hij in die vrouw niets anders zag dan eene, die, van het begin

dier kennismaking af, zulk een einde had te gemoet gezien en voorbereid, en die, zoo hij de eer zijns zoons niet wilde overgeven in zoo gevaarlijke handen als de hare, nu wel zou meenen, dat ze eene overwinning had behaald op dat trotsche geslacht, dat hare dochter eenen echtgenoot zou geven, ondanks de minachting, waarmede zij immer de moeder hadden bejegend.

En daarom, in weerwil van veel over en weder spreken, kwamen de broeders nog niet spoedig tot een enkelen stap, die beslissend zou mogen heeten voor de eer en het levensgeluk van hunne kinderen; en toen op het laatst de heldere slag der pendule het middernachts-uur verkondigde, stond August met een bloedend harte en een diep bewogen gemoed op, overtuigd dat wel nimmer zijn broeder zijne toestemming zou geven.

Nog altijd lag de voor Adolf zoo noodlottige wissel op tafel. Voordat hij dien echter weder bergen wilde, als om door die handeling het vonnis van diens eer te onderteekenen, meende hij het zich en den zijnen nog verpligt eene laatste poging bij Willem te wagen.

»Nog eens, Willem!" vroeg hij, »wilt gij dit papier in ruil ontvangen voor uwe toestemming? Wat ik u bidden mag, besluit nu, besluit in dit oogenblik! Als de zon aan den hemel zal lichten, is het te laat voor de eer onzer kinderen."

Hij drukte op dit laatste woord, en het was of de oudste gevoelde, wat ook voor hem dat bittere »te laat" zou beteekenen: zijn gelaat verbleekte; zijne handen wrongen zich krampachtig zamen; hij sloeg het oog ten hemel, alsof hij van daar kracht en hulpe bad in dien moeijelijken strijd. Toen zag hij August aan; maar nevens dezen rees Louise's beeld voor het oog zijner ziel op, en als of hij nu reeds aanschouwde, wat schampere glimlach hare lippen zou krullen, en wat fierheid zou doorstralen in haren blik, zoo ze dat ééne doel van haar leven bereikt zag, was die blik in de toekomst beslissend, en de haat jegens die vrouw sterker dan de liefde voor zijnen zoon, krachtiger dan de waarde die hij hechtte aan zijnen onbezoedelden naam; en op vasten en besloten toon antwoordde hij: »Zoo dat papier tot dien prijs moet gekocht worden, August, dan laat ik het in uw

bezit, of in dat van iederen vreemde, vriend of vijand, aan wien gij het in handen zult willen geven. Ga uwen gang, handel naar het goeddunken van uw hart; en nu geloof ik dat wij ons onderhoud als geëindigd kunnen beschouwen."

De teerling was geworpen, de keuze gedaan, en het spel scheen uitgespeeld.

Maar eensklaps gaat de schel over, en de heftige ruk, waarmede die klank is gepaard, getuigt, dat wie wacht aan de deur, welligt niet minder zenuwachtig en driftig gestemd is, dan wie daar binnen vertoeven.

Willem Revers wist wie de huisgenoot was, die volgens gewoonte op zoo ongelegen uur van den nacht naar zijne woning wederkeerde. Plotseling rees een denkbeeld bij hem op, dat hij gretig aangreep: al moest hij dien zoon nog meerder schandvlekken voor de oogen zijns broeders, dan hij alreede door zijne dubbele misdaad geschandvlekt was, — al zou veelligt bij de komst van dien jongman een heftig tooneel plaats grijpen binnen de muren zijner anders zoo stille en vredige huizing, — al waagde hij het, den toorn zijns broeders nog hooger te doen stijgen en daardoor de verzoening wel zeker nog moeijelijker te doen worden — toch wilde hij dien vader doen zien, wien hij voor zijne dochter als echtgenoot begeerde; hij wilde hem dien jongman doen aanschouwen zoo als hij was, en zoo als hij misschien in latere tijden zijne woning, die ook dan Dora's woning zou wezen, binnentreden zou. Misschien, zoo meende hij, dat dit middel nog helpen kon, waar ieder ander ijdel bleek, en dat August dan nog zou terugdeinzen en de keuze doen, die hij van hem vroeg.

En daarom wenkte hij August met de hand, als verzocht hij hem nog eene poos te blijven; daarom, toen hij den strompelenden gang van zijn bejaarden dienstknecht in het lange portaal vernam, opende hij de deur van het vertrek, en beval hem, op heftigen en gejaagden toon, die daar buiten wachtte, dadelijk tot hem te geleiden; daarom vestigde hij onafgewend zijn oog op den dorpel, dien binnen weinige oogenblikken zijn misdadige zoon zou overschrijden, terwijl zijne vingeren op het bewijs van diens schuld rusten; daarom luisterde hij gretig naar iedere schrede, die den verworpeling nader zou brengen aan zijne regters; en ook daarom ont-

snapte een halfgesmoorde gil aan zijne borst, toen de deur geopend werd en zijne verwachting ijdel bleek, daar, in plaats van ADOLF, niemand anders dan DORA het spreekvertrek van haren oom binnentrad.

Ware plotseling een bliksemstraal voor de oogen der beide mannen voorbijgegaan, zij hadden niet meer verwonderd en ontsteld kunnen opzien, dan toen zij zich zoo in hunne verwachting bedrogen zagen, en hun oog zich vestigen moest op die ranke gestalte en dat doodsbleeke gelaat, langs hetwelk de door sneeuw en regen nederhangende lokken in rijke en grillige wanorde golfden. Haar oog rustte vorschend op die beiden, alsof zij uit hunne trekken wilde lezen, welk vonnis zij hadden uitgesproken over den man harer liefde, over den vader van haar kind. Het was haar aan te zien, dat pijnigende onrust haren boezem heftig bewoog, en dat zij herwaarts was gekomen, om een einde te maken aan de onzekerheid, die haar folterde en deed lijden tot stervens toe.

»Ik kon die onzekerheid niet langer uitstaan," dus kreet ze, »en wilde weten, welk vonnis gij over ons hebt geveld! Zeg mij, wat hebt gij omtrent ADOLF beslist!"

Die bede moest het meest ongevoelige hart treffen; zelfs het ijzer, dat WILLEMS hart ompantserd hield, werd week, toen hij zijnen zoon zoo bemind zag. Hij doorzag het: in die dochter was meer van het karakter des vaders dan van dat der moeder heerschende.

AUGUST rigtte haar op. »Sta op, DORA!" sprak hij. »Hier zijn woorden genoeg gewisseld, dan dat gij door uwe ongelegene komst nog langer het gesprek zoudt rekken. Ons beider besluit is genomen: uw oom wil niet toetreden in hetgeen ik van hem vraag; ik weiger hem uit dien hoofde wat ADOLF van het schavot redden kan. Ik liet uwen oom de keus tusschen zijne toestemming en dit papier: zijne weigering heeft over u beider toekomst beslist, en morgen is de wissel in handen van mijnen meester, die wel zal weten hoe hij verder moet handelen. Kom mede; voor ons is geen plaats meer onder dit dak."

Zij zag eerst hem, toen WILLEM aan; vervolgens rustten hare oogen op den wissel, waarop nog altijd de vinger van AUGUST rustte.

Nog eenmaal wierp zij zich voor de beide mannen op de knieën. »Oom! vader!" kreet zij: »o geef toe, niet om mijnent-, niet om ADOLFS wil, maar voor de rust van uw eigen geweten! Is het niet genoeg, dat een van ons beiden ongelukkig is? Zult gij, waar het in uwe magt staat het te verhinderen, ook den tweeden diep ellendig doen worden?"

Niet een van beiden spraken; nog eens herhaalde zij hare bede, vooral en met kracht en aandrang zich wendende tot haren vader. »Vader," smeekte zij, »aan mijn lot is niets te veranderen, maar nog is de eer van ADOLF in uwe handen; nog kunt gij hem redden, zoo gij wilt, vader! O vader, red hem, en denk niet aan mij!"

WILLEM's gelaat verhelderde zich, toen hij zoo edele zelfopoffering aanschouwde in eene zoo zwaar beleedigde vrouw. Toch weifelde hij nog; nog hoopte hij, dat AUGUST zou toestemmen; AUGUST, die het zelfde van zijnen broeder verwachtte, bleef onbewegelijk als hij.

Wie zou de eerste zijn om de hand der verzoening te reiken? Geen van beiden wilde het; daarom zou DORA beslissen.

Zij rigtte zich op en maakte van een oogenblik gebruik, waarop AUGUST zijn oog van haar afwendde, om het op zijnen broeder te vestigen. Eene enkele beweging slechts, en haar doel was bereikt. Zij had den wissel, die tusschen de beide mannen lag, gegrepen.

»Dat is dan u beider bewijs tegen ADOLF?" kreet zij, terwijl zij het papier omhoog hield geheven. »Wel nu, zoo geen van u het dan wilt, dan zal ik zijne eer zuiver houden voor de wereld." En met een slingerde zij den wissel in de vlammen van den haard, voordat de naar haar uitgestrekte handen van het tweetal haar dien hadden kunnen ontweldigen.

En de vlammen lekten en verteerden dat schrift, dat het geluk van een menschenleven voor immer had kunnen verwoesten. En toen, na eene enkele seconde, slechts een luttel asch van die gewigtige regelen was overgebleven, toen was het doodvonnis van DORA's eer, te gelijk met ADOLF's vrijspraak, geteekend.

AUGUST slaakte een schrillen en akeligen gil. Hij begreep het — van af dezen oogenblik was niet alleen de schande zijner dochter beslist, maar ook zijn eerlijke naam afhankelijk

gemaakt van zijns broeders wil. Het bewijs was vernietigd; en als of hij alles vergat, op die ééne gedachte na, tot *welken* prijs WILLEM bereid zou wezen de som, die aan de hem toevertrouwde gelden ontbrak, te vergoeden, hief hij zijne hand op, als wilde hij zijne vuist doen nederdalen op den schouder van zijn schuldig kind, die bewezen had ADOLF liever te hebben dan hare vrouweneer, en zelfs den eerlijken naam van haren vader meende in de waagschaal te mogen stellen, om dien van den man harer keuze te vrijwaren van zoo onuitwischbaar eene vlek.

En WILLEM?... hij bloosde, omdat hij bekennen moest, dat dit jonge meisje beter, edeler was dan hij. Zijn hoofd gloeide, zijne slapen klopten, en zijn oog staarde onafgewend in die vlammen, wier gapende muil wel het bewijs *zijner* schande niet zouden wedergeven, al hadden zij het levensgeluk en de eer van zijnen broeder te gelijk met dien zwijgenden getuige verslonden. Onstuimig bonsde hem het hart in de enge kluis; nog stond hij op den tweesprong; nog wist hij de keuze niet te doen, tot eindelijk de hand van AUGUST dreigend zich ophief; en alsof die vaderlijke toorn zijn eergevoel en al het goede, dat in hem sluimerde, wakker riep, rigtte hij zich eensklaps op, en hield de hand zijns broeders terug, met de woorden:

»Houd op, AUGUST! Van af dit oogenblik staat DORA onder mijne bescherming, en zal ik haar weten te verdedigen tegenover allen, — zelfs, zoo het noodig is, tegenover u!"

Vier weken later greep te Rotterdam een zoo zonderling huwelijk plaats, als misschien in lange jaren binnen de muren dier stad niet gesloten was. Een huwelijk, na welks voltrekking eene jonge en bleeke bruid alleen in het ouderlijk huis achterbleef, terwijl de echtgenoot zich aan boord begaf van een schip, dat naar Batavia zeilreê lag, en gereed was om nog dien zelfden avond het anker te ligten.

Van die ure af droeg de dochter van LOUISE, even als deze, den naam van mevrouw REVERS. Wie de gade van AUGUST echter kende en weten kon, hoeveel zij in vorige dagen al van dat huwelijk voor de toekomst had gehoopt en ver-

wacht, — haar mistroostig en ontevreden gelaat zou hem hebben bewezen, dat zij hare *revenge* niet volkomen achtte en weinig voldoening van hare toch zoo welgeslaagde pogingen had ingeoogst, omdat, hoewel DORA als eene geliefde dochter telkenmale, zoo hare schreden zich daarheen wendden, met hartelijkheid in het huis van den rijken broeder ontvangen werd, men tot heden zich om haar niet in het minst had bekreund, en ook AUGUST volhield, dat noch zijne, noch hare plaats in WILLEM's woning was, en haar daarvan het bewijs leverde, door zelf zelden anders daar binnen te treden, dan wanneer de belangen der jonggehuwden nu en dan een onderhoud met zijnen broeder voor hem noodzakelijk maakten.

Nog had zij eenige vergoeding voor dat alles kunnen vinden, indien AUGUST, na de vermeerdering van zijn vermogen — daar WILLEM hem, als tot loon voor DORA's zelfopofferende daad, bij de toestemming tot het huwelijk, de uitbetaling van het vaderlijk erfdeel had gevoegd — had kunnen besluiten om op een grooteren voet te leven, en zij alzoo, waar zij andere hartstogten moest opofferen, hare zucht naar weelde en gemak had kunnen botvieren. Maar toen ook die vergoeding uitbleef, en AUGUST, na zijne betrekking te hebben laten varen, tegen den tijd van DORA's bevalling, een fraai, maar klein en afgelegen Geldersch dorp tot woonplaats verkoos, toen waren al de illusies van LOUISE verdwenen, en in weerwil van de liefde van echtgenoot en dochter, in weerwil van al de gemakken des levens, waardoor zij zich omringd zag, stierf LOUISE na weinige jaren, ontevreden met de wereld, ontevreden met wie haar het naast waren, misschien wel ontevreden met zichzelve, als een slagtoffer harer maatschappelijke positie, die, voor haar verheven en gelukkig genoeg, door haar niet naar waarde geschat werd, gedreven, als zij immer werd, naar hooger, maar voor haar onbereikbaar standpunt, — een hartstogt, die haar een gevaarlijk spel met het geluk van echtgenoot en kind had doen spelen.

Twaalf jaren waren na DORA's aan bloemen zoo armen huwelijksdag verloopen, toen een balling tot haar kwam, die

eene onstuimige jeugd geboet had door jaren van berouw; die eenmaal haar had bemind, maar, nadat hij haar geluk had verwoest en haar eer met voeten getreden, haar ligtzinnig had verlaten, om niet tot haar weder te keeren, voor en aleer een vaderlijk bevel hem noodzaakte die eer te herstellen, omdat zij ten koste van de hare de zijne gered had. De eerste dag van zijne ballingschap was ook de eerste dag zijns nieuwen levens. Toen zijn oog de vaderlandsche kust had zien wegsterven in de blaauwe verte, toen eerst besefte hij, wat hij aan de overzijde van dat hooge duin achterliet, en als met een heiligen eed beloofde hij zichzelven, nog eenmaal zich dien schat waardig te maken. Of hij dien eed hield? Het verworven vermogen bij zijne terugkomst, zijne goede renommée ginds in het verre land, die rustige houding, die van een zuiver geweten getuigde, — dat alles was Dora genoeg om voor de toekomst het lot van haar en haar kind aan Adolf's zorg toe te vertrouwen.

En August? Of de winter zijns levens rustiger was dan zijne lente en zomer waren geweest? Gij zoudt het mij toegestemd hebben, zoo gij hem somwijlen gezien hadt onder het afdak der veranda, met de kleine Louise aan zijne zijde. Zelfs jaren na Adolf's terugkomst was hij steeds door klein en groot jong volkje omringd, die bij hem troost zochten voor kinderlijk verdriet, in later jaren de ervaring zijner grijsheid raadpleegden, als de driften en togten des levens het jonge hart onstuimiger deden kloppen. Hij was de echte raadsman, omdat liefde doorstraalde zelfs in de meest harde vermaning; en toen hij nog eenmaal — al was het hem eene bittere beproeving — bij een van die allen de zucht ontdekte, die de bloemen van zijn leven had doen sterven, en zijne jeugd en mannelijken leeftijd had vergiftigd, toen nam hij dien jongeling onder den arm, en troonde hem met zich onder den treurwilg, die Louise's graf overschaduwde; en zijne eerste woorden tot hem, die, even als hij eenmaal, dwaalde uit liefde, waren geen andere dan: »Mijn zoon! die zijn geluk beoogt door een huwelijk beneden zijnen stand, gaat donkere dagen te gemoet, en graaft zichzelven, zoowel als der gemoedsrust zijner gade, een diep graf." En toen hij eindigde, wist zijn jonge bloedverwant de geheele geschiedenis, die wij in deze bladen u hebben verhaald.

Of de ervaring dier grijsheid aan die jeugd wijsheid geleerd heeft? God geve het voor hem! God geve het voor velen, die tot hiertoe ons volgden!

B. Februarij 1855.

EEN KAMP VAN LAPLANDERS.

(Bezocht en beschreven door een Engelschman.)

Van Leith uitgezeild zijnde om Lapland te bereiken, hield ik mij een korten tijd op het eiland Troms-öe met een natuurkundig onderzoek onledig. Men zeide mij, dat op het naastbijgelegene vaste land eenige Laplanders kampeerden, en ik nam voor hun kampement eens op te nemen. Daartoe schafte ik mij eene boot aan, en roeide naar de tegenover gelegene kust, waar ik een Lapsch jongeling en een Lapsch meisje aantrof, die eene kudde rendieren naar het kamp dreven. De jongman had heldere en vrolijke bruine oogen, die wat diep in zijn hoofd lagen, kleine regelmatige en interessante gelaatstrekken. Zijne handen, zoo als die van alle Lappen, waren zoo klein en fraai gevormd, als de voornaamste heer ze hebben kan. Dit komt eenvoudig daarvan, dat de Lappen van geslacht tot geslacht nooit eenigen handenarbeid verrigten, terwijl het werk, dat zij noodwendig moeten doen, allerligtst is. Zijn *paesk* (zoo heet eene soort van kamizool of buis, die alle Laplanders dragen) was van schapenvel, met de wol binnenwaarts, en reikte tot op de knieën. Hij droeg laarzen met puntige voeten, eenige duimen hooger dan de enkels; ze waren van ongelooid rendiervel, en het haar was er bijna geheel afgesleten. Zijn hoofd was met eene ronde wollen muts, in het fatsoen eener slaapmuts, en met een rood kwastje er aan, en een rood wollen rand van onderen, bedekt. Zulk eene muts dragen de Laplanders bij voorkeur.

De kleeding van het meisje had het zelfde fatsoen; doch haar *paesk* was van zeer grove, lichtkleurige wollen stof, die des zomers voor de *paesks* van mannen en vrouwen veel in

gebruik is, als koeler dan rendier- of schapenvel zijnde. Zij ging blootshoofds en droeg lang haar, dat over de schouders hing. Zij had kleine gelaatstrekken, en wel de liefste en aangenaamste, die ik vroeger of later bij Laplanders heb gezien. Hare kleur was bruinachtig rood, zoo als bij alle Lappen. De beenen dezer nymph waren van den top der laarzen tot aan de knie bloot, ongemeen dik en plomp, en dus erg afstekende bij hare nette handjes De beide jonge luî hadden drie kleine rendierhonden bij zich, en dreven hunne kudde langzaam voorwaarts, waartoe zij ieder een tak in de hand hadden en als spelenderwijze gebruikten. Het meisje droeg om den hals en op den rug een grooten zak van grof linnen, dien zij onder het voortgaan met eene bijzondere mossoort vulde. Ik vroeg haar, wat zij met die mos wilde doen, en het antwoord was, dat zij die bij het melken der rendieren gebruikte; maar hoe, kon ik niet te weten komen. Ik vond zoowel den jongeling als het meisje goedig van aard; de oogen des eerstgenoemden vooral schitterden van vrolijke luim. Zij kenden maar weinige Noorweegsche woorden, maar begrepen eenige vragen, die ik hun in die taal deed, en beantwoordden ze willig en tamelijk vlug. Zij dreven de kudde, om gemolken te worden, en toen ik hun zeide, dat ik een Engelschman was, uit verre landen gekomen om hen en hunne rendieren te zien, herhaalden zij het woord *Englesk* eenige keeren in een toon van verwondering, en bekeken mij met belangstelling en nieuwsgierigheid, omtrent zoo als iemand uit hun volk in eene Engelsche stad zou worden aangegaapt. Evenwel moet ik hierbij opmerken, dat, voor zoo verre ik de gelegenheid heb gehad de Lappen te leeren kennen en gade te slaan, zij luttel belang stellen in hetgeen hen niet onmiddellijk zelve betreft. Ik verzocht het meisje mij het mos te laten zien, dat de rendieren eten, en zij deed het, na een poosje zoekens, en verzamelde mij een paar handen vol er van. Dat mos is zeer kort in den zomer, maar lang in den winter. In Zweden moet, naar ik hoorde, die zoo verwonderlijke gave der natuur, alleen tot onderhoud der rendieren gedurende negen maanden van het jaar geschikt (en waarvan dien ten gevolge het bestaan der Laplanders insgelijks afhangt), veel overvloediger groeijen en ook langer zijn, hetgeen tevens de reden is, dat de meeste

Lappen de Zweedsche *Lapmark* voor hunne wintertogten verkiezen. Bij eene moerassige plek komende, waar eene lange, scherpe en smalle grassoort wies, plukte ik er wat van, en vroeg de Lappen, of zij dat niet gebruikten, om in plaats van sokken in hunne laarzen te dragen; en terstond gaven zij *ja* ten antwoord. Dit is het vermaard; *blarentrekkend* gras, de *Carex Vesicaria*, Linn. Ik verzamelde er een weinig van, en trof het naderhand in onderscheidene gedeelten van het eiland Troms-öe aan. Het wast evenwel slechts in moerassige plaatsen. De Lappen vullen in elk jaargetijde hunne laarzen er mede, en het beschut werkelijk hunne voeten tegen de vorst.

Wij stapten verder voort, de kudde drijvende, waarbij ik met pleizier hielp, terwijl de drie kleine honden nu en dan blaften en afdwalers opbragten. De Lappen spoorden van tijd tot tijd de kudde door een korten kreet of toeroep aan, en ik mengde een Engelsch *hallo* uit al de kracht mijner longen er onder, waarin mijne beide gezellen regt veel schik toonden te hebben.

Het was een regt levendig tooneel: het schitterende zonlicht, het groene gras, de heldere ruischende Ely, het schilderachtige dal, de gedaante der Lappen, de langzaam voortstappende kudde rendieren; — de nieuwheid van het geheel was onbeschrijfbaar bekoorlijk.

Eindelijk naderden wij het Lappenkamp, bestaande in twee groote *gaminen* (zomerhutten), op eene zeer ruwe wijze van aarde, steenen en boomstammen opgetrokken, alsmede uit eene zomertent van zeildoek. Buitendien zag men er twee of drie hutten van boomen en takken vervaardigd, die ik later zal beschrijven. Tusschen ons en het kamp vloeide eene kronkeling der Tromsdal-Ely, en aan de noordzijde er van, waar wij ons bevonden, lagen opene circus-vormige plaatsen, elk van, naar mijne gissing, honderd en vijftig voet in doorsnede. Men had daartoe boomstammen en palen, van zes tot tien voet hoogte, in het rond opgezet en met horizontale staken aan elkander gehecht, alles zonder de minste poging tot netheid en op de ruwste manier, voldoende evenwel aan het oogmerk der bouwlieden. Ten zuiden der Ely, op nagenoeg honderd passen afstands, lag een dergelijke circus.

Weldra kwam de geheele stam Lappen bij ons, met twee

en drie te gelijk; zij bragten al het noodige tot het belangrijke werk van melken mede, namelijk lange repen van rendierenhuid, en henniptouw van beschaafd volk afkomstig, om de dieren te binden, kommen en potten, om de melk in te ontvangen, enz. De kommen waren dikke, lompe dingen, rond en van ongeveer negen duim middellijns, met een uitstekend handvatsel. Daar kon omtrent een pint in; de randen stonden binnenwaarts gebogen, om de melk bij het neêrkomen het overspatten te beletten. Het groote tuig, om de melk uit die handpotten in over te gieten, bestond uit vier houten vaten of emmers met deksels, een ijzeren pot en eene lange ton.

Al de hutten der Laplanders, die ik gezien heb, waren van een of twee tonnetjes voorzien, die drinkwater bevatteden. Het melktuig, dat ik vermeld heb, werd afzonderlijk gezet op het lange gras, digt bij de omheining van den kring en daar binnen. Midden in stond een ander voorwerp, dat ik met veel belangstelling aanschouwde, namelijk eene wieg. Dit was het laatste ding uit het kampement gebragt, hetwelk toen geen levend wezen bevatte, zijnde mannen, vrouwen, kinderen en honden — allen binnen de omheining verzameld. De wieg was een kunstig zamenstel uit enkel rendiervel zonder haren, en, naar het mij scheen, op de eene of andere manier gehard of gelooid. Het fatsoen er van geleek naar een vervaarlijken schoen uit de middeleeuwen, met hoogen rug en krommen voet of teen. Er was even genoeg ruimte in, om een kind van eenige maanden te bevatten, en ik dacht er bij aan de boomschorsen-wiegen der Noord-Amerikaansche Indianen. Zij kan op reis door de moeder op den rug worden gedragen, of aan een boom buiten bereik van hongerige doggen of buitzoekende wolven worden gehangen. Over het hoofdeind der wieg was een smalle reep gespannen, waarvan een smal stuk grove roode wollen stof afhing, zoo stijf over het ligchaam der wieg getrokken, dat men voor het schepseltje daarin eenig gevaar van stikken zou hebben gevreesd, en ik slechts door de beweging, die nu en dan onder den lap bespeurd werd, het aanwezen van iets, dat leven had, te weten kwam. Het dekkleed was ook, naar ik bemerkte, nuttig en noodzakelijk; want een vervaarlijke muskiet, de zomerpest der Noordsche landen, zette zich

bij herhaling er op neêr, als gretig op het bloed van den armen kleinen gevangene belust.

Het geheele aantal nu verzamelde Lappen kon niet minder dan veertig — mannen, vrouwen en kinderen te zamen gerekend — bedragen. Bij de drie honden waren ten minste twintig hunner kameraden gekomen. De mannen droegen over het geheel grove en voddige *paesks* van schapen- of rendierenvel, dat van de eerste met het haar naar binnen, van de laatste naar buiten. De vrouwen hadden alle *paesks* van grof doek om, maar geleken zoo zeer op de mannen — terwijl het haar van beide seksen over de schouders hing en het gezigt beschaduwde — dat het soms moeijelijk was, het geslacht der jongeren op het eerste gezigt te onderscheiden. De vrouwen waren blootshoofds, en alle droegen lederen gordels, met glimmende koperen opschik versierd, waar zij ongemeen trotsch op zijn. De mannen droegen mutsen, zoo als ik er eene beschreven heb, en lederen gordels, met een mes in de scheede er tusschen gestoken; enkele vrouwen droegen ook een klein mes. De kinderen droegen miniatuur-*paesks* van schapenvel, zonder andere kleedij. Ik had van de kleine gestalte der Laplanders gelezen, en bevond hen werkelijk een dwergachtig ras te zijn. Door elkander schenen de mannen niet langer dan vijf voet, en de vrouwen veel kleiner. De meesten waren echter stevig gebouwd, en om den middel bijna even dik als ze lang waren. Allen waren taankleurig van vel, hadden lichtkleurige oogen en rosachtig of bruin haar, dat hun langs gezigt en schouders hing en hun voorkomen nog veel wilder maakte. Eenigen droegen knevels en baarden; maar oogenschijnlijk had de natuur aan de meesten die ruige blijken van manbaarheid ontzegd.

Houding en gang der Lappen zijn onbeschrijfelijk plomp. Als ze op gelijken grond voortstappen, waggelen zij als of ze beschonken waren; maar ze toonen zich regt handig bij de uitoefening der bezigheden hunner aartsvaderlijke levenswijze. Ze zijn buitengemeen koelbloedig en bedaard, gierig, hebzuchtig, wantrouwend, lui en morsig; daarbij ook alles behalve waarheidlievend. Alle Noordlanders, zonder uitzondering, die ik nopens hen ondervroeg, spraken met gemengd wantrouwen en minachting er over, en mijne

eigene beperkte ondervinding dienaangaande strekte geenszins om mij eene gunstiger meening omtrent hun karakter te geven. De gezigten der meeste Lappen teekenen plompheid, lage bedriegelijkheid en koppigheid, en strijden iemand dus stellig tegen de borst; evenwel moet men ook zeggen, dat misdaden, met geweld gepleegd, zelden onder hen plaats hebben, hoewel ik dat voor geen onwederlegbaar bewijs hunner zachte geaardheid houde. Ze zijn ook stipte kerkgangers, wanneer ze maar gelegenheid daartoe hebben; doch hun gedrag, onmiddelijk na het verlaten van het heilige gebouw, toont maar al te vaak dat schier geen vonk echte godsdienst de duisternis hunner zielen verlicht heeft. Dronkenschap is lang hunne hoofdzonde geweest, en is het nog; evenwel heeft men mij verzekerd, dat die fout, zoo gemeen aan alle onbeschaafde volkeren, snel afneemt.

MENGELINGEN.

»Och, het is niemendal!" — De vioolspeler BAILLOT werd gedurende zijn verblijf in Rusland, in 1842, eens bij een aanzienlijk heer op zijn landgoed genoodigd. Op den eersten dag, terwijl hij aan tafel zat, keek hij toevallig daaronder, en sprong vol schrik op, toen hij daar eene zwarte massa met dreigende, vonkelende oogen zag liggen. »Och, het is niemendal!" zeide de vrouw des huizes. »Het is onze zwarte wolf; maar het beest is getemd."— Des avonds, toen BAILLOT wilde gaan slapen, zag hij op eens onder zijn bed een dier, dat hem met eene rij scherpe tanden aangrijnsde. »Och, het is niemendal," zeide de bediende: »het is onze zwarte wolf; maar ik zal hem terstond wegjagen." — Den volgenden morgen ging BAILLOT met den heer van het kasteel op eene jagtpartij. In het oogenblik, toen zij over den drempel traden, knalde een geweerschot. »Wat is dat?" vroeg BAILLOT. — »Och, het is niemendal," antwoordde de gastheer: »de zwarte wolf heeft van nacht onzen kok opgevreten, en nu schieten ze hem dood."

LOSSE BLADEN UIT HET DAGBOEK VAN EEN TOURIST IN ZWITSERLAND.

V.

DE RIJNDALEN.

Rhaetië is, zoo als reeds is gezegd, geheel en al een bergland, en bestaat uit niets anders dan bergtoppen en dalkommen; men zou het bij een hooggelegen tafelland kunnen vergelijken, dat duizendvoudig geborsten en gebroken, uitgehold en doorvreten, uit elkander gaapt en in de oude naden van den grond de bruisende draden zijner stroomen en beken laat vlieten. Aan streken vlak land valt hièr niet te denken; even zoo min aan laagland, daar het laagste gedeelte des lands nog altijd 1500 voet boven de oppervlakte der zee ligt. De eenige plek in geheel Graauwbunderland, die nog het meest den naam van dalvlakte zou verdienen, strekt zich tusschen steile bergwanden, langs den Rijn, van Ragaz naar Ems uit. In deze streek, die het zachtste klimaat heeft en een weinig ter zijde van den Rijn ligt, in de bescherming der bogt van den Plessur, vindt men een hoopje huizen, de oude *Curia Rhaetiorum*, met hare kerken, hare Romeinsche torens, haren bisschopszetel (ofschoon van de 6000 inwoners slechts 1000 Roomsch-Katholiek zijn), en verbergt de donkere plooijen van haar oud gelaat wijselijk tusschen fraaije lanen, vriendelijke landhuizen en wijnbergen. Van waar zou het komen, dat dit hoogstgelegene Rijnstadje meer bekend is dan vele anderen, die een tienmaal grooter getal inwoners hebben? Zonder twijfel van niets anders dan van zijne ligging aan den grooten Italiaanschen Alpenweg. Op hunne krijgstogten tegen de Noordsche barbaren, sloegen reeds Romeinsche keizers hier hun hofleger op, gelijk wederkeerig Duitsche keizers op hunne Italiaansche legertogten. Sedert het ontluiken van het verkeer in Europa, werd Chur allengs tot eene stapelplaats tusschen Duitschland en Italië, en heeft zijne beteekenis voor den doorvoer, sedert de opening van den weg over den Splügen, tot op dit

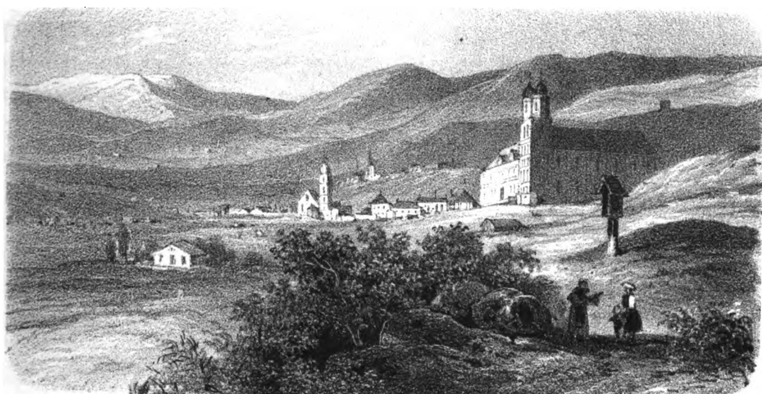
oogenblik behouden. Grootsche gewrochten zult gij er niet vinden, met uitzondering van de half Byzantijnsche, in allen geval zeer merkwaardige, bisschoppelijke hoofdkerk, en de nog interessanter fresco's in de gangen der residentie, den Doodendans voorstellende, helaas zeer verwaarloosde reliquiën van een groot genie.

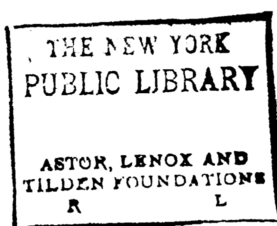
De inwoners van Chur worden in het overige Zwitserland voor een buitengemeen vrolijk volkje gehouden, ofschoon zij zoo goed als op hunzelven staan, en vóór weinige jaren alleen door wijn- en expeditie-handelszaken met hunne medeeedgenooten verkeerden. In den jongsten tijd echter heeft eene vooruitgaande nationale partij ook hier veld gewonnen, en de nieuwe band heeft de losse betrekkingen vaster geknoopt. De Churers zijn goede Zwitsers geworden. Ook wordt de vreemdeling aangenaam verrast door eene zekere beschaving der hoogere klassen alhier, die ten minste grooter is dan in andere plaatsen van gelijken omvang in Duitsch-Zwitserland. Aristocratisch genoeg ziet reeds de toegang tot de stad er uit. Men rijdt tusschen zeer hooge muren onder het loof van oude notenboomen de stad binnen. Hier en daar kan men door zware steenen portalen een blik werpen op de naar paleizen gelijkende landverblijven en ouderwetsche tuinen, en men denkt onwillekeurig, dat in de koele voorhuizen de portretten van de voorzaten der SALISSEN, PLANTA'S, TSCHARNERS, ALBERTINI'S en anderen moeten hangen.

Den Rijn op, neemt het dal allengs in bekoorlijkheid en vruchtbaarheid af, en men ontwaart aan gene zijde van den stroom het beroemd gewordene, zijn eindelijk lot nog steeds afwachtende Felsberg. Milde giften uit half Europa hebben den inwoners het stichten eener ruimere woonplaats — Nieuw Felsberg — mogelijk gemaakt; maar — toen het dorp gereed was, en het nedervallen der rotsblokken van de Kalanda een weinig ophield, verdween de vrees, en de bewoners zullen nu wel in het oude nest blijven, tot de berg hen voor eeuwig toedekt. Een uur verder opwaarts, aan de schilderachtig-schoone vereeniging van twee groote Rijn-armen, ligt weder een beroemd plaatsje, Reichenau namelijk, aan gene zijde van de fraai gebouwde overdekte brug, voorheen een lustslot van den bisschop van Chur, vervolgens een opvoedingsgesticht, waar, in 1793 de Hertog VAN CHARTRES,

Felsberg, aan den voet van den Kalanda

Chur

Het klooster Dissentis

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R L

later koning Louis Philippe, onder den naam van Monsieur Chabaud, eene korte poos onder de firma van hulponderwijzer eene schuilplaats vond. Toenmaals was de heer von Jost hoofd van het instituut en beschermer van den vorst. Later was ook Zschokke hier leermeester. Vóór ruim dertig jaren kwam deze schoone bezitting in handen van den kolonel Planta, die de in hare soort eenige ligging met veel smaak op nieuw deed aanleggen. De kamer van Louis Philippe met hare reliquiën bleef onaangeroerd, en van tijd tot tijd komen nog verwanten van de ongelukkige koningsfamilie hier een herinnerings-bezoek afleggen. De tegenwoordige eigenaar, Adolf von Planta, leeft in diepe ingetogenheid voor zijne scheikundige studiën, en maakt vooral door zijne wetenschappelijke bezigheden eene zeldzame uitzondering in de rijen der Rhaetische aristocratie.

Reeds bij Ems, even boven Chur, heeft het gebied der Romanische bevolking van het Oberland eenen aanvang genomen, en gaat voort tot aan de bronnen van den Voor- en den Middel-Rijn, en vervolgens binnen moeijelijk te bepalen grenzen overal het hoogland in. Duitsche afkomst is wonderlijk met Romanisch bloed vermengd, nu eens dalsgewijze, dorpsgewijze, dan eens slechts tot halve of derde gedeelten van dorpen. De taal der Romanische Oberlanders is zeer verschillend van het zoogenaamde Latijn der Engadiners, zoo zeer dikwijls, dat zij elkander niet verstaan. Het eerste heeft vele Duitsche woorden opgenomen; het laatste komt meer nabij het oude Italiaansch. In beiden heeft men wederom tallooze taaldialecten, en het is wel te verwonderen, dat deze hoogst merkwaardige taal nog geene wetenschappelijke bearbeiding gevonden heeft.

Eenige uren hooger op aan den jongen Rijn, die, hier regt alvermogend, uit elk zijdal de wilde bergstroomen genadig in zijn bed opneemt, hetzij ze van Tödi of Badus, van Sardonen of Adula afkomen, liggen nog een paar interessante punten: vooreerst het aloude Ilanz, het hoogstgelegene stadje in Europa, ofschoon het toch niet meer dan 2152 voet boven de zee ligt, en tevens het eerste aan den Rijn, die op zijn langen loop den voet van zoo vele aanzienlijke steden bespoelt; vervolgens het dorpje Truns of Trons, welks ahornboom altijd nog bestaat, onder welken in 1424

de graven van Sax en Werdenberg en de abt van Dissentis met de boeren van de Oberlanddalen den graauwen bond bezworen hebben. Een muur omringt den voet van den beroemden 500jarigen boom, en eene fraaije kapel herinnert op Zwitsersche manier aan den glorierijken Maartdag en het Rhaetische Grütli. Eindelijk, geheel omhoog in de kale dalverte, voor den ingang van het Medelser-dal, vinden wij nog de twaalfhonderdjarige abdij *Dissensis*. Dit godshuis, dat met zijne statige torens en prachtige rijen vensters des te meer indruk maakt, daar het zich hier te midden van de ruwe wildernis der Alpen verheft, heeft zich in zijnen tijd in wetenschappelijk opzigt inderdaad verdienste verworven; maar nog grooter is de schuld zijner tirannieke en ruwe abten in later tijd geweest. Als goed Oostenrijksch en de bigotterie der dalvolken voedsel gevende, nam het deel aan de verongelukte poging om de Franschen te verdrijven, en wèrd daarvoor door dezen verbrand. Later brandde andermaals een gedeelte van het gebouw af. Zijn seminarium concurreert thans nog, in ultramontanen geest, met de gemengde kantonschool van Chur.

Den altijd nog vrij zeldzame reizigers, die het Oberland bezoeken, valt hier, gelijk ook in eenige andere streken van Graauwbunderland, de zonderlinge manier in het oog, waarop de landlieden hunne woningen bouwen. De geringe breedte van den dalgrond veroorlooft zelden aan den oever der rivier den aanleg van een dorp; daarentegen begunstigen de afhellingen der gebergten eene amphitheatersgewijze bebouwing. Om van hunne rogge- en aardappelvelden en hunne berg-op- en afwaarts loopende weilanden partij te trekken, willen de Graauwbundenaars ook wel aan eene helling wonen, en wel niet ieder bij zijn eigen goed, maar te zamen in digt opeen gebouwde dorpjes. Terwijl in het noordoostelijk Zwitserland de uiteenverspreide dorpen altijd zooveel mogelijk in een dal liggen, en daarentegen alle bergruggen met hutten en stallen bezaaid zijn, ziet men hier overal in de hoogte boven steile rotsen en bosschen eene kleine groep witte huizen, tot welke de bewoners slechts met veel moeite, ja dikwijls met levensgevaar, uit het dal kunnen komen. Bijna altijd steekt boven de dorpgroep een net, vriendelijk kerkje uit, zelfs daar, waar niet meer dan een

dozijn huizen bijeen staan. Welk een rijkdom van kerken heeft Graauwbunderland! Het telt in de 200 oude kasteelen en burgen, maar ten minste over de 400 kerken.

Men weet, dat het grootsche ontwerp, om door middel van een spoorweg een nieuwen weg over de Alpen te verkrijgen, voor een gedeelte ten minste, binnen kort zal verwezenlijkt worden. Hier, aan den ingang van het Medelser-dal, begrijpt men zeker nog weinig van dit reusachtige plan. Tot aan Trons omhoog loopt een middelmatig dalpad; van daar tot aan Dissentis een ellendige weg, en van hier over den Lukmaniër een eenvoudig jaagpad. De helling van de hoofd- en zijdal-paden is zeker voor eenen spoor-aanleg gunstig, en tot voorbij het Lukmaniër hospitium *St. Maria* kan men eene uitmuntende afhelling verkrijgen. Hoe het echter daar met het doorboren van den paszadel gaan zal, en hoe men het met de steile zuidelijke afhelling zal maken, weet op dit oogenblik nog niemand mij te zeggen, ofschoon ieder gelooft, dat de spoorweg gebouwd zal worden en binnen zes jaren gereed zal zijn. Deze Lukmaniër-spoorweg zal de merkwaardigste van alle spoorwegen ter wereld worden, en in het postwegwezen der Alpen eene geheele omwenteling te weeg brengen. De Simplon, de Gotbard en de Splügen moeten daardoor in de onbeduidendheid terugzinken, die zij vóór het bouwen van hunne heerlijke kunstwegen hadden, en de reiziger zal de zeldzaamste indrukken ondervinden, wanneer hij in twee uren tijds zich van de wijnbergen van het Graauwbunderlandsche Rijndal in het verblijf der adelaars en gemzen, aan den zoom van eeuwige sneeuwvelden, en plotseling weder onder de vijgenboomen der Leventina verplaatst ziet. Het land der Rijnbronnen zal daardoor aan bezoekers uit alle werelddeelen zeer winnen; maar de bezoeken zullen nog vlugtiger zijn, van dagen tot uren worden verkort, en Graauwbunderland zal, ofschoon aan den grooten wereldweg liggende, in het algemeen een *terra incognita* blijven.

Laat ons intusschen nog de voordeelen van den ouden weg naar Italië genieten, en volg mij, waarde lezer, met een blik naar den Splügen. Ik ken in geheel Europa geen heerlijker, te gelijk vruchtbaarder en verrukkelijker weg door een gebergte dan deze: hij overtreft dien over het Stilfser-jochen den Gotthard in beide opzigten, om van de overigen in

het geheel niet te spreken. Uit de diepte van den Reichenauer dalgrond verheft hij zich, steeds in de onmiddelijke nabijheid van den waterrijken Achterrijn, over de drie groote verdiepingen van het Domleschger-, het Schamser- en het Rheinwald-dal omhoog. Elk dezer dal-afhellingen vormt een afgesloten geheel op zichzelve; haar toegang is door de gebergten, die de dalkom omringen, zooveel mogelijk verengd, en ligt in donkere kloven. De geologen willen, dat deze dalkommen oude, uitgedroogde meerbekkens zijn, en wel het onmiskenbaarst het middelste of Schamser-dal. Het eene ligt altijd omstreeks 1000 voet boven het andere, en onderscheidt zich duidelijk door zijnen plantengroei.

De ingang van den Domleschg wordt pittoresk bestreken door de oude burgen en ruïnen van Rhaezins, Juvalta, Ortenstein en Rhealta. Kon ik u, waarde lezer, hier slechts het lot van één dezer rotskasteelen verhalen, gij zoudt moeten bekennen, dat de geschiedenis dezer landschappen bijna nog afwisselender en ijzingwekkender is dan hunne natuur. Aan de meesten dezer bergwerken kleeft veel bloed en vloek; slechts weinigen dienden ter bescherming van boeren en reizigers. De Domleschg is onvergelijkelijk schoon; het is een bloeijend dal van twee uren lang en een uur breed, met heerlijke weiden, korenakkers en ooftboomen; allerwege aan de afhellingen der heuvels ziet men kerken en kapellen, wel twintig vriendelijke dorpjes, en niet minder met klimop begroeide burgen en ruïnen. Ofschoon over de 2000 voet hoog, gedijen toch in het zachte klimaat van het rondom door bergen omringde dal de wijnstok en de kastanje, de perzik- en de amandelboom, terwijl mais en graansoorten den gunstigsten oogst opleveren. Aan zijne westzijde strekt zich de zacht hellende, weelderig groene Heinzenberg uit. De dalbewoners zijn (grootendeels Protestantsche) Romanen, en veel doet zien, dat de Domleschg — dat is *dal onzer inwoning* — het oorspronkelijk verblijf van den Rhaetischen stam is. Het aanzienlijkste daldorp, Tusis, is drie of vier maal, het laatst in 1845, geheel afgebrand, doch staat thans veel schooner dan ooit te voren.

De overgang tot de bovenste dalkom vormt de wereldberoemde *Via mala*. Reeds haar ingang is indrukwekkend. Bestreken door den majestueuzen kegel van den *Piz Beverin*, en bespoeld door de troebele en wilde Nolla, treden de rots-

muren digt langs den Rijn, en de reiziger staat, na het genot van het zachtste en rijkste landschap, plotseling in den schrik van vreeselijke bergkloven. Door de lange galerij van het *verloren gat* sluipt hij in den uren langen hals van den engpas, en ziet zich plotseling alleen met zijnen angst en de vreeselijke tooneelen eener grenzenlooze wildernis. Moeijelijk, nu eens op hooge muren geplaatst, dan eens door rotsen heengebroken, hier door leuningen, daar door sterke muren verzekerd, loopt de weg de kloof door omhoog, in welke een vochtige, koude togt heerscht. Slechts zelden krijgt men den Rijn in het gezigt; zijn woeden en tieren echter rijst ijzingwekkend uit de ontzaggelijke diepte opwaarts, en breekt zich honderdvoudig tegen de kale, zwarte rotswanden. Onwillekeurig vraagt iedereen zich af, welke natuurkracht dezen rotsgrond tot eene diepte van 1600 voet heeft laten openbarsten.

Het verwonderlijkste aan deze geheele plek is echter, dat zich in eene kleine verbreeding van den hals der kloof menschen hebben neêrgezet. De hoeve *Rongella* staat midden tusschen oude uitstekken van den engpas. Wat voor menschen moeten wel op zulk eene woonplaats opwassen? Wie hier de wiegeliederen van den stroom heeft gehoord, zal ook wel in het gedonder van slagvelden zeer bedaard blijven.

Een weinig verder loopt de weg over den in de diepte donderenden bergstroom, en de reiziger staat bijna 400 voet boven den spiegel van het water. Nogtans woelde dit bij de wolkbreuk van 27 Augustus 1834 door zijn eng bed opwaarts, vulde dit op, en brandde tot aan de spanning van de nog stoutere tweede brug omhoog. Dit eenige voorbeeld bewijst meer dan al het overige de vreeselijkheid van het onweêr in de Alpvalleijen. Deze tweede of bovenste brug levert een zeldzaam gezigt op, en van haar mag men nog veel meer dan van de Duivelsbrug zeggen: »Zij werd niet door menschenhanden gebouwd; geen mensch zou zóó iets hebben durven ondernemen.”

Eindelijk verlaten wij dit waarlijk helsch-prachtige tooneel, en voor ons oog ligt het weelderig prijkende Schamserdal met zijne dorpen en kasteelen, zijne velden en bosschen. Diep halen wij adem, nadat ons uren lang nacht en ijzing, gesis, gedonder en koude rotsduisternis benaauwd heeft. Hoe

welbehagelijk worden wij aangedaan door het ruime hemelgewelf, de lagchende zon en de nabijheid der menschen, en daar ginds door de golvende gerst- en roggevelden! Het dal is wederom door Romanisch-Gereformeerde bewoners in elf dorpen bevolkt. De ontzaggelijke *Piz Beverin* en *Piz de Tschera* verheffen zich boven al de andere bergtoppen.

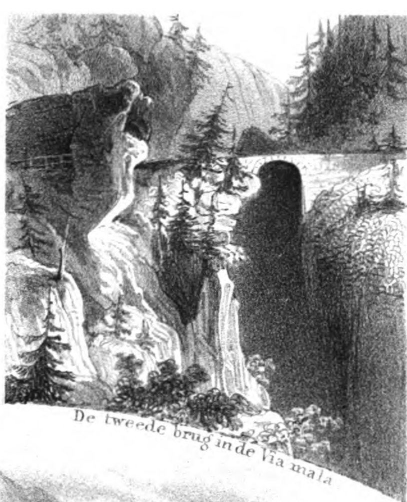
Het *defilée*, dat uit de Schamser-dalkom in die van Rheinwald loopt, is wederom wild en ijzingwekkend, en loopt door enge, vaak boomlooze, dikwijls met verwoeste bosschen opgevulde puinwoestijnen, in welke de Rijn donderend van de eene verdieping op de andere springt, en inzonderheid in den boven-Rofla-grond fraaije watervallen vormt. Evenwel is deze kloofhals noch zoo grootsch, noch zoo ijzingwekkend als de *Via mala*.

De derde dalverdieping bereikt men door de lange en magtige rotspoort der *Sasa plana*, achter welke het schoone Rheinwald zich verreweg in de gletscher-armen van de Adulagroep uitstrekt. Heeft het Schamser-dal nog het gewone bergkarakter vertoond, hier is dat der *Alpen*, dat is *witte* of *sneeuw*-bergen, duidelijk zigtbaar. Maar hoewel Rheinwald verscheidene honderd voeten hooger ligt dan bijv. het Unserndal, en de winter van negen maanden de cultuur moeijelijk maakt, bemerken wij echter tot onze blijdschap, midden tusschen de alpenbloemen der dalweilanden, hier een gerstveld, daar een akkertje met vlas en erwten, ginds hennep en aardappelen, terwijl krachtige pijnboombosschen zich rondom langs de dalwanden verheffen, en zelfs aan de donkergroene Arve de voortreffelijk smakende noten nog rijp worden.

In het midden van het dal rust met zijne houten en steenen huizen en zijne statige kerk de hoofdplaats Splügen, welker bewoners van den sterken doorvoer van menschen en goederen groot voordeel trekken. Gedurende de maanden September en October staat het hier bijna niet stil van voorttrekkende kudden vee, welke de Lombarders in het oosten van Zwitserland opkoopen en hier doordrijven, of die door Zwitsersche veekoopers op de markt van Bellinzona gebragt worden. Midden door diepe sneeuw reist de blaetende kudde vaak dikwijls nog in November over den hoogen Alpenweg naar Italië, om daar, na weinige jaren, aan het klimaat en de slechte bezorging als offer te vallen.

Het verloren gat in de Via mala

De tweede brug in de Via mala

Het dorp Splügen

C. C. A. Last

De Victor Emanuels brug

Steend. v. P. Blommers te 's Hage

De brug bij Suvers

Heeft de voetreiziger zich in de benedendalen met moeite door de Romanische bewoners heengeworsteld, dan is het hem eene aangename verrassing, hier in een hooger gedeelte van het dal, als het ware ingeklemd tusschen Rhaetische landschappen en de grens van Italië, een echt Germaanschen volksstam te vinden. Bij Splügen splitst de weg zich over den kam van den Splügen naar Chiavenna en het meer van Com, en dien over den Bernhardin naar Bellinzona en het Lago maggiore. De eerste is het meest bezocht, en loopt door prachtige galerijen de cardinaalkloof af in het Jakobsdal; de laatste echter is de bekoorlijkste, en reikt nog diep in het Alpendal van den Rijn. Bij Hintersheim, in welks kerktoren eene kleine klok hangt, die vroeger aan eene kapel nabij den oorsprong van den stroom behoorde, kronkelt hij den paszadel op, door magere Alpenstreken het Moesolameer voorbij, waar hij de zuidelijke grensmark van Duitsche taal en Duitsche zeden bereikt, en loopt op de Muccia-Alp over de prachtige Victor-Emanuëls-brug heen. Deze kostbare weg is namelijk alleen door Sardinië aangelegd, welks koning door den naam van de brug dankbaar vereerd wordt. De brug zelve is een groot en schoon werkstuk: 200 voet lang, overspringt zij met een enkelen boog van 70 voet de Bach-Schlucht.

Schielijk nederdalende, terwijl de plantengroei meer en meer toeneemt, bereikt de weg het dorp Bernhardin, aan den bovensten uitgang van het Misocco-dal, met de eerste graan- en boekweitvelden, en kort daarna het armelijke hoofdplaatsje Misocco zelf. Vlak beneden hetzelve verheft zich een heuvel in het dal, die eene grens ten opzigte van klimaat vormt als de Porta in Bergell. Boven dezen heuvel ligt het berggewest in zijne sprekendste vormen; beneden denzelven prijken de weelderigste maisvelden, eiken- en beukenbosschen; weldra vertoonen zich geheele boschjes van kastanjeboomen, digte moerbeziën-groepen, en de wijngaarden kronkelen zich in schilderachtige guirlandes over den weg. Voegt men de vele kerken en dorpjes en de romaneske burgen op alle heuvels hierbij, dan erlangt men het bekoorlijkste dalrelief, waarin natuurlijk de zwartharige Italiaansche bevolking niet ontbreken mag.

EEN ZWITSERSCH PHILOLOOG.

In een dorpje van Unterwalden woont thans een kapellaan, wiens taalkennis door elken deskundige, die er de proef van heeft kunnen zien, met verwondering is opgemerkt. »Wij hebben," zegt een Zwitsersch schrijver, MAX BUCHON, »eenige brieven in handen gehad, door dien achtenswaardigen geestelijke geschreven. De belangrijkste daarvan was aan den heer ZELGER, *landamman* van Stanz, hoofdplaats van het Alpenkanton Unterwalden geadresseerd, — een man, die zelf zeer beschaafd is en als een echt patriarch in die bergstreken de geneeskunde uitoefent, waarbij hij gratis de medicijnen levert. De heer ZELGER had, ten verzoeke van den professor en kundigen Hellenist van Bern, DE SINNER, den kapellaan MATTHYS uitgenoodigd, hem iets omtrent zijnen levensloop en de wijze, waarop hij zijne kundigheden verkregen had, te willen mededeelen.

De kapellaan voldeed aan dien wensch, door eene beknopte opgave, die te opmerkelijker is wegens de ongekunstelde manier, waarop de nederige geleerde de moeijelijkheden, die hij tot zijne studiën te overwinnen had, verhaalt.

Hier volgt de vertaling van zijnen brief, dien de uitstekende beoefenaar der Oostersche talen MURRAY, Britanniëns vertegenwoordiger in Zwitserland, aan het *Musée Britannique* heeft toegezonden.

»Eerwaarde heer Landamman!

»Gij verlangt voor een uwer vrienden eenige opgaven betreffende mijne letterkundige loopbaan en inzonderheid mijne geringe taalkennis; ik zal ze u geven, opdat gij en uw vriend in staat moogt zijn, minder waarde aan die kennis te hechten, of hàar zelfs als geheel nietig te beschouwen.

»Ik ben in 1802 geboren, en heb tot in 1808 te Wolfenschiessen gewoond. Vervolgens ben ik te Beckenried gekomen, en er tot 1818 gebleven. Niemand, en wel vooral geen

overheid, dacht er aan mij naar eene publieke school te zenden; ik bezocht er dan ook geene, acht-en-twintig dagen, die ik in eene bijzondere school doorbragt, uitgenomen. Zoo leidde ik dan een wild leven. Mijn vader schreef evenwel nu en derhalve iets. Ik wilde dat wonder zien; hij leerde mij zijne geschrevene brieven ontraadselen, en zoo werd ik in staat om schrift te lezen. Daarna poogde ik dat te kopiëren, hetgeen mij gelukte. Van dien tijd af was ik verzot op elk beschreven stukje papier; ik raapte ze op alle wegen op, ten einde ze te lezen.

»Eens zag ik bij buurlieden een gedrukt stuk liggen, en mij bekroop een vurig verlangen om het insgelijks te kunnen lezen. Mijn vader wees mij de letters, en spoedig kon ik ook het gedrukte lezen. Hij leerde mij ook rekenen en uit het hoofd cijferen.

In 1818 kwam ik te Wolfenschiessen terug, en zag er een rekenboek bij een buurman. Ik verzocht het mede te mogen nemen; men leende het mij voor een tijd, en weldra kon ik zoo veel rekenen, dat ik al mijne kennissen er in mogt tarten. In 1820 zag ik in een ander huis eene Latijnsche grammatica, waaruit een kind Latijn leerde. Dat kind sarde mij met Latijnsche woorden, en ik gevoelde heimelijk een sterk verlangen om ook zoo iets te leeren; maar hoe zou ik aan eene Latijnsche spraakleer komen? Mijn vader was niet bij kas om er eene te koopen, en al wat ik doen kon bestond daarin, dat ik een gebedenboekje bedelde. Evenwel, in 1821 begaf ik mij naar Duitschland, in het Beijersche Frankenland, om, op het voetspoor van anderen, iets als Zwitsersch huisknecht te verdienen. Daartoe hadden goede lieden mij het noodige reisgeld voorgeschoten. Eenige maanden later had ik reeds eenige guldens in mijn zak. Ik kwam in eene stad op de marktplaats. Daar zag ik Bröder's kleine en groote grammatica, met het woordenboek er bij, en kocht alles te zamen. Ik poogde de grammatica te leeren; ik declineerde en conjugeerde, onder het werk, het eene woord na het ander; zelfs leerde ik het woordenboek van buiten, en toen begon ik te vertalen. In 1823 kwam ik in mijn land terug, niet bij mijne ouders, maar als knecht in eene dienst, en des zomers ging ik op een Alp, waar ik veel tijd had om aan het Latijn te besteden, hetgeen ik ook deed.

»Nu begonnen mijne *studiën*. Een kapellaan examineerde mij, en vond dat ik al iets begreep. Men vernam dit te Stanz, en eenige goede lieden stelden me in staat om daar op de Latijnsche school te gaan.

»Ik trad in de derde klasse, en studeerde te Stanz tot op het einde van 1825. Eens hoorde ik eene jufvrouw van Stanz met een heer, dien ik niet kende, eene taal spreken, die ik niet begreep: het was Fransch, en terstond werd ik verlangend om ook die taal te leeren.

»De dame gaf mij eene oude grammaire. Een heer van Stanz poogde weldra met mij te spreken, en dat ging al spoedig een beetje. Op het laatst van 1825 begaf ik mij, door goede lieden geholpen, naar Solothurn, waar ik rhetorica en philosophie studeerde. Ik vond daar bij een uitstaller van boeken goedkoope taalboeken, en kocht ze; bij anderen deed ik ook de dictionnaires op. Grieksch moest ik op school leeren. Ik maakte mij alles ten nutte. Op het einde van 1827 ging ik te Freiburg in Zwitserland in de natuurkunde studeren. Op nieuwjaarsdag 1828 waagde ik het mijne weldoeners te Stanz in het Hoogduitsch, Fransch, Italiaansch en Latijn geluk te wenschen; op het einde van 1828 ging ik te Lucern in de theologie studeren; dáár moest ik ook Hebreeuwsch leeren, en kocht van het Bijbelgenootschap te Bazel voor drie gulden een Hebreeuwschen bijbel. Het Nieuwe Testament in het Hebreeuwsch schafte ik mij op eene verkooping aan. Op het einde van 1830 betrok ik het seminarium te Chur, en kwam in 1831 als priester weêr te huis. In het zelfde jaar werd ik pastoor te Neder-Rickenbach, waar ik veertien jaren moest blijven, — het grootste gedeelte van het jaar als in eene woestijn, zonder iets te doen te hebben. Tot tijdverdrijf beoefende ik zeer vlijtig de philologie. Ik kocht er oude grammaires op verkoopingen, of maakte er wel zelf eene, zoo als in het Spaansch; deze moest evenwel onvolledig blijven, want ik had weinig te lezen. Ik kon mij de noodige boeken niet aanschaffen, omdat ik te weinig inkomsten en te veel te betalen had.

Tijdens het eerste jaar van mijn verblijf te Neder-Rickenbach kwam de Landamman Würsch uit Oost-Indië met twee kinderen, waarvan hij er een, het jongetje, bij mij bragt, om Hoogduitsch te leeren; want het sprak niets dan Maleisch

en een weinig Hollandsch. De vader had het kereltje verboden een enkel Maleisch woord te laten hooren; want ik hoorde het maar ééns, bij het opgaan der zon, het woord *mata* zeggen, — zijnde het begin van *mata-hari*, dat zon (oog van den dag) beteekent. Toen kreeg ik lust om die taal te leeren, en ontbood uit Holland eene spraakleer van hoog en laag Maleisch (de hof- en de gewone taal), benevens een woordenboek. Eenigen tijd daarna — om mij te wreken, dat ik geen woord uit des Landammans kind had kunnen krijgen — verraste ik zijnen vader met een Maleischen brief, dien hij verstond en ook in het Maleisch beantwoordde. Beide brieven waren met Arabische letters geschreven. Ik beoefende die taal met genoegen, omdat ik grammaire, dictionnaire en zelfs leesboeken tot hulp had; maar wat Arabisch, Sanscrit enz. betreft, bezat ik te naauwernood eene spraakkunst en slechts eenige stukken, die ik zonder woordenboek moest lezen; — dit ging niet zoo goed; ik kon me geen hulpmiddelen aanschaffen.

»Eene Chinesche spraakleer, met twee brochures, om te lezen, kostten mij zelfs zooveel geld, dat ik het aan niemand durfde zeggen, en er niet aan dacht om er meer te koopen.

»Toen ik in 1845 als kapellaan te Thalwyl — de armoedigste gemeente des lands — kwam, liet ik eenige jaren de philologie, die mij zoo moeijelijk viel, liggen, te meer, omdat ik toch veel te doen en te geven had; maar later kwam een Unterwalder uit Amerika terug met een Amerikaanschen-burger-brief, dien niemand in het land kon lezen, omdat hij in het Engelsch geschreven was, en ik moest hem de uitlegging er van doen. Daardoor ontwaakte mijn lust voor de letteren weder, en ik begon me op nieuw en ijveriger er mede bezig te houden, vooral wat Engelsch, Hebreeuwsch, Sanscrit, Chineesch betreft, — alles evenwel nog met moeite, bij gebrek aan hulpmiddelen. Alzoo kan mijne taalkennis slechts fragmentarisch zijn. Eene vreemde taal te spreken, gaat in het geheel niet; want Engelsch, bij voorbeeld, heb ik nog geen enkel woord hooren uiten.

»Ik hoop dus, dat ge mij bij uwen vriend zult verontschuldigen en hem doen begrijpen, dat ik geen philoloog ben, hetgeen ook in mijne omstandigheden onmogelijk was

en blijven moet. In andere omstandigheden zou ik het echter geworden zijn.

»Ik ben met achting, enz.

Thalwyl, den 16den Junij 1854.

JACOB MATTHYS, kapellaan'

De heer DE SINNER, sterk aangetrokken door hetgeen men hem nopens den Unterwaldschen geleerde had gemeld, begaf zich in Julij l.l. op weg, om zelf den kapellaan MATTHYS te leeren kennen.

Te Stanz vernam hij van den heer ZELGER, dat niemand daar te lande van de kunde des kapellaans iets wist, en dat zij, ware zij bekend, slechts dienen zou om hem de minachting zijner parochianen op den hals te halen. Uit Stanz vertrokken zijnde, met een kind tot gids, vond DE SINNER eindelijk den kapellaan in zijne pastorij, en begon — met een boek in de hand — hem in de talen, die hij kende, te examineren. Het Spaansch, Italiaansch, Fransch, oud en nieuw Grieksch, dit alles ging uitmuntend. Mr. DE SINNER nam vervolgens een Chineesch boek, en hoewel hij die taal niet verstond, kon hij, met behulp eener Latijnsche vertaling, de gemakkelijkheid bewonderen, waarmede de kapellaan hem voor de vuist onderscheidene volzinnen uit CONFUCIUS vertaalde. De prins-abt van het klooster der Benedictijnen van Engelberg, kanton Unterwald, een zeer kundig man en vriend van den heer DE SINNER, gaf dezen kennis, dat hij zijne bemiddeling bij het hof van Rome had aangeboden, om den kapellaan in de Propaganda te doen treden; deze evenwel had het geweigerd wegens zijne hooge jaren en de onmogelijkheid om zijne schoone bergen te verlaten, waar zijne oude moeder hem nog heden tot huishoudster dient. De heer DE SINNER verhaalt, dat, toen hij te Stanz was teruggekomen, zijn kleine gids hem plotseling ter zijde nam, en met een diepen zucht sprak: »Och mijnheer, wat zou ik ook gaarne zulk een geleerde willen worden!" Men vindt trouwens ook weinig bevolkingen, die over het algemeen zoozeer de kunsten en wetenschappen beminnen als die herderstammen in het Unterwald. Stanz telt een aantal schilders en beeld-

houwers, waarvan eenigen zich een naam hebben gemaakt, zoowel in Duitschland als in Zwitserland.

Eenigen tijd na zijn bezoek te Thalwyl, ontving DE SINNER, die aan den kapellaan zijn voornemen, om hem met den heer MURRAY te komen bezoeken, had gemeld, den volgenden brief:

»Mijnheer de Professor!

»Gij hebt door uw berigt mij een weinig doen schrikken. Gij denkt, dat Zijne Excellentie, de heer MURRAY, mij een Arabischen, Turkschen, Engelschen brief zal schrijven? Ik zal uit het Engelsch wel kunnen te regt komen, maar volstrekt niet uit het Turksch, omdat ik geen letter in die taal bezit. In het Arabisch ben ik ook niet heel sterk, want in de eerste tijden heb ik slechts eene beknopte Arabische Grammatica bestudeerd, en als leesboeken bezit ik alleen eene beschrijving van Egypte en een kleinen dictionnaire. Zulk een brief zou dus te veel eer voor mij zijn.

»Gij wilt mij eens met Zijne Excellentie bezoeken. Dat ontstelt mij nog meer. Ik heb nog nooit een enkel woord Engelsch hooren spreken, en u zelfs versta ik niet regt, als ge Hoogduitsch spreekt, daar ik zeer hardhoorig ben. Hoe zal dat bezoek afloopen? Het zou me voorzeker veel genoegen doen, indien ik maar beter taalgeleerde was; maar weet, dat ik de talen slechts als een onnoozel mensch *bekijk*. Groet wel van mijnentwege onze philologische vrienden, MURRAY, PARROT enz.; maar ding veel af op de verwachting, die ze van mij koesteren. Ik wensch u, enz.

JACOB MATTHYS, kapellaan.”

De heer PARROT is een uitstekend Orientalist, staatsraad in het kanton Bern. Eens zond hij den kapellaan een boek over Egypte, in hiëroglyphen geschreven. De kapellaan zond het hem terug, met berigt, dat hij het niet kon lezen, en schreef er bij: »Al bemint men de talen ook, hoe kan men ze leeren, zoo men geen tijd en geen geld heeft? Ik heb wel eenige boeken; maar ze zijn niet voldoende om de Oostersche en Westersche talen te leeren.”

Het kwam ons voor, dat de geleerde taalkenners in Europa zulke treffende bijzonderheden niet zonder belangstelling

zouden lezen. Wij dachten zelfs, dat het den zedigen geleerden van Thalwyl nuttig en voordeelig zou kunnen zijn, door hen opgemerkt te worden. Het is in die hoop, dat wij deze brieven hebben publiek gemaakt, die zoowel de nederigheid van den Unterwaldschen philoloog, als zijne leergierigheid en den nooit verflaauwenden weetlust zijner landgenooten schetsen.

DE VADER EENS HUISGEZINS.

Door Torquato Tasso.

(Geschreven door Italiëns onsterfelijken dichter, A°. 1580, in de gevangenis van *Santa Anna*, en in deze vertaling eenigzins verkort. Tasso's handschrift bestaat nog in de *Libreria patriarchale*, te Udina.)

Het was in het jaargetijde, waarin de wijngaardenier den wijn uit de rijpe druif perst en de meeste boomen reeds van hunne vruchten zijn beroofd, dat ik, als reiziger gekleed, een reis van Novara naar Vercelli maakte. Ziende, dat de lucht door dikke, regen dreigende wolken verduisterd werd, gaf ik mijn paard de sporen, en hoorde bijna te zelfden tijde een sterk hondengeblaf en schreeuwende menschenstemmen. Rond ziende, bespeurde ik een hinde-kalf, door een paar groote honden vervolgd, die het doodmoede dier bijna voor de hoeven mijns paards neêrtrokken; en te gelijk kwam er een jongman van mogelijk achttien of twintig jaar, lang, schoon, welgemaakt, sterk en vlug, die de honden toeriep en wegsloeg, vervolgens het wild opnam en aan een stevigen boer, die hem gevolgd was, overgaf. Deze wierp het over zijnen schouder, en vertrok er mede, op een wenk des jongen heers.

Nu wendde de jongeling zich tot mij en zeide:

»Wees zoo goed, mijnheer, en zeg mij waar gij heen gaat?" Ik antwoordde: »Ik zou gaarne heden avond nog te Vercelli komen, zoo tijd en weder het toelaten." — »Ge zoudt dat kunnen," zeide hij, »zoo de rivier tusschen onze stad, die

Piemont van het Milanesche scheidt, niet dermate gezwollen ware, dat het nu gevaarlijk is, er over te zetten. Mijn raad is dus, dat ge ons dezen avond het genoegen van uw gezelschap in mijns vaders huis schenkt: het is eene eenvoudige woning, niet ver van hier, en ge vindt er beter nachtverblijf dan ergens in dezen omtrek."

Terwijl hij dit zeide, keek ik hem in het gezigt, en las er enkel beleefdheid en opgeruimdheid in. Ofschoon hij te voet ging, kwam het mij voor, dat hij tot een aanzienlijken stand behoorde; ik gaf dus mijn paard over aan den *vetturino*, die mij vergezelde, voegde mij bij mijn nieuwe kennis, en zeide hem, dat ik op den oever der rivier besluiten zou, of het mij geraden was, haar al dan niet over te gaan. Dus volgde ik hem derwaarts; en hij zeide: »Ik ga u voor, niet uit onbeleefdheid, maar om u tot gids te dienen." Waarop ik antwoordde: »Het lot schenkt er mij thans een, die maar al te edel is. Moge het Gode behagen, mij in elk ander geval even gunstig te zijn!"

Meer spraken wij voor het oogenblik niet. Ik volgde hem, terwijl hij vaak over zijnen schouder naar mij keek, mij van het hoofd tot de voeten opnam, en nieuwsgierig scheen om te weten wie ik was. Zijn verlangen radende, besloot ik het eenigermate te bevredigen, en hernam het woord: »Ik ben vroeger nooit in dit gedeelte der landstreek geweest; want toen ik eens, op reis naar Frankrijk, door Piemont trok, kwam ik dezen weg niet over. Doch naar hetgeen ik er nu van zie, meen ik geen reden van berouw over mijne tegenwoordige keuze te hebben; want de omtrek is hier fraai en mag zeker op allerbeleefdste inwoners bogen."

Hij, nu ziende dat ik gereed was hem te woord te staan, kon zich niet langer weêrhouden van te zeggen wat hem op het hart lag, maar riep uit: »Zeg mij, bid ik u, wie gij zijt, waar van daan, en waarom ge u hier bevindt?" — »Ik ben," was mijn antwoord, »een Napolitaan van geboorte: mijne moeder was eene Napolitaansche, maar mijn vader uit Bergamo, eene stad in Lombardije. Wat mijnen naam betreft, het is de moeite niet waard, dat ge dien verneemt; want ik kan u verzekeren, dat hij te onbekend is, om er iets uit te weten te komen. Ik ben op de vlugt voor de gramschap van een vorst en de ongenade der fortuin, en begeef mij naar de

staten van Savoye." — »Ge zult daar," zeide hij, »onder de bescherming van een goeden en wijzen vorst staan."

Uit bescheidenheid vroeg de jongeling mij niets aangaande mijn verderen toestand of levensloop, als wel begrijpende, dat ik niet gaarne meer daarvan zou zeggen, en wij hadden naauwelijks vijfhonderd schreden gewandeld, toen wij bij den oever der rivier kwamen, die zoo onstuimig bruiste, dat geen pijl ooit met snellere drift van den boog snorde, en daarbij zoo gezwollen was, dat het gevaarlijk bleek, haar te passeren. Eenige boeren zeiden ons, dat de veerman geweigerd had een gezelschap Franschen, die hem een zeer hoog loon hadden geboden, over te zetten. Ik wendde mij dus tot mijn jeugdigen makker, en zeide: »Nood dwingt mij thans, de uitnoodiging aan te nemen, waar neiging mij reeds toe dreef." Waarop hij antwoordde: »Hoewel ik die gunst liever aan uwe neiging dan aan noodzakelijkheid zou dank weten, verheug ik mij, dat ge in allen gevalle er toe overgaat."

Zijne manier van spreken overtuigde mij al meer en meer, dat hij even verstandig als van goede afkomst was. Wel in mijn schik dus, dat ik hem had aangetroffen, zeide ik: »Zoo het u behaagt, — hoe eerder uwe gastvrijheid mij eene schuilplaats verleent, des te liever zal het mij zijn." Daarop wees hij mij een huis, niet zeer verre van daar, aan den rivierkant gelegen, zeggende, dat daar zijne woning was. Het was een nieuw gebouw, verscheidene verdiepingen hoog; er lag een kleine hof voor, met lommerrijk geboomte, uit welken een dubbele trap, met breede en gemakkelijke treden, vijf-en-twintig in getal, ons naar de deur leidde. Wij traden in een zeer ruim voorhuis, bijna even breed als lang, aan weêrskanten eene kamer hebbende, terwijl andere kamers daarboven lagen. Wij waren voorbij eene deur gegaan, die langs een anderen trap naar eene achterplaats leidde, om welke heen de woningen der dienstboden stonden; verder op lag een uitgestrekte tuin, wel beplant met schoone vruchtboomen.

Het eetvertrek was met gestempeld leder omhangen en wel gemeubileerd. De tafel was reeds voor het middagmaal gedekt; op het buffet stonden schotels van fijn wit porselein, met heerlijk fruit beladen.

»Een fraai en geriefelijk woonhuis!" riep ik uit. »Voorzeker is de eigenaar een edel heer, die met zijne tuinen en zijne *villa* naar geen hoven of steden behoeft te verlangen. Zijt gij de huisheer?" Ik dacht er in dit oogenblik niet aan, dat hij te voren van zijnen vader gesproken had. — »Ik niet," antwoordde de jongeling, »maar mijn vader, dien God een lang leven schenke! Ik kan u verzekeren, dat hij, schoon hij zijn meesten tijd op het land heeft doorgebragt, niet onbekend is met hoven en steden. Hij heeft eenen broeder, die hoveling te Rome is en het onbepaaldste vertrouwen van den kardinaal VERCELLI geniet, dien hij wederkeerig bijzonder wegens zijne voortreffelijke hoedanigheden in het gezag, dat hij in die wereldstad uitoefent, hoogacht." — »In welk oord van Italië of van Europa," merkte ik aan, »is die goede kardinaal bekend en niet geacht!"

Terwijl wij dus spraken, kwam er een heertje bij ons, jonger dan de eerste, maar even schoon en bevallig, die zeide, dat zijn vader juist van een bezoek zijner landerijen terug kwam. Te gelijker tijde kwam de oude heer bij den trap van het huis aangereden, door een stalknecht en een anderen dienaar te paard gevolgd. Hij steeg af en klom terstond naar boven. Het was een man van rijpe jaren, op het oog nader bij de zestig dan bij de vijftig; zijn gelaat was innemend en eerwaardig tevens, terwijl de witheid van zijn hoofdhaar en baard, die hem oud deden schijnen, te gelijk ook zijn voorkomen deftiger maakten.

Ik werd aan den goeden familievader voorgesteld, en begroette hem met den eerbied, aan zijne jaren en uiterlijk aanzien verschuldigd. Hij wendde zich naar zijn oudsten zoon, nam een lagchend gelaat aan, en vroeg:

»Van waar komt deze heer en gast, dien ik mij niet herinner hier of elders te hebben gezien?"

De jongeling antwoordde: »Hij komt van Novara, en is op reis naar Turin." Vervolgens digter bij zijnen vader tredende, fluisterde hij hem zeker toe, om mij vooralsnog niet te naauw omtrent mijnen persoon te ondervragen, waarop de goede man zeide: »Wie ge ook zijn moogt, ik heet u vriendelijk welkom in een huis, waar vreemdelingen gul ontvangen en onthaald worden."

Ik antwoordde met ware dankbaarheid: »God geve, dat ik gelegenheid moge erlangen, om de vriendelijkheid, die gij mij bewijst, te vergelden!"

Terwijl wij zoo spraken, bragten dienaren ons water, om onze handen te wasschen, en vervolgens namen wij plaats aan tafel. De huisheer stond er op, dat ik als zijn gast aan de hooger hand zou zitten. Men bragt meloenen en ander fruit op den disch; maar een wenk van den gastheer deed ze wegnemen, om later als dessert te dienen. Daarop wendde hij zich tot mij, en zeide: »Gij herinnert u zeker den goeden ouden man bij VIRGILIUS: »*Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.*" (Des nachts huiswaarts keerende, belaadde hij zijne tafel met ongekochte lekkernijen.)

Hetgeen onze PETRARCHA dus heeft nagevolgd:

E poi la mensa ingombra
Di povere vivande,
Simile a quelle ghiande
Le quai fuggendo tutt'il mondo onora!

»Verwonder u niet, dat ik eveneens mijnen disch met producten bedek, die ik niet behoef te koopen; en, zoo gij niet gewoon zijt die elders op tafel te zien brengen, bedenk dat gij u in het landhuis van een eenvoudig gastheer bevindt." — »Ik schat het," antwoordde ik, »een uwer voorregten, dat gij niet om benoodigdheden naar de stad behoeft te zenden, en toch niet slechts leven, maar *goed* leven kunt, gelijk ik aan den overvloed van uitmuntende dingen alhier ontwaar." — »Ik behoef gelukkigerwijze," zeide hij, »niet naar de stad te zenden, om iets te krijgen; want mijne landerijen verschaffen mij, Goddank, al het noodige. Daarom heb ik ze in vier deelen verdeeld: het eerste en grootste bezaai ik met granen en groenten van allerlei soort; het tweede geeft mij hout voor vuur en huisbenoodigdheden, terwijl eenige der boomen, regelmatig geplant zijnde, steun verschaffen aan wijnranken, gelijk hier te lande de gewoonte is; het derde is weiland, en strekt tot voedsel voor mijne kudden; het vierde bestem ik voor planten en bloemen, waaronder vele door bijen worden voorgetrokken, en behalve den hof, dien ge met vruchtboomen beplant hebt gezien,

bezit ik een grooten, welvoorzienen moestuin." — »Ik bemerk wel," zeide ik, »dat gij VARRO zoowel als VIRGILIUS hebt bestudeerd. Maar deze meloenen, die iemand in den mond smelten, zijn ze ook het voortbrengsel van uw eigen tuin?" — »Dat zijn ze, ik verzeker het u," antwoordde hij; »en ik hoop, dat ge u naar genoegen er van bedienen zult, als ge er van houdt, zonder op mij te letten, die er niet van durf te proeven, omdat ik ze ongezond voor me vind. Ofschoon lekker van smaak, zijn ze van de vruchtsoorten, die zeer digt bij den grond wassen, hetgeen de zon belet, ze aan alle zijden even rijp te doen worden. Daardoor worden er weinig door en door goede meloenen gevonden; en ze zijn naauw verwant aan pompoenen en komkommers, die insgelijks vlak bij den grond groeijen."

Hier zweeg hij, en ik, die met hem scheen overeen te stemmen, wachtte af, dat hij weêr het woord zou opvatten; want ik wist, dat bejaarde lieden doorgaans meer van praten dan van iets anders houden, en dat wij hun geen grooter pleizier kunnen doen dan stil naar hen te luisteren. Maar hij bedacht zeker, dat ik de afwezigheid zijner vrouw reeds moest opgemerkt hebben, en zeide: »Mijne vrouw heeft zich denkelijk nog niet aan u vertoond, omdat wij haar niet uitnoodigen bij ons te komen. Met uw welmeenen zullen wij haar dus hier verzoeken, hoewel ik weet, dat bescheidene en schroomvallige vreemdelingen vaak hunne tong in het bijzijn van dames geboeid voelen. Echter laten niet alleen de gewoonten onzer familie, maar ook die van ons land, eene zekere vrijheid in huisselijk verkeer toe, waaraan ge niet kwaad zult doen u te gewennen."

De dame, binnengeleid zijnde, nam plaats aan het boveneinde der tafel, waarna de oude heer op een blijden toon zeide:

»Nu hebt gij alles gezien wat mij het dierbaarst op aarde is, want de Hemel heeft mij geen dochter geschonken, ofschoon ik hoogst dankbaar voor die gift zou geweest zijn; immers, jongens kunnen natuurlijkerwijze niet altijd bij hunne moeder blijven, zoodat deze menigmaal in eenzaamheid zit te treuren. Daarom ben ik bedacht, mijn oudsten zoon vroegtijdig te laten trouwen, als hij daar niets tegen heeft." — »Ik kan," zeide ik, »uw voornemen niet gaaf goedkeuren.

omdat hij nog zoo heel jong is, want de ouderdom eens vaders diende de jaren zijns zoons ten minste met acht-en-twintig of dertig te boven te gaan; anders worden zijne knapen mannen, terwijl hij zelf nog in het best van zijn leven is, zoodat hij niet ligt hun tot een vereischt goed voorbeeld strekt, of hun den eerbied inboezemt die hem toekomt; immers de knapen zien hem dan eerder voor een speelkameraad of een ouderen broeder, dan voor een vader aan, zoo het al niet erger toegaat, en ze tot zijne mededingers in wereldsche zaken en uitspanningen worden. Van den anderen kant, als er een te groot verschil van jaren tusschen hen bestaat, wordt de vader door toenemende gebrekkelijkheden en krachteloosheid belet, zijne zonen wel te regeren, terwijl hunne teedere jaren hen onbekwaam maken om hem de vereischte dankbare zorgen te bewijzen. Zonen zijn door de natuur bestemd om hunnen ouders tot steun en staf te strekken, en dit kunnen zij niet, wanneer zij nog aankomende knapen zijn, terwijl hunne vaders reeds den last der jaren beginnen te gevoelen. Dit schijnt mij toe bij uzelven het geval te wezen; derhalve, denk ik, zouden uwe zoons met trouwen moeten wachten, totdat de oudste ten minste tien of twaalf jaar verder is."

Ik bespeurde, terwijl ik sprak, dat mijne woorden den zoon aangenamer waren dan den vader, en hij, *bespeurende dat ik het bespeurde*, lachte vrolijk en zeide:

»Ik ben heden morgen niet te vergeefs uit jagen geweest; want ik heb niet slechts wild, maar een onverhoopten advokaat te huis gebragt." Waarop hij mijn bord met eenige lekkere sneden belaadde van het jonge hert, dat hij geschoten had. Het was op tweederlei manier allersmakelijkst toebereid. Buitendien had men nog eene wilde-varkens-bout opgedischt, benevens twee schotels duiven, gebraden en gestoofd.

De huisvader zeide nu: »Dit wild zwijn is door een buurman van ons, die meermalen mijn zoon op de jagt vergezelt, geschoten, en de duiven zijn van mijnen eigen slag. We kunnen tegenwoordig geen ander vleesch op tafel brengen, omdat het slagten van een os ons zou noodzaken meer vleesch gereed te maken, dan bij dit heete weder aangenaam zou zijn op schotel te zien."

Ik had reeds een beker heerlijken witten wijn bij mijn

meloen gebruikt, — nu moest ik op aanhouden van mijnen gastheer zijn Bordeaux proeven. De vleeschspijzen werden weggenomen en een overvloed van fijne vruchten opgedischt. De huisheer at het spaarzaamst er van.

Ons gesprek was op het *voor* en *tegen* de verschillende jaargetijden gevallen. De oude heer noemde den herfst den koning der saizoenen. »Het heugt me," zeide hij, »dat mijn vader, die een bijzonder kundig man was, den herfst het jaargetijde noemde, waarin de aarde door Gods almagt geschapen is." — »*Dat,*" zeide ik, »is het gevoelen van vele geleerde Joden en Christenen geweest; vermits het evenwel geen geloofsartikel uitmaakt, kunnen we naar verkiezing er al of niet mede instemmen; ik voor mij geloof, dat de aarde in de lente is geschapen, en wel om deze redenen. Wij weten, dat het firmament rond en alom zoo gelijkvormig is, dat er geen begin of einde aan kan worden bespeurd, evenmin als een regts of links, boven of beneden, hetgeen de zes positiën van plaats zijn, behalve met betrekking tot beweging, dewijl datgene regts wordt geheeten, wat het eerst van alles beweegt. Daar evenwel de beweging der zon tegenovergesteld is aan die van het *primum mobile*, zijn we in twijfel, of die zes positiën met betrekking daartoe of tot de zon moeten worden toegepast. Alles echter in onze veranderlijke, bederfelijke wereld hangt voornamelijk van de beweging der zon af, en dien ten gevolge noemen we dien pool het hoogst, welke met betrekking tot het *primum mobile* het laagst is. Wilden we nu uit dit oogpunt betogen, in welk jaargetijde de aarde waarschijnlijkst geschapen is, dan leidt ons de rede tot eene keuze niet van dat, waarin de zon het verste van ons af staat, maar waarin ze ons het digtst bij is. Want de zon is (na God) de *vader* van dieren- en planten-leven en bederf, — en het is eene natuurlijke veronderstelling, dat de aarde geschapen werd, toen dieren en planten in het aanzijn kwamen, en geenszins, toen ze naar het verderf neigden, overeenkomstig met de algemeene natuurwet, die eerst schept en dan verderft. Nu komt de zon ons nader, als zij *Ariës* binnentreedt, en hare nadering wordt door dierlijk en plantenleven verkondigd. Het is dus eene redelijke gevolgtrekking, dat, bij de schepping der aarde, de zon in *Ariës* stond, gelijk een iegelijk zal zien, die de

feiten gadeslaat, welke in den *Timaeus* van PLATO aan de mindere Goden, in stede van aan GOD DEN VADER, worden toegeschreven. Waar is het, dat, indien we de positiën van plaats aan het *primum mobile* ontleenen, daaruit volgen zal, dat de zuidpool het hoogst is, en dat de aarde zou zijn geschapen, toen de zon naast bij onze tegenvoeters en in het gesternte van *Libra* was. En zelfs dan nog zou onze herfst de lente van dat halfrond zijn. Doch de eerste stelling is niet slechts de natuurlijkste en zedelijkste, maar ook de meest overeenstemmende met onze godsdienst, vermits onze aarde bestemd was om vereerd te worden met de tegenwoordigheid van Gods zoon, die voorbeschikt was om te Jeruzalem — volgens sommigen het middelpunt van ons halfrond — te sterven. Wat meer is, — Gods zoon heeft zijn leven voor ons geofferd *in de lente*, als om de wereld in het zelfde jaargetijde, waarin hij ze geschapen had, te verlossen."

Hier zweeg ik een oogenblik, toen de goede huisvader, getroffen door hetgeen ik gezegd had, mij aandachtig begon te beschouwen, en eindelijk zeide:

»Ik vermoed, dat ik een aanzienlijker gast onthaal, dan ik in het eerst besefte, en dat ge iemand zijt, dien het ongeluk uit een oord heeft verdreven, dat, in stede van u te verachten, trotsch op u had moeten zijn." — »De faam," zeide ik, »waarop mijne verdienste geen aanspraak maakt, komt inderdaad aan mijne rampspoeden toe; desniettemin ben ik iemand, die mijne meening niet uit, om een of ander gevoelen aan te kleven of te bedillen, maar door loutere waarheidsliefde geleid."

De dienaren namen nu de tafel af, en de vrouw des huizes stond op, wenschte mij goeden nacht, en begaf zich, ondersteund door hare twee zonen, naar hare kamer.

De huisheer wendde vervolgens het gesprek op de pligten, die het hoofd eener familie, als man, als vader en als meester, te betrachten heeft. »De betrekking tusschen man en vrouw," zeide hij, »is zoo innig, dat de uitdrukking »echtgenoot" juist voor beiden past, vermits zij in genootschap leven en handelen, de zelfde neigingen en belangen hebben. Ja, zoo naauw is die vereeniging, dat, wanneer zij door het overlijden van een dier beiden wordt afgebroken, ik niet

zeggen kan, dat ik het hertrouwen van den overlevende goedkeur, hoewel ik toestem, dat het zonder blaam kan geschieden. Hoe meer overeenstemming en gelijkheid ten goede er tusschen de partijen bestaat, des te beter en gelukkiger zal hunne verbindtenis zijn. Verstand, kloekheid en edelmoedigheid zijn de drie grootste sieraden eens mans; zedigheid en nederigheid de voornaamste bevalligheden eener vrouw. Wat de kinderen betreft, de zorg er voor is de natuurlijke pligt van beide ouders, — de moeder als voedster, de vader als leermeester. Niets, dan ziekelijkheid alleen, kan der moeder tot verontschuldiging strekken om de zorg voor hare zuigelingen aan eene gehuurde min te vertrouwen. Daar overigens de bijzondere opvoeding der kinderen zich voegen moet naar de verschillende beroepen, waartoe men ze bestemt, kan dit alleen als regel worden opgegeven, dat men hun de vreeze Gods inprente, hun leere hunne ouders te gehoorzamen en in waarde te houden, en hunne ligchaams- en zielsvermogens aankweeke en beschave.”

Mijn gastheer, ziende dat ik aandachtig naar hem luisterde, vulde de glazen eens, en vervolgde op mijn verzoek aldus:

»Wat de pligten eens huisheers jegens zijne dienaren betreft — eertijds waren dezen *slaven* van hunnen heer, en konden, wegens misdrijf, door hem zelfs met den dood worden gestraft, maar thans zijn ze vrijmannen, en ligchamelijke straffen stroken noch met onze tijden, noch met onze manieren. Ik zeg niet, dat zij juist met de zelfde zachtheid moeten worden vermaand, alsof ze kinderen des huizes waren; dat zou hun ontzag voor den meester verminderen. Zij moeten ondergeschikt blijven, en we mogen bedenken, dat *bedienden* — beter gezegd *dienaren* — eene vergoeding hebben in hun loon, die slaven misten. Door hen geregeld en goed te betalen, wel te voeden, hun gepast werk te geven, en, waar het noodig is, hunnen pligt onder het oog te houden, zal de vader eens gezins zijn huis tot elks tevredenheid besturen. Vele heeren, die zaken van belang aan de hand hebben, zijn gewoon, onder hunne dienaren een secretaris of klerk te houden, die hun de moeite van schrijven bespaart. Een zoodanig persoon is minder een knecht dan een nederige vriend te noemen: zoo was TERENTIUS, die, hoewel slaaf, derwijze in vriendschap met SCIPIO en LAELIUS

leefde, dat men hen zelfs voor zijne helpers in het vervaardigen zijner blijspelen hield. Zóó was ook TIRO, de vrijgelaten slaaf van CICERO, die menigen brief aan hem geschreven heeft. Hij was een goede grammaticus, die stenographie uitvond en vele kundigheden bezat, welke zijn meester ontbeerde. Maar het wordt laat; we zouden anders nog veel hierover kunnen praten."

Ons gesprek eindigde hiermede, en hij geleidde mij naar de slaapkamer, die voor mij in gereedheid was gebragt, waar ik mijne vermoeide leden op een zacht en aangenaam bed uitstrekte, en mij aan een diepen en gerusten slaap overgaf.

EENE AFSCHEIDSPREEK.

Het was een kalme, zachte zondagmiddag. De zon had zich den ganschen dag achter de wolken verscholen, als was zij bewogen met hetgeen onder haar geschiedde. De inwoners van mijn dorp, die zich in talrijke groepen links en regts op den dijk verzameld hadden, volgden allen den weg, die naar de dorpskerk leidde; en wanneer men hunne bewegingen en gebaren, die soms in luide bewoordingen en dan weder in een zacht fluisteren overgingen, naauwkeurig gadesloeg, dan zou men al spoedig opgemerkt hebben, dat ééne gedachte bij hen de heerschende was, en allen, den stelregel, »waar het hart vol van is, loopt de mond van over," volgende, druk in gesprek waren over de plegtigheid, die hen heden wachtte.

En het was waarlijk eene, hoewel sombere, plegtigheid, die hen wachtte. Iets, wat in het dorp algemeene deelneming verwekte, zou geschieden: de dorpspredikant, de herder en leeraar der gemeente, de man, die velen door den troost des Evangelies het stervensuur had verligt, in wien de armen steeds een liefdevollen helper en de rijken en gegoeden een vermanenden vriend gevonden hadden, ging deze gemeente met eene andere verwisselen, en zou daarom heden middag zijn »*afscheid preêken.*"

Wel viel het den man hard, na een vijftienjarig verblijf in deze gemeente, haar te verlaten, maar verschillende omstandigheden noopten hem hiertoe.

Regtschapen en edel van harte, gelijk hij was, kon hij niet dulden, dat de fondsen, die aan de kerk behoorden, op eene gruwelijke wijze veronachtzaamd werden, en geheel overgelaten waren aan de heerschzucht en willekeur van enkele personen, die derzelver vruchten aan hunne vrienden wegschonken, en daardoor de regten van kerk en gemeente schonden.

Openlijk kwam hij hiertegen op; maar toen, door zijne medewerking, de goederen aan het vuige winstbejag ontrukt en op eene betere wijze bestuurd werden, veranderden sommige zijner vroegere vrienden in vijanden, terwijl anderen, door slaafsche afhankelijkheid hiertoe gedrongen, hun voorbeeld volgden.

Dit verdroot den man, die alleen ten voordeele van kerk en gemeente aan het misbruik paal en perk gesteld had, en het kon dus niemand verwonderen, dat hij het beroep naar eene andere gemeente, hoezeer hem het scheiden zwaar viel, welwillend aannam.

Maar ook de gemeente zag haren leeraar ongaarne henengaan. Velen hadden zijne goede bedoelingen leeren inzien; en hoezeer hem nog enkele vijanden overbleven, was en bleef hij toch bij velen bemind, bij meest allen geacht.

Talrijk was dan ook de schare, die opkwam, om hem nog eenmaal het woord des levens te hooren verkondigen, en het laatst vaarwel van zijne lippen op te vangen.

Wilt ge mij, lieve lezer, een poosje uwe aandacht schenken, dan zullen wij de dorpers op hunne wandeling volgen, en mogt dan ook het voor ons staande bouwvallige godshuis u van buiten weinig aantrekken, zoo hopen wij toch u een weinig sympathie in te boezemen voor het plegtig oogenblik, dat men daar binnen verbeidde.

Hoezeer het nog lang vóór kerktijd was, werd toch de ruimte rondom het gebouw hoe langer hoe meer door menschen van allerlei slag opgevuld, die door woorden en teekenen duidelijk te kennen gaven, dat ieder zich, bij het openen der deuren, om het zeerst beijveren zou, de eerste de beste plaats in te nemen.

De vrouwen vooral hadden zich in digte massa's tegen de geslotene oude deuren opeengepakt, en gaven zich lucht in allerlei niet zeer stichtende verwenschingen tegen den koster, die haar zoo lang liet wachten.

»'t Is toch lastig," zeî een blonde heer, met een langen winterjas tegen mogelijke stormbuijen gewapend, »'t is toch lastig, zoo lang te moeten wachten en voor gesloten deuren te staan kijken."

»'t Is waar," antwoordde een oude welvarende boer: »maar de koster heeft gelijk; want als hij nu de kerk opent, dan zijn in een oogenblik de beste plaatsen bezet, en het is bovendien nog geen half twee."

»Ja, 't is geslagen," hernam de ander; »ik weet het bepaald."

Op dit oogenblik kwam de dorpsmeester, in zijne dubbele waardigheid van koster en voorzanger tevens, van een paar enorme sleutels voorzien, en maakte zich gereed om aan het algemeen verlangen te voldoen, en de kerkdeur te openen.

Gelijk een stortvloed, die alles, wat onder zijn bereik valt, medesleept en met vernieling dreigt, stormde de ongebondene menigte naar binnen. Menigeen zuchtte, onder den zwaren last van ellebogen en handen op zijnen rug, en wist zich niet beter schadeloos te stellen, dan door zijnen voorman op de zelfde wijze vooruit te duwen.

»O welk eene onstichtelijkheid!... hoe brutaal!" hoor ik u zeggen, »dat een fatsoenlijk mensch zijne plaats voor een boer moet inruimen!" Verwonder u echter niet, lieve lezers! Niet alle dorpen genieten het voorregt, dat voor geld alles te krijgen is, waardoor zoo menig onschuldig genoegen voor den arme dezer wereld onmogelijk gemaakt wordt; en hoezeer ook in mijn dorp verschil van rang en stand bestaat, zoo begrijpt men toch, dat allen voor God één zijn, en aan allen de gelegenheid moet worden verschaft om zijn woord te hooren, tot heil der ziel.

Het is waar, in vele kerken, waar de plaatsen alsof het eene komedie ware, aan de meestbiedenden worden verkocht, bestaan kostelooze verblijven voor mingegoeden, die dan niet zelden met den Christelijken naam van »schapenhok" betiteld worden; hier bespaart men hun zulke vernedering, en terwijl thans ieder wenschte, de beste gelegenheid te hebben om van woord tot woord het afscheid des geliefden leeraars

op te vangen en in de ziel te prenten, was het verschoonbaar, dat van deze instelling thans op zulk eene ruwe wijze gebruik gemaakt werd.

Binnen weinige oogenblikken was de kerk grootendeels gevuld; langzamerhand kwamen de bijzondere personen en notabelen, waaronder ook de leden van den kerkeraad en verdere autoriteiten, binnen, en een eerbiedwaardig gegons verwisselde het rumoer van zoo even.

Wij willen deze gelegenheid te beurt nemen, om de kerk eens op ons gemak te bekijken. Zij heeft van binnen, even als van buiten, een zeer bouwvallig aanzien. Hoezeer het gebouw nimmer schoon geweest kan zijn, heeft zich echter de hand des tijds rijkelijk doen gevoelen. De lompe pilaren, die het gewelf ondersteunen, brengen weinig sieraad aan, terwijl de kap, die van binnen door geen plafondwerk bedekt is, hier en daar zeer inschikkelijk een plaatsje openhoudt, om regen en sneeuw door te laten. Regt voor ons zien wij een eenvoudigen preêkstoel, waarboven een reusachtig bord, met ouderwetsche letters beschilderd, prijkt. De geoefendheid in de zangkunst, benevens de forsche kelen der gemeenteleden, schijnen hen de hulp van liefelijke orgeltoonen te doen versmaden; althans, wij worden er geen gewaar. In plaats daarvan zien wij tegenover den preêkstoel eene plank van eene houten ballustrade omgeven, waarop wij een stoffer en raagbol gewaar worden. In het eerst zoude men hierin een zonderling symbool van de kerkdienst meenen te zien, als bestemd zijnde om alle spinnewebben en onreinheden uit het menschelijk hart te verdrijven; wij voor ons gelooven liever, dat het eene wapenrusting is, toebehoorende aan de kerkmeid. Boven dit portaaltje, zoo als wij het doopen zullen, verheft zich een bord, gelijkvormig aan dat boven den preêkstoel, terwijl twee kolommen met leelijke gezangbordjes belast zijn. Verder vinden wij eenige gestoelten, toebehoorende in erfopvolging aan enkele familiën, waaronder zich één onderscheidt, beschilderd met een adelijk wapen. De heer van het dorp, wien dit gestoelte toebehoort, bevindt zich niet in de kerk, omdat de prediker niet met hem bevriend is.

Thans, nu ik u eenigzins met het inwendige der kerk vertrouwd gemaakt heb, wil ik met mijn verhaal voortgaan.

Terwijl nog ieder in stille verwachting daar neder zat, verschenen de predikanten ringbroeders met den beminden dorpsherder, op wien dadelijk aller oogen waren gevestigd. Men kon het hem aanzien, dat hij een zwaren strijd te strijden had: diepe ernst en minzaamheid waren op zijn gelaat te lezen, en menige schoone hand pinkte een traan weg, die onwillekeurig uit het oog opwelde bij de gedachte, dat het heden voor de laatste maal was, dat men den beminden dominé hooren zou.

Eerbiedig smeekte hij den zegen des Hemels over deze laatste ure af, en plegtig en majestueus galmden de schoone woorden door het kerkgebouw:

Gij hebt, o albestierend Koning,
De plaats bestemd van ieders woning,
Den kring, waarin hij werken moet,
De maat bepaald dier zegeningen,
Die wij uit uwe hand ontvingen;
En al, wat gij bepaalt, is goed.

Langzaam en statig stierven de laatste toonen van het heerlijke gezang weg; en toen eindelijk alles stil was, verootmoedigden zich allen voor den Heer in een eenvoudig, maar roerend en kinderlijk gebed.

Zal ik u, lieve lezer, schetsen, wat toen volgde? Zal ik u eene leerrede uitschrijven, gelijkvormig aan die, welke gij zoo menigmalen op zoo verschillende plaatsen gehoord en bijgewoond hebt! Voorzeker zoude uwe weetgierigheid daardoor slecht voldaan worden; want wanneer ook al mijn geheugen voor zulk eene proef bestand ware, dan zouden het doode klanken zijn, die gij van mij vernaamt, alleen bestemd om onder *zulke* omstandigheden en in *dien* toestand den indruk te weeg te brengen, dien ik en de meesten mijner medehoorders er van ondervonden.

Treffend was het, te hooren, met hoeveel dankbaarheid de geliefde leeraar de zegeningen en weldaden herdacht, gedurende zoo vele jaren alhier in zijn moeijelijk ambt genoten; hoe in alles doorstraalde, dat hij innig aan deze »goede gemeente," gelijk hij ze noemde, verknocht was. Wanneer hij op zijnen hier afgelegden werkkring terugzag, moest hij bekennen, dat zijn arbeid niet onbeloond was gebleven. Wel was niet *al* het uitgestrooide zaad even voorspoedig

opgewassen, — wel was menig veelbelovend halmpje in den strijd tegen 's levens stormen omver gerukt en verloren gegaan, — wel was, bij al het goede, ook veel ondank zijn loon geweest, — maar toch was de uitkomst meer dan voldoende, om niet ruime stof te hebben, zijnen Heer te danken, dat deze zijnen arbeid zóó gezegend had.

En daar hij van nu aan niet meer in hun midden kon zijn, vermaande hij hen des te ernstiger, standvastig in den geloove te blijven, en onder elkander echten Christenzin en ware godsvrucht aan te kweeken, en daarbij vooral de *liefde*, het hoofdbeginsel van alle Christelijke deugd, in het oog te houden.

Eenstemmig werden daarop de schoone woorden van den gewijden psalmist aangeheven:

Ei ziet! hoe goed, hoe lieflijk is 't, dat zonen
Van 't zelfde huis, als broeders, zamenwonen,
Daar 't liefdevuur niet wordt verdoofd;
Waar liefde woont, gebiedt de Heer zijn zegen;
Daar woont Hij zelf, daar wordt zijn heil verkregen
En 't leven tot in eeuwigheid.

Opmerkelijk is het, dat zulke woorden worden geuit door menschen, wier levenswandel er zoo vaak mede in tegenspraak is, hoe menigmalen men woorden van Christelijke liefde op de lippen neemt, terwijl men er tevens op uit is, om zijnen buurman op de beste wijze te benadeelen. God gave, dat er eens een tijd kwame, dat de harten der menschen in waarheid met zulke gezangen instemden!

Nog eens zag de leeraar op de hier afgelegde baan terug. Met nederigheid erkende hij, wel eens wat verzuimd, wel eens gefaald te hebben, maar hij hoopte, dat God hem vergeven mogt dáár, waar hij als mensch te kort geschoten was, terwijl hij hen vermaande, ernstig op te zien tot den besten Leidsman, JEZUS CHRISTUS, op wien hun vertrouwen onwankelbaar gevestigd moest wezen.

Hij deelde der gemeente mede, dat God zijne pogingen, om het onregt te stuiten, en perk te zetten aan het misbruik, jaren lang gepleegd met gelden, aan kerk en gemeente toebehoorende, gezegend had, zoodat hij haar berigten kon, dat zij zich eerlang in een nieuw kerkgebouw zou kunnen verheugen; en ging hij thans haar verlaten, toch

zou hij haar ten dienste staan overal, waar zij hem, wanneer het regt en billijkheid gold, mogt noodig hebben; en werd hij al ligchamelijk van haar gescheiden, geestelijk bleef hij met haar vereenigd tot zijnen laatsten ademtogt.

Hierop volgden hartelijke toespraken aan burgemeester, kerkeraad, schoolmeester enz., waaruit ik zeker, hoe min belangrijk zij op zichzelve ook voor velen zijn mogen, toch het een en ander zou kunnen aanstippen, indien ik niet van uwe aandacht reeds te veel gevergd had.

Geroerd en bewogen riep de predikant de gemeente het laatst *vaarwel* toe, en een plegtig *Amen* vloeide van zijne lippen.

De indruk zijner woorden was op veler aangezigten te lezen: veler gemoederen waren bewogen, maar ieder was voldaan, en allen volgden in een gemeenschappelijk gebed. Nogmaals smeekte hij Gods zegen af over de plaats, die hij verliet; nogmaals bad hij den oppersten Leeraar, wien hij zijne gemeente overgaf, haar in zijne hoede te nemen en te beschermen, haar met zijn goddelijk aanschijn voor te lichten, haar in zijne voetstappen te doen treden, en haar te steunen op het glibberige pad, dat ter zaligheid leidt.

Na het gebed werden de volgende woorden staande gezongen:

Zijn naam moet eeuwig eer ontvangen;
Men loov' hem vroeg en spa;
De wereld hoor', en volg mijn zangen
Met amen! amen! na.

Statig galmden de toonen, die daar met zooveel eerbied als gevoel werden geuit, door het oude kerkgebouw. O, mogten zij als een wierook omhoog stijgen, ter eere van Hem, die hoog boven de starren zetelt, en toch geen enkel zijner schepselen vergeet!

Nog was de dienst des predikers niet afgeloopen, maar toch spoedde zij met rassche schreden ten einde. Tot in de ziel geroerd, sprak hij zijnen zegenwensch over die eerbiedig gebogene hoofden uit, en de menigte ging uit elkander. Velen hadden een dierbaren vriend, allen een trouwen herder verloren.

De regen plaste in stroomen neder; de zon was door eene

dikke wolklaag voor het menschelijk oog bedekt; en de somberheid daarbuiten vond maar al te zeer weêrklank in de gemoederen van allen, die van het »afscheid" huiswaarts keerden.

Maar toen de zon, als vermoeid, den strijd, dien zij den ganschen dag met de wolken had volgehouden, om een open plekje aan het uitspansel te verkrijgen, opgaf en hare plaats voor de maan inruimde, — toen de nacht zijn valen sluijer over het aardrijk uitspreidde, — toen millioenen sterren, die sprekende en toch stomme getuigen van des Scheppers grootheid, als zoo vele flonkerende diamanten de duisternis daarbuiten verdreven, — toen de zonnen of planeten in de huizen der menschen hare loopbaan begonnen, en daardoor krachtig medewerkten tot eer en voordeel van kaarsenmaker en kruidenier — toen werd nog in menig huisgezin met weemoed herdacht aan den goeden vriend, dien zij verloren hadden, en menig glaasje werd op zijn geluk gedronken.

En gij, leeraar, vaarwel! God doe u nog lang tot sieraad strekken der gemeente, waar gij den herderstaf hebt opgevat! Hij zegene u al uwe levensdagen, en doe u dikwijls terug denken aan de plaats, waar gij zoo vele jaren beleefd hebt, doorweven van al die genoegens, die warme vriendschap en hoogachting u konden aanbieden!

K. 1854.

MAARTEN V. R. JR.

DE TWEE BRIEVEN.

NOVELLE.

Door G. H. NAGEL.

DE DIKKE HEER.

Het was op een warmen Augustusdag, terwijl de zon reeds naar het westen neigde, dat een corpulent heer, zijnen hoed in de eene en een foulard, waarmede hij zich het voorhoofd afdroogde, in de andere hand, eene tapperij op een der hoeken van de Prinsengracht te Amsterdam binnentrad, op een ledig bij de toonbank staanden stoel neêrviel, een glaasje bit-

ter kommandeerde, en den blik naar een gezelschap wendde, dat, gedeeltelijk op eene bank, gedeeltelijk op een paar bouwvallige stoelen tegenover hem gezeten, uit zwarte stompjes dampte, of zich met een »wippertje" vermaakte, en intusschen den dikken aankomeling nieuwsgierig bekeek.

»Weet jelui me ook een van allen te zeggen, waar eene mijnheer SPRINGER hier ergens op de gracht woont?" vroeg de vreemdeling. — »Menheer SPRINGER?" zei, met eene herhaling der gedane vraag, een uit de groep *habitué's*, die zich door een versleten rosachtig-zwarten paletot van de overigen onderscheidde, welke in vettige hemds- of borstroksmouwen rondom hem zaten: »Menheer SPRINGER? Ik ken verscheije SPRINGERS in Amsterdam; het is de vraag, bij wien menheer moet wezen. Hier op de gracht, zei menheer?" — »Hij moet op de Prinsengracht wonen, of sedert een half jaar verhuisd zijn; maar het nommer van zijn huis is me onbekend, — 'k zeg onbekend." — »En wat is zen affaire?" — »Hij moet kantoorschrijver zijn, — commies of zoo iets." — »Ah zoo! — maar als u 't nommer van zen huis niet weet, zal het moeijelijk wezen, dien menheer SPRINGER uit te vinden. De gracht is bijna een uur lang — en niet eens te weten, aan wat voor zij."

»Of de Prinsengracht lank is!" riep een ander, terwijl hij zijn endje pijp uitklopte.

»*Die Brinzegraft eine kleine Stunde? Nun, die hat der Fuchs gemessen und den Schwanz zugegeben!*" bromde een derde, een Duitsche slagtersknecht.

»Ik bedenk me daar," hernam de man met den paletot, terwijl hij opstond en zich achter het oor kraauwde: »daar woont eene menheer SPRINGER zoo wat op de hoogte van het Wale Weeshuis, — wat 'i doet, kan ik niet zeggen. 't Is een deftig heer, — altijd in 't zwart."

»Zoo as alle deftige lui!" riep er een, grinnikend en op den vorigen spreker wijzende.

Met een verachtend schouder-ophalen beantwoordde deze dien zet en vervolgde:

»Voor en fooitje wil 'k menheer graag teregt wijzen. 't Is en heel endje loopens. Is die menheer SPRINGER geen lang, magerachtig, jong mensch?" — »Hij is nog al lang, ja, en ook geen van de diksten, of hij moet in zes maanden al heel

veranderd zijn, — 'k zeg veranderd zijn," antwoordde de vreemdeling. »'k Zal je een paar kwartjes voor je moeite geven, — 'k zeg geven." — »Accoord!" De aangenomen gids wierp de centen voor zijn gelag op de toonbank, de vreemde heer betaalde het glaasje, waarvan hij naauwelijks geproefd had, en beiden stapten de deur uit.

EEN GOED HALF JAAR TE VOREN.

Wij treden de biljartzaal binnen van een koffijhuis in een Geldersch stadje. Er wordt pot gespeeld.

Eenigen omringen, met eene queue in de eene en een stuk krijt in de andere hand, het biljart; anderen zitten als nieuwsgierige toeschouwers en critici op eene met leder overtrokken bank er voor.

»Nommer vijf *acquit!* Zes speelt!" roept de markeur. »Menheer Smeegs, u geeft *acquit!*" Dit hoorende, wendt zich een dik en statig personaadje, die aan het eind der zaal zijne pijp stond aan te steken, met een scheeven draai van zijn mond naar het spel om, stapt naar het biljart, neemt de queue aan, hem door den markeur gereikt, en legt omzigtig zijne pijp over een hoek van het biljart. Maar zoo als hij zich gereed maakt om eens fijntjes te stooten, treedt een vreemd heer onbesuisd naar hem toe, en raakt daarbij de pijp aan, die op den grond aan stukken valt. »Attentie toch, mijnheer!" gromt de speler: »je breekt men pijp!" — »'k Zeg pijp!" roept een der toeschouwers, en elk begint te lagchen. Maar de vreemde heer — een jongman van, naar gissing, vijf-en-twintig jaar — klopt den heer Smeegs familiaar op den schouder, zoodat deze zijnen bal eene heel andere rigting doet nemen, dan hij bedoelde. »Wat deksel, mijnheer, ga toch zoo onbedacht niet te werk!" gromt de ander weêr: »je maakt dat ik mijn spel bederf, — 'k zeg spel bederf!" — »O, excuseer me," is het antwoord; »maar ik hoorde u daar mijnheer Smeegs noemen, en nu ik u wel aanzie, herinner ik me, dat we oude kennissen zijn. Sedert hoe lang woont u hier? We zijn vroeger buren geweest, toen u te B*** woonachtig waart." — »Dat moet toch al lang geleden zijn," zeî de heer Smeegs; »want ik kan me van die buurschap niets

herinneren, — 'k zeg niets herinneren. Maar wacht eens!" vervolgde hij, den ander oplettend beziende: »er staat me toch iets van voor, dat ik u meer heb gezien. Hoe heet u?" — »SPRINGER, zoon van den gepensioneerden kapitein SPRINGER, die in de ***straat te B*** een paar huizen van u af heeft gewoond." — »Ja, ja, nu herken ik u; en hoe maken het de oude lui?" — »Mijne ouders zijn voor een paar jaren kort na elkaâr overleden, en ik ben tegenwoordig te Amsterdam in een huis van negotie geplaatst, — zooveel als *commis voyageur.*" — »Wel, wel, dat spijt me van je ouden heer... Maar excuseer me, dat ik nu een beetje op het spel let; strakjes zullen we ons discours hervatten, — 'k zeg hervatten." — »Het zal me regt aangenaam zijn; speel gelukkig; ik ga ondertusschen de kranten even inzien. Tot flusjes!"

Zoodra de *poule* uitgespeeld was, stapte de heer SMEEGS, die geen geluk er bij had gehad, naar zijn ouden bekende toe, dien hij bij een glaasje likeur en een hoop nieuwsbladen aantrof. »Ge zijt dus zeker op reis voor handelszaken," sprak hij hem aan, terwijl hij tegenover hem plaats nam: »en wat is je vak?" — »Manufacturen, — alles nieuw, — laatste Parijsche smaak. Geef me uw adres eens, dan kom ik u opzoeken," vervolgde hij, ziende, dat de heer SMEEGS op zijn horologie keek en vervolgens zijn hoed nam. »Gaat u al heen?" — »Het wordt mijn tijd. Mijn adres? Ja, dat is gaauw te geven en niet ver te zoeken; het is hier maar een klein plaatsje. Ik woon in de ***straat; hier kort bij; mijn naam staat aan de deur. Ik ben nu eenvoudig rentenier; 'k leef alleen, op me muiltjes; mijne oude huishoudster is voor een dag of veertien uitgestapt; 'k moet zien eene andere goede op te loopen. Nu, eet lekker, tot weêrziens! Je vindt me bijna altijd te huis, — 'k zeg bijna altijd te huis."

En hiermede verwijderde zich de dikke man, na zijn nieuwen ouden bekende een paar vingers tot afscheid te hebben gereikt. De heer SPRINGER bleef na zijn vertrek nog een half uurtje zitten, en knoopte een gesprek aan met een paar gasten, die hij onder de potspelers had gezien. »Mijnheer SMEEGS," zeî een hunner, »schijnt een kennis van u te zijn?" — »Ja, — gewezen buren; 'k had hem in geen zes jaar gezien." — »Het is een originele vent," hernam de ander luchtig: »'k moet altijd lagchen, dat hij zoo zen laatste woorden herhaalt

en altijd den mond vol heeft van bedachtzaamheid en attentie! Hij kijkt ook, zelfs bij het spelen, zoo deftig, alsof hij de gewigtigste staatszaken bepeinsde." — »Zoo nuchteren, moest ge liever zeggen," viel de ander hem in de rede: »geen wonder ook; want de man drinkt nooit een enkel glas wijn. Daar is hij op *bedacht*, zegt hij altoos; en weet je wat hij tegen den wijn inbrengt, en waarom hij nooit anderen drank gebruikt dan thee en koffij? Hij is eens, zegt hij, ergens in Duitschland, bij het druivenpersen in October tegenwoordig geweest, en misselijk geworden op het zien der manier, waarmede het volkje daarbij te werk ging, in de kuipen rondsprong, en de trossen, die vol stof, spinrag en ongedierte zaten, sommigen met bloote voeten, anderen met klompen aan, vertrapte. Dat heeft hem den wijn voor heel zijn leven doen verfoeijen en afzweren. Hij moet onlangs met onzen wijnkooper, BOTTELMANS, daaromtrent in dispuut zijn geraakt en hevige ruzie hebben gehad. BOTTELMANS zocht hem aan het verstand te brengen, dat het druivensap door gisting en zwaveling alle onzuiverheid en vreemde inmengsels verloor; maar hij bragt daartegen een raar argument in. »Probeer het eens," was zijne malle tegenwerping, »en giet in de perskuip eene portie azijn of een paar pond zout, en let vervolgens, of gisting en zwavel den wijn van zout- of azijnsmaak zullen bevrijden." Wat helpt redetwisten met zulk een antagonist van het edele vocht?" — »Dan zal hij degenen, die hem bezoeken, denkelijk wel op een droogje laten zitten," zeî SPRINGER, »of een kopje thee voorzetten?" — »Dat niet, — neen, hij is nog al genereus; hij schenkt een goed glas wijn aan vrienden, maar schrikt hen van het drinken af, omdat hij zelf zit toe te kijken."

Het gesprek der heeren nam daarmede een einde; de burgers keerden naar huis, en SPRINGER zocht zijn logement weêr op.

Den volgenden dag bragt hij den heer SMEEGS een bezoek; hij werd vriendelijk ontvangen, gul onthaald, en wist door aardige anecdoten en grappige invallen den deftigen rentenier meer dan eens te doen glimlagchen; kortom, de twee of drie dagen, die SPRINGER nog in het stadje sleet, waren genoegzaam, om hen tot »dikke vrienden," zoo als men het noemt, te maken. Nu en dan evenwel, wanneer de jongman een

of ander los avontuurtje, waarin hij zelf als hoofdpersoon ageerde, op het tapijt bragt, schudde SMEEGS afkeurend zijn statig hoofd, en mompelde: »O die jeugd, die jeugd! bedachtzaamheid zal ze nooit leeren, — 'k zeg nooit leeren!"

»Je gaat ons dan zoo verlaten?" sprak hij, toen zijn jonge vriend, na zijne zaken in het stadje te hebben afgedaan, afscheid kwam nemen. »Ik heb hier een paar brieven, die ik graag had dat je in persoon wildet bezorgen; deze aan het adres van eenen heer TRAAGMANS, een luije betaler, dien ik eens duchtig er in maan, — de andere aan eene jufvrouw HUPJES, een weeuwtje, dat hier vroeger heeft gewoond, — zoo als TRAAGMANS ook, die eerst voor een maand of drie te Amsterdam is gaan wonen. Die jufvrouw HUPJES heb ik als een knap en vlijtig vrouwtje gekend; ik proponeer haar een plaatsje als huishoudster bij me, — dat postje is vacant. Kun je nu door ferm of mooi praten — al naar dat het noodzakelijk zal wezen — bij mijnheer TRAAGMANS de betaling en bij de weduwe HUPJES haar vertrek naar hier bevorderen, best — daar zal je mij dienst mede doen. De adressen ben ik te weten gekomen; ze staan er op. Nu vriend, ik kom denkelijk wel eens gaauw te Amsterdam; het ga je wel intusschen, — *omnia fausta!* zoo als ze in het Latijn wenschen, als ik het wel onthouden heb. Zeg me nu eens, waar ge te Amsterdam ergens uithangt, want ik kom je stellig opzoeken, — 'k zeg stellig opzoeken." — »Dat zou ik hopen, mijnheer SMEEGS!" was het antwoord van SPRINGER. »Valt het onthaal al niet brillant bij me uit, — op gulle ontvangst en vriendelijk welkom kunt ge althans rekenen."

Hij gaf een adres, dankte den ouden heer voor genotene beleefdheid, en nam onder wederzijdsche heilwenschen afscheid.

Eene week daarna ontving de heer SMEEGS de honderd guldens, waarom hij TRAAGMANS in een half dreigenden brief had gemaand; wat hem evenwel verwonderde, er stond in de geleidende missive geen de minste melding van of toespeling op zijn eigenen gansch niet malschen epistel. Hij brak daar echter zijn hoofd niet veel mede, tevreden dat hij zijn geld binnen had. Maar wat zijne huishoudster *in spe* betrof, daar hoorde of zag hij niets van. Geen jufvrouw HUPJES meldde zich aan of deed hem het minste berigt toekomen. Van SPRIN-

GER vernam hij ook niets, en dat was mogelijk eene der redenen, die hem later, per postwagen en spoortrein-diligence, het reisje naar de hoofdstad deed ondernemen.

We keeren nu ook daarheen, en ontmoeten hem met zijnen leidsman op de Prinsengracht weder.

VAN HET EENE EIND DER STAD NAAR HET ANDERE.

»Hier moet het omtrent zijn," prevelde de gids, die sedert eenige schreden naauwkeurig op de huizen lette en voor een toehuis bleef staan. De heer SMEEGS, die hem zweetende en hijgende was gevolgd, schepte op nieuw adem. Men belde. Eene meid verscheen, en riep op de vraag, of mijnheer SPRINGER daar woonde, den gang in: »Jufvrouw! daar wordt naar mijnheer SPRINGER gevraagd!" Een oogenblik daarna verscheen de jufvrouw, eene dame, die er tamelijk vinnig uitzag; haar volgde een heer op sloffen, met eene lange pijp in den mond. »Naar menheer SPRINGER vraag jelui?" riep de dame den aan de deur staanden reeds op een afstand toe: »'k wenschte wel, dat we van al dat geloop en gevraag naar dien sinjeur ontslagen waren. Hij woont hier al zoo lang niet meer." — »En we zijn blij, dat w'em kwijt zijn," voegde de man, zijne pijp uit den mond nemende, er driftig bij: »zoo'n klant bragt ons heele huis in desorder." — »Het was me een ombrazie in huis, menheer!" hernam de vrouw, zich tot SMEEGS wendende. »Hij kon nooit de meid met vreê laten, en dan kreeg hij gedurig visites van kameraden, die van het zelfde slag waren, als hij. 's Nachts kwam hij dikwijls om twaalf of één ure t'huis." — »En wij zijn brave luî, menheer, die van rust en stilligheid houden," zeî de man weêr: »dat behoort zoo, — rust en stilligheid is burgerpligt." — »Zoo is het ook," nam de heer SMEEGS, die als op heete kolen stond, het woord; »maar wees zoo goed mij het adres van mijnheer SPRINGER te zeggen. Woont hij ver van hier, — 'k zeg ver van hier?" — »Hij woont ergens in de Warmoesstraat, — bij een bakker, als ik het wel heb," antwoordde de vrouw. — »Geen gering end!" zei de gids. »We zullen dan maar gaauw weêr op het pad gaan, als menheer blieft; het begint laat te worden."

Onze wandelaars stapten dus weêr op, na den praatzieke huislieden goeden avond te hebben gezegd. De vrouw wierp met een nijdigen slag de deur toe.

»Het zal maar best zijn, dat ik een logement opzoek," bromde de heer SMEEGS onder het voortgaan; »ik ben al bek-af van dat loopen en zoeken." — »Is meneer van dag eerst in de stad gekomen?" — »Met den laatsten trein, — 'k zeg laatsten trein." — »En waar staat menheer zen goed?" — »Mijn koffer heb ik aan het station gelaten, om later te doen afhalen." — »Menheer moet het nu toch niet opgeven om naar menheer SPRINGER te zoeken; anders had u moeite voor niets gedaan; — voor nog zoo'n fooitje, als ik nu aan menheer heb verdiend, zal ik menheer naar de Warmoesstraat brengen; een end van belang." — »Als we hem dan nog maar vinden!" zuchtte SMEEGS: »anders geef ik het op; verder zoek ik niet; ik word het beu, — 'k zeg beu!"

We volgen de wandelaars maar niet op hunne lange — voor SMEEGS, wegens al wat hij links en regts zag, min vervelende dan vermoeijende — wandeling. Na bij een paar bakkers naar den heer SPRINGER te hebben gevraagd, vonden zij eindelijk bij een derden zijn kwartier, maar *hem* niet te huis. Hij was, zeide men, denkelijk in zijn gewoon koffijhuis, digt bij gelegen. Dáár ging men nu heen.

EEN KOFFIJHUIS EN EEN LOGEMENT.

Wat een spectakel in die koffijzaal! Wat een gekijf en geschreeuw! Men scheen aan het vechten. SMEEGS bleef in den ingang staan; zijn leidsman hield zich er buiten.

»'k Smeet 'em eenvoudig de deur uit!" riep eene basstem. — »Neen, hij komt niet weg of ik moet eerst mijn vijf gulden veertig cents hebben!" klonk een andere stem, die aan den kastelein scheen te behooren. Intusschen deed iemand zijn best om zich uit eenige ongemanierde knuisten, die hem vasthielden, los te rukken. De heer SMEEGS zag in het eerst dien persoon niet, maar herkende in den uitroep: »Je zult morgen krijgen wat je toekomt, maar ik heb die scheur in je biljartlaken niet gemaakt, — en laat me nu los! verd—!" met verwondering en spijt de stem van zijn vriend SPRINGER.

Een oogenblik daarna werd den armen drommel zijn rok van het lijf gescheurd, en tevens zag en herkende hij den heer SMEEGS, die, als verbijsterd, met open mond het tooneel aanschouwde, »O vriend SMEEGS, heb je niet voor 't moment de bagatel te leen, die ze mij afvorderen? Evenwel ben ik geen debet er aan, dat die scheur in 't biljart is." — »Ik zou er maar stil in berusten, — 'k zeg berusten," zeî de goede SMEEGS. »Hier, mijnheer de kastelein, is je geld. Vijf gulden veertig, niet waar?" — De kastelein nam met eene beleefde buiging het geld in ontvang; de rok, die erg gehavend was, werd den eigenaar teruggegeven. Hij geleek nu een vogelverschrikker in zijn kostuum, en SMEEGS, die wel zag dat hij een »snor weg had," nam hem onder den arm en geleidde hem naar het huis van den bakker, dat gelukkig niet ver van daar lag. De gids volgde als stomme getuige. Hij verdiende zijn »karreweitje." Op SPRINGER's »kast" gekomen, begreep SMEEGS, dat hij best zou doen den jongman — die, als versuft op een canapé neêrgevallen, de tegenwoordigheid van de anderen naauwelijks scheen te bemerken, en zich alles behalve geschikt toonde om de *honneurs* als gastheer waar te nemen — maar alleen en in rust te laten; hij reikte hem vriendelijk de hand. »Morgen hoop ik u wél te vinden, mijnheer SPRINGER!" zeide hij. — »Ik zou, als ik in je plaats was, maar gaauw wat zien te slapen, — 'k zeg slapen."

Plotseling rigtte zich SPRINGER nu op, trok zijn gescheurd kleedingstuk van het lijf, en wierp het met een vloek in de kamer. »Dat vod kan me niet meer dienen!" riep hij. — »Mag *ik* het, meneertje?" vroeg de gids, die toeschoot en den rok opnam. — »Geluk er meê!" was het antwoord van SPRINGER, die zijn hoofd op een kussen vlijde en naar den muur keerde. SMEEGS en zijn geleider verlieten hem, de eerste onder het afklimmen der trappen prevelende: »Losbandige, onbedachtzame jeugd! mooije gastvrijheid, sakkerloot!" en de ander met genoegen het *cadeau*, dat hem zoo toevallig was te beurt gevallen, aan alle kanten bevoelende en beglurende.

»Waar logeert menheer nu?" vroeg de laatste, toen men op straat was gekomen. — »Men heeft mij *de Munt* wel eens aangeprezen: breng mij dáár maar heen; ik ben dood-

moê en verlang naar rust." — »Menheer heeft ook een heel kuijertje gemaakt. Wijlui zijn het loopen gewend, maar menheer zal meer van rijden houën." — »Zoo is het ook; althans, wanneer er zulke toertjes als van daag te maken zijn. Ik was eigentlijk moê van het rijden, anders had ik een *vigilante* genomen, — 'k zeg *vigilante* genomen."

Al pratende kwamen ze voor de deur van *de Munt.* Hier betaalde Smeegs zijnen gids en gaf hem een extraatje toe. De man verliet hem onder zegenwenschen. Hij vond, dat het een goede dag voor hem was.

Smeegs wilde binnen stappen, toen hij zich bedacht. Zijn koffer, — maar hij wist nog niet, of hij wel eene kamer in het hotel disponibel zou vinden, — eerst gevraagd. Nu treden evenwel eenige heeren, die uit de koffijkamer kwamen, het huis uit; een hunner, die Smeegs rakelings voorbij komt, blijft staan, klopt hem op den schouder, en spreekt hem op een toon van verwondering en blijdschap aan: »Kijk reis, daar is waarachtig mijn vriend Smeegs. Wel, wel, hoe toevallig! Hoe gaat het? hoe gaat het?" — »Mijnheer Traagmans!" roept Smeegs uit, die zijn geweren debiteur herkende, maar niet wist, of hij die ontmoeting al dan niet aangenaam moest vinden. Hij dacht aan zijn maanbrief. — »Kom, kom, vriend! je zijt toch niet boos op me, dat ik wat lang met de betaling heb getalmd, — moet je hier in *de Munt* wezen?" — »Ik wou vragen, of ze nachtkwartier voor me hebben." — »Neen, neen, je gaat met mij naar men huis; 'k woon hier digt bij, op den Singel, zoo als je weet; blijf ten minste een paar dagen mijn gast. Heb je goed bij je?" — »Mijn koffer staat in het stations-bureau, bij de Weesperpoort; — mijn naam er op." — »Goed zoo, morgen vroeg zullen we je koffer doen afhalen. Kom gaauw nu, — men vrouwtje zal raar opkijken." — »Als ik maar geen ongelegenheid doe, — 'k zeg ongelegenheid doe!" — In 't minst niet, — *en route!*"

Een paar minuten later rustte Smeegs in de gastvrije woning van Traagmans van zijne vermoeijenis uit.

HOE MEN ZICH IN DE MENSCHEN BEDRIEGEN KAN!

Onder het *souper* raakte SMEEGS met mevrouw TRAAGMANS — die misschien niet zoo ingenomen was met haren onverwachten gast, als zij zich toonde — in gesprek over jufvrouw HUPJES, die hij wist dat bij haar bekend was. »O, dat mensch!" riep mevrouw verontwaardigd uit: »die mag hier niet meer over den vloer komen; ze is tegenwoordig van zoo'n gemeene *conduite*, dat 'et er over heen gaat. Die heer, die van den winter ons uwe komplimenten kwam brengen..." — Hier schrikte SMEEGS, die aan zijn brief dacht, zóó, dat hij niet eens den heer TRAAGMANS bezig zag met eene flesch te ontkurken, en de glaasjes, die SMEEGS zich mogelijk verbeeld had dat maar *pro forma* voor de borden stonden, te vullen. — »Die heer," vervolgde mevrouw, »hoe heette hij ook weêr? ik ben zijn naam vergeten." — »SPRINGER, — 'k zeg SPRINGER," antwoordde SMEEGS, die, steeds ongerust en verlegen, er niet aan dacht, dat hij een afkeer, een beredeneerden afkeer van wijn had, maar met TRAAGMANS aanstiet en dronk.

»Die mijnheer SPRINGER dan," ging mevrouw voort, »informeerde zich ook naar dat weeuwtje, hetgeen me in het eerst al op de gedachte bragt, dat hij zijn hof bij haar wou maken; maar het was alleen om een boodschap van u te brengen." Mevrouw gaf vervolgens eene gansch niet geflatteerde schets van de levenswijze der weduwe; vrijers en sterke drank speelden er de hoofdrol in, zoodat de goede heer SMEEGS er van huiverde, en maar blijde was, dat ze aan zijne uitnoodiging geen gevolg had gegeven, hoezeer hij de reden er van niet begreep; want »zijne propositiën waren royaal." Had mogelijk SPRINGER geen der brieven afgegeven? Verwonderen zou het hem juist niet, naar hetgeen hij van dien lossen knaap had gezien en nopens hem gehoord. »Máár, heer en vriend," en hij trok zijn glas weg, dat TRAAGMANS op nieuw wilde vullen, »ik heb tegen mijne oonstante gewoonte aan, een enkel glaasje gedronken, en dank u vriendelijk. Ge zijt mogelijk vergeten, dat ik nooit wijn drink, — 'k zeg *nooit* wijn drink." — »Oho!" zeî TRAAGMANS lagchend: »*le premier pas* is nu gedaan. En zoudt ge op één been blijven staan?" — »Dat rijmt, — komaan dan,

voor een enkelen keer, — en het gebeurt me ook alle dagen niet, een oud vriend te ontmoeten."

Zoo bleef men dan vergenoegd onder een cigaartje kouten en nu en dan het glas leêgen, totdat men zich tamelijk laat ter ruste begaf, nadat de heer Traagmans zijnen gast had overgehaald om ten minste acht dagen bij hem te vertoeven. Den volgenden morgen zou hij zijn koffer doen afhalen.

Na wel uitgerust te zijn en het ontbijt met de vriendelijke huislieden te hebben genuttigd, dacht Smeegs, dat hij wel zou doen met den jongman, omtrent wiens gedrag hij zich in het gesprek van den vorigen avond niet had uitgelaten en ook nu bescheiden zweeg, te gaan bezoeken, terwijl Traagmans zich met zijn kantoorwerk bezig hield. Bij den bakker komende, vernam hij, niet zonder verwondering en medelijden, het volgende:

Mijnheer Springer was van zijn kantoor af: hij had zijn *congé* gekregen. Dien morgen had hij eenig linnengoed in een doek geknoopt en was daarmeê het huis uitgegaan; 'tgeen hij aan huishuur schuldig was, had hij met kleedingstukken goedgemaakt. Hij had gezegd Amsterdam te verlaten; als »die dikke heer" van gisteren avond kwam, moest men hem zijn compliment maken; — hij zou hem nog wel eens ontmoeten.

Het speet den heer Smeegs wel, dat hij zich zoo te leur gesteld zag in zijne hoop van opheldering ten aanzien der brieven te erlangen. Hij veronderstelde evenwel, dat ze niet afgegeven waren; Traagmans althans zou hem zoo vriendelijk niet hebben ontvangen: gastvrijheid aan een *beer* te bewijzen, na hem voldaan te hebben, zal toch wel zelden iemand in den zin komen.

OPHELDERINGEN TE UTRECHT.

Na acht of tien vermakelijke dagen te Amsterdam te hebben doorgebragt, nam de heer Smeegs afscheid van zijne vrienden, en keerde huiswaarts. Hij reed met den spoortrein niet verder dan tot Utrecht, waar hij een paar commissies te doen had en eene provisie theerandjes moest opdoen, om vervolgens met een lateren trein de reis voort te zetten. Toen

hij zijne zaken verrigt had, kuijerde hij de stad door, en kwam zoo toevallig in de nabijheid der Wittevrouwenpoort, waar juist eene compagnie infanterie onder trommelslag binnen marcheerde. Zij kwam van de exercitie; op de rotten der oud-gedienden, dat is van hen, die niet meer tot de *rekruten* behoorden, volgde een hoopje van deze laatsten, gedeeltelijk nog »in het politiek," zoodat geweer en patroontasch niet onaardig bij een burgerjasje of buis afstaken, en een troep jongens, die regts en links den marsch escorteerden, daar regt schik in toonde te hebben. De heer Smeegs, die zich in een hoek gerangeerd had, stond er ook nieuwsgierig naar te kijken, toen juist een rekruut, met een eleganten, schoon vrij sleetschen paletôt, waarop eene patroontasch figureerde, en een olijfkleurigen pantalon er onder, zich »in grammen moede" omkeerde, om zijn achterman, die buiten den pas was geraakt en hem op de hielen trapte, een snaauw te geven. Door die beweging toonde hij den heer Smeegs zijn volle gelaat, en deze herkende, niet zonder verwondering, zijnen vriend Springer. De herkenning had wederzijds plaats; want de rekruut knikte den ouden heer toe, en stapte vervolgens, met eene goede militaire houding en een *air de fierté*, zijnen voorman na. Men was hier nabij de kazerne, en Smeegs, die wel verwachtte dat Springer spoedig bij hem zou komen, terwijl hij anders voornam in het kwartier naar hem te vragen, bleef binnen de poort staan, waar na verloop van eenige minuten de rekruut hem kwam opzoeken. »Ik heb permissie gekregen tot het avondappel," zeide hij: »we kunnen nu wat met elkaâr praten." Daar hij nog burgerkleederen droeg, stond hem de *entrée* in een koffijhuis vrij, en Smeegs trad het eerste het beste met hem binnen. — »En zoo ben je dan soldaat geworden, — 'k zeg soldaat geworden?" zeide Smeegs, nadat de heeren aan een hoektafeltje hadden plaats genomen en Jan een kop koffij voor den ouden en een likeurtje voor den jongen heer had gebragt. — »Zoo als ge ziet, mijnheer Smeegs, of, beter gezegd, flusjes gezien hebt, want men zou 't me niet aanzien; blij zal 'k wezen, als ik morgen of overmorgen de montering krijg." — »Dat plan is toch heel onverwachts bij u opgekomen?" — »Ik zal u zeggen: toen ge mij op dien avond in het koffijhuis min of meer *en train* vondt,

had ik dien zelfden dag een krakeel met mijn patroon gehad en mijn *congé* van hem gekregen — ik zou het anders hebben *genomen.* Om de zinnen te verzetten, was ik »aan de rol" gegaan en des avonds in dat koffijhuis verzeild geraakt, waar ik wel meer kwam, maar nooit zoo brutaal ben behandeld als toen. Maar *allons*, — gedane dingen hebben geen keer. Ik ben u het geld nog schuldig, dat ge — ik herinner het mij wel — voor me betaald hebt. Kortom, ik heb gedacht, dat er niets beter voor mij op zat, dan soldaatje te worden. Misschien word ik nog wel eens kolonel of generaal, of zoo iets; men moet altijd maar het beste hopen." — »Zoo is het ook — en vóór dien tijd zal ik je ook de bagatel, daar ik je gaarne meê geholpen heb, niet terug vragen. Maar zeg me nu eens, hoe 't met de bestelling van de twee brieven is gegaan, je weet wel, die ik je eens meêgegeven had. Ik zou haast denken, dat je die commissie vergeten hadt, — 'k zeg vergeten hadt." — »Neen, neen, — ik ben wel degelijk eerst naar den heer Trak — Trak, — hoe heette hij ook weer?" — »Traagmans." — »Naar den heer Traagmans gegaan, om uw brief over te geven en tevens een woordje van pas er bij te spreken. Maar toen ik binnen gelaten werd, en het fraaije, deftige ameublement zag, en met de grootste vriendelijkheid werd ontvangen en bejegend, — toen ik het genoegen bemerkte, waarmede hij en zijne echtgenoote uwen welstand vernamen, had ik den moed niet om uw brief — ik wist immers waar ge over schreeft — af te geven, en maakte eenvoudig uw kompliment. Die brave luidjes, dacht ik, zullen mijnheer Sneegs niet teleur stellen; hij zal zijn geld wel krijgen." — »En dat hebt ge uitmuntend bedacht, vriendje, terwijl *ik* nog kwaad op mezelven ben, dat ik zoo plomp dien maanbrief schreef. Alles is nu wel, en ik heb ál lang mijn geld, — 'k zeg geld. Maar de brief aan jufvrouw Hupjes? Zeker ook niet besteld? Nu, dat is bij slot van rekening, naar hetgeen ik omtrent haar gehoord heb, een excellent verzuim van je geweest." — »O! die brief aan dat lieve weeuwtje? 'k Zal u zeggen. Het nommer van haar huis stond iets of wat onduidelijk op het adres; daarom trad ik in de buurt er van eene tapperij binnen, om te vragen, waar eene jufvrouw Hupjes woonde. »Daar staat ze in vleesch en been," zeî de man aan de toon-

bank, en wees op eene vrouwelijk figuur, die met eene pas gevulde flesch in de hand, een hoogrood gezigt, lodderige, benevelde oogen, en in eene gansch niet decente houding, tusschen eenige klanten in stond. »Daar heb je ze!" — »Mot je mijn hebben, menheertje?" vroeg ze. Ik dacht terstond: »*dat* kan onmogelijk eene goede huishoudster voor den braven heer SMEEGS zijn; hij zou haar niet willen, als hij ze zag; ik zal den brief maar bij me houden." Om evenwel zeker te zijn, dat ik de regte persoon voor had, vroeg ik haar: »Heb ik het genoegen met mejufvrouw de weduwe HUPJES uit *** te spreken?" — »*Dezelfste!*" was haar antwoord. — »Dan verzoek ik de eer te mogen hebben een annisetje met je te drinken." Zij keek me schuinsch aan; maar de propositie geviel haar, en ik kommandeerde twee glaasjes, betaalde ze, klonk met haar, proefde eventjes, en veinsde iemand van mijne kennis op straat te zien. »Tot weêrziens!" riep ik haar toe, vloog de deur uit, de straat op, en weg. Vervolgens zou ik rapport van mijne dubbele expeditie hebben gemaakt en de brieven teruggezonden; maar in een vrolijk gezelschap heeft iemand ze mij door nieuwsgierigheid uit de hand gerukt, terwijl ik ze uit mijne portefeuille haalde, om een ander papier te zoeken. Ik trok ze hem wel weêr uit de hand, maar ze zijn daarbij gescheurd geraakt, en ik heb ze verder uit de wereld gemaakt. Excuseer!" — »O, er is niets aan gelegen, en ik ben u veel dank schuldig voor uwe schrandere handelwijze, ten opzigte der beide brieven. *Gij* hebt bedachtzamer gehandeld dan ik. Beide brieven waren onberaden. Maar ik zie dat het mijn tijd wordt om naar het station te gaan. Amuseer u wel, maar verzuim het avond-appèl niet. Hier zijn cigaren; wees zoo goed van maar bij je vertrek ons gelag te betalen, — 'k zeg gelag te betalen." Hier drukte hij SPRINGER iets in de hand, dat zeker ruim voldoende was om met eere het koffijhuis te kunnen uitgaan. »En nu, vaarwel! spoedig avancement! Oppassen is de boodschap. Komt ge eens in mijne woonplaats, mijn huis is u bekend. Vaarwel, vaarwel!"

En op zijn kuijer naar het station, zoo wel als een poosje daarna in een zacht hoekje eener diligence, dacht SMEEGS meer dan eens: »Maakt die knaap fortuin in dienst, zoo is alles wel; niemand zal hem iets te laste leggen: anders zal zijn

ligtzinnig gedrag tot eene zedeles kunnen strekken. Zoo gaat het in de wereld! Succes is alles. Hij is lang niet gek, die SPRINGER, en heeft ten opzigte der brieven bedachtzamer gehandeld dan ik. Voorts heb ik ondervonden, dat men gastvrijheid kan aantreffen, waar men die niet vermoedde, en haar ook wel eens te vergeefs zoekt, waar men zeker dacht ze te vinden."

HOE IK VOOR EEN KRIJGSRAAD KWAM.

DOOR ALFRED W. COLE.

Ik heb het ongeluk van zachtaardig en altijd welgemutst te zijn. Wijsgeeren mogen dat voor een geluk houden en zulk een geluk prijzen, maar die luî weten niet veel van het werkelijke, alledaagsche leven af; — ja, zoo ik opregt en stellig moest zeggen, wat een wijsgeer eigentlijk is, ik zou hem kenschetsen als iemand, die allerbest de wereld denkt te kennen, door *buiten de wereld te leven.* Nog een ander ongeluk heb ik, hetgeen de zelfde klasse van menschen, in hun onverstand en waan, insgelijks zeggen geen kwaad te zijn: ik bezit heel weinig geld. Goed humeur en eene leêge beurs zijn altijd de struikelblokken op mijn levenspad geweest, en hebben mij zoowel in letterlijken als figuurlijken zin steeds in het grootste gevaar gebragt van den hals te breken.

Op school werd ik door mijne kameraden bespot en beschimpt, omdat ik altijd zonder »moppen" was. Ik moest schoenpoetser worden; — dat was de studie en het beroep, waar ik, naar de meening dier schavuiten, alleen voor deugde.

Denk ik terug aan dien tijd, zoo komt het mij voor, dat ik, naar den algemeenen regel, een jeugdige menschenhater had moeten worden; dat »de pijl der wanhoop mijne ziel moest hebben doorboord," en zulke fraaiheden meer; dat ik knorrig en gemelijk moest zijn geworden, en met het »verachtelijk gespuis," dat mij zoo plaagde en tergde, niets

had moeten te doen willen hebben, maar alleen in een hoek zitten mokken. Verre, heel verre van daar, was ik zoo gruwelijk misdeeld van eigenliefde en besef van eigenwaarde, dat ik slechts lachte over de complimenten, die ik wegens mijne afkomst, vooruitzigten en armoede te slikken kreeg, bedaard de klappen inpalmde, die ik van oudere en sterkere kameraden opliep, stil mijne lessen leerde, bij alle spelen present was, en zoo vrolijk bleef als maar kon. Het gevolg er van was, dat ik voor een sukkel doorging en tot speelbal diende; dat ik stompen en trappen van elken stevigen knaap kreeg, die in eene kwade luim was; dat ondeugende drommels *mij* voor de baldadigheden, die *zij* pleegden, deden straffen, — mij »uit de grap" van mijn eten beroofden en honger lieten lijden, — mijne broek 's morgens wegstopten, zoodat ik gedwongen werd, zonder dat onmisbare kleedingstuk voor den meester te verschijnen, hetgeen mij dan natuurlijkerwijze aan een duchtig pak blootstelde.

Toen ik vijftien jaar oud was, verloor ik mijnen vader, die, behalve eene weduwe en één zoon, mij namelijk, heel weinig naliet. Een grommig oud heer was tot executeur van het testament en tot voogd — gemeenschappelijk met mijne moeder — van den hoopvollen telg benoemd. Mijnheer TUBBS — zoo heette de man — vond, dat ik oud genoeg was om van school te worden genomen: *hij* was maar veertien geweest, toen hij »het leeren er aan gaf." Mijnheer TUBBS was een dier oude klanten, die zich verbeelden, dat ieder jong kerel juist zoo moet behandeld worden, als men hen behandeld heeft, en dat het opkomend geslacht Latijn en Fransch opperbest kan missen, omdat *zij* het er wel zonder hebben gedaan.

Ik kwam dan zoo van school af, toen ik vijftien jaren had bereikt, en het eerst, waar TUBBS en mijne moeder over te rade gingen, was, tot welk vak ik moest worden opgeleid. TUBBS was er voor, dat ik als bediende of klerk bij een deftigen linnenkooper zou in dienst treden, omdat *hij* daarmede begonnen was; mijne moeder, wier vader plattelands-heelmeester was geweest, en die een hekel aan kooplui en winkeliers had, verzette zich ten sterkste tegen een voorstel, dat zoo weinig met haars zoons fatsoen strookte. Ik zelf had weinig trek om achter de toonbank te staan, of in

een kantoor te zitten blokken; toen men dus mij vroeg, wat ik gaarne wilde worden, — zonder, denk ik, in het minste voornemens te zijn zich aan mijne keus te storen — gaf ik een stellig verlangen te kennen om militair te worden. Mijnheer TUBBS wist zijnen afkeer van dat plan niet uit te drukken; hij zag mij van dat oogenblik voor een gek aan. Moeder vond mijne keus heel natuurlijk, maar toch wat onvoorzigtig. Na lang over en weêr pratens, werd eindelijk besloten, dat ik bij den praktizijn JONATHAN SCREWE, tot proef, op het kantoor zou worden gedaan, en zoo dat lukte en die heer met mij tevreden was, dat ik dan voor vast bij hem werkzaam zoo blijven.

Mr. SCREWE was een dier regtsgeleerden, die men door de bank *gewikst* noemt; hij verstond de kunst van rekenen en zijn profijt te doen in bijzondere mate. Behalve mij, waren er nog twee klerken op zijn kantoor of bureau. Een er van, de oudste of »hoofdklerk," zoo als hij zich noemde, was een slimme rat, gelijk zijn meester, en had ook een perfect rattegezigt; hij was zoo hard als een spijker en even goed gehumeurd als ik, hoewel *zijn* humeur hem nooit gekke dingen deed begaan. De ander was een sukkel, een soort van melancholieke, menschenhatende vent, die veel van jenever en warme aardappels hield, die hij 's winters gewoonlijk aan de kraampjes kocht: de aardappels hield hij in zijne zakken, om er de handen warm aan te houden; vervolgens peuzelde hij ze op.

LATITAT, de hoofdklerk, had altoos een lagchend gezigt, zelfs wanneer hij het er op toelegde om den een of anderen onnoozelen bloed »in de kleêren te steken." Maar SHAKSPERE heeft te regt gezegd:

„Een man, die altijd lacht, kan ook een gaauwdief zijn."

en ik vrees, dat LATITAT er een was. Hij nam mij onder zijn speciaal patronaat, en beloofde een knap regtsgeleerde van mij te maken »eer ik het zelf wist." Ik bevond later, dat hij een tamelijk bekrompen denkbeeld van een »knap regtsgeleerde" had en zijnen meester voor het schoonste model er van in Engeland aanzag. LATITAT was dol op *ale*, en plagt bijna iederen dag met mij *op te gooijen*, wie een pint zou betalen. Ik verloor van de tien keeren omstreeks negen, zoodat

LATITAT's rekening aan bier, sedert mijne komst aan het bureau, sterk verminderd was.

Gedurende de eerste twee of drie weken van mijn verblijf ten kantore van den heer SCREWE, bestond mijne voornaamste bezigheid in het kopiëren van brieven, wier officiële, drooge stijl mij, die smaak voor poëzij en klassieke lectuur had, allerakeligst scheen. Wat mij nog meer ergerde, was te moeten hooren, dat ik in het geheel niet met de pen kon omgaan. Ik, die op school drie semesters achtereen den prijs in het schrijven had behaald, moest van POUNCE, den jongsten klerk, hooren, dat ik bij *hem* eenige lessen in de schrijfkunst kon halen! Die rekel schreef een soort van nare, ronde letter, altijd van de zelfde lengte, zoodat de *d*, *l*, *t*, evenmin boven de anderen uitstaken, als de *g*, *p* enz. haar staart er onder vertoonden; de *f* zelfs werd door het uilskuiken in eene militaire rigting met hare buurlui geforceerd. En die manier moest ik navolgen! — dat werd mij door LATITAT en POUNCE *aanbevolen* en door SCREWE *gelast*.

LATITAT besloot nu mij eens »op den tand te voelen," zoo als hij het noemde; in andere woorden, hij droeg mij het gewigtige werk van het doen eener *insinuatie* op. Ik kan niet zeggen, dat ik daar bijzonder veel trek toe had; ik gaf hem te verstaan, dat mij zoo iets niet respectabel voorkwam; maar LATITAT, die mij juist een pint *ale* had afgewonnen, verzekerde, dat ik nooit een duchtig praktizijn zou worden, of ik moest eerst een *exploit* kunnen dienen. Men voorzag mij dus van een strook perkament, waarop Hare Majesteit zekeren FERDINAND PATRICK O'FLAHERTY saluëerde en dringend uitnoodigde haar voor de regtbank van *Queen's Bench*, acht dagen na de ontvangst der gemelde uitnoodiging, te ontmoeten. Dat fraaije stuk moest ik op een stuk papier van het zelfde formaat kopiëren, er mede naar *Turnham-Green* gaan, en die kopij in Mr. O' FLAHERTY's eigen handen afgeven.

Men verwittigde mij, dat die heer O' FLAHERTY er niet bijzonder op gesteld was om Hare Majesteits uitnoodiging te ontvangen, maar van honk bleef en verstoppertje speelde. Zijn nominaal adres was in *Dukes-street*, *St. James's*, en op *Mount O' Flaherty* in Ierland; maar in *Dukes-street* had men hem sinds lang niet gezien, en de Ieren zijn zoo weinig met

de topographie van hun eigen land bekend, dat de *mount* of berg in quaestie aan geen hunner bekend was, en de intiemste vrienden van Mr. O' FLAHERTY niet wisten, waar dat buitengoed ergens lag. LATITAT had, door middel van een ouden kleêrkoop, met wien hij eene nuttige kennis onderhield, uitgevischt, dat Mr. O' FLAHERTY zich in *Turnham-Green* ophield en »*keps*" was, als hebbende kort te voren een gedeelte zijner garderobe, voor vijftien »ronde jongens," (*alias* negen gulden) aan den voormelden Jood SALOMON ITSIG MOSES verkocht. Zoo werd ik dan met eene zeer naauwkeurige beschrijving van het huis, waar de Iersche *gentleman* schuilde, derwaarts gezonden, om insinuatie of citatie te dienen. »Ik was zoo jong," zeî LATITAT, »en zag er zoo onnoozel uit, dat niemand mij voor een procureurs-klerk zou aanzien."

De omnibus, die mij naar *Turnham-Green* had gebragt, uitgestapt zijnde, wandelde ik een smal gangetje door, aan het eind waarvan ik een klein huis ontwaarde, met een zoogenaamd tuintje van een paar voet in het vierkant er achter; daar hing goed aan touwen te droogen. Naar de beschrijving, die men mij van Mr. O' FLAHERTY's tijdelijk verblijf had gegeven, zag ik terstond dat ik te regt was.

»Is jufvrouw TYLER te huis?" vroeg ik aan eene vrouw, die met opgestroopte jakmouwen en roode armen in het tuintje stond.

»Ik ben jufvrouw TYLER *zelvers*," was het antwoord. »Wat is er van je believen?" — »'k Heb een brief voor je," zeide ik, onder het uithalen eener missive, aan haar adres klaar gemaakt: »'t is over wasschen voor een familie."

Jufvrouw TYLER scheen wel daarmede in haar schik, en begon eene lofrede op zichzelve: »ze wist met de spullen om te gaan, dat de knoopen er aan bleven, en niks gescheurd of kapot raakte." Intusschen frommelde zij den brief in hare hand en bekeek hem van boven en onderen.

»Leest gij den brief niet?" vroeg ik, — »Wel, meneer, ik ben niet geleerd, weetje, en DICK, me jongen, is just niet t'huis. Zou meneer niet zoo vriendelijk willen zijn om het me voor te lezen?" — »Dat zou ik met plezier doen, maar ik vrees, dat me moeder het niet graag zou hebben; ze is zoo aardig. Is er niemand hier, die het briefje voor u kan lezen?"

De vrouw bedacht zich. »Die Iersche heer is er wel," zeide zij na een poosje. »'k Weet zeker, dat *hij* 't wel zou willen doen; — hij moet nu nog drie weken huishuur betalen," voegde zij er mompelend bij. »Ik zal 't hem eens vragen. »Menheer O' FLAHERTY," riep de vrouw vervolgens, terwijl zij de huisdeur opende, »wil je wel iemand een kleine dienst doen?" — »Wel zeker, jufvrouw TYLER! *u* althans! — wat zou ik al niet voor *u* doen?" antwoordde eene stem, met onmiskenbaar Iersch accent, van binnen, en te gelijker tijd vertoonde zich Mr. O' FLAHERTY in de deur. Toen hij mij zag, bleef hij pal staan en scheen half voornemens zich weg te pakken; doch mij nader bekijkende en denkelijk voor geen vijand houdende, stapte hij naar ons toe.

Ik had nu verder niets te doen, dan het exploit aan Mijnheer O' FLAHERTY ter hand te stellen, maar kon dat niet over mijn hart krijgen. Tot nog toe had ik het plan van LATITAT uitgevoerd en mij zeker wonderwel gekweten; maar het voltooijen der commissie streed mij tegen de borst. Ik begon in te zien, dat ik een smerig werk op mij had genomen, en wenschte er af te zijn. Intusschen had O' FLAHERTY den brief opengemaakt, — er stond niets in; hij keek mij vragend en mistrouwend aan. — »Excuseer me, mijnheer," stotterde ik, »maar..." en ik toonde de citatie. — »*Stop* een oogenblik!" riep O' FLAHERTY op een krachtigen toon: »ge zijt een fatsoenlijk man, voor den drommel, dáár valt niet aan te twijfelen; maar ge zijt nog jong van jaren, en de een of andere smeerlap heeft je om den tuin geleid. Dat leelijke ding, daar in je hand, ziet er uit als een dagvaarding, en een fatsoenlijke jonge heer, als gij, zou dat met geen tang aanraken, zoo hij wist wat er in stond. De een of ander schurkachtige vent heeft de argeloosheid van een *gentleman* — iedere trek van uw gezigt doet u als zoodanig kennen — misbruikt, om het verachtelijke werk te doen, dat *hij* doen moest. Smijt weg dat vuile ding, mijnheer! het bezoedelt u. Zeg den schurk, dat hij zelf zoo'n gemeen werk moet doen. Wat zou je moeder wel zeggen, jonge heer, als ze haar edelen en geliefden zoon met een geregtsdienaars-werk belast zag? Ge zijt *te* fatsoenlijk daartoe; *dat* weet ik bepaald!"

Dit zeggende, kruiste O' FLAHERTY zijne armen, nam eene deftige houding van zelfvertrouwen aan, en scheen volko-

men te mijnen aanzien gerustgesteld. Zijne welsprekendheid miste ook hare uitwerking op mij niet: ik schaamde mij, en stak langzaam de citatie in mijn zak. — »Kom binnen en drink een glaasje wijn met me, beste mijnheer!" zeide Mr. O'Flaherty. »'t Zal me regt veel pleizier doen, kennis met je te maken."

Ik volgde hem in zijne kamer. Jufvrouw Tyler keek ons beteuterd na.

De wijn bleek *brandewijn* te zijn, en mijn gastheer verontschuldigde zich deswege; maar het was allerbeste. O'Flaherty toonde zich de aangenaamste en onderhoudenste kwant, dien ik immer of ooit heb ontmoet. Met den echten tact zijner natie behandelde hij me, niet als een knaap van zestien jaren, maar als een man van de wereld, en verhief mij zoo in mijne eigene achting. Hij vertelde mij gevalletjes uit zijn vroeger leven, en scheen iedereen, van den eersten minister af tot Jonathan Screwe toe, personeel te kennen. Den laatstgenoemden heer noemde hij een fameuzen schobbejak. Het was donker, toen ik het huis uit ging, — pikdonker, toen ik op mijn kantoor kwam. Latitat kwam naar me toe.

»Wat ben je schrikkelijk lang uitgebleven!" riep hij. »Heb j'em gediend?" — »Neen, dat heb ik niet!" voerde ik hem vol verontwaardiging toe, »en ik ben ook in 't geheel niet van zins het te doen; daar is je vuile citatie terug."

Latitat keek versuft; maar toen hij alles vernam, wat er gebeurd was, schold hij mij uit voor een gek, en betuigde, dat hij voor al het geld van de wereld niet in mijne schoenen zou willen staan.

Des anderen daags bekeef mij de heer Screwe, en zond me nog dien zelfden dag, als geheel ongeschikt voor »het regt," naar mijne moeder terug.

O' Flaherty had intusschen zijn logies bij jufvrouw Tyler verlaten, en zich weggepakt naar Boulogne, zoodat men hem in 't geheel niet »diende."

Aldus nam mijne regtsgeleerde loopbaan een einde. Tubbs en mijne moeder overleiden op nieuw, wat ze met mij zouden aanvangen; de eerstgenoemde hield zich meer dan overtuigd dat ik gek was, en verachtte mij derhalve.

Een jaar lang deed ik niets dan langs de straat slenteren en mij te vermaken met de lectuur van alles wat ik

maar in handen kon krijgen. Dit is geen volstrekt verloren tijd, gelijk sommigen denken. De meeste menschen hebben meer kennis van hetgeen in 't leven te pas komt, uit toevallige gemengde lectuur dan uit regelmatige studie opgedaan.

»'k Weet maar niet, wat ik met den jongen moet beginnen," zeî moeder. — »Noch ik," gromde TUBBS. — »Ge moest me in dienst laten gaan; dat is 't best!" — »Mogt de drommel!" zeî TUBBS. — »De drommel deugt niet voor soldaat," voerde ik hem onbeschaamd toe, en dacht eens heel snedig te zijn. — »Wel, ik kan zeggen, dat ik er niets op weet," hernam mijne moeder gemelijk. »Denkt ge, mijnheer TUBBS, dat hij zoo *heel en al* ongeschikt is om als militair te dienen?" — »Integendeel, mevrouw! ik vrees, dat *hij* en de *armée* uitmuntend bij elkaêr passen." En zachtjes grommende, liet hij er op volgen: »Een troep ezels, en *hij* is er al vast één." — »Dan zou hij, dunkt me, maar terstond in dienst moeten," hervatte de oude dame goedig. »Wat rekent de hertog voor een brevet?"

Mijne moeder verbeeldde zich, dat de hertog VAN WELLINGTON niet slechts opperbevelhebber van het leger was, maar ook al het geld, dat voor aanstellingen tot officier betaald werd, in zijn zak stak, en naar verkiezing er voor rekende.

»Vierhonderd vijftig pond (*f* 5,400) kost eene aanstelling als tweede luitenant bij de infanterie van linie," zeide ik, die dat honderd maal in de *armeelijst*, welke ik haast van buiten kende, had gelezen. — »Hoe schreeuwend duur! zóó veel te rekenen!" riep moeder uit. — »Maar het tractement bedraagt vijf en drie pence daags," (*f* 3,15) hernam ik.

TUBBS vond al te weinig smaak in dat discours, om er deel aan te nemen, maar gaf zijne toestemming aan het plan, misschien om maar van mij af te zijn. Drie maanden daarna werd ik bij het ***de regiment infanterie aangesteld.

Ik geloof, dat van de tien jongens wel omtrent negen zin in de militaire dienst hebben. De officieren zien er zoo knap uit, — de montering is zoo mooi en zoo blinkend, — het werk, dat er te doen is, schijnt zoo gemakkelijk en vrij van hoofdbreken, — heen en weer kuijeren en marcheren is zulk een prettig tijdverdrijf! En dan — de mensch is

van nature een strijdzuchtig, vechtlievend dier, wat zedemeesters daar ook tegen inbrengen; jongens zijn dus heel natuurlijk tot een vechtend beroep genegen. Jammer echter, dat de werkelijkheid zelden aan de verwachting beantwoordt. Terwijl negen knapen van de tien soldaat wenschen te worden, krijgen er ten minste even zoo veel berouw over hunne keuze, na de montering aan het lijf te hebben. Men wordt het dragen dier mooije kleêren, van bajonet, sabel of degen, al heel gaauw tegen, zoo als een kind zijn speelgoed moede wordt. En veel — heel veel — hangt er van af, of een officier met zijne medeofficieren, een soldaat met zijne kameraden over weg kan.

Mijne bestemming was, dat elk me op den kop moest zitten. Op school en op het kantoor had ik die vervuld — de lezer heeft het gezien, — en thans vervulde ik ze bij de armee. Gelijk evenwel een beerepoot oneindig ruwer is dan een kattepootje, zoo is ook de onbeschoftheid van een volwassen ruziezoeker bij een regiment duizendmaal erger dan die van een schoolkameraad. De helft van het regiment had het op mij geladen. Elke mijner eigenaardigheden moest ten doel strekken aan spot en brutaliteit; alles, waar ik liefhebberij voor had, werd beschimpt. Wat mij nog het meest verwonderde — men dreef hier met mijne armoede evenzeer den spot, als de jongens op school hadden gedaan. Na het betalen mijner aanstelling deed moeder mij weten, dat er slechts een inkomen van omstreeks 60 à 70 *pounds* (*f* 720 à *f* 840) voor mij overbleef, hetgeen met mijn traktement zoo wat 150 pond (*f* 1800) uitmaakte, om van te leven. Ik was dom genoeg om te denken, dat dit wel zou kunnen lukken, zonder dat ik, een beetje zuinigheid uitgenomen, er veel verdriet door zou lijden. Maar helaas, ik was bij een regiment van »flinke, ferme jongens" gekomen, waar ik als een onwaardig, dat is kaal sujet, met den nek werd aangezien.

De liefste uitspanningen mijner medeofficieren bestonden in wedrennen, spelen, drinken en het bezoeken van naamlooze gezelschappen. Daar was ik een flaauwe kerel in, dat viel niet te loochenen; want ik had geen den minsten smaak in genoegens van zulken aard. Ik hield dol veel van muziek, maar zedelooze deuntjes waren mij eene ergernis. Teekenen was ook mijne liefhebberij; maar carricaturen vielen niet in

mijn smaak, en dus maakte ik nooit *fresco*-portretten van den kolonel met zijn brandewijnsneus, of van den groot-majoor met zijn dik, vet corpus. Ik hield veel van lezen; maar de *Wedloop-Kalender* of RUFF's *Gids naar de Renbaan* had volstrekt niets »boeijends" voor me; ik leî ze altijd heel voldaan (van er meeê uit te scheiden) uit de hand. Dames-gezelschappen waren me regt aangenaam; maar vrouwtjes van de ligte soort stonden mij volstrekt niet aan, en ik was »een drooge klant" in haar bijzijn. Alzoo bleek het duidelijk, dat mijne plaats in het geheel niet was bij het knappe, ferme ***de regiment, welks officieren al de hoedanigheden bezaten, die mij ontbraken, en eene grenzenlooze verachting koesterden voor iemand van mijne geringe, stille bekwaamheden.

Ik werd door mijne broeders-officieren juist niet gemeden en alleen gelaten; *dat* zou heel dragelijk zijn geweest, en mij de gelegenheid hebben vergund om uitspanning naar mijn eigen zin te nemen, zonder er in gestoord te worden. Neen, — mijn vertrek was schier nooit vrij van gezelschap dier heeren. Ze goten water in mijn laarzen, scheurden bladen uit mijn beste boeken, sneden de snaren van mijn viool stuk, en stopten mijne fluit met was digt; zij versierden mijne mannelijke statuetten met knevels en kinvlokjes, sloegen van de vrouwelijke de neuzen af, strooiden peper in mijn bed en leiden borstels onder de lakens; kortom, zij deden alles, om mij te ergeren en dol te maken. Ik weet zeker, dat ik spoedig van dien overlast bevrijd zou zijn geweest, zoo ik nijdiger geaardheid of driftiger humeur had getoond; maar ik lachte zelf over de meeste dier guitestukken, en zoo ik al eens het land kreeg, vergaf ik toch spoedig mijne kwelgeesten weêr.

Eens, toen ik wat laat in de eetzaal kwam, merkte ik een gezigt op, dat mij eenigzins bekend voorkwam. Het was dat van een vreemdeling »in 't politiek" gekleed, dien een der officieren aan tafel had genoodigd. De man staarde mij aan.

»Is *hij* 't? — och, dat *kan* niet zijn! — Ja waarachtig, 't is de kleine met de dagvaarding!"

Tot mijne ontzetting herkende ik nu den heer FERDINAND PATRICK O' FLAHERTY.

»De *wat* —?" riepen een aantal stemmen koorsgewijze, terwijl de blikken verbaasd zich eerst op mij, vervolgens op O' Flaherty vestigden. — »Hoe heet die heer?" vroeg deze. — Styles!" riepen allen met één mond; want dit is mijn naam, genegen lezer! — »Wel, dan is hij 't, of ik ben wel wat!" juichte O' Flaherty. »En hoe gaat het, hoe gaat het, mijnheer Styles? Verdikke, 'k ben blij van je te zien, — of je moest weêr zoo'n citatie-briefje in je zak hebben."

Ik raakte geweldig verlegen, en mijne broeders-officieren keken elkander met oogen vol verbazing, afkeer en nieuwsgierigheid aan.

»Wat meent ge daarmeê, O' Flaherty?" vroeg de officier, die hem te gast had genoodigd: »heb je Styles vroeger gekend?" — »Of ik! — en een fleschje *whisky* met hem gekraakt ook. 't Is een ferme jongen, en de eenige kerel, die me ooit, met een citatie in zijn zak, heeft laten loopen, zonder ze mij in de knuisten te stoppen." — »Een citatie in zijn zak?" riepen een aantal stemmen. — »Wel ja, wel ja!" zeî O' Flaherty: »ik zal jelui dat alles vertellen, en Styles hier zal zelf wel meêlagchen." — »Vertel op — vertel op!" riep het koor nogmaals.

Hij *vertelde*. Ik heb den lezer reeds gezegd, dat ik nooit een vermakelijker man heb gekend dan O' Flaherty, en nu hoorde ik hem het heele tooneel van *Turnham-Green* zoo naauwkeurig en koddig beschrijven, dat *ik* als hoofdpersonaadje er bijna flaauw van werd. Hij vergat niets: juffrouw Tyler werd levensgroot voorgesteld; men zag haar met de roode ellebogen *goed* te droogen hangen; men zag haar nijgen, terwijl ze van »wasschen voor een familie" hoorde, vervolgens den brief het onderst boven houden, onder de bekentenis, »dat ze geen geleerde was." *Ik* stond daar als een jong uilskuiken, beschaamd over mijne commissie, de dagvaarding in mijne handen frommelende en allenskens weêr in mijn zak stekende, als overmeesterd door de welsprekende taal van den Ier.

Schaterend, bulderend gelach begroette O'Flaherty, terwijl hij zoo vertelde; want de kwant was niet alleen luimig, maar stelde ook met eene verwonderlijke mimiek mijne houding en zenuwachtige verlegenheid voor, waarbij mijne stem

perfect door hem werd nagebootst. Maar toen hij ten slotte zeî, dat ik »een van de fermste jongens was, die hij ooit had gezien," en »dat hij gaarne een glaasje met me zou leêgen," zag ik, dat buiten hem niemand aan tafel van dat gevoelen was. Geen der officieren sprak verder een enkel woord tot me. Men wilde niets meer met mij te doen hebben.

Waar ik vervolgens mogt komen, hoorde ik een gefluister van »dagvaarding, geregtsdienaars" en andere woorden, die ik wist dat op mij doelden. Men teekende spotprenten op mijne deur: O'FLAHERTY op een drafje wegloopende, en ik er achter, met een lange strook papier in de hand, daarbij in volle uniform, en met het opschrift: EEN OFFICIER.

Zelfs mijn bedaard, zacht humeur kon dat op het laatst niet verduren. Ik werd eerst mismoedig, — vervolgens wraakzuchtig. Ik nam voor, den een of ander die rustelooze vervolging van mij betaald te zetten; tot mijn ongeluk kreeg ik maar al te spoedig, naar ik dacht, goede gelegenheid er toe. Ik was op een avond, na het eten, dat ik nu doorgaans alleen op mijne kamer deed, op de sofa aan het dutten geraakt, toen ik, ontwakende, een gefluister onder mijn venster hoorde en de stem van mijnen oppasser onderscheidde. Gissende, dat er een of ander complot tegen mij op til was, stond ik zachtjes op, en kroop naar de vensterbank, om te luisteren.

»Vergis je niet, — zijn sjako, niet zijn politiemuts. 't Is morgen parade, en dan moet hij zijn sjako op hebben. Zeg hem geen woord er van, dat die weg is, voordat de manschappen de kazerne uitgaan; maak maar, dat hij er niet eer aan denkt. Hij moet dan te huis blijven of zonder sjako onder de wapens komen, en raakt altijd in de kast. De kolonel geeft *hem* geen pardon."

De spreker was kapitein BLAZE, een van mijne ergste vijanden; hij sprak tot mijnen oppasser.

»Maar zou ik zelf niet tegen de lamp kunnen loopen?" vroeg de man. — »Neen, als je maar den mond houdt," was het antwoord, door een klank van geld gevolgd: »je begrijpt, wat er ook van kome, dat *jij er niets van weet*." — »Opperbest, kapitein!" En de eerzame luidjes gingen van elkander.

Den volgenden morgen was mijn sjako absent, zoo als ik vooraf wist. Ik zette dus mijne policiemuts bij volle uniform op, en marcheerde met mijne compagnie naar de paradeplaats. Daar zijnde, riep de adjudant mij om bij den kolonel te komen.

»Wat beteekent dat, mijnheer, dat ge zonder sjako komt?" gromde de kolonel. — »Wees zoo goed, kolonel, en vraag dat aan kapitein Blaze," was mijn antwoord. — »Wat d—, mijnheer, meen je daarmeê?" — »Daar meen ik meê, kolonel, dat kapitein Blaze weet, waar mijn sjako is, maar *ik* niet." — »Roep kapitein Blaze hier," beval de kolonel, die van nijdigheid haast uit zijn vel sprong.

De kapitein kwam op een pruikemakers-drafje aanloopen.

»Kapitein Blaze," zeî de kolonel: »luitenant Styles beschuldigt u, dat ge zijn sjako hebt weggenomen." — »Maar, kolonel!" riep Blaze met wél gehuichelde verontwaardiging uit. — »Ja!" riep ik op mijne beurt, woedend, »en ik zeg, dat ge een gemeene schurk zijt!" — »Breng mijnheer Styles in arrest," zeî de kolonel driftig. »Ga maar weêr bij je compagnie, kapitein Blaze!"

Ik moest mijn degen afgeven; de parade ging voort; ik keerde naar de kazerne terug en had kamerarrest. Eenige dagen daarna moest ik een krijgsraad passeren, wegens *inconduite* als officier en *insubordinatie*, als hebbende een officier van hoogeren rang onbeschoft op de parade beleedigd.

Men kan raden, wat er op volgde. Het werd zonneklaar bewezen, dat ik schuldig was, kapitein Blaze een »gemeenen schurk" te hebben genoemd. Tot mijne regtvaardiging kon ik *niets* bewijzen. Blaze ontkende, dat hij een enkel woord met mijn oppasser had gewisseld, en mijn oppasser hielp hem ontkennen. Ik werd gecasseerd en kon weêr naar huis gaan.

Tubbs en mijne moeder overleggen op nieuw, wat er met mij dient aangevangen.

EDITH MORTIMER, OF HET VERHAAL VAN DEN OUDEN MAN.

(Uit het Engelsch.)

Sedert lang heb ik de gewoonte, mij een paar vrije maanden in het jaar te gunnen, die ik met reisjes in ons door natuur en kunst zoo gezegend land doorbreng, en waarin ik de aangename afwisseling vind van studie en inspanning op een muf advokaats-bureau.

Bij gelegenheid dier uitstapjes heb ik allerlei vermakelijke karakters leeren kennen, zonderlinge gevallen bijgewoond, curieuse anecdoten opgedaan; maar niets heeft meer indruk op mij gemaakt, dan het volgende verhaal, dat ik den lezer zooveel mogelijk in de zelfde bewoordingen, waarin het mij werd gedaan, zal teruggeven. Ter besparing van droevige herinneringen aan nabestaanden (zoo er die welligt bestaan), verzwijg ik de plaats en verander de namen.

Tegen het einde van een schoonen zomerdag staarde ik, van den top eens heuvels, op een heerlijk ondergaan der zon, die een boomrijk dal beneden mij verlichtte, in het midden waarvan een groot huis verrees, dat, door prachtige gewassen omringd, oogenschijnlijk het eigendom van een aanzienlijk persoon was. Ik zag rond naar iemand, die mij den eigenaar van een zoo benijdenswaardig erf kon doen kennen, en bespeurde een oud man, die in gepeins beneden mij zat, de handen gevouwen hield, en aandachtig naar het gebouw keek, dat mij in het oog was gevallen, terwijl zijn lang grijs haar in het zomerwindje golfde. Ik kuchte en maakte, terwijl ik naar hem toe trad, zoo veel doenlijk gedruisch, om niet plotseling bij hem te komen; want de groene aarde was zoo zacht als het donzigste tapijt. Hij wendde het hoofd, stond op, en beantwoordde mijn »goeden avond!" op een zoo zachten en klagenden toon, dat ik terstond begreep, zijn gepeins moest van een treurigen aard wezen.

Na een paar woorden over het fraaije jaargetijde, de schoonheid en pracht van het uitzigt vóór ons, vroeg ik

hem: »Wien behoort dat heerlijke gebouw daar?" — »Och mijnheer," zeide hij, »ik dacht daar juist, toen ge mij aansprakt, aan de eigenaars van dat verlaten huis; ze waren eens zoo gelukkig, en thans — als ze nog in leven zijn — zoo ellendig. Alles is er gesloten; sedert jaren woont er niemand, behalve een oude familiedienaar en zijne vrouw, die nooit zeggen, waar hunne arme meester en meesteres zich ophouden, — zoo ze het al weten. O, mijnheer! als ik aan het geluk denk, dat in dit huis heeft geheerscht en waarin het gansche dorp deelde, toen het door de tegenwoordigheid der eigenaren van dat gebouw gezegend werd, — als ik dan verder mij te binnen breng, wat er sedert is gebeurd, is het of mijn hart wil barsten." (Hier moest de grijsaard ophouden, om zijne tranen te droogen.) »Maar droefheid doodt niet, mijnheer! Voorzeker zendt God haar ons, opdat we ons niet te veel aan deze wereld van zorg en kommer zouden hechten; evenwel is dat soms een hard denkbeeld voor een armen zondaar als ik."

De taal en houding van den eerbiedwekkenden oude, de tranen, die onophoudelijk langs zijne ingevallen wangen rolden, maakten een diepen indruk op mij.

Ik verzocht hem, zoo die taak hem niet te zwaar viel, mij de droevige historie te verhalen; want ik begreep, dat er iets rampspoedigs moest hebben plaats gehad. Hij stemde er in toe, zette zich naast mij, en begon zijn verhaal:

»Het is nu omstreeks dertig jaar geleden, dat Sir WALTER MIDDLETON zijne jonge en beminnelijke bruid te huis bragt, om voor goed in dit zijn vaderlijk erf, dat onafgebroken van het eene geslacht op het ander in zijne familie was overgegaan, te blijven wonen. De geheele landstreek in het rond, zoowel als dit dorp, verwelkomde eenparig den besten landheer en edelmoedigsten meester. Er hadden schoone feesten plaats, mijnheer! — elk wedijverde met den ander, om zijnen eerbied en vreugde aan den dag te leggen. Alles ging zoo gelukkig van de hand, als ge u maar verbeelden kunt, en een jaar daarna heerschte er nieuwe blijdschap; want er was een zoontje geboren, een mooije, flinke knaap. Achttien maanden later kwam er een tweede, even schoon jongetje, en vervolgens kreeg mevrouw geen kinderen meer. Ik heb dikwerf hooren zeggen, dat zij

zeer gaarne één dochtertje zou hebben gehad; maar die wensch werd haar niet vervuld, hoewel er later een meisje in huis kwam, dat zij als haar eigen kind lief had.

»De twee lieve knapen groeiden zoo welig op, dat het een lust was om te zien; ze waren vriendelijk en spraakzaam jegens iedereen; elk hield veel van die nobele jongens, de vreugde en lust hunner ouders. Och, mijnheer! eens op een avond, dat ik naar huis kwam, ontmoette ik boden, die heen en weer, van en naar het gindsche gebouw renden, terwijl vrouwen en kinderen schreijend rondliepen, en ieder zich neêrslagtig toonde. Wat was er gebeurd? De jonge heer WALTER, die omstreeks de zeven jaren was, had een val gedaan van een der vurige paarden zijn vaders, dat hij, in de afwezigheid van den stalknecht, onvoorzigtigerwijze bestegen had. Hij was buiten kennis, en naar men vreesde, sterk beschadigd; vele dagen lang werd er aan zijn leven gewanhoopt, en we treurden allen om het lijden der arme droevige ouders en de pijn die het goede en beminde knaapje moest verduren. De kleine lijder was veel beter gezien dan zijn broeder, die niet zoo welgeaard was.

Na vele maanden zwaar lijdens herstelde onze jonge heer; maar hij was kreupel voor zijn leven lang, en zag er zoo mager en teêr uit door zijne lange bedlegerigheid, dat er een geruime tijd verliep, voordat hij zijne vroegere krachten terug kreeg. Diep, zeer diep, Mijnheer, was de smart, die Sir WALTER en zijne goede dame leden, bij het zien van de veranderde gedaante huns lievelings. Men deed al wat men kon: men bragt hem naar Londen, om beter raad in te winnen; men reisde met hem het land door, om het met verandering van lucht en het gebruik van beroemde baden te beproeven; en hij bevond zich daarna ook veel beter; maar hij was en bleef lam, mijnheer, en zijn groei ging zeer langzaam voort. Voor het overige was hij schoon van gelaat, vriendelijk van hart, zacht van humeur, goedig en hulpvaardig voor een ieder, gehoorzaam aan zijne ouders en een vroom, ootmoedig Christen. Geen wonder dus, dat zijne ouders hem als hun oogappel lief hadden. De jonge heer EDMUND werd door sommigen voor schooner gehouden dan zijn broeder WALTER (hoewel hij, naar mijne gedachten, zulke heldere, minzame oogen niet had); het was een fraai

gevormde, lang opgeschoten knaap, trotsch op zijne figuur en voorkomen; en, vermits hij geen hinderpaal in zijne studiën had geleden, zoo als zijn arme broeder, ging hij voor kundiger scholier door. Had de jonge heer WALTER zulk een jammerlijk ongeval niet gehad, mijnheer, men zou, toen de broeders groot waren geworden, geen schooner knapen ver in het rond hebben kunnen zien.

»Zoo verliepen er jaren, en alles ging zoo regelmatig en ordelijk op het kasteel (zoo noemden wij het heerenhuis) toe, dat er steeds geluk en overvloed heerschten; de jonge heeren hadden hunne studiën voltooid, en kenners zeiden, dat zij zeer knap en bekwaam waren; toen onverwachts mevrouw MIDDLETON naar het sterfbed eener waarde vriendin werd ontboden, die hare dochter, de beminnelijke EDITH MORTIMER, als eene wees aan hare voogdij en zorg toevertrouwde en aanbeval.

De twee dames keerden weldra naar het kasteel terug, wederzijds met elkander ingenomen, en juffer EDITH werd als eene dochter door den heer en mevrouw MIDDLETON behandeld. De jonge heeren beschouwden haar als eene zuster. Het arme volkje hier in den omtrek noemde haar aldra een engel, uit den hemel gezonden om het dorp tot zegening te strekken. Voor gezonden, voor zieken en stervenden was zij eene troosteres; jong en oud verheugde zich in haar gelaat te zien. Mevrouw MIDDLETON had zich altijd zachtaardig en weldadig betoond en was gewoon geweest de hutten te bezoeken; maar juffer EDITH verving hare plaats nu, en voor elk werd goede zorg gedragen. De jonge heer had sedert zijn ongeluk nooit weêr een paard bestegen, en ook zijnen ouders beloofd het niet te zullen doen; maar hij had een wagentje met twee fraaije hitjes, schimmels, en plagt mevrouw MIDDLETON daarin naar de boerenwoningen te rijden, zoodat, terwijl zij aan de bedstede van een lijder het gebed las, hij intusschen het zelfde bij een ander deed; want inderdaad, het was een Christelijke knaap. Mevrouws plaats werd nu, zoo als ik zeide, door juffer EDITH ingenomen, en ge weet, mijnheer, hoe snapachtig het volk is: de praat ging, dat zij en de jonge heer WALTER geëngageerd waren en in het huwelijk stonden te treden; het zou ook gewis een beminnelijk paartje zijn geweest. Zelfs

onze goede oude dominé zei, dat ze voor elkaâr geboren waren en dat hij hoopte nog vóór zijn dood hunne handen in elkaâr te mogen leggen; en daar hij een verstandig man was dacht een ieder, dat hij goede redenen had om zoo te spreken.

»De jonge heer EDMUND bereed, gelijk zijn vader, moedige, vurige paarden, en werd, te paard zittende, zeer door dames bewonderd om zijne fiere gestalte en houding. Men zeide, dat hij altijd juffer EDITH als mederijdster bij zich verlangde, om zijne kunst aan haar te toonen; en eindelijk ging er een gefluister onder de domestieken, dat ook de jonge heer EDMUND op EDITH verliefd was.

»Ik luisterde weinig naar al die praatjes, totdat ik eens in de zaal op een brief wachtende, dien ik voor Sir WALTER bestellen moest, juffer EDITH uit hare kamer zag treden, met haren sjaal om en haren hoed op, gereed om met den jongen heer WALTER in zijn chaise uit rijden te gaan. Zij werd gevolgd door den heer EDMUND, die, naar mij scheen, op een vergramden toon tot haar zeide: »Waarom moet ge nu uitgaan? Trek liever uw rijkleed aan, en ga met mij een toertje over de heuvelen maken." Zij antwoordde op hare gewone zachtzinnige wijze: »Ik kan niet, EDMUND! ik heb WALTER verzocht om mij naar de oude vrouw JONES te rijden, die erg ziek ligt." — »Laat dat maar," zeide hij: »WALTER kan wel alleen gaan en er een boodschap laten; op zulk een fraaijen dag als heden moest ge liever een uitstapje te paard doen." — »Neen, EDMUND!" hernam zij: »ik heb vrouw JONES beloofd bij haar te komen lezen, en kan mijn eigen pleizier ten gevalle haar niet te leur stellen. Zij heeft niet lang meer te leven, en ik zou het mij altijd moeten verwijten, zoo ik de gelegenheid om haar de kleine opbeuring te verschaffen, die ik haar doen kan, verzuimd had. Maar," liet zij er op volgen, »waarom rijdt ge niet zoo ver met ons mede? We konden dan later bij u komen." — »Hoe!" riep hij driftig uit: »ik zou met u uitrijden, terwijl *hij* aan uwe zijde zat? *Dat nooit!*" Daarmede verwijderde hij zich ijlings, en liet haar, bleek en ontsteld over zijne drift, alleen staan. Zij scheen eensklaps de waarheid te beseffen, en keerde met een verlegen gelaat naar hare kamer.

»Eenige minuten daarna kwam de jonge heer WALTER voor de deur gereden, gaf de trensen aan zijn stalknecht over, en riep vrolijk uit: »Wel, EDITH!" En mij, die haar de deur opende, nu ziende, groette hij mij met »goeden morgen, BENSON! — Maar wat schort er aan, lieve?" vroeg hij haar vervolgens. Ik hoorde niet wat zij antwoordde; maar een treurig voorgevoel beving mij, toen ik hen zag wegrijden.

»Het was maar al te waar, mijnheer! — de jonge EDMUND beminde als uitgelaten de verloofde zijns broeders; want deze was, met volle toestemming zijner ouders, haar gehoopte bruidegom. Zij hielden de attenties van den heer EDMUND jegens haar voor iets heel natuurlijks; de treurige waarheid was hun verborgen.

»Het huwelijk echter werd door juffer EDITH van den eenen tijd tot den anderen uitgesteld; want — EDMUND had, na te vergeefs gepoogd te hebben zijnen broeder te verdringen, haar gezworen, dat zij nooit diens vrouw zou worden; en zij vreesde, dat hij tot een geweldigen stap zou kunnen overgaan. Zij hoopte, door hem tijd te geven om zijne dwaasheid in te zien, hem van zijn hartstogt te genezen.

»Iedereen zag dat zij kwijnde; zij werd mager en bleek en zenuwachtig; zij wilde noch door den heer WALTER worden gereden, noch met EDMUND uitrijden. Op het laatst werd zij zoo ongesteld, dat er, schoon tegen haren zin, een doctor geraadpleegd werd, die er voor was, dat het huwelijk onverwijld werd voltrokken, en dat de heer WALTER naar een warmer klimaat met haar reisde. De doctor meende waarschijnlijk, dat zij de kwaal harer moeder, die aan de tering gestorven was, had overgeërfd, terwijl het integendeel zielsangst was, die hare gezondheid vernielde.

»Alles werd nu tot het huwelijksfeest gereed gemaakt. Maar EDMUND gedroeg zich zoo driftig en verbolgen jegens zijnen broeder, dat deze hem eens zeide: »Wat hebt ge toch tegen mij, lieve EDMUND? Ge weet wel, dat ik u altijd in alles heb zoeken genoegen te geven, — wat wilt ge van mij?" — »Dat ge me EDITH geeft," was het vinnige antwoord. — »Hoe, EDMUND! mijne EDITH, mijne lieve EDITH? ge weet niet wat ge zegt, EDMUND!" — »Nu dan, hoor naar hetgeen ik u zeg, WALTER! Ik zal den dag niet overleven, dat ze uwe vrouw wordt." Daarop snelde de dolle jongeling

naar zijne kamer, pakte eenige kleederen bijeen, riep om zijn knecht, en reed — niemand wist waarheen.

»Het werd nu noodzakelijk, Sir WALTER en mevrouw met het vorige gedrag van EDMUND bekend te maken en de aanleiding tot juffer EDITH's droefgeestigheid en ziekelijkheid te doen weten. Men deed al wat men kon, om te ontdekken waar de vlugteling was heengegaan (hij had zijnen knecht en zijn paard teruggezonden), maar vruchteloos. WALTER reed naar Londen, en zou zijn buitensporigen broeder nog verder hebben gezocht, maar zijne ouders wilden dat niet toelaten.

»Intusschen werd juffer EDITH al magerder en bleeker; zij verweet zichzelve, al het leed te hebben veroorzaakt, dat hare lieve ouders — zoo noemde zij hen — drukte. Er kwam eindelijk een brief uit Spanje, waarin EDMUND zijnen ouders vergiffenis vroeg, doch hun tevens meldde, dat hij nooit zou terug komen.

»Nu begon juffer EDITH er opgeruimder uit te zien; de trouwdag werd bepaald, en WALTER reed weder met haar uit, om zieken te bezoeken. Een klein meisje, een der schoolkinderen, was erg ziek: juffer EDITH bezocht en troetelde het; maar het arme kind stierf aan de scharlakenkoorts, en weinige dagen daarna werd onze arme juffer door de zelfde kwaal aangetast. Dat was eene droefheid op het kasteel, mijnheer! Ik kan u niet zeggen wat zij al sprak, om haren minnaar en zijne ouders, die, in tranen smeltende, om haar bed stonden, te troosten en op te beuren, — maar zij stierf. Haar dood was vrede, gelijk haar leven was geweest. De rouw van het huis was onuitsprekelijk; maar God was daar, om de ongelukkigen staande te houden.

»Den dag, waarop juffer EDITH begraven werd, een dag, die velen hier in den omtrek onvergetelijk zal blijven, stond de arme jonge heer bij het graf zoo lang, tot de kist aan zijne oogen onttrokken was; toen wendde hij zich schreijend weg, en men hoorde hem zuchten: »Ik kom, EDITH!" Hij keerde langzaam huiswaarts, en de kamer binnen tredende, waar dominé BARTON zijne treurende ouders zocht te bemoedigen, wierp hij zich in hunne armen, en zeide daarop tot den predikant: »Bid voor mij, dat mijne zonden mogen vergeven worden, en troost mijn lieve vader en moeder; want

ik sterf ook." Het bleek nu, dat hij door de zelfde noodlottige koorts was aangetast — en tien dagen na zijne beminde werd hij in het zelfde graf bijgezet. Hij rust aan hare zijde. En zeer kort na dat dubbele verlies kwam er een brief, die meldde, dat de heer EDMUND in het zuiden van Frankrijk gevaarlijk ziek lag, en zijnen ouders verzocht bij hem te komen, wijl hij niet gerust zou sterven zonder hen te zien en hunne vergiffenis verkregen te hebben. Zij vertrokken onmiddelijk met een bekwamen Londenschen geneesheer, en kwamen even bij tijds, om hunnen laatsten telg de oogen toe te drukken en hem in een vreemd graf te leggen.

»Het kasteel werd gesloten, mijnheer, toen zij vertrokken, en ze zijn nooit teruggekomen. Ze schreven, dat hun kinderloos en rampspoedig huis hen nooit zou wederzien. Dominé BARTON deelt nog hunne weldaden aan de arme dorpelingen uit, en niemand mag gebrek lijden. Ieder weet van wien de giften komen, maar niemand waar de hard beproefde gevers zich bevinden."

Een nieuwe tranenvloed noodzaakte den ouden man eenige minuten op te houden; daarna hernam hij: »Ik kan u niet de helft der goedheden van die weldoeners doen kennen, en de tranen moeten haren loop hebben, mijnheer, zoo vaak ik dat verlaten huis met zijne geslotene deuren en vensters aanzie."

Ik dankte den ouden man voor zijn treurig verhaal, wenschte hem goeden avond, en keerde naar de herberg terug, waar mij de kasteleines verzekerde, dat ik de eenvoudige waarheid had gehoord. De treurige gebeurtenis trof mij diep, en ik teekende haar, zooveel mogelijk met de eigene woorden des ouden mans, in mijn dagboek op.

MENGELINGEN.

HENDRIK IX van Engeland. — Een koning, HENDRIK IX van Engeland, heeft wel niet bestaan; want met den in Januarij 1547 overledenen HENDRIK VIII is de rij der Engelsche koningen van dezen stam gesloten. Nogtans bezit een Engelsch-

man, gelijk in DICKENS' *Household Words* berigt wordt, eene medaille, op welke zich *en relief* een kop bevindt, naar het schijnt van een geestelijke, en welke tot omschrift draagt: HENR. IX. MAG. BRIT. FR. ET. HIB. REX. FID. DEF. CARD. Op de keerzijde er van ziet men een groot kruis, dat door de Heilige Maagd omhoog wordt gehouden; een leeuw, met eene treurende uitdrukking in zijnen blik, ligt op den grond aan hare voeten neêrgevlijd, en rigt, naar het schijnt, zijn oog op de Britsche kroon. In den achtergrond bevindt zich eene brug, door heuvels beschermd, en eene kerk, waarschijnlijk die van St. Pieter te Rome.

De Engelschman, aan wien deze medaille toebehoort, is op de volgende zonderlinge wijze in het bezit er van gekomen.

Ten tijde dat een Engelsch leger in Calabrië stond, om FERDINAND IV van Napels tegen BONAPARTE bij te staan, werd een Britsch officier toevallig van zijn regiment gescheiden, en terwijl hij in de nabijheid van Canne, in de provincie Basilicata, in den rug van het corps van MASSENA, ronddoolde, en ieder oogenblik vreezen moest gevangen te worden genomen, zocht hij bescherming in eene villa, die bekoorlijk aan den grooten weg gelegen was. Hij werd door een eerwaardig heer, die kardinaal scheen te wezen, gastvrij ontvangen. Het belang, dat de Italiaansche prelaat in de welvaart van den Brit stelde, wekte de nieuwsgierigheid van den vlugteling; hij waagde het te vragen, met wien hij de eer had te spreken, en ontving het eenvoudige antwoord: »Met uwen koning." Toen de officier een weinig van zijne verbazing was bekomen, stelde de kardinaal hem de genoemde medaille ter hand. Het was een van die, welke bij den dood van prins KAREL geslagen werden, om de denkbeeldige opvolging van HENDRIK STUART, den kardinaal-hertog van York, met welken het geslacht der STUARTS in regte lijn eindigde, op den Engelschen troon in aandenken te houden; en bij dezen HENDRIK STUART had gemelde voortvlugtige officier thans eene schuilplaats gevonden.

Het is bekend, dat deze prelaat tot aan zijnen dood de geheime afgod was van al degenen, die nog altijd voor een herstel der STUARTS in Groot-Brittannië dweepten. Hij was de tweede zoon van den pretendent, en werd den 26sten Maart 1725 te Rome geboren. Toen hij twintig jaar oud was, begaf hij

zich naar Frankrijk, om aan het hoofd van 15,000 Franschen, die zich te Duinkerken hadden vereenigd, eenen aanval op Engeland te doen, tot herstel van het huis STUART. Deze voorgenomen inval in Engeland werd na den slag van Culloden opgegeven. HENDRIK keerde naar Rome terug, trad in den geestelijken stand, en scheen alle wereldlijke plannen te hebben vaarwel gezegd. Als geestelijke verwierf hij alras de eene waardigheid na de andere, en reeds in 1747 schonk BENEDICTUS XIV hem den kardinaalshoed.

Vijftig jaren achtereen leidde hij thans te Rome een stil leven; toen echter in 1798 de Franschen PIUS VI wegjoegen, moest ook HENDRIK STUART zijne prachtige paleizen te Rome en Frascati den rug toekeeren. Er kwamen dagen van gebrek voor hem, en zijne eigene middelen van bestaan bestonden slechts in eenig zilvergoed, dat hij op zijne vlugt nog gered had. Van ouderdom verzwakt, zonder huisvesting, zonder middelen (want NAPOLEON had hem van zijne bezittingen beroofd), kon hij op zijn 73ste jaar eene toevlugt slechts in een verborgen hoek zoeken, die hem bijna aan de vergetelheid prijs gaf.

Door tusschenkomst van JOHN COX HIPPISLEY werd koning GEORGE III van den behoeftigen toestand des kardinaal-hertogs onderrigt, en liet hem in 1800 door Lord MINTO 2000 pond st. overmaken, met bijvoeging, dat in Julij aanstaande den kardinaal eene gelijke som zou geworden, en hem voortaan, zoo zijne omstandigheden niet verbeterd waren, een jaargeld van 4000 p. st. zou ten dienste staan. De kardinaal mogt zich nog zeven jaren lang over dit pensioen verheugen, en stierf in 1807 te Rome, in 83jarigen ouderdom. Hij werd tusschen zijnen vader en zijnen broeder te Frascati ter aarde besteld. Zijn grafteeken, door den beroemden CANOVA vervaardigd, draagt tot opschrift de naam HENDRIK IX.

De kardinaal-hertog stond tot aan zijnen dood, ofschoon hij zulk aanzienlijk pensioen van Engeland ontving, met verscheidene adelijken aldaar in verbinding, die altijd nog in de hoop leefden, hem den troon van Groot-Britannië te zien beklimmen. Onder zijne papieren vond men brieven van eenigen zijner werkzaamste aanhangers in Ierland en Schotland; de Engelsche regering was intusschen wijs genoeg om van dit alles geen notitie te nemen. Had zij dit gedaan,

dan zouden vele hooggeplaatste en invloedrijke mannen tot gestrenge verantwoording geroepen zijn.

Het tegenwoordige Honoloeloe. — Deze residentie van den koning der Sandwichs-eilanden wordt door den reiziger Anderson aldus geschilderd:

De breede en regelmatige straten zijn hier en daar met eene soort van trottoirs voorzien, en hebben louter Engelsche namen; geen er van is geplaveid, maar ze zijn vol stofwolken, even als een landweg, en bijna alle zijn met dubbele rijen van acacia's en andere boomen bezet. Straatverlichting is er des avonds niet; enkele huizen echter hebben lantarens uithangen, waardoor de eigenaars hunnen hoogeren stand willen aanduiden. De huizen zelve zijn voor het kleinst gedeelte van steen uit gehouwene lavablokken zamengevoegd, en zien er zeer net en solide uit; het grootst gedeelte echter is van hout, in allerlei vorm, nu eens klein en gemakkelijk te vervoeren, gelijk onze wafel- en andere kramen, dan eens meer solide en statiger, vaak met een soort van balkon of altan op het dak, naar hetwelk een terras heenloopt, en meestal in het midden van grasperken of liever kleine plantaadjen (*parks*) gebouwd; want bloemen schijnen hier niet veel voor te komen. Gelijk in gewone straten, vormen al deze huizen regte lijnen; maar de ledige ruimten tusschen hen zijn door muren van twee ellen hoog afgeperkt, die uit groote blokken leem zijn gebouwd. In deze nu eens grootere, dan kleinere ruimten bevinden zich de woningen der landzaten (indianen, *indigènes*). Deze, welke geheel en al het voorkomen van groote hooimijten hebben, zijn van riet in de gedaante van groote driehoeken zamengesteld, met een dak, dat tot den grond reikt, en eene lage opening, die voor deur dient. Alleen de allervoornaamsten hebben huizen, welke uit vier muren van een paar ellen hoog bestaan, waarboven het hooge dak zich verheft, dat dan aan alle kanten als een paraplui uitsteekt, en een schaduwrijk plekje aan het huis oplevert.

Op deze wijze is de stad een bont mengelmoes van gebouwen in den verschillendsten stijl, en ziet er, ondanks hare regtlijnige straten, zeer onregelmatig uit; op enkele punten alleen ziet men een aantal gelijksoortige huizen, waardoor dergelijke streken dan weder een óf Europeesch

óf Owahisch karakter hebben. Intusschen vindt men ook eene soort van woningen, die *nog* minder kostbaar zijn; namelijk eenige palen, waarover eene mat tot bescherming van de daaronder liggenden is uitgespannen.

Vijvers, waarin het van visschen wemelt, zijn zeer gewoon. Aan allerlei soort van winkels is geen gebrek; die der Chinezen onderscheiden zich boven al de overigen. De meeste waren, die hier verkocht worden, komen uit China, en het moet zeer voordeelig zijn, een vaartuig met Chinesche waar te bevrachten en deze hier in het openbaar te veilen, waardoor men meestal 50 percent winnen kan. Aan de haven, waar men mij zeide dat 150 schepen te gelijk voor anker hadden gelegen, bevindt zich eene soort van houten stijger of havendam, waaraan eene menigte vaartuigen liggen. Digt bij den stijger is het tolhuis, een zeer fraai gebouw, waar tevens brood, fruit, vleesch en andere eetwaar verkocht wordt, en daartegenover is een openbaar eethuis — een eethuis in grooten stijl, met ontzaggelijke tafels, die zich onder weinig aanlokkelijke geregten buigen. Rondom ontzaggelijke hoopen meloenen, pai-kalabassen en andere lekkernijen verzamelt zich dagelijks, ten allen tijde, eene groote gemengde menigte menschen onder een oorverdoovend gesnap. En hier heeft men voorzeker de beste gelegenheid om het volksleven in al zijne vrijheid en bewegelijkheid gade te slaan.

Als men maar durft! — Het was den 19den April 1774, toen in de groote Opera te Parijs de *Iphigenia in Aulis* van Glück voor het eerst gegeven werd. Pierre Fontaine, de later zoo beroemde architect, was toenmaals nog kweekeling aan het *Collége* van Pontoise. Het gerucht van den ontzaggelijken opgang, dien gemelde opera had gemaakt, drong ook tot de kweekelingen van dit *collége* door. De wonderen, die men over de *Iphigenia* vertelde, stegen den jongen Fontaine zoodanig in het hoofd, dat hij eene onweêrstaanbare neiging gevoelde om dat meesterstuk te leeren kennen. Dit was echter voor iemand als onze held, die te dezen einde van school zou moeten drossen, eene moeijelijke of liever onmogelijke zaak. Hij trachtte nog eenige schoolmakkers over te halen, om met hem gemeene zaak te maken; maar vruch-

teloos: niemand wilde van de partij wezen. Hij besloot derhalve, alleen te vertrekken.

Op een vacantiedag verliet hij, zonder iemand er iets van te zeggen, het *collége* des morgens vroeg, sloeg den weg naar de Seine in, stapte in eene boot, die juist stroomafwaarts roeide, en vergat Pontoise, leerschool en leermeesters. Hij dacht aan niets dan aan de Grieksche vloot; hij zeilde naar de oevers van Aulis toe, ontmoette AGAMEMNON, KALCHAS en IPHIGENIA. Maar zoo ver ging de boot niet; een uur beneden Pontoise hield zij stil, om steenen te laden. De jonge kweekeling was derhalve genoodzaakt uit te stappen en den verderen weg naar Parijs te voet af te leggen.

Hij ging nu een tijd lang vol moed voort, en was juist op het punt om den weg lang, de bestrating lastig en den togt moeijelijk te vinden, toen eene schitterende equipage hem voorbij reed. Het prachtige rijtuig, dat hem zoo snel als de wind voorbij stoof en hem digt in eene stofwolk wikkelde, trof hem, en hij wierp een blik vol begeerte naar binnen. Een klein eind verder hield het rijtuig stil, en FONTAINE was juist op het punt om er voorbij te gaan, toen eene stem hem riep. »Zeg eens, kereltje!" hoorde hij zich toeroepen: »heb je zoo'n haast? Waar ga je zoo gaauw naar toe?" — »Ik ga naar de Opera," gaf FONTAINE deftig ten antwoord. — »Wat zeg je? Naar de Opera?" — »Zeker; ik wil *Iphigenie in Aulis* zien." — »Maar dat kost geld, mannetje! Ge hebt zeker nog al wat op zak?" — »O ja, ik heb vijf francs en nog een stuk van twaalf sous," antwoordde FONTAINE in het gevoel van eigenwaarde.

Het aanzienlijk gezelschap, dat pleizier in de zaak kreeg, liet nu den met stof bedekten scholier in het rijtuig stappen, bragt hem naar Parijs, voorzag in hetgeen er aan zijn toilet ontbrak, gaf hem een goed middagmaal, en bovendien een vrijbiljet voor de Opera. Nadat het stuk uit was, vond de kweekeling aan de deur van het Opera-gebouw weder de prachtige equipage, waarmede hij gekomen was, stapte in, alsof het zoo behoorde, liet zich op zijn gemak naar Pontoise terugrijden, en kwam weder in het *collége*, geheel vervuld van het genot, dat hij had gesmaakt, en nog in het bezit van zijne vijf francs en zijn twaalf-sous-stuk, zonder dat iemand vermoedde, waar of in welk gezelschap hij in

dien tusschentijd was geweest. FONTAINE zelf vernam dit eerst later. Het waren niemand anders dan de koning, de koningin, LEGROS, *mademoiselle* ARNOULD, SUARD, de *abbé* ARNOULD, LAHARPE, MARMONTEL, en, ten slotte, de ridder GLÜCK zelf.

De eerste Russische courant. — De keizerlijke openbare bibliotheek te St. Petersburg heeft, bij gelegenheid van het eeuwfeest der universiteit te Moskau, op 12 (24) Januarij l.l., een belangrijk fac-simile der eerste Russische courant uitgegeven. Dit oudste voortbrengsel van de dagbladpers in Rusland dagteekent van 1703; PETER de Groote zelf was de uitgever. De 39 nommers, waaruit de jaargang bestaat, zijn door hunne betrekking tot den merkwaardigen tijd, in welken een nieuw spiritueel en politiek leven voor Rusland begon, meer dan eene letterkundige curiositeit; zij hebben veeleer, als completering en rectificatie van andere geschiedkundige gedenkschriften, eene hooge geschiedkundige waarde. Voor PETER den Groote was het verschijnen der eerste Russische courant eene gebeurtenis, welker belangrijkheid men naauwelijks te hoog kan schatten; dat hij zelf de beteekenis er van gevoelde, kan daaruit blijken, dat hij aan de redactie van het blad *persoonlijk deel nam*, ja somwijlen *eigenhandig de drukproeven corrigeerde*, zoo als eenige dezer proeven, die nog voorhanden zijn, kunnen bewijzen. De oorspronkelijke exemplaren dezer courant zijn natuurlijk hoogst zeldzaam; men kent nog maar twee complete, die zich beide in de genoemde bibliotheek bevinden. De nieuwe afdruk, waarvan een exemplaar voor ons ligt, is diplomatisch naauwkeurig, en beantwoordt letter voor letter aan het origineel. Het schrift of de lettersoort is het Oud- of Kerk-Slavisch, en de typen (gegoten letters), die tot de nieuwe uitgaven hebben gediend, zijn te dezen einde opzettelijk te Moskau gegoten, terwijl het origineele *handschrift*, dat er bij voorkomt, op decalqueerpapier is doorgetrokken, en vervolgens gelithographieerd. Eene voorafgaande korte geschiedenis van de Russische couranten-litteratuur, benevens een bibliographisch overzigt van al wat daarover geschreven is, gelijk mede aan het slot eene alphabetische inhoud-opgave, geven aan deze uitgave eene eigenaardige zelfstandige waarde.

De Russische landheer en zijne boeren. — Graaf B***, een vermogend edelman in Zuid-Rusland, was op zijn zeventiende jaar reeds wees, en leefde tot aan zijne meerderjarigheid onder toezigt van een voogd. Meerderjarig geworden, maakte hij zich op, om, een voor een, zijne goederen te bezoeken. Het was reeds nacht, toen hij het grootste er van, in Klein-Rusland, bereikte. Hij reed in alle stilte naar het heerenhuis, — zoo als hij dacht, onopgemerkt door de dorpelingen; maar dit was toch niet zoo. Den anderen morgen vroeg werd hij door eene groote opschudding en een verschrikkelijk leven gewekt: een blik door het venster deed hem zien, dat het voorplein met boeren was opgevuld. In het eerste oogenblik vreesde hij, dat de lijfeigenen eene zamenzwering tegen hem hadden gevormd; echter besloot hij het gevaar vol moed onder de oogen te zien. Schielijk kleedde hij zich aan, en snelde naar beneden, midden onder den bijeengeschoolden hoop menschen. Het wilde geschreeuw, dat hem ontving, was weinig geschikt om hem gerust te stellen. Kort daarna echter volgde een plotseling stilzwijgen. Daarop traden drie der oudste boeren vooruit, en verzochten hem vol eerbied opheldering omtrent een loopend gerucht, namelijk, dat hij diep in schulden stak; »want," zeiden zij, »wij zouden om alles in de wereld de schande niet verdragen van eenen heer te hebben, met wien het zoo gesteld was; ook hebben wij om deze reden reeds een millioen roebels onder ons bijeen gebragt, welke som wij u dringend verzoeken aan te nemen." — Verscheidene boeren naderden thans, met banknoten (papieren roebels) en zware zakken vol geld in de handen, hiermede te kennen gevende, dat het niet maar mooije praatjes waren, wat zij vertelden. De graaf gevoelde zich hierdoor zoo aangedaan, dat hij niet dadelijk kon antwoorden. Eindelijk echter dankte hij de brave lieden hartelijk voor hun aanbod, dat hij echter moest afwijzen, daar hij zonder schulden was en zich volstrekt niet in geldverlegenheid bevond.

Zoo iets vindt men tot dusver nog slechts in Amerika. — Een der meest bekende redenaars in de Vereenigde Staten wilde in een district van Virginië als kieskandidaat optreden, en om zeker van zijne zaak te wezen,

besloot hij zich in persoon aan zijne kiezers voor te stellen, door in het district rond te reizen en redevoeringen te houden. Zijne vrienden beloofden hem overal de schitterendste ontvangst. Maar reeds bij zijn eerste optreden in eene kleine stad zag hij zich teleurgesteld; want hij hield zijne redevoering voor een zeer klein publiek. Zoo ging het hem op verscheidene plaatsen. Hij verwonderde er zich natuurlijk over, en trachtte de oorzaak te doorgronden. Toen bleek, dat tegelijk met hem een man reisde, die een uitmuntend afgerigten *beer* liet kijken, en dat de menschen daar ter plaatse liever naar den beer dan naar den kieskandidaat gingen. Dadelijk begaf hij zich echter naar den beerenleider, en zeide: »Beste vriend, uw beer doet mij magtig veel afbreuk. Mijne vrienden, mijne vijanden, allen willen liever uw beest zien dan mijne staatkundige geloofsbelijdenis hooren. Wilt gij tien dollars per avond verdienen? Gij hebt daarbij niets te doen, dan dat gij mij uw publiek overlaat. Telken reize na uwe voorstelling, voordat nog een der aanwezigen zich heeft verwijderd, treed ik op en houd mijne redevoering. De couranten zullen wel zeggen, dat gij *twee* merkwaardigheden hebt vertoond, een *vier-* en een *twee*voetig, maar dat kan geen kwaad; integendeel, het zal een nog grooter publiek lokken."

De koop werd natuurlijk gesloten, en de kieskandidaat reisde nu met den beer en deszelfs geleider. Overal, waar de beer zijne kunststukken had uitgevoerd, trad de redenaar na den afloop daarvan op, en sprak met nationaal vuur. De Amerikanen, die aan allerlei soort van *humbug* reeds gewoon zijn, verwonderden zich in 't geheel niet; integendeel, zij vonden den inval zeer *practisch;* overal sprak men van den beerenkandidaat, en deze werd dan ook werkelijk met eene schitterende meerderheid gekozen.

Een goedkoop mikroskoop. — Op *Leicester-Square* — een plein te Londen — treft men gewoonlijk een man aan, die mikroskopen voor een *penny* (5 cents) het stuk verkoopt. Zij bestaan in een gewoon pillendoosje, welks ondoorzigtbare bodem is weggenomen en door een stuk vensterglas vervangen; in het deksel is een klein gaatje gemaakt, om daarin een lins (bolrond glaasje) aan te brengen; het kleine werktuig is zwart geverwd. Houdt men het oog tegen de lins,

dan ziet men honderden mikroskopische diertjes, van de grootte eens worms, zich naar alle rigtingen bewegen, terwijl het bloote oog op het glas slechts een klein plekje gewaar wordt, dat met een mengsel van meel of lijm en water gemaakt is. Het werktuig vergroot nagenoeg twintig maal. Nu zou eene lins van zulk vergrootend vermogen in Engeland ten minste 2 sh. (ƒ 1,20) kosten; hoe kan derhalve die man zijn mikroskoop voor een penny verkoopen? Zijn geheim is het volgende: De lins wordt van doorschijnenden balsem van Canada gemaakt. Men laat behendig een droppeltje van dezen balsem, wanneer hij vloeijend is, in het gaatje loopen, en bij het stollen neemt het allengs den vorm eener kleine lins aan. Genoemde man verkoopt reeds sedert 15 jaar dergelijke door zijne familie vervaardigde mikroskopen: een zijner kinderen snijdt den bodem van de pillendoosjes weg, een ander maakt het gaatje in het deksel, en een derde verwt het doosje zwart, nadat zijne vrouw voor het smelten en indruppelen van den balsem gezorgd heeft.

Ongeriefelijkheden van ijzeren huizen. — »IJzeren huizen," zeide iemand, die zich onlangs in Californië heeft gevestigd (Frank Marryat), »deugen in de meeste gevallen nergens toe, en ik schrijf uit eigen ervaring. Ik heb in kerken gezeten, die uit ijzer zijn vervaardigd, en was altijd blijde, wanneer ik er maar weêr uit was. In heb in ijzeren club-huizen mijne biljartqueu vol wrevel weggeworpen, in ijzeren hôtels mijne rekening dadelijk betaald en ze terstond weder verlaten. In mijne kleine blokhut, op de meijerij, woonde ik altijd heel pleizierig, maar in mijn ijzeren huis kon ik het niet lang uithouden. Scheen de zon, dan was het te heet; bij het vallen van den avond werd het op eens zoo koud, dat ik tegen den morgen lag te rillen, alsof ik de koude koorts had. Was het zeer warm, dan verbreidde het verhitte ijzer met zijne tegen den roest verzekerende verf eene afgrijselijke lucht; en wanneer de regen op het dak viel, was het niet anders dan alsof eene hagelbui van schroot er op nederstortte. Ik voerde het eindelijk met hout, dat is, ik bouwde binnen het *ijzeren* huis een *houten*, en nu ging het ten minste. Maar het zou toch goedkooper zijn geweest, zoo ik *eerst* het houten huis had laten bouwen, en

dan een ijzeren huis er om heen, zoo dit noodig was geweest, waaraan ik echter zeer twijfel."

De mensch kan honderd jaar oud worden. — De beroemde Fransche physioloog FLOURENS bepaalt in een onlangs uitgegeven werk den duur van het menschelijk leven op honderd jaar. Hij komt tot dit besluit door den duur van den wasdom, die, volgens ervaring, bij de verschillende dieren in genoegzame evenredigheid met den levensduur van elk hunner staat, en de laatste is, volgens hem, vijfmaal zoo lang als de eerste. Hij heeft, zoo als hij zegt, sedert vijftien jaren hierover bij de dieren onderzoek gedaan en zijn gevoelen steeds bewaarheid geworden. Het kameel groeit acht jaren, en wordt veertig oud; het paard groeit vijf jaren, en wordt vijf-en-twintig; het rund vier jaren, en wordt vijftien tot twintig, enz. Bij den mensch duurt de groei twintig jaren; gevolgelijk moet hij, volgens de wet der natuur, honderd jaar oud worden. Hij kan evenwel dezen ouderdom slechts bereiken, wanneer hij volkomen overeenkomstig de natuur leeft. — FLOURENS spreekt vervolgens over CORNARO, LOSSIUS, PARR en anderen. Zijne bepalingen en opgaven zijn, zoo als men begrijpt, aan vele uitzonderingen onderhevig; maar het beweren is dan toch ook waar, dat de mensch honderd jaar oud *kan* worden, hetgeen wel niemand zal kunnen betwisten.

Er is niets nieuws onder de zon. — Voorheen, misschien ook nu nog, pleegden de boeren in Pommeren en Pruissen de afstanden door de *tabakspijp* te bepalen, en men zeide bijv., dat men van die stad of dat dorp eene heele of halve *piep tabak* verwijderd was. Te Parijs wordt thans de cigaar door de *beau monde* tot gelijk einde gebezigd, en men hoort vaak door den een of anderen modeheer zeggen: »Van die of die plaats zijn we zoo of zooveel cigaren te voet, te paard of in rijtuig van daan." Onlangs zeide een heer, in een der *Variétés* te Amsterdam, tot een ander: »Dat blijspel is wel mooi, maar veel te lang voor een stuk in één bedrijf; *het duurt anderhalve cigaar*."

In zeker stadje in Zwitserland koopt een bakker

van een boer acht pond boter, weegt ze te huis na, en vindt dat hij een half pond te min heeft. Hij beklaagt zich hierover bij den verkooper, die echter antwoordt, dat hij, bij gebrek aan ander gewigt, twee vierponds-brooden, die hij daags te voren bij gemelden bakker had gekocht, op de schaal heeft gelegd, en de boter even zoo zwaar woog, — waarvan de bakker zich zou kunnen overtuigen.

Een rijk maar gierig man ergerde zich nooit zoozeer, als wanneer aan een zijner bekenden eene erfenis toeviel. Eens riep hij, bij zulk een voorval, in den hoogsten toorn: »Ik geloof dat, wanneer alle duivels in de hel stierven, ik niet eens een paar horens zou erven!" — Zijne jonge schoone vrouw trachtte hem gerust te stellen, en zeide: »Maar mijn Hemel, lieve man, wees toch tevreden met hetgeen gij reeds hebt!"

Sterne en Garrick. — Sterne, een eerste lichtmis, wiens vrouw bij hem een allerongelukkigst leven leidde, sprak op zekeren dag zeer sentimenteel over de huwelijksliefde en trouw. »De man," zeide hij, »die zich niet goed jegens zijne vrouw gedraagt, verdient dat men zijn huis voor zijnen neus in brand steekt." — Hebt gij het uwe laten verzekeren?" vroeg Garrick.

De wijnproever. — Zeker heer liet door een zijner bedienden een okshoofd wijn bottelen. »Hoe vindt gij dit wijntje?" vroeg hij: »niet waar, het is nog wat jong en ligt?" — De bediende, een geaffecteerd jongman, liet het wijntje al proevend over zijne tong loopen, en antwoordde vervolgens met een air van gewigt: »De wijn is niet kwaad; maar hij heeft nog niet veel tegenwoordigheid van geest."

De Pruissische koning Frederik Willem I vaardigde eens eene wet uit over de molensteenen. De molenaars hadden echter zooveel daartegen in te brengen, dat de koning eindelijk, dien de zaak begon te vervelen, op een rapport van de Keurmarksche kamer schreef: »Blijf mij nu verder met die akeligheid van het lijf! Ik heb van molensteenen zóó mijn bekomst, alsof ik ze met lepels gegeten heb."

Een man vertelde aan zijnen vriend: »Gisteren avond kwam ik de *** straat door, en zag aan de overzijde iemand loopen, die ik dacht dat een bekende was. Ik ging naar hem toe, keek hem in het gezigt, en hij keek mij aan, misschien in de meening dat hij mij ook kende. Maar toen wij elkander goed hadden aangekeken, waren wij het geen van beiden.”

Op een Allerheiligendag werd in zeker gezelschap veel over kerkhof, dood en graf gesproken. »Ach,” zeide een man, die kort geleden zijnen vrouw door den dood verloren had, »het kerkhof is eene zeer treurige plaats. Voor mij bezit het niets aangenamers, dan het graf mijner BARBARA.”

Een bijziende. — Iemand beeldde zich in bijziende te wezen, en ergerde zich, wanneer men het niet wilde gelooven. »Zie!” zeide hij eens tot een bekende: »daar ginder, aan de overzij van de gracht, loopt mijn broeder, en ik herken hem niet eens; dus zult gij toch wel willen gelooven, dat ik bijziende ben.”

»**Wel, mannetje! heeft het wat gesmaakt?**” vroeg iemand aan een kleinen jongen, die met zijne ouders uit eten gevraagd was. — »Dat gaat nog al,” luidde het antwoord. »Dikwijls is het bij ons ook niet beter; maar men krijgt in allen gevalle meer.”

Amerikaansche courantenstijl. — In het *Albany Journal* leest men in een stadsberigt omtrent Albany vóór dertig jaren: »Het bevatte omstreeks 2000 huizen, met 9000 inwoners, die alle met de gevels naar de straat staan.”

Men moet zich weten te helpen. — »LEENTJE, gij gaat immers van middag meê wandelen?” — »Ik kan niet; ik heb geen geleider; mijn korporaal heeft de wacht van daag.”— »Och wat! waarvoor dienen de vice-korporaals dan?”

WATERSNOODS-NABETRACHTING.

Door een Hagenaar, die niets ten voordeele van de noodlijdenden in het licht heeft gegeven.

Ik ben er waarlijk zelf verwonderd over. Het is waar, daar kwam geen enkele uitgever bij mij, met vereerend en dringend verzoek, om door één fleschje inkt de ramp te helpen lenigen, die millioen maal zooveel water had aangebragt. Het is waar, ik zag niets van de verwoestingen, die de teugellooze stroomen en de kruijende ijsschotsen aanrigtten; en op al de vragen, die een onzer watersnood-dichters in poëtische geestverrukking doet: »Ziet gij daar ginds dien waterplas? Ziet gij die boomen in den vloed? Ziet gij dat bootje, dat daar drijft? Ziet gij dat handenwringen?" moest ik met de hand op het hart bekennen, dat ik er niets van zag — geen schaduw meer dan hij; want de brave man is van primo tot ultimo Maart dagelijks mijne woning gepasseerd, om op zijn bureau zijn gewonen arbeid te verrigten. *Mais ça n'empèche pas le sentiment.* Even als hij, had ik, na mijne door het land betaalde en bezoldigde pennetjes te hebben afgeveegd en mijn landspapier te hebben geborgen, mijn eigen pen en mijn eigen papier te voorschijn kunnen halen (ten zij ik de voorkeur aan de schrijfbehoeften van het land gaf, hetgeen men ons, ambtenaren, wel eens te laste legt), om

met al de klem,
Die 's dichters taal bezit,
Bij menig sterker stem mijn stem

te voegen. Ik herhaal het, ik ben waarlijk verwonderd, dat ik het niet gedaan heb. Zoo dikwijls toch mijn boekverkooper, die een man van smaak en barmhartigheid is, mij *op beziens* zulk een dun geel of blaauw boeksken zond, met het overredende »ten voordeele" of »ten behoeve," dan voelde ik den blik van mijne Sophie op mij gevestigd, en als zij gedurfd had, zou zij zeker dien blik nader hebben toegelicht. Als zij gedurfd had — want sedert mijne dichterlijke ontboezeming bij de vernieuwing van den gevel van ons raadhuis, waarvoor ik te vergeefs een uitgever zocht,

niettegenstaande ik drie halve nachten voor mijn vers had opgezeten, heb ik er een krachtig woord op gezegd, dat ik nooit meer »de lier zou tokkelen," en ik heb mijne vrouw verboden eenige poging aan te wenden om mij van gedachten te doen veranderen. Uit een oeconomisch oogpunt heb ik er geen berouw over: sedert ik mijne lier aan den wand heb gehangen, zijn de rekeningen van mijne olie, kolen en papier merkbaar lager. Maar een watersnood zou eene uitzondering misschien regtvaardigen. En dan, openhartig gesproken, ik zou *nu* welligt zoo'n moeite niet gehad hebben om een uitgever te vinden. De Nederlandsche boekhandel heeft getoond, dat hij zijne roeping begrijpt — in een tijd van watersnood. Ik ben geen groote vriend van statistiek: ik ben er volstrekt niet op gesteld, dat, zoo als onlangs in eene hooge vergadering gezegd werd, »de Minister van Binnenlandsche Zaken wete hoeveel honden ik voed en hoeveel kippen ik op stok heb;" maar toch zou ik wel eens willen weten, hoeveel honderd riemen papier ten gevolge van den watersnood beschreven en bedrukt zijn geworden. Ik geloof, dat wij daarmede al een heel eind ver zouden komen, om, niet enkel in overdragtelijken, maar ook in materiëlen zin, althans één der doorbraken te stoppen.

Ik lees toch van het eerste, tweede, ja derde duizend, alsof het bokkingen of oesters gold. Dat laatste beeld is niet juist, ten minste niet in een tijd van watersnood. Een Haagsch vischkooper bleef, ondanks zijne toezegging om de opbrengst van eenige duizenden oesters voor de noodlijdenden te geven, met een groot deel zijner lillende zeemonsters zitten. Het schijnt, dat het publiek wel verzen, maar geen oesters wil slikken ten behoeve van de slagtoffers onzer dijkbreuken. De vraag is nog, of het een meer toegenegen oor geleend heeft aan een dito aanbod van een kapper der residentie, die zijne likdorenpleisters voor het zelfde doel verkoopt. Zeker is het, dat hij onze Nederlandsche burgerij op eene gevoelige plaats heeft getroffen, en, moge de speculatie zonderling zijn,

Dit, kindlief, wist hij toch er van,
Dat helpen moet wie helpen kan,
En geven moet wie heeft,

al zijn het dan ook likdorenpleisters.

Tweede, derde, vierde duizend! Het overtreft nog het debiet van ZADOKS brieven. En als nu nog eens een mijner geleerde vrienden — het doet mij genoegen ongemerkt hier te kunnen inlasschen, dat ik geleerde vrienden heb — uitroept, dat hij geen pen meer op het papier zet voor een publiek, dat tweeduizend exemplaren van ZADOKS brieven koopt, dan zal ik hem wijzen op de duizendtallen, voor de overstroomden verkocht — en misschien ook gelezen. Ik moet evenwel bekennen, dat ik zelf niet wist, dat er zulk een kunstzin en smaak voor poëzij in Nederland zetelde. Ja, *Braga*, gij hadt gelijk en gij toondet tevens een profetischen geest te bezitten, toen ge als uw eerste couplet de wereld inzondt:

. . . . Wie zegt nu nog
Met schuddend hoofd, dat Holland op de flesch is?
De schatkist is misschien wat lens *) — maar och,
Wat zegt dit waar de muze schutsgodes is?
Zijn macht en rijkdom niet een droombedrog?
Wij leerden 't! — Maar hoe bitter ook die les is,
Zij wierd verzoet door bundels poëzij:
Wat ons verlaat, *die* blijven eeuwig bij.

Een profetisch woord, gewis. De maand Maart heeft het bewaarheid:

Een nieuwe ramp vroeg nieuwe blijken,
Dat Neêrlands volk graag *verzen ziet.*

En aan die *blijken* heeft het niet ontbroken, niettegenstaande het maar al te waar was wat de zelfde dichter in de beide volgende regels van de slagtoffers zeide, maar wat wij op hem en zijne medezangers toepassen:

Hier zijn 't geen enklen, die ons smeeken;
Een veeltal doet ons 't harte breken.

Derde, vierde, vijfde duizend! Hoe beschamend voor dien Duitschen hoogleeraar, die ons vaderland verliet, omdat hij, die een cursus moest houden in de mythologie, geen enkel mythologisch denkbeeld hier kon opdoen. Grenst *dit* dan niet aan het mythologische, die duizenden exemplaren van honderde gelijksoortige werkjes, die in nog geen maand tijds

*) NB. Het couplet is geschreven in 1842. De regel zou nu minder juist zijn. Het groote gebrek is thans *l'embarras de richesse* — zoo als men althans zou moeten opmaken uit den wedstrijd tot afschaffing van belastingen.

onder eene bevolking van drie millioen zielen zijn verspreid? Als wij het in de fabelleer vermeld vonden, wij zouden er folianten met commentariën over schrijven, en het wonder der zonen van Lycië, die plotseling in kikvorschen veranderen, wordt bijna overtroffen door de plotselinge liefde van Neêrlands zonen voor die dunne boekjes met wijdgedrukte regelen,

montés sur deux grands mots comme sur deux échasses.

De Hemel beware ons echter, dat wij dit van allen zouden zeggen!

Doch verzen koopen is gemakkelijk; verzen maken — dat is de kunst; en om hazenpeper te bereiden, moet men toch beginnen met een haas te hebben. De poëzij-manie onzer natie zou zonder verzen eene kracht zonder stof, een geloof zonder werken zijn geweest. Hoe gelukkig dus, dat hier »naast lezers dichters waren"! Nog gelukkiger, zouden wij bijna zeggen, dan dichters zonder lezers; want dat is de normale toestand; daaraan zijn zij gewoon. En ziet, naauwelijks openbaarde zich die manie, of daar rees, als de krokusjes in mijnen tuin onder de werking der lentezon, hier en daar en overal een dichter op, en »heel Neêrland was één lied," naar het scheen. O, hoe deed het mijn vaderlandsch harte goed, toen SOPHIE op een avond tot mij zeide: »Ik wist heusch niet, lieve, dat wij zooveel dichters hadden." — »Ik ook niet, schat!" antwoordde ik; »maar ge ziet, KNEPPELHOUT had wel gelijk, toen hij schreef, dat iedereen dichter is." — »Maar..." — »Wat maar? Is dit dan niet de proef op de som? Hebt gij hier niet het bewijs voor oogen?" En ik wees triomferend op mijne schrijftafel, waar zij netjes, de titels zigtbaar, lagen uitgespreid in een halven kring, als de opgaande zon eener nieuwe dicht-eeuw. DA COSTA zou er misschien eene *ondergaande* zon in zien, zoo als hij in de halve maan der Turken eene *afnemende* maan ziet; ik voor mij hield het voor een blijder symbool — en het vers op den vernieuwden gevel van ons raadhuis kwam mij weder voor den geest. Waarlijk, het speet mij nu, niet eerder er aan gedacht te hebben om ook dit ten voordeele der noodlijdenden te hebben »afgestaan." Aan voorbeelden ontbrak het mij niet. Meer dan één was van meening, »dat de gebeurte-

missen zelve juist niet het onderwerp van hun dichterlijken arbeid behoefden uit te maken." En waarom zou niet naast de *Handleiding voor de invulling der Patentbiljetten* en HERINGA's *Postjaarboekje* mijn *Raadhuisgevel-vers* in dien stralenkrans kunnen prijken? Voorheen zou er misschien niet mede »gewerkt" zijn, zoo als de technische term des boekhandels luidt; thans behoefde het slechts gedrukt te wezen, en

Onvertsaagde menschenvrienden
Grijpen 't, stuwen 't voort met kracht.

En, krachtens de naïve opmerking van een der waterbarden:

. . . als ik slechts een weinig gaarde
Van ALLEN, die Gods gunst bewaarde,
Beloond was dan mijn schaamle zang,

en mijn lied zou meer hebben opgebragt dan de gansche collecte.

Maar zoo iets behoort onder de illusiën eener verhitte dichterlijke verbeeldingskracht, thans vooral, nu de concurrentie in het vak zoo groot was, en man en vrouw, en mensch en kind

De water-cither nam
En beedlend bij ons kwam.

Wat toch ons zoet vaderland zoo zangerig maakt? Voor zooveel enkele onzer dichters betreft, heb ik het wel eens hooren toeschrijven aan de plaats hunner wieg. Immers de *Braga* — geeselender gedachtenis — gaf eenmaal op die vraag het »plegtige antwoord":

Hun wieg stond tusschen lauwerblâren
En versch geplukte myrthen in;
Omdat de vaders van 't gezin
Drogisten of apthekers waren.

Maar dat antwoord is hier onvoldoende; geneeskunde en theologie mogen de liefhebberij-vakken zijn onzer natie, voor de pharmacie legde zij geen genoegzame vooringenomenheid aan den dag, om te gelooven, dat al de wiegen van al die dichters in »den geur van het roemverlokkend kruid" stonden. Er moet eene grootere, eene meer algemeene oorzaak zijn, en wij zouden, in verband met de verzenwolk, die als eene Maartsche bui kwam opzetten en zich over ons uitstortte, geneigd wezen, het water als die oorzaak te beschouwen. Geen land ter wereld levert zoo vele erkende, miskende en onbekende dichters op, als het onze; getuige de maand

Maart 1855. Geen land ter wereld, waar zoo getrouw en volhardend elk feit, choraal of nationaal, bezongen wordt; getuige wederom de maand Maart 1855. En geen land ter wereld, waar zooveel water vloeit of stilstaat, als die breede kust aan de golven ontwoekerd, waar Rijn en Maas en Schelde hun leven in aarden boeijen eindigen. Wij kunnen met een ontslapen adellijk dichter, wiens naam wij anders zeker ook hier zouden hebben aangetroffen, uitroepen:

Aan elk riviertje woont een dichter;
De een is wat zwaarder, de aâr wat ligter.

En toen het oogenblik daar was, waarvan een der dijkbreukbezingers zegt:

Het water barstte door den dijk
En maakte 't land een meer gelijk.

De baren bruisen brullend aan *).

Toen vloeiden in dubbele mate hunne zangen, en golfden de verzen onze woningen binnen. Zou het nu zulk eene onverdedigbare gissing zijn, dat er verband bestaat tusschen water en poëzij? Dat het water inspireert, en de Rijn en de Maas en de Schelde onze Maecenassen zijn? Misschien zou dat verband nog uit eene zekere overeenkomst zijn af te leiden... maar wij willen niet hatelijk zijn, en wij hebben waarlijk reeds genoeg gezegd van onze watersnood-litteratuur. Wij zouden ten slotte — en zeker zou onze nabetrachting eene blijvende waarde er door verkrijgen — den catalogus er van kunnen invoegen, maar het zou te veel naar een grafschrift gelijken. De meesten toch zullen niet eens meer op eene verkooping met naam en titel verschijnen, maar onder een pak »diversen" den weg aller papieren gaan. Zij zijn dood voor het publiek, dat zich verheugt van dien zondvloed van rijmende regelen verlost te zijn, en het land niet langer meer »onder verzen gezet" te zien.

Zie, dat is treurig voor den dichter. Het is buitendien al heel onpleizierig, wanneer men voor een enkelen keer een

*) De derde regel behoort bij de twee eersten: het is slechts uit typographische getrouwheid, dat de tusschenruimte wat groot is gelaten.

vers maakt, te zien hoe onze buurman er ook een aan de snaren ontlokt, en onze overbuurman ook; en ginder nog een, en verder op weder een; onze naam verliest zich in de menigte, even als ons papieren kind en reputatie.

Maar de Maartsche poëzij ontstond niet uit zucht naar eer of roem, evenmin als de Maartsche poëzij-manie. Beiden hadden een anderen grondslag: medelijden — niet met de dichters, maar met hunne prooijen — met de slagtoffers van den watersnood.

Meen nu niet, liefdadige lezeres, die de opbrengst van uwe loterij »binnen drie weken aan den Minister van Binnenlandsche Zaken hebt overgemaakt," dat ik geen medelijden heb met de ongelukkigen, omdat ik mijne nabetrachting schrijf. Ik geloof, dat dit even weinig daaruit volgt, als de uitgave van mijn *Raadhuisgevel-vers* voor het tegendeel zou pleiten. Bovendien herinner ik u aan het kleurige halfrond op mijne schrijftafel; dat is mijn getuige, *que j'ai hurlé avec les loups*. Wie zou het ook durven laten in een land, waar ieder zoo bij uitstek liefdadig is? Men zou mededoen, al ware het slechts om zijn fatsoen te houden.

Van de liefdadigheid onzer landgenooten te spreken, behoort bijna onder de *lieux communs*. De epitheta »algemeen erkende," »nooit verloochende," »nooit te vergeefs ingeroepene" enz. worden telkens door de opbrengsten der gewone en buitengewone, der kleeding- en winter-, der algemeene en jaarlijksche schaalcollecten geregtvaardigd, en putten nieuwe kracht uit al die inschrijvingslijsten en inteekenbiljetten, die inzamelingen en inroepingen, die aan de particuliere liefdadigheid, zoo als de wet haar noemt, gelegenheid geven van hare tropische ontwikkeling te doen blijken. Als er een oude-mannenhuis noodig wordt geacht, men vraagt, en het geld is er; als er een pink vergaat, men vraagt hulp, en het geld is er; als er eene vrouw in belangwekkende en allerdroevigste omstandigheden tevens verkeert, men vormt commissiën en loterijen, en het geld is er; als er een huis verbrandt of eene koe verdrinkt, een man honger heeft of een kind geen kleêren bezit, men vraagt, en het geld is er. Een treffend bewijs, dat Nederland even rijk is aan liefdadigheid als aan geld. Maar de gedachte is wel eens bij mij opgerezen — als gij het kwalijk neemt, lezer,

trek ik dadelijk mijne woorden in, want ik zou niemand mijner landgenooten aanstoot willen geven: daar zijn zij te liefdadig voor geweest — maar de gedachte is wel eens bij mij opgerezen, of niet door al dat geven, of liever dat krijgen, de energie onzer natie, het bewustzijn om zichzelven te moeten helpen, verloren gaat. God en de goede menschen — op die laat men het aankomen; en men betrekt zijn woningje om Godswil, eet zijn soep van de soepuitdeeling, en zijn broodje van de diaconie, terwijl men zijn extraatje van eene lieve mevrouw en zijn tabaksduitje van een weldadigen jongenheer krijgt. Voor bijzonder ongelukkigen of in exceptionele toestanden — voor zooveel zij exceptioneel zijn: wij zouden bijna in de verzoeking komen ze regel te noemen — zetten de jongejufvrouwen een loterijtje op, en loopt het ongekend erg, dan komt de dominé te hulp. In den gewonen tijd echter kan men volstaan met zijne klantjes. Wij zeggen niet, dat het met alle armen zoo gaat; geenszins: van nabij kennen wij die fiere armoede, die liever verhongert, dan dat zij het brood der genade zou eten; die voor eenige stuivers daags zwoegt en slaaft, en van alle levensgenot afstand doet, maar daaraan de voorkeur geeft boven de vergulde aalmoezen. Zij believen niet gediend van onze financiële liefdadigheid.

Dat is een vreemd woord, ik erken het; maar ik ken geen beter, om die aalmoezen-geverij van velen onzer landgenooten uit te drukken. Bij velen moge zij voortspruiten uit het heilige beginsel om het woord onzes Heeren na te komen; bij niet weinigen ontstaat zij meer uit de gedachte: »dan ben ik er van af." Een gulden verarmt niet — en men geeft. Zoo dikwijls het dan ook aankomt op drieguldens, zult gij liefdadigheid in massa aantreffen. Maar vraagt gij iets anders dan geld, vraagt gij opofferingen of zelfverloocheningen, vraagt gij het vergeten van oude vijandschap of het vergeven van vroegere vergrijpen — dan stoot gij overal het hoofd. Eene andere liefdadigheid dan de klinkende schijnen de meesten niet te kennen. Van eene gansche predikatie is de aanbeveling der armen vaak het eenige, dat effect heeft.

En als wij nu die finantiële liefdadigheid in verband beschouwen met hen, die er het voorwerp van zijn, dan komen wij tot de conclusie — die gij zelf maken kunt.

»Zoudt gij dit gedeelte niet weglaten?" — »Wel neen, SOPHIE!" — »Maar men zal het u kwalijk nemen." — »Wie?" — »Wel, de lezer." — »Och kom! de lezer zal toch wel begrijpen, dat ik *hem* volstrekt niet bedoeld heb." — »Bovendien, het gaat niet op: Neêrlands volk heeft thans getoond nog iets anders dan geld voor zijne ongelukkige natuurgenooten over te hebben." — »Nu ja, kleeren, en..." — »Neen, dat meen ik niet; maar rekent gij dan die voorstellingen en opvoeringen, die exposities en concerten, niet onder de werken der barmhartigheid?"

Mijne goede SOPHIE heeft gelijk. Wij zijn nog nooït zoo pleizierig liefdadig geweest, als in de maand Maart. Als TITUS — die nooit tevreden was, of hij moest des avonds althans ééne goede daad op zijn dagboek hebben geschreven — onder ons geleefd had, de maand Maart zou hij onder de gouden maanden van zijn leven hebben geteld. Wij ontbeten met watersnood-poëzij en soupeerden met watersnood-oesters. En in de tusschenuren! Nu eens de verloting van eene watersnood-loterij, waar wij vriendelijk »op een kijkje" waren gevraagd, en dan bragt de beleefdheid mede, dat wij ten minste nog een paar lootjes namen, tot groote vermeerdering der kans voor alle medespelers, om een niet te krijgen; want de loterijen zonder nieten bestaan niet meer, sedert *de Tijd* ook de zijne heeft opgeheven. Daar zagen wij dan, prachtig uitgestald, lampenkleedjes en souvenirs, servetbanden en kinderschoentjes, aschbakjes en geborduurde kragen, zak-inktkokers en nagelschaartjes, almanakken van 1850 en horlogiebandjes; en in het midden het grootste, het prachtigste, de honderdduizend der loterij: het canapé-kussen, of de lamp, of het servies der vorstelijke deelneming. En als wij dan, onder de noodige uitroepen van lof en bewondering, alles bezigtigd hadden, dan slaakten wij den stillen kreet: »Och, dat we toch maar een *niet* kregen!" Maar neen; dan kwam er acht dagen later een pakje te huis, met eenige voorwerpen, waarvan wij voor een gedeelte de bestemming niet begrepen, en waaraan wij voor een ander gedeelte onmogelijk de verlangde bestemming geven konden. Onze jongste is nu juist in de loting gevallen en — 't is of het spel spreekt — SOPHIE trekt altijd kinderschoentjes (ik hoop niet dat het een voorteeken is), en ik altijd kragen, mouwen enz., die mijne dochtertjes,

na aandachtige beschouwing, verklaren niet noodig te hebben. Het is raar, anders hebben zij ze altijd noodig. Soms werpt de fortuin mij wel eens wat in den schoot, dat zeker op *Meer-en-berg* moet gemaakt zijn; een verstandig mensch althans mag ik van de vervaardiging niet verdenken. Maar als ik het dan weg wil werpen, dan zegt SOPHIE: »Bewaar het maar, beste! het komt nog wel eens te pas voor eene andere loterij." — En daar gaat het dan ook heen, met de kinderschoentjes en de kragen, om, door de speling der fortuin, weder anderen gelukkig te maken. Eene fraaije instelling, die loterijen! Ze doen mij altijd denken aan het zwarte pieten, dat we in onze jeugd speelden: zóó trekt men den schoppenboer, en zoo is men blijde hem weêr aan zijnen buurman over te doen. Gelukkig zijn er altijd weder loterijen, die met graagte onze prijzen (*sic*) ontvangen, en vooral waren zij er in onze watersnood-maand. Ik geloof dat zij nog in aantal de inundatie-zangen overtroffen.

Mijne schoonzuster — de ongehuwde — stond aan het hoofd van eene zeer deftige voorname, waarvan ik bijna secretaris was geworden, als ik maar wat meer sympathie voor loterijen had aan den dag gelegd; mijne neefjes hadden er een met hunne schoolmakkers, en dagelijks kwamen zij met het bulletin: »Oom, nu zijn er maar zóóveel lootjes meer! — oom, nu maar zóóveel." En oom was zoo goed niet, of hij moest nog de drie laatsten nemen. Mijne dochters waren van 's morgens tot 's avonds aan het vervaardigen van meergenoemde geheimzinnige voorwerpen, en als een vriend zijne pijp bij mij kwam rooken, was hij zijn beurs niet zeker: er kwam geen einde aan hare plagerijen voordat hij zich in de watersnood-loterij had gedompeld. Het spreekt van zelf, dat papa het eerst aan de beurt lag. En niet genoeg dat men ten prooi verstrekte aan familie en magen; vreemden vervolgden ons met niet mindere woede, en een paar keer kreeg ik zelfs over de post een brief van een goeden kennis, die, alsof het eene gansch nieuwe zaak was, welke kersversch door hem was uitgedacht, mij voorsloeg, een lootje in zijne loterij te nemen ten behoeve der noodlijdenden. Ja, eens kreeg ik er twaalf te gelijk, met verzoek om ze aan mijne vrienden te slijten, 'tgeen ik zeker om het »goede doel" niet weigeren zou. Ik verkocht er vijf, en de zeven anderen — ik wil gaarne

de prijzen, die er op vielen, tegen den inkoopsprijs van de loten afstaan. En als men zich dan, bewust zijn pligt als liefdadig Nederlander volbragt te hebben, met een gerust hart aan tafel zette, dan is het:

»Pa, ze zijn hier met eene lijst geweest." — »Zoo! voor eene loterij?" —»Neen, pa, voor een concert; en ik heb gezegd dat zij maar eens om half zes terug moesten komen." — »Waarom? ik heb geen plan om te teekenen." — »O, dat moet u volstrekt doen, pa! 't is zoo'n mooi concert, en dan — 't is voor de noodlijdenden!"— »Maar, kinderen lief! ik heb er al zooveel aan gegeven." — »Ja, dat hebt ge; maar het zou toch jammer zijn, als zulk een concert zoo weinig opbragt; *allen* doen het voor niets, zelfs de knecht die de koetsen afroept. En bovendien, het is zoo mooi!"

Pa teekent voor een heeren- en twee dames-kaartjes.

Den anderen avond is het: »Pa, daar zijn ze met die lijst van dat concert." — »Mooi; ik heb immers al geteekend?" — »Neen pa, dit is een ander — maar ook voor den watersnood." — »Maar mijn lieve kinderen, ik kan toch niet op *alle* concerten teekenen? Ik heb ook geen lust om er heen te gaan." — »O neen, daarvoor vragen wij het ook niet: het is een leelijk concert; maar gij kent de directie, en — al was het maar uit beleefdheid: zij doen toch ook hun best voor den watersnood. Als gij een heeren- en een dameskaartje neemt, zijt ge er van af. Dan gaan wij er niet heen."

Pa teekent voor een heeren- en een dameskaartje.

De dag van het eerste concert breekt aan. »Pa, ik moet absoluut een paar handschoenen hebben."— »Wel nu, meidlief, ge hebt uw kleêgeld." — »Och, dat is al lang besteed voor de loterij van Lize." — »Maar lieve..." — »Kom, pa, het is voor den watersnood! Antje kan het nog wel met de haren doen, niet waar?" — »O, heer, ja!" zegt Antje: »ik heb alleen maar een lintje om mijn hals en iets in mijn haar noodig."

En pa past weder bij, en rijdt 's avonds naar het concert, om ook den knecht, die voor niets de koetsen afroept, pleizier van zijne weldadigheid te geven.

De dag van het tweede concert is daar. Na het diner gaat papa stilletjes naar zijne kamer, onbewust dat er dien avond iets te doen is. Daar verschijnt de oudste.

»Pa, zouden we toch niet eens naar dat concert gaan?" — »En ik dacht dat het niet mooi was?" — »Ja, maar pa, *zoo* is het nu niet, of ik wil het wel eens hooren."

De jongste komt binnen. »En pa, niet te gaan is toch nog al onbeleefd: de directie weet dat gij geteekend hebt." — »En als ik nu verhinderd was?" — »Maar u *is* niet verhinderd." — »En het kost u niets." — »Uw kaartjes liggen anders ongebruikt." — »Maar ik heb maar één dameskaartje." — »Nu ja, één zal er nog wel te krijgen zijn. Kom pa, u moest het maar doen. Wij hebben niets voor ons toilet noodig." — »Niets?" — »Ik ten minste niet." — »Ja, mijne handschoenen... maar ik heb het de vorige week dan ook met oude gedaan."

En papa rijdt weder naar het concert, en koopt nog een dameskaartje.

Papa is al te goed, zegt ge. Nu ja, maar het is ook voor den watersnood! En men heeft er toch ook genot voor tevens.

Dat zeide ik reeds zoo straks. Men wist onzen landgenooten het geven »genoegelijk" te maken, en wij waren zoo zeer aan die pleizierige liefdadigheid gewend, dat, toen de collecte, de deftige collecte met haar koninklijk besluit en hare openbare aankondigingen en hare gemeenteraad-collectanten verscheen, de natie de helft opbragt van hetgeen waarop men haar schatte. De collecte heeft thans opgebragt vijftien cents per Nederlandsch hoofd!

Maar, zegt de een, ik heb toch mijn muntje van *f* 10,— op de schaal gelegd, behalve mijne lootjes en mijn kaartjes voor concerten, enz. Een ander heeft *f* 100,—, een derde *f* 1000,— gegeven. En als ieder burgerman dat gedaan had, — ja, dan ware er zeker meer opgebragt dan nu. Aan wie de schuld? De een werpt haar op de landlieden; een ander zoekt de oorzaak in godsdienstgeschillen; een derde weder in iets anders. Hierin is men het echter eens, dat de collecte niet beantwoord heeft aan de verwachting; en toch, hoe gemakkelijk had een driemaal grooter bedrag kunnen gevonden worden! Wij lezen in een officieel stuk *), dat er 600,000

---

*) Voorloopig verslag der Tweede Kamer op het wetsontwerp tot afschaffing van den accijns op het gemaal en gedeeltelijke vervanging daarvan door eene heffing bij hoofdelijken omslag.

huisgezinnen in ons land zijn, van welke men van den *klassensteuer* (dus ook van den bijstand in den watersnood) drie vierden moest vrijstellen. Men stelde, dat daaronder waren 100,000 huisgezinnen die *f* 8,—, 30.000 die *f* 12,—, 15,000 die *f* 16.— en 5,000 die *f* 24,— konden opbrengen. Het gezamenlijk bedrag dier opbrengst was *f* 1,520,000. Het is zoo, dan ware de liefdadigheid op verre na zoo pleizierig niet geweest, — maar dan had men ten minste eene goede som gehad, en er ware veel tijd, moeite en zorg gespaard... Doch, het is waar, dan zouden wij onze watersnood-litteratuur missen.

»Foei!" roept men uit: » dat is wettelijke liefdadigheid, *pur sang!*" en de wettelijke liefdadigheid is te regt een schrikbeeld voor ieder, die het wel meent met zijn vaderland. Maar — als op het slagveld onze soldaten gekwetst worden of sneuvelen, wie zorgt dan voor de invaliden of de nagelaten betrekkingen? Als onze vestingen in staat van oorlog worden gebragt, ten wiens koste wordt dan onteigend? Als onze schepen voor den strijd worden uitgerust, uit wiens kas geschiedt het? Uit de kas van den staat, d i. van de beurs der ingezetenen. En zou het nu zulk een gruwel zijn geweest, als de staat ten behoeve van hen, die het slagtoffer van onzen gemeenschappelijken vijand, het water, zijn geworden, ook de beurzen der ingezetenen aansprak en het niet aan hunne liefdadigheid overliet om te helpen?

... Wat zegt ge, Sophie? zijn het utopiën, die niet te verwezenlijken zijn, en brom ik alleen zoo, omdat ik acht nieten uit de loterijen getrokken heb, en omdat ik mij verveelde op het laatste concert?... Ja, nu loopt ge heen; dat is gemakkelijker dan u te verantwoorden.

Die goede Sophie! ik neem het haar niet kwalijk, dat zij niet naar mijne berekeningen luistert. De dames hebben altijd een *penchant* voor de liefdadigheid, vooral wanneer zij op zekeren leeftijd komen, en — met ongehuwde zusters of vriendinnen omgeven zijn. Wat was zij in haar schik, toen die kist verzonden werd! De tranen stonden haar in de oogen, en ik weende van den weêrstuit, ofschoon ik eerst de geheele kist-geschiedenis eene groote dwaasheid had gevonden. Mijn oude chambercloak, een zwarte rok, twee pantalons met souspieds, van mijn jongsten zoon, twee dito zonder, van

mijn oudsten, een geborduurd vest, een paar gescheurde gutta-percha overschoenen, een hoed, drie nachtjakken, eene tulle guimpe, twee . . . kortom, nog eene gansche waschlijst — voor de overstroomden! Ik zou wel eens zulk een stevigen Veenendaler of Herwijner in den saumon-kleurigen pantalon met souspieds van mijn jongen willen zien, of een dier boerinnen in het nacht-toilet van mijne dochters... En dan mijn zwarte rok en mijn chambercloak! en de tulle guimpe en de geweven kousjes... Er was zelfs een petje bij voor een knaapje, dat dit hoofddeksel in het water mogt hebben laten vallen! Ik denk dat het met het petje gegaan is, als met den bijstand in het algemeen. Die zijn hoofddeksel heeft verloren, zal te fatsoenlijk zijn om er een ten geschenke aan te nemen, en het gezondene zal het deel worden van een knaap, die nooit een pet, of althans nooit zulk een mooijen, bezeten heeft.

Maar men moet den wil voor de daad nemen. SOPHIE, en zoo vele anderen die haar het voorbeeld gaven of haar voorbeeld volgden, meenden het goed met hunne lijdende natuurgenooten, en men mag het haar niet kwalijk nemen, dat zij, in haar overdreven ijver om te helpen, de behoefte niet op hare juiste waarde hebben geschat. Het is genoeg dat zij wilden te hulp komen: duizenden hebben zich onttrokken; en duizenden hebben eene gift op de schaal geworpen, die het koninklijk *borstbeeld*, dat op de munt stond, schande aandeed, hoe veel meer nog het koninklijk *voorbeeld*. Als ik eene geschiedenis van den watersnood schreef, zou ik van dat voorbeeld meer zeggen; thans bepaal ik mij alleen tot de mededeeling, dat ik, bij de terugkomst van Z. M. in de residentie, mijne vlag, misschien voor het laatst *), uit mijn raam heb gestoken, en met SOPHIE, in zondagstooi, onzen vorst heb opgewacht. Al geloof ik ook niet wat mijn nevenman bij het voorbijrijden van het vorstelijk rijtuig mij vertelde: »Ziet ge dien koffer wel achterop? Die is nu leêg; maar toen de koning vertrok, was hij vol met rijksdaalders;" al geloof ik dat niet, toch ben ik in mijne ziel overtuigd,

*) Bij reglement is thans voorgesteld, dat men in het vorstelijk 's Gravenhage niets meer uit zijn raam mag hangen. Mijne arme vlag! Hij zal nu voortaan bij plegtige gelegenheden van mijnen schoorsteen moeten wapperen.

dat als ieder in verhouding tot den koning gegeven had, de inzameling meer zou hebben bedragen dan vijftien cents per Nederlandsch hoofd. Wij zeggen niet per Nederlandsch hart! daar hebben wij betere bewijzen voor. De *Tielsche Courant*, die de voordeelen van den watersnood heeft opgesomd, had er ook wel mogen bijvoegen, dat men door die gebeurtenis weder een ruimen schat van menschenkennis heeft kunnen verzamelen; wij eenvoudige ingezetenen misschien minder, maar de leden van den gemeenteraad zoo veel te meer. Terwijl bij sommigen de vertegenwoordiger van den raad in de woning werd binnengelaten en zelfs bij de dienstboden collecteren moest, — terwijl in de wees- en armhuizen ieder zijn penningsken op de schaal wierp, — terwijl op de hofjes het eene besje bij het ander leende — wij hopen dat hare rekening uitgekomen is, — terwijl meer dan één onbekende zijne aanzienlijke gift op straat op de schaal legde, om onbekend te blijven — werd er in andere voorname huizen, na de uitdrukkelijke vraag of het wel voor den watersnood was, één kwartje gegeven, of van den gulden tien stuivers terug verzocht, of — geweigerd, omdat mevrouw al gegeven had! Doch waar tegenover de laatste feiten de eersten staan, willen wij liefst er over heen stappen. Zoo de inzamelingen en gaven geen bewijzen zijn geweest van de liefdadigheid *der* Nederlanders, wij hebben toch geleerd, dat wij ons te regt beroemen mogen op liefdadigheid *van* Nederlanders, een onderscheid dat men zoowel in dit als in andere opzigten wel eens uit het oog verliest.

Laat dan de SOPHIËN hare kisten maar zenden; — het pleit voor hare goede harten; en dat zij niet zoo juist begrijpen wat een watersnood is... hierin staan zij niet alleen: de *Indépendance* heeft het wel eene tentoonstelling van nationale nijverheid genoemd! Ja, te regt was het eene tentoonstelling van nationale nijverheid, toen men aan het herstellen ging van hetgeen verbrijzeld en beschadigd was, en handen aan het werk sloeg, om weder de aarden banden te leggen aan de stroomen, die men, volgens MARTINET en BILDERDIJK, maar stilletjes, op zijn oud-Egyptisch, hun vrijen loop had moeten laten. Als die heeren een buitentje aan de Waaloevers hadden gehad, zouden zij er misschien anders over gedacht hebben. Doch wie weet hoe ver hunne consequentie zou zijn gegaan!

Ik heb zelfs hooren beweren, dat de weinige werkzaamheid, welke men aan sommige leden van sommige waterschaps-collegiën bij deze gelegenheid te laste heeft gelegd, alleen toe te schrijven was aan overgroote volgzaamheid van BILDERDIJK en MARTINET. *Périssent les digues, vivent les principes!*

... Ja, SOPHIE, ik kom. Wij zouden dezen middag wat vroeger eten, omdat mijne dochters uit dansen moeten voor de slagtoffers van den »jongsten" watersnood. Ik zeg *jongste*, in navolging van andere schrijvers, uitgevers en inzamelaars, die schijnen te vreezen, dat men gelooven zal dat zij nog altijd met den watersnood van 1825 bezig zijn. Dertig jaren is evenwel toch een tijdperk, lang genoeg om een watersnood te doen vergeten — door hen, die er het slagtoffer niet van geweest zijn. Och, mogten ook die slagtoffers zelve weldra door dubbelen oogst en toenemende welvaart hersteld zien wat de overstrooming hun ontnam, en de ramp vergeten kunnen, die hun gezin en hunne bezitting zoo vreesselijk trof. De watersnood-dichters...

... Ja, SOPHIE, daar ben ik al. Laat de dooden de dooden maar begraven; ik *moet* eindigen.

LOSSE BLADEN UIT HET DAGBOEK VAN EEN TOURIST IN ZWITSERLAND.

VI.

AAN HET MEER VAN NEUFCHATEL.

Wanneer men uit het hoogdal van het Val travers over de laatste gewelfketen van de Jura afklimt, maakt de blaauwachtig schemerende spiegel van het meer van Neufchatel een aangenamen indruk op den vreemdeling uit het noorden, inzonderheid op hen, die in streken wonen, waar meren van eenigen omvang eene zeldzaamheid zijn. Zeker kent de Zwitser aan deze lang uitgebreide waterkom, met hare bijna

vlakke oevers, slechts een geringen rang toe in de reeks der natuurschoonheden zijns vaderlands, en dit water kan ook inderdaad geen vergelijking doorstaan met de overige groote Zwitsersche meren, aan welke het oog zich moede staart; desniettemin echter levert Neufchatel, met zijne bekoorlijke omstreken, waaronder het bosch- en veld-rijke Chaumont, — met zijn oud uitgebreid bergslot, zijne groene wijnbergen, zijne schommelende zeilschepen en stoombooten, een bekoorlijk tafereel op, en men moet inderdaad het verwende oog eens van rondzwerven moeden reizigers hebben, om dit alles niet bekoorlijk te vinden.

De stad zelve verrast ieder, die haar voor de eerste maal bezoekt, door haar elegant, aristocratisch voorkomen. Zij telt naauwelijks 8000 inwoners; hare openbare stichtingen echter zijn gebouwd volgens den maatstaf van eene, die 30 à 40,000 inwoners telt. Vanwaar komt dit? Men denkt terstond: Neufchatel was steeds eene kleine vorstelijke residentie, de lieveling der Pruissische koningen, die met alvermogende hulpmiddelen zijnen bloei schraagden. Maar dit is geenszins zoo. Neufchatel is geheel en al uit eigene kracht opgewassen, en heeft zijne heerlijke openbare inrigtingen bij uitsluiting aan de vaderlandsliefde zijner burgers en hunne wezenlijk koninklijke weldadigheid te danken. In het begin dezer eeuw stichtte Pourtales het heerlijke gasthuis voor zieken van alle landen en geloofsbelijdenissen, en doteerde — ofschoon zelf Protestant — daarin zelfs nog eene Roomsch-Katholieke kapel. Tegen het einde der vorige eeuw beurde de edele David Pury het gemeentewezen magtig op. Als arme knaap buiten's lands gegaan, verwierf hij zich, als juweelhandelaar, in Portugal een groot vermogen, zond vervolgens drie jaren achtereen telkens honderdduizend gulden, tot stichting van een nieuw armen- en ziekenhuis, en jaarlijks 300 louis d'or voor de armen, later grootere sommen voor verschillende weldadige fondsen, voor het bouwen van het stadhuis, voor het aanleggen van den schoonen weg naar Bazel, en maakte eindelijk zijn geheel vermogen van meer dan 3 millioen francs, voor de helft aan de kerken, scholen en armen-inrigtingen, en voor de wederhelft aan de stad, tot verfraaijing er van. Natuurlijk volgden andere rijke burgers — en die heeft men zeer veel te Neufchatel — vol ijver het ge-

geven voorbeeld na, en op deze wijze erlangde de stad eene reeks van de heerlijkste stichtingen, die men ooit zou kunnen vinden.

De gezellige toestand van Neufchatel beantwoordt geheel en al aan zijn voorkomen. Zijne bewoners zijn welgesteld en beschaafd, zoo van geest als van manieren. De scholen en andere openbare inrigtingen hebben een grooten naam, en het in alle opzigten uitmuntende gymnasium, aan het meer, heeft slechts uitstekende leermeesters. De galerij van schilderijen bezit voortreffelijke stukken, inzonderheid ook van Calame, en het museum voor natuurlijke historie bewijst, dat Neufchatel lang de zetel van uitstekende natuuronderzoekers geweest en gedeeltelijk gebleven is. Agassiz vormde hier eene gewone school voor natuurkundige wetenschappen, en toen hij zelf — ofschoon staatkundig liberaal gezind — voor het vrij ruwe drijven der omwenteling week, bleven toch mannen van bekenden naam, als Nicolet en anderen, achter.

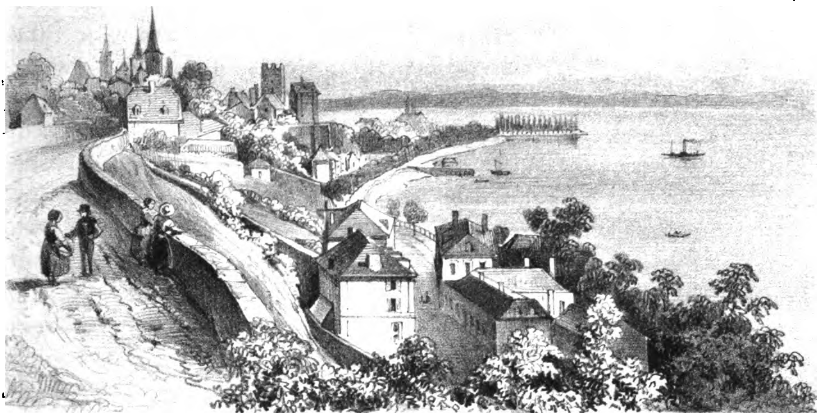
Men weet dat Neufchatel zonderlinge staatkundige lotgevallen had. Door de hertogen van Longueville erfde Willem III van Engeland het vorstendom, en stond zijne aanspraken aan Frederik I van Pruissen af. De inbezitneming kon echter niet maar zoo zonder omstandigheden geschieden; nevens hem traden verscheidene erfgeregtigden op, en de stenden van het vorstendom moesten beslissen. Zij deden dit, en kozen den Pruissischen koning, die hun daarvoor eene aanzienlijke hoeveelheid regten en privilegiën moest toestaan. De vrede van Tilsit beroofde de Pruissische kroon van hare regten op het land, en Napoleon schonk het aan zijnen maarschalk Berthier, wiens onbaatzuchtig en zacht bestuur thans nog bij het volk in aangename herinnering staat. Het Weener Congres gaf in zijne hooge wijsheid het vorstendom aan Pruissen terug, en maakte het tevens tot een lid van het Zwitsersche bondgenootschap, een snuggere streek, die den kiem van latere omwentelingen in zich dragen moest. Natuurlijk vormden zich partijen, eene Pruissische en eene Zwitsersche, beide met gelijk regt uit de bastaardbetrekkingen hunne berekening afleidende, — zoo als men begrijpen kan, niet »ten oirbaer van het lant." Herhaalde malen borsten omwentelingen tegen het Pruissische bewind uit, en werden slechts met

moeite gesmoord. In de partijkampen, voor en gedurende de Sonderbond-crisis, nam de met Pruissische orden en gunstbewijzen wel bedachte regering eene norsche houding aan; zij, de vertegenwoordigster van een Protestantsch kanton, ging met de Jezuïten en Ultramontanen door dik en dun, en bragt daardoor het eigene volk tot een hoogen trap van verbolgenheid. Na het einde van den veldtogt in 1847 had dan ook de patriottische partij gemakkelijk spel, en maakte zich stormenderhand van het bestuur meester. Dat Pruissen zijne regten niet meer zoo zoetsappig zal laten varen, begrijpt in Neufchatel iedereen, en ik geloof zelfs te hebben opgemerkt, dat een billijk vergelijk er wel weêrklank zou vinden. Intusschen schijnt de koning — die met andere dingen de handen vol heeft — zijnen tijd te willen afwachten, en zijne kleine, hem getrouw geblevene partij wacht geduldig mede, tot het oogenblik daar is, waarop zelfs de laatste van hare aanspraken vervuld zal worden. Vraagt gij, uit welke soort van lieden die getrouwen eigenlijk bestaan, dan verwijs ik u bijna uitsluitend tot de stad en hare omstreken: zij bestaat uit de kleine aristocratie der stad, aan welk onder monarchaal bestuur altijd eene aanzienlijker carrière openstaat dan onder democratisch, — uit de door den gouverneur aangestelden, — uit de welgestelde conservatieven der grondeigenaars aan de langs het meer gelegene vlakten, — en uit de rijke eigenaars van wijnbergen. De overige bewoners van het kanton, de bergbewoners, uit industriëlen en herders bestaande, zijn daarentegen goed Zwitsersch- en republikeinschgezind. Maar allen zijn het hierin eens, dat zij het Pruissisch materieel staatsbestuur volkomen geregtigheid laten wedervaren. Neufchatel werd goed en zacht bestuurd, en door Pruissen met de zelfde welwillende verschooning behandeld, welke b.v. ook Oostenrijk steeds aan Lombardije liet wedervaren.

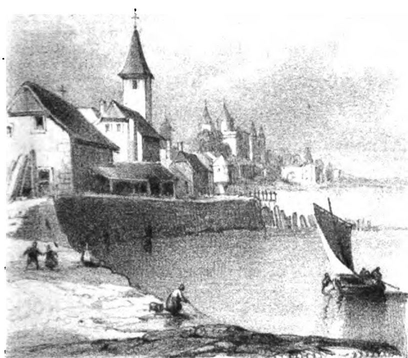
Het meer zelf heeft, zoo als reeds is aangemerkt, in zijne eenvoudige vorm en omstreken, betrekkelijk geen groote landschaps-bekoorlijkheden. Intusschen bieden zijne oevers toch enkele interessante punten aan, zoo als bij voorbeeld: het fraaije Colombier met deszelfs kasteel; de wijnrijke oevers, waar het uitmuntende Cortaillod, den heerlijksten wijn van Neufchatel, rijpt; Boudry, aan den ingang van het goed repu-

blikeinsche Val travers; het naar eene stad gelijkende St. Aubin; het schilderachtige bergkasteel Vauxmarcus, met zijne rijke uitzigten op het meer; de druïden-steenklompen van Concise; en Granson, het kleine middeleeuwsche stadje, met zijn slagveld, waar op den 3den Maart 1476 achttienduizend eedgenooten ruim zestigduizend Bourgondiërs versloegen, en een zeer rijken buit behaalden. Eindelijk Yverdun, het Romeinsche Ebrodunum, waar PESTALOZZI op het kasteel van Zähringen twintig jaren lang zijn beroemd opvoedingsgesticht bestuurde.

Veel idyllischer tusschen zijne vreedzaam-vriendelijke oevers ligt het meer van Murten. Het stadje, waaraan het zijnen naam ontleent, wordt door het statige, van vele torens voorziene kasteel bestreken, en ziet er zeer ouderwetsch-eerwaardig uit, inzonderheid de hoofdstraat met hare arcaden, en het raadhuis met zijne Bourgondische reliquien, waarbij de school, een prachtig modern gebouw, niet weinig afsteekt. Het slagveld ligt aan de zuidzijde, nabij den weg van Avenche. Het was een sombere herfstavond, toen ik van Münchwyler dezen klassieken grond overzag, en het tafereel van den ontzaggelijken veldslag trad mij des te levendiger uit de nevels der meervlakten voor oogen. Het was mij, alsof ik de zware veldstukken der Bourgondiërs tegen de sterke muren van Murten hoorde donderen, binnen welke de heldhaftige ADRIAAN VAN BUBENBERG met vijftienhonderd man zes weken lang de enorme magt van den vijand weêrstond en hare bestormingen afsloeg, — alsof ik de zestigduizend zwaargewapende hertogelijke strijders zich in slagorde zag scharen, en de naauwelijks half zoo sterke eedgenooten, onder HALLWYL en WALDMANN, met onstuimigen moed en onder dof horengeschal, met strijdbijlen en morgensterren, in de legioenen der gewapenden zag breken. Dat was een moorden met de kolven en het lange slagzwaard! Het schietgeweer speelde in den openbaren veldslag nog geen noemenswaardige rol. Men vocht niet op tweehonderd schreden afstands, maar man tegen man, oog tegen oog, zwaard tegen zwaard. Het vuistgevecht besliste den veldslag, en waar alles op de dapperheid van ieder individu aankwam. moesten de eedgenooten, die voor hunne haardsteden en hunne vrijheid vochten. wel van de uitmuntend gewapende scharen huurlingen meester worden. Wat voor vreeselijke

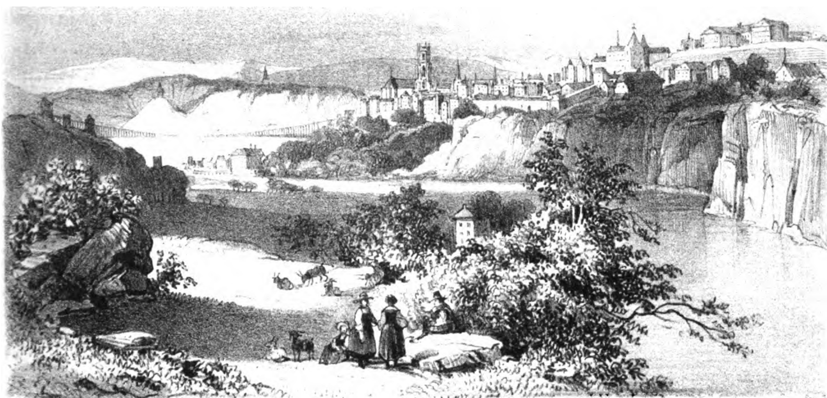
Neufchatel

Granson

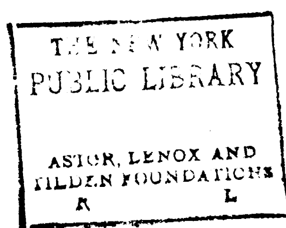

Murten

A. Las. [illegible]

Freiburg

uren en tooneelen hier beleefd werden, welk ontzettend moorden plaats had, blijkt reeds uit de koude historische opgave, dat 15,000 Bourgondische lijken het slagveld bedekten, terwijl het getal der teruggedrongenen, die in de groote moerassen en het meer (waaruit nu nog de visschers met hunne netten Bourgondische harnassen ophalen) ellendig omkwamen, niet opgegeven kon worden. Ik ken in de nieuwere oorlogen geen voorbeeld van zulk eene nederlaag, waarbij in een enkelen slag ruim een derde gedeelte van een leger gedood werd. In groote kuilen werden de gevallenen met kalk bedekt, en hunne gebeenten later in het knekelhuis van Murten bewaard, dat in 1798 door de Fransche Bourgondiërs vernield werd. Thans staat eene groote marmeren obelisk op de plaats, ter herinnering aan den beroemden veldslag.

Het meer van Murten wordt somwijlen in het voorjaar handhoog door een rozenrood schuim bedekt, dat uit infusiediertjes der *oscillatoria rubens* bestaat, die zich ontzaggelijk vermeerderen. De bewoners der meerkust meenen dan, dat het hier bijeengestroomde bloed der gevallenen en verdronkenen van tijd tot tijd uit de diepte van het water naar boven komt. Toen Napoleon in 1797 het slagveld bezocht, zeide hij tot een officier: »*Si jamais nous livrons bataille en ces lieux, soyez persuadé, jeune capitaine, que nous ne prendrons pas le lac pour retraite.*" Maar zeker was Karel de Stoute geen Napoleon; zijne geheele Zwitsersche oorlogvoering doet hem als een der bekrompenste en onbezonnenste veldheeren kennen.

Het slagveld reikt bijna tot aan de grenzen van het oude Aventicum (Avenche), de groote Helvetische Romeinenstad, waar nog heden ten dage baden, een amphitheater, overblijfsels van een tempel enz. worden opgedolven. Gij ziet, wij staan hier overal op historischen grond.

Wat het landje betreft, dit behoort in lang niet tot de door de natuur begunstigden, gelijk zij doorgaans denken, die slechts de hoofdstad bezocht of den geestrijken Neufchateller wijn gedronken hebben. Alleen de smalle kust ligt in de gelukkige zone van den wijn; het geheele overige kanton echter, van 2000 tot 4000 voet boven de zee, is een arme, aan de ruwe oostenwinden prijs gegeven grond, die maar zelden vruchtboomen en graanvelden, meestal slechts

sparrebosschen en schrale weilanden oplevert. En evenwel zijn de bewoners dezer dalen noch arm, noch traag, maar zeer arbeidzaam, vlijtig, schrander, en veel beschaafder, dan men zou verwachten. Zij zijn streng Protestantsch, en zoo regtzinnig als men in Zwitserland maar kan wenschen.

Van Neufchatel loopen verscheidene wegen naar het binnenland, en een ook, over het naburige Valengin, naar het aan eikenbosschen rijke Val de Ruz, de oude hoofdplaats van het graafschap, hetwelk geschiedenis en natuur evenzeer rijk bedacht hebben. De Neufchatelsche straatwegen zijn bij uitstek goed aangelegd en vol afwisseling. Men verzuime, wanneer men in de nabijheid er van komt, vooral niet de beroemde industriedorpen Locle en Chaux-de-fonds te bezoeken.

Waar in Zwitserland eene buitengewone industriële bedrijvigheid heerscht, kan men die gewoonlijk op eenen nog bekenden invoerder of uitvinder terugleiden; ten minste is dit bij het houtsnijden in het Berner Oberland en bij de horlogiefabrieken in Neufchatel het geval. De oorsprong van de laatsten wordt ons door ZSCHOKKE aldus verhaald:

Op zekeren dag — het was in 1680 — kwam een man uit de Val travers van eene lange reis in zijn geboorteplaatsje la Sagne aan. Hij had uit Engeland een zakhorlogie medegebragt. Het geheele vorstendom had zoodanig wonderwerk nooit gezien, veel minder het dorp. Men snelde uren ver uit de omstreek toe, om het merkwaardige ding aan te gapen. Maar helaas, de vreugde duurde niet lang; het horlogie was doȍr al het open en toe doen, bekijken en betasten, spoedig kapot. Wie zou dit tooverwerk weêr in orde kunnen brengen? Iedereen beklaagde den eigenaar, dien men vroeger benijd had. Toen trad een jongman, met name DANIËL JEAN RICHARD, te voorschijn, en gaf den troost dat hij het kunstgewrocht weder heel maken zou. Hij, die dit beloofde, was zelf uit het dorp. Men kende zijne bedrevenheid wel tot allerlei kunstelwerk in hout, steen en metaal. Wat meer was, zonder ooit een uurwerk te hebben gezien, had hij zich een uurwijzer uitgevonden. 't Is waar, het was een ruw stuk werk: eene houten kast; een paar cilinders, met stiften er in, en koorden; een stuk lei voor wijzerplaat, een stuk ijzer voor wijzer. Het horlogie uit Engeland echter, zoowel als het gebrek er aan, begreep hij terstond. Om het in orde te

brengen, moest hij behoorlijke werktuigen hiertoe bezitten. Hij vond die uit, had ze binnen den tijd van een jaar gereed, en eindelijk liep het horlogie weder als voorheen. Thans wilde hij zelf horlogiemaker worden. Hij hoorde dat men te Geneve de radertjes tandde door middel van een eenvoudig werktuig. Hij maakte zich terstond op, en ging den uitvinder van het werktuig spreken. De arme RICHARD! Zijne reis was vruchteloos; hij had niet aan kunst- en broodnijd gedacht. De uitvinder bedankte er voor, om hem het geheim aan zijn neus te hangen. Nu onderzocht hij het tandwerk der horlogies op alle mogelijke manieren, tot hij eindelijk het mechanismus ried, waardoor zoodanig tandwerk het gemakkelijkst te vervaardigen was. Hij nam de proef, en — het gelukte. Hij was horlogiemaker. Hij onderrigtte nu zijne vijf zoons in de zaak; hij nam andere jonge lieden van la Sagne bij zich, als helpers. RICHARD was de stichter der welvaart in deze dalen en van den aanbouw in de hoogste gedeelten er van. Waarlijk, de man zou het prachtigste gedenkteeken waard zijn; maar hij heeft dat niet noodig. Men moet slechts voor hen gedenkteekenen oprigten, die anders vergeten zouden worden; zij zijn overtollig voor dezulken, die reeds zichzelve in hunnen arbeid vereeuwigd hebben.

RICHARD zette zich later te Locle neder; en toen hij stierf, was het kunstbedrijf reeds in vollen bloei. Het was de kiem der nieuwe industrie, in vruchtbaren bodem geraakt. RICHARD's school verbreidde zich aldra over de Neufchatelsche dalen, en zijn meesterschap erfde in de familie voort, gelijk nu nog een zijner nakomelingen tot de bekwaamste kunstenaars des lands behoort. Het is belangrijk te zien, hoe zich thans, in den loop van jaren, het horlogiemaken langs de geheele Jura-keten, van Geneve door Waadland, Neufchatel en Bern vestigde. (Iets dergelijks heeft, wat het grovere gedeelte van het uurwerkmaken betreft, zoo men weet in het Schwarzwald plaats.) Er worden horlogies van allerlei soort en tot elken prijs vervaardigd, van de grootte eener erwt, in vingerringen gedragene, tot aan de hoogst naauwkeurige chronometers en groote pendules, — van horlogies, die slechts vijf francs kosten, tot aan die, waarvoor 7000 francs betaald wordt. Neufchatel levert jaarlijks omstreeks 130,000 stuks, Bern 40,000, Waadland 12,000, Geneve ruim 100,000, het-

geen te zamen een bedrag van 282,000 uurwerken levert, en deze geheele streek tot de eerste hoogeschool der uurwerkmakerij van den ganschen aardbodem verheft. Waarover men zich daarbij nog moet verwonderen, is, hoe al deze uurwerken aan den man gebragt worden, daar toch de behoefte van ieder individu met een enkel stuk voor tien jaren gedekt is. Wat echter de industrie zeer bevordert, is de groote verscheidenheid, waarin zij hare artikelen vervaardigt, — de fijne tact, met welken zij ieders smaak weet te bevredigen. Zij werkt voor iedere plaats anders. Zij weet dat de Zwitsersche en Duitsche boeren zware zilveren, de Franschen en Italianen platte, ligt (Fransch) gouden, de Hollanders en Engelschen eenvoudige, maar fijn gouden horlogies willen hebben, de Spanjaarden met parelen en emailleersel, de Oosterlingen met phantastische arabesken versierd, enz., en haast zich om ieder naar zijnen smaak en zijne behoefte te bevredigen.

Natuurlijk is de geheele fabricatie zeer gecompliceerd, en heeft eene almede zeer uitgebreide hulp-industrie te voorschijn geroepen. Nergens worden betere horlogiemakers-werktuigen vervaardigd dan hier, nergens zinrijker en meer geschikte machines tot ciseleren, diamantslijpen, trekken van stalen veeren, en dergelijken. En om dit alles niet alleen zòo spoedig en in zoo groot aantal, maar ook zoo volmaakt, naauwkeurig en goedkoop mogelijk te leveren, heeft deze tak van nijverheid zich honderdvoudig gespecialiseerd, en de verdeeling van den arbeid gaat misschien op den geheelen aardbodem nergens zóó ver, als juist hier. Men vindt hier werklieden, die al hun leven niet anders doen dan raadjes tanden; anderen maken alleen de kettingjes, anderen slechts wijzers, horlogiesleutels, wijzerplaten, veêren, enz. Geheele ateliers zetten slechts horlogies in elkander. Neufchatel alleen houdt 20,000 menschen met horlogiemaken aan het werk (Geneve ruim 5000). Gewone werklieden verdienen jaarlijks 12 à 1500 francs; er zijn echter graveurs, guillocheurs en ciseleerders, die dagelijks 20 à 30 francs verdienen.

De hoofdzetels van deze merkwaardige werkzaamheden zijn, zoo als reeds gezegd is, de twee hoog in het gebergte en digt bij de Fransche grenzen gelegene dorpen Loele en Chaux-de-fonds, van welke het laatste reeds 3000 voet boven

de zee verheven is. Beide plaatsen hebben aan de hoofdstad Neufchatel de loef afgestoken: het eerste telt bijna 9000, het laatste ruim 12,000 inwoners, en bezit een fraai casino, badhuis, observatorium, vrijmetselaarsloge, enz. Beiden hebben groote werktuigkundigen voortgebragt, en er heeft niet alleen de levendigste handelsbeweging plaats, maar ook een voortdurende toevloed van werklieden uit de geheele wereld. Daar de omstreek weinig producten voortbrengt, is het leven hier betrekkelijk duur; alleen de wijn is zeer goedkoop.

Van Chaux-de-fonds loopt de uitmuntende straatweg door het Bernsche Erguel naar Sonreboz, waar hij zich noordwaarts door de 40 voet hooge rotspoort van den Pierre pertuis in het schoone Munsterdal zijwaarts wendt. Ik zou u echter nog tot een kleinen uitstap naar Freiburg willen uitnoodigen.

Zie daar ligt zij, de oude, hoogst romantische Zähringerstad, aan den rotstop van den oever der Sarine, het Zwitsersche Keulen, met hare talrijke kerken, kloosters en kapellen. Geen stad in de twee-en-twintig kantons ziet er zoo godvruchtig, zoo door en door Katholiek uit als Freiburg, dat wel is waar slechts 9000 inwoners, maar niettemin twaalf kerken, acht kapellen, vijf monniken- en vier nonnenkloosters telt — doch ook omme en bij de *zestig* heiligen-huisjes voor broeders van de natte gemeente. Hier, zult gij misschien denken, is het juist eene plaats om ons hutten te bouwen, daar er voor ziel en ligchaam beide zoo rijkelijk zorg gedragen wordt. Stel u echter niet te veel voor; ik moet ronduit verklaren, dat ik nergens in Zwitserland zoo slecht op mijn gemak was als hier. Laten wij, Protestanten, zoo liberaal zijn als wij willen, dien digten wierookdamp, die eeuwige processiën, dat eindelooze klokgelui, dat voortdurend ontmoeten van geschoren kruinen, kunnen wij toch op den duur niet uithouden; ten minste, wat mij betreft, ik was blijde, toen ik Freiburg achter den rug had.

En toch kon ieder het zoo goed hebben in deze zoo schilderachtig gelegene stad! Zij is het middelpunt van een bij uitstek gezegend landschap; aan het land ten minste ligt het niet, wanneer het volk niet gelukkig is. Wat de stad betreft, hare ligging is, zoo als men weet, eenig in hare soort, aan en op den door de rivier half omwondenen rots-

top: beneden in de diepte het oudere, armere, meer Duitsche gedeelte, boven het rijkere, Fransch sprekende. Ten behoeve van het verkeer werden twee heerlijke bruggen van ijzerdraad over de rivier en de geheele bergkloof gespannen, de eerste voor omstreeks vijf-en-twintig jaren, ter lengte van 9000 voet en 160 voet boven de zee, in dien tijd de grootste en merkwaardigste draadbrug van Europa. Niet zonder billijk zelfgevoel vertellen de Freiburgers gaarne den vreemdeling, dat zij, die aan de brug gewerkt hebben, allen Zwitsers zijn geweest, en al het ijzerdraad er toe in Zwitserland vervaardigd is.

Als waardig tegenhanger van het moderne prachtwerk mag men een antiek gedenkstuk beschouwen, ik bedoel de edele bisschoppelijke kathedraal van St. Nikolaas, aan welke ruim drie eeuwen lang gebouwd werd, een der beste Gothische kerken van Zwitserland. Het hoofdportaal bestaat uit rijk en hoogst origineel beeldhouwwerk; even zoo preekstoel, koorstoelen en doopvont. Minder goed zijn de schilderijen in olieverf; het orgel daarentegen, een der grootsten van Europa, brengt met zijne 8000 pijpen eene wonderbare uitwerking te weeg.

Naar het voorheen beroemde Jesuïten-collegie, een waarlijk vorstelijk paleis, stijgen tegenwoordig de reizigers zelden meer op. De gouden tijd van het Jesuïtismus in Zwitserland is waarschijnlijk voor altijd voorbij, en de paters, die gedurende derdehalf honderd jaren, ofschoon dan ook met eenige tusschenpoozen, het Sarine-dal geestelijk beheerschten, hebben het in 1847 voor de banieren van het leger der eedgenooten in schielijke vlugt verlaten. Nu, het was dan ook hoog tijd. Zij hebben hier erg huis gehouden, het land naar alle kanten ondermijnd en de gemoederen doorknaagd. Vergeefs streden alle verlichte mannen, en zelfs een groot gedeelte der geestelijkheid, tegen haren verdrukkenden invloed. Het schoolwezen werd op een trap gehouden, waarop slechts bijgeloof, dweepzucht en ruwheid konden gedijen. Zelfs de moedige pogingen van den edelen Franciskaan Gregorius Girard voor de verbetering van het volksonderwijs moesten na de restauratie op de domheid van het ultramontaan beheer schipbreuk lijden, en de teruggeroepene Jesuïten traden zorgvuldig de opgaande kiemen der volksbeschaving in het

stof. Daar het land ruim 700 wereld- en orde-geestelijken telt, komt op elke 160 inwoners een geestelijke; — eene verhouding, die nergens elders in Zwitserland wordt aangetroffen.

Thans zijn wel de Jesuïten verdreven, en eene zoogenaamde liberale regering staat aan het hoofd van het volk; maar — ik zag en hoorde het overal — het land is ongelukkig. Onverzoenlijk staan de partijen tegenover elkander; iedere volksverkiezing doet oproer en tweedragt uitbarsten. De staatsregeling is impopulair, gehaat, en slechts door list en geweld staande te houden; de regering is te magteloos om op eene regte baan voort te gaan, en wankelt nu eens regts, dan links. De bisschop (die trouwens nog al geïntrigeerd heeft) leeft in ballingschap. In het volk gist allerwege het doffe gevoel, dat men het veel onregt heeft aangedaan, doch ziet niet in, dat juist zij zich het zwaarst aan hen bezondigd hebben, die het thans tegen regering en staatsbestuur opruijen. En dat doet de ultramontaansche partij bij voortduring en met de verfoeijelijkste middelen. Zij voert ieder oogenblik eenen dweepzieken volkshoop tot een oproer tegen de stad aan, en laat de misleiden dan in den steek; maar de verblinden merken het niet. Zij merkten het even zoo min in 1847, toen de Jesuïten hen van gezigten der Heilige Maagd wat op de mouw speldden, wat van zekere overwinningen van het Sonderbond vertelden, en schotvrij makende amuletten uitdeelden. Freiburg kapituleerde, gelijk men weet, zonder een enkel kanon te hebben afgeschoten. Het volk zag zich handtastelijk verlaten en bedrogen, — en toch gelooft het nu die zelfde menschen niet minder dan ooit te voren.

DE CITADEL VAN ALICANTE.

(1709.)

Een Engelsch leger, in Spanje geland, om aan PHILIPPUS V de regering van dat rijk te betwisten, had Alicante bemagtigd. Het bezit dier belangrijke stad en zeehaven werd hun

bestreden door een corps Franschen en Spanjaarden, 12,000 man sterk, dat er tegen oprukte en het beleg er voor sloeg. Het garnizoen was veel minder sterk, maar vol moed en geestdrift, en werd gekommandeerd door een der dapperste en kundigste veldoversten der Britten, den generaal-majoor RICHARDS. Standvastig verdedigde hij de stad langen tijd tegen den overmagtigen vijand, die een ontzaglijken trein zwaar geschut ter belegering had aangevoerd en overvloedigen toevoer van ammunitie kreeg. Eindelijk toch was de stad niet meer te verdedigen, zoodat de kommandant er toe moest overgaan om met het garnizoen naar de citadel, die voor onneembaar doorging, te wijken.

Men groef drie regenbakken in de harde rots, waar de citadel op lag, en vulde ze met water, — een werk van ongelooflijke moeite. De troepen, die de citadel betrokken, bestonden uit het regiment van Sir CHARLES HOTHAM en dat van kolonel SIBOURG, onder den naam van *het Fransche regiment* bekend, omdat het uit overloopers en uitgewekenen bestond.

Toen de Fransche belegeraars, na vruchtelooze pogingen om de citadel te veroveren, het onmogelijk achtten op de gewone manier iets uit te rigten, gingen zij, tegen alle verwachting aan, tot een wanhopig middel over: zij besloten de harde rots te ondermijnen, en zoo de citadel met haar garnizoen in de lucht te doen vliegen.

De generaal-majoor RICHARDS en al zijne officieren beschouwden het plan des vijands als onuitvoerbaar, en waren er zelfs wel meê in hun schik, daar zij op die wijze hoopten, dat aan de Engelsche vloot tijd zou worden gelaten om het garnizoen te hulp te komen. Die hoop weêrhield hen evenwel niet om op alle mogelijke wijze de Fransche arbeiders bij hun werk te bemoeijelijken en eindelijk contramijnen te maken.

De belegeraars werkten zoo onvermoeid voort, en bragten zulk een groot aantal boeren aan, om hen te helpen, dat zij in omstreeks twaalf weken tijds hunne mijn gereed hadden. Zij vulden die met vijftienhonderd vaten buskruid en andere vernielingsstof. Den 2den Maart 1709 sommeerden zij den garnizoens-kommandant om de citadel over te geven. Zij boden hem een eervollen aftogt en veilig geleide naar Barcelona aan: elk man zou zijn bagage mogen medenemen, of, naar men het gemeenlijk noemt, met pak en zak uittrekken,

mits men zich binnen drie dagen onderwierp, en zoo doende de vernieling der citadel voorkwam; anders zou niemand, die toevallig aan de verwoesting ontkwam, in het leven worden gespaard. Om te toonen, dat hun dreigement geen ijdele grootspraak was, sloegen zij voor, dat er drie of vier ingenieurs en verdere deskundigen uit het garnizoen wierden gezonden, om hun werk te beschouwen en getrouw rapport van hunne bevinding te maken. Er begaven zich daarop twee officieren naar de mijn. Men gaf hun vrijheid om naar welgevallen alles te onderzoeken. In de citadel teruggekeerd, meldden zij den kommandant, dat, naar hunne meening, de schok het geheele kasteel tot aan de laatste batterij oostwaarts zou doen springen, zoo hun eigen contramijn niet eenige afleiding te weeg bragt; dat in zulk geval toch, naar hunne berekening, de zeebatterij, de logeerkamers der officieren en eenige kamers der manschappen binnen het kasteel in de lucht zouden springen, terwijl zij sterk vreesden, dat ook de groote waterbak schade zou lijden.

Er werd een groote krijgsraad belegd. De belegerden erkenden gebrek aan water te hebben; vermits zij echter geloofden, dat de vloot hunnen neteligen toestand wel kende en hun derhalve te hulp zou komen, besloot men eenstemmig zich aan de Goddelijke Voorzienigheid over te geven, en, wat er ook mogt gebeuren, het springen der mijn af te wachten. De Fransche generaal en de Spaansche officieren gaven, bij het vernemen van dit besluit tot antwoord, hunne medelijdende verbazing te kennen, en zonden, in den tweeden nacht der drie toegestanen, een parlementair, om het garnizoen van die onverschoonbare halstarrigheid — zoo als zij het noemden, — af te schrikken. Zij beloofden de zelfde eervolle voorwaarden als vroeger, ofschoon de aanneming er van zoo laat geschiedde. Maar neen! — de belegerden herhaalden hunne weigering. Toen nu de derde, de noodlottige nacht, nader kwam, en geen vloot zich vertoonde, zonden de Franschen hunne laatste opeisching, met het stellige berigt, dat de lont bij hunne mijn lag, die ten zes ure in den volgenden morgen zou springen.

De belegerden volhardden bij hun in den krijgsraad genomen besluit, en gaven den Franschen het gewone antwoord, waarop deze, als een voorspel der treurige door hen beraamde

vertooning, aan al de bewoners der naast bij de citadel gelegene wijk bevel zonden om vóór vijf ure des volgenden morgens hunne huizen te verlaten. De belegerden hielden intusschen eene algemeene wacht. De generaal-majoor, de kolonel SIBOURG en de luitenant-kolonel THORNICROFT, van Sir CHARLES HOTHAM's regiment, zaten te zamen in de kamer van den kommandant; andere officieren kozen verschillende kamers, om er den akeligen nacht door te brengen.

Toen het eindelijk dag werd, maakte men den kommandant rapport, dat de inwoners met hoopen naar het westelijkste gedeelte der stad vlugtten; waarop de kommandant met bovengenoemde hoofd- en vijf of zes andere officieren zich naar de westelijke batterij begaf. Toen hij daar omstreeks een kwartieruurs had gestaan, verzocht de luitenant-kolonel THORNICROFT hem zich te verwijderen, vermits hij daar toch geen de minste dienst kon doen; hij en kolonel SIBOURG antwoordden, dat *daar* niet meer gevaar te duchten was dan elders, en dat zij wilden afwachten wat er van kwam. De luitenant-kolonel, benevens andere officieren, volgden hun voorbeeld.

Het was reeds lang over vijven, toen een korporaal der wacht eenigen rook van de aangestoken lonten zag opgaan, en riep, dat men den brand in het kruid stak. De kommandant en verdere officieren werden toen dringend verzocht hunne gevaarvolle standplaats te verlaten, maar bleven dit weigeren.

Eindelijk had de uitbarsting plaats: de rots barstte open en sloot zich weêr; het gansche gebergte voelde den schok; de kommandant en allen, die bij hem waren, verzonken in den afgrond; de muren van het kasteel dreunden; een gedeelte van den grooten waterbak viel in; een andere bak viel bijna digt; de rots sloot een soldaat tot aan den hals in eene kloof, waar de man in dien ontzettenden toestand nog vele uren leefde. Omstreeks zes-en-dertig schildwachts en vrouwen werden op onderscheidene plaatsen verzwolgen, en nog vier dagen daarna kon men hunne doodkreten hooren. Vele huizen der stad vielen in puin, en het kasteel of de kazerne der citadel werd sterk beschadigd; dat evenwel dit gebouw zijne gedaante behield, had men aan den togt of de doorstraling te danken, door de uitbarsting in de aderen

der rots en contramijn te weeg gebragt. Na den dood van de voornaamste officieren viel het kommando in handen van den luitenant-kolonel D'ALBON van SIBOURG's regiment, die, aan het hoofd van een detachement uit het garnizoen, een wanhopigen uitval deed, om den vijand te toonen, hoe weinig hun donder hem vervaard had. De bommen uit het kasteel speelden nog vinniger dan te voren op de stad, en geen hoek der straten was veilig voor de Britsche kogels. Zóó gaf het onverschrokkene garnizoen zijnen toorn te kennen, totdat de lang verwachte vloot ten laatste opdaagde en de dapperen uit de puinhoopen der citadel verloste; want de Franschen waren nu genoodzaakt het beleg op te breken.

Spaansche en Fransche geschiedschrijvers, dit feit vermeldende, brengen den hoogsten lof toe aan de moedige verdediging der belegerden, en noemen de vernielde citadel een monument van Britsche dapperheid.

TWEE REISTOGTJES, DE UITVINDING DER BOEKDRUKKUNST BETREFFENDE.

Door AUG. BERNARD.

Van AUGUSTE BERNARD, te Parijs, is onlangs, onder den titel van *De l'Origine et des Débuts de l'Imprimerie en Europe*, een werk verschenen, dat voor de geschiedenis der boekdrukkunst hoogst belangrijk geacht mag worden. Gemelde BERNARD heeft, na zijn werk in het klad (*en brouillon*) gesteld te hebben, twee reizen gedaan, ten einde in openbare boekerijen de daar voorhandene gedenkstukken der boekdrukkunst te beschouwen en, zooveel mogelijk, onderling te vergelijken. Deze archeologisch-typographische uitstapjes, wier resultaten hij aan de redactie van het *Bulletin du Bibliophile* ter uitgave toezond, leveren zooveel interessants op, dat wij ons genoopt gevoelen, het verslag er van, met den daaraan toegevoegden brief aan den Uitgever van het ten onzent weinig bekende Belgische blad, hier op te nemen, in de

hoop, dat wij er velen onzer lezers eene dienst mede zullen bewijzen.

Mijnheer de Redacteur!

Ten einde mijne aan u gedane belofte te vervullen, zend ik u hierbij het verslag omtrent twee typographisch-archeologische reizen in het westen van Europa, en inzonderheid aan de oevers van den Rijn, die ik in het belang van mijn werk, *Sur l'Origine de l'Imprimerie*, heb ondernomen. Leg het manuscript niet ter zijde, voordat gij het hebt gelezen, en laat het, op zijnen titel af, niet in de snippermand wandelen. Het is volstrekt mijn oogmerk niet, u met mijne *impressions de voyage* lastig te vallen; integendeel zal ik slechts van daadzaken gewagen, die op de boekdrukkunst en de bibliographie, het hoofddoel mijner reizen, betrekking hebben. Zeker heb ik mij niet verpligt geacht, op mijne reizen slechts oude boeken te bekijken; maar de opmerkingen, die ik in muséën, kerken, enz. maakte, en die voor *uwe* lezers misschien weinig belangrijks zouden hebben, behoud ik voor mijzelven. Ik ging uit van het denkbeeld, dat het misschien van nut kon wezen, in het een of ander blad eene reeks van daadzaken aan te voeren, die in mijn boek geen plaats konden vinden, maar voor een tijdschrift juist geschikt waren.

Ik heb de eer, enz.

Parijs, 1 Julij 1854. AUG. BERNARD.

Voordat ik mij op weg begaf, voltooide ik het eerste ontwerp (klad, brouillon) van mijn boek, om juist te weten, wat ik op mijne reis behoorde te zien en te onderzoeken. Ik deed in de eerste plaats een uitstap naar Londen, dat zeker eenigzins buiten den kring lag, dien ik mij had voorgeschreven. Mijn eerste bezoek legde ik af in het *British Museum*, eene uitgebreide, rijke inrigting, welke te gelijker tijd de openbare bibliotheek en het museum in zich vereenigt. Een mijner broeders, die toenmaals te Londen woonde, bragt mij naar den opper-bibliothecaris PANIZZI, met wien ik weldra nader kennis maakte. Hij bragt mij, benevens alle boeken,

die maar eenigzins in mijne kraam te pas kwamen, op een gemakkelijk plaatsje, en ging niet weg voordat hij mij bij verscheidene bij de bibliotheek aangestelde personen had aanbevolen. Ik was hier in de gelegenheid om het eenige exemplaar der Aflaatbrieven van 1455, in de uitgave van 30 regels, te bestuderen, en de hoofdregels er van met de letters te vergelijken, die voor de uitgave des bijbels van 42 regels gebezigd zijn, van welke zij mij eenigzins schenen af te wijken. Voorts zag ik een exemplaar van een *Psalterium* van 1457, benevens vele kleine fragmenten van *Donatus*-uitgaven uit den eersten tijd der boekdrukkunst. De heer PANIZZI toonde mij inzonderheid een tegen het einde der 15de of het begin der 16de eeuw te Metz gedrukten *Donatus*, van welken in het belangrijke werk van TEISSIER, *Essai philologique sur les commencements de la typographie de Metz* (Metz 1828) niet gesproken wordt. Het is een klein deelte in quarto, met Gothische letters gedrukt, 27 regels op iedere bladzijde. Dit boekje heeft op vijf regels, die de eerste bladzijde innemen, den volgenden titel uit grover schrift:

Donatus
nouus pro
pueris val
de utilis. Im
p'me a Metz.

De titel is in hout gesneden; de letters er van zijn zonder fijne ophalen, even als de lettersoort, die men thans *Egyptienne* noemt. De *u* in *pueris* en de twee *u* in *nouus* hebben een liggend boogje (˘) boven zich.

Toen ik vertrok, kreeg ik verlof om op de voor mij ingeruimde tafel de daarop uitgespreide boeken en papieren tot 's anderen daags te laten liggen. Derhalve kwam ik den volgenden morgen terug, om mijn onderzoek ten einde te brengen.

Ik koesterde de hoop om gedurende mijn verblijf te Londen de prachtige bibliotheek van Lord SPENCER, zoowel als die van den heer HENRY PERKINS, te kunnen bezoeken, doch had helaas mijne rekening buiten den waard gemaakt. De Engelsche boekenminnaars hebben hunne bibliotheek gewoonlijk op hun landgoed, en daar ik tot een bezoek er van een

voorafgaand verlof noodig had, terwijl ik slechts weinig tijds aan mijn verblijf in Engeland wijden kon, moest ik dit bezoek tot eene meer gunstige gelegenheid uitstellen.

Van Londen ging ik naar Rijssel, waar ik verscheidene belangrijke gedenkstukken der boekdrukkunst te bezigtigen had. Ik begaf mij in de eerste plaats naar de stads-bibliotheek, bestudeerde tot in de kleinste bijzonderheid het zich daar bevindende exemplaar van den Hollandschen *Speculum* (Spiegel onzer behoudenis), en zocht vervolgens in het provinciale archief het eigenhandig door den abt JEAN LE ROBERT DE ST. AUBERT te Kamerijk geschreven beroemde *Memorial*, waarin zich zulke interessante aanteekeningen over de *vóór* 1450 gedrukte boeken bevinden. Ik onderzocht alle aanhalingen (*citations*), maakte er uittreksels van, en bezocht vervolgens de aan mijnen collega, den Heer LE CLAY, toevertrouwde rijke verzameling.

Gaarne had ik in deze stad de bibliotheek van den heer VAN DER CRUISSE bezocht, die voor de rijkste aan houtsneden in Frankrijk gehouden wordt; maar ik moest van dit verlangen afzien, dewijl de eigenaar er van afwezig was. Bijzonder leed deed het mij, dat ik het merkwaardige boekdeel, onder den titel van *Ars moriendi*, niet had kunnen bestuderen.

Van Rijssel begaf ik mij naar Brussel. De koninklijke bibliotheek was uit hoofde der vacantie gesloten; evenwel had de conservator *ad interim* sedert het kortelings plaats gehad hebbend overlijden van den Baron VAN REIFFENBERG de goedheid om mij de deuren te openen. Onder andere typographische curiositeiten vertoonde hij mij de vormsnede van 1418. De echtheid van dit gedenkstuk is wel ontwijfelbaar; ik moet echter bekennen, dat het zich in een treurigen toestand bevindt, en dat zelfs de datum niet volkomen zigtbaar is.

Te Antwerpen, werwaarts ik mij thans begaf, haastte ik mij om de reliquien der drukkerij van PLANTIN in oogenschouw te nemen. Nog op den avond mijner aankomst begaf ik mij naar het huis van PLANTIN, dat op de Vrijdagsmarkt staat.

De voorgevel is nieuw; maar het achterhuis of gebouw achter de binnenplaats, waar zich de drukkerij bevindt, is onaangeroerd gebleven. Zooveel ik mij herinner, is het een

gebouw van ééne verdieping, welks muren met wilde wijnranken of klimop bewassen zijn. In tusschenruimten bemerkt men, op zekere hoogte, de busten van PLANTIN, JUSTUS LIPSIUS en andere leden van de familie MORETUS, welke, ten gevolge des huwelijks van JOHANNES MORETUS met PLANTIN's tweede dochter, met de familie PLANTIN vermaagschapt was.

Toen ik aan de buitenste huisdeur schelde, was ik, ofschoon er op voorbereid, bij het gezigt van deze moderne façade geenszins gevat op den indruk, dien het gezigt van het binnengedeelte op mij zou maken. Een statige bediende in een tot den grond reikenden jas deed open. Daar hij geen Fransch verstond, kon ik hem mijnen wensch niet te kennen geven; maar hij begreep dien toch. Hij riep den eenigen werkman, die zich nog in dit atelier bevond — niet om te werken, want men werkte er niet meer in, maar om de dingen in orde te houden, en ze den vreemdeling te laten zien. Het gezigt van het gebouw schokte mij zoo zeer, dat eerst de aankomst van den werkman mij aan mijne overpeinzingen kon ontrukken. Deze laatste, een Schot of Ier, verstond even zoo weinig Fransch als de bediende, die mij had ingelaten; echter konden wij, dank zij der technische uitdrukkingen onzer kunst, elkander genoeg verstaan. Van hem vernam ik vooreerst, dat de heer ALBERT MORETUS, de tegenwoordige eigenaar van PLANTIN's drukkerij, op het land woonde, maar ik daarom toch de drukkerij wel kon bezigtigen.

Nadat hij mij vervolgens op de zich in den muur bevindende busten opmerkzaam had gemaakt, bragt hij mij in de zetterij. Onmogelijk zou men zich de uiteenloopende aandoeningen kunnen voorstellen, die zich bij elke schrede aan mij opdrongen. Tot de voorwerpen, die, uit hoofde hunner herinnering aan onze geheel verschillende gebruiken, het meest in het oog loopen, behoort zonder twijfel eene dubbele rij van slechts drie voet hooge letterkasten, met eene soort van kast beneden, om de beenen der zetters in te bergen, die *zittend* arbeidden. Ik herinnerde mij, dergelijke letterkasten in eene oude provinciale drukkerij gezien te hebben. Mijn geleider wees mij vervolgens, onder de thans aanmerkelijk van gedaante veranderde voorwerpen, een groot aantal van hout uit één stuk gemaakte zethaken, van welke

ieder eene bepaalde formaatbreedte had. Dit gereedschap bewijst, dat men ten tijde van PLANTIN het zoo gemakkelijke ijzeren instrument nog niet kende, waarop wij ieder formaat precies kunnen aangeven *).

Het tweede vertrek, dat ik bezocht, was PLANTIN's bureau, waar op de tafels rondom nog al zijne rekening- en andere boeken liggen, de drukkerij en den boekhandel betreffende. Naast dit bureau bevindt zich het kamertje voor de correctors, waar JUSTUS LIPSIUS en CORNELIS KILIANUS arbeidden. Ik zette mij een oogenblik op een oud houten driestal neder, dat zonder twijfel een dezer geleerden tot zitplaats diende, en legde mijne hand op de tafel, alsof ik eene drukproef wilde nazien. Deze zeer lichte kamer is met zwart leder, met groote, ouderwetsche figuren, behangen.

Ik trad vervolgens in eene zaal, waar het zoogenaamde *witgoed* wordt bewaard, dat tot de uitgaven van PLANTIN werd gebezigd. Het is, behoorlijk gerangschikt, in eene reeks van kisten gesloten, waar het onder den tand der wormen geheel in stof vervalt. Hier vindt men witgoed voor alle formaten, van groot folio tot 32mo. Telt men de kapitale letters en alle andere in hout gesneden figuren mede, dan zal het getal van een en ander zeker ruim drieduizend stuks bedragen.

Wij klommen nu een trap op naar de eerste verdieping, waar ik de lettergieterij en het stempelkabinet bezocht. Het gezigt van al deze werktuigen, die, na zooveel bezigheid, thans werkeloos in een hoek lagen, maakt een vreemden indruk: men zou het een kabinet van antiquiteiten kunnen noemen. Nadat wij een aantal vertrekken waren doorgegaan, welke dusgenaamde *ongebondene* (uit losse bladen bestaande)

---

*) De *vaste* zethaken zijn bij ons te lande tegenwoordig nog niet geheel in onbruik, en worden gebezigd voor aanplakbiljetten en ander werk, waarbij men aan eene vaste maat gehouden is. Wanneer de *beweegbare* haak hier is ingevoerd, weten wij niet juist; in het begin dezer eeuw werkte men er echter reeds mede. Zij bestond toen, even als thans nog, uit *hout*, met *koper beslagen*, om het uitslijten te voorkomen. De *ijzeren* zethaken, die omstreeks 1828 uit België tot ons zijn gekomen, hebben de zelfde constructie, doch worden weinig gebruikt, daar het koude ijzer met scherpe kanten des winters alles behalve aangenaam in de hand van den zetter is.

RED.

boeken bevatten, die denkelijk wel nooit verkocht zullen worden, gingen wij weder een trap af, naar de eigenlijke drukkerij, met hare persen.

Dit gedeelte van het huis behoort geenszins tot de onbelangrijksten; men ziet hier nog twee persen, met schroef, moer en onbewegelijken bak *), de eenigen, die uit PLANTIN's tijd afkomstig zijn. De overigen, ofschoon mede van hout, zijn moderner, of zijn ten minste later verbeterd en gemoderniseerd.

Mijn gids maakte mij opmerkzaam op verscheidene brandemmers en slangen in een aangrenzend vertrek, en zeide mij, dat er in het huis nog twee oude brandspuiten voorhanden waren, die zonder twijfel van PLANTIN's drukkerij afstamden. Dank zij het tegenwoordige brandwezen, kan men thans de kosten voor zulke inrigtingen in eene drukkerij besparen.

Tot mijne spijt noodzaakte mij de vallende duisternis te vertrekken. Ik besloot echter des anderen daags den heer MORETUS een bezoek te geven, om met hem over zijne drukkerij te spreken. Ik reed ook werkelijk naar zijn landgoed, doch vond mij zeer te leur gesteld. In plaats van een kunstgenoot, dien ik hoopte te ontmoeten, vond ik slechts een rijken industrieel, die zich ergerde dat hij met de nieuwe drukkerijen niet meer kon concurreren. De heer ALBERT MORETUS schijnt de wezenlijke waarde zijner drukkerij niet te begrijpen; hij denkt alleen aan den tijd, toen hij, door zekere privilegiën ondersteund, Spanje met zijne uitgaven van godsdienstige werken overstroomde, welke hij bij geheele scheepsladingen derwaarts zond.

Na een kort, vrij moeijelijk gesprek met den heer MORETUS (want ofschoon een nakomeling van CHRISTOPHEL PLANTIN, en in een land geboren, welks officiële taal de Fransche

*) Bij eene drukpers met *onbeweeglijken bak*, waarin de drukvorm lag, en waarvan de gedrukte vellen één voor één werden afgenomen, moest de schroef, bij ieder vel druks, zeer hoog worden opgedraaid, hetgeen veel tijdverlies veroorzaakte. De tegenwoordige persen hebben *karren*, waarmede men den vorm met het blad, dat bedrukt is of worden moet, telkens uit- en inschuift. Zoodanige pers vindt men voorgesteld op het voetstuk van COSTER's standbeeld te Haarlem, dat in 1723 vervaardigd is; waaruit blijkt, dat de persen met beweegbare karren toen reeds in gebruik waren.

RED.

is, spreekt hij deze taal slechts met moeite), keerde ik naar de stad terug.

Voordat ik Antwerpen verliet, legde ik bij de drukkerij van PLANTIN nog een bezoek af, en reisde vervolgens, nadat ik een vruchteloos uitstapje naar Gent en Brugge had gemaakt, naar Rotterdam, vanwaar ik naar den Haag en vervolgens naar Haarlem dacht te vertrekken, waar mijn typographische pelgrimstogt eigenlijk eerst een aanvang zou nemen.

Daar ik te Rotterdam niets bijzonders te doen had, hield ik er mij maar korten tijd op, en reed toen naar den Haag. De eerste persoon, dien ik hier opzocht, was de heer NOORDZIEK, die de kort te voren in het Hollandsch uitgegevene werken van den heer DE VRIES, stads-bibliothecaris van Haarlem, over de boekdrukkunst, in het Fransch heeft vertaald, en ik had een lang gesprek met hem. Vervolgens bragt deze geleerde mij naar de stads-bibliotheek, waar hij mij den heer CAMPBELL, den onder-bibliothecaris, aanbeval, die toen alleen tegenwoordig was. Deze vertoonde mij een groot aantal Donatus-fragmenten en andere incunabelen *), over welke ik de noodige aanteekeningen maakte.

Juist toen ik mijn onderzoek ten einde had gebragt, haalde de heer NOORDZIEK mij af, om mij naar den heer SCHINKEL te brengen, een oud-boekdrukker, die thans stil leeft. De heer SCHINKEL is de gloeijendste verdediger van COSTER, die mij ooit is voorgekomen. In zijnen ijver voor den roem van den Haarlemschen boekdrukker, zijn geen kosten hem te gering. Hij heeft eerst in het Hollandsch, en toen in het Fransch, de beide werken van den heer DE VRIES gedrukt; ja, meer nog: hij heeft daarvan, in slechts *acht* exemplaren, eene folio-uitgave in twee kolommen vervaardigd, en *een* exemplaar daarvan door een der bekwaamste kunstenaars van Amsterdam laten illustreren. Deze illustratiën bestaan in teekeningen, die de verschillende in den tekst verhaalde episoden voorstellen. In het eerste werk, *Eclaircissements sur l'histoire de l'invention de l'imprimerie*, ziet men COSTER op alle mogelijke wijzen geglorificeerd. In het tweede daarentegen, *Arguments des Allemands en faveur de leurs prétentions à l'in-*

*) Onder *incunabelen* (van het Lat. *cunabula*, d. i. *wieg*, ook *oorsprong*, *begin*) verstaat men de boeken, die binnen 75 jaren na de uitvinding der boekdrukkunst gedrukt zijn. RED.

vention de l'imprimerie, wordt GUTENBERG, als de vermeende dief der letters van COSTER, voorgesteld van den pedestal af te vallen, dien de Duitschers voor hem hebben opgerigt. Deze teekeningen, en haar getal is groot, zijn volgens de opgaven van SCHINKEL gemaakt, die te gelijk eene brochure er over in de Hollandsche taal leverde, welke hij mij schonk. Dit gedenkteeken van overdreven patriottismus is, zoo als de heeren SCHINKEL en NOORDZIEK mij zeiden, voor de stad Haarlem bestemd.

De bibliotheek van den heer SCHINKEL is ongemeen rijk aan eerste voortbrengselen der boekdrukkunst, waaronder hij mij de merkwaardigste dingen liet zien, onder anderen het *Speculum* van VELDENER. Even zoo ijverig verzamelt hij ook voorwerpen van kunst: zijne kamers zijn daarmede rijkelijk versierd, en leveren veel belangrijks op. Hij liet mij ook eene aanzienlijke verzameling zien van boekdrukkers-portretten, op welker vermeerdering hij bij voortduring bedacht is.

Ons gesprek kwam, al pratende, onder anderen, op de mogelijkheid van het drukken met bewegelijke houten letters. Terwijl namelijk een der Haarlemsche heeren ENSCHEDÉ had beweerd, dat men niet met houten letters kon drukken, verdedigde de heer SCHINKEL het tegendeel in eene kleine brochure, waarin hij verscheidene regels met bewegelijke houten letters gedrukt had. Hij liet mij deze brochure zien (waarvan hij mij later een exemplaar ten geschenke gaf), gelijk mede zijne houten letters, die hij bewaard had; ik noodzaakte hem echter tot de bekentenis, dat dit niets dan een zeer kostbare *tour de force* was, en de op deze wijs gedrukte boeken zeker meer tijd en geld gekost zouden hebben dan manuscripten. Bij zoo iets zou volstrekt niets zijn uitgewonnen, en dat de eerste boekdrukkers zich van dit middel bediend zouden hebben, kan geen mensch mij wijsmaken. Ook heeft de heer SCHINKEL, in weêrwil van de scherpte en het naauwkeurig zamenpassen zijner houten letters, zich, tot steun er van, van spaties moeten bedienen, een hulpmiddel, dat de eerste boekdrukkers niet kenden, daar geen enkel hunner boeken gespatieerd gedrukt is.

Des anderendaags bezocht ik het museum van den heer VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT, werwaarts de onder-bibliothecaris mij beloofd had te zullen brengen.

De baron VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT was een geleerde Nederlandsche boekenminnaar, die zich sedert geruimen tijd op het bijeenzamelen van incunabelen toelegde, inzonderheid op dezulke, die tot de *Nederlandsche* drukkunst betrekking hebben. Hij had aan niemand toegestaan zijne schatten in dit genre te bezigtigen; men wist alleen, dat verscheidene belangrijke stukken uit de in 1820 verkochte bibliotheek van MEERMAN aan hem in eigendom waren overgegaan. Niet alleen had hij, als schadeloosstelling voor de moeite, welke hem het zamenstellen van den catalogus der door MEERMAN nagelatene bibliotheek had veroorzaakt, van de weduwe het een en ander ten geschenke bekomen, maar hij schijnt ook al het geld, hem door deze nalatenschap toegevallen, tot den aankoop van boeken uit deze bibliotheek besteed te hebben. Men wist derhalve wel, dat hij buitengemeen rijk was aan zeldzame en kostbare werken, doch kende in lange na zijne schatten niet: hij had die slechts laten vermoeden uit eenige brochures, die hij tot letterkundigen en typographischen roem zijns vaderlands uitgaf.

Bij zijn overlijden, op 20 Nov. 1848, maakte de heer VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT aan den Nederlandschen staat zijne verzameling en het huis, waarin zij zich bevond, en daarenboven, als ik wel heb, ook nog een kapitaal, waarvan de rente tot onderhoud van beiden voldoende zou wezen. Maar hij beperkte deze mildheid door zulke wonderlijke voorwaarden, dat daardoor, zoo niet hare waarde, toch haar gebruik, wezenlijk nadeel leed. Zoo zou, volgens zijn testament, deze bibliotheek alle veertien dagen slechts eenmaal open staan, en dan slechts bezocht mogen worden door dezulken, die er alvorens om hadden verzocht. Dit was het zelfde, als den toegang tot de collectie voor vreemde geleerden onmogelijk maken; want wie van hen zou in staat wezen om te 's Gravenhage veertien dagen lang op de opening dezer bibliotheek te wachten? Maar de vrienden der boekdrukkunst mogen zich geruststellen: de Nederlandsche regering heeft het legaat aangenomen; zij zal de voorwaarden van het testament zoo lang nakomen, tot het bezit verjaard is, en alsdan door een nieuw reglement het bestuderen van dezen schat meer gemakkelijk maken. Tot waarborg voor deze onderstelling kan ik melden wat voor mij geschiedde, aan

wien veroorloofd werd de belangrijkste voorwerpen van het gemelde museum, zelfs voordat het nog geopend was, te zien; want er is ten opzigte dezer kenrige verzameling nog niets bepaald. Terwijl ik mij in de Haag bevond, was de regering er intusschen ijverig mede bezig, zoodat ik den bibliothecaris, den heer Holtrop, slechts eene enkele maal kon spreken, daar hij bij voortduring bij den minister van binnenlandsche zaken moest wezen. Daar hij intusschen het doel mijner reizen kende, maakte hij geen zwarigheid mij de poorten van het heilige der heiligen te openen. Ik ben de eerste vreemdeling, geloof ik, die zich over deze gunst mogt verheugen, en zal denkelijk nog wel geruimen tijd de eenige blijven. De heer Holtrop veroorlove mij, hem hiervoor openlijk mijnen dank te betuigen.

Ik zag hier vele typographische merkwaardigheden; wat mij echter het meest in het oog viel, was de hier op eene en de zelfde plaats zich bevindende vereeniging der vier uitgaven van het *Speculum*, of ten minste van fragmenten, die tot de vier uitgaven behooren; want geen der exemplaren is compleet, ja van een derzelve zijn slechts enkele bladen voorhanden. Maar reeds het bezit van deze weinige bladen is een rijkdom, vooral wanneer men naast hen volledige exemplaren kan aanwijzen; nu bezit het museum van Westreenen ten minste twee volledige, en daaronder het exemplaar van Meerman, hetwelk door deszelfs weduwe aan den heer van Westreenen geschonken is. Men kan thans derhalve slechts te 's Gravenhage aan een werk over het *Speculum* arbeiden; Parijs en Londen te zamen zijn daarin niet zoo rijk als die stad. Ik zeg, men kan aan dit onderwerp slechts te 's Gravenhage arbeiden; want tot een ernstig gemeenden arbeid over het *Speculum* moet men de vier uitgaven, om ze te kunnen vergelijken, onder de oogen en vlak bij elkander hebben. In den Haag zou dat gemakkelijk wezen, zoo men de exemplaren van Haarlem met die in deze stad vereenigde. De grootste moeijelijkheid, die zich tegen zulk een arbeid tot dusver opdeed, bestond in de verspreiding der exemplaren in de verschillende steden van Europa. Hopen wij, dat de een of ander geleerde ons weldra een degelijk werk over dit onderwerp moge schenken.

Onder andere belangrijke zaken, die ik in het museum

VAN WESTREENEN zag, gewaag ik nog van: het *Speculum* van VELDENER; een volledigen *Donatus*, met aan het *Speculum* gelijkvormige letters; verscheidene fragmenten van den *Doctrinale* en den *Donatus* van den zelfden druk; het door den heer DE LABORDE (blz. 7 en 8 van zijn geschrift over de Aflaatbrieven) beschreven exemplaar der Aflaatbrieven van 1457; een merkwaardig, aan eene zijde bedrukt blad in folio, ten titel voerende: *Modus promerendi indulgentias, etc.* (beschreven in FISCHER'S *Essai sur les monuments typographiques de Gutenberg etc.*, blz. 93, en in de *Typographische Seltenheiten*, 3[te] Lieferung, blz. 120, N°. 44); *Nassawisch Land-Gerichts-Ordnung vor das Gericht Dillenbergk*, 18 bladen in f°., met half-Gothische letters, een werk, dat aan SCHOIFFER toegeschreven en in het jaar 1498 gesteld wordt; *Summa de articulis fidei et ecclesiae sacramentis, etc.*, 13 vel in quarto, met 24 regels op elke bladzijde.

Nadat ik in den Haag mijne zaken had afgedaan, begaf ik mij naar Haarlem, met brieven van aanbeveling aan de heeren ENSCHEDÉ en DE VRIES, en kwam daar op dingsdag 10 September des avonds aan. Den volgenden morgen terstond begaf ik mij aan het vervullen van het doel mijner reis. Eerst begaf ik mij naar de Groote Markt, waar ik het standbeeld van COSTER zag; een eenvoudig gedenkteeken, waarop COSTER, een weinig meer dan levensgrootte, staande is voorgesteld. De zijvlakken van het voetstuk zijn met basreliefs versierd, welke aan de voornaamste bijzonderheden omtrent de uitvinding der boekdrukkunst, volgens het verhaal van JUNIUS, herinneren. Eerst (in 1723) in den Botanischen tuin te Haarlem door den inspecteur van dezen tuin opgerigt, vervolgens (in 1801) naar de plek verplaatst, waar het zich thans nog bevindt, is aan dit gedenkteeken over 't algemeen slecht de hand gehouden, en de Haarlemmers schijnen er weinig belang in te stellen. De Hollanders hebben plan tot de oprigting van een, dat veel prachtiger zal wezen. Het tegenwoordige standbeeld ziet naar het voormalige huis van COSTER, of ten minste naar de plek waar het gestaan heeft; want het oorspronkelijke gebouw is in 1818 door een nieuw vervangen Ter linkerzijde ligt het stadhuis, voorheen een koninklijk paleis, en achter het standbeeld de Groote of St. Bavo's-kerk. Nadat ik deze localiteiten had bezigtigd, vervoegde ik mij

naar de woonplaats van de heeren ENSCHEDÉ, die achter zoo evengemelde kerk gelegen is.

De familie ENSCHEDÉ bestaat tegenwoordig uit verscheidene leden, die alle in het zelfde huis wonen, of er ten minste de zelfde zaak uitoefenen; zij zijn te gelijker tijd boekdrukkers, lettergieters en uitgevers *), en het is waarlijk niet onbelangrijk, zulk eene aanzienlijke zaak in eene stad als Haarlem te zien, die naauwelijks 20,000 inwoners telt †). In allen gevalle spreekt dit verschijnsel ter gunste van het Nederlandsche regeringsstelsel; in Frankrijk ten minste kan men zulk een voorbeeld niet aanwijzen.

Ik leerde slechts drie personen van de familie ENSCHEDÉ kennen: een der chefs (dit zijn twee broeders), en twee hunner zonen. Met een dezer laatsten, die zoo wat van mijne jaren zal wezen, was ik weldra op een vriendschappelijken voet. Hij is geen boekdrukker, maar advokaat, of liever, hij heeft geen beroep in 't geheel, daar hij niet practiseert. Hoe zijn voornaam is, herinner ik mij niet meer; maar hij is de jongste. Hij liet mij de typographische merkwaardigheden zijner familie zien, onder anderen het door MEERMAN, die er een *fac simile* van gaf, zoo dikwijls aangehaalde beroemde *Horarium*. Dit kostbare stuk bevindt zich achter glas, in eene kleine houten lijst.

Het is moeijelijk zich van den rijkdom der bibliotheek van de familie ENSCHEDÉ een denkbeeld te maken. Men vindt hier incunabelen van onschatbare waarde, die in de rijkste bibliotheken ontbreken. Ik bragt herhaalde malen verscheidene uren daarin door, doch had wel gewenscht dat ik er even zoovele dagen aan had kunnen besteden. Het volgende zijn de voornaamste artikelen, die ik hier aantrof:

1. *Faceties morales, etc.*, 24 vel in 4to, in twee cahiers; iedere bladzijde van 24 regels, met eene aan het *Speculum*

---

*) Wij leveren eene eenvoudige vertaling van het oorspronkelijke, en veroorloven ons geen wijziging of verandering; hier meenen wij echter, vooral om hetgeen volgt, te moeten aanmerken, dat de heeren ENSCHEDÉ niet zijn uitgevers in den *bij ons* gebruikelijken zin van het woord, maar uitgevers van de *Haarlemsche Courant* (couranticrs), en voorts mede-uitgevers van de *Evangelische Gezangen* en ander kerkgoed.

RED.

†) Men leze 26,000.

RED.

gelijkvormige letter gedrukt. Een beneden op eene bladzijde weggebleven of omvergevallen regel is met de pen weder hersteld. De bladzijden zijn door eene soort van lijst of raam ingesloten geweest, waarvan men den indruk duidelijk zien kan. Hieruit laat zich verklaren, waarom, in weerwil der toenmalige zoo gebrekkige werktuigen, de rand der bladzijden van de in den eersten tijd gedrukte werken zoo goed geslaagd is.

2. BERNARD BREYDENBACH's Reis naar Jerusalem, uitgave van 1486 (11 Febr.). Het werk draagt den titel: *Opusculum sanctorum peregrinatorum in Montem Syon, ad venerandum Christi sepulchrum*, in kl. f°., met houtsneden van ERHARD REWICH van Utrecht. Ofschoon men in dit boek vermeld vindt dat het door REWICH gedrukt is, maak ik toch geen zwarigheid het aan PETER SCHOIFFER toe te schrijven, dewijl het met de Duitsche letter is gedrukt, die men in den *Herbarius* van 1485 en de *Chroniken van Sassen* van 1492, van dezen zelfden boekdrukker, aantreft. REWICH was geen boekdrukker, maar schilder, en als zoodanig nam hij aan BREYDENBACH's reistogt deel. Hij heeft alle prentverbeeldingen in dit boek geteekend, gelijk men op bladz. 101 ziet. (ERHARDI REWICH, *de Trajecto inferiori, qui omnia loca in hoc opere depicta docta manu effigiavit.*) Om des te naauwlettender den druk van dit werk, waarvan hij uitgever was, gade te slaan, liet hij zonder twijfel eene drukkerij in zijn huis oprigten, en hier werd dan ook door SCHOIFFER's hulp het boek gedrukt. Vier maanden later (21 Junij) gaf REWICH een mét de zelfde letter gedrukte Hoogduitsche uitgave van dit werk uit, en na verloop van twee jaren (24 Mei 1488) insgelijks eene Vlaamsche. Dit zijn de eenige onder REWICH's naam bekende drukken. Misschien zou hij van deze reisbeschrijving, die door zijne tijdgenooten met buitengewonen bijval ontvangen is nog andere uitgaven het licht hebben doen zien, maar de buitenlandsche concurrentie maakte het hem onmogelijk. Een nadruk verscheen te Lyon in 1488; ook een in Spanje, maar de plaats der uitgave weet ik niet.

3. Het merkwaardigste boek in de bibliotheek van de familie ENSCHEDÉ is echter zonder twijfel dat, hetwelk met de verhandeling *De Singularibus domini Ludovici de Roma* begint, en met die *De Mulieribus pravis, etc. Pii secundi pontificis maximi*

eindigt. Men kent geen ander exemplaar van deze uitgave, die een klein boekdeel in f°. uitmaakt. Ik laat hier eene beschrijving er van volgen: *Prefatio in singularibus*, 2 blz. 5 regels; dan volgt de titel van de Inleiding en 20 regels tekst, in het geheel 26 regels, gelijk over 't geheel iedere bladzijde 26 regels telt. Het eigenlijke werk, *Ludovicus de Roma*, begint op de 5de bladzijde, loopt door het geheel uit 8 vel bestaande eerste, en door het uit 14 vel bestaande tweede stuk, tot op de eerste bladzijde van het derde, dat, even als het eerste stuk, uit 8 vel bestaat. Eerst op de derde bladzijde van dit derde stuk begint het werk *De Mulieribus pravis*, en maakt het slot van het deel uit. De bladzijden van dit laatste werk zijn veel hooger, doch de regels aanmerkelijk smaller; en daar het uit verzen bestaat, schijnt het nog veel smaller dan het werkelijk is. Het boek is zonder opgave van drukker of drukplaats; ook ontbreken paginering en *custodes* *). Het laatste werk is voor het overige afzonderlijk met de zelfde letter gedrukt; want er bestaan daarvan verscheidene op zich zelf bestaande exemplaren. De bibliotheek in den Haag bezit dat, hetwelk aan OTTLEY toebehoorde.

De tweede persoon, dien ik te Haarlem leerde kennen, was de heer DE VRIES, schrijver van twee belangrijke werken over de drukkunst, die, eerst in het Hollandsch opgesteld, later in het Fransch vertaald zijn. De heer NOORDZIEK, de vertaler, had mij te 's Gravenhage een exemplaar van beide werken in het Fransch, benevens een brief aan den heer DE VRIES, gegeven. Ik kon dezen geleerde, wiens jaren wel zijne ligchaamskrachten, maar geenszins zijne geestvermogens verzwakt hadden, zelf niet dadelijk te spreken krijgen, doch zijn zoon had de vriendelijkheid om mij tot cicerone te dienen. Hij bragt mij vooreerst naar het stadhuis, waar men, gelijk in een museum, alles heeft bijeen gebragt, wat tot COSTER betrekking heeft. Het *Speculum*, de *Donaten*, de *Chroniek van Keulen*, fragmenten van incunabelen, manuscripten en brieven, waarin van COSTER gewaagd wordt. Ik zag alles en mogt alles in handen nemen. Al de bewaarkoffertjes werden

*) Lettergrepen onder aan de bladzijden, aanwijzende de lettergreep, waarmede de volgende bladzijde begint. Eerst twintig jaren geleden zijn die *custodes* (wachters) bij ons te lande buiten algemeen gebruik gekomen.
RED.

voor mij opengesloten, en ik had de gelegenheid om andermaal het *Speculum* te bestuderen. Ik maakte hier, onder anderen, eene opmerking, welke schijnt te bewijzen, dat de tekst eerst *na* de houtsneden gedrukt is. Verscheidene houtsneden namelijk zijn op bijzondere, aan den rand der bladzijde vastgeplakte stukjes papier gedrukt, en men bemerkt beneden aan deze houtsneden, op het met den tekst zamenhangend gedeelte, den indruk van dezen laatsten.

Na het stedelijk museum te hebben doorgezien, ging ik met den heer DE VRIES naar de openbare bibliotheek, welker conservator zijn vader is. Wegens de afwezigheid van dezen laatsten kon ik echter niet veel uitrigten; daarom ging ik ook spoedig heen, om op het mij opgegeven uur den bibliothecaris zelven een bezoek te geven.

De heer DE VRIES, bij wien ik nu werd geïntroduceerd, is een grijsaard van tachtig jaren. Ofschoon pas van eene zware ziekte hersteld, was zijn oog helder en zijne voordragt vlug en vurig. Hij ontving mij zeer vriendelijk, en wij hadden weldra een gesprek over de beginselen der boekdrukkunst aangeknoopt. Het is waar, wij stemden wel niet altijd overeen, want de heeren Hollanders eischen wel wat *al* te veel; maar ik verwijderde mij toch bevredigd, en met verlof om terug te mogen komen, waarvan ik nog verscheidene malen gebruik maakte. Om nog meer nut van ons gesprek te trekken, doorbladerde ik onder de hand de twee werken van den heer DE VRIES, en legde hem toen de twijfelingen bloot, die ik omtrent verscheidene zijner beweringen koesterde. Eenige punten helderde hij mij op; bij anderen wilde hem dit niet gelukken. Intusschen moet ik zeggen, dat hij zich in het algemeen minder gestreng betoonde dan zijne werken, en dat is ligt te verklaren. In de stilte van het schrijfvertrek, waar men slechts zijne boeken voor zich heeft, wier argumenten natuurlijk bekrompen zijn, raakt men des te ligter in vuur, hoe meer hoop men heeft om overwinnaar te blijven. Maar tegenover eene tegenpartij van vleesch en been, wiens gronden even zoo bewegelijk als zijne bedenkingen en antwoorden zijn, is de strijd minder gemakkelijk.

Nadat ik alles behoorlijk besproken had, besloot ik te vertrekken, doch bezocht te voren nog den Haarlemmer Hout,

waar COSTER, volgens de overlevering, de beweegbare letters uitvond. Het is een uitgestrekt en bekoorlijk wandelbosch, en ligt zoo digt bij de stad, dat zelfs eene der voorsteden zich langs hetzelve uitstrekt. Men vindt er ook een koninklijk lustslot, eens door LOUIS NAPOLEON bewoond, waarin zich thans een museum bevindt, dat ik, nevens de overige bezienswaardigheden der stad, insgelijks bezocht.

Nadat ik dit alles had afgedaan, vertrok ik naar Ments. Om echter derwaarts te komen, besloot ik den weg in te slaan, dien JUNIUS JOHANN, COSTER'S knecht, laat nemen, dat is, over Amsterdam naar Keulen te reizen, om mij daardoor met het verhaal van JUNIUS meer vertrouwd te maken. Van beide laatste steden zal ik hier echter niets mededeelen, daar ik er niets aantrof, wat voor mijn doel opmerkelijk was.

Kort vóór de aankomst te Ments zag ik van de stoomboot af, ter linkerzijde, Elfeld of Eltvil, in het Latijn *Alta villa*. de voormalige residentie der aartsbisschoppen van Ments, waar de gebroeders BECHTERMÜNTZE in 1467 het *Vocabularium Ex quo* drukten.

Naauwelijks was ik in de beroemde stad, zoo dan al niet de geboorteplaats, toch de bakermat der boekdrukkunst, of ik begon haar ook reeds bij het maanlicht te doorkruisen. Nog op dien zelfden avond »ontdekte" ik het standbeeld van GUTENBERG, dat mij de volgende dagen als uitgangspunt voor al mijne zwerftogten zou dienen. Dit standbeeld, zoo als men weet van THORWALDSEN afkomstig, bevindt zich op de het meest in 't oog vallende en levendigste plek der stad, op een plein, dat GUTENBERG'S naam draagt, tegenover of liever achter den schouwburg, die, ter loops gezegd, geen façade heeft.

Den volgenden morgen bezocht ik den bibliothecaris KÜLB, gelijk mede de heeren SCHAAB en WETTER, geschiedschrijvers der boekdrukkunst van het Mentser gezigtspunt uit. De eerste liet mij alles zien, wat de bibliotheek belangrijks inhoudt. Helaas, het was al zeer bedroefd weinig! Een *Donatus*-fragment, gedrukt met letters aan den bijbel van 42 regels overeenkomende, een ander *Donatus*-fragment, gedrukt met de letters des bijbels van PFISTER, eindelijk een heel klein fragmentje van den Gutenbergschen bijbel, of dien van 42 regels.

Wat het beroemde *Psalterium* van 1457 betreft, zoo vergenoegt de bibliotheek er zich mede, het in haar zegel te laten figureren. Is het niet schandelijk voor Ments, geen der boeken te bezitten, welke deze stad in de 15[de] eeuw zoo beroemd maakten? Maar nog meer: Ments bezit niet eens meer *die* boeken, welke er zich in het begin van *deze* eeuw bevonden. Zoo vroeg ik te vergeefs naar den door FISCHER beschreven *Tractatus de celebratione missarum*, welk boek, volgens eene inscriptie voor in, aan de Karthuizers te Ments door JOHANNES DE BONOMONTE (GUTENBERG) ten geschenke was gegeven. Dit boek, dat zich voorheen in de universiteits-bibliotheek bevond en thans in de stads-bibliotheek wezen moest, is niet meer voorhanden. De bibliothecaris zeide mij zelfs te gelooven, dat het boek nooit bestaan had. Hij uitte zich vervolgens vrij onvriendelijk over den heer FISCHER, die gedenkstukken der boekdrukkunst, tot ondersteuning van zijn stelsel, *uitgevonden*, en Ments zelfs ten voordeele van Parijs geplunderd had. Dit laatste gevoelen heerscht voor het overige te Ments algemeen, want ook de heeren WETTER en SCHAAB spraken mij op gelijke wijze er over. Ik kan mij niet onthouden hier een woord over de onjuistheid er van te zeggen. Parijs heeft van Ments en Duitschland nooit iets anders bekomen dan tegen goede betaling. Op deze wijze kwam het in het bezit van het door CAMUS beschreven deel van PFISTER, den bijbel van den canonicus KREMER, een slecht exemplaar van het *Psalterium* van 1457, enz.

Zoo Parijs door eene verbinding der stad Ments met Frankrijk iets kon winnen, dan waren het op zijn hoogst eenige kleinigheden, zoo als de kalender-fragmenten van 1457 en de Donaten, welke de heer FISCHER, als erkentenis voor de door VAN PRAET ontvangene inlichtingen omtrent GUTENBERG, aan de bibliotheek heeft geschonken. Ten tijde, toen wij, Franschen, de Rijnprovinciën in bezit namen, had Ments reeds lang niet meer wat iemand in verzoeking kon brengen. Zijne eigene zonen hadden alles aan vreemdelingen verkocht, zoo als het werk van den heer SCHAAB getuigt. Het weinige, dat nog overbleef, zegt hij, werd op last van het kapittel verborgen, en ging verloren. (SCHAAB, *Geschichte*, *etc.* Bd. I, blz. 274.) Zijn dat niet al een raar soort van vaderlandsgezinden? En hebben zij regt om Frankrijk te beschuldigen?

Ments heeft aan dit land, integendeel, eene bibliotheek van 100,000 boekdeelen te danken, waarvan Parijs de kosten gedeeltelijk gedragen heeft *), benevens een rijk archief van oorkonden, die van de opgehevene kloosters afkomstig waren, maar thans zeker verspreid zijn. De onverschilligheid omtrent letterkunde is te Ments zoo groot, dat men niet eens weet waar de manuscripten uit dit archief gebleven zijn. Ik heb wel twintig personen gevraagd, waar de documenten uit de archieven van de afdeeling *Donnersberg* zich thans bevonden; maar men wist mij niets te antwoorden, of liever, men gaf zulke uiteenloopende en vaak zoo gekke antwoorden, dat het mij onmogelijk was er eenigzins uit wijs te worden.

Een eigenaardige trek inzonderheid zal duidelijk den geest doen kennen, die de inwoners van Ments bezielt. Om de localiteit beter te kunnen bestuderen, kocht ik een plattegrond van de stad, zoo als trouwens bij alle plaatsen van eenig belang mijne gewoonte is. Deze plattegrond van Ments nu, die zeer in bijzonderheden gaat, daar het alle huizen met hunne nommers aanwijst, beslaat een groot vel papier, en werd uitgegeven in 1847. Inscriptiën op de ledige plekken wijzen alle hotels, restauratiën en koffijhuizen, weder anderen openbare gedenkteekenen, kerken en kasernen aan. Zelfs zijn de kasernen der Oostenrijkers *geel*, die der Pruisen *blaauw*, en de door de soldaten van deze beide landen gemeenschappelijk bewoonde *blaauw en geel* gekleurd. Bij dit alles heeft men nog een kleinen plattegrond van Ments onder de Romeinsche heerschappij gevoegd. Wat men echter glad vergeten heeft, is de huizen op te geven, waarin de eerste boekdrukkers, GUTENBERG, FUST en SCHOIFFER, woonden en werkten. Sedert de oprigting van het standbeeld voor den eerstgenoemden, heeft men wel aan het plein, waar het staat, zijnen naam gegeven, gelijk mede aan twee naburige straten de namen van *Fust* en *Schoiffer;* maar deze benamingen staan met de geschiedenis der boekdrukkunst in geenerlei verband; zij zijn voor den vreemdeling eene herinnering zonder waarde.

*) Bij een bezoek, dat de heer FISCHER, toenmaals bibliothecaris van Ments, bij den eersten consul kort na deszelfs verkiezing aflegde, kreeg hij verlof om uit de onderscheidene Parijzer depôts op eens 3000 boekdeelen mede te nemen, gelijk hij mij kortelings in eenen brief schreef.
DE SCHR.

En toch ware het zoo gemakkelijk geweest den naam van *Fust* b. v. aan de *Schustergasse* te geven, waar GUTENBERG's compagnon woonde.

De tweede persoon, dien ik leerde kennen, was de heer SCHAAB, de schrijver eener geschiedenis der boekdrukkunst in drie groot-8°.-deelen. Hij is bedlegerig van ouderdom, en ofschoon president van de criminele regtbank, zal hij wegens zijne hooge jaren wel weinig meer aan de teregtzittingen deelnemen. Ik had een vrij lang gesprek met hem. De mededeeling van het op CONRAD FUST betrekking hebbende document (zie N°. 4 der eerste plaat van mijn werk) verraste hem zeer. Gaarne had ik van hem vernomen, waar hij de gebrekkige kopij had van daan gehaald, die hij van dit stuk heeft gegeven; maar hij kon of wilde het mij niet zeggen. De heer SCHAAB heeft ook nog vele andere documenten uitgegeven, maar nooit de bronnen aangewezen, waaruit hij ze geput heeft: men kan hem derhalve slechts met voorzigtigheid geloof schenken, te meer, daar hij, weinig bedreven in het lezen van oude stukken, ten opzigte van datums en namen talrijke dwalingen heeft begaan. Ook heeft hij niet altijd een scherpen kritischen geest in zijne geschriften aan den dag gelegd, in welke genealogische uitweidingen eene veel grootere rol spelen dan de typographische opgaven: twee bladzijden van de drie hebben met de boekdrukkunst niets te maken *).

Dit noopte waarschijnlijk zijnen landgenoot, den heer WETTER, kort daarna eene *kritische* geschiedenis der boekdrukkunst, in een dik 8°.-deel, met *fac simile's*, uit te geven. In plaats echter van de authenticiteit der door den heer SCHAAB

*) Daardoor, dat GUTENBERG zijn geheele leven aan mechanische werkzaamheden wijdde, heeft hij genoegzaam bewezen, dat hij boven de vooroordeelen der maatschappelijke kaste stond, waarin het toeval hem liet geboren worden. De daadzaken bewijzen, dat hij door zijnen philosophischen geest zich even zoo hoog boven de adels-kaste verhief, die al hare verdienste in den valschen roem van vaak zeer problematische voorouders zoekt, als hij zich door zijn genie boven de plebejers-kaste plaatste, onder welke hij zichzelven heeft gerangschikt. Het was derhalve nutteloos, in een werk, aan de uitvinding der boekdrukkunst gewijd, over de geschiedenis van de familie GUTENBERG zoo vele bladen vol te schrijven.

DE SCHR.

geleverde documenten te toetsen, bepaalde hij zich helaas meestal tot het onderwerpen er van aan eene kritiek, die niet altoos tot goede resultaten kon leiden. Hij geleek in dit geval die geleerden, welke de door zekere provinciale akademie uitgeschreven prijsvraag, »waarom is een doode visch zwaarder dan een levende?" met lange verhandelingen beantwoordden, terwijl toch eerst bewezen had moeten worden, dat *inderdaad* een doode visch zwaarder dan een levende is. De heer WETTER heeft het ongeluk, niets hoegenaamd bepaald of bewezen te hebben. Hij heeft zeer geleerde nasporingen geschreven, zelfs eigenaardige ervaringen gemaakt, maar alles te vergeefs; want hij gaat dikwijls van een geheel verkeerd standpunt uit. Kortom, zijn werk levert geen enkele nieuwe oorkonde of daadzaak, en ik geef, wat duidelijkheid betreft, aan het in 1840 verschenen werk van FALKENSTEIN boven het zijne verreweg de voorkeur. Zeker moet ik bekennen, dat de laatste in de zucht tot eenvoudigheid zoo ver gaat, van haar letterlijk te affecteren, door alle soort van noten en aanmerkingen te verbannen. Ik geloof dat men in het geheele werk geen enkele aantreft. Hij is in een aan den heer WETTER tegenovergesteld uiterste vervallen; want deze geeft noten, die geheele werken op zichzelve zijn.

De heer WETTER was de derde persoon, met wien ik te Ments kennis maakte, en weldra een zeer vriendschappelijk en levendig gesprek aanknoopte. Hij is klein van gestalte, en naar gissing vijftig jaar. Ik deed hem onmiddelijk eene belangrijke vraag; ik vroeg hem namelijk eene verklaring van de namen *Nachvare*, *Henlif* en *Hanequis*, die in mijn werk te vinden zijn, het eerste in het document T. I, pag. 258, het tweede T. I, pag. 254, en het derde T. II, pag. 332 en volgenden. Zonder geheel mijne onderstelling te omhelzen, dat CONRAD HENLIF of HANEQUIS een zoon van FUST is geweest, scheen de heer WETTER toch aan het wankelen gebragt, en gaf mij zelfs punten aan de hand, die mijn idee ondersteunden. Ik verzocht hem, mij eene schriftelijke nota over de verschillende lezingen der Duitsche namen te geven, waarop ik mij vervolgens zou kunnen beroepen, om HANEQUIS van HANS of JOHANN (FUST?) af te leiden. Werkelijk gaf hij mij den volgenden morgen deze nota, die ik nog heb: hij schijnt zich echter sedert dien tijd bedacht te hebben; ten minste, hij heeft eene brochure uit-

gegeven, waarin hij tracht te bewijzen, dat CONRAD HANEQUIS geenszins een zoon van FUST geweest kan zijn. Intusschen is deze zaak thans buiten twijfel gesteld.

Ik vroeg den heer WETTER, waar ik de houten letters van GUTENBERG te zien kon krijgen, van welke onder anderen ook in zijn boek gesproken wordt; maar hij bekende mij, dat hij ze *nooit had gezien.* Alleen noemde hij mij, ik weet niet meer welken, Mentser boekdrukker, die ze eenmaal gehad had. Daarentegen beloofde hij, mij die te laten zien, welke hij zelf had laten vervaardigen, en waarvan hij op de tweede plaat van zijn werk eene proef heeft gegeven. Wij begaven ons, met dit oogmerk, naar de drukkerij van den heer WIRTH, doch hoorden hier, dat men ze gestolen had. Vermoedelijk zal de liefhebber, die zich met deze schaking heeft belast, ze eens voor de beroemde letters van GUTENBERG uitgeven, die men niet kan terugvinden, en die denkelijk wel nooit bestaan hebben. Zij bezitten inderdaad alle eigenschappen, om een in vooroordeelen bevangen publiek te misleiden: zij zijn Gothisch, en aan de eene zijde doorboord. Het zou mij niet verwonderen, zoo deze typen, t' avond of morgen, als de gewaande eerste proeve van GUTENBERG weder te voorschijn kwamen.

Terwijl ik bij den heer WETTER was, liet hij mij de looden matrijzen zien, waarvan hij, bij het gieten van de tweede lettersoort, op zijne tweede plaat gebruik maakte. Hij heeft deze proeve ondernomen, om de juistheid der opgave van den abt TRITHEMIUS te bewijzen. Ik moet intusschen bekennen, dat ik het nut van deze proefneming niet inzie; want ik geloof niet, dat men op het bloote gezigt zal kunnen bepalen, of letters in koperen of loode matrijzen gegoten zijn. Ook doet zoo iets eigenlijk weinig tot de zaak.

Ik verzocht den heer WETTER mij te Ments de huizen te wijzen, in welke zich nog enkele typographische herinneringen bevinden. Hij bragt mij eerst naar het huis *Zum Jungen*, waar zich de eerste werkplaats van GUTENBERG bevond. Het ligt, volgens den plattegrond der stad in de sectie D, N°. 122. Vandaar gingen wij naar het huis van FUST, in de zelfde sectie, N°. 88 en 409; vervolgens naar het *hotel Gutenberg*, sect. C, N°. 192; en eindelijk naar het *hotel Gensfleisch*, sect. D, N°. 55. Het laatste is het prachtigste van

allen. Voor ieder bevindt zich eene inscriptie ter herinnering, welker woorden intusschen niet behoeven gemeld te worden, daar zij slechts door enkele particulieren werden geplaatst. In het huis *Zum Jungen* bevindt zich thans eene brouwerij. Onder de inscriptie, welke de heer WETTER, de voormalige eigenaar van dit gebouw, er liet plaatsen, heeft de brouwer de onbeschaamdheid gehad zijnen naam en den datum van de opening zijner brouwerij te laten zetten. En daar nú GUTENBERG voor deze bierkroeg tot uithangbord dient, vindt men zijn standbeeld in alle vormen overal in het etablissement. In een vertrek, bij uitsluiting voor de bierdrinkers bestemd, hangen zelfs teekeningen, die het atelier van GUTENBERG voorstellen.

Op mijn verzoek bragt de heer WETTER mij vervolgens naar de Peterskerk, waar ik gaarne het register zou gezien hebben, waaruit BODMAN het zoo belangrijke fragment ontleende, dat hij aan OBERLIN te Straatsburg zond, en dat wij thans te Parijs bezitten. Maar de jonge geestelijke, tot wien wij ons vervoegden, zeide dat de kerk geen oud register meer bezat; inderdaad behoorde alles, wat hij ons zien liet, tot den jongsten tijd. Het is waar, BODMAN verklaart, dat deze documenten zich te zijner tijd in de onder zijn opzigt staande archiven van de afdeeling *Donnersberg* hebben bevonden; mij dacht dat men, toen, bij den val van het keizerrijk, deze archiven werden opgeheven, wel zooveel doorzigt moest hebben gehad, om aan elke afdeeling de documenten, er toe behoorende, terug te geven. Dit is echter niet geschied, en, zoo als ik zeide, niemand weet, wat er van deze archiven geworden is.

Daar de heer WETTER, op N°. 5 van zijne tiende plaat, het *fac simile* van een Hoogduitschen *Hortus sanitatis* geeft, dien hij aan SCHOIFFER toeschrijft, doch welks letters geen gelijkenis op die van gemelden kunstenaar hebben, vroeg ik hem, hoe hij op dat idee was gekomen. Hij meende zijn *fac simile* naar het exemplaar, dat zich in de stads-bibliotheek bevond, gekopieerd te hebben. Wij begaven ons terstond daarheen, doch vonden het boek in questie niet. Later schreef mij de heer WETTER, dat dit boek zich in de bibliotheek van zijnen broeder bevond, maar geen titel of eenige andere aanduiding had, daar het eerste en het laatste blad ontbraken. Hoe dit ook zijn moge, de heer WETTER heeft zich in allen geval

vergist. Hij heeft aan een boek van MEIDENBACK, of een ander, datgene toegeschreven, wat van een door SCHOIFFER in 1485 uitgegeven boek van het zelfde genre geldt. Ik heb het *fac simile* van WETTER met den Hoogduitschen *Herbarius* of *Hortus sanitatis* van SCHOIFFER vergeleken, die zich in de keizerlijke bibliotheek te Parijs bevindt *), en tusschen de letters van beiden niet de minste overeenkomst gevonden. Deze verwarring laat zich echter des te minder verontschuldigen, daar de letters van SCHOIFFER zuiver Gothisch zijn, terwijl die van het boek in questie tot het Duitsch-Gothisch behooren, en, zoo ook al niet onleesbaar, gelijk het tegenwoordige Duitsche schrift, toch reeds merkelijk veranderd zijn.

Nadat ik te Ments al mijne typographische aangelegenheden had ten einde gebragt, maakte ik mij gereed tot eene reis naar Straatsburg. Voor dat ik mij echter naar de laatste stad begaf, maakte ik mij de nabijheid van Frankfort ten nutte, om aldaar het exemplaar van het manifest te zien, hetwelk DIETHER VAN ISENBURG, de aartsbisschop van Ments, tegen ADOLF VAN NASSAU, zijnen mededinger, uitvaardigde, dat van 6 April 1462 dagteekent, en in allen geval omstreeks dezen tijd gedrukt werd. Had ik toenmaals het bestaan der analoge exemplaren gekend, welke de hofraad BECHSTEIN te Meiningen beschreven heeft, dan zou ik zeker mijne reis tot deze stad hebben uitgestrekt. Thans echter leerde ik het uitmuntende werk van BECHSTEIN eerst later kennen. Te Frankfort bezocht ik de stads-bibliotheek, die echter geen gedenkstukken uit den eersten tijd der boekdrukkunst bevat. Het manifest van DIETHER bevindt zich in het stads-archief.

---

*) Het is een dik boekdeel in kl. f°., met houtsneden, uitgevoerd met eene Duitsche letter, op den kegel van twaalf typographische punten (de zelfde letter, die zich in het boven beschreven *Itinerarium* van BERNHARD BREYDENBACH bevindt). Aan het slot leest men in Gothisch schrift, ter dikte van den bijbel van PFISTER: „Disser Herbarius ist czu mencz gedruckt und geendet uf dem XXVIII dage des Mertz/ anno M.CCCC.LXXXV." Vervolgens SCHOIFFER's rood dubbel wapen. In het voorafgaande jaar had de zelfde boekdrukker reeds eene Latijnsche uitgave van dit werk, waarin met gewone Gothische letter (N°. 14 van mijne *fac simile's*) uitgegeven. De titel met groote letter luidt: „Herbarius Moguntinus/ impress. 4 C.LXXXIIII." Beide boeken zijn ten opzigte van typographische inrigting elkander zeer gelijk.

DE SCHR.

Op deze reis leerde ik den heer Dr. KLOSS kennen, een der geleerdste bibliophilen, die ik nog heb aangetroffen. Hij was genoodzaakt zijne rijke bibliotheek te verkoopen (hetgeen door den boekverkooper SOTHEBY te Londen geschiedde), maar interesseert zich nog altijd voor de bibliographie, al houdt hij er zich dan ook niet aanhoudend meer mede bezig. Hij vertoonde mij zijne talrijke werkzaamheden in dit vak, en schonk mij een der zeldzame exemplaren eener verzameling van *fac simile's*, die hij vóór eenige jaren uitgaf, en welke geen der openbare bibliotheken van Frankrijk bezit.

Ik was eerst voornemens, te Darmstadt een kalender van 1460 te bezigtigen, dien FISCHER in zijne *Typographische Merkwürdigkeiten*, 6de Afl., beschreven heeft. Daar ik echter door den bibliothecaris van Ments wist, dat dit stuk zich niet meer te Darmstad bevond, hield ik mij in deze stad niet op, maar reisde door naar Heidelberg, waar ik overnachtte. Bij mijnen terugkeer naar Parijs berouwde mij dit besluit; want ik vond van den bibliothecaris FEDER, dien ik alvorens geschreven had, een charmanten brief, die mij deed spijten geen kennis met dezen geleerde gemaakt te hebben.

Den 20sten September, des avonds ten 9 ure, kwam ik te Straatsburg aan. Naauwelijks uitgestapt, rigtte ik mijne schreden naar het standbeeld van GUTENBERG, dat ik reeds uit het rijtuig had opgemerkt; het is hier echter de plaats niet om van dit zoo bekende standbeeld te spreken, welks oorspronkelijk model zich in de nationale (thans keizerlijke) drukkerij te Parijs bevindt *). De aanmerking echter kan ik niet onderdrukken dat ik mij van de erbarmelijkheid der plaats, waarop het standbeeld zich verheft, in vergelijking van dat, waarop het beeld van KLEBER prijkt, onaangenaam aangedaan gevoelde.

Na eene wandeling door de stad, ging ik naar den boekdrukker HEITZ, die hier het historisch gedeelte van de typographie vertegenwoordigt, gelijk de heer SILBERMANN het artistische. De laatste, bij wien ik het eerst een bezoek wilde afleggen, was uit de stad. De heer HEITZ behoort tot eene

*) Dit model bestaat niet meer, maar is door een gegoten standbeeld vervangen, dat tegenwoordig de *Place d'honneur* der nationale (thans keizerlijke) drukkerij versiert.

DE SCHR.

zeer oude boekdrukkers-familie te Straatsburg, en bezit onder anderen eene zeer rijke typographische bibliotheek, alsmede een vrij merkwaardig xylographisch museum of verzameling van houtsneden, van zeer ouden datum, die door hem geërfd zijn, en waarvan men zoo min den oorsprong kent, als men weet waartoe ze gediend hebben. Sommigen dezer houtsneden zijn in de *Geschiedenis van de uitvinding der Boekdrukkunst* van LICHTENBERGER en in het in 1840 uitgekomen *Album* van SILBERMANN afgedrukt.

De heer HEITZ verraste mij zeer door de bekentenis, dat hij en eenige Elsassers niet aan de uitvinding der boekdrukkunst door GUTENBERG geloofden. Naar hunne meening was degene, aan wien de eer der uitvinding toekwam, MENTELIN, de eerste bekende boekdrukker te Straatsburg, uit Schelestadt geboortig. Bijzonder hevig in het verdedigen van dit gevoelen is de heer DORLAN, een advokaat in laatstgemelde stad. Wat den heer HEITZ betreft, deze treedt minder hevig op; het is bijna, alsof hij bang was zich tegen GUTENBERG te verklaren, om zijne geboortestad niet aan het gevaar bloot te stellen van dezulken, die, door te veel te willen hebben, juist alles verliezen.

Des anderen daags wilde ik de openbare bibliotheek bezoeken, toen ik hoorde, dat zij wegens de vacantie gesloten en zelfs de bibliothecaris uit de stad was. Ik wilde intusschen niet gaarne vertrekken, zonder ten minste de acten van GUTENBERG's proces gezien te hebben. Ik stelde derhalve alles daartoe in het werk, en dank zij der tusschenkomst van eenige dienstvaardige mannen, bereikte ik mijnen wensch. De neef van den bibliothecaris had de goedheid om mij de bibliotheek te openen en mij de voornaamste schatten er van aan te wijzen.

Vooreerst verzocht ik inzage van de processtukken, wier authenticiteit buiten allen twijfel is. Vervolgens wenschte ik het manuscript met de onderteekening van PETER VAN GERNSHEIM (SCHOIFFER) te zien; maar het bevond zich niet op zijne plaats, waarschijnlijk omdat de bibliothecaris, de heer JUNG, het mede naar huis had genomen, om eenen brief, dien ik hem kort te voren had geschreven, gemakkelijker te kunnen beantwoorden. Werkelijk vond ik bij mijne terugkomst zijn antwoord liggen.

De heer JUNG, de neef, vertoonde mij een bijbel van EGGESTEIN, met eene onderteekening in handschrift van [14]68, en het werk *Liber de miseria humana*, op welks titel zich het jaartal 1448 bevindt. Op dit boek gronden de aanhangers van MENTELIN hun gevoelen, dat deze de uitvinder van de boekdrukkunst zou zijn; deze datum echter heeft blijkbaar geen betrekking op den druk, welke buitendien niet van MENTELIN is.

Ik bezag nog eenige andere typographische merkwaardigheden, en ontving uit handen van den heer JUNG zelven een exemplaar van den *Catalogue des objets compris dans la salle des imprimés, et faisant partie de l'exposition aux fêtes de Gutenberg, célébrées à Strasbourg en* 1840, een hoogst interessant werkje, waaruit men de voornaamste incunabelen van de Straatsburger bibliotheek leert kennen.

Het overige van den dag wijdde ik aan eene bezigtiging der stad. Het was mijn oogmerk, eene wandeling naar den Groenen Berg te doen, waar eens het klooster van den H. Arbogast, GUTENBERG's woonplaats, stond; maar het begon zoo geweldig te regenen, dat ik maar te huis bleef.

Den volgenden morgen, ten vijf ure, reisde ik af naar Bazel, waar ik, dank zij den spoorweg, zeer tijdig aankwam. In de stads-bibliotheek aldaar wenschte ik twee belangrijke gedenkstukken der houtgraveerkunst te zien: een tweede exemplaar van den *H. Christophel* van 1423, dat zich aan de binnenzijde van een zeer ouden band bevond, en een exemplaar van het groteske alphabet, van hetwelk de heer LABORDE, in zijn *Débuts de l'imprimerie à Mayence et à Bamberg*, eene proeve gegeven heeft. Daar het een feestdag was, tot welken men de Straatsburgers door de bijzondere bekoorlijkheid van een pleiziertrein had uitgenoodigd, hoopte ik de bibliotheek geopend te vinden, maar ik bedroog mij: alleen de museums waren voor het publiek geopend. Bij geluk vond ik in een der zalen van het museum den bibliothecaris, die mij met klokslag van vieren naar de bibliotheek bescheidde, om mij te laten zien wat ik wenschte. Ik bedankte hem voor zijne beleefdheid, en beloofde mij op het bepaalde uur te laten vinden. Daar nu alles in orde scheen te wezen, en ik door den tijd gedrongen werd, bestelde ik eene plaats in den postwagen naar Bern, die des avonds ten zeven ure vertrok, en begaf mij

op het aangewezen uur naar de bibliotheek. Maar noch de bibliothecaris, noch iemand van zijnentwege, kwam opdagen, en ik was genoodzaakt de stad net zoo wijs te verlaten, als ik er gekomen was.

Van Bern reed ik naar Lausanne, waar ik slechts een enkelen dag bleef, en vandaar naar Geneve, waar ik een voor de levensgeschiedenis van Fust belangrijk document wilde bezigtigen, zijne eigene onderteekening in eèn exemplaar van een Cicero *de Officiis*, van 1466, hetwelk Fust zelf aan een zijner landgenooten, Lodewijk van Lavernade, geschonken heeft. Reeds had mij de bibliothecaris per missive eenig berigt daarover medegedeeld, maar ik wenschte het met eigene oogen te zien. Derhalve was het dan ook het eerste, waarnaar ik in de bibliotheek vroeg, waar men mij alstoen de merkwaardigste stukken, zoowel manuscripten als gedrukte werken, voorlegde. Te Geneve bezocht ik ook den heer Gaullieur, die zich, zoo als men mij zeide, uitsluitend met bibliographie en de geschiedenis der boekdrukkunst bezig houdt, en inderdaad leerde ik in hem een uitstekend geleerde kennen. Hij wees mij in zijne bibliotheek verscheidene incunabelen; er bevond zich echter niets onder, wat voor mijn doel van eenig belang was.

Den volgenden dag keerde ik naar Frankrijk terug, en wel over Lyon, in welke laatste stad ik mijn typographisch onderzoek voortzette, doch zonder er veel wijzer bij te worden.

JENNY LIND IN AMERIKA.

Ph. T. BARNUM, ONDERNEMER VAN PUBLIEKE VERMAKELIJKHEDEN.

»Wel voordoen, is half verkocht." Dus luidt een Oud-Hollandsch spreekwoord, dat wel nimmer betwist of gelogenstraft zal worden. Het schijnt echter, of de juiste waarde en beteekenis van dit spreekwoord wel eens uit het oog wordt verloren. Er is daarbij namelijk slechts sprake van eene koop-

waar, — van eene waar, die verkoopbaar is, — die in allen gevalle eenige waarde heeft, doch zonder het »wel voordoen" welligt onopgemerkt zou zijn gebleven. Eigenlijk gezegde kwakzalverij, dat is het overdreven opvijzelen van artikelen *zonder* waarde, is hier buiten sprake. JACOB CATS zegt dan ook:

Die sijn kraem weet op te proncken
Na den eysch en na den tijdt,
Doet den kooper daer op loncken,
En hy wort sijn waren quijt.

Dit gaat nu wel niet *altijd* door; want CATS zegt elders:

Doch onder dit beslagh verneemt men vreemde saken,
Die wy met ons verstant niet recht en konnen raken:
Dat genen heeft verrijckt, heeft desen uytgeput:
Dat elck is even na, is elck niet even nut.

Maar dit is geen reden om niets te ondernemen; want:

Hy moet wagen, die wil bejagen;
Die dit en gint gedurigh schromen,
Hoe konnen die tot rijckdom komen?

En:

't Magh wayen, stil sijn, vloeden of ebben,
Die niet en waeght, en sal niet hebben.

Heeft men intusschen eenmaal eene zaak in het oog, dan moet men er niet bij inslapen; want:

Een goede kans is glibberglat;
Zy dient met haesten opgevat,
En 't is voorwaer geen handigh man,
Die sijn geluck niet vatten kan.

Het is waar:

Men vint, meest over-al, een deel verkleunde menschen,
Die in haar stil gepeys wel groote dingen wenschen;
Maer dat en is maer wint; want die hem moeyt' ontsiet,
Sit wel met anghst en wacht, maer vordert anders niet.
Wie rosen plucken wil, en magh geen prickels mijden;
Wie honigh-raet begeert, die moet de byen lijden;
Voor hem die vruchten soekt, is 't wenschen niet genoeg:
De hant moet uyt de mou, de hand moet aan de ploegh.

Men dient evenwel zijn *publiek* goed te kennen, en moet vooral met geene waar voor den dag komen, waarvan het niet gediend blieft; want:

Al wie dat oyt bestaat om tegen wint te spouwen,
Die vint het vuyle quijl omtrent sijn eyghen mouwen,
Of op sijn aensicht selfs, of in sijn netten baert:
Dus vrienden, wie gy sijt, en doet niet tegen aert.

Is men nu eenmaal in eene zaak geslaagd, dan denke men niet, dat dit *altijd* zoo zal blijven voortgaan; derhalve, men legge het gewonnen voor den kwaden dag op zijde, en blijve matig, zoo als hij altijd dient te wezen, die groote dingen wil ondernemen. Vader CATS vermaant ons hierbij:

Wel, gy die sijt een geestigh quant
En gelt verdient door u verstandt,
Quist niet, al is de winste groot,
Maer spaert een penning voor den noot,
En soo ghy let op u gemack,
Zaeyt met een hant, niet met een sack:
Want matigh voordeel wel gespaert,
Daer is 'et dat men wel af vaert.

Wil intusschen eene zaak niet *dadelijk* vlotten, daarom den moed niet opgegeven; immers:

Een muys, die lange knaeght, die kan een kabel breken;
Een key wort uitgeholt daer stage droppels leken;
Ofschoon een eycke stam vry diep geworteld staet,
Sy valt noch even-wel, indien men lange slaet:
De tijt kan wonder doen; de tijt die lockt de rosen,
Oock uyt een dorren struyck, en doet se lustigh blosen;
De tijt verandert veel, de tijt heeft groote kracht;
Door tijt, en met het stroo, soo wort de mispel sacht.

Maar

— wat dient er meer geseyt?

Dus eindigen wij met vader CATS, om aan ons onderwerp te komen.

Wie ooit

„sijn kraem" wist „op te proncken
„Na den eysch en na den tijt,"

wij gelooven niet dat er op dit oogenblik grooter voorbeeld is aan te wijzen dan de Amerikaan PHINEAS TAYLOR BARNUM. Hij had steeds het publiek voor oogen, waarvan hij het moest hebben, en dat, het lastig vindende om uit eigen oogen te zien en eene zaak te onderzoeken, óf eerst afwacht wat de wereld er van zegt, óf zich door uiterlijken schijn laat bekoren. *Humbug* is het in Engelands spreektaal opgenomen woord voor hetgeen wij *bekoring*, in goeden en kwaden zin, zouden hee-

ten. Men kan er door verstaan het smakelijk voordoen van goede waar, die anders misschien onopgemerkt zou zijn gebleven, en ook het overdreven tooijen en opvijzelen van dingen, die op zichzelve onbeduidend zijn. Zoo moet een uitgever, ook bij ons te lande, zich wel eens naar den smaak van het publiek schikken, door een goed werk, niet in nederig gewaad, het kenmerk van degelijkheid (*simplex sigillum veri*), maar in een prachtband uit te geven, terwijl bij andere boeken prachtbanden dikwijls moeten goedmaken wat aan degelijke inhoud te kort komt. Met andere woorden, het bekende *Mundus vult decipi* luidt thans in goed Engelsch niet anders dan: *De wereld wil gehumbugd zijn.*

De *Revue Britannique* zegt, dat BARNUM de groote BARNUM niet zijn zou, zoo hij zichzelven niet wist te huldigen (*s'il ne se rendait pas hommage à lui-même*). Dit tijdschrift doelt hiermede op BARNUM's levensbeschrijving, onlangs door dezen laatsten uitgegeven, en waarin hij al de loopjes vertelt, door hem gebezigd om de aandacht van het publiek te trekken. Wij voor ons gelooven, dat hij heeft ingezien, dat alles, wat een begin had, ook een einde heeft. Toen hij, na goed »gewerkt" te hebben, zijne koetjes op het drooge zag, meende hij dat een boek over zijne werkzaamheden hem misschien nog wel iets kon opleveren, een halve ton (zoo als wij zouden zeggen), of iets meer, zoo het kon wezen; en wie kan hem dit kwalijk nemen? Spijt, die 't benijdt.

»De fraaijigheden, die P. T. BARNUM heeft vertoond," zegt het *Revue Britannique*, »zijn de tentoonstelling der zwarte min van WASHINGTON, de campagnes van den generaal TOM POUCE, de concerten van JENNY LIND, de wedstrijd der jongleurs VIVALLA en ROBERTS, het wollige paard, en nog eenige dingen." BARNUM van zijnen kant laat zich, in het voorberigt van zijn werk, aldus uit: »Zij, die dit boekdeel doorbladeren, zullen zien, dat mijn levensloop allerlei afwisselingen heeft ondergaan. Ik was boerenknecht en koopman, winkelbediende en tooneeldirecteur, kornak en president eener bank. Ik heb achter de tralies gezeten en in paleizen gewoond; ik heb armoede en weelde gekend, heb in beide halfronden gereisd, ben in groote gevaren geweest, en heb allerlei menschen en karakters leeren kennen. Dat ik eenige onaangename ondervindingen heb moeten opdoen, zal wel van zelf

spreken, maar over 't geheel heeft mijne opgeruimdheid mij nooit verlaten; ik heb altijd de goede zijde der dingen weten op te merken, en den schaduwkant aan de liefhebbers van akeligheden overgelaten."

BARNUM vertelt voorts, dat zijn grootvader van vaderszijde kapitein bij de militie gedurende den onafhankelijkheids-oorlog was. Zijn vader, in meer vreedzame tijden ter wereld gekomen, oefende het beroep van kleermaker uit, en was een vrolijke snaak. Een van BARNUM's schoonbroeders had de gave van aardig te kunnen vertellen. Wat BARNUM zelven betreft, hij schrijft zijne opgeruimdheid aan deze twee bloedverwanten toe. Zijn talent van speculant heeft hij echter aan zijne moeder te danken, die hem de zucht om een schelvisch uit te gooijen, ten einde een kabeljaauw te vangen, als met den paplepel ingaf. Met hoogmoed herinnert hij zich nog den eersten cent, dien hij had overgewonnen, en die hem toen gelukkiger maakte, dan later zijn eerste millioen hem maken kon.

Op zijn twaalfde jaar begon de aanstaande kornak van JENNY LIND eenen handel in kapittelstokken en ander suikerwerk. Hij werd vervolgens in een winkel van kramerijen geplaatst, terwijl zijn vader eene tapperij opzette. Gelukkig voor het kind, dat de zondagscholen in het onderwijs van den leerzamen knaap voorzagen. Hij muntte er weldra boven vele scholieren uit, terwijl hij mede met vrucht ter kerke ging. Op zijn vijftiende jaar begon hij met veel succes een handel in loterijbriefjes, die hij zeer behendig aan den man wist te brengen; het kostte hem, bij voorbeeld, geen moeite om aan den man een briefje buiten weten zijner vrouw, en deze weêrom een buiten kennis van haren man te verkoopen. Dezen handel dreef hij nog na den dood zijns vaders. Toen huwde hij de dochter van een kleermaker, wel eenigzins tegen den zin zijner familie, die met hem groote plannen had. Nadat hij nog eene courant had beginnen uit te geven, welke zaak echter niet best wilde vlotten, zette hij zich in den winter van 1834 op 1835 te Nieuw-York neder, om daar zijn fortuin te zoeken.

Wat hij hier nu ondernam, en hoe hij er in slaagde, deelen wij niet mede, maar verwijzen hieromtrent naar het werk zelf, waarvan, zoo wij meenen, eene vertaling is aangekondigd. Wij bepalen ons alleen tot een zijner jongste onder-

nemingen, bij welke hij de Zweedsche Nachtegaal bij *Broeder Jonathan* (de Amerikanen) inleidde.

Toen BARNUM, in October 1849, het idée opvatte om JENNY LIND in Amerika te laten zingen, had hij haar nooit gezien of gehoord. Een ander dan hij zou zelf hebben willen beoordeelen, of JENNY inderdaad eene levende Sirene *was*; maar voor BARNUM was het voldoende te weten, dat zij *er voor gehouden werd.* »Het publiek," dus redeneerde hij bij zichzelven, »is een vreemd dier: nu eens laat het zich gemakkelijk bij den neus krijgen, en dan weder is het met geen kunst- of vliegmiddelen te vangen; nu eens geeft het handen vol geld uit voor niemendal, en dan weder blijft het slaperig bij de belangrijkste zaak. Wat mijzelven betreft, ik heb er wel slag van om eene zaak den menschen smakelijk te maken; maar daartegen staat over, dat mijne medemenschen beginnen te denken, dat ik hun wel eens wat al te veel moois heb verteld. Met dit musicaal wonder kan ik een millioen dollars winnen; maar ik kan ook verliezen. Hoeveel echter? Vijftigduizend dollars. Het mogelijk verlies is derhalve eene beuzeling bij de vrij waarschijnlijke winst. Laat ik er derhalve de vijftigduizend dollars eens aan wagen."

Na te hebben uitgecijferd, dat deze laatste som, welke hij in kas had, inderdaad al zijne mogelijke verliezen kon dekken, besloot BARNUM een plenipotaris op de Zweedsche Sirene af te zenden, en koos voor deze delicate zending den heer JOHN HALL WILTON, die met zijne credietbrieven en geheime instructiën naar Europa vertrok. Deze diplomaat begaf zich regtstreeks naar Lubeck, en kwam er nog even bij tijds aan; want JENNY had reeds aanbiedingen van drie of vier concurrenten ontvangen. Er moest nu behendig genegotieerd worden: eerst moest men zich meester maken van de reeds aangegane engagementen (die van de heeren BENEDICT en BELLETI), daar anders de Sirene de reis niet wilde ondernemen; voorts moest er behoorlijke borgstelling voor de soliditeit van BARNUM wezen; maar eindelijk werd toch het contract geteekend, waarvan de voornaamste artikelen hier volgen:

»De ondergeteekenden (namen en qualiteiten) hebben onderling overeengekomen het navolgende:

»Art. 1. Mejufvrouw JENNY LIND verbindt zich te zullen

zingen voor opgemelden Phineas Taylor Barnum, in honderd en vijftig concerten, de oratoriën er onder begrepen, in het tijdverloop, zoo mogelijk, van een jaar, of anders van achttien maanden, in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en te Havana.

»Art. 2. Gemelde Ph. T. Barnum verbindt zich aan Mejufvr. Jenny Lind te verschaffen eene kamenier, een mannelijken bediende, eene gezelschapsjuffer, een secretaris om hare financiën te beheeren (*to superintend her finances*), alsmede een rijtuig op iedere plaats, waar zij vertoeft, ter harer beschikking; hij neemt voor zijne rekening alle reiskosten, en betaalt haar duizend dollars (*f* 2500,—) voor ieder concert.

»Art. 3. Eene voldoende som, als waarborg, zal gedeponeerd worden bij de heeren Baring Brothers et Co., bankiers te Londen.

Art. 4. Zoo Ph. T. Barnum, na de 75 eerste concerten, voor zich mogt hebben overgehouden de som van twee-en-zeventig duizend dollars (*f* 180,000,—), zal hij aan Mej. Jenny Lind voor de 75 overige concerten nog eene premie toestaan."

De overige artikelen hadden betrekking op de artistes, die de Sirene zouden vergezellen, en waaronder zich ook de heer Goldschmidt bevond, die later, zoo als men weet, met haar gehuwd is.

Nadat dit alles in orde was, liet Barnum zich in de Amerikaansche dagbladen omtrent de zaak aldus uit:

»Welligt zal mijne onderneming mij niets opbrengen, ja misschien zelfs zal ik er geld bij inschieten; maar al moge ook dit laatste het geval zijn, ik zal het mij tot eene eere rekenen, de Vereenigde Staten met eene artiste te hebben bekend gemaakt, welker stem onder de stemmen der menschenkinderen nimmer wedergade heeft gevonden, — eene artiste, die, wat meer is, liefdadigheid, eenvoudigheid en goedheid in hare persoon vereenigt.

»Miss Lind heeft oneindig voordeeliger aanbiedingen dan de mijnen geweigerd, ten einde het genoegen te smaken om de Vereenigde Staten te bezoeken: zij spreekt van dit land en zijne instellingen met de meest mogelijke geestdrift, en geld is bij haar slechts eene ondergeschikte zaak. Bij haar engagement heeft zij zich voorbehouden, zoo dikwijls *concerten tot een liefdadig doel* te geven, als zij zal verkiezen.

»Sedert haar debut in Engeland, heeft zij uit hare beurs aan de armen veel grootere sommen geschonken, dan ik haar heb gewaarborgd," enz.

De geestdrift van JENNY LIND voor de Amerikaansche instellingen is een schrandere trek van BARNUM, die in zijn boek zijn verhaal aldus vervolgt:

»Allengs begon men over niets anders te spreken dan over JENNY LIND, en ik had wel wat willen geven, zoo ik een goed portret van haar had kunnen krijgen. Op eens bood zich de gelegenheid daartoe aan. Op zekeren dag, terwijl ik mij in het Museum bevond, trad een vreemdeling binnen, met een paket onder zijn arm, maakte zich bekend als een schilder uit Stokholm, en had een portret van zijne beroemde landgenoote. Juist eene zaak, zoo als ik verlangde: een portret op koper geschilderd, hoog vijftien duim, in eene gouden lijst. Ik vroeg naar den prijs — vijftig dollars. Ik beschouwde het als te geef, en dong geen cent af. Des avonds liet ik het een mijner vrienden zien, die een kenner is. »Maar beste BARNUM," riep deze uit, »men heeft u bij het lijf gehad! Dat ding is eene lithographie van een halven dollar, die men op metaal geplakt, gekleurd en toen vernist heeft. Kijk maar hier... en daar... En hebt ge u dat nu voor *geschilderd* in de handen laten stoppen?"

»Gelukkig kwam JENNY LIND weldra in eigen persoon. Het was op den 1sten September des morgens, dat de paketboot *the Atlantic*, waarmede zij den overtogt deed, te Nieuw-York geseind werd, als in het gezigt zijnde; een uur daarna bevond ik mij aan boord, en drukte JENNY LIND de hand.

»Ontelbaar was het getal van hen, die de kaden nabij de landingsplaats bedekten; zoo groot was de toevloed, dat er zelfs eenigen in het water werden gedrongen. Twee eerepoorten waren opgerigt, opdat JENNY LIND onder de met guirlandes, bloemen en draperiën gedecoreerde bogen er van zou kunnen doorrijden. Zij, die meenden dat *ik* hier de hand in het spel had gehad, waren niet ver van de waarheid; ik bewonderde die eerepoorten echter, gelijk iedereen, en deed aan mijne heldin de ter hare eere gestelde inscriptie opmerken: **„WELCOME, JENNY LIND!"** Mijn rijtuig wachtte haar digt bij de haven, en zij werd daar heen geleid door kapitein WEST. Ik voor mij nam naast den koetsier plaats; mijne tegenwoor-

digheid op dien buitenpost verkondigde den aanschouwers op straat en aan de vensters genoegzaam, dat de wereldberoemde zangeres zich in hun midden bevond.

»Op *Irving-house* afgestapt zijnde, wilde JENNY LIND, dat ik dien eersten dag bij haar bleef dineren; en toen zij mij, volgens Engelsch gebruik, uitnoodigde om een glas wijn met haar te drinken, zette zij een paar groote oogen op, toen ik zeide: »Miss LIND, ik ben lid van de afschaffing, en als naauwgezet *teatotaller* *) vraag ik u verlof om op uwe gezondheid een glas water te mogen drinken!"

»Tegen middernacht kwamen honderd muzikanten, begeleid door driehonderd brandspuitgasten met toortsen gewapend, en gevolgd door een stoet van op zijn minst twintigduizend menschen van allerlei rang en stand, onder het balkon van *Irving-house* aan JENNY LIND eene serenade geven; zij was genoodzaakt zich op het balkon te vertoonen, waar zij drie salvo's van toejuiching ontving.

»Des anderen daags ontwaakte geheel Nieuw-York dronken van het denkbeeld, dat de groote artiste zich binnen de jurisdictie dezer stad bevond, en gedurende verscheidene weken had deze dronkenschap allerlei soort van demonstratiën ten gevolge. De rijke Amerikanen schaarden zich achter elkander in rijtuigen, op de uren, die fashionabel worden geacht om visites af te leggen. De straten in de omstreek van het hotel waren opgepropt met menschen, wanneer JENNY LIND uitging. Het regende bij haar geschenken van allerlei aard. Romances, quadrilles, contredansen, polka's, werden haar door poëten en muzikanten opgedragen. Wij kregen handschoenen *à la Jenny Lind*, hoeden *à la Jenny Lind*, sjaals, mantilles, kleedjes *à la Jenny Lind*, stoelen, divans, sofa's, piano's, en de drommel weet wat al meer, *à la Jenny Lind.*

»Voor dat de zangeres was aangekomen, had ik een prijs van tweehonderd dollars uitgeloofd aan dengenen, die de beste ode ter harer eere zou vervaardigen. Bij honderden kwamen stukken uit alle oorden van de Vereenigde Staten en Canada aanstroomen. Ik had gezorgd voor een comité van

---

*) *Teatotaller*, van *tea* (*thee*) en *total* (geheel of alleen), dus eigenlijk een, die *alleen thee* drinkt, noemt men in de Vereenigde Staten dezulken, die zich verbonden hebben om niet alleen geen gedestilleerd, maar ook geen andere alkohol-houdende dranken, als wijn of bier, te gebruiken.

letterkundigen, dat met de beoordeeling belast was; het wees den palm der overwinning aan zekeren dichter BAYARD TAYLOR toe. De afgewezen mededingers wreekten zich met een kreet over onregtvaardigheid aan te heffen, en de parodie kwam hen troosten. Ik kreeg mijne portie in dit alles, zoo als men begrijpen kan, en waarop ik mij ook had voorbereid.

»Het eerste concert van JENNY LIND zou plaats hebben den 11 September, in *Castle-garden*, en ik kreeg in mijn hoofd om alvorens al de biljetten aan de meestbiedenden te verkoopen. De hoedenmaker GENIN kocht het eerste biljet voor 225 dollars (*f* 562½). Die man was gek, zal men zeggen; in tegendeel, het was eene goede speculatie van hem. Er was geen maar eenigzins fashionabel hoofd, dat voortaan anders gedekt wilde wezen dan door den melomanen hoedenmaker, wiens biljet nog langen tijd daarna, als een zegeteeken, voor een zijner winkelglazen prijkte. De veiling der biljetten duurde twee dagen achtereen. Den eersten dag bragt de verkoop van duizend biljetten de som van 10,141 dollars op. Voeg hierbij, dat drieduizend personen de veiling in *Castle-garden* bijwoonden, en de entree 25 cents (60 cents Ned.) den persoon bedroeg.

»Bij dezen uitslag berigtte ik aan JENNY LIND, dat haar aandeel in het eerste concert 10,000 dollars (*f*.25,000) zou wezen. Oogenblikkelijk besloot zij deze som aan liefdadigheids-gestichten af te staan. Op deze zoo natuurlijke weldadigheid had ik, bij mijne speculatie, ten opzigte der weêrgalooze zangeres gerekend. Ik droeg natuurlijk zorg, dat de zaak niet onbekend bleef, en ik, van mijne zijde, getrouw aan mijne hoedanigheid van speculant, wilde dat onze voorwaarden in haar voordeel gewijzigd zouden worden, uit vrees dat benijders niet nalaten zouden mij bij haar een klad aan te wrijven. Door mijn voorstel getroffen, noemde JENNY LIND mij een volmaakt *gentleman*, en drukte mij hartelijk de hand.

»De ontvangst van JENNY LIND, toen zij het eerst optrad, is onmogelijk te beschrijven. Eerst was zij geheel en al van streek; maar nog voor dat zij een paar regels had gezongen, had zij al hare kalmte, of liever al haar genie, teruggevonden, en op de cavatina, waarmede zij begon, volgde een oorverdoovend applaudissement. Het publiek zag dat ik niet te

veel beloofd had, en verklaarde mijne zangeres voor de eerste der wereld.

»Er was slechts één gevaar na zulk eene geestdrift, het gevaar eener reactie. Ik voorzag dit, en droeg zorg om al de trompetten der pers den mond te stoppen. Ik moet bekennen, dat het gerucht omtrent de edelmoedigheid, die ik aan Jenny Lind toeschreef, haar vrij duur te staan kwam: de particuliere aanvragen namen dermate toe, dat de secretaris de zaak niet meer kon bijhouden. Ik zelf was getuige van giften, die 1000 dollars te boven gingen.

»Ik zal ons verblijf te Philadelphia, te Boston, te Baltimore, te Richmond, te Charleston, te Washington enz. met stilzwijgen voorbijgaan. De ontvangst was overal de zelfde.

»Des ochtends, toen wij te Washington waren aangekomen, kwam de president Fillmore ons een bezoek geven, en liet zijn kaartje achter. Jenny was uitgegaan. Bij hare terugkomst vond zij zich door deze oplettendheid bijzonder gestreeld. »Kom," riep zij, »laten wij den president dadelijk eene contra-visite maken!" — »Waarom?" vroeg ik. — »Omdat hij gekomen is, en dit natuurlijk gelijk staat met een bevel om ons bij *hem* te vertoonen." Ik verzekerde haar dat zij zich kon geruststellen, want dat, wat ook het gebruik bij gekroonde hoofden mogt wezen, onze presidenten geen bevel aan vreemdelingen gaven, en Jenny haar bezoek zeer goed tot 's anderen daags kon uitstellen. En inderdaad, des anderen daags werd zij met de grootst mogelijke minzaamheid bij den president en zijne familie ontvangen, en wij bragten er den avond zonder de minste pligtplegingen door. De president was tegenwoordig bij de twee concerten, die wij te Washington gaven.

»Thans besloot ik een uitstap naar Havana te doen, en daar had ik eene soort van kabaal het hoofd te bieden. De Havaners, die niet aan de groote entreeprijzen van ons Amerikanen gewoon zijn, wilden niets meer betalen dan wat zij voor operabiljetten gewoon waren te geven. Ik verklaarde echter, met opsomming van mijne groote reis- en andere kosten, dadelijk, dat aan vermindering van door mij bepaalde prijzen niet te denken viel, en men te kiezen had tusschen het betalen dezer prijzen, of weg te blijven.

»Deze verklaring trof de Havaners, die — ze slachten er

meer — wel eens wat moois willen zien of hooren, maar er niet veel geld voor over hebben. Hun wrevel ontlastte zich tegen mij, en ik werd in een hunner dagbladen voor een Amerikaanschen beurzensnijder uitgemaakt, die op Cuba gekomen was, om hen het vel over de ooren te halen. Wat JENNY LIND betrof, daar zij zich op hunne manier onpartijdig wilden houden, ontvingen zij haar met de waardigheid affecterende kalmte, die den Spanjaard eigen is.

»Ik sprak over dit alles geen enkel woord tegen mijne artiste, uit vrees dat ik haar vooraf allen moed zou benemen. Hoe groot was echter hare verbazing, toen, bij haar optreden, driehonderd toejuichers tot stilzwijgen werden gebragt door vijf-en-twintighonderd uitfluiters! Zij begreep dat zij eene opzettelijke kwaadwilligheid had te overwinnen, en met een edelen hoogmoed de uitdaging aannemende, overtrof zij zichzelve. Zulke stroomen van harmonie ontlastten zich uit deze keel zonder wedergade, dat de hoorders begrepen veroordeeld te zullen zijn om al hun leven ezelsooren te dragen, zoo zij zich over hun entreegeld beklaagd hadden. De vijf-en-twintighonderd uitfluiters liepen met pak en zak in de gelederen der driehonderd toejuichers over, en JENNY LIND werd met algemeene stemmen teruggeroepen. Wat meer is, zeer velen vielen haar te voet en smeekten vergiffenis, zoodat JENNY zelve tot schreijens toe was aangedaan.

»Des anderen daags had een der dagbladen nog de vermetelheid om op eene vermindering van entreeprijs aan te dringen; ik maakte toebereidselen om te vertrekken, en het was op aanhoudend en algemeen verzoek, dat ik bleef. Maar ik verklaarde echter, niet meer dan in het geheel drie concerten te willen geven, in plaats van de twaalf, die ik had aangekondigd. Vruchteloos kwamen de voornaamste heeren der kolonie, met den graaf PENALVEZ aan het hoofd, mij 25,000 dollars garantie aanbieden voor acht concerten; ik speelde den grooten heer, toonde mij grootelijks verbolgen en onverbiddelijk, en wij verlengden ons verblijf op Cuba alleen, om eenige pleiziertogtjes hier- en daarheen te doen."

BARNUM en JENNY LIND zetteden in triomf op den grond der Vereenigde Staten weder voet aan wal. De koning van den

puff wilde doen blijken, dat hij zich niet vergenoegde met zijn land de eer te bewijzen van het de groote artiste te hebben doen zien, maar te gelijker tijd aan de groote artiste de eer aan te doen van haar de schoonheden zijns lands te doen bezigtigen. Uit dezen hoofde begaf hij zich met haar aan boord van de fraaije stoomboot *the Magnolia*, om haar met de reusachtige Amerikaansche rivieren de Missisippi en de Ohio bekend te maken, terwijl in elk der aan de oevers gelegene groote steden een concert werd gegeven.

JENNY werd door de bevolking begroet gelijk eene keizerin, die zich op reis bevindt, en was telkens genoodzaakt om zich op de balkons te vertoonen van de hotels, waar zij afstapte. Zij mogt zooveel verschooning vragen als zij wilde, niets was in staat haar van dien onophoudelijken last te ontslaan. BARNUM, die er belang bij had om hare krachten te sparen, nam somwijlen zijne toevlugt tot eene plaatsvervangster — JENNY's kamenier bij voorbeeld, of eene andere jonge dame, die dan met den hoed en den sjaal van de Zweedsche Sirene zich aan het volk vertoonde. Deze list raakte intusschen te Nieuw-Orleans bekend, en daar JENNY LIND bovendien met haar 93ste concert bespeurde dat zij al te zeer afgemat geraakte, gaf zij het verlangen te kennen om haar engagement te verbreken, hoewel zij daarbij aan BARNUM eene schâvergoeding van zevenduizend dollars moest betalen. De zevenduizend dollars werden intusschen aangeboden en aangenomen, en BARNUM verzekert, dat zij er even goede vrienden om bleven.

»Ook kan men best begrijpen," voegt hij er bij, »dat ik zelf wel wat naar rust verlangde. Na eene week te Cap May vertoefd te hebben, begaf ik mij vervolgens naar mijn landgoed, waar ik den geheelen zomer doorbragt."

Het getal concerten, door JENNY LIND onder leiding van BARNUM gegeven, is als volgt: Nieuw-York 35, Philadelphia 8, Boston 7, Providence 1, Baltimore 4, Washington 2, Richmond 1, Charleston 2, Havana 3, Nieuw-Orleans 12, Natchez 1, Memphis 1, Sint Louis 5, Nashville 2, Louisville 3, Madison 1, Cincinnati 5, Wheeling 1, Pittsburg 1; in alles 95 concerten, die te zamen 712,161 doll. 35 cents hebben opgebragt, derhalve ieder door elkander 7496 doll. 43 cents.

		doll. cs.
Van deze		712,161,35
moet worden afgetrokken het bedrag der eerste twee, als aan liefdadige instellingen geschonken, à		32,067,08
Blijft		680,094,26
Af de ontvangsten van 28 concerten, die niet boven de 5500 bedroegen	123,311 d., 15 c.	
» 5500 d. voor elk der 65 overige concerten	357,500 , —	
		480,811,15
		199,283,11
Hiervan bedroeg, bij gelijke deeling, het aandeel van Miss Lind de som van	99,641 d., 55 c.	
Bedrag van 1000 doll. voor elk der 93 concerten	93,000 , —	
Alsmede de helft der ontvangsten van de twee eerste concerten	16,033 , 54	
Kwam aan Jenny Lind . . .		208,675,09
Af, volgens overeenkomst, indien zij niet meer dan 100 concerten wilde geven . .	25,000 d., —	
Alsmede 1000 doll. voor elk der 7 concerten, die aan de 100 ontbraken	7,000 , —	
		32,000,—
Door Jenny Lind van hare 95 concerten overgehouden en aan haar betaald, netto . . .		176,675,09
Bruto overschot voor Ph. T. Barnum, na Jenny Lind betaald te hebben.		535,486,25
Sluit met de ontvangst totaal der 95 concerten.		712,161,35

Dus door Jenny Lind ontvangen *f* 441,687,72½ Ned., derhalve voor ieder concert circa *f* 4650. Wat Barnum betreft, zijn bruto overschot bedroeg *f* 1,088,715. — Hij zal dus, na aftrek der kosten, die natuurlijk niet gering waren, zoo wat ruim *f* 800,000 hebben overgehouden.

MARIE LAFORÊT.

»En toch, vriend Clark, heeft dit kleine schilderstuk niets bijzonders aan zich, — niets, om uwe hardnekkige bewering, dat het *geen* fantasie-schets is, maar dat er eene of andere historie mede verknocht *moet* zijn, te regtvaardigen. Hoe schrander weet ge de heele groep te verklaren! Een druivenland, — want de wijngaarden strekken zich naar alle kanten uit en omringen bijna geheel de oude kapel, boven welker ingang een houten beeld van den beschermheilige staat. De deuren zijn open, en daar om heen vertoeven nog twee of drie oude lieden en een paar kinderen, terwijl de eenzame gedaante aan deze zijde, volgens uwe verzekering, stellig en onmiskenbaar op mij gelijkt. Wat is dat gek van u gedacht! Waarlijk, ge toont al een juist oordeel. Wilt ge het nog niet opgeven? Ah! ge bestudeert op nieuw het stuk!"

»De voorgrond bevat een vrolijk gezelschap, naar alle gedachten eene bruiloftspartij; landelijk, maar des te bekoorlijker. Het schijnt een *bijzonder* vrolijk gezelschap te zijn. Fantasie-stuk? Gekheid! Bezie de bruid eens! Geen hedendaagsch schilder zou uit zijne verbeelding dat gelaat en die gestalte kunnen malen, of het zalig vergenoegen, dat in het mannelijke gelaat des bruidegoms uitblinkt, afbeelden. Men ziet en kent de waarheid der groepen, der portretten, der uitdrukking van elken persoon, der zorgvuldige attentie, aan bijzonderheden ten koste gelegd; daar steekt geen bedrog in. De geschiedenis! de geschiedenis! laten we *die* hooren."

»Er is stellig geen geschiedenis aan vast. Hadden de zaken evenwel een anderen keer genomen, — Goddank, dat ze het niet deden; nu is er althans geen ongeluk, geen bron van smart en wanhoop uit voortgevloeid. Zijt ge daarmede niet voldaan? Verlangt ge eene bloote uitlegging van het tooneel, meer niet? Slechts op ééne voorwaarde zal zij u geworden, — maar neen, ik stel geen voorwaarde en begin:

Onder de menigte *passages*, die in de fraaiste gedeelten van Parijs dikwijls de eene straat met de andere verbinden, en aan weerskanten met nette winkeltjes pronken, waar men

van alles op de aanlokkelijkste wijze te koop vindt, was vroeger de *passage du Panorama* de drukst bezochte, niet alleen door de *fashionables* der stad, maar ook door een groot gedeelte der vreemdelingen, die zich te Parijs ophielden. De uitnoodigende woorden: »*English spoken here*," hier en daar aangeplakt, lokten menig Engelschman, die »*the miserable language*" niet wilde leeren, en toch niet buiten Fransche handschoenen en foulards kon. Ik wil niet zeggen, dat in die plaatsen, waar de bovengemelde woorden te lezen stonden, heel zuiver Engelsch werd gesproken; integendeel, ik moet tot mijn spijt getuigen, dat vaak het tegendeel plaats had, en na de vraag: »*What you want*, *Sir?* de aardige *grisette* zich geheel op hare vaardigheid in het uitleggen van teekens en oogopslag moest verlaten, maar wel vooral op haar vermogen om den doorgaans *groenen John Bull*, met zijn stijven halsboord en hoogen kraag, belang in te boezemen.

Op zekeren morgen zag ik in een der fraaiste winkels van gemelden *passage* het liefste meisje, dat ik ooit meende gezien te hebben. Denk niet dat ik uit dien hoofde alleen binnen trad. Het is een alledaagsch gevalletje voor een reiziger, het »liefste gezigt" in het oog te krijgen. Maar vooreerst zag ik duidelijk, dat het meisje pas van het land was gekomen; zij kende niets van hare nieuwe bezigheid, en toonde zich wel niet onhandig, maar toch in 't geheel niet te huis in haar nieuw Parijsch kostuum. »Alweêr een slagtoffer!" dacht ik. »Het gaat iemand aan het hart, zulk een onschuldig landmeisje zoo zedig en zoo schoon te zien, en er op te moeten rekenen, dat het al heel spoedig in eene *Parisienne* zal veranderd zijn." Ik poogde dat denkbeeld te verdrijven; het was immers niets dan de oude historie: het land moest de stad voorzien, — een noodzakelijk kwaad, en zoo voorts. Het meisje schijnt melancholiek; maar dat is enkel heimwee; ze zal weldra opgeruimder kijken. Madame de winkelierster behandelt haar fatsoenlijk en minzaam; een paar dagen, en het meisje zal weêr lagchen.

»Maar er verliepen veel meer dan een paar dagen, en er was geen lachje op het gelaat der winkeldochter te bespeuren. Zij toonde zich wel meer ervaren in de bediening, maar bleef koel en onverschillig, wanneer een klant haar iets vleijends zeide of een praatje zocht te maken. Hare oogen stonden doffer;

zij scheen peinzend en neêrslagtig. Dat wekte mijn medelijden op; want ik passeerde dagelijks dien winkel. Intusschen was het daar altijd vol met jongelieden; want de schoonheid der *charmante grisette*, hare koele afgetrokkenheid, en de geheimenis, waarin zij gehuld scheen, boden stof tot gesnap en gissingen aan de jonge Parijsche *lions*, zoowel als aan de vreemdelingen, die zich in de Fransche hoofdstad ophielden. Voor dien winkel waren de boven aangehaalde woorden, »*English spoken here*," te lezen, maar eerst kortelings aangeplakt, en ik was nieuwsgierig om te weten, wie de Engelsch spreker of spreekster mogt zijn. Dus stapte ik op een vroegen morgen den winkel binnen, en groette de dame in het Engelsch. »*What you please to want, Sir?*" stotterde zij. Ik vroeg naar het een of ander artikel, dat weinig gezocht werd, om hare taalkennis op de proef te stellen. Zij keek mij verlegen aan, wenkte mijn jong winkeldochtertje, liet mij aan de bediening van deze over, en wendde zich naar een nieuw aangekomene. Ik herhaalde mijn aanzoek in het Engelsch, maar zonder door blik of gebaren opheldering te geven. Het arme meisje deed haar uiterste best om te raden wat ik verlangde; zij boog zich voorwaarts, en ik herhaalde nogmaals mijne vraag. Het was de moeite waard te zien hoe zij met de haar eigene snedigheid mijne woorden trachtte te begrijpen; hare oogen, haar heele gelaat toonden een diepzinnig gepeins, maar het hielp niet. Ik had zorgvuldig vermeden eenige alledaagsche phrase te gebruiken, en daar ik stilstond en enkel sprak, was het geen wonder, dat iemand, die geen lettergreep mijner taal verstond, mij niet begreep. »*Beg pardon*," zeide ik: »ik dacht dat hier iemand (op het aanplaksel wijzende) Engelsch sprak." Het meisje keerde zich met een wanhopigen blik naar de dame, die het evenwel veel te druk had met haren klant. Er waren andere *grisettes;* maar het meisje sprak ze niet aan. »*Monsieur*," zeide zij eindelijk, »*je crains qu'on parle bien mal l'Anglais.*" De toon haren stem was ernstig; er straalde geen de minste spotternij in door. Een gewoon Fransch winkelmeisje zou bij het uiten dier zelfde woorden een bevallig lachje hebben getoond, en iemand genoopt hebben te blijven, en te koopen wat zij maar verkoos aan te bieden. Ik keerde mij half om, alsof ik wilde vertrekken, ofschoon ik dit in 't geheel niet van

zins was, toen het meisje hare hand op een pak handschoenen, dat op de toonbank lag, deed rusten, en mij vragend daarbij aanzag. Ik kon bemerken, dat zij dit enkel pligtshalve deed, om geen verwaarloozing der winkelbelangen te laten vermoeden; echter liet ik haar een paar uit krijgen. Terwijl ik die paste, keek ik haar eens aan. De blik, dien zij wederkeerig op mij sloeg, was zoo treurig, zoo zwaarmoedig, zoo wanhopig, dat ik mij niet weêrhouden kon, haar in hare eigene taal toe te voegen: »Gij schijnt wèl ongelukkig, mejuffer!" Zij bloosde, er kwam een traan in hare oogen, die haars ondanks langs hare wangen rolde. Snel wischte zij dien met haren zakdoek af, en scheen toen weder kalm en onbewogen als te voren. Mijn toon was niet die van een galant geweest, maar uit het hart gevloeid; zij was er door verrast geworden. Toch sprak zij geen woord, maar vestigde hare oogen even op mij, als om naar de beweegreden, die mij zoo tot haar deed spreken, te polsen; of ze daar al dan niet meê tevreden was, kan ik echter niet zeggen.

»Ik poogde geen gesprek met haar aan te vangen, maar betaalde mijnen inkoop en ging daarop heen. Ik behoef u niet te zeggen, hoe ik er eindelijk in slaagde om het vertrouwen van Marie Laforêt — zoo heette zij — te winnen, en hare eenvoudige geschiedenis te weten te komen. Het lieve kind zag dat ik een groot belang in haar stelde; ook kende zij niemand in Parijs, aan wien ze haar leed kon klagen. Zij was uit het *département de Saone et Loire* in Bourgonje geboortig; hare moeder woonde nabij het stadje Charolles, en bezat er een kleinen wijngaard en boerderij. Daarnaast lag de hoeve van zekere weduwe Foligny en haren zoon Maurice. Maurice en Marie waren aan elkaar verloofd en zouden met eerstkomenden wijnoogst trouwen; maar in het voorjaar kreeg Marie's moeder een bezoek van hare zuster, die jong naar Parijs was gegaan, daar een voordeelig huwelijk had gesloten, en nu als rijke weduwe een wel beklanten winkel hield. Madame Duchamp — dit was haar naam — logeerde in de kleine boerderij, waar toen van niets anders werd gepraat dan van Parijs. Daar was geen plaats ter wereld meê te vergelijken; elders was alles barbaarsch. Marie — heette het verder — was akelig boersch gekleed; haar kostuum mismaakte haar geheel. Wat Maurice betrof, dien kon

madame DUCHAMP in 't geheel niet zetten; zij hekelde MARIE over zulk eene keuze, en toonde den armen jongen een zoo koel gelaat, dat hij niet meer durfde komen; want madame LAFORÊT was eene zwakke vrouw, die, uit ontzag voor hare zuster, zich geheel door deze liet beheerschen. MARIE moest meê naar Parijs, om, onder de voogdijschap harer tante en door deze geleid, eene dame te worden. »Het huwelijk met MAURICE werd daarom niet afgebroken," troostte de dame, die zich echter overtuigd hield, dat MARIE naar de meeste meisjes geleek, en binnen een dag of veertien na hare komst te Parijs haren minnaar glad zou hebben vergeten. Daarbij rekende de goede dame op een verdubbeld debiet harer waren door de tegenwoordigheid eener zoo bekoorlijke winkeldochter. Evenwel koesterde zij welligt ook een welgemeend plan om hare nicht eens erfgename te laten van hare affaire en bezittingen.

»Zoo bevond MARIE zich nu reeds vier maanden in Parijs, doch tegen de verwachting harer tante steeds treurig en kwijnend. Toen zij mij hare historie mededeelde, scheen ze volstrekt wanhopig. Van MAURICE had ze al dien tijd niets gehoord, en wat hare moeder betrof vernam zij alleen door madame.

»Arm meisje! Ik wenschte haar te helpen, maar wat kon ik er aan doen? Ik sprak er met een goeden bekende over, een Duitschen schilder, dien ik als een goedhartig jong mensch achtte, en wij besloten een uitstapje naar Bourgonje te dóen, en in de nabijheid van MARIE's woonplaats te onderzoeken hoe de zaken stonden. Gij lacht mij uit, vriend, en noemt dat een Don-Quichotschen inval? Ik kan het niet helpen. Ik heb nooit eene reis met ernstiger doel of vergenoegder hart begonnen; en zoo er al iets romanesks in stak, benam dat het minste aan de waardij van ons oogmerk? Nadat we van MARIE — zonder haar de reden dier navraag te zeggen — de noodige plaatselijke inlichting hadden gekregen, togen we op weg. Het was nog geen tijd voor den wijnoogst, maar de rijk beladene ranken maakten eene heerlijke vertooning. Wij kwamen te Charolles, vonden zonder moeite de boerderij van madame LAFORÊT, en traden op een namiddag het huis in, om een teug wijns te verzoeken. Mij kwam het voor, dat de weduwe er wat neêrslagtig uitzag.

Zij bood ons stoelen aan, en schafte ons het beste wat ze in huis had. Mijn Duitsche vriend zeide haar ter loops, dat we van Parijs kwamen en een toertje door hare aangename landstreek maakten. Bij den naam van Parijs, riep het vrouwtje uit: »Zoo, zoo! van Parijs? — dan kent gij vast mijne dochter MARIE!"

»Ik glimlachte om de onnoozelheid dier veronderstelling; maar de Duitscher bleef ernstig, en antwoordde: »Misschien wel; waar woont zij ergens?" — »Och!" was het antwoord der weduwe: »zeker hebt gij haar dikwijls gezien; zij woont bij madame DUCHAMP, — iedereen kent madame." — »Wat zegt gij?" hernam mijn vriend: »madame DUCHAMP, die een winkel houdt in de *passage du Panorama?*" — »Dezelfde, mijnheer!" — »En hoe is de naam van uwe dochter ook weêr, want madame DUCHAMP heeft verscheidene jonge meisjes bij zich?" — »MARIE, mijnheer, – gij kunt u in *mijne* MARIE onmogelijk vergissen; zij is uit duizenden te kennen." — »Dat zal MARIE LAFORÊT moeten zijn," zeide de *artiste*, terwijl hij met een onverschillig wezen zich naar mij keerde en zijne *meerschaum* stopte. — »*Ah, mon Dieu!*" riep het arme vrouwtje uit, »*c'est justement ma petite* MARIE! Ik wist wel dat gij haar moest kennen. En hoe gaat het haar? Wat moet zij een genoegelijk leven leiden in dat heerlijke Parijs!" — »Mogelijk is het toch een ander meisje," hernam de schilder droogjes. — »Het is mijne dochter, mijnheer! Er is maar ééne MARIE LAFORÊT. — »Hoe ziet zij dan er uit?" — »Van mijne lengte, een rond frisch gezigtje, fraai vel, kastanjebruin haar." — »Dat is zij niet," hernam de ander koel, en deed een trek aan zijn meerschuim. »MARIE LAFORÊT, die ik meen, is wel van uwe lengte en heeft bruin haar en oogen, maar zij is bleek en ingevallen van gezigt."

»De weduwe barstte in tranen uit. Zij scheen besef van de zaak te krijgen.

»Ik nam daarop het woord: »Wij behoeven er niet aan te twijfelen, of de MARIE, die wij kennen, *is* de dochter van onze vriendelijke onthaalster; zij schijnt gansch niet wel. Madame," voegde ik op een min of meer strengen toon er bij, »gij moet naar uw kind gaan zien." — »Ach, mijne lieve MARIE! zou zij mogelijk ongelukkig wezen? Mijn arm MARIETJE! Waarom liet ik haar ook gaan! Had zuster mij toch

gewaarschuwd! Ik dacht, dat het voor haar geluk zou zijn. Eilacy, ik heb geen genoegelijk oogenblik sinds haar vertrek gehad. Wat zal de arme MAURICE zeggen!"

»Zoo kermde zij nog eene poos voort.

»»Wie is die MAURICE?" vroeg de schilder. — »MAURICE, mijnheer, is een brave jongen, die met MARIE zou trouwen, — aanstaande maand zou het bruiloft zijn, — maar die visite van mijne zuster heeft alles bedorven." — »En hoe maakt het MAURICE, nu zijn meisje weg is?" — »Och mijnheer, treuren geen gebrek! Hij heeft geen woord van haar vernomen, ofschoon hij verscheidene brieven aan het meisje heeft gezonden; hij is evenwel op MARIE niet boos, maar verwenscht alle dagen madame DUCHAMP, — God moge het hem vergeven! Hij zegt nu, dat hij naar Parijs wil, zoodra de wijnoogst gedaan is." — »En waarom zoudt gij MARIE niet terug ontbieden?" vroeg de Duitscher, haar ernstig aanziende. — »Wat zou mijne zuster..." — »Maar," bromde hij, »wilt gij dan uw eigen vleesch en bloed opofferen om den wille van eene oude koppelaarster?" — »Wat kan ik doen?" vroeg de weduwe. »Ik ken de manieren van het Parijsche volk niet, en als ik om MARIE zend, laat zuster haar zeker niet gaan; want zij heeft veel geld voor het meisje besteed aan kleêren en opschik, en ook de kosten van de reis voor haar betaald. Och! ik vrees, het zal niet gaan."

»En de vrouw begon op nieuw te snikken. Het was intusschen donker geworden, en zij noodde ons dringend, den nacht bij haar te logeren. De Duitscher schudde het hoofd: hij wilde nog naar Charolles wandelen; maar ik haalde hem over om te blijven. Men dischte ons een avondeten op, en de oude dame plukte eenige rijpe trossen druiven voor ons, die regt lekker waren. Aan tafel bragt ik het gesprek op de gevaren, die een jong onervaren meisje, gelijk MARIE, te Parijs bedreigden, en overtuigde haar zonder moeite, dat zij reden had om zich over den tegenzin, dien hare dochter in het leven aldaar had, te verheugen. Haar eenig verlangen was nu, hare dochter uit die stad terug te krijgen.

»Hoop op een goeden uitslag onzer onderneming, zoowel als vermoeidheid, deden ons een gerusten nacht doorbrengen.

»'s Morgens stelden wij aan de weduwe voor, dat zij MAURICE zou ontbieden; zij ging zelve hem halen. Het was een

knappe, fatsoenlijke jongen, die zich wel en verstandig wist uit te drukken, en ons dankbaar de hand schudde, toen wij hem de reden onzer komst te kennen gaven. Ik behoef u niet te zeggen, dat mijn vriend en ik regt blijmoedig naar Parijs terugkeerden, met een brief der weduwe voor MARIE, en een voor madame DUCHAMP. De laatste was door ons gesteld, en kwam ons geschikt voor om het doel te bereiken zonder de winkeldame te beleedigen. Ik meen, dat er een brief van MAURICE aan zijne verloofde ingesloten was. Kortom, het eind der historie kan u geen raadsel meer zijn, zoo gij het oog op de schilderij slaat, die uwe nieuwsgierigheid wekte. Madame toonde zich minder halstarrig, dan men verwacht had. Zij kon trouwens wel bemerken, dat MARIE een stelligen tegenzin in haar leven en haar beroep had, en dat de speculatie, die zij op de aantrekkingskracht dier winkeldochter had gebouwd, door de kwijning en het bleek, ingevallen gelaat van het arme kind te niet ging. En zoo kwam MARIE dan weêr te huis. Wat kreeg zij gaauw hare frissche kleur en volle wangen terug! Hoe schitterden hare oogen weêr van genoegen! Eene maand later vierde men bruiloft; mijn vriend en ik hadden ons woord gegeven, er bij aanwezig te zijn. Wij zagen dan ook de huwelijksplegtigheid voltrekken in de kleine dorpskapel, die gij hier ziet afgebeeld. Des avonds danste men in het groen, en het ging er heel vrolijk toe. Mijn vriend maakte van de gelegenheid gebruik om een welgeslaagd proefje zijner kunst te geven.

»Gij hadt dus gelijk, vriend CLARK, met de schilderij eene voorstelling uit het leven te noemen."

MENGELINGEN.

Een *Yankee*-DEMOSTHENES. — Een schrijver in *the New-Englander* laat zich dus uit over de welsprekendheid van zekeren RUFUS CHOATE:

»Hij begint als een adelaar, die opwaarts vliegt, en volgt zijne verhevene baan tot over de toppen van het gebergte,

hooger, nog al hooger en hooger, totdat hij de wolken betreedt. Menigmaal, wanneer hij een volzin in zijn schitterendsten stijl, die het hart doet trillen, ten einde bragt, heeft zijn toehoorder onwillekeurig de oogen omhoog geheven, om te zien of de bliksem, die hij van zijne lippen slingerde, niet door den zolder der raadzaal was gedrongen."

Wat al wonderbare menschen en zaken brengt Amerika voort!

Toen Lord HOLLAND op sterven lag, kwam GEORGE SELWYN aan zijn hotel (*Holland-house*), en liet zijn kaartje. Men bragt het den stervenden staatsman. Hij wierp er een blik op, en zeide op een treurig-boertenden toon: »Als de heer SELWYN nog eens komt, breng hem dan naar boven: leef ik nog, het zal me verheugen hem te zien; ben ik dood, het zal *hem* zeker verheugen *mij* te zien."

CICERO's waarschuwing tegen de afzetterij der Britsche voerlui of *cabmen*. — »Tu, qui caeteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto." (Gij, die geleerd hebt, u voor al de rest te wachten, pas op, dat ge in Britannië door de voerlui niet van de huig wordt geligt.)

»De ouderdom nadert met rassche schreden," zeî een jongen, die appels in den tuin van een ouden buurman stal, en den eigenaar met een knuppel in de hand zag komen aantrippelen.

VERBETERING.

Hiervoor, op bladz. 191, reg. 5 v. ond., staat:
Bulletin du Bibliophile; men leze: *Bulletin du Bibliophile belge.*

